[redacted]

Datum 12 juli 2022
Onderwerp Woo-besluit | Documentatie wolf
Behandeld door [redacted]
Ons kenmerk Z21-5722 / D22-23404
Uw kenmerk -
Bijlagen -

Geachte [redacted]

Op 5 augustus 2021 heeft u twee verzoeken ingediend op grond van de Wet openbaarheid van bestuur (Wob). Uw beide verzoeken hebben betrekking op één en hetzelfde onderwerp, waardoor ik voor de overzichtelijkheid beide verzoeken heb samengevoegd. U vraagt in uw verzoeken om alle documentatie die betrekking heeft op de wolf, over een periode van 1996 tot en met heden.

Ik heb de ontvangst van uw verzoek per brief van 10 augustus 2021 bevestigd.

Per brief d.d. 24 augustus 2021 heb ik de beslissing op uw Wob-verzoek op grond van het bepaalde in artikel 6 lid 2 van de Wob met vier weken uitgesteld, omdat met het verzamelen van de door u gevraagde informatie meer tijd is gemoeid.

Op 23 mei 2022 heb ik derde-belanghebbenden om hun zienswijze gevraagd, volgens art. 4:8 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb). Met mijn brief van dezelfde datum heb ik u hiervan op de hoogte gesteld en u laten weten dat de derde-belanghebbenden twee weken de tijd hebben om de zienswijzen kenbaar te maken. Een aantal belanghebbenden hebben een zienswijze ingediend op de openbaar te maken stukken. Deze zienswijzen zijn echter algemeen van aard en heb ik in mijn belangenafweging meegenomen. Een aantal van de belanghebbenden hebben aangegeven geen bezwaar te hebben tegen de openbaarmaking. De rest van de belanghebbenden hebben geen gebruik gemaakt van de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen.

Vanwege de omvang en de complexiteit van het verzoek, heeft de behandeling van uw verzoek helaas meer tijd in beslag genomen dan de wettelijke termijnen die voor de behandeling van een Wob-verzoek staan.

Op 1 mei 2022 is de Wet open overheid (Woo) in werking getreden. Dit houdt in dat uw Wob-verzoek is behandeld op basis van de nieuwe regelgeving van de Woo. U ontvangt daarom een Woo-besluit.

1. Uw Wob-verzoek

Het moment van opsturen van uw verzoek heeft gevolgen voor de beantwoording van uw verzoek. Een Wob-verzoek kan nooit betrekking hebben op documenten die na het opsturen van uw verzoek tot stand zijn gekomen.[1] Dit houdt in dat documenten die later zijn gemaakt dan de datum van uw verzoek, 5 augustus 2021, niet zijn meegenomen bij de behandeling van uw Wob-verzoek.

U vraagt in uw Wob-verzoek om alle documentatie die betrekking heeft op de wolf, over een periode van 1996 tot en met heden. U heeft in uw verzoek verschillende organisaties, personen en onderwerpen benoemt. Een groot gedeelte van de door u genoemde organisaties en personen kunt u terugvinden in de documenten. Ik moet echter vermelden dat ook een heel aantal door u genoemde organisaties en personen niet bij de documenten zitten. Dit heeft er mee te maken dat Staatsbosbeheer hier geen contact mee heeft gehad over de wolf of dat ons niet bekend is wat de rol van een persoon of organisatie is ten opzichte van de wolf.

2. Resultaten onderzoek

Ik heb uitgebreid onderzoek gedaan of Staatsbosbeheer de documenten heeft waarop uw informatieverzoek betrekking heeft. Ik heb hiervoor het (digitaal) archief, de systemen en de betrokken collega's geraadpleegd.

Ik heb 214 documenten gevonden.

2.1. Reeds openbaar

De documenten met de nummers Z21-5722 – 202 tot en met Z21-5722 – 214 zijn al openbaar en voor iedereen beschikbaar. De Woo is niet van toepassing op documenten die al openbaar zijn. De vindplaats van deze documenten kunt u terugvinden op het bijlageoverzicht bij de documenten.

3. Overwegingen

3.1. Eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer

De documenten die vallen onder uw verzoek bevatten persoonsgegevens. Deze persoonsgegevens worden op grond van artikel 5.1, tweede lid, aanhef en sub e, Woo niet openbaargemaakt als het belang daarvan niet opweegt tegen het belang van de bescherming van de persoonlijke levenssfeer. In de documenten staan verschillende soorten persoonsgegevens. Van openbaarmaking hiervan wordt, in lijn met vaste rechtspraak, meestal afgezien.[2] Namen van personen die in hun functie in de openbaarheid treden worden wel openbaar gemaakt.

3.2. Concurrentiegevoelige bedrijfs- en fabricagegegevens

Een deel van de aangetroffen documenten bestaat uit concurrentiegevoelige bedrijfs- en fabricagegegevens van rechtspersonen, dat niet valt onder art. 5.1 eerste lid sub c. Openbaarmaking van deze specifieke gegevens kan het betrokken bedrijf schaden in zijn concurrentiepositie. Hierdoor kan het bedrijf onevenredig benadeeld worden ten opzichte van zijn concurrenten. Ik ben daarom van mening dat het belang van het bedrijf zwaarder weegt dan het belang van openbaarmaking van deze concurrentiegevoelige gegevens. Ik

[1] ECLI:NL:RVS:2015:623
[2] ECLI:NL:RVS:2018:321

maak deze gegevens daarom niet openbaar op grond van artikel 5.1, tweede lid, aanhef en sub f, Woo. Gegevens die niet herleidbaar zijn naar specifieke bedrijfsgegevens worden wel openbaar gemaakt.

3.3. Buiten reikwijdte verzoek
Informatie die niet onder de reikwijdte van uw verzoek valt, maar wel in de documenten is opgenomen, maak ik niet openbaar.[3] Deze passages zijn onleesbaar gemaakt.

4. Conceptdocumenten
Ik heb van een aantal documenten meerdere versies aangetroffen. De conceptversie(s) en de definitieve versies zijn op tekstuele verbeteringen, opmerkingen en voorstellen na hetzelfde. Ik heb daarom, voor de overzichtelijkheid en in lijn met vaste jurisprudentie[4], besloten om de conceptversies niet openbaar te maken. Alleen de definitieve versie wordt openbaar gemaakt.

5. Besluit
Onder uw Wob-verzoek vallen 214 documenten. Ik heb besloten tegemoet te komen aan uw verzoek en de documenten (deels) openbaar te maken. In de bijlage bij dit besluit treft u de documenten en een overzicht aan. Ik heb voor de duidelijkheid de bijlagen genummerd. De nummers op het overzicht komen overeen met de nummers op de documenten.

Ik heb de in de bijgevoegde stukken vermelde gegevens (deels) onleesbaar gemaakt. Voor de motivering verwijs ik u naar de overwegingen. Per onleesbaar gemaakt onderdeel is zichtbaar op basis waarvan de informatie niet openbaar wordt gemaakt.

Aangezien ik aan de hand van de verschillende zienswijzen niet verwacht dat er nog bezwaren zijn tegen de openbaarmaking, maak ik de documenten gelijk met dit besluit openbaar.

6. Rechtsmiddelen
Indien u het met dit besluit niet eens bent, kunt u binnen zes weken na verzending van dit besluit schriftelijk bezwaar maken. Ook een andere belanghebbende kan tegen dit besluit bezwaar maken. Het bezwaarschrift kan worden gestuurd aan de Directeur Staatsbosbeheer, Postbus 2, 3800 AA Amersfoort. U kan uw bezwaarschrift ook per mail versturen naar info@staatsbosbeheer.nl. U wordt verzocht een afschrift van dit besluit bij het bezwaarschrift te voegen.

Een bezwaarschrift moet zijn ondertekend en bevat tenminste:
- uw naam en adres;
- een datum;
- een omschrijving van het besluit waartegen het bezwaar is gericht;
- de redenen waarom u het niet eens bent met het besluit.

Het niet voldoen aan deze eisen kan leiden tot niet-ontvankelijkheid van het bezwaarschrift. Dat betekent dat uw bezwaar niet inhoudelijk wordt behandeld.

Een kopie van dit besluit zend ik aan de betrokken personen/organisaties.

[3] ECLI:NL:RVS:2018:1356
[4] ECLI:NL:RVS:2018:2424

Als u nog vragen hebt dan kunt u contact opnemen met mevrouw B. Rijpers van de Afdeling Juridische Zaken via 06-82423941 of Woo@staatsbosbeheer.nl.

Met vriendelijke groet,
de directeur Staatsbosbeheer, namens deze,

drs. B.A. Revis
directeur Terreinbeheer & Ontwikkeling

Documentenoverzicht Wob Besluit - Zaaknummer:			*Z21-5722*	
Nummer	**Zaaknr.**	**Naam / Kernwoorden**	**d.d. document**	**Openbaar gemaakt?**
Z21-5722 - 1	Z21-5722	E-mail correspondentie: Agenda interne workshop wolf morgen	23-3-2009	Ja, deels
Z21-5722 - 2	Z21-5722	E-mail correspondentie: Terugmelding interne workshop terugkeer wolf	24-3-2009	Ja, deels
Z21-5722 - 3	Z21-5722	E-mail correspondentie: Workshop wolven in Nederland op vrijdag a.s. 3 april - Bijlage 1: Deelnemers 3 april kort - Bijlage 2: Workshop wolven in Nedrland	30-3-2009	Ja, deels
Z21-5722 - 4	Z21-5722	E-mail correspondentie: Workshop wolven	1-4-2009	Ja, deels
Z21-5722 - 5	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf, aantal aanvallen op mens	28-5-2009	Ja, deels
Z21-5722 - 6	Z21-5722	E-mail correspondentie: Verslag workshop wolven in Nederland op 3 april	8-9-2009	Ja, deels
Z21-5722 - 7	Z21-5722	E-mail correspondentie: En het antwoord: herders hoefden maar even te schreeuwen en de wolf vertrok	8-12-2009	Ja, deels
Z21-5722 - 8	Z21-5722	Interview	15-12-2009	Ja, deels
Z21-5722 - 9	Z21-5722	E-mail correspondentie: Welkom wolf, even wat namen en rugnummers	14-2-2013	Ja, deels
Z21-5722 - 10	Z21-5722	E-mail correspondentie: Workshop wolf 8 november 2012	26-2-2013	Ja, deels
Z21-5722 - 11	Z21-5722	E-mail correspondentie: Update draaiboek wolf	26-3-2013	Ja, deels
Z21-5722 - 12	Z21-5722	E-mail correspondentie: Interview over oprukkende wolf	17-4-2013	Ja, deels
Z21-5722 - 13	Z21-5722	E-mail correspondentie: Uitnodiging wolvensymposium 19 juni	12-6-2013	Ja, deels
Z21-5722 - 14	Z21-5722	Notulen: Werkgroep wolf & Faunabeheer	2-7-2013	Ja, deels
Z21-5722 - 15	Z21-5722	E-mail correspondentie: Vragen voor onderzoeksteam	11-7-2013	Ja, deels
Z21-5722 - 16	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvenpoep	16-7-2013	Ja, deels
Z21-5722 - 17	Z21-5722	E-mail correspondentie: Programma wolvenbijeenkomst 1 oktober - Bijlage 1: Programma bijeenkomst wolvenplan	20-9-2013	Ja, deels
Z21-5722 - 18	Z21-5722	Agenda afstemmingsbijeenkomst wolf	24-9-2013	Ja, deels
Z21-5722 - 19	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolven monitoring project Drenthe	7-10-2013	Ja, deels
Z21-5722 - 20	Z21-5722	E-mail correspondentie: Discussie 'Wolf in Nederland'	24-12-2013	Ja, deels

Z21-5722 - 21	Z21-5722	E-mail correspondentie: http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2014/03/27/wolf-wettelijk-beschermd-tegemoetkoming-bij-schade.html	27-3-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 22	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf, nog even stilhouden	14-4-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 23	Z21-5722	E-mail correspondentie: Hamburger Abendblatt vom 28.04.14 (Wildnis/Wolf/Allgemein)	28-4-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 24	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf	1-5-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 25	Z21-5722	E-mail correspondentie: Monitoring wolven via cameravallen	8-5-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 26	Z21-5722	E-mail correspondentie: Plaatsen cameravallen in grensregio - Bijlage 1: Protocol netwerk cameravallen	9-5-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 27	Z21-5722	E-mail correspondentie: Conserveren van een wolven-keutel	18-6-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 28	Z21-5722	E-mail correspondentie: Stats wolf	18-6-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 29	Z21-5722	E-mail correspondentie: Vervolg op	18-6-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 30	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvennieuws	18-6-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 31	Z21-5722	E-mail correspondentie: Vervolg op	19-6-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 32	Z21-5722	E-mail correspondentie: Uitnodiging wolvensymposium 24 juli 2014	1-7-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 33	Z21-5722	E-mail correspondentie: Status DNA drollen Salland	21-7-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 34	Z21-5722	E-mail correspondentie: Provincies voorbereid op komst wolf?	3-10-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 35	Z21-5722	E-mail correpsondentie: Stamblad; de wolf komt!	3-10-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 36	Z21-5722	E-mail correspondentie: Provincies voorbereid op komst wolf?	6-10-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 37	Z21-5722	E-mail correspondentie: Doc omgaan wolven-sporen & -waarnemingen - Bijlage 1: Omgaan met sporen van een mogelijke wolf def.	21-11-2014	Ja, deels
Z21-5722 - 38	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvennieuws	15-1-2015	Ja, deels
Z21-5722 - 39	Z21-5722	Concept notitie naar aanleiding van Wolven Platformbijeenkomst preventieve maatregelen op 9 december 2014	26-1-2015	Ja
Z21-5722 - 40	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf met vraagtekens	9-3-2015	Ja, deels
Z21-5722 - 41	Z21-5722	Persbericht: Wolf afkomstig uit reodel wiilde wolven Duitsland	2-4-2015	Ja, deels
Z21-5722 - 42	Z21-5722	E-mail correspondentie: Mogelijk wolf in Enschede	17-1-2016	Ja, deels
Z21-5722 - 43	Z21-5722	E-mail correspondentie: Welkom wolf pilot kuddebewaakhonden	6-9-2016	Ja, deels
Z21-5722 - 44	Z21-5722	E-mail correspondentie: Persbericht wolf - Bijlage 1: Persbericht wolf in Overijssel 2019.09.19	19-9-2016	Ja, deels
Z21-5722 - 45	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf Twente	19-9-2016	Ja, deels
Z21-5722 - 46	Z21-5722	E-mail correspondentie: Pilot kuddebewakingshonden	28-9-2016	Ja, deels
Z21-5722 - 47	Z21-5722	E-mail correspondentie: Pilot kuddebewakingshonden	28-9-2016	Ja, deels
Z21-5722 - 48	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf van Beuningen afkomstig uit Oost-Duitsland	3-11-2016	Ja, deels
Z21-5722 - 49	Z21-5722	E-mail correspondentie: --	10-3-2017	Ja, deels
Z21-5722 - 50	Z21-5722	E-mail correspondentie: Concept persbericht: graag binnen 30 minuten reactie - Bijlage 1: 10-19 mogelijke wolf	19-10-2017	Ja, deels
Z21-5722 - 51	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf	8-11-2017	Ja, deels

Z21-5722 - 52	Z21-5722	E-mail correspondentie: wolf	8-11-2017	Ja, deels
Z21-5722 - 53	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf Bergentheim	13-11-2017	Ja, deels
Z21-5722 - 54	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf in Engbertsdijksvenen	21-11-2017	Ja, deels
Z21-5722 - 55	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf blijft maand min of meer onzichtbaar in Nederland - WUR	18-12-2017	Ja, deels
Z21-5722 - 56	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf blijft maand min of meer onzichtbaar in Nederland - WUR	18-12-2017	Ja, deels
Z21-5722 - 57	Z21-5722	E-mail correspondentie: Nieuwsbericht wolf	25-12-2017	Ja, deels
Z21-5722 - 58	Z21-5722	E-mail correspondentie: Schapen doodgebeten in Luttenberg, mogelijk door wolf - RTL Nieuws	27-12-2017	Ja, deels
Z21-5722 - 59	Z21-5722	E-mail correspondentie: Onder embargo tot 11:00 uur: Persbericht Wolf in Nederland - Bijlage 1: Persbericht Wolf in Nederland - Bijlage 2: Image001 - Bijlage 3: Q&A wolf def.	16-1-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 60	Z21-5722	E-mail correspondentie: Onder embargo tot 11:00 uur: Persbericht Wolf in Nederland	16-1-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 61	Z21-5722	E-mail correspondentie: Vraatsporen vos-wolf, stage	22-1-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 62	Z21-5722	E-mail correspondentie: Artikel NRC over Naya	17-4-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 63	Z21-5722	Foto wolf	5-4-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 64	Z21-5722	Memo: Gespreksnotitie wolf	15-5-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 65	Z21-5722	E-mail correspondentie: Voorzetje nieuwsbericht wolf midden Drenthe - Bijlage 1: Wolf verblijft al langere tijd in Midden Drenthe versie 0.3.	17-5-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 66	Z21-5722	E-mail correspondentie: wolf	15-6-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 67	Z21-5722	E-mail correspondentie: Uitnodiging Stakeholdersbijeenkomst operationeel draaiboek wolf op woensdag 4 juli	2-7-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 68	Z21-5722	E-mail correspondentie: Stakeholdersbijeenkomst operationeel draaiboek wolf op woensdag 4 juli - Bijlage 1: Standpunten Nowolves	3-7-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 69	Z21-5722	Presentatie: Preventie en Schadetegemoetkoming	4-7-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 70	Z21-5722	E-mail correspondentie: Uitnodiging Stakeholdersbijeenkomst operationeel draaiboek wolf op woensdag 4 juli	4-7-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 71	Z21-5722	E-mail correspondentie: Kaartje wolven gebruiken? - Bijlage 1: Profielen voorjaar 2018 neutraal - Bijlage 2: Tabel wolfindividuen voorjaar 2018	13-7-2018	Ja, deels

Z21-5722 - 72	Z21-5722	E-mail correspondentie: Stukken nav de stakeholdersbijeenkomst wolven 4 juli - Bijlage 1: Stellingen workshops 4 juli 2018 versie 2.0.; - Bijlage 2: Links en deelnemerslijst stakeholdersbijeenkomst 4 juli; - Bijlage 3: Hoofdstuk 1 paragraaf 1 Soortenbescherming versie 3.0.; - Bijlage 4: Hoofdstuk 1 paragraaf 2 Monitoring versie 2.0.; - Bijlage 5: Hoofdstuk 1 paragraaf 3 Schade en preventie; - Bijlage 6: Hoofdstuk 1 paragraaf 4 Ontheffingverlening versie 3.0.; - Bijlage 7: Hoofdstuk 2 versie 2.0.; - Bijlage 8: Hoofdstuk 3 communicatie versie 2.0.; - Bijlage 9: Inleiding versie 3.0.	13-7-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 73	Z21-5722	E-mail correspondentie: Stukken nav de stakeholdersbijeenkomst wolven 4 juli - Bijlage 1: Presentatie Stakeholdersbijeenkomst wolf 04-07-2018 - Bijlage 2: Deelnemerslijst stakeholders bijeenkomst 4 juli	13-7-2018	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document is identiek aan document Z21-5722 - 69
Z21-5722 - 74	Z21-5722	E-mail correspondentie: Stukken nav de stakeholdersbijeenkomst wolven 4 juli - Bijlage 1: Stellingen workshops 4 juli 2018 versie 2.0.; - Bijlage 2: Links en deelnemerslijst stakeholdersbijeenkomst 4 juli; - Bijlage 3: Hoofdstuk 1 paragraaf 1 Soortenbescherming versie 3.0.; - Bijlage 4: Hoofdstuk 1 paragraaf 2 Monitoring versie 2.0.; - Bijlage 5: Hoofdstuk 1 paragraaf 3 Schade en preventie; - Bijlage 6: Hoofdstuk 1 paragraaf 4 Ontheffingverlening versie 3.0.; - Bijlage 7: Hoofdstuk 2 versie 2.0.; - Bijlage 8: Hoofdstuk 3 communicatie versie 2.0.; - Bijlage 9: Inleiding versie 3.0.	13-7-2018	Ja, deels - De bijlagen behorend bij dit document zijn identiek aan de bijlagen behorend bij document Z21-5722 - 72.
Z21-5722 - 75	Z21-5722	E-mail correspondentie: Stukken nav de stakeholdersbijeenkomst wolven 4 juli jl. - Bijlage 1: Hoofdstuk 3 communicatie versie 2.0. + -- - Bijlage 2: Hoofdstuk 2 Samenwerking versie 2.0. + -- - Bijlage 3: Hoofdstuk 1 paragraaf 1 Soortenbescherming versie 3.0. + opm -- - Bijlage 4: Hoofdstuk 1 paragraaf 4 Ontheffingverlening versie 3.0. + -- - Bijlage 5: Hoofdstuk 1 paragraaf 3 Schade en preventie + -- - Bijlage 6: Hoofdstuk 1 paragraaf 2 Monitoring versie 2.0 + -- - Bijlage 7: Inleiding versie 3.0. + opm --	23-7-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 76	Z21-5722	E-mail correspondentie: Stukken nav de stakeholdersbijeenkomst wolven 4 juli jl.	24-7-2018	Ja, deels

Z21-5722 - 77	Z21-5722	E-mail correspondentie: Stukken nav de stakeholdersbijeenkomst wolven 4 juli jl. - Bijlage 1: Concept interprovinciaal wolvenplan 2018	8-8-2018	Ja, deels - De bijlage behorend bij dit document betreft een concept versie. De definitieve versie is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2019/01/Interprovinciaal-wolvenplan.pdf
Z21-5722 - 78	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolven en OVP	30-8-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 79	Z21-5722	Presentatie: Wolf & Staatsbosbeheer	6-9-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 80	Z21-5722	E-mail correspondentie: Embargo tot 8 oktober 10:00 Nieuwsbericht wolf op Veluwe - Bijlage 1: EMBARGO tot 8 oktober 10.00 Vrijwilligersnetwerk legt wolf vast op cameraval Veluwe	5-10-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 81	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf op cameraval Veluwe	5-10-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 82	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf op cameraval Veluwe	5-10-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 83	Z21-5722	E-mail correspondentie: Script de wolf - Bijlage 1: Script -- de wolf Drenthe	17-10-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 84	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvenplan	1-11-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 85	Z21-5722	E-mail correspondentie: Vragen over de wolf - Bijlage 1: Vragen interview wolf	16-11-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 86	Z21-5722	E-mail correspondentie: Media wolf: NOS primeur - Bijlage 1: WENR PB - DEC18 wolven najaar in NL	21-12-2018	Ja, deels
Z21-5722 - 87	Z21-5722	Woordvoeringslijn wolven Veluwe	2-1-2019	Ja, deels
Z21-5722 - 88	Z21-5722	E-mail correspondentie: Concept persbericht - Bijlage 1: 230102019 PB Provincie wil snel duidelijkheid over de wolf	24-1-2019	Ja, deels
Z21-5722 - 89	Z21-5722	E-mail correspondentie: Eindrapport 'Overijssel denkt over de wolf' - Bijlage 1: Overijssel denkt over de wolf eindrapport	13-2-2019	Ja, deels
Z21-5722 - 90	Z21-5722	E-mail correspondentie: EMBARGO - Concept wolvenpaar op Veluwe - Bijlage 1: Persbericht wolvenpaar op Veluwe	18-2-2019	Ja, deels
Z21-5722 - 91	Z21-5722	E-mail correspondentie: Leefgebied wolf Veluwe - Bijlage 1: Leefgebied wolf; - Bijlage 2: Leefgebied wolf; - Bijlage 3: Leefgebied wolf.	27-3-2019	Ja, deels
Z21-5722 - 92	Z21-5722	E-mail correspondentie: Veldwerkplaats wolven	14-4-2019	Ja, deels

Z21-5722 - 93	Z21-5722	E-mail correspondentie: Veldwerkplaats wolven	15-4-2019	Ja, deels
Z21-5722 - 94	Z21-5722	E-mail correspondentie: Aantekeningen monitoringswerkgroep wolf Noord e Midden Veluwe 10 juni 2019 - Bijlage 1: 2019.07.09 GL Presentatie monitoring Veluwe - Bijlage 2: Aantekeningen derde afstemmingsoverleg Noord en Midden Veluwe	15-7-2019	Ja, deels
Z21-5722 - 95	Z21-5722	E-mail correspondentie: Ontvangen Wob-verzoek - de wolf in Flevoland - Bijlage 1: Interview Wolf in Nederland - Bijlage 2: SBB Visie OVP zoals gedrukt en uitgegeven - Bijlage 3: Standpunt uitzetten wolven in de Oostvaardersplassen - Bijlage 4: Staatsbosbeheer wil wolven in Oostvaardersplassen - Bijlage 5: Nederlands Dagblad.	19-7-2019	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document is identiek aan document Z21-5722 - 8; - Bijlage 2 behorend bij dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://docplayer.nl/69814698-Ontwikkelingsvisie-oostvaardersplassen-voorbij-de-horizon-van-het-vertrouwde.html
Z21-5722 - 96	Z21-5722	E-mail correspondentie: Informatievoorziening wolven op de Veluwe - Bijlage 1: Voorstel A0-bord	9-12-2019	Ja, deels
Z21-5722 - 97	Z21-5722	E-mail correspondentie: ECOS artikel terugkeer Wolf in NW Europa	16-12-2019	Ja, deels
Z21-5722 - 98	Z21-5722	E-mail correspondentie: Kwartaalbericht Wolf en nieuwsbericht en nieuw over filmbeelden van een wolf in Overijssel - Bijlage 1: Kwartaalbericht Wolf laatste kwartaal 2019 - Bijlage 2: Nieuwsbericht bij kwartaalrapportage wolf spet nov 2019	18-12-2019	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2019/12/Kwartaalbericht-Wolf-laatste-kwartaal-2019.pdf
Z21-5722 - 99	Z21-5722	E-mail correspondentie: Handelingskader wolf bij Staatsbosbeheer - Bijlage 1: Infoblad wolf dec 2019	17-2-2020	Ja, deels

Z21-5722 - 100	Z21-5722	E-mail correspondentie: Monitoringplan Wolf	25-2-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 101	Z21-5722	E-mail correspondentie: Monitoringplan Wolf	27-2-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 102	Z21-5722	E-mail correspondentie: Monitoringplan Wolf	27-2-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 103	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf - Bijlage 1: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer	2-3-2020	Ja, deels - De bijlage behorend bij dit document betreft een concept versie. De meest recente versie staat in bijlage 1 behorend bij document 184.
Z21-5722 - 104	Z21-5722	E-mail correspondentie: Datum Wolven in Nederland overleg: 31 maart	3-3-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 105	Z21-5722	E-mail correspondentie: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer 02	4-3-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 106	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf	30-3-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 107	Z21-5722	Memo: Wolven, rasters en pachtovereenkomsten	30-3-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 108	Z21-5722	E-mail correspondentie: Grazers en publiek - Bijlage 1: Verkenning toekomstig management wolf	31-3-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 109	Z21-5722	E-mail correspondentie: Opzoek naar partners door consortium 'automatisch monitoren van soortengemeenschappen' - Bijlage 1: Predatoren in beeld	17-4-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 110	Z21-5722	Persbericht	12-5-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 111	Z21-5722	E-mail correspondentie: Ter info - Publieksonderzoek opinie wolf - Europese burgers	18-6-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 112	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvenoverleg	29-6-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 113	Z21-5722	E-mail correspondentie: Woordvoeringslijn wolf - Bijlage 1: 20200623 Woordvoeringslijn wolven Drenthe versie juli 2020	10-7-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 114	Z21-5722	E-mail correspondentie: Persbericht - CDA Zeeland dient moties in over vossen- en wolvenbeheer - Bijlage 1: Persbericht - CDA dient moties in over vossen en wolven	13-7-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 115	Z21-5722	E-mail correspondentie: Woordvoeringslijn wolf in Drenthe - Bijlage 1: 20200716 Woordvoeringslijn wolven Drenthe concept	16-7-2020	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document is identiek aan bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 - 113.
Z21-5722 - 116	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvenoverleg	22-7-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 117	Z21-5722	E-mail correspondentie: Beelden Nederlandse wolf	3-8-2020	Ja, deels

Z21-5722 - 118	Z21-5722	E-mail correspondentie: Tussenrapportage wolf - Bijlage 1: Tussenrapportage wolf in Nederland - september 2020	17-9-2020	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://www.bij12.nl/nieuws/tussenrapportage-wolf-in-nederland-activiteit-van-mei-tot-juli/
Z21-5722 - 119	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvenoverleg a.s. donderdag	22-9-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 120	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvenoverleg	5-11-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 121	Z21-5722	E-mail correspondentie: Verslag Brabantse Wolvenplatform + kleine presentatie stand van zaken wolf - Bijlage 1: Verslag 29 september 2020	5-10-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 122	Z21-5722	E-mail correspondentie: Verslag Brabantse Wolvenplatform + kleine presentatie stand van zaken wolf - Bijlage 1: 2020.09.29 Brabantse Platform Wolven - Bijlage 2: Verslag 29 september 2020	5-10-2020	Ja, deels - Bijlage 2 behorend bij dit document is identiek aan bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 - 121
Z21-5722 - 123	Z21-5722	E-mail correspondentie: Nieuw: 'In het spoort an de wolf'	19-10-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 124	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvenoverleg a.s. donderdag	3-11-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 125	Z21-5722	E-mail correspondentie: Handelingskader wolf bij Staatsbosbeheer mrt. 2020 - Bijlage 1: Handelingskader wolf bij Staatsbosbeheer mrt 2020	5-11-2020	Ja, deels - De bijlage behorend bij dit document betreft een concept versie. De meest recente versie staat in bijlage 1 behorend bij document 184.
Z21-5722 - 126	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvenoverleg a.s. donderdag - Bijlage 1: 20200716 Woordvoeringslijn wolven Drenthe - Bijlage 2: Memo wolf vervolg PE Drenthe - Bijlage 3: Wolf en Raster advies	5-11-2020	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document is identiek aan bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 - 113; - Bijlage 3 behorend bij dit document is identiek aan document Z21-5722 - 107.
Z21-5722 - 127	Z21-5722	Verslag wolvenoverleg Staatsbosbeheer	5-11-2020	Ja, deels

Z21-5722 - 128	Z21-5722	E-mail correspondentie: 06-11 Agenda + stukken - Bijlage 1: Agenda 6 november; - Bijlage 2: Overlegstructuur wolf; - Bijlage 3: Handleiding stroomnetten; - Bijlage 4: Voorschriften bij noodset Opzet def.; - Bijlage 5: Verslag 29 september 2020; - Bijlage 6: Verslag wolf Groote Heide 20201014.	6-11-2020	Ja, deels - Bijlage 5 behorend bij dit document is identiek aan bijlage 1 behorned bij document Z21-5722 - 121.
Z21-5722 - 129	Z21-5722	E-mail correspondentie: 06-11 Agenda + stukken	9-11-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 130	Z21-5722	E-mail correspondentie: Nieuwe DNA-uitslagen bekend	13-11-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 131	Z21-5722	E-mail correspondentie: Kennisplatform Wolven - Bijlage 1: Overlegstructuur wolf	19-11-2020	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document is identiek aan bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 - 128.
Z21-5722 - 132	Z21-5722	E-mail correspondentie: Donderdag overlegje wolf	24-11-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 133	Z21-5722	E-mail correspondentie: Tussenrapportage wolf juli-okt 2020 - Bijlage 1: Tussenrapportage wolf - 17 juli - 30 oktober 2020	9-12-2020	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://www.bij12.nl/nieuws/tussenrapportage-wolf-17-juli-30-oktober-2020/
Z21-5722 - 134	Z21-5722	E-mail correspondentie: Draaiboek webinar wolf - Bijlage 1: Draaiboek webinar wolf V2	10-12-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 135	Z21-5722	E-mail correspondentie: Linkje namen	10-12-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 136	Z21-5722	E-mail correspondentie: Vertrouwelijk - Bijlage 1: Tweede wolf samen met wolvin gezien op Zuid opm --	18-12-2020	Ja, deels
Z21-5722 - 137	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvencommissie 12 jan 13:30-15:00 - Bijlage 1: Benoemingsbesluit Wolvencie 23.11.2020	6-1-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 138	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvencommissie 12 jan 13:30-15:00	7-1-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 139	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvencommissie 12 jan 13:30-15:00 - Bijlage 1: Inbreng ZLTO wolvencommissie Noord-Brabant 8-1-21; - Bijlage 2: 201218 mail brief van -- aan IPO.	8-1-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 140	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolven	13-1-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 141	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvenoverleg donderdag 14 januari	13-1-2021	Ja, deels

Z21-5722 - 142	Z21-5722	E-mail correspondentoe: Wolvenoverleg donderdag 14 januari - Bijlage 1: Wolvencommissie 12 jan 13:30-15:00; - Bijlage 2: Handelingskader wolf Staatsbosbeheer.	14-1-2021	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document is identiek aan document Z21-5722 - 139; - Bijlage 2 behorend bij dit document betreft een concept versie, de meest recente versie staat in bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 - 184.
Z21-5722 - 143	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvendraaiboek	28-1-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 144	Z21-5722	E-mail correspondentie: Overleg natuurbeheerders: informatie over de gang van zaken ten aanzien van de wolf - Bijlage 1: Kort beeld over landelijk overleg wolf	2-2-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 145	Z21-5722	E-mail correspondentie: Overleg natuurbeheerders: informatie over de gang van zaken ten aanzien van de wolf	2-2-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 146	Z21-5722	E-mail correspondentie: Werkafspraken boswachters beheer De Pelen	3-2-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 147	Z21-5722	E-mail correspondentie: Nazending stukken LOW	8-2-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 148	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf de Groote Heide	10-2-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 149	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolf de Groote Heide	10-2-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 150	Z21-5722	E-mail correspondentie: Pers en communicatie wolven	11-2-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 151	Z21-5722	E-mail correspondentie: Agenda Wolven commissie 22 feb.	16-2-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 152	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolven	16-2-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 153	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolven	16-2-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 154	Z21-5722	E-mail correspondentie: Korte terugmelding overleg natuurbeheerders vanmiddag	25-2-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 155	Z21-5722	E-mail correspondentie: Verslag 22 februari - Bijlage 1: Verslag 22 februari 2021 -	2-3-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 156	Z21-5722	E-mail correspondentie: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer mrt. 2020 - Bijlage 1: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer mrt 2020 op. --	3-3-2021	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document betreft een concept versie. De meest recente versie staat in bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 - 184.

Z21-5722 - 157	Z21-5722	E-mail correspondentie: Kennisplatform Wolven - Bijlage 1: Overlegstructuur wolf	3-3-2021	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document is identiek aan bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 - 131.
Z21-5722 - 158	Z21-5722	E-mail correspondentie: Opzet wolf - Bijlage 1: Opzet wolf	8-3-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 159	Z21-5722	E-mail correspondentie: Begrazing / rasters irt wolf - Bijlage 1: Naamloos	11-3-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 160	Z21-5722	E-mail correspondentie: Opmerkingen -- Handelingskader Wolf - Bijlage 1: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer mrt 2020 opm --	14-4-2021	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document betreft een concept versie. De meest recente versie staat in bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 - 184.
Z21-5722 - 161	Z21-5722	E-mail correspondentie: Concept verslag bestuursvergadering 24 februari - Bijlage 1: Conceptverslag 24 februari --	16-3-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 162	Z21-5722	E-mail correspondentie: Tussenrapportdag wolf oktober 2020 - jan 2021 (Vertrouwelijk) - Bijlage 1: Tussenrapportage wolf okt 2020 - jan 2021 (vertrouwelijk)	16-3-2021	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://www.bij12.nl/nieuws/tussenrapportage-wolf-30-oktober-2020-31-januari-2021/
Z21-5722 - 163	Z21-5722	E-mail correspondentie: Nieuwe tussenrapportage wolf	17-3-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 164	Z21-5722	E-mail correspondentie: Jaarraportage wolvenmeldpunt	22-3-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 165	Z21-5722	E-mail correspondentie: GFW: - Bijlage 1: Onderwerpen Preventieplan incl. Namen	24-3-2021	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document is identiek aan bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 - 159.
Z21-5722 - 166	Z21-5722	E-mail correspondentie: Pilot met grote grazers opstarten in de Groote Heide	24-3-2021	Ja, deels

Z21-5722 - 167	Z21-5722	E-mail correspondentie: Projectgroep Preventie Wolvenschade Fryslân - Bijlage 1: SCAN_20210309_15535	31-3-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 168	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvenoverleg morgen	31-3-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 169	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvenoverleg morgen - Bijlage 1: Notulen overlegplatform wolf 25 maart 2021	8-4-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 170	Z21-5722	E-mail correspondentie: Preventieplan - concepttekst - Bijlage 1: Inhoud en wettelijke kaders Wolven in Nederland en Brabant	17-4-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 171	Z21-5722	E-mail correspondentie: Nieuwe DNA-uitslagen soortbepaling verwerkt (maart 2021)	19-4-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 172	Z21-5722	E-mail correspondentie: Agenda met bijlagen wolvencommissie 22 april - Bijlage 1: 20210409 Projectplan wolf	21-4-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 173	Z21-5722	E-mail correspondentie: Ingekomen post, brief -- GW1625 - Bijlage 1: GW1625 een probleemwolf mei 2021	11-5-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 174	Z21-5722	E-mail correspondentie: Spoed-bijeenkomst wolvenplatform Limburg	13-5-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 175	Z21-5722	E-mail correspondentie: Aangepaste begroting voor 2 kuddewaakhondteams in Brabant - Bijlage 1: Begroting Brabant 17-5-2021, voorstel 3 direct inzetbare kuddebewaakhondenteams en fladry	17-5-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 176	Z21-5722	E-mail correspondentie: Hoeden in weekend	18-5-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 177	Z21-5722	E-mail correspondentie Input gevraagd voor Onderzoeksagenda BIJ12 faunazaken 2022-2023 - Bijlage 1: Onderzoeksvraagstukken faunabeheer tbv BIJ12	20-5-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 178	Z21-5722	E-mail correspondentie: Agenda wolvencommissie 27 mei - Bijlage 1: Voorstel aanpak probleemsituatie - Bijlage 2: Preventieplan wolven-concept	27-5-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 179	Z21-5722	E-mail correspondentie: Uitnodiging gesprek	7-6-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 180	Z21-5722	E-mail correspondentie: Tekst 'wettelijke kaders' - Bijlage 1: Preventieplan wolven concept --	14-6-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 181	Z21-5722	E-mail correspondentie: Tussenrapportage wolf februari - april 2021 (vertrouwelijk) - Bijlage 1: Tussenrapportage wolf februari - april 2021 (vertrouwelijk))	14-6-2021	Ja, deels - Bijlage 1 behorend bij dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2021/06/Tussenrapportage-wolf-februari-tot-april-2021.pdf

Z21-5722 - 182	Z21-5722	E-mail correspondentie: Beleid/plannen FBE Fryslân en provincie Fryslân t.a.v. Wolvenhek - Bijlage 1: 210525 reactie petitie wolvenhek Fryslân	15-6-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 183	Z21-5722	E-mail correspondentie: Nieuwe tussenrapportage wolf	15-6-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 184	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvenoverleg morgen - Bijlage 1: Handelingskader wolf bij Staatsbosbsheer juni 2021	16-6-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 185	Z21-5722	E-mail correspondentie: Wolvenoverleg morgen - Bijlage 1: Verslag wolvenoverleg Staatsbosbeheer 1 april 2021	16-6-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 186	Z21-5722	E-mail correspondentie: Inzet KBH Brabant	21-6-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 187	Z21-5722	E-mail correspondentie: Vergaderstukken FBE 23 juni	23-6-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 188	Z21-5722	E-mail correspondentie: Conceptverslag 23 juni - Bijlage 1: Conceptverslag 23 juni	25-6-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 189	Z21-5722	E-mail correspondentie: Woordvoeringslijn wolvenhek - Bijlage 1: Woordvoeringslijn wolvenhek 0.3	28-6-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 190	Z21-5722	E-mail correspondentie: Woordvoeringslijn wolvenhek	28-6-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 191	Z21-5722	E-mail correspondentie: Woordvoeringslijn wolvenhek	29-6-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 192	Z21-5722	E-mail correspondentie: Communicatieoverleg wolf	5-7-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 193	Z21-5722	E-mail correspondentie: Communicatieplan wolf - BIJ12 - Bijlage 1: Communicatieplan wolf 2021	5-7-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 194	Z21-5722	E-mail correspondentie: Nieuwsbrief wolven commissie Gelderland - Bijlage 1: Nieuwsbrief wolvencommissie Gelderland juli 2021	6-7-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 195	Z21-5722	E-mail correspondentie: Agenda, stukken en verslaf Landelijk Overleg Wolf - Bijlage 1: Agenda LOW 130721 - Bijlage 2: Bijlage 4 Memo voorzitter LOW 130721 - Bijlage 3: Bijlage 6 Openbaarheid data op website BIJ12 LOW 130721 - Bijlage 4: Bijlage 9 Verslag LOW 300321	7-7-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 196	Z21-5722	E-mail correspondentie: Vergaderstukken commissie 15 juli - Bijlage 1: Opzet nieuwsbrief - Bijlage 2: Verslag wolvencommissie 22 juni 2021 - kopie - Bijlage 3: Agenda 15 juli 2021 - Bijlage 4: Bespreekpunten wolven preventieplan	8-7-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 197	Z21-5722	Verslag vakrgoep Fauna	12-7-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 198	Z21-5722	E-mail correspondentie: Bericht IFAW "Leren leven met de wolf in Nederland - Bijlage 1: IFAW: "Leren leven met de wolf in Nederland	13-7-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 199	Z21-5722	E-mail correspondentie: Blog6 - Bijlage 1: Blog6	22-7-2021	Ja, deels

Z21-5722 - 200	Z21-5722	E-mail correspondentie: Agenda overleg wolf Groote Heide 6-9-2021 en verslag - Bijlage 1: Agenda 6 sept wolf Groote Heide - Bijlage 2: Verslag Groote Heide 05072021	3-8-2021	Ja, deels
Z21-5722 - 201	Z21-5722	Whatsappgesprekken diverse personen	Onbekend	Ja, deels
Z21-5722 - 202	Z21-5722	Rapport: De komst van de wolf in Nederland	8-11-2012	Dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://docplayer.nl/13405999-De-komst-van-de-wolf-in-nederland.html
Z21-5722 - 203	Z21-5722	Verslag Wolvensymposium 16 juni 2013	16-6-2013	Dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://www.bij12.nl/assets/FF-94.-Linnartz-Teunissen-2013-Verslag-Toetsingsbijeenkomst-Wolvenplan.pdf
Z21-5722 - 204	Z21-5722	Verslag 1ste Internationales Wolfsymposium Wolfcenter Döverden	27-9-2013	Dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://www.bij12.nl/assets/FF-72.-Verslag-internationaal-wolfsymposium-sept-2013-Dorverden.pdf
Z21-5722 - 205	Z21-5722	The first wolf found in the Netherlands in 150 years was the victim of a wildlife crime	31-12-2013	Dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://www.wolveninnederland.nl/wolven/download/literatuur/wolf-luttelgeest-gravendeel-de-groot-kik-et-al_lowres-2013.pdf

Z21-5722 - 206	Z21-5722	E-mail correspondentie: Artikel de Volkskrant wolf	1-9-2014	Dit artikel is reeds openbaar via de Volkskrant. Deze is echter niet beschikbaar. Om u tegemoet te komen, zend ik u het aritkel.
Z21-5722 - 207	Z21-5722	E-mail correspondentie: Artikel wolf in NRC en NRC Next	23-12-2014	Dit artikel is reeds openbaar via NRC. Deze is echter niet beschikbaar. Om u tegemoet te komen, zend ik u het artikel.
Z21-5722 - 208	Z21-5722	Operationeel Draaiboek Wolf - Fase 1	1-6-2016	Dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://www.bij12.nl/assets/Operationeel-draaiboek-wolf-fase-1.pdf
Z21-5722 - 209	Z21-5722	Presentatie: Monitoring wolf Nederland	4-7-2018	Dit document is reeds openbaar en voor eenider beschikbaar via: http://docplayer.nl/113064033-Monitoring-wolf-nederland.html
Z21-5722 - 210	Z21-5722	Wolvenplan Vlaanderen	12-12-2018	Dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://www.vlaanderen.be/publicaties/wolvenplan-vlaanderen
Z21-5722 - 211	Z21-5722	Interprovinciaal Wolvenplan	24-1-2019	Dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2019/01/Interprovinciaal-wolvenplan.pdf

Z21-5722 - 212	Z21-5722	Krantenartikel: Kroon op ecosysteem niet overal welkom	30-3-2019	Dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://astridsmit.nl/wp-content/uploads/2019-BN06-Wolf-niet-overal-welkom-AS-30mrt2019.pdf
Z21-5722 - 213	Z21-5722	Ontwikkelingsvisie Oostvaardersplassen	-	Dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://docplayer.nl/69814698-Ontwikkelingsvisie-oostvaardersplassen-voorbij-de-horizon-van-het-vertrouwde.html
Z21-5722 - 214	Z21-5722	Monitoringplan Wolf	13-11-2019	Dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2020/02/Monitoringplan-Wolf-2019.pdf

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: maandag 23 maart 2009 11:55
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Agenda interne workshop wolf morgen

Beste mensen,

Ik zou nog een agenda sturen voor de workshop wolf van morgenmiddag. Bij deze.

Agenda interne workshop wolf dd. 24 maart 2009

1. Doel van de bijeenkomst
2. Stand van zaken verspreiding wolf
3. Ecologische rol v/d wolf & betekenis voor onze terreinen
4. Match met onze wensen / ambities en missie -> standpunt tav terugkeer wolf
5. Praktische punten
    a. habitat eisen v/d soort
    b. draagvlak voor terugkeer / andere spelers
    c. positieve / negatieve gevolgen voor andere dossiers
    d. bestaand beleid
    e. kennislacunes
6. Oplossingsrichtingen / plan van aanpak
7. Afspraken / wie doet wat

met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
Staatsbosbeheer - Cluster Ontwikkeling & Beheer
tel: 030 - Art. 5.1.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: dinsdag 24 maart 2009 16:24
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Terugmelding interne workshop terugkeer wolf

Dag Art. 5.1. lid

Even ter informatie voor jullie: zonet hebben we een bijzonder inspirerende workshop over de potentiële terugkeer van de wolf afgesloten. We hebben met een aantal Staatsbosbeheer collega's gesproken over het standpunt dat Staatsbosbeheer zou kunnen innemen ten aanzien van de terugkerende wolf.

Kort samengevat: de wolf is een soort die - zoals ook andere soorten als edelhert, wild zwijn, lynx en ree - kan profiteren van de inspanningen die we leveren en nog moeten leveren met z'n allen voor het realiseren van de nationale en Europese EHS. Als we dat goed op orde hebben kan de soort via een spontane terugkeer gezien worden als een soort compliment voor de bereikte kwaliteit. Uitzetten van de soort is nadrukkelijk niet aan de orde.

We hebben ook gesproken over wat er aan voorbereidingen nodig zijn opdat we als organisatie niet 'overvallen' worden door een soort die ineens weer in het land aanwezig blijkt te zijn. We hebben zo een voorzet gemaakt voor een plan van aanpak waarin ook de rol die Staatsbosbeheer in dit verhaal ambieert helder gemaakt moet worden.

De afgelopen tijd komen er af en toe berichten in de media over een mogelijke terugkeer van de wolf in Nederland, op termijn van een paar jaar. Volgende week is er een externe workshop over hetzelfde onderwerp, dat ook ongetwijfeld tot publiciteit zal leiden. We hebben onderling afgesproken dat er, om de regie over de communicatie goed te houden, één woordvoerder zal zijn, namelijk Art. 5.1. .

Met vriendelijke groet,

Art.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @freenature.nl>
Verzonden: maandag 30 maart 2009 15:13
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: workshop wolven in Nederland op vrijdag a.s. 3 april
Bijlagen: deelnemers 3 april kort.xls; Workshop Wolven in Nederland.doc

Beste mensen,

Vrijdag 3 april is de workshop 'wolven in Nederland, natuurlijke vestiging van een grote predator' waarvoor u zich hebt aangemeld. Locatie is de Blauwe Kamer bij Rhenen. Een routebeschrijving is te vinden op http://www.deblaauwekamer.nl/.

Bijgaand stuur ik u alvast het programma van de dag plus de deelnemerslijst. De ochtend is vooral informatief. In de middag willen we met u verkennen welke aspecten er allemaal aan de komst van wolven in Nederland vastzitten. U ontvangt een aantal dagen na de workshop een samenvatting van de inleidingen en van de discussie.

Op de dag is waarschijnlijk ook de pers aanwezig: De Volkskrant en EenVandaag. Bij de discussie in de middag is geen pers, omdat het dan lastig wordt een open discussie met elkaar te voeren. Wellicht ten overvloede: het staat u vrij om al dan niet met de aanwezige journalisten te praten. Nee zeggen kan dus ook.

Mocht u nog vragen hebben, dan kunt u mij mailen of bellen: Art. 5.1. lid 2

met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid
FREE Nature

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 3

Deelnemers 3 april kort

Workshop Wolven in Nederland: natuurlijke vestiging van een grote predator
3 april 2008, 9.30-17.00
De Blauwe Kamer, Rhenen

achternaam	**voornaam**	**organisatie**
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo		Larenstein, Bos en Natuurbeheer
		DLG, technisch medewerkster natuur
		wolves unlimited
		Natuurmonumenten
		Provincie Gelderland
		Larenstein, Bos en Natuurbeheer
		particulier
		Hondenschool Zeist
		particulier
		vrijwilliger FREE op De Staart
		Staatsbosbeheer regio Oost
		vrijwilliger FREE
		Natuurhistorisch Genootschap (neemt prive deel)
		Staatsbosbeheer NO Twente (boswachter VPR)
		Natuurmonumenten, beheerder Zuid Drenthe
		FREE
		FREE
		Herds and Homelands
		Faunabeheereenheid Limburg
		DLG
		website Ongerepte-Natuur.nl.
		Staatsbosbeheer cluster ontwikkeling en beheer
		Staatsbosbeheer regio Oost
		Zoogdiervereniging VZZ
		Ecomed/RAVON
		particulier
		Staatsbosbeheer ZO Drenthe
		Zoogdiervereniging VZZ
		Larenstein, Bos en Natuurbeheer

pers

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo		De Volkskrant
		Vakblad Natuur, Bos en Landschap
		Een Vandaag

organisatie en presentaties

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo		NABU
		Bureau Stroming, dagvoorzitter
		FREE
		ARK
		Faunafonds
		FREE

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 3

Workshop wolven in Nedrland

Workshop Wolven in Nederland, 3 april

10:00	Opening (Dagvoorzitter; Art. 5.1. lid 2 sub e)
10:10	Inleiding en programma (Art. 5.1. lid 2 , FREE Nature)
10:20	Wolven in Nederland, ecologische consequenties (Art. 5.1. lid 2 , ARK Natuurontwikkeling)
11:00	Wolven in de Maatschappij; Roodkapjesyndroom en schadepreventie (Art. 5.1. lid 2 sub e , FREE Nature)
11:30	Schades en compensatie (Art. 5.1. lid 2 sub , Faunafonds)
11:45	Koffie
12:00	Wolves in Germany, current state, threaths and possibilities (Art. 5.1. lid 2 , NABU)
12:45	Samenvatting ochtendprogramma (Dagvoorzitter)
13:00	Lunch
14:00	Discussie in deelgroepen: consequenties van de komst van de wolf
15:30	Resultaten discussie
16:30	Samenvatting en afsluiting

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: woensdag 1 april 2009 15:53
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Workshop wolven

Beste allemaal,

Jullie gaan vrijdag naar de workshop over de wolf. We hebben onlangs een hele boeiende brainstormsessie over de wolf gehouden. Hierbij hebben we ook alvast gekeken naar communicatie. We hebben voorlopig afgesproken dat de coordinatie over de woordvoering over de wolf bij mij ligt, dit om zo veel mogelijk eenheid in communicatie te krijgen. Ik zal dan zorgen voor terugkoppeling.

We hebben ook bedacht, nu we als organisatie nog geen inhoudelijk standpunt over de wolf hebben, dat het slim is om niet in dienstkleding naar de workshop toe te gaan. Er zijn namelijk ook journalisten (bijvoorbeeld Art. 5.1. lid 2 van De Volkskrant). Bij het brainstormgedeelte a.s. vrijdag zijn de journalisten niet aanwezig (en kun je dus gewoon vrijuit spreken).

Veel plezier vrijdag.
Bij vragen, bel gerust.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
Staatsbosbeheer
woordvoering
(030) Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
www.staatsbosbeheer.nl
denk aan het milieu - dit mailtje printen is niet altijd nodig

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl>
Verzonden: donderdag 28 mei 2009 11:37
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: FW: Wolf, aantal aanvallen op mens

Beste Art. 5.1. lid 2

Gisterne tijdens een intern NM-overleg kwam de wolf ook nog even ter sprake en de mogelijke gevaren voor de mens.
Die zijn er wel degelijk werd er door Art. beweerd en hij baseerde zich op onderstaande info.

Ik heb het niet allemaal gelezen.
Volgens mij valt het wel mee, maar toch wil ik jullie bij deze informeren.
Altijd handig om een dergelijk overzicht achter de hand te hebben.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Senior-adviseur Fauna en natuurbeheer

Vereniging Natuurmonumenten
afdeling Natuur & Landschap
Postbus 9955
1243 ZS 's Graveland
tel: 035-Art. 5.1.
mob: 06Art. 5.1. lid
(werkdagen ma. t/m dond.)

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 28 mei 2009 10:00
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
CC: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: Wolf

Beste Art.

Hierbij de beloofde info over de roodkapje en de boze wolf.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub
Medewerker extern beleid
Vereniging Natuurmonumenten
Postbus 494
5600 AL Eindhoven
040-Art. 5.1.
lid 2 sub

----- Original Message -----
From: Art. 5.1. lid 2
To: Art. 5.1. lid 2
Sent: Tuesday, March 24, 2009 12:21 PM
Subject: FW: Wolf

Dag Art.

Als vervolg op mijn mail over Art. 5.1. lid 2 en de wolven stuur ik je hierbij een mail op van Art. 5.1. lid 2 sub Hij schreef een artikel over wolven in Bergen Magazine en ik vroeg hem om nadere precisering over slachtoffers van wolven. Hij stuurde mij bijgaande artikelen. Die laten zien dat Art. 5.1. lid 2 echt niet weet waarover hij praat.

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Woo

If you want to download any of my publications, visit www.geocities.com/Saxifraga_2000

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @skynet.be]
Verzonden: dinsdag 24 maart 2009 8:33

Aan: Art. 5.1. lid@planet.nl
Onderwerp: Wolf

Hallo Art.

Ik heb je mailtje doorgekregen van Art. 5.1. met onderstaande vraag:

Hij vermeldt in dat artikel, dat er de laatste vijftig jaar 17 dodelijke menselijke slachtoffers door wolven zijn gevallen. Hij geeft daar weinig commentaar bij. Voor zover ik weet, zijn er geen gevallen in Europa bekend dat wolven zonder verdere aanleiding mensen aanvielen. Maar als een wolf in het nauw wordt gebracht en zeker als zijn jongen bedreigd worden, kan het anders gaan.

In hoeverre heeft dat aantal van 17 betrekking op echte aanvallen. Dat zou ik graag willen weten.

Ik zou met plezier verder willen uitweiden, maar helaas moet ik alles kunnen vatten in één pagina en bovendien ook nog een beetje algemene informatie verschaffen over het leven van de wolf. In ieder geval is het de bedoeling om steeds boeiende feiten weer te geven die minder gekend zijn bij het grote publiek. Wat betreft het deel over de wolvenaanvallen, dit is gebaseerd op artikels die ik vond op het internet. De volgende links zijn zeker het lezen waard:

Wikipedia: Wolf attack on humans. http://en.wikipedia.org/wiki/List_of_fatal_wolf_attacks

Wolf Trust - Wolves killing people. http://www.wolftrust.org.uk/a-wkp7-explaining-attacks.html

Is the fear of wolves justified? A Fennescandian perspective. http://www.lcie.org/Docs/Regions/Baltic/Linnell%20AZL%20Wolf%20attacks%20in%20Fennoscandia.pdf

When do wolves become dangerous to humans? http://westinstenv.org/wp-content/Geist_when-do-wolves-become-dangerous-to-humans.pdf

The danger of wolves to humans, Mikhail P. Pavlov http://wolfcrossing.org/blog/wp-content/uploads/2007/10/appendix-a-pavlov.pdf

Vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2 sub

Arterra Picture Library
Nature, Wildlife, Travel and Environmental photography
Oude Wal 29C | 9030 Mariakerke | Belgium
+32.(0Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
info@arterra.be
www.arterra.be

No virus found in this incoming message.
Checked by AVG - www.avg.com
Version: 8.0.238 / Virus Database: 270.11.25/2019 - Release Date: 03/23/09 18:51:00

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @freenature.nl>
Verzonden: dinsdag 8 september 2009 09:57
Aan: Art. 5.1. lid @gmail.com; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @overijssel.nl; Art. @ltonoord.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vzz.nl; Art. 5.1. @vakbladnatuurboslandschap.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vzz.nl; Art. 5.1. lid 2 sub @volkskrant.nl; Art. 5.1. lid @hetnet.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @planet.nl; Art. 5.1. lid 2
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Re: verslag workshop wolven in Nederland op 3 april

Met natuurlijk de beloofde bijlage!

Beste mensen,

Jullie waren aanwezig op de workshop 'wolven in Nederland' op de zonovergoten lentedag 3 april in de Blauwe Kamer. Of jullie hebben aangegeven interesse te hebben in het verslag van die dag. Het heeft langer geduurd dan onze bedoeling was, maar het verslag treffen jullie als bijlage in deze mail aan.

Inmiddels hebben Zoogdiervereniging VZZ, FREE en ARK ook de website www.wolveninnederland.nl gelanceerd. Op deze site is meer informatie over wolven te vinden. Hier is ook het verslag van de workshop als download beschikbaar. Regfelmatig wordt de site ververst met nieuws over wolven en de maatschappelijke discussie.

Voor vragen over het verslag, de site of voor meer informatie kunt u mailen naar
info@wolveninnederland.nl

Of u kunt contact opnemen met:

Art. 5.1. lid 2 sub e
Woo
@freenature.eu

Of met

Art. 5.1. lid 2
sub e Woo
@ark.eu

Met vriendelijke groet
Art. 5.1. lid
FREE Nature
Art. 5.1. lid 2

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: dinsdag 8 december 2009 16:37
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
[redacted] Kamphuis, Debbie
Onderwerp: En het antwoord: Herders hoefden maar even te schreeuwen en de wolf vertrok

De Stentor / Veluws Dagblad

8 december 2009 dinsdag

SECTION: Blz. B06 (26)

LENGTH: 628 woorden **HEADLINE:** Herders hoefden maar even te schreeuwen en de wolf vertrok

HIGHLIGHT:

In het artikel ‘Waarom juichen we om opmars wolf?’ (de Stentor, afgelopen zaterdag) keert oud-Epese Ditty Mars zich tegen de eventuele terugkeer van de wolf op de Veluwe. Volgens haar kan een avondwandeling in de toekomst gevaarlijk worden. Een bedreigde wolf zou zelfs een kind kunnen grijpen. Dit gaat te ver, vindt Evert de Jonge.

BODY:

Ditty Mars voedt hier het sprookje van de grote boze wolf. Ik wil mij niet mengen in de discussie of er nu wel of geen **wolven** getolereerd moeten worden op de Veluwe, dat is een andere discussie. Er is echter geen enkel historisch bewijs dat **wolven** mensen aanvallen. Ik stoel dit op decennia van onderzoek in de Veluwse archieven.

Toen in de jaren 1580-1590 tijdens de Tachtigjarige Oorlog (De Opstand) de Veluwe strijdtoneel werd tussen de Staatse en Spaanse partij vluchtten veel inwoners - bang geworden voor plunderende soldaten - naar de veilige steden, zoals Hattem en Elburg. Het gevolg was een vrijwel verlaten platteland. Ook in onze gemeente was dat het geval. In 1585 schreef Marten van Isendoorn à Blois vanaf de Cannenburg dat meer dan de helft van de boerenerven verlaten waren.

De verlaten landerijen en erven werden al snel domein van wild, zoals herten, reeën, hazen en fazanten. Daar kwamen weer **wolven** op af, die profiteerden van een ruimer jachtterrein. Toen de boeren in 1589/90 weer terugkeerden, ontdekten ze al snel dat de **wolven** de gewoonte hadden ontwikkeld ’s nachts op de erven te jagen. Het meegebrachte vee werd nu hun prooi. Tot in Arnhem werd geklaagd waarna de Staten van Veluwe een premie uitloofde voor iedere gedode wolf. Voor een wolvin was die zes gulden: een maandloon! Het gevolg was een ware jacht, met of zonder geweer. Zo ontdekte een boerin in Lieren bij Beekbergen een kuil met een moederwolf en haar jongen. De vrouw bedacht zich geen seconde, knuppelde de wolvin en haar kroost onmiddellijk dood om vervolgens persoonlijk in Arnhem de premie te gaan innen. Of ze er nog een winkeldag van gemaakt heeft, vermeldt de aantekening niet.

Binnen tien jaar werd de premie wegens groot succes weer ingetrokken. De wolf was teruggedrongen naar zijn eigenlijke jachtterrein, de uitgestrekte velden en zanden van de Veluwe. Voor het verhaal: er vielen geen menselijke slachtoffers.

De historische gegevens bewijzen dus dat de mensen van niet bang waren voor **wolven**, ze vonden de dieren vooral schadelijk voor hun vee. Er was een premie nodig om de mens in beweging te zetten de dieren te doden; met succes. Het was een eenzijdige jacht.

Ook in andere Veluwse rechtsbronnen - zoals processen - heb ik nog nooit iets gevonden wat bewijst dat mensen aangevallen werden door **wolven**. Sterker, men was zich niet eens bewust van enig gevaar. Dat bewijst onder andere een aantekening in het markeboek van Gietel bij Voorst waar men zich in de 17e eeuw boos maakte op de koejongens. Wat was het geval? Er werd geconstateerd dat de veedrijvende jeugd ’s avonds bij het terugkomen uit de velden vergat de hekken in de wildwallen te sluiten. Men was bezorgd dat hierdoor de **wolven** en andere ‘ondieren’

’s nachts het vee konden roven, dus werd afgesproken dat een volwassene de hekken controleerde. Over de jongens van 10 of 11 jaar oud (soms nog jonger zelfs) die ’s morgens bij dag en dauw al op pad gingen om tot ver in het verlaten veld te weiden, was men niet bezorgd.

In dat vrije veld liepen ook schaapherders die het gehele seizoen bij hun dieren bleven. Soms roofden **wolven** wel eens lammeren en dan kreeg de schaapherder er van langs. Dat leidde dan tot een gang naar de rechter, waar het in de discussie ging over de schade. Steevast werd de herder verantwoordelijk gesteld voor de veiligheid van het vee, want hij men verwachte dat hij - in zijn eentje - de **wolven** te verjoeg. Uit het verweer van de herders is een ding zeker; nog nooit werd er een gedood of zelfs gewond. Blijkbaar was schreeuwen, lawaai maken, een schot uit zijn geweer of het inzetten van zijn honden voldoende om de **wolven** te verjagen.

Het verleden bewijst dat **wolven** geen mensen doden of aanvielen. Dus angst voor mensendodende **wolven** moet niet de discussie vertroebelen.

LOAD-DATE: 7. December 2009

Allereerst een korte introductie:

Wij zijn vier studenten van de universiteit Leiden en studeren biologie. Voor het vak bio-ethiek houden wij een onderzoek naar de herintroductie van wolven in Nederland (of de wolf op eigen kracht in Nederland terugkeert of door ons toedoen doet maakt bij de beantwoording van de vragen niet uit). Omdat wij benieuwd zijn naar de verschillende ideeën die er heersen over deze herintroductie, hebben wij u benaderd. Wij willen graag meer weten over de achterliggende gedachten van zowel de voor- als de tegenstanders. Zou u de volgende vragen zo volledig mogelijk willen beantwoorden en alles zo goed mogelijk kunnen toelichten? Dank u wel voor de medewerking aan ons onderzoek!

INTERVIEW

Vraag : ***Wat vind u van de herintroductie van wolven in Nederland? Bent u voor of tegen? Licht uw antwoord toe.***

Uw antwoord:

Staatsbosbeheer is tegen een actieve herintroductie van de wolf in Nederland, maar als de wolf op eigen kracht Nederland kiest als place to be, zien we dat als positief. Het zegt dan iets over de kwaliteit van onze natuur. En daar is het ons om te doen.

Vraag : ***Denk u dat Nederland een goede leefomgeving (klimaat en ecosysteem) heeft waarin de wolf kan functioneren?***

Uw antwoord:

Als de wolf Nederland aandoet en blijft, dan geeft dat aan dat de leefomgeving geschikt is voor vestiging. We verwachten dat een (beperkt) aantal gebieden in Nederland geschikt is voor de wolf. Het gaat dan vooral over de vraag of er voldoende geschikte oppervlakte en voldoende voedsel beschikbaar is.

Vraag : ***Denkt u dat de wolf het ecosysteem zal aantasten of juist goed zal doen?***

Uw antwoord

Als de wolf naar Nederland komt, zien wij dat als een plus voor het ecosysteem. Aantasten is dan niet het juiste woord.

Vraag: ***De wolf is een inheemse soort, maar aan het eind van de 20ste eeuw systematisch uitgeroeid door de mens. Past de wolf eigenlijk nog in het huidige beeld van Nederland? Is er niet te veel veranderd sinds die tijd?***

Uw antwoord

Er is veel veranderd de laatste decennia. In negatieve zin bijvoorbeeld de druk die infrastructuur, woningbouw, bedrijventerreinen ed. leggen op de beschikbare natuur. Ook de milieucondities hebben invloed op de biotische en a-biotische systemen. Maar er is en wordt ook veel gedaan (EHS, Natura 2000), beleidsmatig en in de uitvoering, aan herstel en uitbreiden van robuuste natuur in Nederland. We zijn van mening dat de wolf nu nog geen reden ziet om zich in Nederland te vestigen.

Dat kan over een aantal jaren anders zijn als gevolg van het natuurbeleid. Over jaartallen kunnen en willen we niets zeggen.

Vraag : ***Denkt u dat de wolf voor veel overlast zal zorgen?***

Uw antwoord:

De wolf heeft (denk aan de sprookjes van Grimm en anderen) een imago van overlast voor mensen en vooral voor veehouders. Dat bepaalt onder meer het debat over de wolf. Als de wolf zich al vestigt in Nederland, dan zal naar onze verwachting de overlast vermoedelijk zeer beperkt zijn. Neemt niet weg dat een individuele veehouder best last kan hebben van de wolf als hij schapen dood bijt.

Vraag : ***Zou het een oplossing zijn om de veehouders, net zoals in Duitsland, een tegemoetkoming van 60% van de bescherming voor hun dieren te geven, zodat ze zelf verantwoordelijk worden voor het beschermen van hun vee? En een schadevergoeding als er toch een schaap wordt opgegeten door een wolf?***

Uw antwoord:

Als de wolf zich in Nederland vestigt, is hij geen eigendom van Staatsbosbeheer. Dat betekent dat eventuele schade niet rechtstreeks verhaald kan worden bij Staatsbosbeheer. Daar is het faunafonds voor ingesteld. Staatsbosbeheer staat op het standpunt dat aantoonbare schade die als gevolg van het natuurbeleid of het beheer van natuurgebieden ontstaat, vergoed moet worden. Hoe die vergoeding er uit moet zien en hoe hoog, daar hebben we geen standpunt over. Staatsbosbeheer wil een goede buur zijn.

Vraag : ***De wolf is van nature mensenschuw en de wolven in Duitsland hebben geen hondsdolheid (wat ze erg gevaarlijk kan maken). Denkt u dat er een kans is dat dit in Nederland wel kan gebeuren?***

Uw antwoord:

In Nederland is geen hondsdolheid. Daar is met vereende krachten aan gewerkt de afgelopen decennia, onder meer door hondsdolheid bij vossen stevig aan te pakken.

Vraag : ***In Duitsland zijn op eigen houtje al roedels wolven ontstaan, ze planten zich snel voort en kunnen veel lange afstanden afleggen. Daar gaat het ook erg goed (de samenleving tussen mens en wolf) denkt u dat dit in Nederland ook mogelijk is?***

Uw antwoord:

De wolf heeft zijn imago niet mee en dat zal hem in het veedichte Nederland en het dichtbevolkte Nederland parten spelen. Het vraagt vanaf nu inderdaad extra communicatie-inzet. Niet omwille van het imago van de wolf, maar om duidelijk te maken wat stand van onze natuur is. Immers als de wolf komt, is dat in zekere zin een bewijs van dat het goed gaat met de natuur in Nederland.

Vraag : ***Heeft u eigen voorwaarden voor de herintroductie van de wolf in Nederland?***

Uw antwoord:

Vraag : ***Heeft u kennis over andere diersoorten dan de wolf, die zijn geherintroduceerd in natuurgebieden? Zo ja kunt u hier wat meer over vertellen?***

Uw antwoord:

Staatsbosbeheer is zeer terughoudend over herintroductie van soorten, maar heeft wel (onder strikte voorwaarden en met toestemming van het bevoegd gezag) meegewerkt aan de herintroductie van boomkikker, otter, en raaf. We hebben meer met spontane terugkeer van soorten (de zeearend in de Oostvaardersplassen, de grauwe gans in grote delen van Nederland). Dan zijn de omstandigheden blijkbaar gunstig voor deze soorten. Het zodanig inrichten en beheren van natuurgebieden dat soorten spontaan terugkeren, past meer bij ons.

Vraag: ***Wat is het beste plan van aanpak, mocht de wolf terugkeren naar Nederland?***

Uw antwoord:

Zoals gezegd is communicatie de kritische succesfactor en dan niet pas persbericht uitgeven als de wolf zijn eerste poot over de grens zet, maar nu al en dan vooral langs de lijn zoals hier boven geschetst.

Vraag: ***Tot slot: Heeft u nog iets toe te voegen wat van belang kan zijn voor ons onderzoek?***

Uw antwoord:

Voor de natuur in Nederland zijn honden een grotere bedreiging dan wolven. Het thema honden houden in relatie tot natuurbeheer en het imago, zou een aardig vervolg onderzoek voor jullie kunnen zijn.

Hartelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub [redacted] 15.12.09 (woordvoerder Staatsbosbeheer)

Wij danken u hartelijk voor het invullen van deze vragenlijst!

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: donderdag 14 februari 2013 18:29
Aan: Art. 5.1. lid Snoo, Nick de; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Both, Jelka
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: FW: Welkom wolf, even wat namen en rugnummers.

Buiten reikwijdte verzoek

Vroege Vogels TV vroeg onlangs of we eventueel bereid waren om mee te werken aan onderzoek om 20 camera's in natuurgebieden te plaatsen. Aangezien wij voor gedegen onderzoek zijn, en bovendien vraagtekens zetten bij de eerste zogenaamde wolfwaarnemingen, zou het ons passen om in onze gebieden cameravallen te plaatsen.

Ze willen op 20 locaties camera's zetten, maar nu komt daar ineens het plan bij om daar kadavers bij te plaatsen, om te zien wat er op afkomt. Men hoopt natuurlijk op de eerste waarneming van de wolf, of een lynx. Dat enthousiasme heeft Art. al direct getemperd. Het verzoek aan ons is of we kadavers uit de Oostvaardersplassen willen leveren. Art. en ik staan op zijn zachtst gezegd niet te springen om edelhertkadavers te leveren. Art. vanuit faunazaken en ik vanuit communicatieoogpunt. Bij eerdere projecten van Dood doet leven werd gewerkt met valwild uit de gebieden.

Ik heb nu eerst maar even het projectplan opgevraagd. Wordt vervolgd.

groetjes,
Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vara.nl]
Verzonden: do 14-2-2013 17:30
Aan: Art. 5.1.
Onderwerp: Welkom wolf, even wat namen en rugnummers.

Art. 5.1. lid 2 (WUR)
Art. 5.1. lid 2 @wur.nl
Tel. werk: Art. 5.1. lid 2 sub e Wo

Art. 5.1. lid 2 sub e (WUR)
Art. 5.1. lid 2 sub e @wur.nl
Tel. werk: Art. 5.1. lid 2 sub e Wo

Art. 5.1. lid (student WUR)
Art. 5.1. lid @wur.nl
GSM: 0032 Art. 5.1. lid

Art. 5.1. lid 2 (Dood doet leven (DDL)/ ARK)
Art. 5.1. lid 2 sub @gmail.com
GSM: Art. 5.1. lid 2

Art. 5.1. lid 2 sub (Cameraman/blogger)
Art. 5.1. lid 2 sub @gmail.com
GSM: 06- Art. 5.1.

Art. 5.1. lid (Vroege Vogels)
Art. 5.1. lid @vara.nl
Tel. werk: 035 Art. 5.1.
GSM: 06- Art. 5.1.

Art. 5.1. lid 2 Vroege Vogels)
Art. 5.1. lid 2 @vara.nl
Tel. werk: Art. 5.1. lid 2

Art. 5.1. lid 2 sub
Eindredacteur Vroege Vogels TV
Mobile: + 31 Art. 5.1. lid 2 sub *vara.nl*

VARA
Sumatralaan 49, 1217 GP Hilversum
Postbus 175, 1200 AD Hilversum

Vroege Vogels, natuur & milieu bij de VARA
Radio, TV en dagelijks op Internet
Iedere zondag van 8:00 tot 10.00 uur op Radio 1
vanaf maart 2013 weer op Televisie
vroegevogels.vara.nl
www.twitter.com/vroegevogels
Vroege Vogels op facebook

Onze gratis nieuwsbrieven ontvangen?
Bijzondere natuurfoto's en alle Vroege Vogels projecten: natuurnieuws, milieu-acties, Tuinreservaten, onderwerpen van radio en tv, vragen, discussies.
Aanmelden via vroegevogels.vara.nl

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>
Verzonden: dinsdag 26 februari 2013 15:19
Aan: Art. 5.1. lid 2 @uvt.nl'; Art. 5.1. @lltb.nl'; Art. @landschappen.nl'; Art. 5.1. lid 2 @ark.eu'; 'info@studiowolverine.com'; Art. 5.1. lid 2 @faunabeheereenheid.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub @dierenbescherming.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub e @mineleni.nl'; Art. 5.1. lid 2 @mineleni.n Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @tilburguniversity.edu Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @knjv.nl'; Art. @uu.nl'; Art. 5.1. lid 2 @minaz.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl'; Art. 5.1. lid 2 @planet.nl'; Art. 5.1. lid @prvlimburg.nl'; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl'; 'info@zoogdiervereniging.nl Art. 5.1. lid 2 @provincie-utrecht.nl'; Art. 5.1. @mineleni.nl Art. 5.1. lid 2 sub e vwa.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wolfsregion-lausitz.de'; Art. 5.1. @gelderland.nl'; Art. 5.1. lid 2 @gelderland.n'; Art. 5.1. lid 2 sub e @grondbezit.nl'; 'info@studiowolverine.com'; Art. 5.1. @hobbydierhouder.nl'
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: workshop wolf 8 november 2012

Beste mensen,

Een mail van Art. 5.1. lid 2 maakte me duidelijk dat ik jullie het verslag van de workshop nog niet had toegezonden. Bij deze met excuus.
Voor liefhebbers is er een hard copy beschikbaar. Mijn vergissing is des te nijpender omdat ik waarschijnlijk opnieuw een beroep op jullie zal doen dit jaar,
Bij het schrijven van het voorstel voor een draaiboek wolvenplan.

Ondanks alles een verlaat hartelijk dank,

Met vriendelijke groeten,

Art.
lid 2
sub e
sr. scientist vegetation and wildlife ecology
Animal Ecology Group
Alterra Wageningen UR

Aanwezig maandag, dinsdag en optioneel woensdag
In office Monday, Tuesday, optional Wednesday

P.O.Box 47
6700 AA Wageningen
The Netherlands
Droevendaalsesteeg 3 (building 100)
6708 PB Wageningen
+31 (0) 317 Art. 5.1.
+31 (0) 317 424988 (fax)
e Art. 5.1. lid 2 sub e @wur.nl
www.alterra.nl

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>
Verzonden: dinsdag 26 maart 2013 13:22
Aan: Art. 5.1. @lltb.nl'; Art. 5.1. lid 2 @uvt.nl'; Art. 5.1. andschappen.nl'; Art. 5.1. lid 2 @ark.eu'; Art. 5.1. lid 2 sub e 'info@studiowolverine.com'; Art. 5.1. lid 2 aunabeheereenheid.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub @dierenbescherming.nl'; Art. 5.1. lid 2 @minlnv.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @mineleni.nl'; Art. 5.1. lid 2 @mineleni.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @tilburguniversity.edu'; Art. 5.1. lid @ark.eu'; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @knjv.nl'; Art. @uu.nl'; Art. 5.1. lid 2 @minaz.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl'; Art. 5.1. lid 2 @planet.nl'; Art. 5.1. lid @prvlimburg.nl'; Art. 5.1. @lltb.nl'; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl'; 'info@zoogdiervereniging.nl'; Art. 5.1. lid 2 @provincie-utrecht.nl'; Art. 5.1. @mineleni.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub @vwa.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wolfsregion-lausitz.de'; Art. 5.1. @gelderland.nl'; Art. 5.1. lid 2 @gelderland.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub @grondbezit.nl'; 'info@studiowolverine.com'; Art. 5.1. wing.nl'; Art. @wing.nl'; Art. @wing.nl'; Art. @recron.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub e @cabwim.com'; Art. 5.1. @hobbydierhouder.nl'
Onderwerp: Update Draaiboek Wolf

Dag allen,

Langs deze weg een update van het project 'wolvenplan voor Nederland, voorstel voor een draaiboek'.
Als jullie denken dat relevante organisaties door mij in de adreslijst zijn gemist dan hoor ik dat graag.

Organisatie
Opdrachtgever: ministerie van EZ, contact Art. 5.1. lid 2
Regiegroep: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (Gld), Art. 5.1. lid 2 sub e (FF), Art. 5.1. lid 2 (Li) en Art. 5.1. lid 2 (U).
Met het Faunafonds is overleg gaande over additionele financiering voor Wing en juristen van de UvT en UvM. Uitkomst nog onbekend.
Opdrachtnemer: Alterra, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (proj. leider).
Samenwerking: met wolveninnederland.nl Art. 5.1. lid 2 sub e), Faunafonds (Art. 5.1. lid 2 sub e).
Stakeholders: zie adreslijst.
We zijn inmiddels van start. Jullie hebben je, voor zo ver door mij benaderd, zonder uitzondering bereid verklaard mee te denken/werken.

Werkwijze
Uit bestaande rapporten en wolvenplannen worden de belangrijke onderdelen geselecteerd. Leidend is o.a. het rapport van de workshop op 8 november 2012.
Product: kapstok met 'hangers'.
De hangers zijn relevant voor de belangengroeperingen; die moeten daar hun zegje over kunnen doen.
De hangers worden dan ook op tijd via de mail gecommuniceerd met de belangengroeperingen in de vorm van 'highlights'.

Streven 1: wolveninnederland.nl organiseert samen met Alterra op 12 of 19 juni een tussentijdse workshop van een hele dag als eerste inspraakronde.
Plaats: Alterra.
De uitkomsten daarvan worden verwerkt in het concept rapport.
Streven 2: Alterra en Wing organiseren een eindworkshop in oktober als tweede inspraakronde. Plaats en datum: nog onbekend.
Afronding project: november/december 2013.

Nader bericht volgt.

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

sr. scientist vegetation and wildlife ecology
Animal Ecology Group
Alterra Wageningen UR

Aanwezig maandag, dinsdag en optioneel woensdag
In office Monday, Tuesday, optional Wednesday

P.O.Box 47
6700 AA Wageningen
The Netherlands
Droevendaalsesteeg 3 (building 100)
6708 PB Wageningen
+31 (0) 317 Art. 5.1.
+31 (0) 317 424988 (fax)
e Art. 5.1. lid 2 sub e @wur.nl
www.alterra.nl

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 17 april 2013 11:40
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: Interview over oprukkende wolf

Dag collega's,

RTV Drenthe: http://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/wolf-buurt-van-drenthe-gesignaleerd

Hier de berichten uit DvhN (tevens overgenomen door de LC):

Dagblad van het Noorden
17 april 2013 woensdag

SECTION: In het Nieuws; Blz. 2
LENGTH: 418 woorden
HEADLINE: Wolf rammelt aan poort van Drenthe
BYLINE: Door Marieke Kwak
BODY: Wolven leggen wel 50 kilometer op één nacht af
ACHTERGROND OPMARS VAN DE WOLF
3 Staatsbosbeheer in zijn nopjes met naderende wolf 3 Voorzitter Dorpsbelangen Zwartemeer ziet komst met argusogen aan
Emmen Staatsbosbeheer is erg blij met de nabijheid van de wolf, die op 30 kilometer afstand van Emmen is gesignaleerd op Duits grondgebied. "Het is een verrijking van onze natuur. We zitten er al jaren op te wachten", zegt boswachter Bert Versluijs. "In 2007 heb ik dit al voorspeld binnen ons team. Nu is het dan zover."
Eind vorige week werd de Duitse wolf gefotografeerd in een zogeheten fotoval op een militair oefenterrein bij Meppen. Versluijs, boswachter inventarisatie en monitoring, acht de kans groot dat hij - of een soortgenoot - ook voet zet op Nederlandse bodem. "Wolven leggen wel 50 kilometer op één nacht af. Hij wandelt hier zo naartoe. Het is een feit dat wolven zich aan het uitbreiden zijn, ook naar het noorden, richting Denemarken. Trouwens, ook lynxen, edelherten, wilde zwijnen en zelfs elanden verplaatsen zich vanuit het oosten naar het westen."
Legt de wolf de kortste route af naar Drenthe, dan belandt hij als eerste in het **Bargerveen**. Volgens Versluijs zou hij daar prima kunnen overleven, zoals ook in Estland een koppel wolven aan de rand van een hoogveengebied bivakkeert. Toch acht hij de kans groter dat zich uiteindelijk een groepje wolven gaat vestigen in een van de drie grotere natuurgebieden in Drenthe: het **Dwingelderveld**, het **Drents-Friese Wold** of de bossen in Midden-Drenthe bij Hooghalen, Schoonloo en Grolloo. En dat de wolven daarvandaan af en toe uitstapjes maken naar de bossen bij Exloo of Gieten.
Wandelaars hoeven volgens de boswachter niet bang te zijn. "Wolven zijn heel schuw. Je mag je gelukkig prijzen als je er één te zien krijgt." Overigens maakt Versluijs nog wel een voorbehoud als het gaat om de signalering van de Duitse wolf. "Experts hebben vastgesteld dat het om een wolf gaat, maar pas als je een haar of een keutel hebt, heb je het dna van de wolf. En pas dan kun je zien of het ook een wilde wolf is."
In Zwartemeer, het eerste dorp over de grens, staan de inwoners niet te springen dat er een wolf nabij is. Voorzitter Herman Lübbers van de Dorpsraad Zwartemeer: "In het dorp zullen ze wel niet zo snel komen, maar in het natuurreservaat **Bargerveen** wel. Ik moet er eerlijk gezegd niet aan denken om daar dan te wandelen." Lübbers gaat binnenkort in gesprek met Staatsbosbeheer. "Maar ja, we kunnen er denk ik niets aan doen."
Art. 5.1. lid 2 sub e dvhn.nl **LANGUAGE:** DUTCH; NEDERLANDS

Dagblad van het Noorden
17 april 2013 woensdag

SECTION: In het Nieuws; Blz. 2
LENGTH: 160 woorden
HEADLINE: 'Met gerust hart wandelen in **Bargerveen'**
BODY:
Weiteveen Theo Koers uit Weiteveen organiseert af en toe wandeltochten in het **Bargerveen**, net zoals het Veenloopcentrum dat doet. Hij zegt niet bang te zijn voor wolven en gaat ook in de toekomst vrolijk met de wandelgezelschappen op stap.
"Sommige deelnemers zullen misschien bang zijn, maar die stel ik wel gerust. De angst komt door onwetendheid. Mensen weten niet wat ze kunnen verwachten. Wolven zijn heel schuw en vluchten zodra ze mensen in de gaten krijgen. Ze zijn nog minder gevaarlijk dan een hond. En als de wolven niet weggaan, dan moet je gewoon even een paar keer in de handen klappen. Dat heb ik ergens gelezen."
Koers volgt de opmars van de wolven al langer. "Ze komen vanuit het oosten hierheen. Nog een half jaar, dan zitten ze in het **Bargerveen**, denk ik. Of ik dat leuk vind? Ach ja, het is de natuur. De bruine beer is ook al gezien in Duitsland, een poos geleden. Nou zal die wel niet hierheen komen. De beer leeft meer in bergachtig gebied." **LANGUAGE:** DUTCH; NEDERLANDS

SUBJECT: Profiles & Biographies (85%)

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
senior communicatieadviseur

Staatsbosbeheer Regio Noord |
Leonard Springerlaan 23| 9727 KB Groningen |
Postbus 333 | 9700 AH Groningen |
M 06-Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl of twitter.comArt. 5.1. lid

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: dinsdag 16 april 2013 10:17
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Interview over oprukkende wolf

Radio Drenthe (Laning) heeft contact gezocht met Art. 5.1. lid 2 sub nav de berichtgeving over de wolf die eraan komt. Art. 5.1. lid 2 sub e Woo staat hem te woord.
Boodschap: Zit er al een hele tijd aan te komen dat de wolf vanuit Polen in Nederland arriveert. Doordat natuurgebieden (ook) internationaal aan elkaar gekoppeld zijn kan wolf zijn natuurlijk gedrag vertonen en trekken over grote afstanden. Wolf is een schuw dier dus de kans dat je 'm ziet is zeer klein.

Groet Art.

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>
Verzonden: woensdag 12 juni 2013 22:55
Aan: Art. 5.1. @mineleni.n Art. 5.1. lid 2 @minez.nl; Art. 5.1. lid 2@minez.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e@mineleni.nl; Art. 5.1. lid @minez.nl; Art. 5.1. lid @minez.nl; Art. 5.1. lid 2 @minvws.nl; Art. 5.1. lid 2@minaz.nl; Art. 5.1. lid @provincie-utrecht.nl; Art. 5.1. lid @prvlimburg.nl; Art. 5.1. @gelderland.nl; Art. 5.1. lid @gelderland.nl; Art. 5.1. lid 2 @mineleni.nl; Art. 5.1. lid 2 @mineleni.n Art. 5.1. @mineleni.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl; Art. 5.1. lid 2 @wur.nl; Art. 5.1. lid 2 @wur.nl; Art. @uu.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e @rivm.nl; Art. 5.1. lid 2@rivm.nl; Art. 5.1. lid 2 @uvt.nl; Art. 5.1. lid 2 @tilburguniversity.edu; Art. 5.1. lid @maastrichtuniversity.nl; Art. @wing.nl; Art. @wing.nl; Art. @wing.nl; Art. 5.1. lid 2 @ark.eu; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gegevensautoriteitnatuur.nl; Art. @gegevensautoriteitnatuur.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @faunabescherming.nl; Art. 5.1. @science.ru.nl; Art. 5.1. @rewildingfoundation.org; Art. 5.1. lid 2 @ivn.nl; Art. 5.1. @ivn.nl; Art. 5.1. @freenature.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e@freenature.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Uitnodiging wolvensymposium 19 juni

Beste genodigde,

in de bijlage vindt u het programma en enkele voorbereidende teksten voor het wolvensymposium op 19 juni. Ook het verslag van de eerste workshop kunt u hierin terug vinden.

In verband met de lunch horen wij graag of u er woensdag bij bent. U kunt zich aanmelden bij Art. 5.1. lid 2 @ark.eu.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
ARK Natuurontwikkeling
Parallelweg 11
6019BK Wessem
The Netherlands
Tel +31 (0) Art. 5.1. lid 2
www.ark.eu

Notulen: Werkgroep Wolf & Faunabeheer

Datum: 2 juli 2013

Aanwezig: Art. 5.1. lid 2 *(Stichting Bargerveen),* Art. 5.1. lid 2 sub e *(KNJV* Art. 5.1. lid 2 sub *(Universiteit Tilburg),* Art. 5.1. lid 2 *(De Faunabescherming),* Art. 5.1. lid 2 sub e *(Dierenbescherming),* Art. 5.1. lid 2 sub *(NOJG),* Art. 5.1. lid *(SBB),* Art. 5.1. lid *(Prov. Utrecht* Art. *(Alterra) &* Art. 5.1. lid 2 *(ARK).*

Notulen

- Gestart wordt met een ronde waarin iedereen zijn standpunten/ aandachtspunten kan aankaarten.

Art. 5.1. geeft aan dat de KNJV de wolf welkom heet. De KNJV ziet de wolf niet als concurrent, maar als een **collega**. De wolf en de jager hebben altijd naast elkaar geleefd en samen gewerkt. De wolf is een aanvulling binnen het faunabeheer in het veld. Wel wordt een gedragsverandering verwacht, wat daar de gevolgen van zullen zijn, is afwachten. Dit kan positief zijn voor bijvoorbeeld het bos. Mogelijk dat de jager meer tijd kwijt is, dan wel dat er andere jachtmethoden nodig zijn.

Wel kan door de komst van de wolf **de zichtbaarheid van het wild** een probleem worden. Qua beheer is nu veel gericht op een goede zichtbaarheid van het wild, hetgeen voor SBB en NM nu belangrijk issue is. Art. 5.1. verwacht dat de zichtbaarheid afneemt en noemt als voorbeeld Jasper, waar het edelhert (Elk) wel rond en in Jasper te zien zijn, maar in het bos zeer schuw zijn.

Art. NOJG is het op delen eens met de KNJV en hij verwacht verandering van het gedrag van hoefdieren. Die zullen zich op andere plekken gaan ophouden. Wat daar de effecten van zijn is afwachten. Eén van de effecten kan zijn de **verkeersveiligheid.** Door een andere verspreiding en gezien de Nederlandse infrastructuur zou dit effect kunnen hebben op aanrijdingen. Het is niet mogelijk om dit in te schatten.

Daarnaast vraag Art. zich af of we de wolf wel verdienen.

- De vraag is of de politiek er klaar voor is? Gezien het beleid en de politiek, waarvan de ervaring leert dat die zwalkend is, is de vraag of als de wolf daadwerkelijk komt, Nederland niet klaar is, omdat de maatregelen nog niet concreet genoeg zijn.

- En wat doe jij met een probleemwolf? Vooral het zwalkende overheidsbeleid kan dan een probleem vormen.

Art. Verwelkomt de wolf. Art. is niet bang voor problemen met edelherten die zouden kunnen optreden als ze door een wolf achterna worden gezeten, omdat de edelherten achter hekken zitten. Edelherten, damherten en wilde zwijnen kunnen door de hekken nergens naar toe. Ook verwacht Art. niet dat de hoefdieren zich op andere plaatsen gaan ophouden, omdat alle geschikte gebieden al vol zitten en ze dus nergens anders heen kunnen.

Daarnaast **pleit hij voor de afschaffing van jacht** in zijn algemeenheid, maar zeer zeker in gebieden waar wolven voorkomen. Jacht kan verstorend werken voor de wolf en het argument van de jagers dat ze grote hoefdieren moeten beheren vanwege het ontbreken van een toppredator, vervalt zodra de wolf er is. Stoppen met jacht moet niet alleen uit principe, maar is ook nodig anders niet mogelijk is het effect van de wolf op hoefdieren is onderzoeken (interactie studie). Het punt van de **zichtbaarheid is geen probleem**. Door de jacht is het wild nu al niet meer zichtbaar, dus daar kan weinig aan veranderen, alleen maar verbeteren.

Art. 5.1. Onderstreept dit. De dierenbescherming vindt ook dat populatiebeheer van hoefdieren gestopt kan worden in gebieden waar de wolf voorkomt; wel moet het effect gemonitord worden. Gedragsverandering waardoor hoefdieren minder goed bejaagbaar zijn, ziet de dierenbescherming niet als een probleem.

Art. Prov. Utrecht vind het belangrijk dat de **verkeersveiligheid** rond de wegen niet in het geding komt. Nu proberen zij dat redelijk te sturen (meer afschot langs infrastructuur en minder in de rustige kernen). Hoe gaat het straks als de wolf komt? Wat voor effect hebben die op de bewegingen van reeën? Mogelijk probleem is **weerstand bij bevolking**. Bevolking steeds meer betrokken bij dierenwelzijn. In Nederland staan veel hekken, vnl langs de belangrijkste infrastructuur. De wolf zal snel leren dat hij in het kleine Nederland wild kan opjagen naar een hek en het daar gemakkelijk kan verschalken. Deze plekken zullen vaak goed zichtbaar zijn voor de mens. Hoe gaat die daarop reageren? Predatie is natuurlijk, maar hekwerken niet. Mogelijk dat het **populatiebeheer** dan anders wordt.

Art. In het kader van onderzoek is het juist belangrijk om omgevingsfactoren zo veel mogelijk constant te houden als je wilt weten wat de invloed is van een nieuwe factor. Als je stopt met populatiebeheer als de wolf komt, heb je twee nieuwe variabelen en weet je niet wat waar aan ligt. Door de jacht te stoppen, en jagers buiten te sluiten ga je tegen alle managementplannen in het

buitenland in. Die betrekken juiste de jagers erbij, die met al hun ogen en oren een belangrijke rol vervullen.

Art. **jagen, jacht, stoppen is hier geen discussie**. Maar gaat om de wolf.

Art. Vanuit SBB zijn er ook een aantal vragen (zie aanvullingen Art. Tijdens de vergadering besproken:

- Niet te veel focussen op hekken: De Veluwe is niet hermetisch met hekken afgesloten en binnen de Veluwe heb je ook veel wegen, dus dezelfde problematiek qua verkeersveiligheid.
- Wat voor effect heeft de aanwezigheid van de wolf op de aanwezige hoefdieren? Op het terreingebruik, verleggen de kern van activiteitsgebied? Gaan ze dichter naar wegen, dan wel bebouwing toe? Wat voor effecten uiteindelijk op de vegetatie?
- Kan je de aanwezigheid van de wolf sturen door voedselbeschikbaarheid?
- Wat doen we met 'wolf' recreanten? Illegaal voeren zou verboden moeten zijn.
- Recreanten met (loslopende) honden.

SBB vindt belangrijk dat **flexibel wordt omgegaan met het beheer (hand aan de kraan)**. Afhankelijk van wat er gebeurt in het gebied. Door goede monitoring houdt met dit in de gaten en kan men het faunabeheer hierop afstemmen. Zichtbaarheid is inderdaad ook een punt van aandacht.

Art. Of de wolf alleen in een gebied gaat zitten van een terreinbeheerder is onwaarschijnlijk. Mocht dat wel zo zijn, dan zou de beheerder zijn **faunabeheer** kunnen **heroverwegen** (naar aanleiding van het effect van de wolf en deze zo veel mogelijk ruimte geven), zonder andere belangen uit het oog te verliezen. Het is eerder te verwachten dat de wolf in een groot gebied gaat zitten met verschillende (terrein)beheerders en WBE's. Probeer **allen** er zo goed mogelijk bij te betrekken. Ook de WBE, zij kunnen een belangrijke rol spelen in de monitoring als ogen in het veld (samen met andere).

Art. Geeft aan dat het van belang is, het effect op een **grote schaal** te bekijken. Zwervende wolven zullen nog niet veel effect hebben op het huidige faunabeheer. Het wordt anders als zich een roedel gaat vestigen, dan wordt het mogelijk wel relevant voor het faunabeheer.
Voorlichting is natuurlijk wel nodig zodra een zwervende wolf in Nederland voorkomt (issue voor andere workshop).

Waarover iedereen het eens is: de impact van een paar zwervende wolven op de omvang van de hoefdierpopulatie zal niet opgemerkt worden.

Faunabeheer:

De vraag rijst of het **beheer van de wolf** op zijn plek is in het faunabeheerplan en bij de FBE's.

- Nu wordt het beheer provinciaal geregeld via de FBE's en het faunabeheerplan. Of de wolf daarin opgenomen moet worden, zijn de meningen verdeeld. De Faunabescherming vindt van niet.
- De andere geven aan dat de wolf daarin deels thuis hoort, omdat de wolf van invloed is op het hoefdierenbestand. Vanuit dat oogpunt, meer of minder hoefdieren schieten, zou de wolf in FBP-plan genoemd moeten worden.
- Het lijkt de **Dierenbescherming** ok om wolf in relatie tot beheer van grote hoefdieren en wat te doen in geval van gewond dier, wel mee te nemen in faunabeheerplan. De Dierenbescherming heeft alleen bezwaar op de **samenstelling van Faunabeheereenheden** en heeft om die reden wel moeite met de manier waarop faunabeheerplannen opgesteld zijn. Daarin zitten geen maatschappelijke organisaties en dierenwelzijn wordt dan ook niet voldoende meegenomen in de faunabeheerplannen.
- Art. Ik meen toch echt dat we uiteindelijk geconcludeerd hadden dat de wolf niet thuis hoort in het Faunabeheerplan omdat het hier niet gaat om het beheer van wolven, maar om de mogelijke invloed van wolven op andere dieren (vooral het ree) en dat daar dan wel rekening mee gehouden dient te worden. Dus: wel opmerkingen over mogelijke invloeden van de wolf (naast gewassen *et cetera*) op de ruimtelijke spreiding en dichtheid van reeën, maar niet een apart hoofdstuk "Wolf".
- De wolf is een prioritaire soort (Europees beleid), waarvoor bepaalde regels gelden omtrent monitoring, waarborgen instandhouding, waarborgen voldoende voedsel. Deze taken voeren te ver voor een FBE.

Zaken die niet in een FBE-plan geregeld moeten worden, want al geregeld zijn (moeten zijn) in het wolvenmanagementplan/draaiboek, zijn:

wat te doen met een gewond dier, met een dood dier. Wanneer praat je over een probleemwolf en wat moet je daarmee doen. Instellen van een Centraal meldpunt (zoals wolvenbureau).

Art. ezien het verspreidingsvermogen van de soort, zou het logisch zijn dit op **internationaal niveau** te bekijken. De gunstige staat van de instandhouding van de soort mag niet in geding komen. Alleen is dan de vraag of je dat per land moet bekijken of dat je bijvoorbeeld de Pools/Duitse en de Frans/Italiaanse populatie als één mag bezien. Voor Nederland zouden vanuit beide populaties, wolven naar Nederland kunnen komen. Insteek voor de instandhoudingsvraag is naar landoverschrijdende populatie te kijken. Echter de vraag of de Europese commissie dit ook zo ziet en

niet de verplichting per land ligt. Dit is nog onduidelijk en zou aan de Commissie voorgelegd dienen te worden.

Ook moet geregeld worden wie een probleemwolf mag doden. Dit mag alleen met een speciale ontheffing. Ook dergelijke hiervoor op voorhand geregeld is.

Op de vraag of diverse aspecten met betrekking tot de wolf in een FBE geregeld moet worden is de **Conclusie**:

Het zou beter zijn als er één of meerdere **onafhankelijk bureaus** komen

- Dit bureau onderhoud nauw overleg met alle maatschappelijke relevante organisaties.
- Taken zijn monitoring, communicatie, schades beoordelen, etc. soort wolvenbureau zoals men ook in Duitsland heeft, waarbij men voor de verschillende taken, verschillende bureaus heeft.
- Binnen NL zijn al diverse personen en organisaties met veel kennis. Een goede structuur, afspraken, regels en protocollen moet gemaakt worden.
- Dit orgaan **geeft ook advies aan de provincie,** voor zover dit nodig is voor het management/ beheer van hoefdieren en relevant zijn voor het faunabeheerplan
- Dit alles ligt vast in strakke protocollen.
- Mag geen nieuw bureaucratisch bureau worden.
- Vraag is of de overheid hier, zoals in buitenland, geld voor over heeft. En wanneer het de juiste tijd/ moment is om dit in te stellen.

Samengevat:

Aandachtspunten voor de aanwezigheid van een wolf in een gebied

- Binnen de werkgroep bestaat verschil van mening over de aandachtspunten. De discussie waren levendig.
- verkeersveiligheid, zichtbaarheid van hoefdieren en eventuele gedragsverandering van hoefdieren en schade zijn punten die gemonitord moeten worden.
- Welk effect heeft wolf op de aanwezige hoefdieren, en hoe vertaalt men dit in het beheer op deze dieren?
- Een roedel is pas interessant voor evt. effect op faunabeheer, een individuele wolf niet.

- Dit alles dient goed gemonitord te worden en hierover dient een onafhankelijk advies te komen.
- Zou interessant zijn om in een jachtvrij gebied de relatie wolf-wild te onderzoeken. Dit wordt niet per definitie gedragen door de NOJG
- Wolf valt onder habitatrichtlijn, als hij er eenmaal is, moet NL faciliterend zijn
- Voor communicatie, monitoring, schade-experts is het beter een apart bureau(s) op te richten.
- Ieder was het eens dat de Wolf welkom is – maar op welke wijze verschillen de meningen. Over de aandachtspunten waren we het minder eens, en over de oplossingen al helemaal niet.

Overige Acties:

Iedereen: Kan zijn aanvullingen/ standpunten **hieronder** er aan toevoegen, indien gewenst. Dit graag opsturen voor 13 juli naar Art.

AANVULLINGEN Art. 5.1. lid STAATSBOSBEHEER

VWB WILDE HOEFDIEREN

WIJ HEBBEN VOORAL KENNISVRAGEN:

HOE GAAT HET GEDRAG VAN HOEFDIEREN VERANDEREN ALS PREDATIE DOOR EEN/MEERDERE WOLVEN OPTREEDT. HET GAAT DAN MEER SPECIFIEK OM DE GEVOLGEN VOOR VERKEERSVEILIGHEID (ZOWEL OP HET MOMENT DAT EEN DIER ACHTERVOLGD WORDT, ALS TEN GEVOLGE VAN HET OPZOEKEN VAN MENSELIJKE INFRASTRUCTUUR OM PREDATIE TE VERMIJDEN), VOOR HET TERREINGEBRUIK EN DAARMEE BEGRAZINGSEFFECTEN, EN VOOR DE ZICHTBAARHEID VOOR PUBLIEK.

WELKE INVLOED HEEFT PREDATIE DOOR EEN WOLF OP DE OMVANG VAN DE HOEFDIERENPOPULATIES

WELK EFFECT HEEFT JACHT OP HET VOEDSELAANBOD VOOR DE WOLF, ZOWEL IN TOTALE BESCHIKBAARHEID ALS OF DOOR DAAR VERANDERING IN AAN TE BRENGEN DE AANWEZIGHEID VAN DE WOLF TE STUREN IS (DAT LAATSTE VOORAL OMDAT DE BUITENWERELD DAAR NU AL MET VRAGEN OVER KOMT IN DE ZIN VAN 'KUNNEN JULLIE EVENTUELE WOLVEN WEGLOKKEN NAAR JULLIE GEBIEDEN')

IN DE WERKGROEP HEBBEN WE AL OVER DE WISSELWERKING GEHAD TUSSEN DE VOEDSELBEHOEFTE VAN EVENTUELE WOLVEN EN AFSCHOT DAT UITGEVOERD WORDT OP BASIS VAN MAATSCHAPPELIJKE WENSEN. Art. VATTE GOED SAMEN DAT WOLVENPREDATIE ONDER DE NOEMER NATUURLIJKE STERFTE VALT, EN DAT DE ROL VAN JAGERS ZICH AFSPEELT IN DE RUIMTE TUSSEN NATUURLIJKE STERFTE EN HET MAATSCHAPPELIJKE DRAAGVLAK. IK DENK DAT DAT VOLDOENDE IS OM BINNEN DE FAUNABEHEERPLANNEN MEE UIT DE VOETEN TE KUNNEN.

VWB PREDATIE WILDLEVENDE PAARDEN EN RUNDEREN

PREDATIE VAN PAARDEN EN RUNDEREN DIE IN NAGENOEG NATUURLIJKE GEBIEDEN LEVEN EN DAAR AL DAN NIET AAN HET VERWILDEREN ZIJN HOORT ER GEWOON BIJ. WE ZULLEN MOETEN HANDELEN NAAR BEVIND VAN ZAKEN, ALS DE TERREININRICHTING ZÓ IS DAT DE DIEREN GEEN PREDATIE-VERMIJDEND GEDRAG KUNNEN VERTONEN MOETEN WE DAAR EVENTUEEL EEN OPLOSSING VOOR ZOEKEN. MAAR DAT KAN ALLEEN OP LOKALE SCHAAL, DAAR ZIJN GEEN LANDELIJKE OPLOSSINGEN VOOR TE VINDEN. WEL IS DE VERWACHTING DAT HET LEREND VERMOGEN VAN DE PAARDEN EN RUNDEREN ER TOE ZAL LEIDEN DAT NA EEN PIEK AAN PREDATIE DEZE OOK WEER ZAL AFNEMEN NAAR MATE DE OUDER DIEREN LEREN HOE ZE HUN JONGEN HET BESTE KUNNEN BESCHERMEN. VERMOEDELIJK ZAL OOK HET TERREINGEBRUIK VERANDEREN, MET MOGELIJK OOK GEVOLGEN VOOR DE ONTWIKKELING VAN DE VEGETATIE. HET IS OP DIT MOMENT NIET IN TE SCHATTEN OF DEZE VERANDERING OP TERMIJN POSITIEF OF NEGATIEF ZAL UITPAKKEN.

Predatie van paarden, runderen, maar vooral geiten en schapen die in cultuurhistorische gebieden voornamelijk vanuit beheersoogpunt ingezet worden is een ander verhaal. Ongeacht of de dieren in eigendom bij ons of bij een pachter of inschaarder zijn, is een grote mate van predatie niet wenselijk ivm de beoogde graasdruk. En als de kudde als nevendoel heeft het behoud van genetisch materiaal/ historische rassen, dan is dat een extra negatief effect. In deze gevallen zullen wij dan, evengoed als andere houders van huisdierrassen, op zoek moeten naar maatregelen om predatie te voorkomen. Wij gaan er vanuit dat we dan onder dezelfde regelingen vallen als andere houders van deze dieren. Vanwege de ligging van deze terreinen zal de predatiedruk hoger kunnen zijn en de beschermende maatregelen moeilijker te implementeren. Dat kan er toe leiden dat we door hoge kosten gedwongen worden andere beheersvormen of zelfs beheersdoelen te kiezen.

Interactie met andere soorten

Het is te verwachten dat de vestiging van de wolf in Nederland (dwz het ontstaan van een of meer roedels) gevolgen voor andere soorten kan hebben. Bijvoorbeeld concurrentie met andere roofdieren zoals de vos, faciliteren van aaseters zoals de raaf, of verandering in de concurrentie-verhoudingen tussen hoefdiersoorten onderling ten gevolge van verschillende mate van predatie. Of deze effecten zullen optreden en vooral in welke mate is vooralsnog niet in te schatten. In principe zijn dit processen die onderdeel zijn van de Nederlandse ecosystemen.

STANDPUNTEN NOJG OVER DE WOLF IN NEDERLAND

De NOJG is een belangenorganisatie van grondeigenaren, faunabeheerders en schadebestrijders.

Het is nog lang niet zeker dat de wolf een vaste en natuurlijke plaats in Nederland zal vinden. De hoge bevolkingsdichtheid en de enorme versnippering van het land door wegen, wateren en steden zal het voor de wolf niet eenvoudig maken om zich permanent in Nederland te vestigen.

Het natuur(beschermings)beleid in Nederland is daarbij ook erg wispelturig en niet gebaseerd op een goede en brede beheersvisie. Getuige de vreemde experimenten met hoefdieren in de Oostvaardersplassen waarbij zonder goede kennis van zaken enorm veel dierenleed wordt veroorzaakt. Getuige het ganzenbeschermingsbeleid waardoor nu enorme economische schade wordt geleden en veel te laat wordt ingegrepen en nu tienduizenden vogels moeten sneuvelen. Dit zijn voorbeelden van zwalkend beleid en geen goede beheersvisie. Er staan al nieuwe 'problemen' voor de deur die nu niet worden opgelost door beleidsformulerend Nederland. Denk aan de damhertenpopulaties in de duinen, maar ook elders in Nederland. Daarom mag niet worden verwacht dat er een goed beleid in Nederland zal worden gevoerd om de wolf. Laten we niet nog een probleem binnenhalen waarbij we in de toekomst met de nare gevolgen te maken krijgen. De wolf is een prachtig dier en een toppredator. Laten we voorkomen dat dit dier in Nederland ook verwordt tot een 'experiment' of een 'verwenst dier'. Het is bepaald niet een fijne taak om deze dieren straks als 'ongedierte' te moeten gaan afschieten.

Grote carnivoren als de wolf, die ook in groepsverbanden leven, hebben een enorm areaal nodig om natuurlijk gedrag te kunnen vertonen zonder in conflict te komen met de mens. Het is de vraag of een areaal van dergelijke omvang en draagkracht in Nederland voorkomt.

In het kader van de discussie die ook vanuit het ministerie van EZ is aangezwengeld is het voor de NOJG het moment om over (de komst van) de wolf een standpunt in te nemen.

Standpunten NOJG:

- *De wolf moet zoveel als mogelijk worden geweerd uit Nederland. Dit omdat:*
- *De wolf een prachtig dier is en het niet verdient om speelbal van 'experts' en 'politiek' te worden;*
- *Er bestaat risico voor de veiligheid van mens en (huis)dieren. Wij verwachten dat dit onvoldoende door de overheid zal worden onderkend en er zullen geen garanties komen om de veiligheid te garanderen;*
- *De komst van de wolf zal kunnen leiden tot grote economische schade bij dierhouders en grondeigenaren die niet door de overheid zal worden vergoed;*

- *Het op te stellen Beheerplan voor wolven waarschijnlijk niet meer dan een papieren tijger zal worden zonder concrete beheermaatregelen omdat de politiek en wetgevers het niet aandurven om duidelijke keuzes te maken.*
- *Er zal door de landelijke overheid waarschijnlijk geprobeerd worden om het uitvoeringsprobleem (beheer en schade) neer te leggen bij de provincies. Dit zal leiden tot een warboel aan afspraken en reguleringen die niet ten goede zullen komen aan de wolf zelf en ook niet aan de economische stakeholders.*

De wolf is beschermd op basis van de habitatrichtlijn. Dat is een gegeven. Maar ook binnen de Habitatrichtlijn is voldoende ruimte opengehouden om wolven(populaties) te beheren. Laten wij die ruimte verstandig gebruiken. Nu al klinken bij bepaalde groeperingen geluiden dat de wolf op geen enkele wijze een strobreed in de weg gelegd mag worden. Sterker; er zouden zelfs extra maatregelen (met belastinggelden) moeten worden genomen om 'voor de wolf de rode loper uit te rollen', of wordt al geroepen dat dan de jacht kan worden 'opgedoekt'. Dit is een goedkope, ongewenste en zelfs een gevaarlijke benadering. Zeker als er ook nog wordt voorgestaan dat de wolf op geen enkele wijze actief mag worden beheerd middels afschot of getalsregulatie.

Er moet ook niet geprobeerd worden om, nu mogelijk al een eerste wolf in Nederland is gesignaleerd, het beleid inzake 'inheemse diersoorten' zo te veranderen dat de wolf – omdat er een enkele zwervende wolf in Nederland wordt gesignaleerd – nu al formeel wordt beschouwd als inheems in de zin als 'voorkomend' in Nederland. Enkele zwervende wolven zijn geen populatie, en het nemen van maatregelen als zou er sprake zijn van een populatie of van vaste verblijfplaatsen of leefgebieden is – vanuit de ecologie benaderd – niet juist en ongewenst. Als de wolf hier wil komen, dan komt deze hier juist omdat het huidige – menselijk - gebruik en beheer van het landschap en natuur het voor de wolf aantrekkelijk maakt om hier te vertoeven. Het kan dan niet zo zijn dat dan opeens – bij het verschijnen van de wolf – bepaald gebruik of beheer moet worden veranderd of verboden.

Eerst een Beheerplan Wolf met duidelijke en daadkrachtige kaders

Zou Nederland wel in staat zijn om een goed en gedegen Wolvenbeheerplan te formuleren, waarbij de beheersafspraken ook afgedwongen cq nagekomen gaan worden, dan zou de eventuele komst van de wolf gezien kunnen worden als een natuurlijke verrijking. Uitgaande van de situatie waarbij de wolf uit zichzelf en zonder gerichte ingrepen (de rode lopers) door wie dan ook de grens overkomt. Daarbij pleiten wij voor een beheerplan waarin zonder omhaal wordt vastgelegd dat probleemwolven direct worden weggehaald. Daarbij mag verplaatsing niet aan de orde zijn daar wolven intelligente dieren zijn en aangeleerd en succesvol gedrag ook kunnen overdragen. Er moet in

het beheerplan duidelijke kaders zijn voor aantalsregulatie bij onevenredige schade aan economische waarden en aan Flora- en fauna. Daarbij dient, bij de bepaling van de schade, vooral de lokale situatie leidend te zijn.

De NOJG biedt uiteraard graag aan om haar expertise en kennis in te zetten indien wel door de Nederlandse overheid wordt gekozen om een Beheerplan wolf op te stellen. Gezien haar specifieke deskundigheid en achterban (grondeigenaren/beheerders en faunabeheerders) kunnen wij zorgen dat verkeerde en maatschappelijk niet gedragen keuzes worden voorkomen en er ook voor zorgen dat de Nederland de komst van de wolf kan gaan verdienen.

Het LB NOJG

16 juli 2013

STANDPUNTEN KNJV

In grote lijn onderschrijven wij hetgeen Art. 5.1. lid ter aanvulling beschreef.

De KNJV ziet de komst van de wolf – als die op eigen kracht Nederland bereikt - met belangstelling tegemoet. De wolf kan een belangrijke toevoeging zijn voor de biodiversiteit. De wolf alleen zal onvoldoende invloed uit kunnen oefenen om het bestaande wild te handhaven op niveaus dat volgens het maatschappelijk draagvlak wenselijk is, daarom zal afschot nodig blijven, ook in gebieden met wolven.

De wolf kan invloed hebben op het gedrag van hoefdieren, maar hoe dit precies voor Nederland zal gelden is koffiedik kijken. Ook het effect op verkeersveiligheid en zichtbaarheid is nog onbekend.

Omdat de wolf in alle biotopen, als er maar voedsel is, voor kan komen hoeven er geen aparte wolvenleefgebieden te worden vastgesteld.

In het wolvenplan moet niet alleen duidelijk zijn wanneer het om een probleemwolf gaat, maar ook wie er dan moet ingrijpen en wie hiertoe gerechtigd is. En om welke maatregelen het dan gaat.
Voorkom dat wanneer de meerderheid erover eens is dat er meteen opgetreden dient te worden, dit niet door bezwaren in procedures en rechtzaken vertraagd wordt en dit alsnog getracht wordt om te voorkomen. Dit levert veel frustratie en vertraging op en komt niet ten gunste voor de wolf zelf of om het probleem waar het om gaat.
Het mogen doden van een hybride moet wettelijk ook geregeld worden.

Verder zijn jagers belangrijke ‘oren en ogen in het veld’ en zullen een onmisbare schakel zijn in de monitoring. Overigens is ons NWRS (Nederlands Wild Registratie Systeem) al ingericht op het registreren van waarnemeningen.

STANDPUNTEN VERENIGING HET REEWILD EN VERENIGING HET EDELHERT

Naar mening van de vereniging Het reewild (VHR) en de Vereniging Het edelhert (VHE) zal de invloed van een enkele zwervende wolf op reeën en herten nihil zijn. Wel zijn er een aantal zaken te verwachten die zullen gaan spelen als er sprake is van een zich vestigende / gevestigde roedel wolven:

1 gedragsverandering bij de prooidieren gericht op vermijden van predatie. Hierbij is op voorhand overigens niet te voorspellen of dat tot problemen zal leiden. Wel zal de zichtbaarheid van reeën en herten (dam- en edelherten) minder worden, waardoor een aantal beleidsdoelen van sommige TBO´s ten aanzien van de zichtbaarheid niet zullen worden gehaald.

2 predatie op gehouden dieren zal, al dan niet snel na vestiging, een rol gaan spelen. Uit de ervaring die ondergetekende zelf heeft met wolven in Noorwegen, is dat gehouden dieren snel als gemakkelijk te vangen prooi zullen worden gezien. Te denken valt aan honden, schapen, geiten etc.

3 draagvlak bij alle gebruikers van de buitenruimte is van essentieel belang bij de overlevingskans van de wolf in Nederland. Negeren en bagatelliseren van andermans problemen lijkt de overlevingskansen van een soort als de wolf negatief te beïnvloeden. Het is dus zaak om niemand uit te sluiten en (vermeende) problemen serieus te nemen, hoe moeilijk dat ook is in een gepolariseerde wereld als Nederland.

4 grote vraag is of het effect van de wolf regulerend dan wel limiterend zal zijn op de prooidieren. Gezien de omvang van de territoria, de pack-grootte en de voedselbehoefte verwacht de VHR en de VHE in ieder geval geen regulerend effect op de populatie prooidieren. Het zal o.i. eerder de gedragsverandering zijn (zie punt 1) binnen de prooidierpopulatie dat bepaalde effecten te weeg zal brengen, dan de eigenlijke populatiegrootte van de prooidierpopulatie.

5 monitoring is essentieel als de wolf zich definitief lijkt te gaan vestigen in Nederland. Disperseren lijkt te zijn gebaseerd op een aantal random processen, waardoor structurele monitoring in het geval van een enkel zwervend dier niet zinvol / mogelijk lijkt. Wel kan in het geval van regelmatige dispersie richting Nederland gekeken worden waarom wolven kennelijk regelmatig de weg naar Nederland weten te vinden. In dat geval lijkt het proces namelijk niet stochastisch maar deterministisch van aard te zijn. Het staat buiten kijf dat bij succesvolle vestiging er wel sprake zal moeten zijn van structurele monitoring.

De VHR en de VHE staan derhalve in beginsel positief tegenover de wolf in Nederland, maar zien in deze soort niet de oplossing voor de faunaproblemen waarmee we in een urbaan gebied als Nederland worden geconfronteerd.

Art. 5.1. lid

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: donderdag 11 juli 2013 16:06
Aan: Art. 5.1. lid 2
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: vragen voor onderzoeksteam

Dag Art.,

Ik heb Art. gesproken, jullie kennen elkaar niet, maar er zijn vast wel collega's van je die Art. wel kennen. Hij is namelijk onze enige wolvenexpert, die al jaar en dag alle symposia en lezingen over wolven bijwoont namens Staatsbosbeheer. Collega Art. 5.1. lid is onze deskundige op het vlak van fauna, maar zij kent jou niet.

De vragen van Art.

- Is bij de vindplaats direct of later politie geweest? Zijn er sporen vastgelegd? Zijn er bloedsporen of andere sporen gevonden?
- Kan er meer gezegd worden over de rest van de maaginhoud? De bever weten we, maar is er nog meer te zeggen over traceerbare prooiresten?
- Wordt het DNA van de bever onderzocht?
- Wordt het DNA van de wolf ook vergeleken met het DNA van de West-Poolse populatie? Het is bekend dat daar best veel verkeersslachtoffers vallen.

En ik als leek: zie je het als een dier ingevroren is geweest?

Ondertussen lees ik dat geen Luttergeester wolf is maar een Marknesser dier. En dat is dan wel weer grappig.
http://www.telegraaf.nl/binnenland/21724154/__Wolf_niet_uit_Luttelgeest__.html

We horen het graag!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
Staatsbosbeheer
woordvoering
(030) Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer
@Art.

Wat een oorverdovende stilte. Het zit in onze natuur. #filmpjepakken? Kijk op **http://bit.ly/VjXti3**

denk aan het milieu - dit mailtje printen is niet altijd nodig

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: dinsdag 16 juli 2013 11:32
Aan: Art. 5.1. lid 2
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: wolvenpoep

http://www.flevopost.nl/nieuws/noordoostpolder/283649/boswachter-dode-wolf-is-levend-gezien.html

Dag Art.

En ik jou adviseren: hou het vanaf nu een beetje rustig (tot het DNA-onderzoek) en dan komt een eigen boswachter met dit verhaal :-)

Weet dat Faunabeheer Flevoland in hetzelfde pand zit als boswachter Art. 5.1. lid 2 Dus journalisten zijn ook even een deur verder gaan vragen, en Art. is het dus niet eens met Faunabeheer, vanwege eerdere meldingen in het gebied. Hij heeft wel vraagtekens bij die poep, die zal opgestuurd worden naar Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

We zijn weer bij.

Ik ben vanaf vrijdag drie weken op vakantie, dan is mijn collega Art. 5.1. lid 2 op post voor allerhande persafstemmomenten…

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
Staatsbosbeheer
woordvoering
(030) Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer
@Art.

Wat een oorverdovende stilte. Het zit in onze natuur. #filmpjepakken? Kijk op **http://bit.ly/VjXti3**

denk aan het milieu - dit mailtje printen is niet altijd nodig

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub @wing.nl>
Verzonden: vrijdag 20 september 2013 17:17
Aan: Art. 5.1. lid
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Programma Wolvenbijeenkomst 1 oktober
Bijlagen: Programma Bijeenkomst Wolvenplan.pdf

Beste mensen,

Hierbij ontvangt u de eerste versie van het concept voorstel voor het Wolvenplan, opgesteld door Alterra in samenwerking met Wolven In Nederland.
Op 1 oktober organiseert Wing een bijeenkomst over het voorgestelde Wolvenplan. In de bijlage vindt u het programma van die dag.
De bijeenkomst vindt plaats op landgoed Hoekelum (in de Kaasboerderij), Edeseweg 122 te Bennekom. Deze locatie is gemakkelijk te bereiken vanaf station Ede-Wageningen. Voor de Tomtom gebruik Edeseweg nummer 120.

We ontvangen graag uw aanmelding voor de bijeenkomst via een reactie op deze mail.

Het concept voorstel voor het Wolvenplan is door Alterra opgesteld, in opdracht van het ministerie van EZ. Dit voorstel is gevoed met input van belanghebbenden, zoals de input uit de werkgroepen op het Wolvensymposium en de opbrengst van aanvullende gesprekken tussen Wolf In Nederland en een aantal belangrijke stakeholders. Vanwege de actualiteit rond de komst van de wolf heeft het ministerie van EZ Alterra de opdracht gegeven hun rapport 2 maanden eerder op te leveren, te weten uiterlijk 31 oktober. Deze versnelling heeft tot gevolg dat de eerste versie van het voorstel pas kort voor de bijeenkomst op 1 oktober gereed is gekomen.

Het doel van de bijeenkomst op 1 oktober is om te reflecteren op het voorstel voor het Wolvenplan. We horen graag of de inbreng die u heeft geleverd hierin voldoende tot zijn recht komt. Ook geven de auteurs een toelichting op het traject en de inhoudelijke onderdelen. Verder gaat de bijeenkomst over de uitvoerbaarheid van het voorgestelde Wolvenplan en de verdeling van rollen en verantwoordlijkheden.

U heeft daarnaast nog tot 10 oktober de mogelijkheid om schriftelijk te reageren op het concept voorstel voor het wolvenplan. Uw reactie kunt u sturen naar Wing, via Art. 5.1. lid@wing.nl.

Ik hoop u op 1 oktober in de Kaasboerderij Hoekelum te mogen ontvangen!

Met vriendelijke groet, mede namens Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (Alterra) en Art. 5.1. lid 2 (Wolf In Nederland),

Art. 5.1. lid

wing partner in ruimte en ontwikkeling

Hollandseweg 7e
6706 KN Wageningen
0317-465200
www.wing.nl

Dit e-mailbericht is slechts bestemd voor de persoon of organisatie aan wie het gericht is. Het bericht kan informatie bevatten die persoonlijk of vertrouwelijk is. Tevens kan het informatie bevatten die niet publiektoegankelijk van aard is. WING aanvaart geen aansprakelijkheid indien de inhoud van dit bericht en eventuele bijlagen in strijd is met de wet of de goede zeden. Voor het geval de ontvanger van dit bericht niet de bedoelde persoon of organisatie is, wordt hierbij vermeld dat verdere verspreiding, openbaarmaking of vermenigvuldiging van dit bericht strikt verboden is en verzoeken wij u de inhoud niet te gebruiken en de afzender direct te informeren. Dank voor uw medewerking.

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 17

Programma bijeenkomst wolvenplan

Programma

Bijeenkomst Toetsingsbijeenkost Wolvenplan
Datum 1 oktober 2013
Locatie Boerderij Hoekelum, Edeseweg 122, Bennekom

09.30	Inloop met koffie en thee
10.00	Opening en toelichting op het programma
10.10	Introductie van het team: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (Alterra), Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (Wolf In Nederland) en Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (Universiteit van Tilburg)
10.20	Reacties van de 'Big Five' stakeholders
11.00	Juridisch kader van het wolvenplan *Toelichting op het hoofdstuk wet-en regelgeving*
11.25	Pauze
11.45	Schadepreventie en compensatie *Toelichting en discussie*
12.10	Onderzoek en monitoring *Toelichting en discussie*
12.30	Lunchpauze
13.15	Van plan naar draaiboek *Vier scenario´s in beeld*
15.00	Pauze
15.30	Bevindingen uit de simulaties *Inzichten voor het wolvenplan en discussiepunten*
16.45	Reflectie op de bevindingen en afspraken over het vervolg *Door* Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
17.15	Afsluitende borrel

Agenda afstemmingsbijeenkomst wolf

24 september 2013
13.30-15.30

1. Voorstelrondje (indien nodig) & evt aanvullingen op de agenda
2. Stand van zaken Luttelgeester wolf
3. Overige waarnemingen en meldingen?
4. Protocol waarnemingen
5. Wolvenmanagementplan (in wording)
6. Standpunt Staatsbosbeheer mbt wolf
7. Voorlichtingsbijeenkomsten
8. Meer?
9. Afspraken

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: maandag 7 oktober 2013 15:18
Aan: Art. 5.1. lid 2
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: FW: Wolven monitoring project Drenthe.

Dag Art.,

Ik ben een beetje verbaasd. Ik was in de veronderstelling dat je het nog niet definitief was dat dit onderzoek in deze vorm zou gaan plaatsvinden. Of vergis ik me? Je start zaterdag al. Dat is voor mij nieuw.

Wat ik me afvraag:

- Je doet het als vrijwilliger, in Staatsbosbeheer gebieden. Dus dat impliceert wat. Is dit een onderzoek dat de organisatie ondersteund? Gaan we hier breed mee naar buiten? Volgens mij waren er tijdens ons overleg vragen en kanttekeningen over de methode. Is dat afgehandeld hiermee? En ik zie een samenwerking met Wolven in Nederland, is hiermee een samenwerking met die Duitse organisatie in Lausitz van de baan? Hebben jullie dat me
- Gaan we dit actief communiceren en hoe? Heb je dat voorbereid? Is er iemand mee bezig? Vraag en antwoord, informatie in het gebied (mensen gaan dat zien), informatie op de site etc.

Ik begrijp dat RTV Drenthe het al weet (via Art.) en weet dat Vroege Vogels ook onlangs bezig is geweest met onderzoek met Alterra (meen ik) met cameravallen, met de hoop de eerste wolf vast te leggen. Dus ik vrees dat dit onderzoek, zeker in het licht van alles rondom de wilderniscampagne, wel eens heel groot opgepakt kan worden door publiek en media.

Groetjes,

Art.

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 7 oktober 2013 9:49
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Wolven monitoring project Drenthe.

Heren en dames,

Hierbij het Drentse wolvenmonitoring project, plannen zijn iets gewijzigd in de vorm van...niet meer gebiedsdekkend in geheel Drenthe maar meer gericht op de grensstreek. Mochten er serieuze meldingen uit overig Drenthe komen kunnen we nog altijd actie ondernemen.
Aanstaande zaterdag zal, op een locatie in het Bargerveen, de eerste opstelling worden geplaatst.

Ben benieuwd of en wat het gaat opleveren.!

Met vriendelijke groet,
Staatsbosbeheer
Art. 5.1. lid 2
Boswachter Ecologie & Monitoring
District Drenthe - Oost
Regio Noord | Boslaan 21 | 7822 EN Emmen | **T** 0591 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Art. 5.1. @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: dinsdag 24 december 2013 12:59
Aan: Art. 5.1. lid 2 @wur.nl'
CC: SBB Info@staatsbosbeheer.nl
Onderwerp: FW: Discussie 'Wolf in Nederland'

Dag!

Wij zien uit naar een spontane terugkeer van de wolf. Staatsbosbeheer is zeker geen tegenstander, het zou een compliment zijn voor natuur in Nederland als deze toppredator op eigen kracht een plek zou vinden in ons drukke land.

Met vriendelijke groet,
Art. 5.1.
Staatsbosbeheer

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: SBB Info@staatsbosbeheer.nl
Verzonden: dinsdag 24 december 2013 10:03
Aan Art. 5.1.
Onderwerp: FW: Discussie 'Wolf in Nederland'

Ha Art.

lid 2 van Hogeschool VHL in Leeuwarden wil graag weten wat ons standpunt is t.o.v. wolven.

Wil jij haar antwoorden? Vast bedankt!

Hartelijke groet,
Art. 5.1. lid 2

Staatsbosbeheer
Redactieteam | Princenhof Park 1 | 3972 NG Driebergen Postbus 1300 | 3970 BH Driebergen T 030-Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl @staatsbosbeheer | staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 Aanwezig op ma t/m vr

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl]
Verzonden: maandag 23 december 2013 17:23
Aan: SBB Info@staatsbosbeheer.nl
Onderwerp: Discussie 'Wolf in Nederland'

Geachte,

Ik schrijf u deze mail namens de Projectgroep ‘Carrièredag’ van hogeschool Van Hall Larenstein in Leeuwarden. In het kader van deze Carrièredag, omdat dit onderwerp betrekking heeft tot meerdere van de opleidingen op het Van Hall Larenstein, willen wij een discussie organiseren over de komst van de wolf naar Nederland. Met deze discussie willen wij een beeld geven van één van de meest actuele onderwerpen van het moment, die te maken heeft met (onder andere) de opleidingen Diermanagement en Landbouw.

De Carrièredag vindt plaats op 5 februari 2014, in Leeuwarden.

In de discussie willen we een aantal stellingen bespreken, en de voor- en tegenstander van de komst van de wolf aan het woord laten komen. Wij zijn erg benieuwd naar uw standpunt over de terugkomst van de wolf naar Nederland. Bent u hier een voor- of een tegenstander van? Als u hier een tegenstander van bent, zouden wij u graag als deelnemer aan onze discussie willen uitnodigen.

Als we na enkele dagen na het verzenden van dit bericht nog geen reactie ontvangen hebben, zullen wij u telefonisch proberen te bereiken. Dit wordt gedaan door Art. 5.1. lid 2.
Ik verneem graag uw reactie,

Met vriendelijke groet, namens de projectgroep Carrièredag, Art. 5.1. lid 2 Hogeschool VHL Agora 1, Postbus 1528, 8901 BV Leeuwarden
(t) 058 - Art. 5.1. (Algemene informatie Carrièredag)

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 27 maart 2014 13:17
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: http://www.rijksoverheid.nl/nieuws/2014/03/27/wolf-wettelijk-beschermd-tegemoetkoming-bij-schade.html

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
senior Communicatieadviseur

Staatsbosbeheer
Afdeling Communicatie & Public Affairs
T 06-Art. 5.1.
www.staatsbosbeheer.nl
@Art. 5.1. | staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Werkt op maandag tot en met vrijdag

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: maandag 14 april 2014 17:03
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: wolf, nog even stilhouden.

http://www.gn-online.de/Nachrichten/Wolf-zieht-durch-Nordhorn-Range-63952.html

Zou weleens groot nieuws kunnen zijn morgen: wolf gesignaleerd in Nordhorn, net over de grens bij Denekamp. Volgens Art. 5.1. lid 2 ziet het er echt uit. Weer op een militair terrein, net als in Meppen onlangs. Tubantia heeft hem om reactie gevraagd, morgenvroeg in de krant.

Art. is gereserveerd maar zegt dat dit wel kan. Hij zegt dat er onderzoek gedaan moet worden naar de uitwerpselen, maar de stand van de staart/rug is die zoals van een wolf. Art. "Het zegt niet dat de wolf ook daadwerkelijk de grens over steekt, dat is bij Meppen ook niet gebeurd."

Media zoeken ons op omdat ze een genuanceerd, deskundig verhaal willen en geen verhaal van mensen die niet meer kunnen nadenken als het woord 'wolf' valt (Wolven in Nederland, NM). Prima als ze ons voor deskundigheid weten te vinden....

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
Woordvoerder

Staatsbosbeheer
Princenhof Park 1 | 3972 NG Driebergen
Postbus 1300 | 3970 BH Driebergen
T 030 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@Art. 5.1. | staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Op woensdagen ben ik niet aanwezig

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: maandag 28 april 2014 14:18
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: FW: Hamburger Abendblatt vom 28.04.14 (Wildnis/Wolf/Allgemein)

Zie voor rapport: http://www.bfn.de/0309_naturbewusstsein.html

Groet
Art.

Von: Art. 5.1.
Gesendet: Montag, 28. April 2014 13:16:57 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlin, Bern, Rom, Stockholm, Wien
An: Art. 5.1. lid 2 sub e
Betreff: Hamburger Abendblatt vom 28.04.14 (Wildnis/Wolf/Allgemein)

28.04.14, 11:04

Naturbewusststein 2013

Deutsche wollen mehr Wildnis – und haben Angst vorm Wolf

Eine aktuelle Studie zeigt: In einer zunehmend technisierten und durchorganisierten Welt steht Wildnis für positive Eigenschaften wie "echt," "rein" und "unverfälscht".

Von Art. 5.1. lid 2 sub e

Foto: pa/dpa

Ein Wolf im Wildpark Eekholt (Schleswig-Holstein)

Berlin. Es ist noch nicht lange her, da war Wildnis ein Synonym für Bedrohung, für Unbeherrschbarkeit und Todesangst. Seit es in Deutschland kaum noch Wildnis gibt, wächst die Sehnsucht nach unberührter Natur. In einer zunehmend technisierten und durchorganisierten Welt steht Wildnis für positive Eigenschaften wie "echt," "rein" und "unverfälscht".

Fast jeder zweite Deutsche wünscht sich daher mehr Wildnis in Deutschland, wie aus der aktuellen Studie zum "Naturbewusstsein 2013" hervorgeht, die das Bundesamt für Naturschutz (BfN) am Montag in Bonn vorstellt. Danach würden es 42 Prozent der Befragten begrüßen, wenn es in Deutschland mehr Naturflächen geben würde, die wieder sich selbst überlassen werden. Vor allem in Wäldern sollte sich mehr Wildnis entwickeln können, aber auch Moorlandschaften, Flussauen oder ehemalige Truppenübungsplätze sollten verwildern können – was die ohnehin schon sehr ausgeprägte Naturliebe der Deutschen noch steigern könnte: 65 Prozent der Befragten gaben zu Protokoll, dass ihnen Natur umso besser gefällt, je wilder sie ist. Und nur 36 Prozent sind der Meinung, dass ein Wald "ordentlich" aussehen sollte.

Nach 2009 und 2011 ist es das dritte Mal, dass die BfN-Experten in einer Studie die Einstellung der Bundesbürger zur Natur erfassen. Erstmals beschäftigt sich dabei ein Kapitel auch mit dem Verhältnis der Deutschen zur Wildnis. Danach verbinden 55 Prozent der Befragten den Begriff Wildnis spontan vor allem mit exotischen Tieren wie Tiger, Löwe, Elefant und Krokodil. 44 Prozent denken bei Wildnis an Wälder, Regenwald und Dschungel. Für jeden dritten Deutschen bedeutet Wildnis unberührte Natur. Und 18 Prozent setzten Wildnis mit der Abwesenheit von Menschen und Zivilisation gleich.

Die Begeisterung der Deutschen für Wildnis wertet BfN-Präsidentin Beate Jessel als Beleg dafür, dass Deutschland beim Naturschutz den richtigen Kurs eingeschlagen hat. Im Rahmen der Nationalen Strategie zur biologischen Vielfalt hat die Bundesregierung beschlossen, dass sich bis 2020 auf mindestens zwei Prozent der Landesfläche die Natur nach ihren eigenen Gesetzmäßigkeiten entwickeln kann.

Mit der Begeisterung für die Wildnis wächst auch die Zustimmung für die Rückkehr heimischer Wildtiere. Besonders beliebt sind Biber (67 Prozent), Luchs (64 Prozent) und Wildkatze (63 Prozent). Am schwersten tun sich die Deutschen mit dem Wolf, der einst für das Böse schlechthin stand. Nur 44 Prozent der Deutschen sind der Meinung, dass sich Wölfe in Deutschland weiter verbreiten sollten.

Link zum Artikel:
http://www.abendblatt.de/politik/deutschland/article127371627/Deutsche-wollen-mehr-Wildnis-und-haben-Angst-vorm-Wolf.html#

Bei den Presseartikeln bitte die Urheberrechte der Medien beachten!
Norton 360 hat die E-Mail vor dem Versand geprüft und keinen Virus gefunden.
Bitte denken Sie an die Umwelt, bevor Sie diese E-Mail ausdrucken.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 1 mei 2014 14:43
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: FW: wolf

Hoi Art.

Hierbij @ wisseling en draaiboek. Wel discreet behandelen.

Vr groet Art.

Art. 5.1. lid 2
Boswachter VPR

Salland-Twente\ Staatsbosbeheer Regio Oost
Postbus 6, 7400 AA Deventer
Hooidijk 64, 7662 PB Hezingen, T 0541 Art. 5.1. lid 2 sub e
@staatsbosbeheer.nl

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl]
Verzonden: vrijdag 25 april 2014 22:16
Aan: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: FW: wolf

Dag Art.
Ik heb nog even contact gehad met Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Zij geven aan dat het ministerie van economsiche zaken een wolven managementplan zou maken, maar dat is er nooit gekomen.
Het ministerie heeft de regie wat wolven betreft overgedragen aan de Provincies. De Provincie Overijssel heeft nog geen beleid inzake wolven. Tot dat moment kan er ook nog niets worden opgenomen in het faunabeheerplan.
Zie ook onderstaande mail inzake het ophangen van camera's. Alleen met onze goedkeuring kan dat, maar wij zijn als NM er wel bij betrokken.
Wachten op het ministerie hoeft dus niet.
We spreken elkaar nader, heb je nog aanvullende info gekregen.
Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid
Beheerder Noordoost-Twente

Natuurmonumenten
Bentheimerstraat 15a
7587 ND De Lutte
T (0541) Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
www.natuurmonumenten.nl

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e
Verzonden: donderdag 17 april 2014 17:01
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: wolf

Dag Art. 5.1.

Art. heeft jullie mijn mailtje doorgestuurd over het ophangen van wildcamera's nabij de grens met Duitsland. Dat riep vragen op over 'wat als…'. Hierbij nog wat extra info.

Het initiatief voor de camera's komt voort uit wolveninnederland.nl. Wij zijn daar als NM volledig bij aangesloten. Het is wenselijk dat mensen die camera's willen ophangen dat doen in overleg met mensen die actief zijn voor die club (Art. 5.1. lid 2 sub e Woo .
Uiteraard alleen met jullie goedkeuring! Niks moet.

Camera's moeten worden opgehangen langs paden, liefst op een kruispunt van paden. Wolven maken daar gebruik van. Dat zijn ook de plekken waar ze keutels leggen.

Uiteraard moet de afspraak zijn dat als er een mogelijke wolf wordt vastgelegd (kans uiterst klein) dat dit allereerst bij jullie moet zijn gemeld. Bekendmaking mag alleen door ons zelf gebeuren. Dan houden we regie.

Staat er iets op de beelden dat op een wolf lijkt dan is de procedure als volgt:

- Bel mij of anders Art. 5.1. lid 2 voor een eerste check van de beelden. Wij zullen ook contact opnemen met wolveninnederland.nl.
- Sein ook direct Art. 5.1. lid 2 sub e Woo in. Zij is geheel bekend met dit dossier.

Woordvoeringslijn + woordvoerders heeft Art. 5.1. paraat. Zie ook bijgevoegd (concept) draaiboek.

Geeft dit voldoende houvast?

Groe Art. 5.1.

Ps Ik ben van 25 april t/m 23 mei met vakantie dus gelieve in die periode geen wolf in je gebied te hebben.

Art. 5.1. lid 2 sub e

Vereniging Natuurmonumenten
Afdeling Natuur & Landschap
Adviseur fauna & natuurbeheer
035 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Postbus 9955, 1243 ZS 's Graveland
Noordereinde 54C 1243 JJ ’s-Graveland
Ik ben op vrijdag afwezig

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 8 mei 2014 16:51
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: monitoring wolven via cameravallen

Allen,

Een aantal van ons heeft van Wolven in Nederland verzoek gekregen mee te werken aan het plaatsen van cameravallen in onze terreinen. Ik heb ook hun protocol gekregen met verzoek daarop te reageren namens Staatsbosbeheer.

We hebben de monitoring van wolven via cameravallen in het vakoverleg fauna besproken en komen tot onderstaande lijn voor Staatsbosbeheer:

- Staatsbosbeheer heeft onvoldoende menskracht en middelen om mee te doen met de 'trapline' die men langs de grens met Duitsland wil aanleggen. In onze ogen is de inspanning die men wil plegen ook niet in verhouding tot de waarneming die het mogelijk gaat opleveren (een wolf die tijdelijk in Nederland is en naar alle waarschijnlijkheid weer verdwenen op moment dat de waarneming bekend wordt gemaakt).
- Bij signalen dat er een wolf daadwerkelijk aanwezig is (sporen zoals uitwerpselen, zichtwaarnemingen e.d.) dan staan we open voor het plaatsen van cameravallen in onze terreinen
- Anderen mogen cameravallen plaatsen in onze terreinen, maar moeten daarbij voldoen aan de gebruikelijke vergunningsvoorwaarden voor monitoring door derden. Inclusief de afspraak dat waarnemingen bij Staatsbosbeheer gemeld worden (en niet bij anderen) en waarnemingen door Staatsbosbeheer wereldkundig gemaakt worden. In dit opzicht maken wij geen verschil tussen iemand die vlinders wil tellen en iemand die een cameraval voor wolven wil ophangen. De boswachter I&M is zoals gebruikelijk eindverantwoordelijk en besluit of plaatsen wel of niet kan doorgaan. De boswachter I&M maakt in geval van toestemming harde afspraken met degenen die cameravallen plaatsen over communicatie.

Ik zal namens Staatsbosbeheer aan Wolven in Nederland laten weten hoe wij hier in staan en op hun protocol reageren.

NB op Digitalis hebben we een schema over hoe we omgaan met waarnemingen Intern
Helaas zijn alle protocollen vwb waarnemingen en verzamelen van sporen uit het wolvenplan van Alterra gehaald. Ik zal binnenkort weer een bijeenkomst van de Staatsbosbeheer-wolven-mensen plannen en stel voor ook daar over te spreken.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Staatsbosbeheer
Princenhof Park 1 | 3972 NG Driebergen
Postbus 1300 | 3970 BH Driebergen

030-Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: vrijdag 9 mei 2014 09:41
Aan: Art. 5.1. lid 2
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: plaatsen cameravallen in grensregio
Bijlagen: protocol netwerk cameravallen_WinNL_versie 30-04-2014+MR.docx

Hallo Art.

We hebben de monitoring van wolven via cameravallen in het faunaoverleg van Staatsbosbeheer besproken en komen tot onderstaande lijn voor Staatsbosbeheer:

- Staatsbosbeheer heeft onvoldoende menskracht en middelen om mee te doen met een 'trapline' langs de grens met Duitsland. Overigens zijn er al de nodige cameravallen aanwezig, die voor andere doelen geplaatst zijn maar natuurlijk ook een passerende wolf zullen opmerken. Hoewel we begrijpen dat mensen enthousiast zijn en graag zo snel mogelijk de eerste waarneming willen vastleggen, vereist het wel een erg grote inspanning (langdurig, veel plekken want vooralsnog ongericht).
- In dit opzicht denk ik dat het ook verstandig is om aan verwachtingenmanagement te doen vwb communicatie naar het publiek: de kans is natuurlijk erg groot dat een waargenomen wolf alweer teruggekeerd is naar Duitsland op het moment dat de cameraval 'geleegd' wordt. Daarmee is het voor de gemiddelde mens een 'non-waarneming'. Het zou jammer zijn als publiek en media 'wolven-moe' worden.
- Bij signalen dat er een wolf daadwerkelijk aanwezig is (sporen zoals uitwerpselen, zichtwaarnemingen e.d.) dan staan we open voor het plaatsen van cameravallen in onze terreinen
- Anderen mogen cameravallen plaatsen in onze terreinen, maar moeten daarbij voldoen aan de gebruikelijke vergunningsvoorwaarden voor monitoring door derden. Daarbij horen afspraken over waar en hoe eventuele waarnemingen gemeld worden en over externe communicatie. In dit opzicht maken wij geen verschil tussen iemand die bijv. vlinders wil tellen en iemand die een cameraval voor wolven wil ophangen. Onze boswachter I&M is zoals gebruikelijk eindverantwoordelijk voor monitoring en besluit of plaatsen wel of niet kan doorgaan. De boswachter I&M maakt in geval van toestemming ook de afspraken met degenen die cameravallen plaatsen.

Het protocol dat je stuurde heb ik ook doorgekeken en een paar aanvullingen aan toegevoegd. Ziet er verder prima uit, we zullen het meenemen als we intern over het omgaan met waarnemingen en sporen gaan spreken.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu]
Verzonden: woensdag 30 april 2014 15:59
Aan: Art. 5.1. lid
CC: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: Re: plaatsen cameravallen in grensregio

Hoi Art.

e en ik hebben een opzetje gemaakt voor een protocol. Zie bijlage.
Graag horen we het als hier aanvullingen op zijn.
Zijn er bij SBB geinteresseerde beheerders bekend? Waar we evt. contact mee kunnen opnemen?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
www.wolveninnederland.nl
Art. 5.1. lid 2

Op 19 april 2014 08:12 schreef Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>:
Hoi Art.

Dank voor je bericht.
Voor een aansluitend netwerk zou het waardevol zijn als gebieden als Bargerveen, Engbertsijksvenen, Het Springendal, Dal van de Mosbeek en Lutterzand/Beuninger Achterveld (allen SBB) er onder vallen. Deze sluiten mooi aan op de grens.

Fijne dagen,
Art.

e
www.wolveninnederland.nl
06-Art. 5.1. lid

Op 18 april 2014 16:00 schreef Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>:

> Hoi Art.
>
> We gaan hier nog even over nadenken. Je hoort snel.
>
> Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu]

Verzonden: dinsdag 15 april 2014 15:06
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: plaatsen cameravallen in grensregio

Hoi Art. 5.1. lid 2 sub

Het zal jullie niet ontgaan zijn: een wolf waargenomen in de oefenterreinen Meppen en Nordhorn. Zeer interessante gebieden die we al op het oog hadden. Het lijkt ons waardevol om vanuit WolveninNederland beheerders in de grensregio te vragen of ze mee willen werken aan het plaatsen van cameravallen. Te denken valt aan de volgende gebieden: Bargerveen, Boswachterij Staphorst, boswachterij Gees, Dinkel-Lutterzand, Engbertsdijkvenen etc.

Graag horen we of beheerders hierin geinteresseerd zijn en wellicht de mogelijkheid hebben om (in eigen beheer) een cameraval te plaatsen. Beheerders zouden we willen vragen om met WolveninNederland contact op te nemen. Vanuit WolveninNederland zouden we graag een centraal overzicht willen houden.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2

www.wolveninnederland.nl

Art. 5.1. lid 2

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Staatsbosbeheer aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten. Staatsbosbeheer is gevestigd te Driebergen-Rijsenburg, Handelsregister nummer: 30263544.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. Staatsbosbeheer accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages. Staatsbosbeheer has its seat at Driebergen-Rijsenburg, Commercial Register number: 30263544.

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 26

Protocol netwerk cameravallen

Protocol netwerk cameravallen WolvenInNederland

(versie 30 april 2014)

Algemeen

In april 2013 is een wolf mbv een cameraval geregistreerd in Truppenübungsplatz Meppen. Een jaar later werd in maart en april 2014 een wolf meerdere keren met cameravallen vastgelegd en gefotografeerd in Truppenübungsplatz Meppen en Nordhorn. Het is nog onzeker of het om één of twee dieren gaat en ook bevestiging dat het wolven zijn en niet honden of hybrieden moet nog via DNA analyse geleverd worden. DNA onderzoek van gevonden uitwerpselen brengt hier wellicht meer duidelijkheid over. Aanvullend zijn de laatste weken C3 meldingen in de omgeving van deze gebieden binnengekomen bij onze oosterburen en bij WolvenInNederland.

Om hier op in te spelen wil WolvenInNederland graag samen met natuurorganisaties en vrijwilligers een netwerk opstarten waarbij cameravallen worden ingezet in natuurgebieden gelegen nabij de grens. WolvenInNederland zou hierbij graag een centrale rol willen vervullen en wordt graag op de hoogte gesteld (naam natuurterrein) waar één of meerdere camera's staan.
Camera's kunnen vanuit WinNL zeer beperkt beschikbaar worden gesteld. Navraag bij beheerders maakt echter duidelijk dat er veel cameravallen in omloop zijn en dat deze hiervoor mogelijk kunnen worden benut.
Onderstaande is een opzet om adhv een protocol te zorgen voor afstemming in gebieden en een juiste plaatsing van cameravallen.

Netwerk

Dit netwerk zou grofweg de grens kunnen volgen via gebieden als Klazienaveen, Bargerveen, boswachterij Staphorst, Engbertsijksvenen, Het Springendal, Dal van de Mosbeek, omgeving Lutterzand, Beuninger Achterveld, Dal van de Losser, Aamsveen, Witte veen, Haaksbergerveen. Deze gebieden zijn indicatief. Andere gebieden komen wellicht ook in aanmerking. Belangrijk bij de keuze is dat de locatie geschikt moet zijn om een cameraval maandenlang te laten staan.

Locatie

- Idealiter op kruisingen gericht (waar eerder sporen zijn gevonden). Dit zal in NL lastig zijn ivm risico op diefstal. Wellicht dat enkele (niet-toegankelijke) natuurreservaten zich hiervoor lenen?
- In de meeste gevallen zal plaatsen op een kruising niet mogelijk zijn. Advies is de camerval te richten op drukke wildwissels (weg van menselijke paden) gecombineerd met lokstof (visolie (verkrijgbaar bij drogist), evt. kadaver wild dier) om een dier van een hoofdpad /spoorbaan/beekloop weg te lokken;
- Advies is om circa 2 camera's per gebied (potentieel geschikt) te plaatsen.
- Hoe voorkom je een soort wildgroei van camera's? Bijvoorbeeld omdat er al camera's hangen van jagers of anderen?

Plaatsing (tips)

- Vanzelfsprekend dient voor het plaatsen toestemming te zijn verkregen van de terreineigenaar. (lijkt me stap 1) Volg ook altijd de afspraken met / voorwaarden van de terreineigenaar op.
- Afhankelijk van model is het advies om de **cameravallen in te stellen op foto's** (min. 3 per trigger) met zo hoog mogelijke resolutie. Video is ook zeer waardevol, maar vraagt veel energie en geheugenruimte waardoor intensievere controle nodig is. **Controleer de datum & tijd instellingen (wintertijd aanhouden)**;
- **Cameraval indien mogelijk richten op het noorden**. Fel zonlicht bij opkomende zon (oosten) en in de middag (zuiden) kan cameraval doen afgaan en kans op overbelichting;
- **Cameraval bevestigen aan een stevige boom/paal** (deze zonodig aanbrengen met gat voor slot) die niet beweegt door de wind. Hierdoor ontstaan valse triggers. **Zorg voor minimale diefstalbeveiliging dmv ketting en slot**;
- Let op dat er **geen vegetatie voor het beeld** hangt (vergroot kans op valse triggers);
- Cameraval **minimaal 2 meter van het onderwerp (locatie lokstof)** bevestigen (2 tot 4 meter) i.v.m. overbelichting;
- Noteer de **Amersfoortcoördinaten** bij een nieuwe locatie;
- **Cameraval bevestigen op ca. 1 – 1,5 meter hoogte en iets naar beneden gericht**. Hierdoor vallen de roodgloeiende LED-lampen minder snel op dan wanneer een dier er op ooghoogte recht in kijkt;
- **Wanneer besluit je om de camera te verplaatsen?** Bijvoorbeeld omdat de locatie toch niet geschikt is of omdat je geen waarnemingen opdoet?
- Bij een **nieuwe locatie proefdraaien** en de beelden bekijken (op een laptop) (staat de cameraval goed gericht?);
- **Zorg svp voor contactgegevens** (e-mailadres of tel.nr) vermeld op de cameraval, zodat mensen navraag kunnen doen. ~~Vanzelfsprekend dient voor het plaatsen toestemming te zijn verkregen van de terreineigenaar.~~
- **Je hele protocol is gericht op de huidige situatie, namelijk (nog) geen waarnemingen van sporen in Nederland. Ik denk dat je ook moet voorzien in de situatie dat er wel sporen gezien worden cq. vermoedens zijn van een bezoekende wolf. Hoe en waar plaats je dan camera's om maximaal kans te maken op een waarneming met minimaal kans op verstoring.**

Controle (tips)

- Indien mogelijk om de 2 weken, maar minimaal eens per maand;
- Check bij aankomst eerst de omgeving. Liggen er uitwerpselen? Zijn er sporen te zien? Maak foto's van bijzonderheden;
- Data kopieren op laptop of SD-card verwisselen. Zorg ervoor dat SD-Card geformateerd wordt geplaatst;
- Controleer of de batterijen nog voldoende vol zijn. Advies is om bij 1 streepje te vervangen. Bij controle per maand eerder;
- Controleer de datum en tijd. Bij enkele modellen worden deze gereset wanneer de batterijen worden vervangen.

Terugkoppeling

- Bij een mogelijke wolf graag direct contact opnemen met WinNL. In samenwerking met de terreinbeheerder en melder worden vervolgens afspraken gemaakt; Lijkt me dat je vooraf

afspraken moet maken, niet op het moment dat iedereen in opperste staat van opwinding is ivm een mogelijke waarneming…

- In alle gevallen graag per e-mail vermelden wanneer de cameraval is gecontroleerd;
- Beelden lenen zich natuurlijk ook voor het vastleggen van andere diersoorten. Wellicht dat er een mogelijkheid ontstaat om deze centraal te laten analyseren. Advies is dan ook om deze bestanden (originele) te bewaren.
- Van wie zijn de beelden? Vooraf afspreken ivm verzoeken om beelden te leveren (bijv aan media) indien je een waarneming hebt.

Contactgegevens (info@wolveninnederland.nl)

Art. 5.1. lid WolvenInNederland Toernooiveld 1 6525 ED Nijmegen Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@ark.eu www.wolveninnederland.nl	Art. 5.1. lid WolvenInNederland Toernooiveld 1 6525 ED Nijmegen Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu www.wolveninnederland.nl

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl>
Verzonden: woensdag 18 juni 2014 09:29
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: FW: Conserveren van een wolven-keutel

Art. 5.1. lid 2 sub e

Vereniging Natuurmonumenten
Afdeling Natuur & Landschap
Adviseur fauna & natuurbeheer
035-Art. 5.1. lid 2 sub e

Postbus 9955, 1243 ZS 's Graveland
Noordereinde 54C 1243 JJ 's-Graveland
Ik ben op vrijdag afwezig

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl]
Verzonden: woensdag 4 juni 2014 22:06
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: FW: Conserveren van een wolven-keutel

Van: Art. 5.1. lid 2 sub
Verzonden: woensdag 4 juni 2014 21:32
Aan: Art. 5.1. lid 2 @natuurmonumenten.nl
Onderwerp: Conserveren van een wolven-keutel

Ha Art. 5.1.

Zie hieronder. Laat maar weten of je alcohol nodig hebt en anders kan Art. direct een stukje conserveren en opsturen naar Senckenberg.

Ideally you put it in pure ethanol 90-95%. If it is not directly available, it should be bought at the pharmacy. I guess that it is frozen right now? Use roughly 5 times more volumes ethanol than scat. You do not need to send the entire scat, but a few centimeters from one side would be nice. Consider the very high contamination risk if dogs are around. we need to know if the collector had a dog with him or not (often the case, if its a hunter, for instance).
Send it to the address you find below in this mail. Costs you can check on our homepage (see below), the initial mtDNA analysis will be 70 ? plus tax or so. Then we can still decide to make a microsatellite analysis.

Art. 5.1. lid 2 sub e
Postadresse - shipping address:
Forschungsinstitut Senckenberg
Clamecystrasse 12, D-63571 Gelnhausen
+49 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: SBB Redactie
Verzonden: woensdag 18 juni 2014 16:37
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: SBB Redactie
Onderwerp: RE: stats wolf

Update statistieken wolf:

- volgens Coosto zijn er vandaag 3.000 vermeldingen van 'wolf' op het web
- Staatsbosbeheer & wolf levert volgens Coosto 200 berichten op
- 2.500 bezoeken voor het nieuwsbericht op staatsbosbeheer.nl
- De wolvenfoto op Facebook is 124 x gedeeld, 850 x geliked en tot nu toe aan ruim 13.000 mensen getoond
- 1e tweet van vanmorgen is 70 x geretweet

Hartelijke groet,
Art. 5.1. lid 2

Staatsbosbeheer
Redactieteam | Princenhof Park 1 | 3972 NG Driebergen
Postbus 1300 | 3970 BH Driebergen
T 030-Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Aanwezig op ma t/m do

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 18 juni 2014 13:04
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: SBB Redactie
Onderwerp: stats wolf

Tussenstandje van bezoek aan wolvenbericht op staatsbosbeheer.nl. 1.973 bezoeken, vooral via nu.nl, twitter en Facebook! Zal straks ook een coosto-berichtje maken.

Groetjes,
Art. 5.1.

	Page	Source	Pageviews
			1,973 % of Total: 15.98% (12,349)
1.	www.staatsbosbeheer.nl/Nieuws en achtergronden/Nieuws/Wolf bezocht Twente en vertrok weer.aspx	nu.nl	868 (43.99%)
2.	www.staatsbosbeheer.nl/Nieuws en achtergronden/Nieuws/Wolf bezocht Twente en vertrok weer.aspx	(direct)	410 (20.78%)
3.	www.staatsbosbeheer.nl/Nieuws en achtergronden/Nieuws/Wolf bezocht Twente en vertrok weer.aspx	t.co	280 (14.19%)
4.	www.staatsbosbeheer.nl/Nieuws en achtergronden/Nieuws/Wolf bezocht Twente en vertrok weer.aspx	facebook.com	114 (5.78%)
5.	www.staatsbosbeheer.nl/Nieuws en achtergronden/Nieuws/Wolf bezocht Twente en vertrok weer.aspx	l.facebook.com	92 (4.66%)
6.	www.staatsbosbeheer.nl/Nieuws en achtergronden/Nieuws/Wolf bezocht Twente en vertrok weer.aspx	m.facebook.com	89 (4.51%)
7.	www.staatsbosbeheer.nl/Nieuws en achtergronden/Nieuws/Wolf bezocht Twente en vertrok weer.aspx	google	59 (2.99%)
8.	www.staatsbosbeheer.nl/Nieuws en achtergronden/Nieuws/Wolf bezocht Twente en vertrok weer.aspx	mobiel.nu.nl	20 (1.01%)

https://www.google.com/analytics/web/?hl=en#report/content-

pages/a4532427w8736131p9104691/%3F_u.date00%3D20140618%26_u.date01%3D20140618%26explorer-table.plotKeys%3D%5B%5D%26explorer-table.secSegmentId%3Danalytics.source%26_r.drilldown%3Danalytics.pagePath%3Awww.staatsbosbeheer.nl%2FNieuws%20en%20achtergronden%2FNieuws%2FWolf%20bezocht%20Twente%20en%20vertrok%20weer.aspx/

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: woensdag 18 juni 2014 09:10
Aan: Art. 5.1. lid 2
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: vervolg op

Hallo Art.

goed om te horen dat jullie voortvarend aan de weg timmeren. Helemaal nu ze wel erg dichtbij komen: (http://www.tubantia.nl/regio/dinkelland/eerste-wolf-in-twente-waargenomen-rond-ootmarsum-1.4409127)

Waar ik in ieder geval regelmatig vragen over krijg is bijv hoe ze om moeten gaan met vondsten van keutels en haren. Op het moment dat zoiets gevonden wordt zit daar natuurlijk spoed achter ivm degenereren DNA. Daarom willen ze graag weten wie dat soort dingen op DNA en isotopen kan analyseren en wie de kosten daarvoor kan dragen. Bij de dode wolf hebben zowel Naturalis als Alterra DNA analyses gedaan, en Naturalis veelvuldige isotopen analyses. Volgens mij is het niet WolvenInNederland die met deze organisaties afspraken moet maken hierover?

groeten, Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @prvlimburg.nl]
Verzonden: dinsdag 17 juni 2014 16:29
Aan: Art. 5.1. lid
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: vervolg op

Hallo Art.

Vanuit de provincies is er een klein werkgroepje, bestaande uit Art. 5.1. lid 2 (eerste aanspreekpunt), Art. 5.1. lid 2 en mijzelf bezig om de talrijke aanbevelingen om te zetten naar een operationeel plan, in goede samenwerking met EZ (Art. 5.1. lid 2 en het Faunafonds (Art. 5.1. lid 2 sub e . Onderdeel van het plan zal zijn dat we goede afspraken hebben over hope om te gaan met sporen etc. De provincies volgen de aanbeveling om nu al een wolvenbureau op te richten niet op, maar zoeken in plaats daarvan de samenwerking met bestaande organisaties, bijvoorbeeld zoals verenigd in “Wolven in Nederland”. Voor nu lijkt het me het handigst om SBB-initiatieven met “Wolven in Nederland” kort te sluiten.

Kun je hier wat mee?

Groeten!

Art.

Woo | beleidsmedewerker natuur

cluster Natuur | team Natuurbeleid en gebiedsontwikkeling
T +31 (0)43 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@prvlimburg.nl

Postadres Postbus 5700 | 6202 MA Maastricht

Bezoekadres Limburglaan 10 | 6229 GA Maastricht
Kijk ook op www.limburg.nl

provincie limburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl]
Verzonden: dinsdag 17 juni 2014 14:30
Aan: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: vervolg op

Hallo Art.

Kun jij me wat meer vertellen over de stappen die de provincies aan het zetten zijn nu het wolvenmanagementplan-voorstel door Alterra is opgeleverd? Art. 5.1. lid 2 zei me dat jij voor de provincies dingen trekt (vervolgopdracht aan Alterra). Ik krijg af en toe vragen van collega’s, vooral over wat ze moeten doen als ze ooit potentiele sporen van een wolf vinden, maar ook over het wel of niet plaatsen van cameravallen. In het Alterra-plan staan wel een aantal voorstellen, maar niet meer dan dat. Een eenduidige aanpak lijkt mij wel zo praktisch, en als ik die van jullie kan overnemen is dat natuurlijk het mooiste!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog
Staatsbosbeheer
Princenhof Park 1 | 3972 NG Driebergen
Postbus 1300 | 3970 BH Driebergen

030-Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: woensdag 18 juni 2014 09:49
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Wolvennieuws

Dag allen,

Al gemeld via 'Staatsbosbeheer in de media', maar ook even apart naar jullie.

Vandaag in TC/Tubantia het nieuws dat een wolf in de eerste week van juni in Twente is geweest. De krant is er door goed speurwerk achter gekomen. Niet ons initiatief om het naar buiten te brengen, maar het was niet te houden (1 melder heeft het breder verspreid).

Bijgaand de link naar het bericht in Tubantia (in de krant een groot, genuanceerd verhaal me Art.) en op onze site.
http://www.tubantia.nl/regio/dinkelland/eerste-wolf-in-twente-waargenomen-rond-ootmarsum-1.4409127
http://www.staatsbosbeheer.nl/Nieuws%20en%20achtergronden/Nieuws/Wolf%20bezocht%20Twente%20en%20vertrok%20weer.aspx

Groetjes,
Art.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @prvlimburg.nl>
Verzonden: donderdag 19 juni 2014 12:44
Aan: Art. 5.1. lid
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: vervolg op

Hallo Art.

Ik stel me voor dat we – in afstemming met Wolven in Nederland – een potje creëren voor dit soort dingen. Zolang dit niet geregeld is bekijken we per geval hoe we het doen.
Is er in Twente geen keutel gevonden?

Art.

Zelfde mailwisseling: 18 juni 2014 - 09:10 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl>
Verzonden: dinsdag 1 juli 2014 15:15
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Uitnodiging wolvensymposium 24 juli 2014

Dag Art. 5.1. lid 2

Mochten jullie donderdag 24 juli niet met vakantie zijn en wel zin hebben in een informatieve wolvenmiddag dan moet je onderstaande uitnodiging aannemen. Stuur gerust gericht door aan mogelijke andere geïnteresseerden binnen SBB.

Groet, Art.

Woo

Vereniging Natuurmonumenten
Afdeling Natuur & Landschap
Adviseur fauna & natuurbeheer
035Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Postbus 9955, 1243 ZS 's Graveland
Noordereinde 54C 1243 JJ ’s-Graveland
Ik ben op vrijdag afwezig

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com]
Verzonden: maandag 30 juni 2014 11:12
Aan: info@wolveninnederland.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Re: Uitnodiging wolvensymposium 28 juli 2014

Een klein foutje erin geslopen, het symposium vindt plaats op **donderdag 24 juli 2014**.

Mijn excuses.

Onderstaand de verbeterde versie van de uitnodiging.

Op 30 juni 2014 10:04 schreef Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>:
Beste wolvenlieden,

Voel je vrij om onderstaande uitnodiging onder wolvenkenners, collega's, beleidsmakers en andere geïnteresseerde relaties te sturen!

Aankomende zomer start onderzoeker Art. 5.1. lid 2 sub e van het Mammal Research Institute in Białowieża , Polen in samenwerking met vrijwilliger Art. van Wolven in Nederland een onderzoek naar de effecten van de aanwezigheid van wolvenkeutels op het gedrag van zijn prooidieren. Het onderzoek wordt uitgevoerd door de gedragingen van de prooidieren te filmen middels cameravallen in het Nationaal Park Veluwezoom. In Polen is op deze wijze reeds onderzoek gedaan, met zeer interessante resultaten. Het onderzoek hier in Nederland kan een verschil laten zien met de resultaten met Polen als gevolg van de afwezigheid van wolven. Indien er een verschil is, kan dit duiden op een mate van naïviteit onder prooidieren.

Ter ere van het bezoek van Art. 5.1. lid 2 sub e wil ik u namens Wolven in Nederland graag uitnodigen voor een symposium over de effecten van wolven op hun omgeving op donderdag 24 juli 2014.

Het programma begint om 13:00 uur en ziet er als volgt uit:

12:30 Inloop met koffie en thee

13:00 Inleiding door dagvoorzitter Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Natuurmonumenten)

13:15 Laatste stand van zaken Wolven in Nederland & wolvenplan 2.0 Art. 5.1. lid 2 sub e voorzitter Wolven in Nederland)

13:30 Waar in Nederland kunnen we hoeveel wolven verwachten? Art. 5.1. lid 2 sub e ecologisch adviseur Laneco en vrijwilliger Wolven in Nederland)

14:00 Wat eten wolven elders in Europa en wat beïnvloedt deze keuze? Art. 5.1. lid 2 sub e ecologisch adviseur Laneco en vrijwilliger Wolven in Nederland)

14:15 Pauze

14:45 Effecten van wolven op het foerageergedrag van grote herbivoren en bosverjonging in het Bialowieza oerbos (Art. 5.1. lid 2 Mammal Research Institute, Białowieża, Polen)

15:30 Discussie
16:00 Bezoek onderzoeksopstelling
16:30 Afsluitende borrel

Voor deze expertmeeting verwelkomt Natuurmonumenten ons bij het bezoekerscentrum van het Nationaal Park Veluwezoom vanaf 12:30 uur met een kop thee of koffie. In verband met catering is aanmelding voor de expertmeeting noodzakelijk. U kunt u opgeven via Art. 5.1. lid 2 @laneco.nl onder vermelding van 'Wolven symposium'.

Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid 2 sub e

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl>
Verzonden: maandag 21 juli 2014 10:46
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: FW: Status DNA Drollen Salland

Een Vos.

Art. 5.1. lid 2 sub e

Vereniging Natuurmonumenten
Afdeling Natuur & Landschap
Adviseur fauna & natuurbeheer
035-Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Postbus 9955, 1243 ZS 's Graveland
Noordereinde 54C 1243 JJ 's-Graveland
Ik ben op vrijdag afwezig

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl]
Verzonden: woensdag 2 juli 2014 10:51
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: Status DNA Drollen Salland

Beste allen,

Zoals vrijdag aangekondigd hierbij nog even iets meer informatie over de analyses die zijn uitgevoerd aan de mogelijke wolvenkeutels.

De vijf keutels die te Alterra binnen kwamen zijn allereerst onderzocht op uiterlijk en dieet/prooidieren. De beperkte omvang van de meeste keutels deed vos vermoeden, maar een tweetal bevatte resten van ree (inclusief haar, bot & nagel), en dat was in combinatie met de prenten van grote-hondachtigen op de lokale dassenburchten voldoende verdacht om een DNA-check te laten volgen. Van deze twee keutels is te Alterra DNA geëxtraheerd.
Aangezien naast soortsbepaling (kunnen we zelf) ook direct herkomstbepaling van belang is (waarvoor bij ons momenteel de benodigde referentiemonsters ontbreken), is het DNA ter analyse opgestuurd naar het Wildlife Genetics Laboratory van onderzoeksinstituut Senckenberg.

Te Senckenberg zijn twee onafhankelijke analyses uitgevoerd, die elkaar kunnen aanvullen en daarom gelijktijdig worden ingezet.
De eerste is gebaseerd op mitochondriaal DNA (mtDNA). Dit is een brede test, die DNA van veel verschillende soorten kan aantonen, maar niet in staat is om uitsluitsel te geven over het verschil tussen wolf en hond, of hybriden daarvan.
De twee test is gebaseerd op microsatelliet-merkers. Deze zijn gevoeliger voor subtiele verschillen binnen wolven en honden en kunnen herkomst uit verschillende bronpopulaties van wolven onderscheiden. Ze werken echter minder goed op andere soorten: soms wordt wel DNA van vos opgepikt, maar niet altijd.
Voor de huidige keutels bevestigden de twee analyses elkaar: beiden toonden overduidelijk genetische varianten aan die alleen bij vos worden gevonden.

Mochten jullie meer informatie willen, schroom dan niet om te bellen of mailen!

Hartelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Art. 5.1. lid 2 sub e
Molecular ecologist / Conservation biologist
Animal Ecology Team, Alterra - Wageningen UR
Address: P.O. Box 47, 6700 AA Wageningen, The Netherlands
Email: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Internet: www.wageningenur.nl/alterra/ecologischegenetica

From: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl]
Sent: vrijdag 27 juni 2014 16:01
To: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Cc: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Subject: RE: Status DNA Drollen Salland

Dag allemaal,

Zojuist heeft Alterra met ons de uitslag van de tweede analyse (mtDNA) gedeeld. Deze is in overeenstemming met de eerdere analyse gebaseerd op microsatellieten, uitgevoerd door Senckenberg. Beide wijzen uit dat het DNA in de keutels afkomstig is van een **Vos**.

Voor meer informatie kun je contact opnemen met Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl / Tel: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo of met Art. 5.1. lid 2 sub @wur.nl / Art. 5.1. lid 2 Na het weekend volgt een email van Alterra met meer informatie over wat er precies is onderzocht en door wie.

Voor Natuurmonumenten was het een goede repetitie hoe om te gaan met een vondst van wolvensporen. Bedankt voor jullie ondersteuning.

Goed weekend
&
Vriendelijke groet, Art. 5.1.

Art. 5.1. lid 2 sub e

Vereniging Natuurmonumenten
Afdeling Natuur & Landschap
Adviseur fauna & natuurbeheer
035-Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Postbus 9955, 1243 ZS 's Graveland
Noordereinde 54C 1243 JJ ’s-Graveland
Ik ben op vrijdag afwezig

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub
Verzonden: vrijdag 3 oktober 2014 15:33
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Kiestra, Jesler; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: provincies voorbereid op komst wolf?

Beste Art. beste collega's,

De provincies gezamenlijk zijn bezig om een soort "Plan van aanpak ingeval van het verschijnen van de wolf" te maken. Dit bouwt voort op de studie van Alterra.
De provincies gezamenlijk gebruiken daarbij als gesprekspartner het platform: "Wolven in Nederland". In dit platform zijn allerlei organisaties vertegenwoordigd vanuit deskundigheid of vanuit belangen. Natuurmonumenten maakt daar zeker deel van uit. Ook Stichting ARK. Ik weet niet of Staatbosbeheer daarin ook meedoet.

Vanuit de gezamenlijke provincies zijn daar 3 personen bij betrokken: de heer Art. 5.1. lid 2 Provincie Limburg), de heer Art. 5.1. (provincie Gelderland??) en de ambtenaar van de Provincie Drente.

Het lijkt mij verstandig, voorzover dat al niet is gebeurd, Staatsbosbeheer ook gaat deelnemen aan het platform "Wolven in Nederland", dan is SBB ook mede de gesprekspartner voor alle provincies.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub
accountmanager Limburg

Staatsbosbeheer
Afdeling Mens & Omgeving | Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg
T 013 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | I www.staatsbosbeheer.nl

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: vrijdag 3 oktober 2014 11:11
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: provincies voorbereid op komst wolf?

Allen,

Onlangs is er (vrijwel zeker) een wolf korte tijd in Nederland geweest. Media en publiek vinden dit een spannend gebeuren en dat levert veel aandacht en bijbehorende vragen op. Ook aan onze mensen. Naar verwachting zal de wolf in de toekomst vaker en waarschijnlijk langer Nederland bezoeken, afhankelijk van de ontwikkelingen in de populatie in Duitsland en evt Belgie (Ardennen).
De provincies zijn beleidsverantwoordelijk, en wij zullen voor een groot deel van de vragen over terugkeer wolf en de gevolgen daarvan (schade, maatregelen etc) naar hen moeten/willen verwijzen.
Vraag aan de provinciaal accountmanagers:

- In hoeverre zijn de provincies daarop voorbereid?
- En is er al informatie beschikbaar voor publiek en belanghebbenden (bijv. veehouders) waarnaar we mensen kunnen doorverwijzen?

Graag jullie reacties!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Staatsbosbeheer
afdeling Beheer en Ontwikkeling | Princenhof Park 1 | 3972 NG Driebergen
Postbus 1300 | 3970 BH Driebergen
M 06 Art. 5.1. lid
2 s staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Aanwezig op maandag, dinsdag, donderdag, vrijdag

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: vrijdag 3 oktober 2014 11:20
Aan: SBB Redactie
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Stamblad; de wolf komt!

Dag!

Laatst in ons jaarlijkse 'wolvenoverleg' kwam naar voren dat intern nog weinig bekend is over hoe te handelen bij mogelijke wolfwaarnemingen. Is dat een mooi onderwerp voor het Stamblad? Want daar is natuurlijk goed over nagedacht, inclusief stappenplan en stroomlijnschema, dus er zit een goed verhaal in. De wolf klopt aan onze deur, dus brandend actueel....
Interne link

Contactpersonen: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (volgende week op vakantie)

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Communicatie & Public Affairs
Princenhof Park 1 | 3972 NG Driebergen
Postbus 1300 | 3970 BH Driebergen
T 030 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@Art. 5.1. lid 2 | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Filmpje pakken? Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub
Verzonden: maandag 6 oktober 2014 16:18
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Kiestra, Jesler; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: provincies voorbereid op komst wolf?

De provincie Gelderland heeft in een kader nota faunabeleid het volgende opgenomen.

7.5 Wolf, lynx en wilde kat

Er is geen plan om de wolf, lynx en de wilde kat (zie kader 20) te introduceren in de provincie Gelderland. Maar het is niet ondenkbaar dat deze dieren binnen afzienbare tijd ook in Gelderland (vaker) gesignaleerd worden. Gedeputeerde Staten zouden het toejuichen als deze soorten via natuurlijke weg ook onze provincie weten te bereiken. Wel zal het nog een flink aantal jaren duren voordat deze soorten een eigen populatie in Nederland hebben opgebouwd. In het begin zal het vooral gaan om zwervende exemplaren die voor korte tijd in onze provincie verblijven.

37

Hoewel alleen de wilde kat als inheemse soort een wettelijke bescherming via de Flora en faunawet kent, betekent dat niet dat wolf en lynx zomaar vogelvrij zijn. Voor deze soorten gelden internationale verplichtingen vanuit de Habitatrichtlijn waardoor ze toch beschermd worden. Hoewel het nog even kan duren, willen we ons wel op de komst van met name de wolf gaan voorbereiden. Daarom is in opdracht van het interprovinciaal overleg (IPO) gestart met een onderzoek naar ervaringen van met name de wolf in het buitenland. Van wolf en lynx is namelijk bekend dat zij ook vee, met name schapen kunnen doden. De schade zal in eerste instantie zeer beperkt zijn, omdat het maar om enkele roofdieren gaat en er veel voedsel in de natuur te vinden is. Bovendien zijn er maatregelen te treffen die schade kunnen voorkomen. Mocht er desondanks schade optreden dan zal deze door het Faunafonds worden vergoed. Het beleidsdocument dat door IPO zal worden opgesteld voor met name de wolf zal, zodra deze beschikbaar is, geïmplementeerd worden in deze Kadernota.

Groet,

Art.

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 6 oktober 2014 8:26
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Kiestra, Jesler; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: provincies voorbereid op komst wolf?

Drenthe heeft onlangs Flora- en Faunabeleidsplan in procedure gebracht. Daarin staat dat elke soort die zich spontaan vestigt welkom is en dat de provincie gaat kijken naar de sociaal-economische en ecologische effecten van de aanwezigheid van de betreffende soort. Geldt dus ook voor de wolf. Zo'n soorteffectrapportage is voor de wolf nog niet gemaakt. Er is dus geen specifiek Drentse info beschikbaar.

Zelfde mailwisseling: 3 oktober 2014 - 11:11 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: vrijdag 21 november 2014 10:47
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (Natuurmonumenten)'
Onderwerp: doc omgaan wolven-sporen & -waarnemingen
Bijlagen: Omgaan met sporen van een mogelijke wolf def.docx

Art. 5.1. lid 2

Deze hadden jullie nog te goed van mij. Het is een intern, informeel document, bedoeld om onze mensen in het veld wat houvast te geven als ze te maken krijgen met waarnemingen of meldingen van een wolf of sporen van een wolf. We kregen daar toch redelijk wat vragen over in het afgelopen jaar.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Staatsbosbeheer
afdeling Beheer en Ontwikkeling | Princenhof Park 1 | 3972 NG Driebergen
Postbus 1300 | 3970 BH Driebergen
M 06 Art. 5.1. lid
2 s@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Aanwezig op maandag, dinsdag, donderdag, vrijdag

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 37

Omgaan met sporen van een mogelijke wolf def.

Omgaan met sporen van een mogelijke wolf

NB: onderstaand document is niet bedoeld als hulp om mogelijke sporen te determineren als afkomstig van een wolf of niet. Het gaat vooral om hoe de verschillende waarnemingen ervan verzameld/gedocumenteerd dienen te worden.

Vooraf
Let op je eigen gezondheid!
Veiligheid en bescherming van de mens heeft bij de vondst van keutels, een prooidier of een kadaver van een wolf de hoogste prioriteit. Wolven en hun prooidieren kunnen bacteriën, schimmels en virussen bij zich dragen, inclusief die waar mensen ziek van kunnen worden. Hoewel het zelden voorkomt dat deze overgedragen worden op mensen, is het belangrijk vooraf een aantal maatregelen te treffen:
Draag handschoenen en gepast schoeisel als je met een dier, uitwerpselen of haren te maken krijgt.
Was blootgestelde huid en kleding na contact met het dier, bedek eventuele verwondingen met geschikte pleisters om infectie te voorkomen.

Melden van waarnemingen
Kansrijke waarnemingen kun je (laten) melden bij WolvenInNederland (www.wolveninnederland.nl) of waarneming.nl, al dan niet met een afgeschermde locatie.
Bij waarnemers die onder geen beding hun locatie willen doorgeven uit angst voor een overdaad aan media-aandacht, of in geval van terreinen die dergelijke toestroom van mensen niet 'aankunnen', zou je kunnen afspreken dat de precieze locatie een aantal weken/maanden nádat de buitenwereld zonder details is geïnformeerd over een waarneming alsnog wordt doorgegeven. Voor de pers is het dan geen nieuws meer, maar het overzicht van waar (mogelijke) wolven gezien zijn wordt dan wel opgebouwd. En dat is belangrijk om uiteindelijk een beeld op te kunnen bouwen van het terreingebruik (in brede zin) van de eerste wolven in ons land.
Communcatief is het niet haalbaar om kansrijke waarnemingen helemaal stil te houden. Om te beginnen wordt zoiets wordt vaak alsnog bekend. Zeer vervelend is de situatie dat een waarneming bij ons bekend is en de wolf korte tijd later elders een schaap doodt. Om dan alsnog te melden dat we al signalen hadden gekregen van een aanwezige wolf is op zijn minst in de richting van de schapenhouder schrijnend.

1. **Zichtwaarnemingen**
   Wolven en wolfshonden zijn bijzonder moeilijk van elkaar te onderscheiden, zelfs voor kenners. Voor leken ligt ook verwisseling van wolven met vossen en honden op de loer.
   Alle zichtwaarnemingen moeten daarom zeer kritisch getoetst worden, en kunnen op zichzelf niet volstaan om de aanwezigheid van een wolf aan te tonen. Daarvoor is aanvullend bewijs nodig, bijvoorbeeld in de vorm van DNA.
   Dat gezegd, zijn zichtwaarnemingen vaak de eerste aanwijzing dat een wolf aanwezig is, en een signaal om alert te zijn op aanvullende sporen (prenten, uitwerpselen, kadavers van prooidieren).

   Documenteer in ieder geval de locatie (gps, foto), en vraag bewijsmateriaal (foto, film) op. Belangrijk is ook de tijdsvermelding, en de richting waaruit en waarheen het dier zich verplaatste.

2. **Cameravallen**
   - Bij signalen dat er een wolf daadwerkelijk aanwezig is (sporen zoals uitwerpselen, zichtwaarnemingen e.d.) dan staan we open voor het plaatsen van cameravallen in onze terreinen.
   - In dat geval mogen anderen cameravallen plaatsen in onze terreinen. Zij moeten daarbij voldoen aan de gebruikelijke vergunningsvoorwaarden voor monitoring door derden. Daarbij horen afspraken over waar en hoe eventuele waarnemingen gemeld worden en over externe

communicatie. In dit opzicht maken wij geen verschil tussen iemand die bijv. vlinders wil tellen en iemand die een cameraval voor wolven wil ophangen. Onze boswachter I&M is zoals gebruikelijk eindverantwoordelijk voor monitoring en besluit of plaatsen wel of niet kan doorgaan. De boswachter I&M maakt in geval van toestemming ook de afspraken met degenen die cameravallen plaatsen. Gebruik van lokstoffen staan we vooralsnog niet toe vanwege het beïnvloeden van het natuurlijk gedrag van de wolf. Op dit moment is de route die wolven uit zichzelf afleggen minstens zo informatief als de aanwezigheid zelf, en door te werken met lokstoffen kun je daar geen beeld van opbouwen.

- Staatsbosbeheer is geen voorstander van een 'trapline' van cameravallen langs de grens met Duitsland, noch van het geheel bezetten van grote bosgebieden met cameravallen. Bovendien heeft Staatsbosbeheer onvoldoende menskracht en middelen om daar zelf aan mee te doen. Op diverse plekken zijn er al de nodige cameravallen aanwezig, die voor andere doelen geplaatst zijn (denk aan monitoring van ecoducten bijvoorbeeld) maar natuurlijk ook een passerende wolf zullen opmerken. Hoewel we begrijpen dat mensen enthousiast zijn en graag zo snel mogelijk de eerste waarneming willen vastleggen, vereist het wel een erg grote inspanning (langdurig, veel plekken want vooralsnog ongericht). Ook krijgt het publiek door zo'n linie van cameravallen al snel het beeld van de wolf als ongewenste vreemdeling die betrapt moet worden.
- Bij het plaatsen van cameravallen is het ook verstandig om aan verwachtingenmanagement te doen vwb communicatie naar het publiek: de kans is natuurlijk erg groot dat een waargenomen wolf al lang weer teruggekeerd is naar Duitsland op het moment dat de cameraval uitgelezen wordt (eens per 2 – 4 weken!). Daarmee is het voor de gemiddelde mens een 'non-waarneming'.
- Heb bij het plaatsen van camera's ook oog voor de privacy van onze bezoekers. Het merendeel komt voor rust en ontspanning en niet om zich te laten fotograferen... bovendien scheelt het weer ruimte op de geheugenkaart van de camera als er weinig mensen op terecht komen. Uiteraard worden beelden van passanten direct gewist bij het verwerken van de gegevens uit de cameraval.
- Voor het plaatsen van cameravallen heeft WolvenInNederland een protocol opgesteld dat gebruikt kan worden om bijv de gunstigste locatie, richting e.d. te bepalen.

3. Prenten

Voor het vastleggen van prenten en loopsporen bestaat een standaard protocol (SCALP, beschreven door Kaczensky en Huber, 1994), het is raadzaam dat te gebruiken. In ieder geval moet worden vastgelegd: spoorlengte, individuele prenten (foto inclusief referentieobject zoals 1 euromunt of meetlint), gipsafdruk, registratieformulier, datum, vindplaats (gps), omschrijving vindplaats. Zo mogelijk moeten in de omgeving gezocht worden naar haren en uitwerpselen voor DNA en isotopenonderzoek.

4. Uitwerpselen of haren

Bij uitwerpselen of haren van een mogelijke wolf zijn verschillende dingen te achterhalen. Uit uitwerpselen is via morfologie vaak te achterhalen welke prooi gegeten is. Ook is het mogelijk DNA te isoleren om iets meer te zeggen over de soort. Via isotopen analyse van het voedsel is het mogelijk iets te zeggen over de herkomst van de prooien (soms is er zelfs nog DNA van de prooien te isoleren). Uit haren, zeker met haarzakje, is het vaak mogelijk om DNA te isoleren om informatie te krijgen over de soort en het individu. Ook kan met behulp van isotopen informatie verkregen worden over waar het dier geweest is (zeer globaal) sinds de rui van zijn vacht.
Wat niet kan met dergelijke monsters is het onderscheid maken tussen een wolf en een wolfshond; daarvoor zou er een DNA database moeten bestaan van alle in Nederland rondlopende wolven en wolfshonden en die is er (nog) niet. Wel is het mogelijk DNA van een wolf te onderscheiden van bijv vos en das. Onderscheid met gewone hond kan als het DNA van voldoende kwaliteit is (er moeten minsterns 7 van de 12 fragmenten 'lukken').
Ook is het mogelijk verschillende uitwerpselen en/of haren met elkaar te vergelijken om te zien of ze van hetzelfde individu afkomstig zijn.

Dat gezegd: DNA analyses kunnen kostbaar zijn en het is wel zaak om selectief te zijn in welke monsters wel en niet geschikt zijn (bijv redelijk zekere determinatie als 'wolf') voor bemonstering. Raadpleeg als je een second opinion nodig hebt eventueel Roel Korbee.

DNA degenereert snel, en monsters kunnen bovendien besmet raken met DNA van de verzamelaar of omgeving. Vandaar dat het verzamelen van monsters nauw luistert. Hieronder een aantal stelregels gegeven door Naturalis:

1). Fotografeer drollen en/of haren en, als die er ook zijn, pootafdrukken. Doe dit met een referentieobject erbij (bijv 1 euro munt)

2). Doe handschoenen aan.

3). Pak drol/haren op en doe deze in een schoon plastic zakje (hier mogen geen boterhammen met worst of ander vlees in hebben gezeten!); bij vondst van drollen EN haren deze graag afzonderlijk verpakken. Zakje s.v.p. luchtdicht afsluiten.

3). Schrijf op het plastic zakje je naam, vindplaats, tel. nr. en GPS locaties. Als er een hond aanwezig was dit ook graag melden ivm kans op verontreiniging van het monster.

4). Stuur op naar onderstaand adres (bewaar in koelkast als tussen moment van vinden en bezoek aan brievenbus meer dan een uur tijdsverschil zit; wacht niet te lang met opsturen).

Naturalis,
T.a.v. B. Gravendeel
Sylviusweg 72,
2333 BE Leiden

Bel even voordat je een monster instuurt om af te stemmen wat de mogelijkheden zijn (ook bijv als de post pas na het weekend bezorgd zal worden...).

De analyse van dit soort monsters kost tijd, reken op minstens 4 weken wachttijd.
Ook kost zo'n analyse geld; Naturalis kan een paar monsters per jaar nog wel zelf bekostigen, maar als het om tientallen tot honderden monsters gaat wordt het een ander verhaal, daarvoor moet externe financiering worden geregeld.

Het is ook mogelijk om monsters rechtstreeks naar het Duitse Senckenberg instituut te sturen voor analyse. Kosten daarvoor zijn ongeveer €70 (ex btw en dergelijke) voor een mtDNA analyse (mitochondriaal DNA, afkomstig van de moeder). Dat geeft beperkte informatie, voor meer informatie moet naar zogeheten microsatellieten (in het DNA) gekeken worden.
Senckenberg raadt aan de monsters in ethanol (90-95%, te verkrijgen bij de apotheek) op te sturen. Daarbij ongeveer 5 keer zo veel ethanol als keutel. Het is niet nodig de hele keutel op te sturen, een aantal centimeter van een kant is voldoende.
Contactpersoon is dan:
Art. 5.1. lid 2 sub e
Postadresse - shipping address:
Forschungsinstitut Senckenberg
Clamecystrasse 12, D-63571 Gelnhausen
+49 (0)Art. 5.1. lid 2 sub e Woo ax)

Ook Alterra kan DNA analyseren uit wolvenkeutels. Zij sturen monsters vaak door naar Senckenberg voor DNA analyse. Mede omdat Senckenberg kan aangeven of de wolf uit de Duits-Poolse populatie afkomstig is.

NB: De provincies zijn verantwoordelijk voor monitoring, ook voor deze soort. Zij zijn voornemens om, eventueel in samenwerking met WolvenInNederland, een potje te maken om deze analyses zo

nodig te bekostigen, waarschijnlijk uitgevoerd door Alterra. Dat is overigens op dit moment (juni 2014) nog niet gebeurd.
Ook zullen de provincies in onderling overleg verder uitwerken hoe en wanneer de verschillende organisaties die DNA analyses kunnen uitvoeren ingezet worden.

5. **Kadavers (prooi of wolf)**
Laten liggen, vrijwaren van verstoring, zsm deskundige inschakelen (zsm ivm verzamelen DNA uit speekselresten om wolf als predator aan te tonen). Het is nog onduidelijk welke instantie hiervoor contactpersoon is (Naturalis, DWHC, Alterra), hierover zullen de provincies gezamenlijk afspraken maken.
Bij kadaver van landbouwhuisdier Faunafonds inschakelen (zsm maar in ieder geval binnen 24u ivm verzamelen DNA uit speekselresten om wolf als predator aan te tonen, ook belangrijk voor schadevergoeding)

Communicatie
Een waarneming, al dan niet gevalideerd, van een wolf brengt veel aandacht van de buitenwereld met zich mee. Stem daarom altijd vooraf af met de mensen van communicatie over hoe en wanneer waarnemingen gemeld worden. Spreek met mogelijke waarnemers (m.n. bij cameravallen) heel duidelijk af wie wat en onder welke voorwaarden naar buiten brengt, en wie zeggenschap over de beelden heeft of krijgt.

Overig
Op Digitalis een pagina over wolven aangemaakt waar het Staatsbosbeheer standpunt over wolven en aanvullende informatie te vinden is.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 15 januari 2015 11:02
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: wolvennieuws

Ter aanvulling van de informatie over de aanpak in Frankrijk:

Onlangs in PlosOne verschenen onderzoeksresultaten uit de VS: predatie op vee nam bij beperkt afschot van wolven toe ipv af. Pas wanneer het afschot meer dan 25% hoger was dan de jaarlijkse aanwas begon de predatie van vee te dalen. Zie:
http://journals.plos.org/plosone/article?id=10.1371/journal.pone.0113505

De onderzoekers dragen diverse redenen aan.

Art. 5.1. lid heeft indertijd in zijn presentatie over Slovenie (waar op plekken (legaal) afschot van wolven plaatsvind) op de wolvendag bij Alterra (juni 2013) aangegeven dat ook daar predatie van vee toeneemt bij afschot van wolven. Zijn observaties zijn dat afschot van ouderdieren leidt tot het uiteenvallen van de roedels (ook als maar 1 ouderdier geschoten wordt) waardoor de verweesde jonge dieren niet meer afdoende leren jagen op wild van hun ouders en zich dus sneller op landbouwhuisdieren richten.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @drenthe.nl]
Verzonden: donderdag 15 januari 2015 9:12
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: wolvennieuws

Voor wie zich wil verdiepen in de meer zuidelijke wolvenpopulaties en –beleid stuur ik een verslagje dat ik ontving van Art. 5.1. lid 2 (prov. Limburg) van een informeel overleg op 9 jan 2015 met Fransen en Belgen. Er staat vrij veel informatie in over de Franse situatie. (NB: de datum op het verslag zelf klopt niet, dat was dus op 9 jan j.l. en voor wie Frans een lastige taal is, met Google translate kom je ook een heel eind :-)

Groet, Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl]
Verzonden: donderdag 15 januari 2015 8:47
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: wolvennieuws

Geachte mensen,

Het is natuurlijk jullie al opgevallen en een aantal mensen hebben mij al gevraagd, wat is er aan de hand, het is stil vanuit wolvenland. De laatste weken krijg ik geen emails met wolvennieuws vanuit Duitsland. Ik vermoed (en dat is al vaker gebeurt) dat ik per ongeluk uit de emaillijst van Art. ben geraakt. Met een simpel retour mailtje kon ik dit weer herstellen, maar dit keer niet. De mails komen braaf weer terug. Via een collega van Art. 5.1. probeer ik nu het contact te herstellen. De collega is echter tot en met de 12 januari op vakantie geweest en heeft ook nog niet gereageerd. Dus, nog even geduld, ik doe mijn best.

Met vriendelijke groet
Art. 5.1.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Staatsbosbeheer aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten. Staatsbosbeheer is gevestigd te Driebergen-Rijsenburg, Handelsregister nummer: 30263544.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. Staatsbosbeheer accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages. Staatsbosbeheer has its seat at Driebergen-Rijsenburg, Commercial Register number: 30263544.

Concept Notitie naar aanleiding van Wolven Platformbijeenkomst preventieve maatregelen op 9 december 2014

Ter indiening bij het IPO

Datum: 26-1-2015

Deze notitie wordt ondersteund door de volgende partijen: LTO Nederland, vakgroep schapenhouderij, Alterra, Platform kleinschalige schapen- en geitenhouders, Landelijk werkgroep professionele schapenhouders, Wolven in Nederland, ARK Natuurontwikkeling, Staatsbosbeheer, Faunafonds, Dierenbescherming, Alterra, Canine efficiency en de IFAW

Inleiding

De platform bijeenkomst is georganiseerd door Wolven in Nederland in nauwe samenwerking met LTO Nederland, vakgroep schapenhouderij en de Landelijk werkgroep professionele schapenhouders.

De platformbijeenkomsten hebben als doel alle relevante maatschappelijke partijen met betrekking tot wolven in Nederland samen te brengen: wolvenexperts, natuurorganisaties, dierenbeschermers, terreinbeheerders, jagers, veehouders en afhankelijk van het onderwerp ook het Faunafonds en/of besluitvormers (rijk, provincies).

De bijeenkomsten moeten een plek zijn waar naar elkaars standpunten wordt geluisterd en de dialoog kan worden aangegaan om zowel pijnpunten als mogelijke oplossingen zichtbaar te maken. Het is een plek waar samenwerkingsverbanden kunnen worden opgezet met als einddoel om consensus te bereiken over de te nemen stappen in het beleid, schadevergoedingen, etc. en alle partijen stap voor stap dichterbij een conflictarm samenleven met de wolf in Nederland te laten komen.

In Wolven in Nederland (WiN) zijn al veel van de bovengenoemde partijen vertegenwoordigd, maar niet allemaal. WiN wil naast inhoudelijke inbreng ook de smeerolie zijn in het proces om gezamenlijk tot een breed gedragen standpunt te komen van de verschillende maatschappelijke partijen en besluitvormers. Tijdens de bijeenkomsten willen we gezamenlijk bijvoorbeeld effectieve en werkbare schadepreventiemaatregelen opzetten ter voorkoming van wolvenschade. Dit vergroot mede de acceptatie van wolven, die sterk samenhangt met het beperken van de schade die de dieren veroorzaken bij gehouden dieren als schapen, geiten, runderen en paarden.

De bijeenkomst

Op de provincies na waren alle genodigden aanwezig. Het was erg jammer dat zij door omstandigheden ontbraken. Juist de gedachten wisseling tussen de praktijk en het beleid wordt door de deelnemers als zeer waardevol gezien. We hopen dan ook ten zeerste dat zij bij de volgende bijeenkomst wel aanwezig kunnen zijn.

Na verschillende presentaties van deskundigen over de stand van zaken rond de Duitse populatie, beschermingsmaatregelen, regelgeving ed. is tijdens de bijeenkomst het natuurgebied Bargerveen en omgeving bezocht. Tijdens dit veldbezoek is zowel natuurbegrazing met schapen bekeken als weilanden aan de randen van het gebied. Dit gaf een goed beeld van de mogelijkheden en onmogelijkheden van diverse terreintypes om schapen te beschermen tegen wolven. Als afsluiting van de platformbijeenkomst is er een discussie gehouden over de werkbare preventieve maatregelen in Nederland onder leiding van de dagvoorzitter. De belangrijkste aandachtspunten en discussiepunten over het huidige beleid en regelgeving zijn samengebracht in deze gezamenlijke notitie richting het IPO.

Aandachtspunten voor beleid en regelgeving voor wolven in Nederland:

1. Uit de Duitse situatie van de laatste tien jaar kunnen wet de volgende zaken leren:

    a. De beste maatregelen om schapen tegen wolven te beschermen blijken in Duitsland flexibele netten samen met kuddebeschermingshonden.

    b. Vee (schapen) loopt het hoogste risico in gebieden waar een wolf door heen trekt of een nieuw territorium vestigt.

    c. Informatievoorziening d.m.v. brochures e.d. zijn goed, maar persoonlijk contact door regionale experts op bezoek te laten gaan werkt beter voor zowel professionele als hobbyhouders.

    d. Financiële ondersteuning van schapenhouders bij beschermingsmaatregelen is cruciaal.

WiN benadrukt alle langere tijd het belang van preventieve maatregelen, schadevergoedingen en informatievoorzieningen voordat wolven in Nederland zijn en de toenemende urgentie hiervan.

2. Gescheperde kuddes oplossing in (grote) natuurgebieden:

Door meerdere partijen (Faunafonds, WiN, Landelijke werkgroep professionele schapenhouders) werd ingebracht dat naar verwachting in (grote) natuurgebieden wolf en schapenbegrazing goed samen kunnen gaan als gebruik wordt gemaakt van gescheperde kuddes. In veel natuurgebieden is het plaatsen van schrikdraadrasters niet goed mogelijk of ongewenst. Ten eerste door lastige terreinomstandigheden of hoge kosten en ten tweede doordat dergelijke rasters ook wilde grazers in de weg zitten. Bovendien houden ze wolven weg van hun wilde prooi als die wel achter de rasters zit. Dat zit dan weer de instandhoudingsdoelen voor de wolf in de weg. De kudde moet dan wel in een schuur of een goed beschermde kraal de nacht doorbrengen. In de SNL-regeling is een vergoeding opgenomen voor gehoede schaapskuddes. Echter, zoverre bekend gebruiken de provincies deze nog niet vanwege de hoge kosten. Het is wenselijk dat in de SNL-regeling een regeling komt die deze beheersmaatregel vergoed.

Ter aanvulling: WiN doet onderzoek naar de juiste maatregelen in de verschillende manieren van schapenhouderij in Nederland. Een aanvraag voor onderzoek subsidie is reeds bij het Faunafonds ingediend. De noodzaak voor een dergelijk onderzoek wordt door het Faunafonds onderschreven. Bovengenoemde optie wordt hierin meegenoment.

3. Regionale deskundigen teams

Bij predatie door de wolf is het van groot belang om, als er predatie plaats vind, vrijwel meteen op te treden. Om routinevorming bij wolven te voorkomen moet zo snel mogelijk de locatie onaantrekkelijk gemaakt worden voor wolvenpredatie op huisdieren. Fladderlinten zijn een hele gemakkelijke en goedkope, maar kortwerkende optie. Permanente degelijke afrastering mag niet te lang op zich laten wachten. Daarbij is het verstandig om de schapen op die locatie, naast fladderlinten, ook tussen mobiele elektrische flexnetten te zetten.

Vele partijen (Staatsbosbeheer, Canine efficiency, Faunafonds, WiN, Landelijke werkgroep professionele schapenhouders, LTO Nederland) pleiten voor het opzetten van regionale deskundigen teams. Deze kunnen snel en effectief optreden bij schade. Ze kunnen de veehouder helpen en informeren hoe zijn vee het beste te beschermen is. In diverse Europese landen zijn jaren geleden Bear Emergency Teams in het leven geroepen en opgeleid. Van sporenonderzoek tot de eerste (soms tijdelijke) maatregelen: alles word door deze teams gedaan op nieuwe conflictsituaties. Hiervoor moet uiteraard budget beschikbaar zijn, zodat de teams meteen als er een incident plaatsvind beschikbaar zijn. Deze teams zouden professionele betaalde krachten met kennis van zowel beschermingsmaatregelen als vergoedingen. De coördinatie en financiële ondersteuning zou vanuit de provincies moeten komen.

WiN kan helpen bij de opzetten van de deskundigenteams en maakt onderdeel uit van die teams.

4. Tijdig aanwijzen van een verantwoordelijke organisatie bij schade: draaiboek

Nu zijn er nog geen preventieve maatregelen beschikbaar of verplicht. Echter als een wolf schapen gaat prederen is het sterke advies dat het duidelijk is welke organisatie verantwoordelijk is voor het ondernemen van actie. De bij punt 3 genoemde regionale deskundige teams kunnen hierin een grote rol spelen. Welke maatregelen en wanneer moeten worden genomen om het vee op een goede manier te beschermen? Zoals eerder gezegd is het bij predatie door wolven van groot belang om vrijwel meteen op te treden om het ontstaan van 'probleem'wolven zo veel mogelijk te voorkomen.

WiN zou kunnen adviseren, wie wanner welke actie zou moeten nemen. Op basis daarvan kan een draaiboek worden opgesteld.

5. Meldingskosten bij schade €300

Op dit moment geldt het eigen risico van 250 euro voor de melding van schade niet voor schade die door een wolf wordt veroorzaak bij het Faunafonds. Echter de aanmeldkosten van 300 euro dient men wel te betalen. Dit overstijgt de kosten van 2-3 schapen, het gemiddelde aantal schapen dat naar verwachting bij een wolvenaanval wordt gedood. Door deze aanmeldingskosten zijn de boeren geneigd geen schade te melden, met als gevolg dat zowel WiN als de overheid niet op de hoogte zijn van de mogelijke aanwezigheid van een wolf. Het risico is dat de er pas melding wordt gemaakt als de wolf meerdere en grote aantallen dieren heeft gedood en zich mogelijk al heeft gespecialiseerd in het doden van huisdieren. Hiermee komt het draagvlak voor de komst van de wolf onder druk te staan.

Het verzoek is om voorlopig de aanmeldingskosten kwijt te schelden zodat het draagvlak voor wolven hiermee niet onder druk komt te staan.

6. Bereikbaarheid Faunafonds

In Nederland dienen dode landbouwhuisdieren binnen 24 uur te worden opgehaald door de destructie. Daarnaast dient bij vermoedens van een door een wolf gedood dier ook binnen 24 uur DNA materiaal afgenomen te worden. Een tijdige melding waarna snel een veldbezoek plaatsvindt is dus gewenst. Dit conflicteert met de kantooropeningstijden van het Faunafonds. Hiervoor dient een oplossing gevonden te worden.

Een mogelijke oplossing: Via de (doorgeschakelde) telefoonlijn van het Faunafonds kan WiN 24/7 beschikbaar zijn voor schademeldingen en hierop de nodige acties ondernemen.

7. Ook vergoeding hobbyhouders

De schade aan schapen van hobbyhouders (niet bedrijfsmatig gehouden dieren) wordt nu niet vergoed. Juist in Saksen bleek dit uitermate belangrijk voor het draagvlak van de komst van de wolf. Daarnaast kaart het *Platform kleinschalige schapen- en geitenhouders* ook aan dat dit totaal onredelijk is voor de vele hobbyhouders. Meer dan 30 000 houders komen zo niet in aanmerking voor een subsidie. Tijdens het overleg bleek er veel onduidelijkheid te zijn of een UBN voldoende was om alsnog in aanmerking te komen voor een schadevergoeding. Dit verdient nadere opheldering door het IPO en Faunafonds.

8. Vervolgschade

De LTO vraagt erkenning voor de vervolgschade die optreedt na predatie van huisdieren door wolven. De wens is het systeem helder en eenvoudig te houden, referentiecijfers (van misgelopen lammeren) zouden voldoende moeten zijn om voor een vergoeding in aanmerking te komen.

Overige ingebrachte punten

Platform kleinschalige schapen- en geitenhouders

Het *Platform kleinschalige schapen- en geitenhouders* bracht in dat zij om vee te beschermen tegen aanvallen van de wolf graag inzetten op innovatieve mogelijkheden zoals een drone of een robot. Kuddebewakingshonden zijn in Nederland niet de oplossing.

Canine effinciency

Het Natura 2000 natuurgebied van SBB, dat we bezocht hebben, heeft flinke uitdagingen. Het is van belang om zo snel mogelijk duidelijkheid te hebben wat daar prioriteit heeft. Als het begrazingsbeheer van groot beland is voor het behoud van het habitattype en er weinig aan schadewerende maatregelen gedaan kan worden dan komt dat de bescherming van zowel de wolf als de habitattypes uiteindelijk niet ten goede. Er moet dus snel duidelijkheid komen wat in die gebieden te doen, mocht er predatie door de wolf komen.

Alterra

Alterra vraagt aandacht voor goede DNA monitoring. Deze is noodzakelijk om de populatieontwikkeling op Europees niveau in de gaten te houden maar ook voor zekere verificatie. Dit kan uitgevoerd worden i.s.m. faunaconsulenten in geval van schadegevallen op agrarische bedrijven. Maar ook in de ‘wilde natuur’ dient aandacht te zijn voor het verzamelen van genetisch materiaal.

Dierenbescherming

Een suggestie van de Dierenbescherming was om bij wolvenpredatie de hele keten in kaart te brengen. Wat zijn de exacte kosten en welke spelers zijn er? Hierdoor wordt inzichtelijk waar de kosten gemaakt worden en waar potentiële geldbronnen zijn.

Overige suggesties schaderegelingen

a. Een goed overzicht van de juiste preventieve maatregelen om vee te beschermen in Nederland moet er zo snel mogelijk komen. Het is belangrijk om dit tijdig op orde te hebben, zodat er geen gewenning op kan treden. Voorkomen moet worden dat wolven merken dat schapen een makkelijke prooi zijn.

b. Er is een groot belang voor een uniform beleid voor alle provincies op het gebied van wolf.

c. Faunafonds doet de suggestie om 100% vergoeding uitkeren bij schade de komende 3-5 jaar.

d. LTO zet in op een schadevergoeding van 100% zonder preventieve maatregelen te hoeven nemen voor een minimum van 5 jaar, voor zowel professionele boeren als hobbyhouders.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: maandag 9 maart 2015 19:23
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: wolf met vraagtekens

Dag allemaal,

Drukke dagen zo. Art. belde me aan het einde van de middag. Hij maakte zich zorgen over de boodschap die Wolven in Nederland verkondigt over het niet schuwe gedrag, en dat dat niet onnatuurlijk hoeft te zijn. Volgens hen heeft hij het mogelijk niet geleerd van zijn ouders of troep. Dat lijkt tegenstrijdig met dat er steeds gezegd is dat wolven schuwe dieren zijn en dat mensen er niet bang voor hoeven te zijn. Ik hoorde Art. 5.1. vlak voor 18 uur tegen Art. 5.1. lid op Radio 1 zeggen dat dit gedrag niet normaal is voor Duitse dieren, maar wel voor Zweedse dieren. Art. vertelde me dat als dieren in Zweden zulk gedrag vertonen, ze worden afgeschoten.

Art. belt even met Art. 5.1. lid 2 of Art. 5.1. lid 2 en vroeg me dit even met de rest van de groep te delen. Bij deze. Het is dus een wolf met vraagtekens. Hopelijk brengt DNA-onderzoek meer inzicht. Tot zover gaat het volgens mij met onze rol goed in de media. Duidelijk, goed in onze rol (Provincie heeft de leiding) maar ook nuchter en deskundig.

We spreken elkaar ongetwijfeld snel.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Communicatie & Public Affairs
Princenhof Park 1 | 3972 NG Driebergen
Postbus 1300 | 3970 BH Driebergen
T 030 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@Art. 5.1. lid 2 sub e | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet ig op woensdagen

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Filmpje pakken? Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Persbericht persbericht persbericht persbericht persbericht

Assen/Groningen, 2 april 2015

Wolf afkomstig uit roedel wilde wolven Duitsland

De wolf die begin maart door Drenthe en Groningen liep, komt van een roedel uit Duitsland. Het gaat om een jong dier uit de roedel "Munster" in de regio Hamburg-Bremen. Dat blijkt uit DNA-analyses.

Begin maart was Nederland in de ban van een wolf van onbekende oorsprong, die enkele dagen door Drenthe en Groningen liep. Op grond van uiterlijke kenmerken is het dier toen al door deskundigen van het bureau Lupus uit Duitsland als wolf aangemerkt.

Nadat enkele gewonde en soms doodgebeten schapen waren aangetroffen langs de route die het dier aflegde, was de vraag of dit door de wolf was veroorzaakt. Daarvoor is bij de schapen sectie en DNA-onderzoek verricht.

DNA-onderzoek

Het wetenschappelijk onderzoeksinstituut Alterra heeft in opdracht van BIJ12, de uitvoeringsorganisatie waar het Faunafonds sinds 2014 onder valt, twee dode schapen onderzocht om op basis van de verwondingen meer inzicht te krijgen. De

---

Noot voor de redactie (niet voor publicatie): Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de persdienst van het team Communicatie van de provincie Drenthe, telefoon (0592) 365005(uitsluitend voor de pers) of met de afdeling Communicatie van de provincie Groningen, telefoon 06 Art. 5.1. Meer informatie over DNA-onderzoek kunt u krijgen bij Alterra: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl
Meer informatie over de afhandeling van schadegevallen bij BIJ12/Faunafonds, telefoon Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

manier waarop de schapen waren gedood was niet-kenmerkend voor een wolf. Daarom kon een grote hond niet worden uitgesloten.

Alterra heeft vervolgens DNA-monsters bekeken van twee dode en twee gewonde schapen. Deze monsters waren door het Faunafonds binnen 24 uur bij elk schaap veiliggesteld. Via een eerste genetische test, die het DNA van honden en wolven kan onderscheiden, werd in ten minste één monster van elk van de vier onderzochte schapen het DNA van een wolf aangetroffen.

Een tweede, uitgebreidere test is uitgevoerd in samenwerking met het Duitse onderzoeksinstituut Senckenberg. Het aangetroffen profiel is vergeleken met hun database van Duitse wolven. Zo kon worden vastgesteld dat het gaat om een pup uit de roedel "Munster" in de regio Hamburg-Bremen. Het is één van de zes jongen die in deze roedel in het voorjaar van 2014 zijn geboren.

Het lijkt er dus op dat een jonge Duitse wolf het territorium van de ouders heeft verlaten op zoek naar een eigen leefgebied. De a-typische verwondingen bij de schapen suggereert dat het om een wolf gaat die nog niet veel ervaring heeft met het vangen en doden van grote prooidieren. In combinatie met zijn niet-schuwe en onvoorspelbare gedrag in bevolkte gebieden was dat voor de beide provincies aanleiding om de wolf van nabij te volgen om de veiligheid van inwoners te garanderen.

De wolf is overigens in Duitsland voor het laatst gezien op 13 maart, in de omgeving van Oldenburg. Daarna zijn er geen waarnemingen meer geweest.

Afwikkeling wolvenschade
Nu in een aantal gevallen is bewezen dat een wolf verantwoordelijk is voor het doden of verwonden van enkele schapen zullen de provincies Drenthe en Groningen en het Faunafonds zorg dragen voor verdere afwikkeling van de schade bij de gedupeerde boeren.

Wolven blijven welkom in Drenthe. Met deze bijzondere situatie is veel ervaring opgedaan die de provincies in Nederland benutten voor de toekomst.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 @hotmail.com>
Verzonden: zondag 17 januari 2016 15:25
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Re: Mogelijk wolf in Enchede....

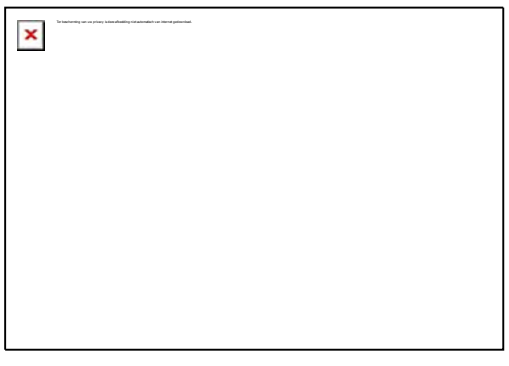
Beste collega's,

Ik werd begin vorige week door Art. 5.1. lid 2 gebeld met de vraag of ik nav een melding de zaak van een vermeende wolf die aangereden was op de weg naar Hengelvelde wilde onderzoeken. Ik heb tel contact opgenomen met de melder en ik moet zeggen dat ik niet overtuigd was. De man zegt dat hij op vrijdag 9 jan een waarschijnlijk wolf heeft aangereden. opvallend was dat hij steeds lang moest nadenken over zijn antwoorden over bijv het tijdstip. dat was 17.30 a 18.00 uur. Hij is niet gestopt om te kijken naar het dier ook niet of hij schade had aan zijn auto. Hij reed volgens zijn zeggen 60 km per uur. Hij heeft het niet gemeld. pas op zondag toen hij dit verhaal tegen kennissen heeft verteld heeft hij op hun advies een melding gedaan via wolven in Nederland.
Kortom het verhaal kwam mij niet sterk over. Hij heeft op mijn verzoek foto's opgestuurd van de bumper van de auto en kaart van de locatie. Ook de foto's gaven geen indicatie van een botsing.
Een oud collega van mij Art. 5.1. die het gebied ter plaatse goed kent melde mij dat het gebied daar een landbouw gebied is, de weg vrij druk is op dat tijdstip, dat daar een bewoner van een klein boerderijtje een grijze herder heeft waar hij zelf ook al eens op de rem heeft moeten staan.
Het heeft in de periode van deze aanrijding en melding geregend. en had het verder weinig zin om vierdagen later nog sporen onderzoek te doen.
Bij deze zijn jullie helemaal op de hoogte.

vrgroet Art.

Van: Art. 5.1.
Verzonden: vrijdag 15 januari 2016 16:05
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com); Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Mogelijk wolf in Enchede....

http://www.telegraaf.nl/binnenland/25014483/__Mogelijk_wolf_in_Enschede__.html

Mogelijk wolf in Enschede|Binnenland| Telegraaf.nl

www.telegraaf.nl

Het beest stak de Weerseloseweg over en kwam uit een natuurterrein van Landschap Overijssel, meldt Tubantia. Mogelijk is het de wolf die een paar weken geleden in ...

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder
Staatsbosbeheer
Communicatie & Public Affairs | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@Art. | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Holland – Natuur in de Delta
Beleef de film in het echt bij Staatsbosbeheer!
Ga naar www.staatsbosbeheer.nl/hollanddefilm

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is gezonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Staatsbosbeheer aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
Staatsbosbeheer is gevestigd te Amersfoort, Handelsregister nummer: 30263544.

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. Staatsbosbeheer accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: dinsdag 6 september 2016 16:53
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: FW: welkom wolf pilot kuddewaakhonden

Even over hebben?

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 31 augustus 2016 22:02
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: welkom wolf pilot kuddewaakhonden

Hoi Art.,

Ik sluit het even kort met Art.. Het roept wel vragen op, die jij overigens ook al hebt. Hoe komen we aan wolven? Is het niet logischer dat ze dit in Duitsland uitproberen. En wat doen de waakhonden met bv andere honden of reeën of....

Je hoort.

Groet,

Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub
Verzonden: woensdag 31 augustus 2016 16:17
Aan: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: FW: welkom wolf pilot kuddewaakhonden

Beste Art.,
Stichting ARK wil een proef starten met kuddewaakhonden die de kudde kunnen beschermen tegen wolven.
Een herder die actief is op een van onze terreinen heeft belangstelling om hieraan mee te doen.
Nu wordt ons gevraagd of wij daar bezwaar tegen zouden hebben.
Kun jij aangeven of jij vanuit externe betrekkingen en communicatie bewaar ziet om deel te nemen aan deze proef.
Of als we ja zeggen welke randvoorwaarden we daaraan zouden moeten stellen communicatief gezien?
Alvast bedankt voor je reactie.
Groet Art.

p.s. natuurlijk heb ik zelf ook nagedacht over bezwaren:
* wolf wordt mogelijk te negatief geframed
* de wolf is er nog niet
* dit soort honden is publieksonvriendelijk (ondanks hun (wellicht) vriendelijke uitstraling)
* als er iets mis gaat straalt het ongewtijfeld ook af op Staatsbosbeheer

---

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 18 augustus 2016 13:33
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub
Onderwerp: FW: welkom wolf pilot kuddewaakhonden

Hoi Art.,

Toch maar om meer informatie gevraagd bij Free Nature over wat de proef met waakhonden voor schaapskuddes nu inhoudt. In de bijlage de opzet van de pilot.

Groet, Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu]
Verzonden: donderdag 18 augustus 2016 12:44
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: Re: welkom wolf pilot kuddewaakhonden

Ho Art.

Natuurlijk, ik zie nu dat ik vergeten bij in mijn oorspronkelijke mail van 19 juli, de bijlage te voegen.
Excuses hierbij als nog.

Vriendelijke groeten, Art.

ARK Natuurontwikkeling
Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen

art. 5.1. lid

Woo

Art. 5.1. lid 2@ark.eu

werkdagen: Art. 5.1.

www.ark.eu

ARK verlegt grenzen voor wilde natuur

d'Waalfilm al gezien?

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

Op 18 augustus 2016 11:57 schreef Art. 5.1. lid 2 sub e Woo staatsbosbeheer.nl>:

Hoi Art. ,

Ik heb het inmiddels met mijn baas besproken. Heb je iets meer informatie over wat de proef precies inhoudt?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu]
Verzonden: dinsdag 9 augustus 2016 15:56
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: Re: welkom wolf pilot kuddewaakhonden

Dag Art.

Dank voor je antwoord, zeker contact gehad met het Faunafonds.

Wij doen deze pilot in opdracht van het Faunafonds (:

Hoor het graag als je baas akkoord is dan neem ik contact op met Art. 5.1. lid 2 en verder naar de mogelijkheden te kijken in Twente en Zuid Drenthe.

En ook met Art. 5.1. lid 2 n het Bargerveen, we hebben namelijk een potentieel kandidaat schapenhouder gevonden in het Bargerveen die graast op terreinen van SBB al daar.

Groeten, Art.

ARK Natuurontwikkeling
Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen

Art. 5.1. lid

E Art. 5.1. @ark.eu

werkdagen: Art. 5.1.

www.ark.eu

ARK verlegt grenzen voor wilde natuur

d'Waalfilm al gezien?

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

Op 9 augustus 2016 15:13 schreef Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>:

Dag Art.

Ik vind het een goed initiatief, maar wacht nog even tot mijn baas terug is van vakantie, dan hoor ik of we wel of niet mee kunnen doen.

Heb je al met Faunafonds contact gehad hierover? Zij zijn ook bezig over dit soort dingen na te denken, wellicht mogelijk om energie en inzet te combineren?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu]
Verzonden: dinsdag 9 augustus 2016 14:01
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: Re: welkom wolf pilot kuddewaakhonden

Beste Art.

Ik heb je een tijdje geleden onderstaande mail gestuurd, zie je tijd hier op korte termijn naar te kijken?

Ik ontvang graag je reactie.

Groeten, Art.

ARK Natuurontwikkeling
Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen

Art. 5.1. lid

Art. 5.1. lid 2@ark.eu

werkdagen: Art. 5.1.

www.ark.eu

ARK verlegt grenzen voor wilde natuur

d'Waalfilm al gezien?

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

Op 19 juli 2016 16:01 schreef Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>:

Beste Art.

Ik had onlangs contact met Art. 5.1. lid 2 over mogelijke kandidaat schapenhouders die zouden mee willen werken aan een pilot met kuddewaakhonden om hun schapen tegen wolven te beschermen.
Hij is zeer enthousiast en heeft vele idee wel wilde hij dat eerst met jou afstem of staatsbosbeheer hierin mee wil denken.

In de bijlage vind je de projectbeschrijving van de pilot voor de inzet van kuddewaakhonden.

Mijn vraag is dus is Natuurmonumenten bereid deze pilot te ondersteunen? Onder meer door mee te zoeken naar een geschikte schapenhouder, toestemming te geven voordeelname aan een schapenhouder die terreinen voor jullie beheerd, er over te communiceren en mee te denken hoe een terreinbeheerder met de komst van de wolf en schapenbegrazing in zijn terreinen het beste zou kunnen omgaan.

En of jullie geïnteresseerd zijn in het bewonen van een worksop over het onderwerp eind september, waarbij Duitse experts ons informeren?

Ik hoor graag je reactie.

Ook graag aan mijn collega Art. 5.1. lid 2 sub e ivm mijn vakantie van 25 juli tot 8 augustus

Vriendelijke groeten, Art. 5.1. lid 2

ARK Natuurontwikkeling
Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen

Art. 5.1. lid

@ark.eu

werkdagen: Art. 5.1.

www.ark.eu

ARK verlegt grenzen voor wilde natuur

d'Waalfilm al gezien?

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 19 september 2016 16:48
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl); WArt. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: persbericht wolf
Bijlagen: Persbericht wolf in Overijssel 2019.09.19.docx

Urgentie: Hoog

Allen,

In de bijlage treffen jullie het persbericht dat de provincie vandaag heeft verzonden over de bevestiging van de echtheid van de wolf die begin september in Beuningen werd gesignaleerd. Ik heb met de woordvoerder van de verantwoordelijk gedeputeerde afgesproken dat ik dit persbericht aan jullie stuur ter info. Bij inhoudelijke persvragen verwijst de provincie door aan Art. 5.1. lid 2. Bij ons is Art. 5.1. lid 2 de wolvenexpert en het ligt in de verwachting dat ook Art. hierover wordt benaderd.

@Art.: ter info aan jou als faunadeskundige van de PE Overijssel Staatsbosbeheer
@Art.: ter info aan jou als boswachter publiek (lokale woordvoerder) van dit gebied
@Art. 5.1.: ter info aan jou als verantwoordelijke overal van binnen Staatsbosbeheer Overijssel
@persinfo: ter info aan deze gezamenlijke inbox van landelijke woordvoerders Staatsbosbeheer

Hierbij de link naar digitalis over soortenbescherming en woordvoeringslijn wolf:

Interne link

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub

Staatsbosbeheer
Communicatie & Public Affairs | Binnensingel 3 | 7411 PL Deventer
Postbus 563 | 7400 AN Deventer
T 0570 - Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@twitter | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Volg onze bloggende boswachters in Overijssel op https://overijsselstaatsbosbeheer.wordpress.com/

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Filmpje pakken? Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 44

Persbericht wolf in Overijssel 2019.09.19

Persbericht

Zwolle, 19 september 2016

DNA onderzoek wijst uit
Wolf bezocht Overijssel

Het hondachtige dier dat sterk op een wolf leek en begin september in Beuningen (Overijssel) werd gesignaleerd, is inderdaad een wolf. De uitwerpselen van de wolf zijn op DNA onderzocht door Onderzoeksinstituut Wageningen Environmental Research (Alterra) in opdracht van de provincie Overijssel. Dit is de tweede wolf in ruim honderd jaar die Nederland aandoet. In 2015 heeft er enige tijd een wolf rondgelopen in Drenthe en Groningen.

Waar deze wolf vandaan komt, is onbekend. Sinds 2000 komen er weer wolven in Duitsland voor. Ook in andere delen van Europa maakt de wolf een comeback. Dat is mede te danken aan het Europese Natuurbeleid waar ook Overijssel invulling aan geeft. Het is dan ook aannemelijk dat wolven in de toekomst vaker Overijssel en andere grensprovincies aan zullen doen.
De wolf is in Europa en Nederland een beschermd dier. De provincies zijn goed voorbereid op de (terug)komst van de wolf. Hieromtrent zijn heldere afspraken gemaakt. Zolang het dier natuurlijk gedrag vertoond en schuw is, is het niet nodig actie te ondernemen. Wolf en mens kunnen goed samenleven.

Antwoorden op veelgestelde vragen over de wolf vindt u hier.

Informatie: Art. 5.1. lid 2 sub *team Communicatie, provincie Overijssel, telefoon 038* Art. 5.1. lid *of bij spoedvragen buiten kantooruren 06* Art. 5.1. lid 2

provincie Overijssel

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 @hotmail.com>
Verzonden: maandag 19 september 2016 17:53
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Re: wolf Twente

Beste collega's

Zoals waarschijnlijk al gehoord uitwerpsel toont aan dat het een Wolf was.

vrgroet Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e
Verzonden: woensdag 7 september 2016 20:31
Aan Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: wolf Twente

Art.

Dank en groet Art.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Adviseur terreinbeheer/Coördinator Monitoring en Faunabeheer
Staatsbosbeheer
Divisie Beheer en Ontwikkeling
Afdeling beheer en Planning | Binnensingel 3 | 7411 PL Deventer
postbus 6 | 7400 AA Deventer
T 0570 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Filmpje pakken? Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Het zit in onze natuur

bit.ly

Natuur waar je je mee verbonden voelt. Daar maakt Staatsbosbeheer zich sterk voor. Een Nederland waar we natuur en landschap koesteren, maar ook plaats is vo...

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: dinsdag 6 september 2016 15:16
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: wolf Twente

Collega's,

Ik heb daarnet met de provincie Overijssel gebeld over wat zij verder met het door Art. verzamelde 'materiaal' willen doen.

- Zij vertelden dat zij al aan Alterra opdracht hebben gegeven om uit te zoeken of het wel of niet om een wolf gaat. Zo ja, dan moet er eventueel een volgende opdracht gegeven worden om de herkomst van het dier te achterhalen.
- Degene bij de provincie die dit afhandelt is Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Zij en Art. 5.1. lid 2 sub e hebben het werk van Art. 5.1. lid 2 overgenomen nu hij gepensioneerd is.
- Uit het gesprek (met Art. 5.1. overigens) bleek dat er inmiddels een draaiboek is voor omgaan met alle wolvenmeldingen (schade/niet-schade) dat te vinden is op de site van BIJ 12:

http://www.bij12.nl/bij12units/faunafonds/nieuws/met-wolvendraaiboek-is-nederland-goed-voorbereid/
Ik heb dat nog niet gelezen, het is namelijk 61 pagina's…

Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @hotmail.com]
Verzonden: maandag 5 september 2016 11:32
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: wolf Twente

Beste collegae

Hierbij even een verslag van bevinding van afgelopen zaterdag.
Ongeveer 9.00 gebeld door bewoner . Hij had wolf gezien in Beuningen bij Denekamp. Deze ook op foto gezet.
Ik heb toen contact persoon voor de wolf Niedersachsen gebeld. Deze bevestigde dat na lange afwezigheid de laatste weken weer een wolf gesignaleerd is bij Nordhorn. Ook al materiaal opgestuurd voor DNA. Toen naar gebied gereden en met waarnemer de fotoś bekeken en mijn reactie is dat dat inderdaad wolf is. Op een foto poept dit dier. Ter plekke gezocht, en vers materiaal gevonden, slijmerig afkomstig van roofdier (Maar geen botten en haren, niet echt zoals ik een wolven keutel ken maar dit komt wel eens voor al naar gelang het voedsel). Dit veilig gesteld. contact opgenomen met div mensen SBB maar niet iedereen bereikbaar. De waarnemer wilde het stil houden, Ook contact opgenomen met Art. 5.1. lid Deze wilde dat ik alle info aan WiN mailde. Ik kon geen gebruik maken van internet door een grote landelijke storing bij KPN. Waarnemer heeft zelf toch de fotoś en info aan sommige kennissen door gestuurd en s'middags kreeg ik al de tubantia op mijn dak. De journalist had al wel de fotos (hij was niet bij KPN). Daarna begon het media circus weer een beetje opgang te komen. WiN twijfeld nog aan de waarneming omdat de staart te lang zou zijn. Dit is op de foto niet goed te zien ivm stand achterbenen vrij ver onder het lichaam waardoor de kroep wat meer zakt en de lengte van het gras.
De contact persoon van Art. 5.1. lid 2 bevestigde mijn beeld dat het eruitziet als een wolf.
Dit even in het kort, mocht je meer info willen ben ik wel op mob bereikbaar

vrgroet Art.

Disclaimer Nederlands English

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: woensdag 28 september 2016 16:29
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: pilot kuddebewakingshonden

Dag allemaal,

Art. 5.1. lid 2 hebben elkaar dinsdagavond uitgebreid gesproken. Art. is nu bereikbaar overigens, zie hieronder.

We hebben de argumenten van Art. waarom niet in Bargerveen. Het onderzoek hoeft niet per se bij ons, maar we denken wel mee (zie de collega's die al navraag hebben gedaan bij de herders die ze kennen, zoals herder van Bargerveen en herder via Art. 5.1. lid 2).

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Art. belt nu met Art. en daarna met Art.

Groetjes,
Art.

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: woensdag 28 september 2016 15:37
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: pilot kuddebewakingshonden

Beste mensen,

Er wordt wat heen en weer gebeld en gemaild over dit onderwerp. Misschien zit het vooral bij mij, maar ik heb een paar zorgpunten. Misschien onterecht, maar het lijkt me goed om het te delen.

1. Wij werken niet mee aan de pilot in het Bargerveen. Is Ark daar oké mee? Of hebben zij op een heel laat moment gehoord dat we toch niet mee willen werken aan de pilot in het Bargerveen en zijn ze daar nu pissig over? JA, Art. 5.1. lid was begin deze week ziek, maar partner Art. 5.1. lid 2 sub e weet dit sinds dinsdagochtend, 100% zeker. Art. heeft contact met Art. gehad maar wij weten niet wat er tussen hen is besproken.
2. Art. heeft een vrij uitgesproken mening over waarom we daar niet aan mee willen werken. Moet je niet willen in een Natura 2000-gebied, mogelijke schade aan broedvogels, methode in Bargerveen niet relevant want we werken hier met een gescheperde kudde en een stal. Dat laatste lijkt me een goed argument, maar die eerste twee zijn wat discutabeler. Wat is ons formele standpunt hierover? In ons Standpunt wolf gaan we niet expliciet in op hoe we tegen schaapskuddebewaking met honden aan kijken. Faunafonds heeft redenen om deze pilot te willen. Zij hebben opdracht gegeven aan ARK. Als wij een geschikte locatie hebben dan werkt Staatsbosbeheer mee aan dit onderzoek. Dit onderzoek is waardevol omdat de situatie anders is dan de situatie in Dld (wat betreft recreatie en landgebruik). Een nevenfunctie van het onderzoek is een demonstratieproject voor Nlse schaapshouders. Argumenten graag dan in volgorde van aannemelijkheid zetten, zie argumenten van hierboven.
3. Ik heb begrepen dat er bij de workshop een journalist van het NRC is. We weten niet wat Ark met hem of haar heeft voor besproken. Met welke verwachting reist hij/zij af naar het Bargerveen. Wellicht dat in dit gebied ook de pilot plaatst vindt. Als Ark zegt dat het toch niet het geval is, zou ik als journalist vragen waarom niet. Als Ark antwoordt: Dat wil Staatsbosbeheer niet, zou ik als journalist willen weten waarom. Wat zeggen we dan en wie zegt dat? We kunnen niet niets zeggen. Stel dat Art. zegt: 'Dat moet je niet willen in een Natura 2000-gebied', zie ik de kop in het NRC al voor me. En dat lijkt ook iets waar we intern een standpunt over moeten formuleren. Of is die er al en heb ik dat volledig gemist? ARK En van Bommel doen de woordvoering over dit project. Houd ons aandeel klein. We werken mee aan een onderzoek als het kan. De argumenten van Art. zijn relevant voor vragen over waarom niet in Bargerveen (verstoring van fauna waaronder grondbroeders, de opzet van de begrazing gaat veranderen dus past niet meer bij opzet van het onderzoek).
4. Kortom, het lijkt mij verstandig, mocht de journalist vragen hebben, dat Art. die beantwoordt en het laat bij zijn laatste argument: Kuddebewaking is niet nodig. Gescheperde kudde. 's Nachts in de stal. Gaat op de Luneburger heide waar al jaren wolven zijn ook prima. Goed.

Ik zeg steeds Art. als woordvoerder omdat Art. als boswachter publiek niet aanwezig is bij de workshop. En ik zou Art. het advies willen meegeven om je eventuele inhoudelijk inbreng over schade aan broedvogels of Natura 2000 niet als standpunt van Staatsbosbeheer te delen, maar als zorgpunt. En bereid je even voor dat een journalist ook algemene vragen kan stellen over de wolf die hier eerder heeft rondgelopen, hoeveel schapen hij toen heeft doodgebeten (2), wordt schade vergoed (ja, bij aantoonbaar door wolf. Gaat via Bij12) of je verwacht dat het op korte termijn weer gebeurt (dat kan, kijk naar Twente), of Staatsbosbeheer blij is met de komst van de wolf et cetera.

En hou er rekening mee, dat ook als je niet rechtstreeks wordt aangesproken door de journalist, dat hij wel in de zaal zit en ook wat je daar zegt als standpunt van Staatsbosbeheer zal noteren.

Groeten Art.
5.1.

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: dinsdag 27 september 2016 14:55
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: pilot kuddebewakingshonden

Collega's,

BIJ12/Faunafonds heeft aan Stichting Ark en Van Bommel Faunawerk opdracht gegeven een pilot op te zetten met honden die schaapskuddes moeten bewaken tegen wolvenpredatie. Er was sprake van een mogelijkheid in het Bargerveen, maar dat blijkt bij nader inzien niet geschikt (andere plannen met de schaapskudde, zorg om effecten aanwezigheid honden op fauna).

Het zoeken is nu naar een nieuwe locatie. Mochten jullie nog een ongescheperde schaapskudde weten, waarvan de eigenaar mogelijk te enthousiasmeren is om mee te doen aan deze proef, dan horen de mensen van Ark en van Bommel dat graag... het hoeft uiteraard niet per sé een terrein van ons te zijn, waarschijnlijk is een kudde in landbouwgebied misschien zelfs meer geschikt. Er hoeft ook niet per sé een wolf om de hoek te wonen, het gaat vooral om het opzetten van een voorbeeld voor andere schapenhouders. En misschien de mogelijkheid om een aantal geschikte honden achter de hand te hebben om elders in te zetten indien ineens dringend nodig. Als je iets meer wil weten over de opzet, zie bijlage.

Als Staatsbosbeheer hebben we gezegd geen voortrekkers rol te willen hierin, maar als er een geschikte locatie is bij ons dan hebben we – mits er goede afspraken komen met het oog op recreanten, fauna etc – geen bezwaar als een schapenhouder met zo'n proef wil meedoen.

Voor de compleetheid: aankomende donderdag is er een bijeenkomst over deze kuddewaakhonden. Deze vindt plaats in ons beheerskantoor in het Bargerveen. Er zal in ieder geval een van onze collega's van het Bargerveen daar ook aanwezig zijn (Art. 5.1. lid 2 sub e Woo . Er is een (heel) klein kansje dat Art. ook zal gaan (@ Art. dat heb ik aan de organisatie zo gemeld, was prima).

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: woensdag 28 september 2016 19:58
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Re: pilot kuddebewakingshonden

Dag allemaal,

Net nog contact gehad met Art. 5.1. lid 2 sub e Woo). Art. laat weten dat deze workshop vooral gaat over het beschermen van schaapskuddes. Niet over de perfecte locatie voor een pilotproject met kuddewaakhonden. Er zal niet de indruk gewekt worden dat de locatie van bijeenkomst de ideale plek is voor een pilotproject.

Groetjes
Art.

Op 28 sep. 2016 om 17:47 heeft Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl> het volgende geschreven:

> Art. e.a.
>
> Treffend en Alert!
> Zo handelen zou ik denken....
> Groe Art.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo t
Adviseur terreinbeheer/Coördinator Monitoring en Faunabeheer

Staatsbosbeheer
Divisie Beheer en Ontwikkeling
Afdeling beheer en Planning | Binnensingel 3 | 7411 PL Deventer
postbus 6 | 7400 AA Deventer
T 0570 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

<image001.jpg> Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Filmpje pakken? Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Zelfde mailwisseling: 28 september 2016 - 15:37 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: donderdag 3 november 2016 14:00
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Wolf van Beuningen afkomstig uit Oost-Duitsland

https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=23064

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Communicatie & Public Affairs | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Art. 5.1. | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: vrijdag 10 maart 2017 11:53
Aan: Art. 5.1. lid

http://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/119260/De-wolf-is-afgelopen-weken-regelmatig-gespot

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Communicatie & Public Affairs | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@Art. 5.1. | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: donderdag 19 oktober 2017 15:46
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com)Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: FW: concept-persbericht: graag binnen 3o minuten reactie
Bijlagen: 10-19mogelijke wolf.docx

Urgentie: Hoog

Ter kennisname.

Groetjes,
Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gelderland.nl]
Verzonden: donderdag 19 oktober 2017 15:42
Aan: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: concept-persbericht: graag binnen 3o minuten reactie
Urgentie: Hoog

Van: Art. 5.1. lid 2 sub
Verzonden: donderdag 19 oktober 2017 15:32
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wolveninnederland.nl>Art. 5.1. @staatsbosbeheer.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub @Natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @glk.nl>
Onderwerp: concept-persbericht: graag binnen 3o minuten reactie
Urgentie: Hoog

Hallo,

Bijgaand persbericht willen we zsm uitdoen.

Daarin geven we aan dat er een wolf is gesignaleerd op de Veluwe.

Graag horen we voor 16.00 uur een reactie.
Met groet,

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub
Woordvoerder

026 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo | www.gelderland.nl
werkdagen: maandag | dinsdag | donderdag | vrijdag

provincie
Gelderland

Denk aan het milieu, alvorens te besluiten deze mail te printen

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 50

10-19 mogelijke wolf

Gld.persbericht@

provincie Gelderland

CONCEPT

Arnhem, 19 oktober 2017

WOLF OP VELUWE

Op de Veluwe is een wolf gesignaleerd. Het Lupus Institut in Duitsland heeft bevestigd dat het waarschijnlijk om een wolf gaat. De provincie start met de activiteiten uit het landelijke wolvenplan.

Activiteiten
Vandaag heeft de provincie terreinbeheerders geïnformeerd en gevraagd op zoek te gaan naar waarnemingen die bevestigen dat het om een wolf gaat. Bijvoorbeeld in de vorm van sporen, uitwerpselen en beelden op camera's.

Wolf
Over de grens in Duisland leven verschillende wolvenroedels. Wolven zijn beschermde dieren. Een wolf is een roofdier met wilde hoefdieren als hoofdvoedselbron, maar wolven kunnen ook vee, en dan vooral schapen en geiten, eten. De kans om een wolf tegen te komen is klein. De provincie adviseert afstand te houden, honden aan de lijn te houden en de wolf met rust te laten.

Wat te doen
- Waarnemingen van wolven kunt u melden op: www.wolveninnederland.nl.
- Informatie om schade aan vee door wolven te voorkomen, kunt u vinden op: www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-wolven-vossen-en-marterachtigen.
- Schade aan vee kunt u melden bij BIJ12-Faunafonds: www.bij12.nl/faunafonds.
- Bij constatering van wolven, start het wolvendraaiboek (zoals vastgesteld door provincies): www.bij12.nl/assets/Operationeel-draaiboek-wolf-fase-1.pdf.

Noot voor de redactie: Voor meer informatie over dit persbericht kunt u tijdens kantooruren contact opnemen met Art. 5.1. lid 2 sub e Woo [redacted]@gelderland.nl, of het Provincieloket (026) 359 99 99, provincieloket@gelderland.nl.
Na kantooruren kunt u bellen met onze piketmedewerker, (026) 359 87 17.

Wenst u geen persberichten meer te ontvangen, dan kunt u zich afmelden door een mail te sturen naar provincieloket@gelderland.nl.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: woensdag 8 november 2017 10:43
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Fwd: wolf

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Begin doorgestuurd bericht:

> **Van:** Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
> **Datum:** 8 november 2017 om 10:04:23 CET
> **Aan:** Art. 5.1. lid 2 sub @staatsbosbeheer.nl>
> **Onderwerp: wolf**
>
> https://www.gelderlander.nl/arnhem-e-o/marloes-weet-het-zeker-deze-drol-is-van-een-wolf~ae0710d5/
>
> Met vriendelijke groet,
>
> Art. 5.1. lid 2
> Communicatieadviseur
>
> **Staatsbosbeheer**
> Afdeling Communicatie&Public Affairs
> T 0570 - Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
> @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
> Art. 5.1. lid 2 | staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
> *Werkt op ma, di, wo-ochtend, do, vr-ochtend*
>
> Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
> Filmpje pakken? Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 8 november 2017 10:04
Aan: Art. 5.1.
Onderwerp: wolf

https://www.gelderlander.nl/arnhem-e-o/marloes-weet-het-zeker-deze-drol-is-van-een-wolf~ae0710d5/

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Communicatieadviseur

Staatsbosbeheer
Afdeling Communicatie&Public Affairs
T Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@Art. 5.1. lid 2 | staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Werkt op ma, di, wo-ochtend, do, vr-ochtend

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Filmpje pakken? Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 @hotmail.com>
Verzonden: maandag 13 november 2017 21:42
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Re: wolf Bergentheim

Beste mensen,

Druk dagje wolf, veel is goed gegaan maar er zijn ook zaken die je niet in de hand hebt. Zo gaat het via sociale media zo snel dat het niet in de hand te houden is en als de tv er komt heb je geen mogelijkheid om ze daar te weren en te verbieden te filmen. Verder blijkt ook bijv de meldkamer nog niet altijd te weten wat en wie het meldpunt is bij vondst wolf en of dode schapen. Soms gaat het goed maar ook worden mensen gebeld die valwild ophalen, en dit is wel heel iets anders. Verder met Art. 5.1. lid 2 sub van Bu12 nog monsters genomen van schaap in de omgeving die zondag is gedood en 4 anderen die aangebeten waren, mogelijk door deze wolf.

Art.

Van: Art. 5.1.
Verzonden: maandag 13 november 2017 10:36
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com); Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: wolf Bergentheim

Dag allemaal,

Vorige week dinsdag is Art. in Bergentheim bij een melding van een doodgebeten schaap gaan kijken. Er is dna-materiaal afgenomen.

Deze morgen is daar vermoedelijk een wolf doodgereden. Het dier wordt overgebracht naar Utrecht voor onderzoek. Art. is ter plaatse. De rol voor de communicatie ligt nu bij de provincie. Zij zullen snel moeten handelen want het nieuws gaat als een lopend vuurtje: het staat al op de site van de Telegraaf.
https://www.telegraaf.nl/nieuws/1158358/wolf-doodgereden-bij-kloosterhaar

Communicatie is dus niet aan ons, drukte Art. mij net op het hart.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Communicatie & Public Affairs | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@Art. | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Disclaimer Nederlands English

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: dinsdag 21 november 2017 13:46
Aan: Art. 5.1.
Onderwerp: RE: wolf in Engbertsdijksvenen

Ah super fijn! Hier gaan we ons mee redden. Het is een informatieavond Engbertsdijksvenen, i.r.t. PAS. Dus niks met wolf maar gezien de actualiteit is het denkbaar dat daarover toch een vraag komt, vandaar de voorbereiding. Art. 5.1. lid 2 mij lijkt mij iets te veel van het goede. Kan altijd nog doorverwijzen naar hen als er echte crack's bij zitten.

Dankjewel!

Met hartelijke groeten Art. 5.1. lid 2 sub e

Adviseur communicatie Staatsbosbeheer Overijssel
Communicatie & Public Affairs | Binnensingel 3 | 7411 PL Deventer
Postbus 563 | 7400 AN Deventer
M 06 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Volg onze Overijsselse boswachters op: www.boswachtersblog.nl/overijssel

staatsbosbeheer

Ik ben aanwezig op maandag t/m woensdag en donderdagochtend.

Van: Art. 5.1.
Verzonden: dinsdag 21 november 2017 11:50
Aan: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: RE: wolf in Engbertsdijksvenen

Dag Art. 5.1.,

Waar gaat de informatie-avond precies over? Als je echt veel vragen over de wolf verwacht zou je kunnen overwegen om Art. 5.1. lid 2 sub e Woo erbij uit te nodigen.
Art. belde me gisteren over de melding van de wolf, waarvan Art. gelijk heeft gezegd dat het een wolfshond is. De eigenaar heeft zich gisteren gemeld.

De instructie wolven staat op Digitalis. Er zijn wat namen van bewindslieden achterhaald maar de boodschap staat nog steeds.
Interne link

Antwoorden staan bij je vragen.

Als er nog wat is, hoor ik wel.

Groetjes,
Art.

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: dinsdag 21 november 2017 10:04
Aan: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: wolf in Engbertsdijksvenen

Hoi Art., kan je ons helpen?

Vorige week kregen we het nieuws dat er een wolf is doodgereden nabij de Engbertsdijksvenen.

Vanochtend jammer genoeg een nep nieuws melding over een wolf in Sibculo dat een wolfshond bleek te zijn.

Komende week is er een informatie-avond en door dit nieuws zouden we de vraag kunnen krijgen hoe wij er als Staatsbosbeheer tegen aan kijken tegen de komst van de wolf in Engbertsdijksvenen.

Zou jij de antwoorden op de volgende vragen kunnen formuleren:

- Hoe kijkt Staatsbosbeheer tegen de wolf in Engbertsdijksvenen

Zie instructie wolven

- Kan dat in relatie met de kraanvogel

Een wolf eet vooral reeën. Uit onderzoek blijkt dat de wolven in de Lausitz vooral ree eten. 52% van hun voedsel bestaat uit ree, 25% uit edelhert, 16% zwijn en minder dan 1% van hun voedsel bestaat daar uit gehouden dieren zoals schaap en geit.

- Wie is er verantwoordelijk als vee wordt doodgebeten

Men kan schade verhalen bij het Faunafonds/Bij12. Er wordt aan voorlichting gedaan door BIJ12 (alle provincies samen dus).
https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-wolven-vossen-en-marterachtigen/
https://www.wolveninnederland.nl/sites/default/files/downloads/Bescherming%20van%20vee%20tegen%20wolven%2011%20juli%202017.pdf

- Waar kan ik verdere informatie vinden
- ....

https://www.wolveninnederland.nl/

Graag deze week de antwoorden als het mogelijk is.

Groet, Art. 5.1.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: maandag 18 december 2017 12:25
Aan: Art.
Onderwerp: RE: Wolf blijft maand min of meer onzichtbaar in Nederland - WUR

Terechte nuancering. Wolf is dus vooral 'onzichtbaar' voor de officiële instanties...

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @hotmail.com]
Verzonden: maandag 18 december 2017 11:59
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Re: Wolf blijft maand min of meer onzichtbaar in Nederland - WUR

Beste collegae

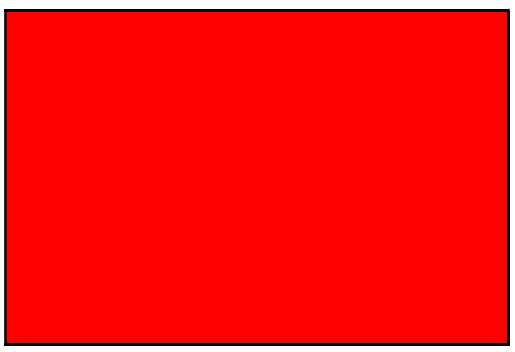
Ben het niet met dit stuk eens, Ik heb diverse meldingen gekregen en ook collega's. Meldingen waren niet concreet genoeg wel vaak in dezelfde hoek (engbertsdijkveen bergentheim). Bij een wildcamera is net de achterkant te zien van, volgens mij, een wolf. Alleen de camera is niet wekelijks gecontroleerd. Ook bij de dood van een schaap , waar ik ook bij ben geweest en ook Bu12 heb ik vast gesteld dat het wolf was maar dat moet eerst adv van DNA uitgezocht worden, en de uitslagen daarvan lieten op zich wachten. Dat is met meer snelheid gedaan na de aangereden wolf. Bekend was ook dat in het Duitse deel een wolf was. Kortom het was bekend dat er een wolf in de buurt was.

vr groe Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: maandag 18 december 2017 10:16
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Wolf blijft maand min of meer onzichtbaar in Nederland - WUR

Leerzaam bericht over hoe onzichtbaar een wolf kan opereren, zelfs in NL (al zullen er waarschijnlijk wel een aantal waarnemingen niet gemeld zijn):

https://www.wur.nl/nl/nieuws-wur/Show/Wolf-blijft-maand-min-of-meer-onzichtbaar-in-Nederland.htm?utm_source=Measuremail&utm_medium=email&utm_campaign=Kennisonline

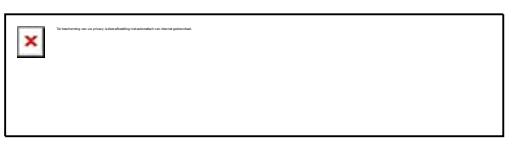

Wolf blijft maand min of meer onzichtbaar in Nederland

www.wur.nl

In de periode van 13 oktober tot 13 november zijn er in Salland op drie locaties dode schapen gevonden. Op 13 oktober te Laag-Zuthmen (Heino), op 8 november te Bergentheim en op 13 november te Beerzeveld. Daarna, op 13 november, is te Kloosterhaar op de N343 een wolf doodgereden. DNA-monsters van gedode schapen en de dode wolf konden allemaal tot hetzelfde individu worden herleid: een jong mannetje.

Art. 5.1. lid
Disclaimer Nederlands<https://www.staatsbosbeheer.nl/colofon#anchor_1466497623428>
English<https://www.staatsbosbeheer.nl/english/colophon#anchor_1467800372838>

Colophon - staatsbosbeheer.nl

www.staatsbosbeheer.nl

The website Staatsbosbeheer.nl is composed with care. Do you have a question or comment about this site? Please contact us and let us know.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: maandag 18 december 2017 10:16
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Wolf blijft maand min of meer onzichtbaar in Nederland - WUR

Leerzaam bericht over hoe onzichtbaar een wolf kan opereren, zelfs in NL (al zullen er waarschijnlijk wel een aantal waarnemingen niet gemeld zijn):

https://www.wur.nl/nl/nieuws-wur/Show/Wolf-blijft-maand-min-of-meer-onzichtbaar-in-Nederland.htm?utm_source=Measuremail&utm_medium=email&utm_campaign=Kennisonline

groet, Art.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: maandag 25 december 2017 20:24
Aan: nieuws@rtvoost.nl
Onderwerp: Nieuwsbericht wolf

Dag!

Ik krijg vragen over jullie nieuwsbericht. Officieel is de provincie aan zet over woordvoering maar ik kreeg er van landelijke media vragen over. Er is wat verwarring omdat onze boswachter niet goed wordt geciteerd. Ik heb hem gesproken.
http://m.rtvoost.nl/nieuws/282743/houdt-er-een-wolf-huis-onder-de-schapen-in-luttenberg

Het gaat om het stuk over 95% zeker. Dat heeft hij zo niet gezegd.

De feiten:
We sluiten zeker niet uit dat het het werk van een wolf was want anders zouden we geen verder DNA-onderzoek doen. Er zijn aanwijzigingen maar het is niet zeker.

Ervaring uit duitsland leert dat bij het vermoeden van het werk van een wolf, in 30% van de gevallen toch het werk van een hond was.

Bij het onderzoek deze morgen zijn geen dode schapen aangetroffen.

Het zou fijn zijn als jullie het stuk over 95% zeker kunnen aanpassen. Bij voorbaat reuze dank.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
Staatsbosbeheer
06-Art. 5.1. (bereikbaar tijdens kerst).

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub taatsbosbeheer.nl>
Verzonden: woensdag 27 december 2017 18:36
Aan: Art. 5.1.
Onderwerp: Schapen doodgebeten in Luttenberg, mogelijk door wolf - RTL Nieuws

https://www.rtlnieuws.nl/nederland/schapen-doodgebeten-in-luttenberg-mogelijk-door-wolf

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: dinsdag 16 januari 2018 14:41
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: FW: Onder embargo tot 11.00 uur: PERSBERICHT 'Wolf in Nederland'
Bijlagen: image001.png; ATT00001.htm; PERSBERICHT Wolf in Nederland.docx; ATT00002.htm; 2018-01-15 gezenderde welp Naya.jpg; ATT00003.htm; QA wolf DEF.docx; ATT00004.htm

Beste 'wolven-collega's',

Ter info het persbericht van BIJ12, en de link naar meer uitgebreide informatie van Alterra.

Ik kreeg ook nog de suggestie om een informatie-uurtje te verzorgen voor een bredere groep collega's, over wolf én hoe wij er mee omgaan, gezien dat deze dieren steeds vaker Nederland aandoen (hoewel deze nou net weer in België is gaan wonen...). Ik leg het idee vast in de week bij jullie.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1.
Verzonden: dinsdag 16 januari 2018 14:09
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @STAATSBOSBEHEER.INTERN>; Art. 5.1. lid 2 sub e taatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo taatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid @staatsbosbeheer.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Fwd: Onder embargo tot 11.00 uur: PERSBERICHT 'Wolf in Nederland'

Dag allemaal,

Hierbij het persbericht van de provincies over de gezenderde wolf. Er wordt in hun bericht nog geen gedetailleerde info gegeven over de precieze route van de wolf. Er komt waarschijnlijk op termijn wel een kaartje, maar pas als de route helemaal is geanalyseerd. De WUR geeft wel al meer info over de gebieden die Naya bezocht heeft.
Zie:
https://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/Environmental-Research/show-wenr/Wolf-doorkruiste-Nederland-van-noord-naar-zuid.htm

We kunnen als Staatsbosbeheer dus niet meer vertellen dan in deze berichten staan. Hou je rol duidelijk, mocht je vragen krijgen. Vragen voor de provincie horen bij de provincie. Wel kun je duiden wat de wolf voor een dier is, hoe je eigen gebied er uitziet etc, zie de 'instructie wolf' op Digitalis.
Op Digitalis komt ook het bericht, met linkje naar het document.

Op de site www.wolveninnederland.nl staat veel info die voor het publiek goed bruikbaar is. En onderaan het persbericht staan handige linkjes.

Voor meer specifieke informatie over de wolf, zijn Art. 5.1. lid 2 sub e Woo onze deskundigen.

Met vriendelijke groet,
Art. 5.1.

Verstuurd vanaf mijn iPhone
Begin doorgestuurd bericht:

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>
Datum: 16 januari 2018 om 10:28:38 CET
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @IPO.NI>, "Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @drenthe.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @drenthe.nl>, "Art. 5.1. lid 2 sub e Woo overijssel.nl>, "Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @overijssel.nl>, "Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gelderland.nl>, "Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gelderland.nl>, "Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @prvlimburg.nl>, "Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @prvlimburg.nl>, "Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>, "Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Brabant.nl>, "Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>, Art. @staatsbosbeheer.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl>, "Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @lto.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @lto.nl>
Kopie: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>
Onderwerp: Onder embargo tot 11.00 uur: PERSBERICHT 'Wolf in Nederland'

Beste collega's,

In de bijlage het persbericht, een foto van de gezenderde wolf Naya als welp en de vragen & antwoorden.

Het persbericht zal vandaag om 11.00 uur gepubliceerd worden op www.bij12.nl en verzonden worden aan de pers.

Ik hoor graag of en welke persvragen er bij jullie binnenkomen.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Communicatieadviseur

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
M Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 59

Persbericht Wolf in Nederland

PERSBERICHT maandag 15 januari 2018

Wolf bezocht Nederland

Rond de kerstdagen heeft een wolf afkomstig uit Mecklenburg-Vorpommern ons land bezocht. Het dier verblijft momenteel weer in het buitenland. Dit weten we dankzij een Duits onderzoek waarbij het dier door middel van een halsbandzender gevolgd kon worden.

De provincies Drenthe, Overijssel, Gelderland, Limburg en Noord-Brabant en zijn in december bezocht door de rondzwervende wolvin 'Naya'. Bijzonder aan dit dier was dat het in het kader van een onderzoeksproject uit Mecklenburg-Vorpommern was voorzien van een zender. De Duitse onderzoeker heeft contact opgenomen met de provincies en was bereid om informatie over het dier achteraf te delen. Aangezien de wolf Nederland weer heeft verlaten beschikken de provincies niet over informatie over de actuele verblijfplaats.

DNA-onderzoek
Op aanwijzing van de Duitse onderzoeker heeft Wageningen Environmental Research (WEnR) achteraf een aantal locaties onderzocht waar deze wolf is geweest. Daaruit bleek dat er wilde prooidieren, zoals reeën en hazen, zijn gegeten. Uit analyse van de route is deze wolf met grote waarschijnlijkheid ook verantwoordelijk voor een aanval op schapen in Overijssel en in Noord-Brabant. Er wordt DNA-onderzoek verricht om hierover definitief uitsluitsel te kunnen geven. Dit resultaat wordt binnen enkele weken verwacht. Schapenhouders worden door de provincie gecompenseerd voor kosten van dode of gewonde dieren als deze door een wolf zijn aangevallen.

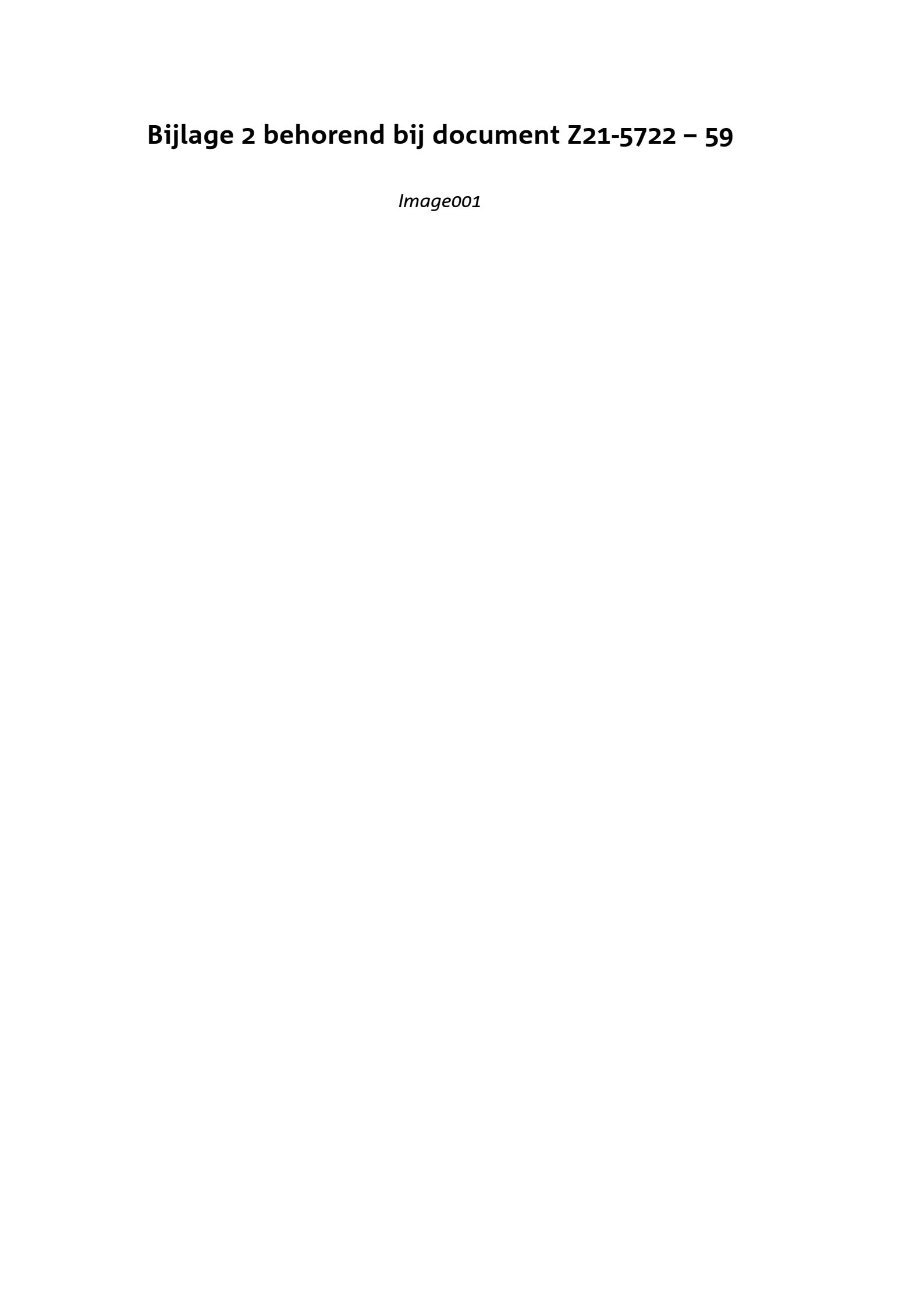
Zenderinformatie achteraf
Zenderinformatie en kennis van de locatie is altijd achteraf. Op het moment dat de zenderinformatie vanuit Duitsland beschikbaar komt, soms na enige dagen, is de wolf al weer tientallen kilometers verder getrokken. Een waarschuwing voor een rondzwervende wolf is door deze vertraging niet zinvol.

Waardevolle bijdrage door beschermde wolf
Met de toenemende populatie wolven in Duitsland verwachten de Nederlandse provincies ook dit jaar dat één of meer rondzwervende jonge wolven ons land zullen bezoeken. Of dit ook zal leiden tot vestiging valt niet te voorspellen. Wolven kunnen een waardevolle bijdrage leveren aan het natuurlijke evenwicht door hun invloed op populaties wilde hoefdieren en zijn –ondanks hun recente toename- nog steeds een bedreigde diersoort. Wolven zijn op grond van Europese wetgeving streng beschermd.

Meer informatie

- Meer informatie vanuit Duitsland over de gezenderde wolf.
- De provincies hanteren voor in Nederland verschijnende wolven het in 2016 vastgestelde wolvendraaiboek.
- Informatie om schade aan vee door wolven te voorkomen.
- Schade aan vee kunt u melden bij BIJ12-Faunafonds.
- Waarnemingen van wolven kunt u melden bij Wolven in Nederland.
- Informatie over wolven en DNA-onderzoek .

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 59

4
„Copyright: Stier&Meißner-Hylanova
http://www.wolf-mv.de/pages/wolf-telem.html

Bijlage 3 behorend bij document Z21-5722 – 59

Q&A wolf def.

Vragen & Antwoorden ‘Wolf in Nederland’

Waarom maken we nu bekend dat er in de kerstvakantie een gezenderde wolf in ons land was?

Een wolf is een wild dier dat, met of zonder zender, zelf bepaalt welke route het kiest. De ervaring met de eerste wolf in 2015, die via de sociale media bijna op de voet gevolgd kon worden, leert dat er veel mensen op zoek gaan naar zo’n dier. Het is strijdig met de beschermde status van de wolf om de kans op extra verstoring door wolf-toerisme te vergroten. Het bekend maken van een gezenderd dier houdt dit risico in zich.

Wat hebben de provincies met de zenderinformatie gedaan?

De informatie is gebruikt om snel te kunnen reageren op enkele meldingen van aangevallen schapen en daarnaast om ecologische kennis te verzamelen over voedsel en slaapplaatsen van dit dier. De zenderinformatie bereikt ons achteraf, als het dier al niet meer op de laatst waargenomen plaats verblijft.

Hadden schapen beschermd kunnen worden als bekend was dat er een wolf in ons land liep?

Nee, het is niet mogelijk om de route van een gezenderde wolf te voorspellen. Per dag en nacht lopen zwervende wolven afstanden tot tientallen kilometers. De ervaring van 2015 leert dat ook toen, terwijl de route redelijk gevolgd kon worden, schapen zijn aangevallen die niet beschermd waren. Een recente enquête onder schapenhouders in Drenthe leert dat 50% van hen pas preventieve maatregelen neemt als wolven op minder dan 10 km afstand bekend zijn. Deze nauwkeurigheid van de route van de wolf kon onmogelijk worden verschaft.

Is DNA onderzoek zinvol als we achteraf weten dat de wolf in de omgeving was?

Ja, DNA-onderzoek is ook achteraf zinvol. We gaan nu uit van één wolf, maar het valt zonder DNA-onderzoek niet uit te sluiten dat er meer dieren in een bepaald gebied verbleven of dat er toch schapen door honden zijn aangevallen.

Waarom heeft deze Duitse wolf een halsbandzender gekregen en krijgen wolven dat in Nederland ook?

De zender is aangebracht in het kader van Duits wetenschappelijk onderzoek naar wolven. Door een beperkt aantal wolven met een zender uit te rusten ontstaat een beter inzicht in het gedrag van de dieren, de grootte van hun territorium en trekroutes. Die kennis kan worden gebruikt ten behoeve van hun bescherming. In Nederland worden geen wolven gevangen en van een zender voorzien. Bij rondzwervende dieren is dat ook in praktisch opzicht vrijwel onmogelijk. Het wolvendraaiboek van de provincies voorziet alleen in het eventueel zenderen van een wolf die zich sterk afwijkend zou gedragen.

Kunt u ons de exacte route van deze wolf vertellen of tonen?

Nee, de zenderdata zijn eigendom van de Duitse onderzoekers en niet van de provincies. Wij mogen geen wetenschappelijke onderzoeksgegevens van anderen verspreiden.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: dinsdag 16 januari 2018 14:11
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Re: Onder embargo tot 11.00 uur: PERSBERICHT 'Wolf in Nederland'

Nabrander: link naar ‘instructie wolf’ op
Digitalis: Interne link

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Zelfde mailwisseling: 16 januari 2018 - 14:08 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: maandag 22 januari 2018 14:54
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: vraatsporen vos-wolf, stage

Hoi Art.

Je slaat wat mij betreft de spijker op zijn kop, mede naar aanleiding van de foto's die nu worden gedeeld binnen het WIN-platform. Ik zou ook graag meer kennis op doen op dat gebied en heb van Staatsbosbeheer groen licht gekregen om de cursus in de Lausitz te volgen. Ik krijg via Art. 5.1. an WIN echter lastig boven water wanneer de cursus weer wordt aangeboden (hij schijnt nu vol te zijn) en hoe ik me kan aanmelden. Weet jij dat?

Dan je concrete vraag. Ik heb in 2014 een poging gedaan om een onderzoek(je) op te zetten zoals jij dat beschrijft. Dit naar aanleiding van het stel wasbeerhonden op Hiemstrastate dat met hulp van drie boommarters binnen een dag het kadaver van een ree volledig hadden verorberd. Daarbij waren vooral de ribben vrij grof afgebeten. Later heb ik daarom iets soortgelijks gedaan bij het kadaver van een schaap dat binnen twee dagen (met behulp van vleesvliegen) door 1 vos was opgegeten en met een ree waar allerlei aaseters op af kwamen. Ik heb echter verzuimd om de verslaglegging een beetje wetenschappelijk aan te pakken, waardoor het een nogal anekdotisch karakter heeft. Veel landelijk onderzoek naar aaseters bij kadavers, zoals door ARK, wordt vooral gedaan om de fauna te onderzoeken die er op afkomt (voor zover ik weet).

Kortom, ik vind het een goed idee om het wat serieuzer aan te pakken. Voor Drenthe kan ik dat ook wel toezeggen. Bij Art. 5.1. zijn er wel mogelijkheden vermoed ik. Voor de Oostvaardersplassen kan ik dat natuurlijk niet en laat ik de inschatting graag aan Art. over.

Groeten Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @drenthe.nl]
Verzonden: maandag 22 januari 2018 14:32
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: vraatsporen vos-wolf, stage

Hoi Art. 5.1. lid 2 sub

Met de toenemende kans op wolven in onze provincie probeer ik ook te bedenken waar nog hiaten zitten in onze (in elk geval mijn) expertise. Een van de punten is het onderscheiden van vraatsporen op kadavers. In februari volg ik in de Lausitz het 2e deel van wolfsporendocumentatie. Dan komen de typische kenmerken van een door wolven gepakt dier wel aan bod, maar ik moet zeggen dat vossen mij soms ook verrassen in hun kadaver-slopend vermogen.

Omdat niet iedereen in de gelegenheid is om naar wolvengebied te gaan voor een cursus zit ik te denken aan een andere manier om (meer) kennis over het aaseten door vossen te verzamelen en met meer mensen te delen. Daarbij bedacht ik dat SBB misschien een goede partner is om mee samen te werken. Mijn gedachte is om een stageair te zoeken die verse kadavers van wild met behulp van wildcamera's volgt en bijvoorbeeld om de dag beschrijft hoe het kadaver is gesloopt. Naast in het bos teruggelegd valwild zouden ook de Oostvaardersplassen misschien een goed onderzoeksgebied kunnen zijn.

Mijn vraag aan jullie is of je zo'n soort stage nuttig lijkt, of dat je wellicht weet dat zo'n onderzoek al lang is gedaan, en of je vanuit SBB ook mogelijkheden ziet om er verder vorm aan te geven.

Ik verneem graag van jullie,

Groet, Art. 5.1. lid 2

Team Natuur & Water

Beleidsmedewerker natuur

Telefoon +31(0)592 Art. 5.1.
werkdagen maandag tot en met donderdag

provincie Drenthe
Postbus 122, 9400 AC Assen
Westerbrink 1 Assen

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: dinsdag 17 april 2018 22:29
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @hotmail.com); Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: artikel NRC over Naya

https://www.nrc.nl/nieuws/2018/04/13/de-zwerftocht-van-naya-de-wolf-een-reisdagboek-a1599368

Zoals beloofd!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Communicatie & Public Affairs | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@Art. 5.1. lid 2 | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

BESTE 2017 OVERHEIDS ORGANISATIE VAN HET JAAR
Staatsbosbeheer
Bekroond tot beste overheidsorganisatie van het jaar 2017

Bushnell
05-04-2018 06:08:36

Memo

Datum: 15-5-2018
Van: Art. 5.1. lid
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: Gespreksnotitie wolf

Ecologie wolf
De wolf is de grootste vertegenwoordiger binnen de familie van de hondachtigen. De Europese wolf Canis lupus lupus is de nominaat. Er worden wereldwijd circa 38 ondersoorten onderscheiden, waaronder bijvoorbeeld de poolwolf (Canis lupus arctos) en de Spaanse wolf (Canis lupus deitanus). In Nederland hebben we te maken met de nominaat. De wolf is stamvader van onze huishonden (Canis lupus familiaris).

De wolf leeft in roedels die bestaat uit een ouderpaar en hun nakomelingen van een of twee jaar oud. Binnen een roedel wilde wolven is geen strikte rangorde zoals bekend is van wolven in gevangenschap. In hun tweede levensjaar, soms al in het eerste levensjaar, gaan wolven op zoek naar een eigen territorium en maken ze soms enorme omzwervingen op zoek naar een geschikt leefgebied en partner.

Het menu van de wolf bestaat voornamelijk uit middelgrote hoefdieren zoals ree, wild zwijn en jonge edelherten en elanden. Grotere prooien zijn een te groot risico voor wolven. Een trap van een eland of paard kan een wolf dodelijk verwonden. Daarnaast kunnen wolven zich specialiseren op soorten als bever. Ook eten ze kleinere (knaag)dieren en vogels. Daarnaast wordt vooral door zwervende wolven huisvee, voornamelijk schapen, gegrepen. Territoriale wolven laten vee vaak met rust omdat ze hun leefgebied goed kennen en daar dan voornamelijk jagen op wilde prooien.

Wolven krijgen in Europa gemiddeld 3 tot 4 jongen per jaar. Een deel daarvan sterft in het eerste levensjaar. Binnen een roedel krijgt slechts 1 vrouwtje jongen. Oudere jongen binnen het roedel helpen soms met de ‘opvoeding’. In het wild wordt een wolf gemiddeld zo’n 7 tot 8 jaar oud. In gevangenschap halen ze hogere leeftijden.

Wolven, vooral de individuen op zoek naar een nieuw leefgebied, kunnen enorme afstanden afleggen. Zestig tot zelfs honderd kilometer per dag/nacht zijn geen uitzondering. Een eenmaal gevestigde wolvenroedel heeft een groot territorium (tot 250 vierkante kilometer (25.000 hectare), met daarin het zogenaamde kerngebied dat rustig moet zijn. Ter vergelijking, het Drents Friese Wold is ongeveer 8000 hectare, het Hart van Drenthe 6000 hectare. Grote delen van dat territorium kunnen uit landbouwgronden bestaan. In Duitsland hebben wolven voor hun kerngebied een sterke voorkeur voor militaire oefenterreinen.

Wolven hebben impact op allerlei prooidieren, maar ook op andere mesocarnivoren (middelgrote carnivoren) zoals de vos. Bekend is dat wolven niet alleen ingrijpen op het aantal hoefdieren, maar vooral ook op hun gedrag. Soorten die niet gewend zijn aan het leven met wolven kunnen in korte tijd worden gedecimeerd. Uit Duitsland zijn gevallen bekend dat moeflons volledig verdwenen uit een bepaald gebied en datzelfde geldt voor damherten rond Berlijn.

In Drenthe wordt door sommige jagers gemeld dat reeën zich al anders gedragen en ook nu nog in grotere sprongen rondlopen en zich meer gaan ophouden in het open landschap. In hoeverre zo'n constatering een causaal verband heeft met de aanwezigheid van de wolf is zeer de vraag.

Een ander grote hondachtige die onze kant opkomt is de goudjakshals. Het is een hondachtige die qua grootte tussen een vos en wolf inzit. Goudjakhals jaagt net als de vos vooral op knaagdieren, maar ook op reekalfjes en kalveren van andere hoefdieren.

Wolf in Europa
In bijna geheel Europa is fanatiek op wolven gejaagd en in grote delen van Europa zijn ze uitgeroeid. Met de ondertekening van de Conventie van Bern in 1982 werd de wolf een beschermde diersoort. Vanuit gebieden waar restpopulaties zijn blijven bestaan, relevant voor ons in dit geval ~~relevant~~ Polen, hebben wolven zich weer kunnen verspreiden over Europa.

In 2000 werd voor eerst weer voortplanting van de wolf vastgesteld in Duitsland. Inmiddels leven er verspreid over Duitsland ongeveer 60 roedels en 15 paren (nog zonder vastgesteld nageslacht).

Duitsland heeft een onder aanvoering van de NABU jarenlang een stevige publiekscampagne gevoerd onder de naam Wilkommen Wolf! Het wolvenmanagement is per deelstaat anders ingericht. In het naburige Niedersachsen is het bijvoorbeeld onder gebracht bij het Landesjägersgeschaft. In de Lausitz, het Duitse brongebied van de wolven, is het management en onderzoek in handen van een speciaal Wolfsbureau.

Wolf in Nederland
In juli 2013 werd er bij Luttelgeest een dode wolf gevonden. Het zou de eerste wolf zijn nadat in 1896 de waarschijnlijk laatste in Nederland levende wilde wolf werd doodgeschoten. Het dier van Luttelgeest bleek echter gedood door een kogel en bleek DNA uit de Karpaten te hebben. Waarschijnlijk werd het dier daarvandaan meegenomen en als 'grap' neergelegd langs de kant van de weg.

In maart 2015 deed de Wanderwolf Nederland aan. In een paar dagen tijd liep het eenjarige mannetje in een paar dagen tijd een route via Zuid-Drenthe, Westerbork, Balloërveld, Zuidlaren, Midden-Groningen, Eemshaven, Delfzijl, Nieuweschans weer richting Duitsland. Het dier werd later doodgereden in Duitsland, vlakbij zijn geboorte-plek. De balgen van beide hierboven genoemde dieren zijn te zien bij het Duurzaamheidscentrum in Assen.

In de afgelopen jaren werden er telkens, vooral in het voorjaar, wolven in Nederland waargenomen. Het hoogtepunt van de zwervende wolven ligt in maart/april. De laatste waarnemingen in Nederland zijn gedaan in het Drents-Friese Wold in en het Hart van Drenthe (cameraval).

Beleid in Nederland
In Nederland wordt gewerkt met het zogenaamde Operationeel Draaiboek Wolf Fase 1, opgesteld in IPO-verband. Provincies zijn verantwoordelijk voor het beleid ten aanzien van wolven, tenzij expliciet is aangeven dat de verantwoordelijkheid elders ligt of naar een ander overgaat. De Unit Faunafonds van de uitvoeringsorganisatie BIJ12 draagt zorg voor de behandeling van schades en voor voorlichting met betrekking tot schadepreventie.

In het draaiboek worden vijf verschillende fases onderscheiden:

fase 1: er bevindt zich (af en toe) een zwervende wolf in Nederland;
fase 2: er bevindt zich een territoriale wolf in Nederland;
fase 3: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar in Nederland;
fase 4: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar met jongen in Nederland;
fase 5: we bevinden ons tien jaar na deze eerste voortplanting.

Er is pas sprake van fase 2 als zich meer dan een half jaar dezelfde wolf ophoudt in een bepaald gebied.

Standpunt Staatsbosbeheer
Het korte bondige standpunt van Staatsbosbeer luidt als volgt:

Staatsbosbeheer ziet de wolf als een waardevol dier dat een positieve rol in de Nederlandse ecosystemen kan vervullen. Een spontaan terugkerende wolf is welkom in de terreinen van Staatsbosbeheer. Staatsbosbeheer zal de wolf niet actief herintroduceren.

Veel informatie over het Standpunt van Staatsbosbeheer en meer over wolven in het algemeen is hier te vinden:
[redacted]

Wolf en politiek
Op dit moment wordt er in de Europese en Nederlandse politiek volop over wolven gesproken en dan met name over de schade die ze veroorzaken aan vee. In Europa is [redacted] (CDA) aan het lobbyen om beheerjacht op de wolf mogelijk te maken en quota per land in te stellen. Ze schuwt daarbij niet om allerlei ‘alternatieve’ feiten te gebruiken, waarvan de meest interessante wel is dat wolven over hekken van twee meter hoog kunnen springen. Ze krijgt daarmee ook nog wel het een en ander voor elkaar. Haar uitgangspunt, voor ganzenschade hebben we ook altijd gewaarschuwd, laat dit met de wolf niet gebeuren. Zij ziet de Europese wolvenpopulatie als een populatie en zij vindt dat de wolf geen beschermde diersoort meer hoeft te zijn.

Het lijkt er op dat de EU heeft besloten dat de wolf een beschermde diersoort blijft. Bericht van 16 mei 2018. http://wilderness-society.org/wolf-remains-protected-by-eu-parliament/

In Nederland begint ook LTO zich te roeren en neemt ongeveer hetzelfde standpunt in als [redacted] Ook hier quotes als ‘de balans die volledig zoek is’ en dat het tijd wordt voor een landelijk beheerplan voor predatoren, inclusief de wolf.

In Nederland is een actiegroep actief op Facebook, die heet NoWolves. Het is geïnitieerd vanuit de schapenhouderij. De groep heeft inmiddels veel aanhangers en schuwt ook de ‘alternatieve feiten’ niet.

Er zijn ook diverse pro-wolven groepen actief, waaronder een vrijwilligersgroep die zich bezig wil houden met het helpen van veehouders om hun rasters wolfwerend te maken. Zie ook Wolfwerende rasters. De club heet Wolffencing Noord- en Oost-Nederland.

Ook hier is steeds de provincie verantwoordelijk voor het uitvoeren van het ‘wolvenbeleid’.

Wolfwerende rasters

Als Staatsbosbeheer zullen we moeten nadenken over de relatie tussen onze gebieden waar met name schapen van derden grazen en de wolf. Voor de heidegebieden, waar vrije schaapskuddes lopen (dus niet gescheperd) zijn wij verantwoordelijk voor het plaatsen van deugdelijke rasters. Voor graslanden is de pachter daarvoor aan zet.

De simpelste methode om een permanent wolfwerend raster te maken is het plaatsen van vijf stroomdraden met een behoorlijk voltage. De onderste draad mag op maximaal 20-30 cm boven de grond worden gespannen. De hoogste moet op 1.10 meter worden gezet. De kosten van een dergelijk raster bedragen ongeveer 6 euro per strekkende meter.

Als ~~h~~er al een bestaand gaasraster is, kan waarschijnlijk worden volstaan met het spannen van een stroomdraad met afhouders op 1.10 meter. Daarbij moet wel worden gezorgd dat er geen onderdoorgang is van bijvoorbeeld dassen. Daar kunnen wolven over het algemeen ook langs.

Andere oplossingen in onze terreinen zijn:
- Inzet van andere grazers, b.v. heidekoeien
- Inzet van andere vorm van begrazing, bijvoorbeeld gescheperde kuddes
- Verwijderen van het permanente raster en werken met flexibele rasters.
- Inzetten van kuddebewakingshonden.

Het lijkt verstandig om in het Hart van Drenthe ervaring op te gaan doen met welke van bovenstaande mogelijkheden werkt. Voor het Zwiggelterveld waar schapen van een pachter lopen en waar een wolf lijkt te resideren, wordt nu een concrete oplossing gezocht door de schapen eerst elders te weiden en het raster aan te passen.

Organisatie
Binnen Staatsbosbeheer is een wolventeam actief. Daarin zitten Art. 5.1. lid 2 sub e Woo [redacted] In principe zijn er twee woordvoerders Art. 5.1. lid 2 [redacted] (Gelderland, Overijssel) en Art. 5.1. lid [redacted] (Drenthe, Groningen). In Friesland hebben ze er voor gekozen zelf, met 3 individuele boswachters per regio, de woordvoering te willen doen. Art. [redacted] wonen wel de bijeenkomsten van Wolven in Nederland bij, maar Staatsbosbeheer maakt formeel geen deel uit van het platform.

BIJ12 is verantwoordelijk voor de afhandeling van schade aan vee. Contactpersoon voor Drenthe is Art. 5.1. lid 2 sub [redacted]. Op de website van BIJ12 worden alle schademeldingen bijgehouden en zijn de ook de uitslagen te lezen van het DNA-onderzoek.
https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-informatie-per-diersoort/wolf/

Knelpunten
- In Friesland is gekozen voor ‘eigen’ woordvoering, dus iedere boswachter publiek voor hun eigen gebied. De kans bestaat dat hierdoor ruis ontstaat. In Drenthe houden we ons bijvoorbeeld op de vlakte over aanvallen van wolven op vee. In Friesland doet men daar wel uitspraken over, ook als het niet om onze eigen terreinen gaat.
- Hybridisering. Er is in Duitsland nu een discussie gaande over hybridisering tussen wolf en hond. Er is een laboratorium ForGen dat stelt dat veel van de wolven in Duitsland al hybriden zijn. Dat lab wordt nu veel ingeschakeld door tegenstanders van wolven. Het lab is echter van zeer discutabele kwaliteit. Feit is wel dat men denkt hiermee een punt te kunnen maken richting bejaging van de wolf. Echter ook hybriden zijn beschermd.

- Bij een te stringente plaatsing van wolvenrasters kunnen er problemen ontstaan met andere soorten, met name vos, das en ree, die gebieden niet meer in of uit kunnen. Ook daar moeten een list op verzonnen worden.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: donderdag 17 mei 2018 17:54
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: Fwd: voorzetje nieuwsbericht wolf midden Drenthe
Bijlagen: Wolf verblijft al langere tijd in Midden Drenthe versie 0.3.docx

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Begin doorgestuurd bericht:

> **Van:** Art. 5.1. lid 2 sub @staatsbosbeheer.nl>
> **Datum:** 17 mei 2018 om 17:14:53 CEST
> **Aan:** Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
> **Onderwerp: Antw.:** FSI **voorzetje nieuwsbericht wolf midden Drenthe** PDI
>
> Thx! ik heb alles overgenomen en nog een kleine redactionele correctie doorgevoerd. Hierbij versie 0.3. Ik stuur deze ook naar Art. kun jij dit afstemmen met de communicatie van de provincie Art. Anders wil ik dat ook gerust doen.
>
> Ik heb bewust de naam Staatsbosbeheer niet in het bericht gezet. We zijn immers, samen met WIN, de afzender. Ik denk wel dat media gaan zeggen: dat is bekend gemaakt door Staatsbosbeheer en Wolven in Nederland. En dat is voldoende ;-)
>
> Groetjes,
> Art.
>
> ---
>
> **Van:** Art. 5.1. lid
> **Verzonden:** donderdag 17 mei 2018 16:35
> **Aan** Art. 5.1. lid 2 sub e taatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
> **Onderwerp:** RE: voorzetje nieuwsbericht wolf midden Drenthe
>
> Hoi,
>
> Prima bericht, wat mogelijke aanvullingen/wijzigingen aanbracht.
>
> Groeten Art.
>
> ---
>
> **Van:** Art. 5.1.
> **Verzonden:** donderdag 17 mei 2018 16:10
> **Aan:** Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
> **Onderwerp:** voorzetje nieuwsbericht wolf midden Drenthe
>
> Schieten maar! Op het bericht, niet op de wolf ☺
> Dan kan hij daarna naar WIN. Ook af te stemmen met Provincie.
>
> Art. vertelde me dat ze binnenkort een natuurbericht, met wat het betekent als we een territorium hebben, naar buiten brengen. Hij mailt me dat voor publicatie.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Communicatie & Public Affairs | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
taatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 65

Wolf verblijft al langere tijd in Midden Drenthe versie 0.3.

Wolf verblijft al langere tijd in Midden-Drenthe

Een wolf (Canis lupus) verblijft sinds enige maanden in natuurgebieden in Midden-Drenthe. Ook rond het Drents Friese Wold is al enige tijd een wolf aanwezig. De langdurige aanwezigheid van de wolf in Drenthe is mogelijk de opmaat naar de definitieve vestiging van de wolf in Nederland, maar het kan ook zijn dat een wolf na een paar maanden alsnog weer verder trekt. Er is pas sprake van een territorium als de wolf langer dan een half jaar een bepaald gebied verblijft.

Om te bepalen of er sprake is van een mogelijk verblijf van een wolf is nader onderzoek nodig. Er zijn meerdere waarnemingen van een wolf in de omgeving van Midden-Drenthe. Het kan bij iedere waarneming om hetzelfde dier gaan, maar het kan ook steeds om een andere wolf gaan. Dat is momenteel nog niet duidelijk. Wolvendeskundige Art. 5.1. lid vertelt: ‘Er zijn meerdere camera’s geplaatst om het vermoeden te bevestigen van de meer permanente aanwezigheid van de wolf. Maar pas bij zogenaamde ‘territoriale markeringen’, zoals bijvoorbeeld keutels kan er via DNA vastgesteld worden welke individuele wolf of wolven het betreft, en kan met zekerheid meer gezegd worden over een langdurig verblijf.’ De provincie Drenthe is nauw betrokken bij het verdere onderzoek naar de aanwezigheid en mogelijke vestiging van de wolf in Drenthe. De provincie is ook verantwoordelijk voor het beleid ten aanzien van de wolf in de provincie.

De wolf leeft in roedels die bestaat uit een ouderpaar en hun nakomelingen van een of twee jaar oud. In hun tweede levensjaar, soms al in het eerste levensjaar, gaan wolven op zoek naar een eigen territorium en maken ze soms enorme omzwervingen op zoek naar een geschikt leefgebied en partner. Het menu van de wolf bestaat voornamelijk uit middelgrote hoefdieren zoals ree, wild zwijn en jonge edelherten. Grotere prooien zijn een te groot risico voor wolven. Een trap van bijvoorbeeld een paard kan een wolf dodelijk verwonden. Daarnaast wordt vooral door zwervende wolven soms vee, voornamelijk schapen, gegrepen. Territoriale wolven laten vee vaak met rust omdat ze hun leefgebied goed kennen en daar dan voornamelijk jagen op wilde prooien.

De Provincies hebben de schadeafhandeling aan vee ondergebracht bij het Faunafonds/BIJ12. Hier kunnen de schapenhouders terecht die gedupeerd zijn door schade toegebracht door wolven.
https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-informatie-per-diersoort/wolf/

De precieze locatie van de waarnemingen wordt niet bekend gemaakt.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: vrijdag 15 juni 2018 10:15
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: FW: Wolf

Van: Art. 5.1.
Verzonden: vrijdag 15 juni 2018 10:15
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
CC: Brink, Herman Art. 5.1. @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo taatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Wolf

Dag Art.

Dank voor de info.

Deze morgen had ik NRC hierover aan de lijn. Ik heb ze doorverwezen naar Wolven in Nederland want zij gaan over het dna-onderzoek.
Bij12 heeft inderdaad een vergoeding voor gedupeerde schapenhouders.
https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/
en https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-informatie-per-diersoort/wolf/

Groetjes,
Art.

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 14 juni 2018 13:32
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
CC: Brink, Herman Art. 5.1. @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Wolf

Collegae,

Vanmorgen kregen wij bericht dat in ons weidevogelreservaat Molenpolder (net ten zuiden van Zwolle) 15 tot 20 schapen zijn gedood. Vermoedelijk door een wolf.

De dieren waren van Art., een van onze pachters in dit gebied. Een aantal dieren waren gedood en een aantal andere schapen waren gewond, sommige zo ernstig dat deze ingeslapen moeten worden. Exacte cijfers heb ik nog niet. De pachter heb ik hierover gesproken maar een dierenarts moet de gewonde schapen eerst nog bekijken en beoordelen. Morgen zal ik nog contact met hem opnemen.

Veel informatie heb ik verder hierover nog niet. Wel Heb ik begrepen dat DNA is afgenomen om zekerheid te verkrijgen of het daadwerkelijk een wolf betreft, wat ook nodig is voor de betreffende veehouder om een beroep te kunnen doen op het Faunafonds. Deskundigen op dit gebied zijn verder door ons ingelicht.

Het lijkt ons als team IJsselvallei goed jullie hiervan op de hoogte te stellen.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
Boswachter beheer IJsselvallei
Tel. 06 Art. 5.1. lid

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>
Verzonden: maandag 2 juli 2018 21:56
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: Re: Ultnodiging Stakeholdersbijeenkomst operationeel draaiboek Wolf op woensdag 4 juli

Hallo Art.

Dank je wel voor je aanmelding en fijn dat je toch nog ruimte ziet om tot 1400 aanwezig te zijn. Alle aanwezigheid wordt op prijs gesteld.

Tot 4 juli!

Vriendelijke Groetjes ,

Art. 5.1. lid 2 sub

Projectleider Draaiboek Wolf

Op 2 juli 2018 om 09:15 schreef Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>:

> Goedemorgen,
>
> Ik zal tot ca 14u aanwezig zijn.
>
> Met vriendelijke groet,
>
> Art. 5.1. lid
> **fauna ecoloog**
>
> **Van:** Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com]
> **Verzonden:** zaterdag 30 juni 2018 14:31
> **Aan:** Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>
> **CC:** Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>Art. 5.1. lid 2 sub @natuurmonumenten.n Art. 5.1. lid 2 @wur.nl; Art. 5.1. @grondbezit.nl; Art. 5.1. lid 2 dierenbescherming.nl>; Art. 5.1. @jagersvereniging.n Art. 5.1. lid 2 @nojg.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo aunabeheereenheid.nl>; Art. 5.1. lid @prolander.nl; Art. 5.1. lid @politie.nl; Art. 5.1. lid 2 @politie.nl; Art. 5.1. lid 2 ark.eu; Art. 5.1. lid @rws.nl; Art. 5.1.@gcsix.nl; Art. 5.1. lid 2 sub @zoogdiervereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @freenature.nl; Art. 5.1. lid 2 sub @uu.nl>; Art. @uu.nl; Art. 5.1. @kpnmail.nl; Art. 5.1. @chello.nl; Art. 5.1. lid @gmail.com; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. @natuurlijkfauna-advies.nl; Art. 5.1. @faunabeheer.nl; Art. 5.1.@hotmail.com; Art. @planet.nl; Art. tudiowolverine.com; Art. 5.1. lid 2 sub @ipo.nl>Art. 5.1. @hotmail.com; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @prvlimburg.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gelderland.nl>; Art. 5.1. lid @provinciegroningen.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @overijssel.nl>; Art. 5.1. @minez.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @landschapoverijssel.nl; Art. @brabant.nl; Art. 5.1. lid 2 @bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 sub @bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 @bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 @drenthe.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @drenthe.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub @bij12.nl, Art. 5.1. lid @fbelimburg.nl; Art. 5.1. lid 2 @gmail.com; Art. 5.1. @lto.nl; Art. 5.1. @home.nl; Art. 5.1. lid 2 @wur.nl; Art. 5.1. lid @wur.nl
> **Onderwerp:** UItnodiging Stakeholdersbijeenkomst operationeel draaiboek Wolf op woensdag 4 juli
>
> Geachte heer/mevrouw
>
> Namens de werkgroep LUPUS van het Interprovinciaal Overleg (IPO) hierbij de definitieve uitnodiging voor de
>
> **Stakeholdersbijeenkomst operationeel draaiboek Wolf op woensdag 4 juli** te BIJ12, Utrecht.
>
> Het doel van de bijeenkomst is kennisdeling en gedachtenwisseling met betrekking tot de wolf in Nederland. De dag is onderverdeeld in een ochtend en middag programma, waarbij de ochtend zal bestaan uit kennisdeling dmv 2 lezingen en de middag uit het uitwisselen van gedachten dmv workshops.
>
> In verband met beperkte ruimte wordt u op naam namens uw organisatie genodigd, het is dan ook niet mogelijk om zonder vermelding extra personen mee te nemen. Mocht u collega's erbij willen hebben, dan verzoek ik u om contact met ondergetekende op te nemen.

Mocht u zelf niet kunnen, maar een collega willen laten komen, dan verzoek ik u dit ook door te geven aan ondergetekende. We hopen dat er van alle organisaties iemand aanwezig zal zijn, dit ook om zoveel mogelijk partijen een gehoor te bieden.

Programma:

09.30 – 10.00 **Inloop**

10.00 – 10.15 Inleiding bijeenkomst

10.15-10.45: 1e presentatie Art. 5.1. lid 2 WeNR: Wolvenonderzoek DNA

10.45-11.00: Vragen

11.00-11.15: Koffiepauze

11.15-11-45: 2e presentatie Art. 5.1. lid 2 sub BIJ12: Preventie en Schade-regeling

11.45-12.00: Vragen

12.00 – 13.00 Lunchpauze

13.00 – 13.15 Introductie middagprogramma

13.15 – 14.15 workshopronde

14.15 – 14.30 Koffiepauze

14.30 – 15.30 Plenaire terugkoppeling workshops en discussie

15.30 – 16.15 Afsluiting en borrel

Locatie:

BIJ12, Leidseveer 2, 3511 SB UTRECHT, recht tegenover Utrecht Centraal(2 min. lopen) U kunt zich beneden bij de receptie melden.

Routebeschrijving: *Als je tegen de stroom inloopt bij uitstappen van de trein, ga je aan de "stille"kant van het perron de tunnel in, onderaan rechtsaf; aan het eind boven gekomen, ligt het kantoorgebouw aan de overkant van de weg: opschrift "Smakkelaarsburcht".(boven op gebouw waait de BIJ12 vlag/rood-wit);*

Verzocht wordt om zoveel mogelijk met de trein te komen ivm.reconstructiewerk Stationsgebied Slechte parkeersituatie.

***N.B.** Voor een beperkt aantal mensen is parkeergelegenheid te reserveren onder het gebouw: ingang P-garage Knipstraat:*

***Hiervoor vooraf aanmelden** bij onderstaand nummer ivm. registratie. Vol=vol!*

T+31(0)85 Art. 5.1.

Wij hopen u allen hier te zien en verwachten een gezellige en vruchtbare dag!

Namens de werkgroep LUPUS,

Vriendelijke Groetjes ,

Art. 5.1. lid 2

Projectleider Draaiboek Wolf

Disclaimer Nederlands English

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Nowolves <wolvenpunt@gmail.com>
Verzonden: dinsdag 3 juli 2018 23:27
Aan: Art. 5.1. lid 2
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl; Art. 5.1. lid 2@wur.nl; Art. 5.1. @grondbezit.nl; Art. 5.1. lid 2 @jagersvereniging.nl; Art. 5.1. lid 2 @nojg.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @prolander.nl; Art. 5.1. lid @politie.nl; Art. 5.1. lid 2 @politie.nl; Art. 5.1. lid @ark.eu; Art. 5.1. lid @rws.n Art. 5.1. @gcsix.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @freenature.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e @uu.nl; Art. 5.1. @kpnmail.nl; Art. 5.1. @chello.nl; Art. 5.1. @natuurlijkfauna-advies.nl; Art. 5.1. @faunabeheer.n Art. 5.1. @hotmail.com; Art. 5.1. planet.nl; Art. @studiowolverine.com; Art. @hotmail.com; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @minez.nl; Art. 5.1. lid @landschapoverijssel.nl; Art. @brabant.nl; T Art. 5.1. lid @bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 @bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 belimburg.nl; Art. 5.1. lid 2 @gmail.com; Art. 5.1. @lto.nl; Art. 5.1. @home.nl; Art. 5.1. lid 2 @wur.nl; Art. 5.1. lid @wur.nl
Onderwerp: Stakeholdersbijeenkomst operationeel draaiboek Wolf op woensdag 4 juli
Bijlagen: Standpunten Nowolves.pdf

Geachte genodigden,

Als aanzet tot de stakeholders bijeenkomst d.d. 04 juli wil ik namens Nowolves bijgevoegd document met u delen.
We zien uit naar een vruchtbare bijeenkomst!

Met vriendelijke groet,

Team Nowolves

Dit e-mailbericht is gecontroleerd op virussen met Avast antivirussoftware.
https://www.avast.com/antivirus

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 68

Standpunten Nowolves

Standpunten Nowolves

De wolf is niet goed voor Nederland.

Door de hoge bevolkingsdichtheid en het intensieve gebruik van grond door onder meer bewoning, recreatie, dierhouderij legt een wolvenpopulatie op korte termijn een onevenredige en onacceptabele druk op Nederland.
Vluchtende roedels edelherten en zwijnen zullen voor levensgevaarlijke situaties kunnen zorgen wanneer zij klem gedreven door afrasteringen zullen breken, door het ontbreken van voldoende vluchtruimte door de beperktheid van de gebieden.
Beschermde diersoorten als de moeflon worden direct bedreigt door een wolvenpopulatie.
Door eeuwenlange bejaging werd de wolf een schuw nachtdier.
Signalen uit meerdere landen in West Europa en vele waarnemingen in Nederland wijzen er op dat de wolf weer veranderd in het overdag opererend dier dat het ooit was en confrontatie in bewoonde gebieden niet schuwt.
Voor Nowolves is het, historisch en statistisch gezien, niet de vraag óf er op termijn ernstige confrontaties met mensen gaan komen, maar wannéér.
Nergens werd enig positief effect aangetoond door een toppredator in een dichtbevolkt sterk geciviliseerd land, integendeel, in ieder vergelijkbaar gebied word de soort regulier bestreden.
Zij bedreigt eeuwenoude cultuurhistorische waarden en gebruiken als beweiding van dijken, heidegebieden en ruigten, vaak met zeldzame diersoorten/rassen.
De wolf bedreigt bewoners en gebruikers van het buitengebied en de natuur in hun gevoel van veiligheid.
De wolf zal ontegensprekelijk zorgen voor een intensivering en reductie in de resterende extensieve dierhouderijvormen van Nederland.
Zonder volledig te zijn noemen wij als laatste de enorme psychische belasting die een dierhouder doormaakt wanneer zij een aanval op haar dieren meemaakt, én het gevoel van onzekerheid omtrent de veiligheid van je dieren voor alle dierhouders.

- **Instroom van wolven moet worden beperkt met alle mogelijke middelen door middel van de uitzonderingspositie binnen de conventie van Bern.**
- **Zwervende wolven moeten worden gevangen en uitgeplaatst, of beheerd eveneens binnen genoemde uitzonderingspositie.**

Preventieve maatregelen.

Betreffende preventieve maatregelen is het ondoenlijk alle dieren in duizenden al dan niet permanente weiden effectief te beschermen. (pony's, veulens, runderen, schapen, geiten)
Ervaringen in het buitenland leren dat wolven steeds grotere barrières nemen om (landbouw)(huis)dieren aan te vallen.
Wanneer de overheid beslist dat preventieve maatregelen genomen dienen te worden, dienen deze maatregelen betaald te worden door de overheid.

Zij is immers eigenaar/gerechtigde van betreffende roofdieren.

Er dient hierbij ook gedacht te worden aan de extra arbeid voor flexibele rasters en extra onderhoudswerkzaamheden voor wolfwerende rasters
Er zijn vele situaties waarin preventieve maatregelen om uiteenlopende redenen niet mogelijk zijn.
Voor deze situaties dient de overheid individueel maatwerk aan te bieden afhankelijk van de situatie.

Schadevaststelling/bewijsvoering

Schadevaststelling door wolf dient primair te geschieden door *onafhankelijke* mensen van Bij12/Faunafonds.
In onder meer Frankrijk, Canada en Noorwegen werken met standaard procedures zonder dat dna word afgenomen, om aan te tonen dat het met aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid een wolfaanval betreft.
In enkele landen kunnen dierhouders (of sectorvertegenwoordigers) een korte training volgen om zelf vast te stellen (met o.m. fotografisch bewijs) welk dier verantwoordelijk is voor een aanval, op basis waarvan schade word uitbetaald.
De voordelen van een systeem zonder dna afname, of zelfs zonder bezoek ter plaatse van een overheidsfunctionaris zijn duidelijk; enorme kostenreductie.

Schade afhandeling.

De overheid is verantwoordelijk voor de werkelijke directe en indirecte schade die deze diersoort aanricht.
Hierbij kan gedacht worden aan directe schade door dode dieren, schade aan afrastering, groeiachterstand of (blijvend) letsel door bijtwonden, verwerpen ongeboren vrucht, tijdsinspanning met betrekking tot de aanval en extra zorg voor de dieren.

Enkele stelregels met betrekking tot schadeafhandeling

- Er word uitgegaan van de redelijke potentiele waarde van een dier. (voorbeeld, een dierhouder verkoopt nooit lammeren die niet slachtrijp/fokdier/verhandelbaar zijn, 10% onder de potentiele waarde is vaak al verlies)
- Gewonde dieren 50% van de potentiele waarde en dierenartskosten vergoeden.
- Standaard vergoeding voor gederfde arbeid bij een aanval, gebleken is dat een dierhouder hier minimaal 4 uur mee druk is.
- Standaard vergoeding groeiachterstand 1kg per dier bij alle dieren in het koppel door opjaging en langdurige stress.
- Na een aanval dienen dieren verplaatst te worden naar een veilige plaats, wanneer dit niet binnen de mogelijkheden van een dierhouder ligt dient de overheid hierin te bemiddelen en eventuele kosten op zich te nemen.
- Individueel afwijkende redelijk onderbouwde schade vergoeden.

Eerste Hulpteam

Uit gesprekken met dierhouders die een aanval hebben meegemaakt blijkt dat deze vaak hevig geëmotioneerd zijn en niet in staat rationeel te handelen en voor hun dieren te zorgen kort na een aanval.
Met Lto is een plan uitgewerkt voor het opzetten van een landelijk werkend

eerste hulpteam met regionale mensen die snel ter plaatse kunnen zijn om de dierhouder te ondersteunen kort na de aanval.
Deze mensen moeten relevante dierervaring hebben en kunnen mogelijk getraind worden om ook de functie schadevaststelling/bewijsvoering te vervullen.
Wij vragen steun en financiering vanuit de overheid om invulling te kunnen geven aan bovenstaande doelstelling.

Bovenstaande visie is opgesteld door mensen van Nowolves en aan regelmatig voortschrijdend inzicht op verschillende vlakken onderhevig.
Tot de mensen van Nowolves behoren een aantal betrokken agrariërs/ervaringsdeskundigen wolvenaanval, Duitse/Franse/Scandinavische ervaringsdeskundigen, Nederlandse ecologen en afgestudeerden Natuurbeheer en betrokken burgers met hun eigen expertise.
Nowolves vertegenwoordigd de circa 9 mln Nederlanders die kritische vragen zetten bij de komst van de wolf naar Nederland.

Preventie en Schadetegemoetkoming

Stakeholdersbijeenkomst Wolvendraaiboek 2018
Utrecht, 04-07-2018

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Coördinator Wolf BIJ12

Rol BIJ12/Faunafonds

3 Peilers

1)Onderzoek
-Preventieve maatregelen
-Rasters
-Nachtkralen
-Kuddewaakhonden

2)Schade
-Coörd.Predatie
-DNA-afname
-Taxatie
- Betaling

3)Communicatie
-Website
-Brochure
-Voorlichtings-bijeenkomsten (i.s.m…….)

Onderzoeksrapporten

EFFECTIEVE EN PRAKTISCH UITVOERBARE PREVENTIEVE MAATREGELEN TER VOORKOMING VAN PREDATIE VAN VEE DOOR WOLVEN

13 december 2015

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Van Bommel Faunawerk en ARK Natuurontwikkeling

HAALBAARHEIDSSTUDIE VOOR DE OPZET VAN EEN MOBIEL KUDDEWAAKHONDENTEAM

13 december 2015

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

ARK Natuurontwikkeling en Van Bommel Faunawerk

Schade landbouwdieren

- Melding predatie en/of dood dier
- Beoordeling melding a.h.v. gesprek en/of foto’s
- DNA-monstername en/of sectie
- Afhandeling schade 1e fase Wolvendraaiboek
- Uitbetaling

Melding dood dier

- Melden via:
  - **085-486 22 22** (kantooruren)
  - **Avond/Weekend**:Wolvenmeldpunt: **06-23846524**.
- Bij voorkeur via **mail**bericht
- Foto's meesturen verwondingen
- Na beoordeling foto's: WIN óf BIJ12/FF.
- Zonodig DNA-afname en/of sectie dood dier.

  DNA: -uit wond/bloed/ weefsel dood dier en/of -haar/keutel wolf

Melding

- Locatie: “speld” Google-maps
- Omschrijving landschap:
- Datum:
- Omschrijving waar-genomen dier(hond/wolf)
- Foto’s / video
- Evt. Predatiefoto’s dieren
- NAW-gegevens melder incl. tel. + e-mail

Beoordeling foto's + DNA

Wolvendraaiboek

- Fase 1: Zwervende wolf: Alle bewezen wolvenprooi wordt vergoed. Basis=DNA-onderzoek + 80% v. dierenartskosten tot max. waarde dier +Destructiekosten(*geen preventie vereist)*
- Fase 2: Territoriale wolf } *i.o.*
- Fase 3: Territoriaal wolvenpaar } *in ontwikkeling*
- Fase 4: Roedelvorming/jongen } *i.o.*

(onderzoek, preventie + evt. %vergoedingen)

Niet vergoede schade(1e fase)

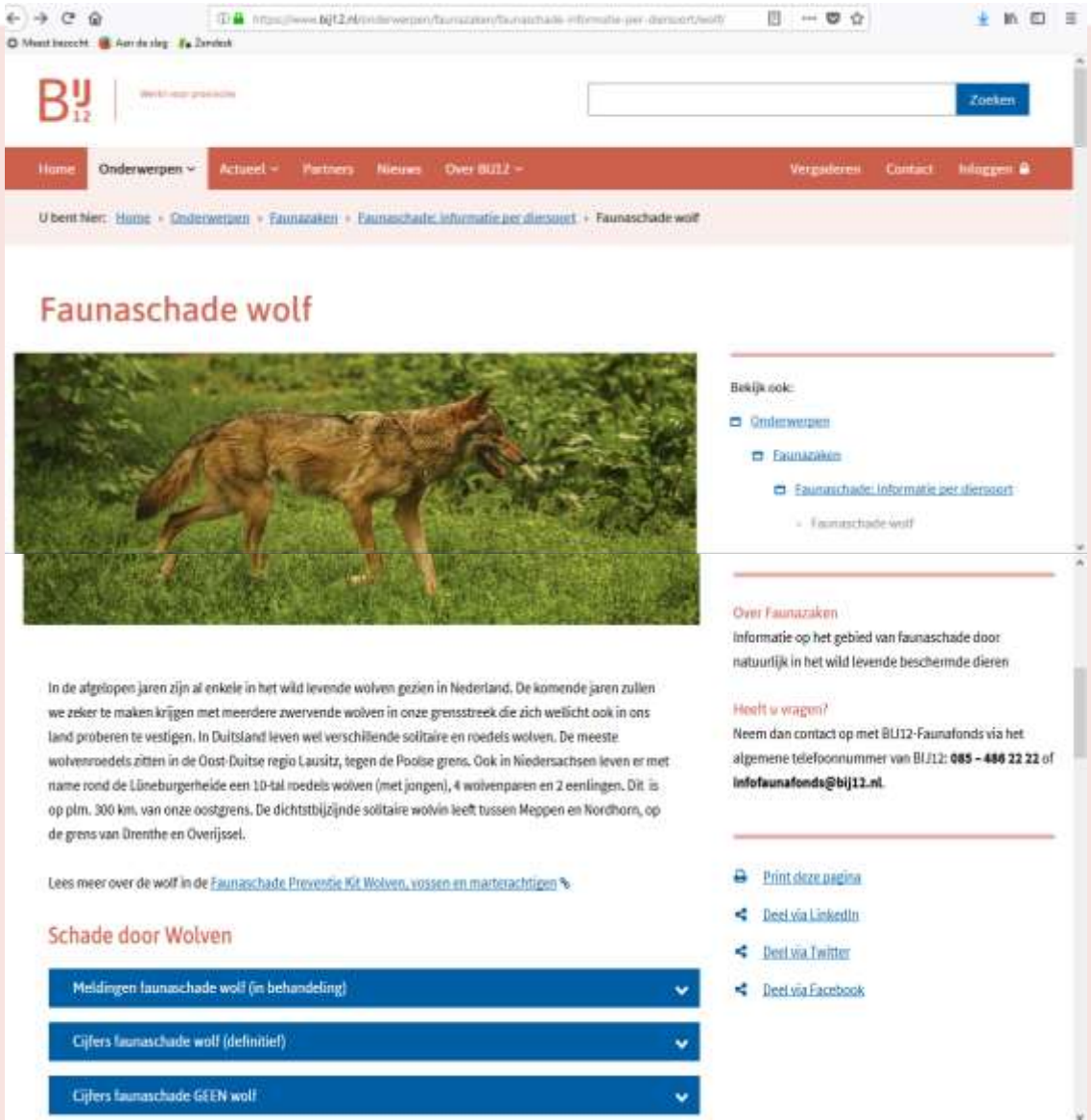
- Geen BRS of UBN-nummer: houders van landbouwhuisdieren : registratieplichtig
- Mogelijke “vervolgschade”, zoals:
  - Mogelijke stressgerelateerde schade
    - Verwerping/abortus
    - Verminderde melkgift
    - Doodmelding na enkele weken zonder directe link predatie
- Niet te bewijzen wolf-predatie.
  - Te oude prooiresten/geen DNA meer mogelijk
  - Te late melding/geen DNA meer mogelijk

Communicatie

- Website: https://www.bij12.nl/
- Persberichten: lead: provincie
- Brochure:
- Rapporten
- Voorlichtingsbijeenkomsten

Website

Zoeken
Home
Onderwerpen
Actueel
Partners
Nieuws
Over BIJ12
Vergaderen
Contact
Inloggen
U bent hier: Home » Onderwerpen » Faunazaken » Faunaschade: informatie per diersoort » Faunaschade wolf
Faunaschade wolf
In de afgelopen jaren zijn al enkele in het wild levende wolven gezien in Nederland. De komende jaren zullen we zeker te maken krijgen met meerdere zwervende wolven in onze grensstreek die zich wellicht ook in ons land proberen te vestigen. In Duitsland leven wel verschillende solitaire en roedels wolven. De meeste wolvenroedels zitten in de Oost-Duitse regio Lausitz, tegen de Poolse grens. Ook in Niedersachsen leven er met name rond de Lüneburgerheide een 10-tal roedels wolven (met jongen), 4 wolvenparen en 2 eenlingen. Dit is op plm. 300 km. van onze oostgrens. De dichtstbijzijnde solitaire wolvin leeft tussen Meppen en Nordhorn, op de grens van Drenthe en Overijssel.
Lees meer over de wolf in de Faunaschade Preventie Kit Wolven, vossen en marterachtigen
Schade door Wolven
Meldingen faunaschade wolf (in behandeling)
Cijfers faunaschade wolf (definitief)
Cijfers faunaschade GEEN wolf
Bekijk ook:
Onderwerpen
Faunazaken
Faunaschade: informatie per diersoort
Faunaschade wolf
Over Faunazaken
Informatie op het gebied van faunaschade door natuurlijk in het wild levende beschermde dieren
Heeft u vragen?
Neem dan contact op met BIJ12-Faunafonds via het algemene telefoonnummer van BIJ12: 085 - 486 22 22 of infofaunafonds@bij12.nl.
Print deze pagina
Deel via LinkedIn
Deel via Twitter
Deel via Facebook

Wolfpredatie Noord/Midden NL

Wolfspredatie Zuid-NL

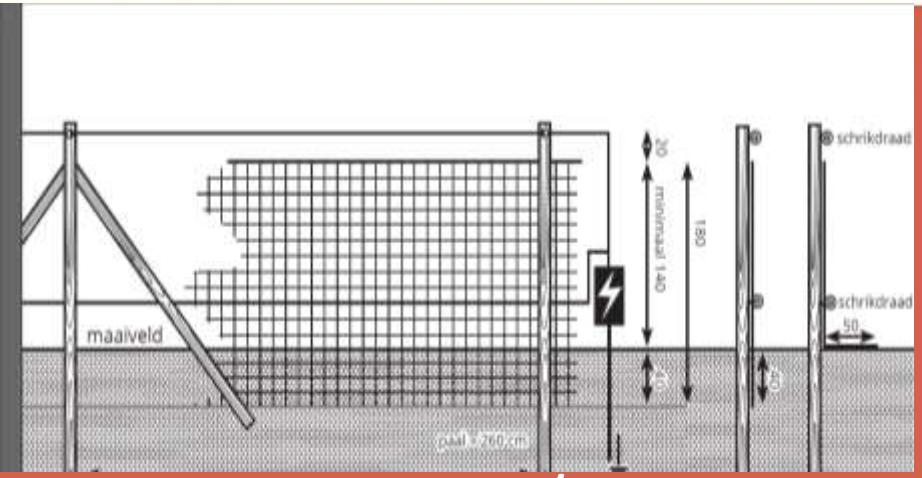
Rol Faunafonds:

- Coördinatie Prooidieren Landbouwhuisdieren
- DNA-monsterneming/evt. sectie
- Afhandeling schade: 1e fase Draaiboek
- Onderzoek/Advies:
  - rapport preventieve maatregelen
  - Onderzoek mobiel kuddewaakhondenteam
  - Onderzoek/demonstratie nachtkralen
- Communicatie en Voorlichting/Website

Mogelijke maatregelen:

- FPK: Faunapreventiekit:
- Deugdelijke rasters
- Kuddewaakhonden/andere diersoort
- Nachtkraal
- ‘s Nachts opstallen
- *(Tijdelijk) Fladderlinten*

Rasters

Vast gaasraster -/- elektrische draden

Elektrisch flexnet

Min. 5 draden 1.00-1.20 hoog

Onderste max. 15-20 cm v. bodem

Min. 4500 Volt

Halverwege aardedraad/springen

Slecht geleidende palen of potjes

Meer bescherming nodig

Kuddebewakers

<u>Kuddebewakingshonden</u>:

*zeer effectief tav. predatie

*kennis en kunde vereist

*luidruchtig/géén schoothond

*kudde, **niet** mensgericht

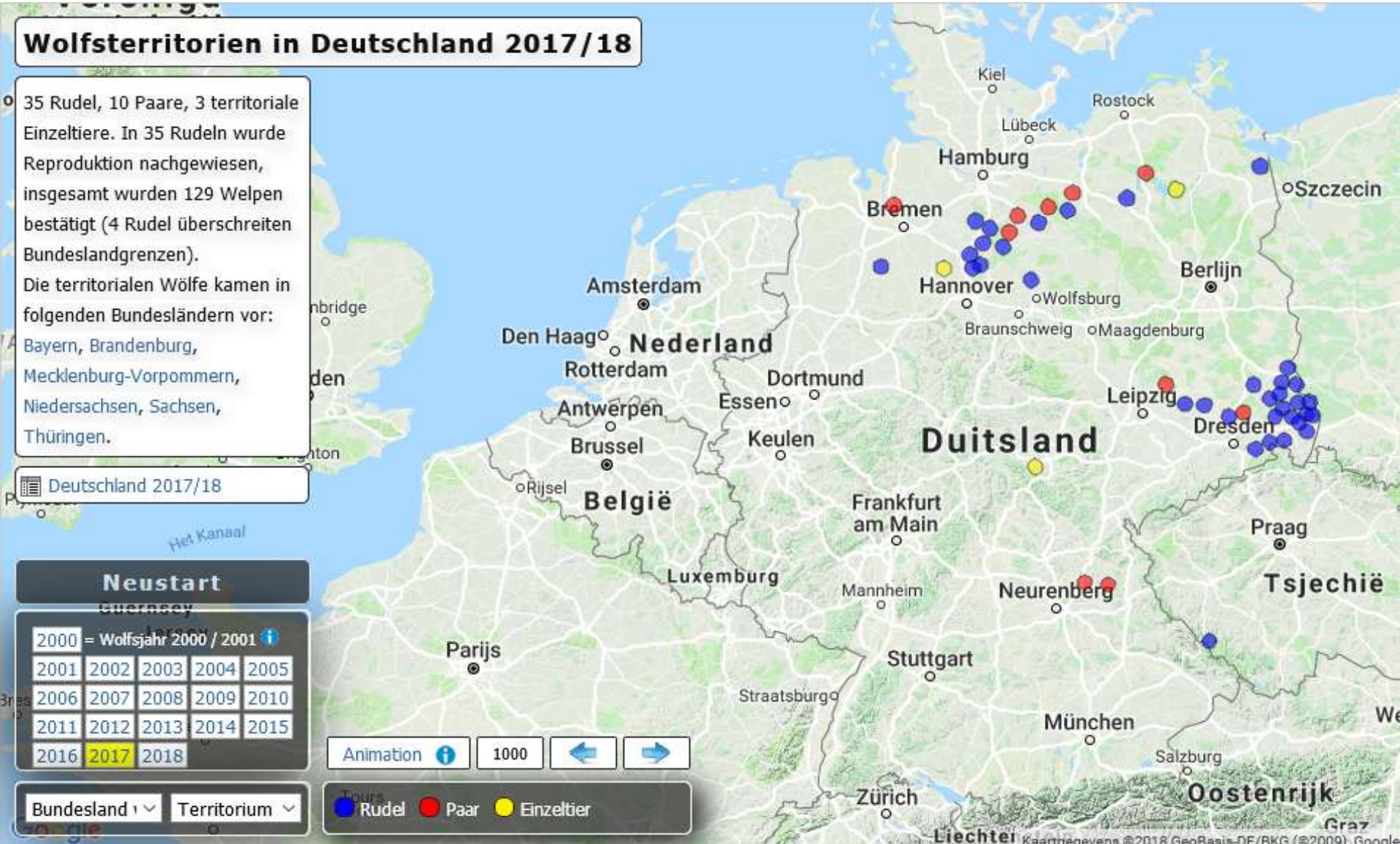
<u>Ezels en lama's</u>:

*effect niet goed onderzocht

*voor eigen soort beschermend

* wél alarmerend

Wolfsterritoria 2017/2018

Dood gevonden wolven in DLD Sinds 1990-2017

- Ilegaal gedood 32 (14,7%)
- Management 2 (0,9 %)
- Natuurlijke dood 22 (10,1%)
- Onduidelijk 12 (5,5 %)
- Verkeersongeluk 150 **(68,8%)**

>>TOTAAL 218

Aandeel prooidieren

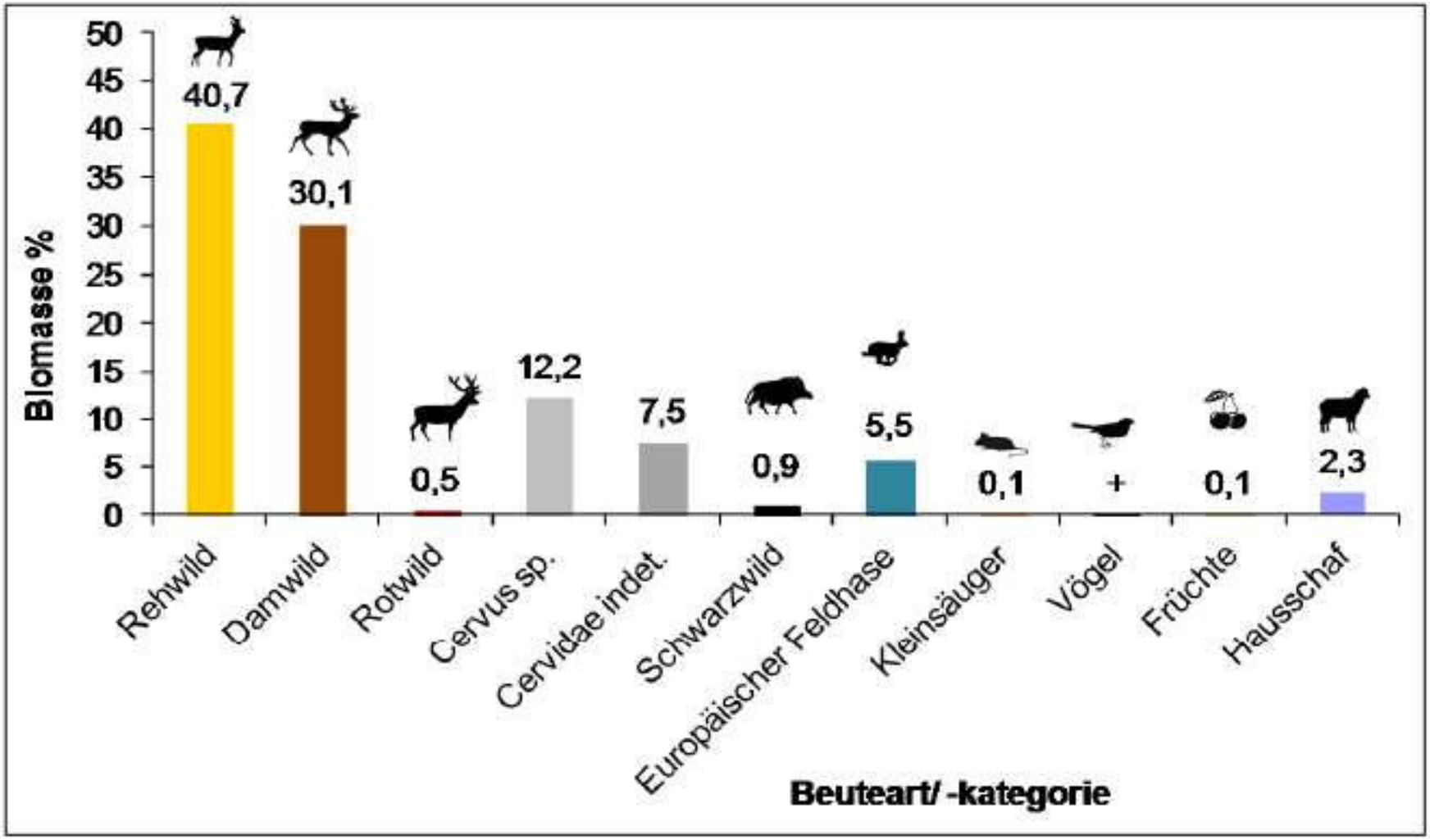
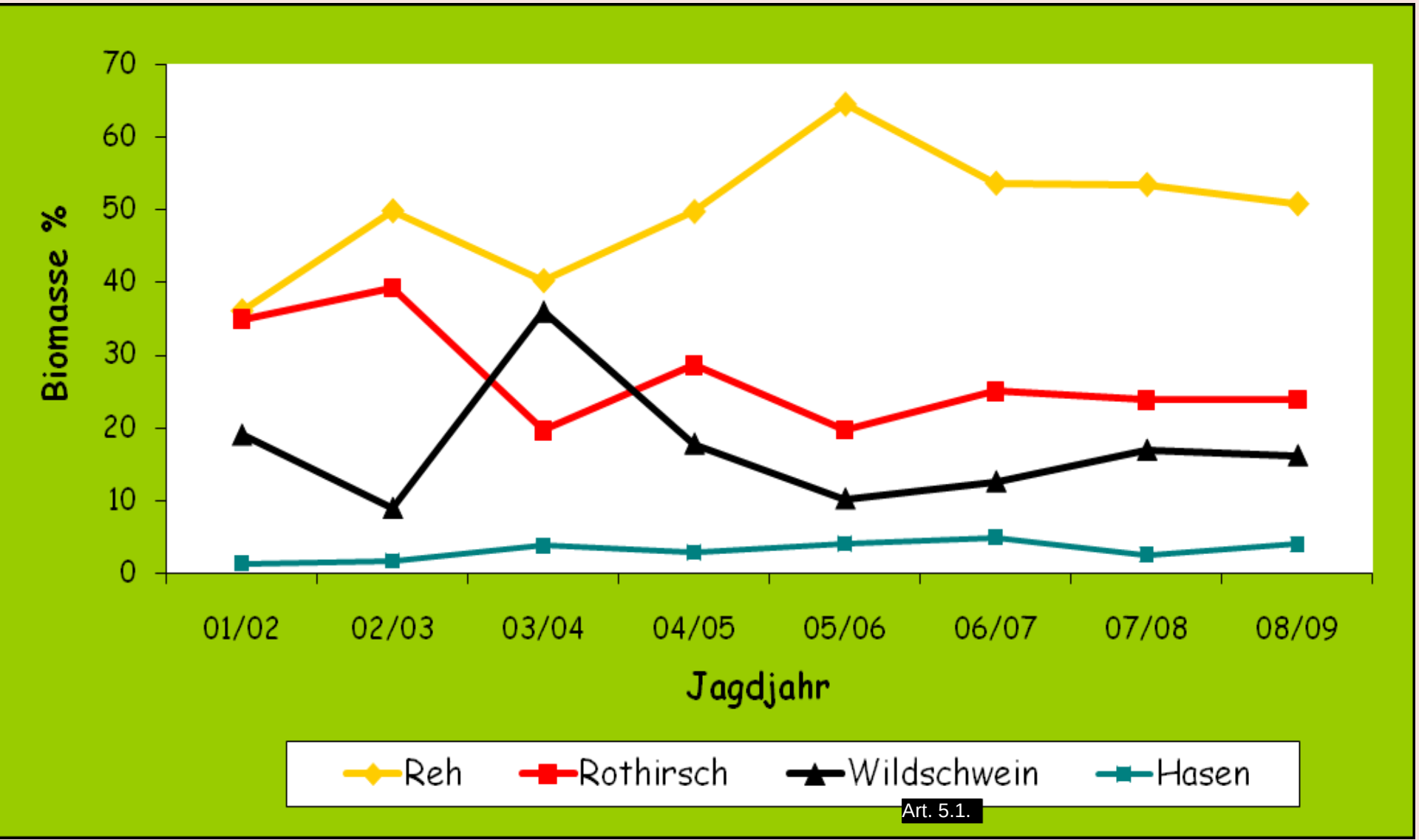

Abb. 6: Biomasseanteile (%) der Beutearten bzw. – kategorien für die untersuchten Losungen vom TÜP Altengrabow (n_{Losung}= 445; „+“ entspricht < 0,01 %)

Art. 5.1.

Aantal wilde prooidieren

Doodsoorzaak Landbouwdieren

Ondersteuning in Duitsland

Bundesland	Financiering tegen wolfsaanvallen?	Op basis van	beschikbaar vanuit
BRANDENBURG	ja	Richtlijn ELER	ELER+landsfinanc.
BADEN-WüRT.B	o.b.v. lsch.oh.regl.		
BAYERN	indiv. beoord. Prev.fonds	nvt.(Prev.fonds)	Landsfinanciën
HESSEN	nee/uitzondering		
MECKL.-VORP.	ja	StÄLU	Landsfinanciën
NIEDERSACHSEN	ja	NLWKN	Landsfinanciën
NORDRH.-WESTF.	ja	Bezirksregierung	Landsfinanciën
RHEINL.-PFALZ	ja	St. Nat. und Umw,	St.+/Landsfinanc.
SCHL.WIG-HOLST.	ja	MELUR	Landsfinanciën
SAARLAND	ja	Ministerie	Landsfinanciën
SACHSEN	ja	LfULG	Landsfinanciën
SACHSEN-ANHALT	ja	ALFF Anhalt	Landsfinanciën
THÜRINGEN	ja	TMUEN	geen ELER-geld

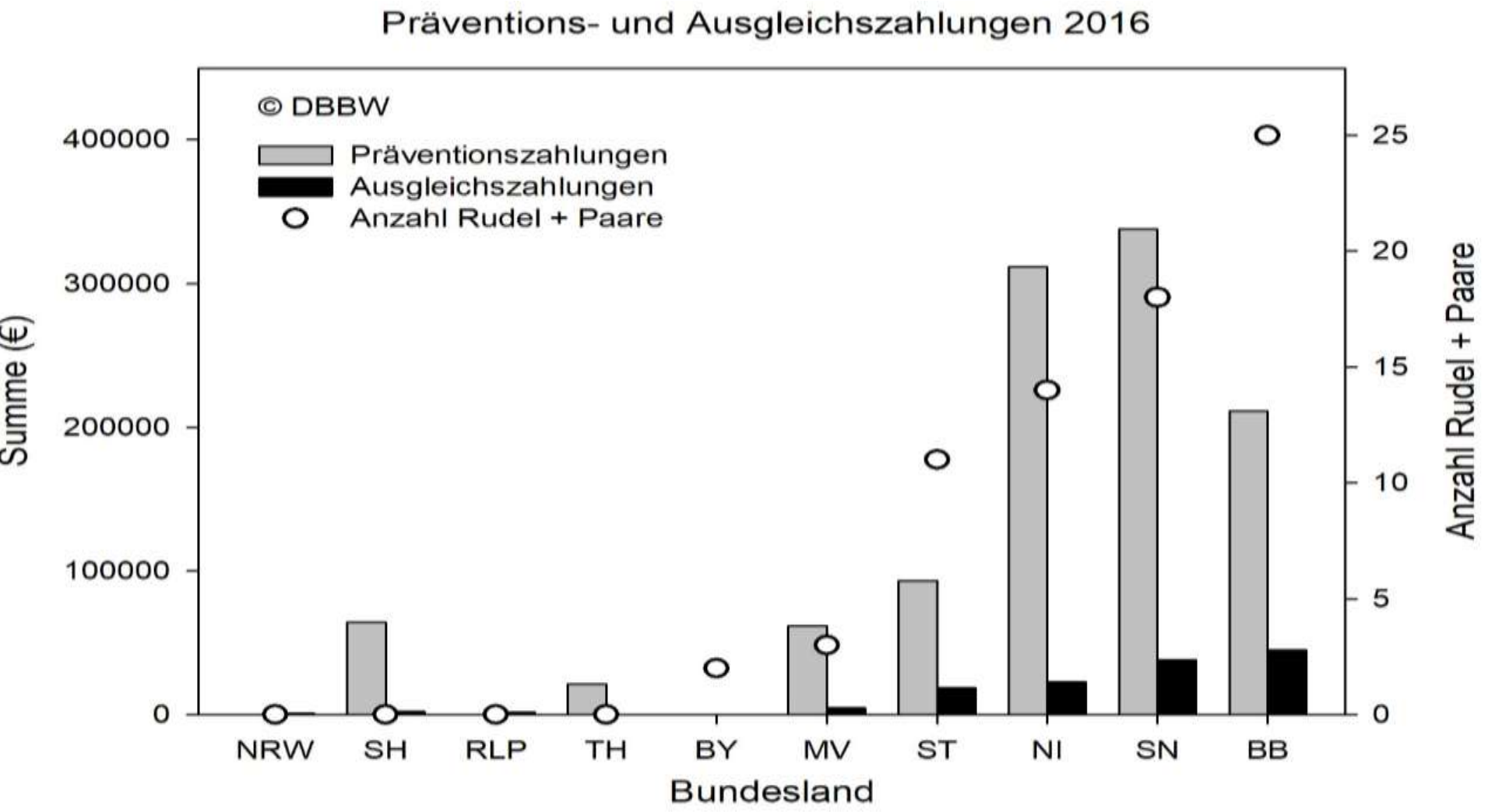
Subsidie Preventiemaatregelen

Bundsland	Financiering van Preventiemaatregelen	Financiering door wie?	rechtsnorm	€ door EU of Bd.land
BB	Ja	ILB(Land)	Richtlijn	ELER + Land
BW	Landschaftsplege-RL			
BY	Preventiefonds	StMUV + StMELF		Land
HE	alleen in noodgeval			
MV	Ja	StÄLU +NP	Richtlijn	Land
NI	Ja	NLWKN	Richtlijn	Land
NW	Ja	Bezirk	Richtlijn	Land
RP	Ja	RLP	Voorschot St.	Land
SH	Ja	MELUR	Richtlijn	Land
SL	Ja	Ministerium		Land
SN	Ja	LfÜLG	Richtlijn	Land
ST	Ja	ALFF	Richtlijn	Land
TH	Ja	TMUEN	Richtlijn	Land

Subsidie maatregelen

Bundesland	Schapen/Geiten	Rund/Paard	Farmwild	Overig	Elektrisch	HSH	Overig
BB	E / HSH / ondergr.	geen	ondergr.	prev.inspanning	100%	100%	min. €500
BW							
BY				Advies +Pilot HSH			
HE							
MV	E/R/HSH/extra eisen	geen	ondergr.	Deminimus	max.75%	max.75%	max75%
NI	E/HSH/extra eisen	niet vast €	ondergr.	geen	80% aanschaf	80% aanschaf	80%
NW	E/R/extra eisen	niet vast €	1.80m./ondrg.	3 leensets gratis	80% aanschaf	80% aanschaf	min. €200
RP	E/R/extra eisen	niet vast €	1.40m./ondrg.	leensets	90% aanschaf	90% aanschaf	90% ongr
SH	ja	ja	nee		80% <DMMus	80%<DMMus	vast rst.
SL	min.zorg/>100HSH	uitz.	ondergr.		90% kosten	90% kosten	nee
SN	E/HSH	uitz.	ondergr.	mobiel HSH	80% aanschaf	80% aanschaf	80% ogr.
ST	E+toebeh.	nee	ondergr.	tot nu niet	80% aanschaf		min.€500
TH	E+toebeh./HSH	nee	ondergr.		75% aanschaf	75% aanschaf	

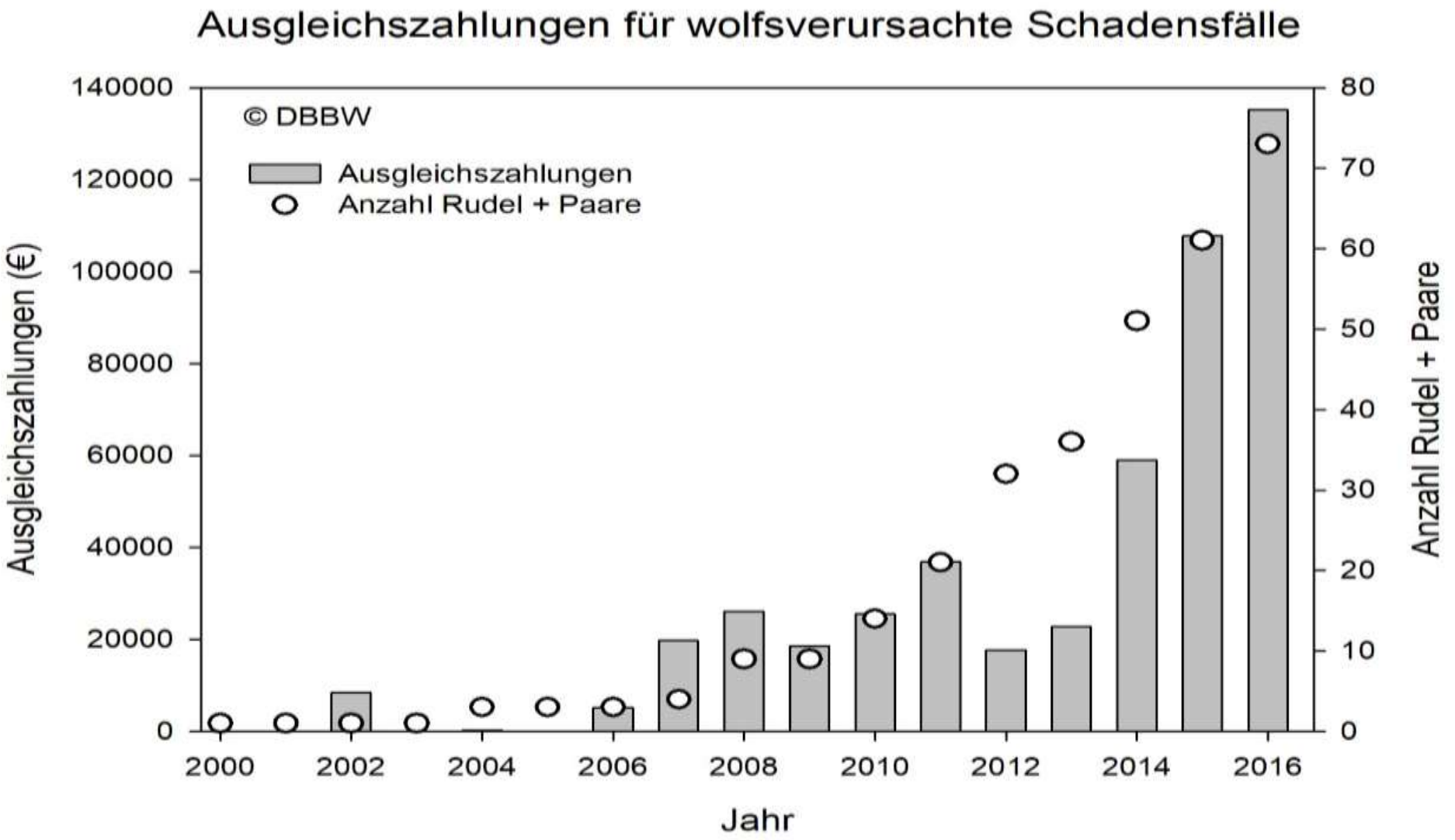
Betalingen in Duitsland 2016

Zusammenstellung der 2016 in den Bundesländern geleisteten Präventions- und Ausgleichszahlungen für wolfsverursachte Schadensfälle.

© DBBW Dokumentations- und Beratungsstelle des Bundes zum Thema Wolf

Schadeontwikkeling 2000-2016

Entwicklung der Ausgleichszahlungen für wolfsverursachten Nutztierschäden in Deutschland von 2000 bis 2016. Seit 2000 gibt es reproduzierende Wolfsrudel in Deutschland.

Wie gaat dat betalen?

Dank voor uw aandacht

BIJ12

Werkt voor provincies

Subsidiekanalen

- ILB= Investionsbank des Landes
- StMUV = Staatsministerium für Umwelt und Verbraucherschutz
- StMELF= Staatsminisiterium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten
- ELER= Euroäischer Landwirtschaftsfonds für die Entwicklung des ländlichen Raums
- StÄLU= Staatlichen Ämter für Landwirtschaft und Umwelt
- NLWKN=Niedersächsicher Landesbetrief für Wasserwirtschaft, Küsten und Naturschutz
- MELUR=Landesprogram ländlicher Raum in Schleswig-Holstein
- ALFF = Ambt für Landwirtschaft, Flurneuordnung und Forsten
- TMUEN=Thüringer Ministerium für Umwelt, Energie und Naturschutz

Belangrijke gegevens:

- www.bij12.nl/faunafonds
- infofaunafonds@bij12.nl
- **Kantooruren**: 085-486 22 22 (secr.BIJ12)
- **Avond/Weekend**:

  Wolvenmeldpunt WIN: 06-23846524.
- https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-informatie-per-diersoort/wolf/
- https://www.bij12.nl/assets/Operationeel-draaiboek-wolf-fase-1.pdf

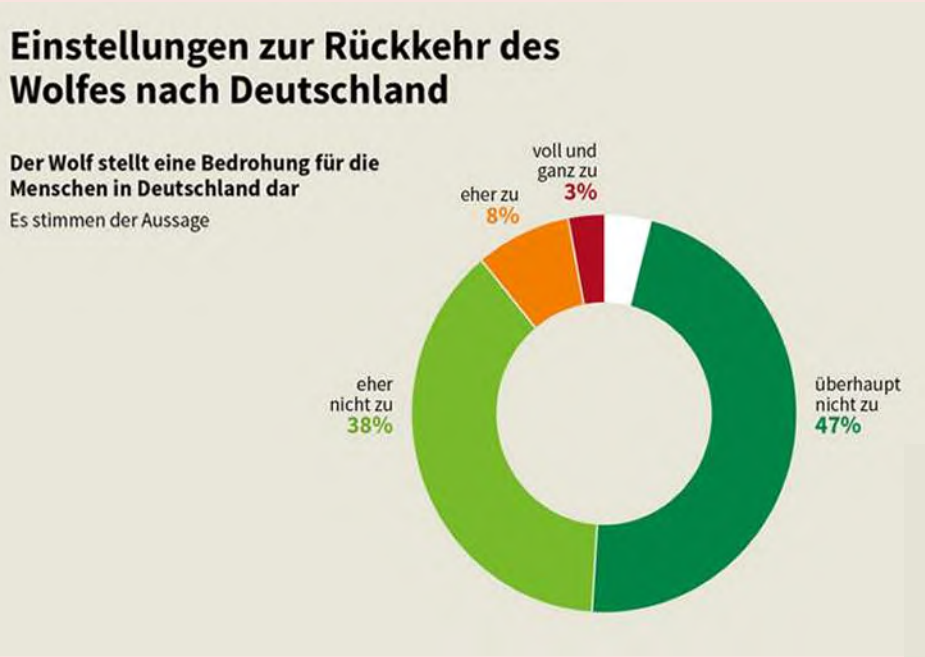
DNA-analyse

- 2 Fasen:

1. Bepaling diersoort: wolf of anders
2. Bepaling individu/”paspoort”:
   - Aan de hand van uitgebreider DNA-verwantschaps onderzoek.
   - Van alle roedels/families is in DLD. DNApaspoort bekend bij Institut Senckenberg.

- *Uiteindelijk kan bepaald worden uit welke roedel een dier afkomstig is en in welk jaar het geboren is en ml. of vrwl.*

Opiniepeiling over terugkeer wolf

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @jagersvereniging.nl>
Verzonden: woensdag 4 juli 2018 14:02
Aan: Art. 5.1. lid 2
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl; Art. 5.1. lid 2 wur.nl; Art. 5.1. @grondbezit.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @nojg.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @prolander.nl; Art. 5.1. lid @politie.nl; Art. 5.1. lid 2 @politie.nl; Art. 5.1. lid @ark.eu; Art. 5.1. lid @rws.nl; Art. @gcsix.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @freenature.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e @uu.nl; Art. 5.1. @kpnmail.nl; Art. 5.1. @chello.nl; Art. 5.1. lid @gmail.com; Art. 5.1. lid 2 @natuurlijkfauna-advies.nl; Art. 5.1. @faunabeheer.nl; Art. 5.1.@hotmail.com; Art. @planet.nl; info@studiowolverine.com; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com; Art. 5.1. lid 2 sub e @minez.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @landschapoverijssel.nl; Art. @brabant.nl; Art. 5.1. lid 2 bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 sub @bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 @bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl; Art. 5.1. @fbelimburg.nl; Art. 5.1. lid 2 @gmail.com; Art. 5.1. to.nl; Art. 5.1.@home.nl; Art. 5.1. lid 2 @wur.nl; Art. 5.1. lid @wur.nl
Onderwerp: RE: Ultnodiging Stakeholdersbijeenkomst operationeel draaiboek Wolf op woensdag 4 juli

L.S.,

Omdat het ons niet lukt vandaag aanwezig te zijn bij deze nog een kleine bijdrage vanuit de Jagersvereniging.

Het standpunt van de Jagersvereniging is te vinden op onze website. https://www.jagersvereniging.nl/jagen/ecologie/wolven/

Er zijn een paar punten die ik wil meegeven:

- Zodra wolven zich hier vestigen zal ook het aantal zwervende wolven toenemen door aanwas en ook de effecten van zwervende wolven
- Probleemwolven vragen om een structurele aanpak. (bijv. gele kaart, rode kaart principe zoals in de VS met beren)
- Gedrag en kennis van wolven opgedaan in grote natuurgebieden zoals Alaska, Yellowstone, maar ook uit Duitsland of Polen is niet 1 op 1 kunt vertalen naar de Nederlandse situatie. Vraagt uitwerking
- Voor jagers is de aanwezigheid van wolven bijzonder relevant op het moment dat:
    - Grofwild moeilijk beheerbaar is omdat het weinig zichtbaar wordt en daardoor standen oplopen. Denk aan nulstandgebieden wild zwijn.
    - Grofwild uit gebieden verdwijnt
    - Terreineigenaren besluiten jacht, beheer en schadebestrijding te beperken vanwege aanwezigheid van wolven. Dat raakt niet alleen belangen van jagers, maar ook van grondgebruikers/eigenaren en andere gebruikers van het buitengebied en bevordert polarisatie.
- Communicatie speelt een cruciale rol. Heb oog voor de rol van de wolf maar vooral ook voor die van de belangen. Roepen dat met rasters, ophokken en kuddehonden schade kan worden geminimaliseerd is voor de meeste grondgebruikers een kostbaar of onmogelijk handelingsperspectief. Erken dat ook en kijk vervolgens met de sector hoe daarmee om te gaan.
- Zie ook bijgaand artikel in de NRC voor degenen die dit nog niet hebben gelezen. https://www.nrc.nl/nieuws/2018/05/25/geen-paniek-de-wolf-is-terug-a1604289

Met vriendelijke groet,

Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging

Art. 5.1.
Teamleider Ecologie

M (06) Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @jagersvereniging.nl
Prinses Marielaan 2 • Postbus 1165 • 3800 BD Amersfoort • www.jagersvereniging.nl

Nieuwsbrief
Schrijf in voor onze gratis, tweewekelijkse nieuwsbrief en blijf op de hoogte van het laatste nieuws over jacht, jagen en de Jagersvereniging!

Disclaimer
Dit bericht is vertrouwelijk en uitsluitend bedoeld voor de geadresseerde. Indien u niet de geadresseerde bent wordt u verzocht de afzender hiervan in kennis te stellen en dit bericht te vernietigen.

Zelfde mailwisseling: 30 juni 2018 - 14:31 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo n@wur.nl>
Verzonden: vrijdag 13 juli 2018 11:47
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: RE: kaartje wolven gebruiken?
Bijlagen: profielen voorjaar2018 neutraal WURlogo.jpg; Tabel wolfindividuen voorjaar2018 WEnR.JPG

Ga je gang Art.

Regards, Art. 5.1. lid 2
Wageningen Environmental Research (WENR)
Animal Ecology Team
P.O. Box 47, NL-6700 AA Wageningen
The Netherlands
Phone: +31-317 Art.
5.1. lid
2 sub*@wur.nl*
Internet: http://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/Environmental-Research.htm
http://www.wur.nl/nl/Persone Art. 5.1. lid 2 sub e *tm*
Wednesday is my free day

From: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Sent: vrijdag 13 juli 2018 11:12
To: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>
Subject: kaartje wolven gebruiken?

Hoi Art.

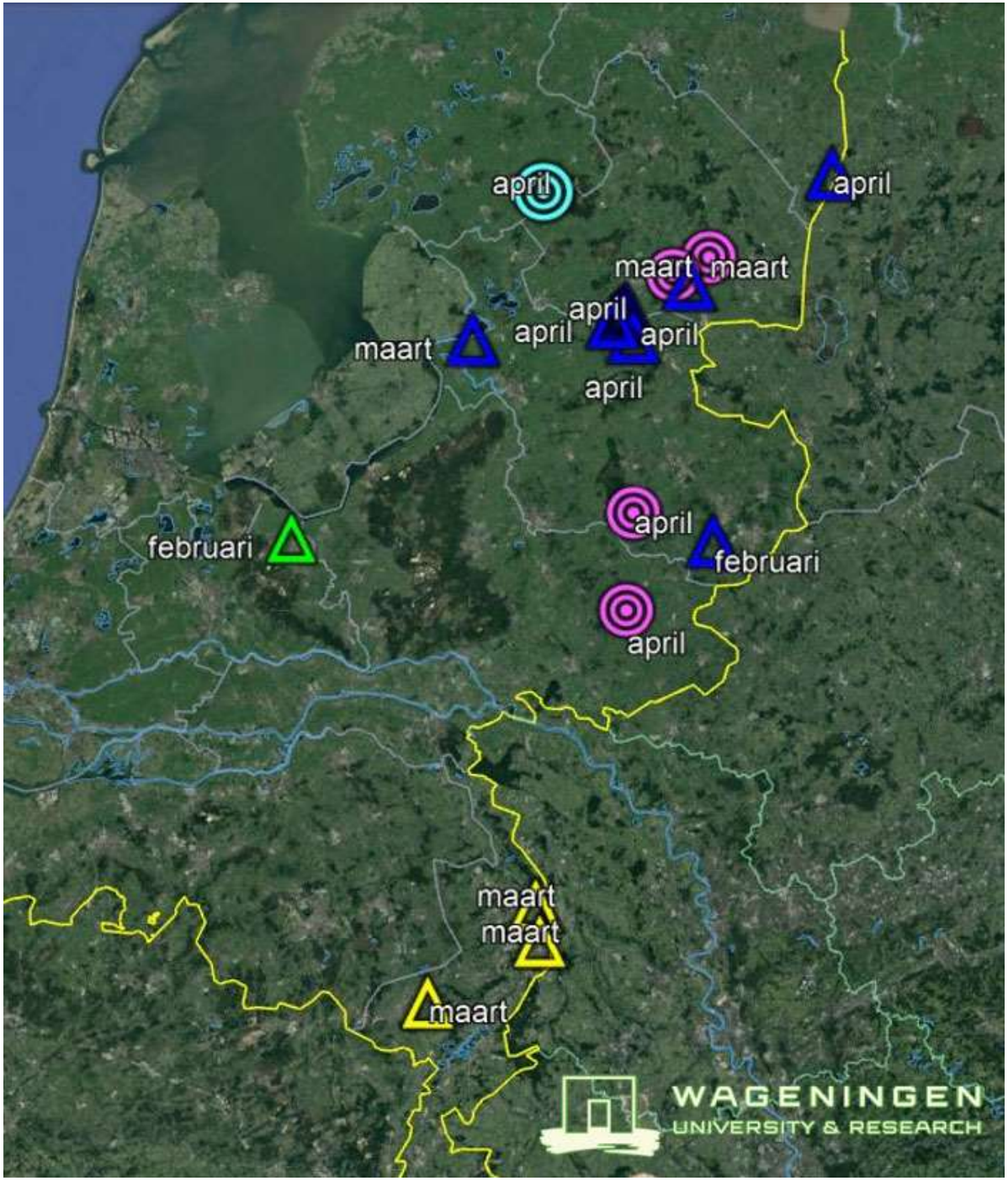
Mogen wij jullie kaartje met de aangetroffen 6 wolven van de afgelopen tijd gebruiken voor een intern intranet bericht?
Ik wil de collega's die het dier een 'ver van je bed' soort vinden er mee wakkerschudden ;)

Groet, Art.

Disclaimer Nederlands English

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 71

Profielen voorjaar 2018 neutraal

april
april
maart
maart
april
maart
april
april
april
april
februari
februari
april
maart
maart
maart
WAGENINGEN
UNIVERSITY & RESEARCH

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 71

Tabel wolfindividuen voorjaar 2018

Province	plaats	datum	geslacht	herkomst
Utrecht	Bunschoten	februari	man	Barnstorf roedel
Limburg	Nieuwbergen	maart	man	Barnstorf roedel
Limburg	Lottum	maart	man	Barnstorf roedel
Limburg	Baexem	maart	man	Barnstorf roedel
Overijssel	Beckum	februari	man	onbekende herkomst
Overijssel	Kampen (2)	maart	man	onbekende herkomst
Drenthe	Zuidwolde	maart	man	onbekende herkomst
Drenthe	Zwinderen	april	man	onbekende herkomst
Groningen	Sellingen	april	man	onbekende herkomst
Drenthe	Veeningen/Alteveer	april	man	onbekende herkomst
Drenthe	Alteveer	april	man	onbekende herkomst
Drenthe	Zuidwolde	april	man	onbekende herkomst
Drenthe	Drogteropslagen	april	man	onbekende herkomst
Drenthe	Benneveld	maart	vrouw	Schneverdingen roedel
Drenthe	Tiendeveen/Oosterhesseven	maart	vrouw	Schneverdingen roedel
Overijssel	Markelo	april	vrouw	Schneverdingen roedel
Gelderland	Ruurlo	april	vrouw	Schneverdingen roedel
Friesland	Boijl	april	vrouw	Daubitz roedel

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>
Verzonden: vrijdag 13 juli 2018 15:03
Aan: Art. 5.1. lid 2 @natuurmonumenten.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e @grondbezit.nl; Art. 5.1. @jagersvereniging.nl; Art. 5.1. lid 2 @nojg.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @prolander.nl; Art. 5.1. lid @politie.nl; Art. 5.1. lid 2 @politie.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @rws.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @freenature.nl; Art. @uu.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 sub @bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 @bij12.nl; Art. @brabant.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @minez.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo tudiowolverine.com; Art. 5.1. lid 2 sub e @hotmail.com; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @home.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: Stukken nav de stakeholdersbijeenkomst Wolven 4 juli jl.
Bijlagen: Stellingen workshops 4 juli 2018 versie 2.0.odt; Links en deelenemerslijst stakeholdersbijeenkomst 4 juli.odt; Hoofdstuk1 paragraaf 1 Soortenbescherming versie 3.0.odt; Hoofdstuk 1 paragraaf 2 Monitoring versie 2.0.odt; Hoofdstuk 1 paragraaf 3 Schade en preventie.odt; Hoofdstuk 1 paragraaf 4 Ontheffingverlening versie 3.0.odt; Hoofdstuk 2 Samenwerking versie 2.0.odt; Hoofdstuk 3 communicatie versie 2.0.odt; inleiding versie 3.0.odt

Hallo allen,

Wij kijken terug op een zeer geslaagde stakeholdersbijeenkomst van afgelopen 4 juli. Bedankt voor jullie aanwezigheid en/of jullie inbreng op deze dag.
Hierbij zoals beloofd op deze bijeenkomst een aantal documenten.

In de bijlages vinden jullie:
- De sheets van de lezing van WEnR
- De sheets van de lezing van BIJ12 (deze wordt nog nagestuurd)
- Een samenvatting van de discussies in de workshops (niet uitputtend)
- Een document over positiebepaling van wolf ingestuurd door Art. 5.1. lid
- Een document met een aantal genoemde links naaar websites (niet uitputtend) en met de deelnemerslijst

- Daarnaast vinden jullie ook de door de Lupus wekrgroep geschreven hoofdstukken van het Interprovinciaal Wolvenplan.
Deze hoofdstukken zijn nog in concept en nog niet ambtelijk of bestuurlijk afgestemd, er zijn dan ook nog geen rechten aan te ontlenen en er kunnen nog wijzigingen aan plaatsvinden.
Ons verzoek aan jullie is om deze teksten door te nemen en eventuele opmerkingen naar mij toe te sturen, zodat ik deze kan voorleggen aan de werkgroep waarna ze eventueel meegenomen kunnen worden in het wolvenplan.
Tegelijk met dat we dit naar jullie sturen, wordt het ook naar het IPO gestuurd voor een eerste kennismaking.

* Hieronder schets ik even kort nogmaals het verloop van het proces:
- **13 juli:** Jullie (de stakeholders) en het IPO ontvangen de concept teksten van het wolvenplan
- **24 juli:** de uiterste inleverdatum van de reacties van jullie en van het IPO bij mij!
- **6 augustus**: Jullie en het IPO ontvangen de door ons aangepaste concept teksten van het wolvenplan
- **20 augustus:** Uiterste inleverdatum van de reacties bij mij!
- **24 juli:** aanleverdatum van het door ons aangepast wolvenplan het ambtelijk overleg.
- **4 en 5 oktober**: Het bestuurlijk overleg zal een besluit nemen over het wolvenplan.

Zoals te zien is het een zeer korte periode waarin alles moet plaatsvinden. Als wij jullie reacties mee willen nemen in de teksten, is het dan ook van uiterst belang dat jullie deze voor de uiterlijke data bij mij inleveren. Komen er reacties na deze datum binnen, dan kan ik niet garanderen dat de reacties nog meegenomen worden in het hele proces.

Dus voor de reacties op de stukken die ik nu meestuur, zou ik graag **vóór uiterlijk 24 juli** as jullie reacties ontvangen!

Mochten jullie zien dat ik onverhoopt iemand vergeten ben in de maillijst te zetten, geef dat dan aub aan mij door, zodat ik hem in de volgende mailing wel mee kan nemen! :)

Alvast heel erg bedankt en ik kijk uit naar jullie reacties!

groetjes Art.

Vriendelijke Groetjes ,

Art. 5.1. lid 2 sub

Projectleider Draaiboek Wolf

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 72

Stellingen workshops 4 juli 2018 versie 2.0.

De Workshops:

De groep is gesplitst in vijf deelgroepen die elk twee stellingen hebben besproken die waren ingebracht door:

- Platform kleinschalige schapen en geitenhouderij (stellingen preventie)
- LTO Nederland (stellingen vergoeding van schades)
- Vereniging het Edelhert (stellingen ecosysteem/wildbeheer)
- NoWolves.nl (stellingen ruimte voor de wolf)
- Zoogdiervereniging (stellingen over monitoring)

Het onderstaande overzicht geeft –niet uitputtend- het resultaat van de discussies over de stellingen uit de verschillende deelgroepen. De reacties zijn uitdrukkelijk eigen meningen van de diverse stakeholders, opname in dit workshopverslag wil niet zeggen dat over alle punten of conclusies volledig consensus bestaat.

Monitoring:

Stelling1: Gevoelige data mbt de wolf moet onder een embargo blijven ter bescherming van dier.

Eerst duidelijk krijgen wat precies gevoelige data is voor het dier. Dat kan bv zijn de aangerichte schade. In deze gevallen moeten de gegevens zoals exacte locatie etc geanonimiseerd openbaar gemaakt worden. (grove resolutie)

Vnl, bedenk heel goed welke informatie je naar buiten wilt laten komen.

Als er sprake is van gevoelige data, zoals oa ook het kerngebied van de wolf, bv de rustgebieden, dan zouden die op leefgebied weergegeven kunnen worden, bv 10 x 10 km, ivm de maatregelen die er dan genomen kunnen worden. Wordt het specifieker aangegeven dan is er een grote kans op ramptoerisme, veiligheid van de mensen ivm naïviteit, de dieren kunnen wennen aan het tegenkomen van mensen, er kan sprake zijn van illegale vervolging, vergiftiging, stroperij, stelen van welpen etc en het verstoren van het leefgebied. Allemaal onwenselijke gevolgen.

Stelling 2: Monitoring van de wolf moet altijd met veldonderzoek en DNA onderzoek worden uitgevoerd.

DNA onderzoek is nodig naast het veldonderzoek om de soort te kunnen bepalen, wolf of geen wolf (hond, jakhals, geen van allen). Dit omdat er een schadevergoeding gegeven moet worden indien de schade van een wolf komt.
Voor de juridische afhandeling van de schades moet aangetoond kunnen worden dat er onderzoek is gedaan naar de soort en moeten daar bewijzen voor zijn, ook als er is aangetoond dat er geen wolf bij was en er geen schade uitgekeerd wordt. De bewijzen zullen dan ook bewaard moeten worden, duidelijk vastgelegd moeten worden.

Voorkeur heeft het om kaders te stellen met duidelijke afspraken wanneer er wel en niet het veld in wordt gegaan om DNA af te nemen.

Ruimte voor de Wolf?

Stelling 1: Voor de wolf is geen plaats in Nederland.

Vooraf: Alles wat we weten is vooral speculeren, want we hebben op dit moment nog geen referentie in Nederland!
Deze stelling is bekeken vanuit de wolf gezien.
In dat geval is de stelling niet waar, omdat de wolf cultuurtolerant is, hij zal zich niet storen aan de mens ook al is er niet de rust die de voorkeur heeft, zolang er voldoende prooidieren zijn en in Nederland is er sprake van meer dan voldoende prooidieren.
Daarnaast is er voldoende territoriumgebied van meer dan 250 km2 met de natuurgebieden, wat geeft dat er voldoende overlevingsmogelijkheden zijn voor de wolf.

Stelling 2: Het is onverantwoord om de wolven zich hier te laten vestigen en laten rondzwerven.

Deze stelling wordt gezien vanuit de samenleving, dit omdat er 422 personen op de km2 wonen, er sprake is van versnipperde natuur die te klein is voor een roedel van 5 – 8 wolven, we intensief gebruik van het platteland hebben met een hoge veedichtheid.

Punten waar rekening mee gehouden moeten worden zijn het risico voor confrontatie en het daarbij behorende gevoel van onveiligheid van de mensen. En het risico op schade.

Punten die meegenomen kunnen worden in het draaiboek zouden kunnen zijn: Voorlichting voor verschillenden doelgroepen, onderbouwd met feiten, Monitoring van de mens (hoe gaan we er mee om, hoe gaan de interacties, wat is de reactie van de maatschappij op de wolf) en de wolf (hoe gaat de verspreiding, waar zijn de schades, waar de roedels etc), het testen van preventieve maatregelen opnemen in het draaiboek.
Hierin kan maatwerk per situatie meegenomen worden voor de schades en de preventieve maatregelen en vrijwilligers zouden gebruikt kunnen worden bij het monitoren van de wolven, er zijn voldoende vrijwilligers, boswachters etc die bijgeleerd kan worden waar op te letten.

Vergoedingen van Schades

Stelling 1: Huidige vergoedingsregeling dekt de emotionele en vervolgschade niet.

De belangrijkste punten waren het niet zijn voor een koppeling tussen preventie en schadevergoeding, de situaties verschillen te veel dat dit te complex is en er beter gekeken kan worden naar eventueel maatwerk. Een preventievergoeding zou wel een keuze kunnen zijn, voor

degenen die er iets mee kunnen, een verplichting wordt gezien als te zwaar, daar het niet altijd mogelijk is.
En de mogelijkheid te kijken naar het verruimen van de term directe schade, wat valt hieronder, enkel het schaap dat schade heeft, of ook bv de lammeren die doodgeboren of niet opgevoed kunnen worden door dat schaap. De waarde van de kudde zit vnl in de lammeren die geboren worden, waardoor de huidige directe schade als te beperkt wordt gezien en de uiteindelijke waarde van een lam een betere referentie zal zijn. Discussie mogelijkheid over wat verder nog gezien kan worden als indirecte schade, zoals overlijden van schapen door stress, minder lammeren door stress, minder gewicht door stress etc...

Verder werd genoemd dat de vergoeding van de schade gelijk getrokken zou kunnen worden aan de schade die opgelopen wordt door een hondenaanval (normen van verzekeringsmaatschappijen), waarbij daarna een onderscheid gemaakt kan worden tussen het soort schaap/lam en de economische waarde van het schaap. Per schaap zit daar nogal verschil in.

Bij emotionele schade werd ook aangegeven dat het misschien iets kan zijn om mensen te ondersteunen nadat er een aanval is geweest, dmv praten, hulp preventie en andere mogelijkheden.

Stelling 2: Bij definitieve vestiging moet er oog zijn voor verschillen tussen semi professionele en hobbymatige dierhouders. Ook qua voorlichting en financiële ondersteuning bij hetnemen van juiste voorzorgsmaatregelen.

Conclusie was dat rond gebieden waar een roedel zich heeft gevestigd in gesprek gegaan moet worden met de daar gevestigde bedrijven om te kijken welke preventie de beste mogelijkheden geeft, dit omdat zij het meeste gevaar lopen. Ook hier is dan weer sprake van maatwerk, waarbij landelijk standaarden vastgelegd kunnen worden, maar daarbinnen ruimte overblijft voor gemeenten of provincies om eigen preventie en vergoedingen vast te stellen, afhankelijk dus van de locaties van roedels.
En op dit moment worden de maatregelen nog gezien als koffiedik kijken, waardoor aangeraden wordt de 100% tegemoetkoming in stand te houden.

Aangegeven werd dat het voor (semi) professionele bedrijven vaak niet financieel haalbaar is aan alle preventie maatregelen te voldoen, vanwege kosten/grootte van de velden.

Verzoek om opnieuw om tafel te gaan als er wel/geen koppeling bleek tussen het uitvoeren van preventiemaatregelen en de schades van schapen door wolven.
Verzoek om in het draaiboek mee te nemen hoe om te gaan met een teveel aan wolven en wat het maximum aan wolven is.
Verzoek om mee te nemen wat het Nederlandse aandeel is in de Europa vwb de regelgeving mbt wolven.

Ecosysteem/Wildbeheer

Stelling 1: De grofwildstand in Nederland zal drastisch wijzigingen ondergaan tgv de wolf.

De stand van het wild zal geen wijzigingen ondergaan, maar het gedrag en de verspreiding van het wild zal wel wijzigingen ondergaan tgv de wolf.
Lokaal zal er wellicht meer schade kunnen zijn, daar waar roedels wild zich bevinden.

Benadering is dat er geen wijziging in de stand zal plaatsvinden doordat er wellicht minder geschoten hoeft te worden. Wel zullen er meer roedels wild gevormd gaan worden, doordat ze bescherming bij elkaar zoeken, ze zullen wellicht wat schuwer zijn en ze zullen meer op het veld, heide of vlakte aanwezig zijn, doordat ze daar beter zicht hebben. Verder zal het wild zich waarschijnlijk meer gaan verplaatsen.
Dit kan inhouden dat er op lokale plekken meer schade aan de gewassen plaats zal vinden, waar op andere plekken juist meer kans voor bosverjonging zal zijn.

Belangrijke punten om in het oog te houden zijn de communicatie met oa terreinbeheerders en de monitoring van de wolf en het grofwild.

Stelling 2: De wolf kan geen natuurlijk gedrag vertonen in ons kleinschalige, dichtbevolkte landschap.

Conclusie was dat dit wel mogelijk was, onder de volgende voorwaarden:
- Er zullen plaatsen zijn met voldoende ruimte, zoals bv Groene Woud, Veluwe en Drents Friese Wold. Hierin wordt gepleit voor rustgebieden met hoefdierruimtes, grotere blokken met minder wegen en paden met een goed ontsluitingsplan of desnoods sturing van de reactiedrukte in combinatie met preventieve maatregelen. Wel werd aangegeven dat het houden van rustgebieden in NL lastig te handhaven is, doordat veel mensen zich niet houden aan de borden die er geplaats worden dat het verboden te betreden is, met de huidige toename van recreatie is het vrij druk in de natuurgebieden, ook in de zo genoemde rustgebieden.
- het doorgaan met het natuurnetwerk NL is belangrijk hiervoor, met een ecologische hoofdstructuur. Tevens zouden er lokale Hotspots gemaakt kunnen worden.

Iets wat naar voren kwam was dat het houden van prooidieren op een bepaalde plaats ook betekend dat de predatoren, de wolf, gebonden kan worden aan een bepaalde locatie.

Preventie:

Stelling 1: Preventiemaatregelen zijn voor veel schaphouders onbetaalbaar en op den duur niet effectief.

Er werd aangegeven dat ten eerste de preventie evolueert, er komen steeds meer nieuwe mogelijkheden bij en deze zullen In het oog gehouden moeten worden. Daarnaast is de vraag nu eigenlijk nog niet relevant, we zijn nog niet zo ver, maar straks weten we hoe het ervoor zal staan en aan en wat de gevolgen ervan zullen zijn, of preventieve maatregelen effectief zullen zijn of juist niet en voor hoelang ze zullen werken.

Tevens werd aangegeven dat in de andere delen van Europa waar wolven zaten, er ook schapenhouders zaten, op geen van de locaties waren schapenhouders uitgeroeid door de komst van de wolf. Maar feit is wel dat de schapenhouderij een financieel zwakke groep is, waardoor het nemen van preventiemaatregelen een lastige beslissing kan zijn. Onder onbetaalbaar werd in deze groep ook gesteld het te veel moeite vinden of er geen zin in hebben van het uitvoeren van preventieve maatregelen.

Stelling 2: Overheid moet investeringen van preventie volledig vergoeden, ook voor de hobbyhouders.

In principe waren ze het hiermee eens, maar niet volledig:
Een verdeling van 80% vergeoden – 20% eigen bijdrage leek reëler, voor iedereen dan, hierin zijn momenteel wel alleen de investeringskosten meegenomen, niet de kosten voor onderhoud of arbeid.
De wolf is nieuw, dus een overgangsperiode lijkt op zijn plaats en je kweekt op die manier een groter draagvlak voor de komst van de wolf.
Wel lijken stemmen op te gaan om de handelingsruimte te beperken voor de houders, iedereen zou aan de preventie moeten meedoen, omdat de wolf kan leren zich te specialiseren in het aanvallen van schapen ivm het gemak als er niet voldoende preventieve maatregelen zijn genomen.
De overheid moet zijn verantwoordelijkheid dragen, doordat zij deze stap is aangegaan met ondertekening van de conventie van Bern.

Discussie mogelijkheid dook op rondom de koppeling preventieve maatregelen en de schadevergoeding, degenen die voor waren, waren dit doordat op die manier iedereen mee gaat doen met de maatregelen en de specialisatie van de wolf in schapen daardoor tot een minimum wordt beperkt en het risico voor schapenhouders rondom degene die geen preventie zou willen ook beperkt wordt.

Dit leidde tot de boeiende modellen waaruit gekozen kan worden : het vaccinatiemodel (iedereen doet mee en je gaat het op die manier zoveel mogelijk tegen) of het fietsslot model (Niet iedereen doet mee of bepaalde locaties worden verplicht mee te doen, waardoor het probleem zich kan verschuiven en ten dele onder controle kan worden gehouden. En de gedachte, ik kan preventie niet betalen, dus ik wil complete vergoeding van de schade die ik oploop daardoor.)

Enkele losse opmerkingen tijdens de plenaire discussie:

- Er kan een nulmeting gehouden worden voor waar we denken dat de wolf voor gaat komen, om te kijken hoe de stand van zaken zich daar ontwikkeld.
- Wat vinden we maatschappelijk aanvaardbaar mbt verhalen van preventie en schades
- Bij welke grens gaan we over naar beheer van de wolf.
- Wat is de totale hoeveelheid aan kosten voor preventie in verhouding tot de hoogte van de schades die uitgekeerd moeten worden, staat dat in verhouding. Hierbij moet rekening gehouden worden, dat de cijfers die we hebben vnl gaan over regio's waar al langere tijd preventieve maatregelen worden genomen, waardoor en de schades door de wolf lager zijn, maar ook de kosten lager zijn doordat de meesten al maatregelen hebben genomen in voorgaande jaren.

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 72

Links en deelnemerslijst stakeholdersbijeenkomst 4 juli

Links en deelnemerslijst stakeholdersbijeenkomst

Links:

https://www.dbb-wolf.de/mehr/literatur-download/berichte-zu-praevention-und-nutztierschaeden

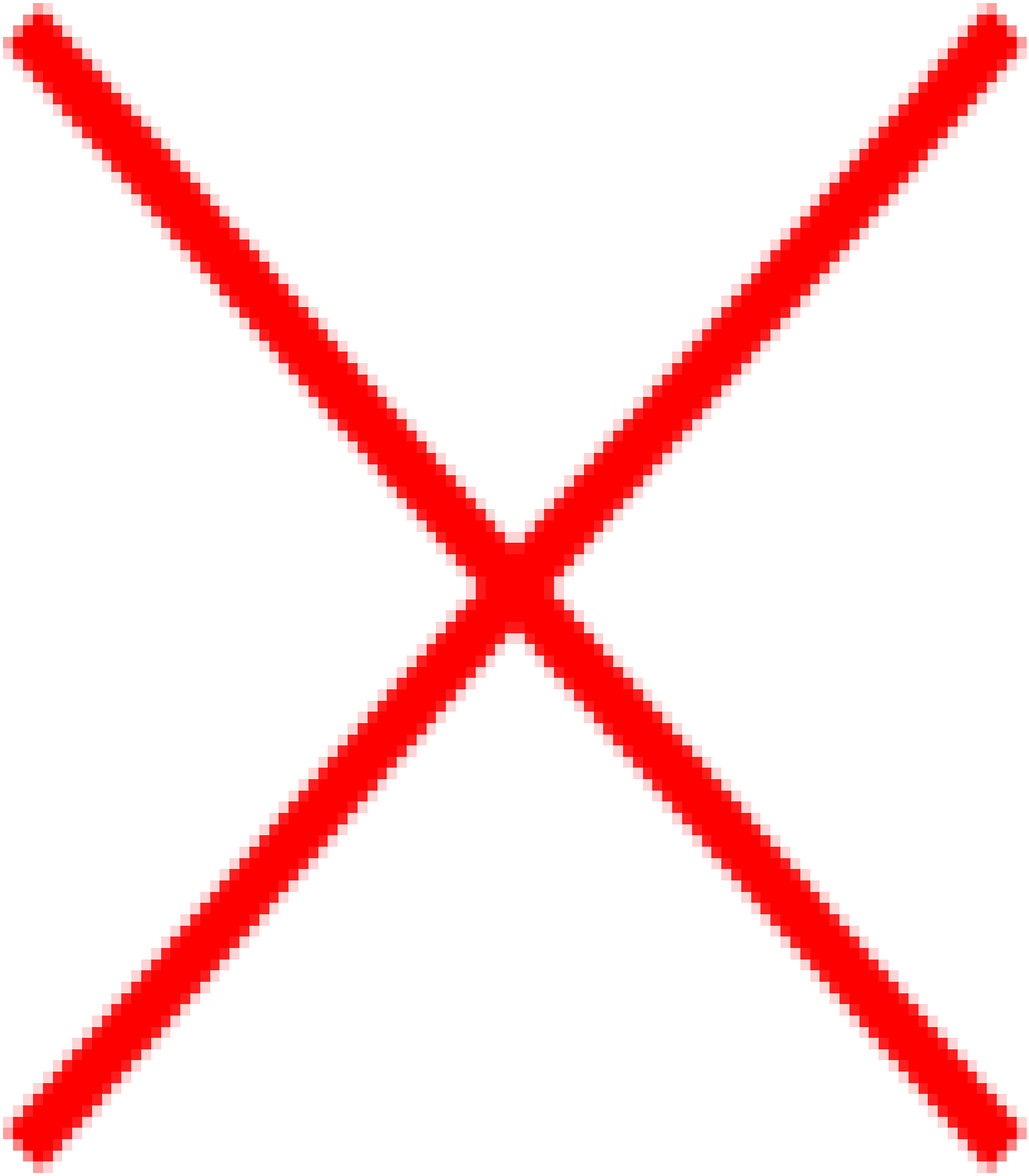
Wolfsverursachte Schäden, Präventions- und Ausgleich(=schade)zahlungen in Deutschland 2016:

Een deel van de Duitse schadecijfers in de Powerpoint van BIJ12 komt hier vandaan.

https://www.wur.nl/nl/Dossiers/dossier/Wolven-1.htm

https://www.wolveninnederland.nl/

Deelnemerslijst stakeholdersbijeenkomst 4 juli:

Bijlage 3 behorend bij document Z21-5722 – 72

Hoofdstuk 1 paragraaf 1 Soortenbescherming versie 3.0.

Hoofdstuk 1.

Paragraaf 1. Soortenbescherming

Op grond van de Wet natuurbescherming dragen de provincies, ieder in hun eigen provincie, gezamenlijk zorg voor het nemen van de nodige maatregelen voor het behoud of herstel van een gunstige staat van instandhouding van de van nature in Nederland voorkomende soorten genoemd in bijlagen II, IV en V bij de Habitatrichtlijn. De wolf is opgenomen in bijlage II en IV van deze Europese richtlijn. Deze maatregelen kunnen betrekking hebben op actieve soortenbescherming, aanvullend op het provinciaal beleid ten aanzien van het realiseren en beheren van het Nationaal Natuurnetwerk. De populatie waar de dieren die Nederland deel van uitmaken vertoont een sterk positieve trend. Er is gebleken dat wolven goed in staat zijn om zich te verplaatsen in het landschap bij het zoeken naar geschikt leefgebied voor vestiging. Te verwachten is dat wolven zich zullen vestigen in gebieden die voldoende rustig zijn en kunnen voorzien in voldoende voedsel voor de wolf. Zoals ook blijkt uit de ervaringen met verspreiding van de wolf in Duitsland is deze dus prima in staat om zelf zijn geschikte leefgebied te bepalen. Een verdergaande inspanning om leefgebieden geschikt te maken, of om bestaande reguliere activiteiten in eenmaal ingenomen leefgebieden te beperken is dan ook nietnoodzakelijk.

1.1 Actieve Soortenbescherming

Wel kan het nodig zijn om actief maatregelen te nemen om rust te garanderen in de kern van het leefgebied van gevestigde wolven, met name gedurende de voortplantingsperiode. Daarbij valt te denken aan zonering van recreatie zoals nu ook al gebruikelijk is bij andere kwetsbare diersoorten. In het ‘natuurpact’ (2015) is vastgelegd dat de verplichtingen, ook buiten het Natuurnetwerk Nederland, vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijnen worden nagekomen. Deze verplichtingen, de overige internationaal afgesproken biodiversiteitsdoelen en de Rode Lijsten, zijn leidend in de inspanningen op het gebied van soortenbescherming. Voor de wolf is relevant dat Nederland te klein is om ook op de langere termijn een populatie wolven te huisvesten die op zichzelf groot genoeg is om een gunstige staat van instandhouding te bereiken. Dit gegeven is al geruime tijd geleden door de Europese Commissie onderkend waarbij is aanbevolen dat lidstaten tot gezamenlijke managementplannen komen op het niveau van grensoverschrijdende deelpopulaties. Voor Nederland gaat het hier om de Centraal-Europese laaglandpopulatie (Pools-Duitse wolven met inmiddels ook dieren in Denemarken en België).

1.2 Preventieve Soortenbescherming

Ook preventieve maatregelen om vee te beschermen tegen aanvallen van wolven vallen onder actieve soortenbescherming. Het oogmerk van deze maatregelen is daarbij het belang van de wolf, namelijk het voorkomen dat gevestigde wolven zich kunnen gaan specialiseren op het doden van landbouwhuisdieren. Dat zou namelijk kunnen leiden tot afname van de maatschappelijke acceptatie van de wolf

Bijlage 4 behorend bij document Z21-5722 – 72

Hoofdstuk 1 paragraaf 2 Monitoring versie 2.0

Paragraaf 2. Monitoring en rapportage

2.1 Monitoring

Monitoring moet worden gesplitst in twee hoofdgroepen en kent verschillende doelen. De eerste hoofdgroep betreft de monitoring van wolven zelf. De tweede hoofdgroep betreft afgeleide monitoring van aspecten die wel samenhangen met wolven maar niet rechtstreeks op de wolven zelf betrekking hebben zoals monitoring van prooidieren, monitoring van beleidseffecten (o.a. toepassing preventie) of monitoring van de publieke opinie.

Doel van wolvenmonitoring

Het doel van wolvenmonitoring is meerledig. In de eerste plaats moeten de provincies, via het rijk, aan Europa rapporteren hoe de staat van instandhouding (verspreiding, aantalsontwikkeling) van de wolf in ons land verloopt. Dit aspect vormt de kern van de monitoring zoals in dit draaiboek is opgenomen.

In de tweede plaats is monitoring relevant om met behulp van de kennis over het voorkomen van wolven conflicten met bijvoorbeeld landbouwhuisdieren te beperken.

In de derde plaats is monitoring van belang om kennis te vergaren over de ecologische aspecten van de wolf in ons land.

Bij de monitoring wordt er onderscheid gemaakt tussen de volgende situaties:

1. rondzwervende wolf

2. territoriale wolf

3. territoriaal wolvenpaar

4. roedel (met jongen)

Tijdens de fase van zwervende wolven is het registreren van zekere waarnemingen voldoende om aan de rapportageverplichting te voldoen. Het betreft een passieve monitoring waarbij niet gericht wordt gezocht naar wolven of sporen daarvan. Zekere waarnemingen kunnen o.a. betrekking hebben op gedocumenteerde zichtwaarnemingen, vondsten van doodgereden wolven, bewijzen uit aangevallen prooidieren of goed gedocumenteerde sporen en keutels.

Om redenen van schadebeperking kan het zinvol zijn om in bepaalde situaties en gevallen aanvullend onderzoek uit te voeren. Zulke onderzoeken kunnen per geval verschillen en vormen geen onderdeel van dit draaiboek.

Indien er een territoriale wolf geconstateerd of vermoed wordt, dan is er vanaf dat moment intensievere (actieve) monitoring noodzakelijk. Voor het monitoringsprogramma zijn de ervaringen in het Pools-Duitse verspreidingsgebied van de wolf (Reinhardt et al., 2015) als uitgangspunt genomen. Door in Nederland te kiezen voor dezelfde monitoringstandaard als in Duitsland zijn de verkregen gegevens onderling direct vergelijkbaar en uitwisselbaar.

Zwervende wolven kunnen per dag tientallen kilometers doorlopen maar ook enige tijd in een gebied blijven rondhangen. Een wat langer verblijf, van meerdere dagen tot enkele maanden, kan een tussenstop zijn waarna het dier verder trekt. Dat is niet ongebruikelijk.

Om praktische redenen wordt er uitgegaan van een territoriale wolf als het aannemelijk is dat een zelfde wolf gedurende zes maanden in een gebied[1] aanwezig is. In principe zijn twee zekere waarnemingen van één individu over een tijdspanne van minimaal zes maanden hiervoor voldoende.

Actieve monitoring start verkennend in gebieden waar herhaaldelijk (al of niet bevestigde) meldingen van wolven worden verkregen gedurende langere tijd (over meerdere weken). Het wolvenmeldpunt heeft steeds overzicht van meldingen en geeft op basis daarvan onderbouwd advies aan de betrokken provincie(s) om in voorkomende gevallen verkennend onderzoek te starten. De uitvoering van verkennend onderzoek kan plaatsvinden door verschillende partijen, bijvoorbeeld terreinbeheerders zelf of vrijwilligers van de Zoogdiervereniging mits voldaan kan worden aan de monitoringstandaards. Dat betekent kwalitatief voldoende documentatie en opname van waarnemingen in de NDFF. In eerste instantie wordt aanbevolen om dan in overleg met betrokken terreinbeheerders door middel van meerdere cameravallen kansrijke gebieden gedurende enige weken te monitoren. Gelijktijdig kan bijvoorbeeld op bospaden worden uitgekeken naar sporen of keutels. Wolven doorkruisen hun territorium dermate frequent dat een dier zeker binnen een aantal weken op een cameraval zal moeten verschijnen en/of dat er sporen en keutels worden gevonden. Het verzamelen van verse keutels voor genetisch onderzoek is noodzakelijk om het individu te kunnen vaststellen. Als dit verkennend onderzoek na twee maanden geen (nieuw) bewijs voor een wolf heeft opgeleverd wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt.

Als het verkennend onderzoek wel (nieuw) bewijs voor een wolf of een wolvenpaar heeft opgeleverd wordt de actieve monitoring voortgezet De focus ligt daarbij op het vaststellen van de mogelijke territoriumomvang en het vaststellen van het individu(en). Voor dit laatste zullen vooral verse keutels verzameld moeten worden die genetisch onderzocht kunnen worden. Per territorium zijn jaarlijks 10-15 bruikbare monsters als minimum nodig en zijn maximaal 40 voldoende om redelijkerwijs de aanwezige individuen te kunnen duiden[2].

Als uit voortgezet verkennend onderzoek blijkt dat een wolf of wolvenpaar na 6 maanden niet meer in een gebied kan worden vastgesteld wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt.

Als uit het voortgezet verkennende onderzoek blijkt dat een wolf of wolvenpaar na 6 maanden[3] nog steeds in een gebied verblijft is er sprake van een officieel territorium en wordt er niet langer gesproken van zwervers. Als er een territorium is vastgesteld zal dit door de betrokken provincie(s) bekend gemaakt worden.

---

[1]De omvang en vorm van het betreffende gebied kan afhankelijk van het landschap en voedselaanbod van plaats tot plaats verschillen. In Midden-Europa omvatten de meeste territoria een oppervlakte van 150 tot 350 km^2. Aanwijzingen voor dezelfde wolf moeten zich dus gedurende minimaal een half jaar binnen een onderlinge afstand van –indicatief- 20 kilometer voordoen.

[2]Informatie van LUPUS uit Duitsland.

[3]Gerekend vanaf de eerste datum waarop specifieke individu(en) met zekerheid zijn vastgesteld.

Territoria van wolven worden jaarlijks gemonitord. De focus ligt daarbij op het vaststellen van de territoriumomvang en het vaststellen van de aanwezige individuen. Ook de vraag of er reproductie plaatsvindt is dan aan de orde. Reproductie kan het beste worden vastgesteld door middel van cameravallen. Er wordt in het voortplantingsseizoen nadrukkelijk niet gezocht naar holen of legers met welpen, opzettelijke verstoring van wolven is immers wettelijk verboden. De methode van waarnemen volgt de standaard die is beschreven in Reinhardt et al. (2015), en worden vastgelegd conform de protocollen (bijlage 1).

Uitvoering gebeurd door bijvoorbeeld terreinbeheerders zelf of door deskundige vrijwilligers van de Zoogdiervereniging, en de data worden vastgelegd in de NDFF. De data worden gestandaardiseerd verwerkt op de wijze die ook in Duitsland gebruikelijk is (tabel 4.3.3 in Reinhardt et al., 2015).

Een vastgesteld territorium kan ook weer verdwijnen, bijvoorbeeld omdat een wolf in het verkeer is gedood. Als uit monitoring blijkt dat een wolf, wolvenpaar of roedel na 6 maanden niet meer in een gebied kan worden vastgesteld wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt.

Bij wolventerritoria zijn letterlijke grensgevallen mogelijk. Een territorium kan zich over de grens met Duitsland of België uitstrekken. Vanuit Nederland zal bij vermoedens van een dergelijke situatie door de betrokken provincie(s) contact worden gezocht met de buurlanden om de monitoring samen af te stemmen.

Onderzoek naar de ecologische aspecten van de wolf zoals terreingebruik en voedselkeus is relevant in relatie tot de wettelijke beschermingsplicht (zijn er grote obstakels in het leefgebied, is er voldoende rust en voedsel) en in relatie tot het beperken van conflicten met landbouwhuisdieren. Dergelijk onderzoek is gebiedsspecifiek en hoeft niet in dit draaiboek te worden uitgewerkt.

Afgeleide monitoring

PM: nog uit te werken

2.2 Rapportage

2.2.1 Verspreiding

Voor de interpretatie van wolvenwaarnemingen en monitoringsresultaten wordt gebruik gemaakt van de SCALP criteria. Deze zijn gebaseerd op mate van verifieerbaarheid/controleerbaarheid van meldingen. Daarbij geldt C1 als hard bewijs, bijvoorbeeld uit DNA analyse, C2 als bevestigde waarneming, bijvoorbeeld door een goed gedocumenteerd spoor, C3 als onbevestigde waarneming, bijvoorbeeld een zichtwaarneming zonder foto of videobeelden.

Bewijs van aanwezigheid van wolven wordt alleen geregistreerd op basis van C1 en C2 waarnemingen. C3 meldingen kunnen het plaatje completeren maar tellen niet mee als bewijs voor aanwezigheid.

Voor de monitoring van wolven wordt niet het kalenderjaar gebruikt, maar wordt –net als in Duitsland- aangesloten bij de jaarcyclus van de wolven zelf. Het monitoringjaar loopt van 1 mei tot 30 april in het volgende jaar.

Stippenkaart per monitoringjaar van waarnemingen op basis van rastercellen van 10x10 km. Voor C1 waarnemingen is een waarneming voldoende per rastercel; voor C2 waarnemingen zijn minimaal drie waarnemingen nodig.

Verspreidingskaarten worden na validatie van alle onderliggende waarnemingen 1 keer per jaar samengesteld en gepubliceerd in de landelijke voortgangsrapportage natuur .

2.2.2. Populatieomvang

De populatieomvang wordt omschreven in termen van het aantal territoria van individuele dieren, territoria van paren en territoria van roedels. Het aantal individuen van een roedel kan immers in de loop van het jaar veranderen door geboorte, sterfte en dispersie. Het surplus (rondzwervende dieren) valt niet betrouwbaar vast te stellen en maakt geen deel uit van de populatieschatting.

De populatie wordt gemeten op basis van interpretatie van C1 en C2 meldingen. C2 waarnemingen zijn goed voor een sterk vermoeden van een territorium, maar geen bewijs dat het om hetzelfde dier of dieren gaat. Een officieel territorium kan daarom uitsluitend op grond van C1 waarnemingen worden geduid. De C2 meldingen zijn daarop aanvullend. Het maakt verschil of er sprake is van de vestiging van een nieuw territorium of dat het gaat om herbevestiging van een reeds bekende situatie.
Voor een nieuwe situatie zijn telkens twee C1 waarnemingen binnen het monitoringjaar vereist. De C2 waarnemingen vormen daarop een aanvulling. Voor het herbevestigen van een bekende situatie kan een enkele C1 waarneming in verschillende gevallen voldoen. Ook dan vormen de C2 waarnemingen daarop een aanvulling.

Territoriale individuen worden bepaald op basis van twee C1 of drie C2 waarnemingen met een interval van minimaal 6 maanden.

Wolvenparen worden bepaald op basis van een enkele C1 of C2 waarneming inclusief territoriale markeringen of minimaal 2 C1 of C2 waarnemingen die met in interval van minimaal 2 weken zijn gedaan.

Wolvenroedels worden bepaald op basis van de intensieve inventarisatie van wolventerritoria. Een roedel wordt (her)bevestigd op basis van een enkele C1-waarneming of minimaal 2 C2 waarnemingen.

Literatuur

Reinhardt, I., G. Kluth, S. Nowak & R. W. Mysłajek, 2015. Standards for the monitoring of the Central European wolf population in Germany and Poland

Bijlage 5 behorend bij document Z21-5722 – 72

Hoofdstuk 1 paragraaf 3 Schade en preventie

Paragraaf 3. Schade en preventie

3.1 Voorkomen van schade

Een aanval op gehouden dieren door een wolf is voor de betrokkenen vaak een ingrijpende gebeurtenis. De aanblik van gedode of gewonde schapen heeft in de praktijk een grote impact op de houder die zich verantwoordelijk voelt voor het welzijn en de veiligheid van zijn dieren. Deze kan zich machteloos voelen en bovendien geconfronteerd zien met allerlei onvoorziene werkzaamheden die een direct of indirect gevolg zijn van een wolvenaanval. Schade aan landbouwhuisdieren is mede daarom slecht vergelijkbaar met bijvoorbeeld schade aan gewassen. Het is dan ook belangrijk om bij de beoordeling van dergelijke schade hiermee rekening te houden en schades vlot, deskundig en met aandacht voor de dierhouder te beoordelen.

Daarbij is van belang dat grondgebruikers in eerste instantie zelf verantwoordelijk zijn voor het nemen van preventieve maatregelen bij dreiging van belangrijke schade door beschermde diersoorten. Dat geldt in het bijzonder voor het nemen van maatregelen om gehouden dieren[1] zoals schapen, te beschermen tegen mogelijke roofdieren zoals de wolf. Bescherming van gehouden dieren tegen aanvallen van buitenaf is niet nieuw, van honden of vossen is bekend dat zij ook schapen kunnen aanvallen. In navolging op Limburg heeft in Drenthe onderzoek plaatsgevonden naar aanvallen op schapen, de uitkomsten daarvan zijn dat schapenhouders hebben aangegeven in 2015 gezamenlijk 412 dieren te hebben verloren, wat bijna 1% is van de totale schapenpopulatie. De deelnemers aan het onderzoek hebben aangegeven dat dat jaar 97 schapen en lammeren zijn aangevallen door honden en 209 door vossen, daarnaast was sprake van verwondingen zonder dodelijke afloop. Waar het gaat om het voorkomen van schade aan schapen door wolven gaat het dus in principe om het nemen van aanvullende maatregelen om ook schade door wolven te voorkomen. Dat vergt in de praktijk een flinke extra inspanning omdat wolven verdergaande voorzieningen vragen.

3.2 Bestrijden van schade

Schade aan landbouwhuisdieren of hobbymatig gehouden dieren door een rondzwervende wolf valt moeilijk te voorkomen. Het is voor eenieder immers onvoorspelbaar of en waar een wolf zal opduiken. Houders van kwetsbare dieren (schapen, geiten) kunnen slechts met preventieve middelen (elektrisch gaas, bewakingshonden, fladderlint) het risico op schade verkleinen. Het bestrijden van schade door bijvoorbeeld een wolf te doden is in principe niet mogelijk, zie ook het hoofdstuk soortenbescherming. Overigens betekent dit ook dat bij de beoordeling van een tegemoetkoming in de schade geen toets zal plaatsvinden of ter bestrijding van de schade een ontheffing is gevraagd.

3.3 Tegemoetkoming in de schade

BIJ12-Unit Faunafonds kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen voor schade veroorzaakt door beschermde inheemse diersoorten aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen

[1] Besluit houders van dieren, artikel 1.6: *Een dier wordt, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren*.

of gehouden landbouwhuisdieren. Schade aan niet-bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of gehouden landbouwhuisdieren is in principe een algemeen maatschappelijk risico dat burgers geacht worden zelf te dragen.

3.3.1 Tegemoetkoming bij een aanval door een zwervende wolf:

De voorzienbaarheid van de schade is van belang voor de beoordeling of en in welke mate een tegemoetkoming aan de orde is. Zwervende wolven kunnen in korte tijd enorme afstanden afleggen en doen dat vaak ongemerkt. Het is dan redelijkerwijs niet voorzienbaar of en waar een wolf bijvoorbeeld schapen aan zal vallen. In dergelijke gevallen worden geen aanvullende eisen gesteld aan de getroffen preventieve maatregelen en wordt 100% tegemoetgekomen in de directe schade vergoed. Het gaat dan om de economische waarde van het dier. [*NB: met de sector wordt nog vastgesteld wat redelijkerwijs tot directe schade kan worden gerekend, dit wordt dan vastgelegd in het uiteindelijke schadeprotocol voor BIJ12 Faunafonds*]. In het geval van aangetoonde schade door een zwervende wolf worden er vooralsnog ook tegemoetkomingen verstrekt bij niet-bedrijfsmatig gehouden schapen en geiten. Dit moet bijdragen aan de acceptatie van de wolf en ook particulieren de tijd geven om te wennen aan en anticiperen op de veranderende situatie.

3.3.2 Tegemoetkoming nadat zich een of meerdere wolven hebben gevestigd:

Zodra zich een of meerdere wolven met voldoende zekerheid hebben gevestigd maakt de provincie in overleg met de deskundigen een inschatting van het territorium van de wolf en het daarbij horende beïnvloedingsgebied van de wolf. Dat wil zeggen het gebied waar een risico op een wolvenaanval als voorzienbaar moet worden beschouwd. Kennisgeving daarvan vindt plaats door GS en in de beleidsregels faunaschade van de provincies wordt hiernaar verwezen. Schade door wolven wordt in dat gebied voorzienbaar. Voor hobbydierhouders wordt vanaf dat moment een overgangstermijn gehanteerd zodat zij passende maatregelen kunnen treffen, na 1 jaar wordt aan hobbydierhouders geen tegemoetkomingen in de schade meer uitbetaald. Van bedrijfsmatige dierhouders wordt verwacht dat zij ook binnen 1 jaar anticiperen door de aanvullende preventieve maatregelen op het benodigde niveau hebben.

Omdat de omstandigheden waaronder schapen worden gehouden sterk kunnen wisselen, is de beoordeling van het benodigde niveau maatwerk en zal daar in het geval van een verzoek om tegemoetkoming bij de beoordeling rekening mee worden gehouden. Bij de beoordeling is dus in principe sprake van maatwerk per gebied waarbij rekening kan worden gehouden met de uit het oogpunt van soortenbescherming opgestelde gebiedsgerichte schadepreventieplan en het daaruit voortvloeiende basis beschermingsniveau. Waar het gebiedsgericht schadepreventieplan randvoorwaardelijk is voor de tegemoetkoming is het wenselijk deze ook inhoudelijk te toetsen door GS of ten minste de inhoudsvereisten vast te stellen.

In geval van bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren (dit dient te blijken uit de Gecombineerde Opgave bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) die ten prooi gevallen zijn aan een wolf moet, wanneer een tegemoetkoming in de schade gewenst is, altijd een aanvraag tot tegemoetkoming BIJ12/Unit Faunafonds ingediend te worden via www.faunaschade.nl.

3.3.3 Beoordeling van de situatie, was het een wolf?

Voor het toekennen van een schadevergoeding is het van belang om te kunnen uitsluiten dat er geen sprake was van een aanval door een hond of vos, in die gevallen wordt immers geen tegemoetkoming uitgekeerd. Dit vraagt een beoordeling door een gespecialiseerde deskundige. In eerste instantie om op afstand te beoordelen of er voldoende aanwijzingen zijn voor wolf zodat de beoordelaar ter plaatse kan komen kijken. In tweede instantie ter plaatse gericht op specifieke veldkenmerken en ten slotte door DNA analyse. Overigens heeft het afnemen van DNA ook als doel om de verspreiding van de wolf te kunnen monitoren. Tenslotte is van belang dat de beoordelaar de getroffen preventieve maatregelen beschrijft.

Om DNA veilig te stellen dient de prooi bij voorkeur binnen 24 uren door een deskundige van BIJ12/Unit Faunafonds bezocht te worden om DNA-monsters te nemen. In principe worden prooidieren veilig gesteld voor analyse. Daarnaast wordt de omgeving afgespeurd volgens Taxatierapport prooidier wolf (zie bijlage @) en worden foto's gemaakt van de omgeving van de vindplaats, de prooien detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (meetlat o.i.d.). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd, geslacht, conditie van de prooi en vraatbeeld worden genoteerd. Nadat de monsters zijn genomen, wordt het kadaver voor sectie naar Alterra vervoerd. De veehouder dient daarvoor een afstandsverklaring te tekenen. Alterra heeft de benodigde ontheffingen om dode landbouwhuisdieren te mogen vervoeren en machtigt de deskundige om het kadaver naar hen te vervoeren. Indien de prooi gewond is maakt de ondernemer de afweging of genezen mogelijk en kosteneffectief rendabel is; een dierenarts wordt hierbij in opdracht van de veehouder betrokken.

Naar oordeel van de deskundigen biedt het veldonderzoek onvoldoende zekerheid om een uitspraak te kunnen doen over of het een wolf is of niet. Dit is ook toegelicht door Hugh Jansman van WenR tijdens de stakeholdersbijeenkomst op 4 juli 2018. DNA onderzoek biedt daartoe wel met zekerheid uitsluitsel maar kost tijd en is relatief duur. Omdat zekerheid belangrijk is en DNA bovendien bijdraagt aan de monitoring is inmiddels afgesproken om de beoordeling te versnellen door maandelijks DNA analyses uit te voeren, daarmee krijgt de gedupeerde dierhouder snel uitsluitsel.

3.3.4 Nadere voorwaarden aan tegemoetkomingen

Een tegemoetkoming wordt verleend indien het dier met zekerheid (blijkend uit foto's of genetisch materiaal) of zeer waarschijnlijk (blijkend uit sporen in het veld wanneer een genetische test geen uitsluitsel biedt) door een wolf is gedood. Als veldsporen/sectie/genetisch onderzoek geen van alle met zekerheid of hoge waarschijnlijkheid op een wolf wijzen dan wordt aangenomen dat een wolf niet de oorzaak is en wordt een tegemoetkoming afgewezen.

Indien een gehouden prooidier verwond is en behandeld is door een dierenarts, kan er bij BIJ12/Unit Faunafonds een tegemoetkoming in de kosten worden aangevraagd. Deze tegemoetkoming bedraagt maximaal de verkoopwaarde van het dier. Wanneer het dier na dierenartsbehandeling en aantoonbaar door toedoen van de wolf overlijdt, dan bedraagt de hoogte van de tegemoetkoming maximaal twee keer de verkoopwaarde: tegemoetkoming in de dierenartskosten plus de verkoopwaarde van het dier. Bij de bepaling van de waarde van het dier wordt rekening gehouden

met de specifieke kenmerken van het dier. Bij zeer kostbare dieren wordt een hogere inspanning en eigen risico verwacht van de dierhouder.

3.4 Bijdrage aan preventieve maatregelen

Het tegengaan van schade door te investeren in preventieve maatregelen is in het belang van de dieren, de dierhouders en de overheid. Een bijdrage aan preventie door de overheid heeft geen directe wettelijke grondslag maar kan zeker bijdragen aan acceptatie van de wolf in Nederland. Provincies stimuleren preventie uit oogpunt van de soortbescherming voor de wolf. Immers, probleemgedrag van wolven moet worden voorkomen en het is daarom belangrijk dat wolven zich niet gaan toeleggen op bijvoorbeeld schapen. Probleemgedrag zou namelijk de wolf zelf ook in gevaar kunnen brengen en dat komt de verantwoordelijkheid van de overheid ten aanzien van het garanderen van de instandhouding van de wolf niet ten goede. Ook in de Duitse deelstaten waar al meer ervaring is met de aanwezigheid van wolven is een overheidsbijdrage aan preventieve maatregelen gebruikelijk. Kenmerkend daarbij is dat de hoogte van de bijdrage aan preventieve maatregelen over het algemeen een veelvoud is van de hoogte van de uitgekeerde tegemoetkomingen in de schade.

Preventie, of beter, extra preventie gericht op wolven, is vooral zinvol als iedereen meedoet en er een bepaald basis beschermingsniveau ontstaat binnen het beïnvloedingsgebied. Het verstrekken van subsidie voor preventie aan schapenhouders is dan ook niet vrijblijvend en moet worden gekoppeld aan de voorwaarde dat de sector zich hierop organiseert en hieraan committeert door een gezamenlijk op te stellen gebiedsgericht schadepreventieplan. Zoals ook geconcludeerd werd tijdens de stakeholdersbijeenkomst op 4 juli 2018 in Utrecht zou een uitwerking gebaseerd op regionaal maatwerk de oplossing moeten zijn. Onderdeel daarvan is coördinatie georganiseerd door betrokkenen/de sector zelf. Onderzocht moet worden of aansluiting gevonden kan worden bij bestaande structuren zoals de Collectieven voor agrarische natuurbescherming. De bijdrage vanuit de provincies zou dan bijvoorbeeld kunnen plaatsvinden door subsidieverstrekking aan het collectief, gericht op materiaalkosten en waarbij uiteraard de regels ter voorkoming van ongeoorloofde staatssteun in acht moeten worden genomen (de-minimis). Op de langere termijn kan worden verkend of dit kan worden verankerd in de bestaande systematiek voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Bij preventie moet het doel voorop staan en moet bovendien het geld zo doelmatig mogelijk worden besteed. Dit vergt een maatwerkbeoordeling waarbij ook onderling het gesprek zal moeten worden gevoerd over de locatie of omstandigheden waaronder met name schapen worden gehouden. Zo is het ’s nachts ophokken van schapen een zeer effectieve maatregel zijn om predatie te voorkomen.

Rekening houdend met de bestaande eigen verantwoordelijkheid van de dierenhouder zou de bijdrage aan preventie gebaseerd moeten zijn op dat deel aan preventie dat komt bovenop wat al (zonder de wolf) al als normale preventieve voorziening kan worden aangemerkt. Dit vergt nadere uitwerking.

Bijlage 6 behorend bij document Z21-5722 – 72

Hoofdstuk 1 paragraaf 4 Ontheffingverlening versie 3.0.

Paragraaf 4. Ontheffingverlening

Op grond van de Europese Habitatrichtlijn is de wolf in Nederland een beschermde diersoort. In de Wet natuurbescherming zijn daarom een beschermingsregime geformuleerd. Dit houdt in dat er ten aanzien van de wolf een aantal verboden gelden. Het is verboden om in het wild levende wolven in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden, te vangen of te verstoren. Verder is het verboden om de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van deze dieren te beschadigen of te vernielen. Daarnaast geldt er een verbod om uit het wild afkomstige wolven, dood of levend, onder zich te hebben. Afwijkingen van dit beschermingsregime kunnen worden toegestaan bij vrijstelling of ontheffing. Voor ontheffingverlening is het college van Gedeputeerde Staten in de regel het bevoegd gezag. Uitgezonderd van deze bevoegdheid zijn ontheffingen voor handel in dieren, deze ligt bij het de minister van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit. Ook de ontheffingverlening voor gebieden en activiteiten die onder bevoegd gezag van het Rijk zijn gebleven ligt niet bij de provincies. Voorbeelden hiervan zijn militaire oefengebieden en activiteiten ten aanzien van hoofdwegen, -vaarwegen en –spoorwegen. Ontheffingen kunnen worden verleend ten behoeve van limitatief in de Wet natuurbescherming opgesomde belangen. Ontheffingen kunnen alleen worden verleend wanneer er geen andere bevredigende oplossingen zijn en wanneer er geen afbreuk wordt gedaan aan het streven om de populaties van de soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

4.1 Beoordeling van het effect van activiteiten en ruimtelijke ingrepen op gevestigde wolven

Te verwachten is dat het regulier gebruik van terreinen niet leidt tot overtreding van verbodsbepalingen ten aanzien van de wolf omdat wolven zich waarschijnlijk zullen vestigen in rustige terreindelen. Bij het terreinbeheer is wel extra zorgvuldigheid op zijn plaats waar het gaat om de voortplantingslocatie, omdat wolven daar kwetsbaar zijn voor verstoring en omdat het hol niet mag worden beschadigd. Ruimtelijke ingrepen of evenementen in de directe omgeving van deze locatie dienen te worden beoordeeld op eventuele aantasting van het leefgebied van de wolf. Aantasting van het leefgebied is ontheffingplichtig wanneer te verwachten is dat dit kan leiden tot verstoring van de wolf of het verlaten van de voortplantingsplaats. Ten aanzien van de wolf kan ontheffingverlening verder aan de orde zijn ten behoeve van onderzoek.

4.2 Ingrijpen bij wolven

Ingrijpen bij wolven is op korte termijn slechts aan de orde als wolven gevaarlijk of problematisch gedrag vertonen zie bijgaande tabel.

Op de lange termijn wordt ingrijpen uit oogpunt van de bestrijding van schade, overlast of populatiebeheer niet op voorhand uitgesloten. De mogelijkheden daartoe zijn echter gebonden aan internationale verdragen, wet- en regelgeving, zaken die buiten de bevoegdheid van de provincies liggen. Cruciaal is de vraag wanneer en op welk schaalniveau gesproken kan worden van een gunstige staat van instandhouding van de wolf. Daarvoor moet dus eerst grensoverschrijdende overeenstemming ontstaan.

In het ‘natuurpact’ (2015) is vastgelegd dat de verplichtingen, ook buiten het Natuurnetwerk Nederland, vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijnen worden nagekomen. Deze verplichtingen, de overige internationaal afgesproken biodiversiteitsdoelen en de Rode Lijsten, zijn leidend in de inspanningen op het gebied van soortenbescherming. Voor de wolf is relevant dat Nederland te klein is om ook op de langere termijn een populatie wolven te huisvesten die op zichzelf groot genoeg is om een gunstige staat van instandhouding te bereiken. Dit gegeven is al geruime tijd geleden door de Europese Commissie onderkend waarbij is aanbevolen dat lidstaten tot gezamenlijke managementplannen komen op het niveau van grensoverschrijdende deelpopulaties. Voor Nederland gaat het hier om de Centraal-Europese laaglandpopulatie (Pools-Duitse wolven met inmiddels ook dieren in Denemarken en België). De provincies zullen in afstemming met het Rijk streven naar grensoverschrijdende samenwerking en afspraken. Aangezien het om grensoverschrijdende zaken gaat zal er vooraf worden afgebakend wie hierbij vanuit welke rol en bevoegdheid of mandatering met buitenlandse partners in overleg zal treden.

Tabel. Protocol omgang mogelijke probleemsituaties met wolven: gedrag van wolven, oorzaak, inschatting situatie en maatregel. Ontleend aan Groot Bruinderink en Lammertsma 2013)

Gedrag	**Oorzaak**	**Inschatting**	**Maatregel**
Wolf bezoekt ’s nachts bebouwd gebied	Normaal gedrag, wolf mijdt mensen maar niet bebouwing	Ongevaarlijk	Geen/ eventuele beschikbare voedselbronnen verwijderen
Wolf bezoekt overdag bebouwd gebied	Normaal gedrag, wolf mijdt mensen maar niet bebouwing	Ongevaarlijk	Geen/ eventuele beschikbare voedselbronnen verwijderen
Wolf vlucht niet meteen maar observeert mensen	(Jonge) wolf heeft nog geen slechte ervaring meegemaakt	Ongevaarlijk/ oppassen voor lokken en voeren	Geen/ oppassen voor habituatie
Wolf verblijft langdurig in of nabij bebouwd gebied	Divers: 1) Paartijd, zoekt partner of ziet honden als concurrent 2) Voedselbronnen 3) Sociale verhouding met hond	Monitoren, mogelijk conditionerings en habituatiesprobleem, hybridisatie, letsel hond	Oorzaak opsporen en wegnemen, wolf zenderen en verjagen
Wolf benadert meermaals mensen	Mogelijk sterke voerconditionering en habituatie	Kritisch, kans op habituatie, agressief gedrag en letsel mens	Zenderen en verjagen, publiek waarschuwen niet te voeren, indien geen resultaat verwijderen
Wolf benadert meermaals mensen met honden	Ziet in hond soortgenoot	Monitoren, gevaar voor hond niet uitgesloten	Zenderen en verjagen

Wolf benadert meermaals mensen met honden en is agressief naar honden	Ziet in hond soortgenoot die zijn territorium bedreigd	Kritisch, kans op letsel hond, stressvol voor mensen	Wolf verwijderen
Wolf reageert agressief op mensen zonder aanleiding	Extreme habituatie, hondsdolheid	Gevaarlijk	Wolf verwijderen
Wolf doodt onbeschermd vee	Normaal gedrag, wolf maakt geen onderscheid in prooisoort	Ongevaarlijk/ oppassen voor specialisatie	Preventieve maatregelen
Wolf doodt herhaaldelijk goed beschermd vee	Wolf heeft geleerd dat vee makkelijke prooi is	Kritisch, hoge financiële, emotionele en acceptatieschade	Preventieve maatregelen, indien geen resultaat verwijderen afhankelijk van populatiestatus
Wolf doodt herhaaldelijk honden	Wolf heeft geleerd dat honden een makkelijke prooi zijn of ziet honden als concurrent	Kritisch, grote acceptatieschade	Preventieve maatregelen, indien geen resultaat verwijderen

Bijlage 7 behorend bij document Z21-5722 – 72

Hoofdstuk 2 versie 2.0.

Hoofdstuk 2. Samenwerking

'Samen kom je verder.' De grote actieradius van wolven maakt samenwerking op verschillende schaalniveaus ook nodig. Bijvoorbeeld samenwerking tussen dierhouders die zich door het maken van gezamenlijke afspraken over preventie beter kunnen voorbereiden op bescherming van het vee. Of de samenwerking tussen en met provincies om haar wettelijke taken goed te kunnen uitvoeren. Met een aantal organisaties en partners organiseren de provincies een structurele samenwerking, gebaseerd op wettelijke taken. Met andere organisaties en partners is de samenwerking minder formeel of incidenteel, gericht op bijvoorbeeld communicatie over wolven of de betrokkenheid van vrijwilligers bij wolf-gerelateerde zaken.

2.1 In Nederland

Samenwerking gericht op bescherming van de wolf en bescherming van vee tegen de wolf

[nog nader uitwerken/aanpassen] *Buiten de samenwerking waarbij provincies rechtstreeks zijn betrokken zal er rondom wolven ook worden samengewerkt tussen derden onderling. Een voorbeeld is het samenwerkingsverband Wolven in Nederland waarin de provincies geen rol spelen en dat ook niet hoeven te doen. In de toekomst is ook samenwerking denkbaar tussen bijvoorbeeld schapenhouders en vrijwilligers die helpen met het plaatsen van rasters. Ook daarin hoeven de provincies geen rol te spelen.*

Structurele samenwerking vanuit de wettelijke taken van de overheden

Elke provincie is vanuit de Wet natuurbescherming zelfstandig verantwoordelijk voor de uitvoering van beleid voor de wolf[1]. Omdat wolven grote afstanden afleggen en ook territoria zich niet aan provinciegrenzen hoeven te houden is een interprovinciale samenwerking en beleidsuitvoering gewenst. De samenwerking verloopt via het Interprovinciaal overleg (IPO) en gezamenlijke uitvoeringstaken zijn belegd bij BIJ12.Daarbij wordt via het IPO afstemming van beleid gezocht, dit draaiboek is daarvan een voorbeeld.

De gezamenlijke uitvoeringsorganisatie BIJ12 van de provincies heeft uitvoeringstaken op het gebied van monitoring, databeheer, onderzoek, preventie en afhandeling van faunaschades. BIJ12 wordt hierin aangestuurd door de provincies en kan gemandateerd ook namens de provincies als opdrachtgever fungeren voor werkzaamheden die door derden worden verricht. Een voorbeeld daarvan is het taxeren van schades ten behoeve van tegemoetkomingen

De provincies voorzien in de nabije toekomst een verdere toename van rondzwervende wolven, met bijbehorende kans op faunaschades en een toenemende kans op territoriale vestigingen van wolven. Deze twee zaken maken het oprichten van een 'wolvenbureau' waarvoor al eerder de contouren zijn geschetst[2] nu gewenst. In de voorgaande jaren zijn verschillende taken van een dergelijk wolvenbureau, zoals een wolvenmeldpunt, enige

[1]Natuurpact (2015) par. 3.1: In het regeerakkoord is opgenomen dat het rijk verantwoordelijk is voor de kaders en ambities en dat de provincies verantwoordelijk zijn voor het invullen en uitvoeren van dit beleid. De verantwoordelijkheid van de provincies heeft betrekking op het beheer en de ontwikkeling van het Natuurnetwerk Nederland en de Natura 2000-gebieden (uitgezonderd de Natura 2000 gebieden waarvoor Rijkswaterstaat en het ministerie van Defensie verantwoordelijk blijven), het agrarisch natuurbeheer en het soortenbeleid binnen en buiten het Natuurnetwerk Nederland.
[2]Bruinderink & Lammertsma 2013

monitoring en een structuur voor het beoordelen en afhandelen van schademeldingen belegd bij bestaande organisaties, zoals Wolven in Nederland, de Zoogdiervereniging en BIJ12. Het wordt door de provincies gewenst geacht om in de toekomst, dit vanuit de overheid sterker te organiseren en verder te professionaliseren. Daarbij wordt gekozen voor het versterken van de bestaande uitvoeringsorganisatie BIJ12. Omdat in BIJ12 nu al meerdere wolf-gerelateerde zaken samen komen en een professionele en onafhankelijke taakinvulling belangrijks is, kan hier op de meest efficiënte wijze invulling worden gegeven aan een wolvenbureau. Enkele formele taken die begin 2018 nog in opdracht bij externe partners zijn belegd zullen dan op termijn overgaan naar het wolvenbureau van BIJ12, bijvoorbeeld een 24 uur per etmaal bereikbaar wolvenmeldpunt. De taakafbakening van een wolvenbureau bij BIJ12 is opgenomen in **bijlage 3**

Voor een aantal regelmatig voorkomende uitvoeringswerkzaamheden is zeer specialistische kennis of materiaal noodzakelijk waarover BIJ12 niet zelf beschikt. Te denken valt aan secties op dode wolven en DNA onderzoek. Hiervoor is samenwerking geregeld met instituten als Wageningen Environmental Research (WEnR) en het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC).

Er zijn tal van situaties denkbaar waarbij de provincies zullen samenwerken met andere overheden, maatschappelijke partners en burgers die geen structureel geformaliseerd kader behoeven. Te denken valt aan voorlichtings- en educatieprojecten of samenwerking met vrijwilligers bij onderzoek. Daarnaast zijn er incidentele gebeurtenissen denkbaar waarbij bijvoorbeeld een dierenambulance, politie, gemeente, terreinbeheerder of faunabeheerder kan zijn betrokken.

2.2 Binnen Europa

Bij het nakomen van verplichtingen tot het zorgen voor een goede instandhouding van de soort zijn de lidstaten de eerste gesprekspartner voor Europa. Dat in Nederland de taken zijn gedecentraliseerd naar de provincies doet daar niet aan af. De provincies zijn ingevolge de Wet natuurbescherming[3] verantwoordelijk geworden voor een goede bescherming voor de wolf. Voor de rapportage over de aanwezigheid van wolven in ons land en de ‘staat van instandhouding’ richting de Europese Unie werken we daarom samen met het Rijk. BIJ12 helpt de provincies bij het opstellen van de voortgangsrapportage en zorgt voor de gegevensleveringen die hiervoor nodig zijn.[4]De provincies zullen in afstemming met het Rijk streven naar grensoverschrijdende samenwerking en afspraken. Aangezien het om grensoverschrijdende zaken gaat zal er vooraf worden afgebakend wie hierbij vanuit welke rol en bevoegdheid of mandatering met buitenlandse partners in overleg zal treden.

Bij wolventerritoria zijn letterlijke grensgevallen mogelijk. Een territorium kan zich over de grens met Duitsland of België uitstrekken. Vanuit Nederland zal bij vermoedens van een dergelijke situatie door de betrokken provincie(s) contact worden gezocht met de buurlanden[5] om de monitoring samen af te stemmen.

[3]De Wet Natuurbescherming wordt binnen enige jaren opgenomen in de Omgevingswet. Aangezien de grondslag voor de bescherming van de wolf is gelegen in het verdrag van Bern en de Habitatrichtlijn verwachten we vooralsnog geen andere benadering van deze diersoort in de Omgevingswet.

[4]

[5]Voor Duitsland zijn dit Niedersachsen en Nordrhein-westfalen en in België het Vlaams gewest en Waals gewest.

Ondanks dat Nederland in verschillende opzichten afwijkt van andere Europese gebieden waar wolven leven (klein, dichtbevolkt, dicht wegennet, intensief agrarisch grondgebruik) kunnen we veel leren van ervaringen met wolven elders. De provincies zullen samenwerking zoeken met buitenlandse overheden en instellingen die al langer kennis en ervaring hebben opgedaan. Bij de totstandkoming van dit wolvenplan is al rekening gehouden met internationale ervaringen met de wolf.

Bijlage 8 behorend bij document Z21-5722 – 72

Hoofdstuk 3 communicatie versie 2.0.

Hoofdstuk 3. Communicatie

Communicatie over de wolf start al in onze jonge kinderjaren. Sprookjes als Roodkapje, de wolf en de zeven geitjes of de drie biggetjes zijn ieder van ons met de paplepel ingegoten. Ze vormen een onbewuste referentie in ons denken over de grote boze wolf. Maar wat als er een echte wolf op de stoep staat? Dan barsten de media haast uit hun voegen met nieuws, meningen, vragen en discussies. Publiek wil weten hoe "het" zit en de sprookjesboeken bieden dan geen uitkomst. Om deze reden hoort bij dit draaiboek wolf ook een communicatieplan.

Op basis van de ervaring met het gebruik van het communicatieplan in het eerste draaiboek wolf (veel te gedetailleerd en te technisch) is dit onderdeel nu sterk vereenvoudigd. Dit communicatieplan omvat alleen de taken en rollen van de provincies, IPO, BIJ12 en partners die in opdracht van deze voornoemde organisaties werkzaamheden uitvoeren. Alleen de grote lijnen en afspraken daarover zijn opgenomen. Als in de komende jaren mocht blijken dat er op onderdelen behoefte is aan nadere communicatieafspraken tussen deze organisaties of met anderen, dan kan dat separaat van dit draaiboek worden uitgewerkt.

3.1 Leidende communicatieprincipes

3.1.1 Organisatorisch:

Wie uiteindelijk verantwoordelijk is, is ook aan zet voor (het organiseren van) communicatie daarover.[1]

Indien verantwoordelijkheden over meerdere overheden verdeeld zijn, is de hoogste daarvan primair aan zet voor (het organiseren van) communicatie daarover.[2]

Provincies en het Wolvenbureau zorgen middels passieve communicatie (eigen website) voor goed vindbare algemene basisinformatie over de wolf en wolvenbeleid, uitslagen van DNA onderzoek en zorgen tevens voor een goede doorverwijzing naar bronnen met meer uitgebreide informatie (bijvoorbeeld Wolven in Nederland en BIJ12/Faunafonds).

In voorkomende gevallen wordt actieve communicatie over wolven vanuit de provincies afgestemd met de direct belanghebbenden.

Het detailniveau van communicatie over concrete gevallen is altijd gehouden aan wettelijke kaders, zoals de privacywetgeving en de Wet natuurbescherming.

BIJ12/Faunafonds zorgt middels passieve communicatie (website) voor actuele informatie over preventiemogelijkheden en schademeldingen in relatie tot de wolf.

---

[1] *Vanwege de decentralisatie van het natuurbeleid zijn de provincies in de meeste gevallen verantwoordelijk voor communicatie over wolven. Het rijk is verantwoordelijk voor (communicatie over) het wettelijke kader, borgen van het internationale beschermingsregime voor de wolf en rapportage aan de EU over de stand van zaken met betrekking tot het voorkomen van de wolf.*

[2] *Dit is ook relevant als er meerdere organen op hetzelfde schaalniveau zijn betrokken. Als een concreet geval met een wolf (afgezien van schade waarover via BIJ12 wordt gecommuniceerd) betrekking heeft op meerdere provincies stemmen deze de communicatie bi- of trilateraal af. Als er meer dan drie provincies zijn betrokken wordt de woordvoering en communicatie opgeschaald naar het IPO.*

Het wolvenburo zorgt middels passieve communicatie (website) voor actuele informatie over (gevalideerde) wolvenwaarnemingen.

3.1.2 Inhoudelijk:

De terugkeer van de wolf is een natuurlijk proces, er is expliciet geen sprake van een herintroductie van deze soort in Nederland.

De wolf jaagt op wilde dieren maar ook op landbouwhuisdieren zoals schapen. Een aanval op schapen is voor de betrokkenen vaak een ingrijpende gebeurtenis waarbij rekening moet worden gehouden met emotie.

Spontane terugkeer van een eerder uitgestorven soort is vanuit internationaal gemaakte doelstellingen, afspraken en wetgeving waaraan ook Nederland zich heeft verbonden een positief effect voor onze biodiversiteit.

Wolven zijn streng beschermd. Vee kan in veel gevallen goed worden beschermd met preventieve maatregelen als elektrisch gaas of kuddewaakhonden. Bijkomend voordeel is dat daarmee ook schade door honden en vossen kleiner kan worden.

Een wolf is een roofdier, geen knuffel, die met respect benaderd moet worden maar vormt niet op voorhand een bedreiging voor mensen. Veiligheid van mensen is niet onderhandelbaar, als het gedrag van een specifieke wolf daartoe aanleiding geeft zal worden ingegrepen.

Of en waar de wolf zich in Nederland zal vestigen en eventueel zal gaan voortplanten valt niet te voorspellen. Zwervende jonge wolven kunnen, en zullen, in toenemende mate in een groot deel van ons land opduiken[3].

[3]Wolven kunnen grote afstanden lopen, maar zijn ook uitstekende zwemmers. Brede wateren vormen geen onoverkomelijke hindernis voor een zwerftocht.

Bijlage 9 behorend bij document Z21-5722 – 72

Inleiding versie 3.0.

Inleiding

1. Aanleiding

"Ze zijn nog vrij ver achter ons - ik zie ze echter wel - Het is een hele massa - en ze lopen nogal snel – En door ons achterna te lopen – halen zij ons in – Wat onvoordelig uit kan pakken – voor een jong gezin"[1]

Lees in de voorgaande regels in plaats van *jong gezin* de *provincies* en het is meteen duidelijk dat het verstandig is om goed te anticiperen op de terugkeer van wolven naar Nederland. Wolven lopen inderdaad nogal snel en als provincies wil je niet zoals in het vervolg van het lied, al improviserend achter de feiten aan blijven lopen.

De provincies zijn namelijk wettelijk verantwoordelijk voor het natuurbeleid in relatie tot wolven. Dit omvat de aspecten soortenbescherming, monitoring, tegemoetkomingen in faunaschade en het verlenen van ontheffingen.

Sinds 1996 komen er weer wolven in ons buurland Duitsland voor. Nadat daar in 2000 de eerste voortplanting werd geconstateerd heeft er een snelle uitbreiding van het leefgebied van de wolf plaatsgevonden. Het werd daardoor steeds waarschijnlijker dat er ook wolven in Nederland gesignaleerd zouden worden. Inmiddels is dat met enige regelmaat gebeurd: in 2015 verbleef een jonge wolf die geboren was in Duitsland enige dagen in de provincies Drenthe en Groningen. Vervolgens zijn er in 2017 en in 2018 zwervende wolven in verschillende delen van Nederland aangetroffen.

De terugkeer van de wolf verloopt niet onopgemerkt. Ervaring in binnen- en buitenland leert dat er vrijwel geen diersoort is die via de (sociale)media keer op keer zulke vette koppen haalt. Dat is logisch: we zijn het samenleven met wolven al generaties lang verleerd en hierdoor ontstaan er ook problemen. Het meest in het oog springende vraagstuk is hoe we zowel de wolf als landbouwhuisdieren kunnen beschermen. De huidige landbouwpraktijk is immers niet meer ingesteld op de aanwezigheid van wolven. Als een wolf wordt waargenomen of als vee is aangevallen dan levert dat vanuit de samenleving veel vragen, meningen, emoties en discussies op. Gelet op de wettelijke taken wordt dan ook aan de provincies gevraagd: "wat gaan jullie doen?"

De ervaring van de afgelopen jaren leert dat een gezamenlijk wolvenplan of draaiboek een goed hulpmiddel is om bij een diersoort als de wolf, die binnen enkele dagen door meerdere provincies kan zwerven, eenduidig beleid te voeren. De ervaring leert ook dat we nog keer op keer nieuwe dingen leren en situaties treffen die niet zijn voorzien. Vanuit de wettelijke taken: bescherming van de wolf en zorg voor schadegevallen, is het telkens mogelijk gebleken om ook in nieuwe situaties goede oplossingen te bedenken. Zo moet ook dit nieuwe wolvenplan worden gelezen. Het is geen wet van Meeden en Perzen, maar een hulpmiddel van waaruit in standaardsituaties snel gehandeld kan worden en in uitzonderingsgevallen een oplossingsdenkrichting wordt geboden.

1.1 Voorgeschiedenis van dit wolvenplan

Om voorbereid te zijn op de komst van de wolf in Nederland hebben Rijk, provincies en Faunafonds in 2011 opdracht gegeven aan onderzoeksbureau Alterra om de mogelijke consequenties van de komst

[1] couplet 4 van de bekende Dodenrit door drs P. (1974)

van de wolf naar Nederland te verkennen. De Regiegroep Wolf, bestaande uit vertegenwoordigers van Rijk, provincies en Faunafonds, heeft de uitvoering begeleid. Het verkennende rapport van Alterra verscheen in 2012 (Groot Bruinderink et al., 2012).

Als uitvloeisel van de verkenning heeft Alterra samen met het platform Wolven in Nederland (WiN) en de universiteiten van Tilburg en Maastricht in opdracht van het Rijk een 'Voorstel voor een wolvenplan voor Nederland' opgesteld (Groot Bruinderink en Lammertsma 2013). Dit rapport was voor de Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland (BAC VP) van het Interprovinciaal overleg (IPO) aanleiding om de Regiegroep Wolf opdracht te geven om een operationeel draaiboek op te stellen voor de eerste fase van de vestiging van de wolf in Nederland. Dit operationeel draaiboek is in maart 2016 door de BACVP vastgesteld, primair bedoeld voor gebruik in relatie tot de provinciale verantwoordelijkheden met betrekking tot natuurbescherming, natuurbeheer, schadebestrijding en schade-afhandeling.

1.2 Werkwijze voor dit wolvenplan

Vertrekpunt voor het voorliggende wolvenplan was het Operationeel draaiboek wolf – fase 1 uit 2016. De actualisatie en uitbreiding is opgesteld door de ambtelijke IPO werkgroep Lupus, bestaande uit een aantal leden van de IPO werkgroep Natuurwetgeving en medewerkers van BIJ12/Faunafonds. Vanwege decentralisatie van het natuurbeleid was het Rijk niet langer in de werkgroep vertegenwoordigd. Daarbij is gebruik gemaakt van de praktijkervaring die in 2017 en 2018 is opgedaan met veldwaarnemingen, meldingen van aangevallen vee en vondsten van in het verkeer doodgereden wolven.

Veel personen en organisaties die bij deze praktijkgevallen betrokken waren hebben de Lupus werkgroep direct of indirect voorzien van informatie die goed benut kon worden om het wolvenplan verder te verbeteren. Moesten we in het vorige draaiboek verschillende scenario's nog testen door middel van rollenspelen, nu was dat in veel gevallen in de praktijk mogelijk.

Om te kunnen reflecteren op de recente maatschappelijke opvattingen en wensen met betrekking tot de wolf heeft de werkgroep Lupus op 4 juli 2018 een bijeenkomst georganiseerd met een aantal stakeholders die vanuit verschillende invalshoeken bij de wolf betrokken zijn. De uitkomsten van deze bijeenkomst zijn ook benut om dit wolvenplan verder vorm te geven.

Het 'voorstel voor een wolvenplan' (Groot Bruinderink en Lammertsma 2013) onderscheidt vijf verschillende fases in de vestiging van de wolf:

fase 1: er bevindt zich (af en toe) een zwervende wolf in Nederland;

fase 2: er bevindt zich een territoriale wolf in Nederland;

fase 3: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar in Nederland;

fase 4: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar met jongen in Nederland;

fase 5: we bevinden ons tien jaar na deze eerste voortplanting.

Dit wolvenplan heeft betrekking op fase 1 tot en met 4. Een situatie tien jaar na voortplanting is zo ver vooruit dat dit momenteel geen enkele operationele betekenis heeft.

2. Wettelijk kader

De wolf is aangewezen als strikt beschermde soort in het Verdrag van Bern[2] en in Bijlage II en IV van de Habitatrichtlijn. Op 30 juni 2014 is de wolf in Nederland aangewezen als beschermde inheemse diersoort (Staatscourant 18306). Het opzettelijk doden, vangen of verstoren van wolven is verboden op grond van artikelen 3.5 en 3.6 van de Wet natuurbescherming. Voor bestaande houders van in gevangenschap geboren en gefokte wolven wordt vrijstelling verleend van het verbod om de dieren of daarvan afkomstige producten, onder zich te hebben.

Op grond van artikel 7.8 van de Wet natuurbescherming is de Nederlandse strafwet van toepassing op een ieder die zich in de exclusieve economische zone schuldig maakt aan overtreding van regels gesteld bij of krachtens de artikelen 3.5 en 3.6 van deze wet.

Een ander internationaal juridisch kader vormt het verdrag van Washington (CITES[3]).

2.1 Bevoegdheden en mandatering

Provincies zijn verantwoordelijk voor het beleid ten aanzien van wolven op het Nederlandse grondgebied, tenzij in dit draaiboek of op basis van wetgeving expliciet is aangeven dat de verantwoordelijkheid elders ligt of in bepaalde situaties naar een andere autoriteit overgaat. Ook zijn de provincies verantwoordelijk voor het beleid met betrekking tot bijvoorbeeld de tegemoetkoming in de landbouwschade die door wilde dieren, waaronder de wolf, wordt veroorzaakt.

De provincies hebben BIJ12 - unit Faunafonds gemandateerd om te beslissen op aanvragen voor een tegemoetkoming in schade bij gehouden vee, veroorzaakt door wolven. Het Faunafonds draagt daarnaast zorg voor voorlichting over schadepreventie.

3. De wolf in Europa

Wolven leven van oudsher vrijwel overal in Europa. Door het verdwijnen van geschikt biotoop, gebrek aan wilde prooidieren en intensieve bejaging waren ze in veel landen uitgeroeid. Strikte Europese bescherming, herstel van biotoop en een enorme toename van wilde hoefdieren (herten en wilde zwijnen) heeft een ontwikkeling richting herstel van de populaties ingezet. Wolven komen nu in Europa op diverse plaatsen voor: van Scandinavië tot in Spanje en Italië en vooral in Oost-Europa. In Duitsland vond de eerste voortplanting sinds lange tijd plaats in 2000 in de deelstaat Sachsen. Sindsdien is het aantal wolvenroedels in Duitsland sterk toegenomen en zijn er anno 2016/2017 78 territoria bekend[4]. In circa driekwart van de territoria vindt ook voortplanting plaats. Jonge wolven verlaten op een leeftijd van één of twee jaar hun roedel, op zoek naar een eigen leefgebied. Dat zijn

[2]Voor de betreffende artikelen uit dit verdrag zie bijlage 2.

[3]*CITES-verdrag:* op 3 maart 1973 te Washington gesloten Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantsoorten, met bijlagen (Trb. 1975, 23), alsmede de Resoluties van de Conferentie van Partijen behorende bij dit verdrag.

[4]Bron: DBBW *Dokumentations- und*

alleen al in Duitsland nu jaarlijks meer dan honderd dieren. Gezien de afstanden die zwervende wolven kunnen afleggen moeten we er rekening mee houden dat er jaarlijks in geheel Nederland zwervende wolven kunnen opduiken. Ook in Frankrijk neemt het aantal wolven toe. In 2013 werd voor het eerst voortplanting geconstateerd in de Vogezen. In België werd in 2011 een wolf in de Ardennen gemeld en in januari 2018 vestigde een wolvin zich in Vlaanderen.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>
Verzonden: vrijdag 13 juli 2018 19:37
Aan: Art. 5.1. lid 2 @natuurmonumenten.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e @grondbezit.nl; Art. 5.1. @jagersvereniging.nl; Art. 5.1. lid 2 @nojg.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @prolander.nl; Art. 5.1. lid @politie.nl; Art. 5.1. lid 2 @politie.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @rws.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @freenature.nl; Art. @uu.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 sub @bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 @bij12.nl; Art. @brabant.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @minez.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com; Art. 5.1. lid 2 sub e @studiowolverine.com; Art. 5.1. lid 2 sub e @hotmail.com; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @home.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: Re: Stukken nav de stakeholdersbijeenkomst Wolven 4 juli jl.
Bijlagen: Presentatie Stakeholdersbijeenkomst wolf 04-07-2018.pdf; Deelnemerslijst stakeholders bijeenkomst 4 juli.xlsx

Hallo Allen,

Bijgaand zoals beloofd nog nagezonden de presentatie van BIJ12.

Ook stuur ik nogmaals in een ander format de deelnemerslijst rond, omdat ik een reactie kreeg dat die niet voor iedereen te lezen was in het vorige format. Hopelijk nu wel.

Ik zie uiterlijk 24 juli de reacties tegemoet!

Fijne avond en goed weekend.

Groejes Art.

Vriendelijke Groetjes ,

Art. 5.1. lid 2 sub

Projectleider Draaiboek Wolf

Zelfde mailwisseling: 13 juli 2018 - 15:03 uur

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 73

Presentatie Stakeholdersbijeenkomst wolf 04-07-2018

De bijlage behorend bij dit document is identiek aan document Z21-5722 - 69

Preventie en Schadetegemoetkoming

Stakeholdersbijeenkomst Wolvendraaiboek 2018
Utrecht, 04-07-2018

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Coördinator Wolf BIJ12

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 73

Deelnemerslijst stakeholders bijeenkomst 4 juli

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

[redacted]

NM
SBB
No Wolves
WUR
Dierenbescherming

Jagersvereniging

Faunabeheer eenheid
prolander
politie
politie

RWS
PKSG
Zoogdiervereniging
WiN
FreeNature
UU
UU
Het Edelhert
Vrij Wild
BIJ12
BIJ12
BIJ12
Brabant
Landschap Overijssel
SBB
Minez
Overijssel
Groningen
Gelderland
Limburg
SBB
IPO
Studio wolverine

VGSN

SBB
Drenthe
BIJ12
Drenthe
BIJ12
Faunabeheereenheid Limburg

LTO
VGSN
WenR
WenR
BIJ12
Dagvoorzitter
NM
WiN
Minez
No Wolves
Schaapskuddes
Het edelhert
LTO

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: vrijdag 13 juli 2018 15:38
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Update wolven & FW: Stukken nav de stakeholdersbijeenkomst Wolven 4 juli jl.
Bijlagen: Stellingen workshops 4 juli 2018 versie 2.0.odt; Links en deelenemerslijst stakeholdersbijeenkomst 4 juli.odt; Hoofdstuk1 paragraaf 1 Soortenbescherming versie 3.0.odt; Hoofdstuk 1 paragraaf 2 Monitoring versie 2.0.odt; Hoofdstuk 1 paragraaf 3 Schade en preventie.odt; Hoofdstuk 1 paragraaf 4 Ontheffingverlening versie 3.0.odt; Hoofdstuk 2 Samenwerking versie 2.0.odt; Hoofdstuk 3 communicatie versie 2.0.odt; inleiding versie 3.0.odt

Beste wolven-collega's,

Even een update vwb wolven:

- Vorige week was een stakeholders bijeenkomst over wolven. Opgezet om informatie voor het nieuwe draaiboek van de provincies te verzamelen bij de stakeholders. Zowel Art. als ik waren aanwezig. Ik heb het laatste deel van de dag gemist, maar was niet erg onder de indruk van de opzet cq inhoud van de dag. Dat gezegd, was de presentatie van Art. 5.1. lid 2 wel een prettig overzicht van de stand van zaken, inclusief het bericht dat er met zekerheid 6 verschillende wolven zijn vastgesteld in Nederland tussen januari en april van dit jaar. Zijn presentatie is een van de bijlagen. Daarnaast nog standpunt van de kleinschalige schapenhouders en overzicht van de reacties op de stellingen die men in de workshops heeft gebruikt.

- Overige bijlagen (7 stuks...) hebben te maken met het draaiboek 'fase 2' (= gevestigde wolf) waar IPO aan werkt. Ik zal namens Staatsbosbeheer één reactie voorbereiden. Als jullie nog tijd en zin hebben om de documenten door te nemen, graag je reacties aan mij. Deadline / proces in de mail hieronder, ze hebben ineens haast.

- Op 6 september is er een brede bijeenkomst over wolven voor geïnteresseerde collega's. De aankondiging staat sinds een paar dagen op Digitalis (hier). Doelgroep is o.a. teamleiders en boswachters publiek. Bedoeling is om de omgang met wolven zoals wij die hebben afgesproken binnen Staatsbosbeheer breed bekend te maken bij deze collega's. Zowel qua inhoud en communicatie (standpunt etc) als qua organisatie (wat doen we zelf, wat niet, wolvengroepje, aanspreekpunten in de PE's). Art. zal wat over de wolf vertellen, ik over de interne organisatie, en Art. over communicatie. Jullie zijn natuurlijk van harte welkom, en breng dit ook onder de aandacht van collega's waarvoor je denkt dat dit nuttig is!

- In een vorige bijeenkomst hebben we gezegd dat het goed is als er in elke PE een aanspreekpunt komt voor collega's met vragen over de wolf. Niet bij wijze van vraagbaak, maar iemand die hen kan doorverwijzen. Daarvoor heb ik ondertussen de fauna-coördinatoren benaderd. Tot nu alleen nog positieve reacties van hen gehad.

Tot zover even het wolvengebeuren. Ik hoop binnenkort het protocol van Landschap Overijssel om te bouwen naar iets dat voor ons geschikt is, die zal ik dan aan jullie voorleggen.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Zelfde mailwisseling: 13 juli 2018 - 15:03 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: maandag 23 juli 2018 17:03
Aan: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: RE: Stukken nav de stakeholdersbijeenkomst Wolven 4 juli jl.
Bijlagen: Hoofdstuk 3 communicatie versie 2.0+Art. odt; Hoofdstuk 2 Samenwerking versie 2.0+Art. odt; Hoofdstuk1 paragraaf 1 Soortenbescherming versie 3.0+opm Art. odt; Hoofdstuk 1 paragraaf 4 Ontheffingverlening versie 3.0+ Art. odt; Hoofdstuk 1 paragraaf 3 Schade en preventie+Art. odt; Hoofdstuk 1 paragraaf 2 Monitoring versie 2.0+ Art. odt; inleiding versie 3.0+ opm Art. odt

Dag Art.

Hierbij mijn opmerkingen en aanvullingen, zowel met 'wijzigingen bijhouden' in de tekst (hoewel ik de indruk heb dat het bestandsformat .odt alleen de aangepaste tekst behoudt, en deze niet meer als wijziging aanmerkt) als aparte opmerkingen.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Zelfde mailwisseling: 13 juli 2018 - 15:03 uur

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 75

Hoofdstuk 3 communicatie versie 2.0. + --

Hoofdstuk 3. Communicatie

Communicatie over de wolf start al in onze jonge kinderjaren. Sprookjes als Roodkapje, de wolf en de zeven geitjes of de drie biggetjes zijn ieder van ons met de paplepel ingegoten. Ze vormen een onbewuste referentie in ons denken over de grote boze wolf (of de domme wolf, in geval van de 3 biggetjes!). Maar ook de wolf van de oude Germanen, de wolvin die Romulus en Remus grootbracht, en verhalen over 'wolfskinderen' die verdwaald of verlaten in het bos door wolven verzorgd waren (Disney's Junglebook tekenfilm), en boeken zoals 'Call of the Wild' en de 'New Age' ideeën over de wolf als 'Spirit of the Wild' met bijbehorende tshirt indrustrie. Het is maar net welk frame je kiest… Maar wat als er een echte wolf op de stoep staat? Dan barsten de media haast uit hun voegen met nieuws, meningen, vragen en discussies. Publiek wil weten hoe "het" zit en de sprookjesboeken bieden dan geen uitkomst. Om deze reden hoort bij dit draaiboek wolf ook een communicatieplan.

Op basis van de ervaring met het gebruik van het communicatieplan in het eerste draaiboek wolf (veel te gedetailleerd en te technisch) is dit onderdeel nu sterk vereenvoudigd. Dit communicatieplan omvat alleen de taken en rollen van de provincies, IPO, BIJ12 en partners die in opdracht van deze voornoemde organisaties werkzaamheden uitvoeren. Alleen de grote lijnen en afspraken daarover zijn opgenomen. Als in de komende jaren mocht blijken dat er op onderdelen behoefte is aan nadere communicatieafspraken tussen deze organisaties of met anderen, dan kan dat separaat van dit draaiboek worden uitgewerkt.

3.1 Leidende communicatieprincipes

3.1.1 Organisatorisch:

Wie uiteindelijk verantwoordelijk is, is ook aan zet voor (het organiseren van) communicatie daarover.[1]

Indien verantwoordelijkheden over meerdere overheden verdeeld zijn, is de hoogste daarvan primair aan zet voor (het organiseren van) communicatie daarover.[2]

Provincies en het Wolvenbureau zorgen middels passieve communicatie (eigen website) voor goed vindbare algemene basisinformatie over de wolf en wolvenbeleid, uitslagen van DNA onderzoek en zorgen tevens voor een goede doorverwijzing naar bronnen met meer uitgebreide informatie (bijvoorbeeld Wolven in Nederland en BIJ12/Faunafonds).

Met opmerkingen Art. 5.1. Waar is informatie voor het publiek te vinden? Er leven heel veel vragen

In voorkomende gevallen wordt actieve communicatie over wolven vanuit de provincies afgestemd met de direct belanghebbenden.

Met opmerkingen Art. 5.1. Er zijn in ieder geval een aantal doelgroepen die apart benaderd moeten worden, o.a. veehouders, maar ook natuurfotografen (risicogroep voeren en verstoren wolven)

[1] *Vanwege de decentralisatie van het natuurbeleid zijn de provincies in de meeste gevallen verantwoordelijk voor communicatie over wolven. Het rijk is verantwoordelijk voor (communicatie over) het wettelijke kader, borgen van het internationale beschermingsregime voor de wolf en rapportage aan de EU over de stand van zaken met betrekking tot het voorkomen van de wolf.*

[2] *Dit is ook relevant als er meerdere organen op hetzelfde schaalniveau zijn betrokken. Als een concreet geval met een wolf (afgezien van schade waarover via BIJ12 wordt gecommuniceerd) betrekking heeft op meerdere provincies stemmen deze de communicatie bi- of trilateraal af. Als er meer dan drie provincies zijn betrokken wordt de woordvoering en communicatie opgeschaald naar het IPO.*

Het detailniveau van communicatie over concrete gevallen is altijd gehouden aan wettelijke kaders, zoals de privacywetgeving en de Wet natuurbescherming.

BIJ12/Faunafonds zorgt middels passieve communicatie (website) voor actuele informatie over preventiemogelijkheden en schademeldingen in relatie tot de wolf.

Het wolvenburo zorgt middels passieve communicatie (website) voor actuele informatie over (gevalideerde) wolvenwaarnemingen.

3.1.2 Inhoudelijk:

Met opmerkingen Art. 5.1. Is dit de kernboodschap?

De terugkeer van de wolf is een natuurlijk proces, er is expliciet geen sprake van een herintroductie van deze soort in Nederland.

De wolf jaagt op wilde dieren maar ook op landbouwhuisdieren zoals schapen. Een aanval op schapen is voor de betrokkenen vaak een ingrijpende gebeurtenis waarbij rekening moet worden gehouden met emotie.

Spontane terugkeer van een eerder uitgestorven soort is vanuit internationaal gemaakte doelstellingen, afspraken en wetgeving waaraan ook Nederland zich heeft verbonden een positief effect voor onze biodiversiteit. Wolf neemt zijn plek als toppredator weer in in het ecosysteem.

Wolven zijn streng beschermd. Vee kan in veel gevallen goed worden beschermd met preventieve maatregelen als elektrisch gaas of kuddewaakhonden. Bijkomend voordeel van deze maatregelen is dat daarmee ook schade door honden en vossen kleiner kan worden. Honden worden gezien als rivalen, en dienen dus ook beschermd te worden, door ze aangelijnd of in het zicht te houden.

Een wolf is een roofdier, geen knuffel, die met respect benaderd moet worden maar vormt niet op voorhand een bedreiging voor mensen. Veiligheid van mensen is niet onderhandelbaar, als het gedrag van een specifieke wolf daartoe aanleiding geeft zal worden ingegrepen.

Met opmerkingen Art. 5.1. Ik mis de voorlichting over huishonden, over (niet) voeren (menselijke veiligheid! En in het verlengde dus ook passieve bescherming wolf), over (voldoende)afstand houden

Of en waar de wolf zich in Nederland zal vestigen en eventueel zal gaan voortplanten valt niet te voorspellen. Zwervende jonge wolven kunnen, en zullen, in toenemende mate in een groot deel van ons land opduiken[3].

[3]Wolven kunnen grote afstanden lopen, maar zijn ook uitstekende zwemmers. Brede wateren vormen geen onoverkomelijke hindernis voor een zwerftocht.

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 75

Hoofdstuk 2 Samenwerking versie 2.0. + --

Hoofdstuk 2. Samenwerking

'Samen kom je verder.' De grote actieradius van wolven maakt samenwerking op verschillende schaalniveaus ook nodig. Bijvoorbeeld samenwerking tussen dierhouders die zich door het maken van gezamenlijke afspraken over preventie beter kunnen voorbereiden op bescherming van het vee. Of de samenwerking tussen en met provincies om haar wettelijke taken goed te kunnen uitvoeren. Met een aantal organisaties en partners organiseren de provincies een structurele samenwerking, gebaseerd op wettelijke taken. Met andere organisaties en partners is de samenwerking minder formeel of incidenteel, gericht op bijvoorbeeld communicatie over wolven of de betrokkenheid van vrijwilligers bij wolf-gerelateerde zaken.

2.1 In Nederland

Samenwerking gericht op bescherming van de wolf en bescherming van vee tegen de wolf

[nog nader uitwerken/aanpassen] *Buiten de samenwerking waarbij provincies rechtstreeks zijn betrokken zal er rondom wolven ook worden samengewerkt tussen derden onderling. Een voorbeeld is het samenwerkingsverband Wolven in Nederland waarin de provincies geen rol spelen en dat ook niet hoeven te doen. In de toekomst is ook samenwerking denkbaar tussen bijvoorbeeld schapenhouders en vrijwilligers die helpen met het plaatsen van rasters. Ook daarin hoeven de provincies geen rol te spelen.*

Structurele samenwerking vanuit de wettelijke taken van de overheden

Elke provincie is vanuit de Wet natuurbescherming zelfstandig verantwoordelijk voor de uitvoering van beleid voor de wolf[1]. Omdat wolven grote afstanden afleggen en ook territoria zich niet aan provinciegrenzen hoeven te houden is een interprovinciale samenwerking en beleidsuitvoering gewenst. De samenwerking verloopt via het Interprovinciaal overleg (IPO) en gezamenlijke uitvoeringstaken zijn belegd bij BIJ12.Daarbij wordt via het IPO afstemming van beleid gezocht, dit draaiboek is daarvan een voorbeeld.

De gezamenlijke uitvoeringsorganisatie BIJ12 van de provincies heeft uitvoeringstaken op het gebied van monitoring, databeheer, onderzoek, preventie en afhandeling van faunaschades. BIJ12 wordt hierin aangestuurd door de provincies en kan gemandateerd ook namens de provincies als opdrachtgever fungeren voor werkzaamheden die door derden worden verricht. Een voorbeeld daarvan is het taxeren van schades ten behoeve van tegemoetkomingen

De provincies voorzien in de nabije toekomst een verdere toename van rondzwervende wolven, met bijbehorende kans op faunaschades en een toenemende kans op territoriale vestigingen van wolven. Deze twee zaken maken het oprichten van een 'wolvenbureau' waarvoor al eerder de contouren zijn geschetst[2] nu gewenst. In de voorgaande jaren zijn verschillende taken van een dergelijk wolvenbureau, zoals een wolvenmeldpunt, enige

[1]Natuurpact (2015) par. 3.1: In het regeerakkoord is opgenomen dat het rijk verantwoordelijk is voor de kaders en ambities en dat de provincies verantwoordelijk zijn voor het invullen en uitvoeren van dit beleid. De verantwoordelijkheid van de provincies heeft betrekking op het beheer en de ontwikkeling van het Natuurnetwerk Nederland en de Natura 2000-gebieden (uitgezonderd de Natura 2000 gebieden waarvoor Rijkswaterstaat en het ministerie van Defensie verantwoordelijk blijven), het agrarisch natuurbeheer en het soortenbeleid binnen en buiten het Natuurnetwerk Nederland.
[2]Bruinderink & Lammertsma 2013

monitoring en een structuur voor het beoordelen en afhandelen van schademeldingen belegd bij bestaande organisaties, zoals Wolven in Nederland, de Zoogdiervereniging en BIJ12. Het wordt door de provincies gewenst geacht om in de toekomst, dit vanuit de overheid sterker te organiseren en verder te professionaliseren. Daarbij wordt gekozen voor het versterken van de bestaande uitvoeringsorganisatie BIJ12. Omdat in BIJ12 nu al meerdere wolf-gerelateerde zaken samen komen en een professionele en onafhankelijke taakinvulling belangrijks is, kan hier op de meest efficiënte wijze invulling worden gegeven aan een wolvenbureau. Enkele formele taken die begin 2018 nog in opdracht bij externe partners zijn belegd zullen dan op termijn overgaan naar het wolvenbureau van BIJ12, bijvoorbeeld een 24 uur per etmaal bereikbaar wolvenmeldpunt. De taakafbakening van een wolvenbureau bij BIJ12 is opgenomen in **bijlage 3**

Voor een aantal regelmatig voorkomende uitvoeringswerkzaamheden is zeer specialistische kennis of materiaal noodzakelijk waarover BIJ12 niet zelf beschikt. Te denken valt aan secties op dode wolven en DNA onderzoek. Hiervoor is samenwerking geregeld met instituten als Wageningen Environmental Research (WEnR) en het Dutch Wildlife Health Centre (DWHC).

Met opmerkingen Art. 5.1. Naturalis heeft op gebied van wildlife forensics expertise in huis (zie artikel over herkomst Luttelgeester wolf in tijdschrift Lutra door Gravendeel e.a.)

Er zijn tal van situaties denkbaar waarbij de provincies zullen samenwerken met andere overheden, maatschappelijke partners en burgers die geen structureel geformaliseerd kader behoeven. Te denken valt aan voorlichtings- en educatieprojecten of samenwerking met vrijwilligers bij onderzoek. Daarnaast zijn er incidentele gebeurtenissen denkbaar waarbij bijvoorbeeld een dierenambulance, politie, gemeente, terreinbeheerder of faunabeheerder kan zijn betrokken.

Met opmerkingen Art. 5.1. Voor omgaan met aangereden/doodgereden wolf is wel protocol nodig en gestructureerde afspraken met politie en wegbeheerders. Dit gezien de ervaringen met andere aangereden diersoorten, waarbij het mis gaat indien dergelijke afspraken ontbreken. Ook ivm communicatie richting automobilisten (en machinisten trein) over wat te doen bij een aanrijding. (bel politie en niet dierenambulance bijv, o.a. omdat politie iemand van valwildteam opdracht kan geven om gewond dier uit zijn lijden te verlossen)

2.2 Binnen Europa

Bij het nakomen van verplichtingen tot het zorgen voor een goede instandhouding van de soort zijn de lidstaten de eerste gesprekspartner voor Europa. Dat in Nederland de taken zijn gedecentraliseerd naar de provincies doet daar niet aan af. De provincies zijn ingevolge de Wet natuurbescherming[3] verantwoordelijk geworden voor een goede bescherming voor de wolf. Voor de rapportage over de aanwezigheid van wolven in ons land en de 'staat van instandhouding' richting de Europese Unie werken we daarom samen met het Rijk. BIJ12 helpt de provincies bij het opstellen van de voortgangsrapportage en zorgt voor de gegevensleveringen die hiervoor nodig zijn.[4]De provincies zullen in afstemming met het Rijk streven naar grensoverschrijdende samenwerking en afspraken. Aangezien het om grensoverschrijdende zaken gaat zal er vooraf worden afgebakend wie hierbij vanuit welke rol en bevoegdheid of mandatering met buitenlandse partners in overleg zal treden.

Bij wolventerritoria zijn letterlijke grensgevallen mogelijk. Een territorium kan zich over de grens met Duitsland of België uitstrekken maar ook over provinciegrens!!!. Vanuit Nederland zal bij vermoedens van een dergelijke situatie door de betrokken provincie(s) contact worden gezocht met de buurlanden[5] om de monitoring samen af te stemmen.

[3]De Wet Natuurbescherming wordt binnen enige jaren opgenomen in de Omgevingswet. Aangezien de grondslag voor de bescherming van de wolf is gelegen in het verdrag van Bern en de Habitatrichtlijn verwachten we vooralsnog geen andere benadering van deze diersoort in de Omgevingswet.

[4]

[5]Voor Duitsland zijn dit Niedersachsen en Nordrhein-westfalen en in België het Vlaams gewest en Waals gewest.

Ondanks dat Nederland in verschillende opzichten afwijkt van andere Europese gebieden waar wolven leven (klein, dichtbevolkt, dicht wegennet, intensief agrarisch grondgebruik) kunnen we veel leren van ervaringen met wolven elders. De provincies zullen samenwerking zoeken met buitenlandse overheden en instellingen die al langer kennis en ervaring hebben opgedaan. Bij de totstandkoming van dit wolvenplan is al rekening gehouden met internationale ervaringen met de wolf.

Bijlage 3 behorend bij document Z21-5722 – 75

Hoofdstuk 1 paragraaf 1 Soortenbescherming versie 3.0. + opm --

Hoofdstuk 1.

Paragraaf 1. Soortenbescherming

Op grond van de Wet natuurbescherming dragen de provincies, ieder in hun eigen provincie, gezamenlijk zorg voor het nemen van de nodige maatregelen voor het behoud of herstel van een gunstige staat van instandhouding van de van nature in Nederland voorkomende soorten genoemd in bijlagen II, IV en V bij de Habitatrichtlijn. De wolf is opgenomen in bijlage II en IV van deze Europese richtlijn. Deze maatregelen kunnen betrekking hebben op actieve soortenbescherming, aanvullend op het provinciaal beleid ten aanzien van het realiseren en beheren van het Nationaal Natuurnetwerk. De populatie waar de dieren die Nederland deel van uitmaken vertoont een sterk positieve trend. Er is gebleken dat wolven goed in staat zijn om zich te verplaatsen in het landschap bij het zoeken naar geschikt leefgebied voor vestiging. Te verwachten is dat wolven zich zullen vestigen in gebieden die voldoende rustig zijn en kunnen voorzien in voldoende voedsel voor de wolf. Uit de ervaringen met terugkeer van de wolf in Duitsland en elders in Europa, blijkt dat deze goed in staat is om zelf zijn geschikte leefgebied te bepalen. Een verdergaande inspanning om leefgebieden geschikt te maken, of om bestaande reguliere activiteiten in eenmaal ingenomen leefgebieden te beperken is dan ook niet noodzakelijk.

1.1 Actieve Soortenbescherming

Wel kan het nodig zijn om actief maatregelen te nemen om rust te garanderen in de kern van het leefgebied van gevestigde wolven, met name gedurende de voortplantingsperiode. Daarbij valt te denken aan zonering van recreatie zoals nu ook al gebruikelijk is bij andere kwetsbare diersoorten. In het 'natuurpact' (2015) is vastgelegd dat de verplichtingen, ook buiten het Natuurnetwerk Nederland, vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijnen worden nagekomen. Deze verplichtingen, de overige internationaal afgesproken biodiversiteitsdoelen en de Rode Lijsten, zijn leidend in de inspanningen op het gebied van soortenbescherming. Voor de wolf is relevant dat Nederland te klein is om ook op de langere termijn een populatie wolven te huisvesten die op zichzelf groot genoeg is om een gunstige staat van instandhouding te bereiken. Dit gegeven is al geruime tijd geleden door de Europese Commissie onderkend waarbij is aanbevolen dat lidstaten tot gezamenlijke managementplannen komen op het niveau van grensoverschrijdende deelpopulaties. Voor Nederland gaat het hier om de Centraal-Europese laaglandpopulatie (Pools-Duitse wolven met inmiddels ook dieren in Denemarken en België).

1.2 Preventieve Soortenbescherming

Ook preventieve maatregelen om vee te beschermen tegen aanvallen van wolven vallen onder actieve soortenbescherming. Het oogmerk van deze maatregelen is daarbij het bereiken van vreedzaam samengaan van mens en wolf, ofwel maatschappelijke acceptatie van de wolf. Inzet daarbij is voorkomen dat (gevestigde) wolven zich specialiseren op het doden van landbouwhuisdieren.

Met opmerking Art. 5.1. **:** Ook het voorkomen van aanrijdingen met wolven hoort tot de actieve soortenbescherming. In kaart brengen van knelpunten en zo nodig oplossen

Met opmerkingen Art. 5.1. Dit lijkt voor de hand liggend en klinkt sympathiek, maar brengt een aantal praktische problemen met zich mee. 1: waar bevindt het hol zich (kan per jaar verschillen), kun je daar wel 'bijtijds' achter komen? 2: ga je dan zoneren door toegang tot dit deel te verbieden cq (wandel)paden en wegen afsluiten? Daarmee wijs je natuurfotografen en anderen precies waar ze moeten zijn om de wolvenjongen te 'spotten', en
3: de vraag is of extra rust dmv zonering daadwerkelijk nodig is, aangezien de wolven de plek hebben uitgezocht op het moment dat er nog geen sprake was van aangepaste zonering.

Bijlage 4 behorend bij document Z21-5722 – 75

Hoofdstuk 1 paragraaf 4 Ontheffingverlening versie 3.0. + --

Paragraaf 4. Ontheffingverlening

Op grond van de Europese Habitatrichtlijn is de wolf in Nederland een beschermde diersoort. In de Wet natuurbescherming zijn daarom een beschermingsregime geformuleerd. Dit houdt in dat er ten aanzien van de wolf een aantal verboden gelden. Het is verboden om in het wild levende wolven in hun natuurlijke verspreidingsgebied opzettelijk te doden, te vangen of te verstoren. Verder is het verboden om de voortplantingsplaatsen of rustplaatsen van deze dieren te beschadigen of te vernielen. Daarnaast geldt er een verbod om uit het wild afkomstige wolven, dood of levend, onder zich te hebben. Afwijkingen van dit beschermingsregime kunnen worden toegestaan bij vrijstelling of ontheffing. Voor ontheffingverlening is het college van Gedeputeerde Staten in de regel het bevoegd gezag. Uitgezonderd van deze bevoegdheid zijn ontheffingen voor handel in dieren, deze ligt bij het de minister van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit. Ook de ontheffingverlening voor gebieden en activiteiten die onder bevoegd gezag van het Rijk zijn gebleven ligt niet bij de provincies. Voorbeelden hiervan zijn militaire oefengebieden en activiteiten ten aanzien van hoofdwegen, -vaarwegen en –spoorwegen. Ontheffingen kunnen worden verleend ten behoeve van limitatief in de Wet natuurbescherming opgesomde belangen. Ontheffingen kunnen alleen worden verleend wanneer er geen andere bevredigende oplossingen zijn en wanneer er geen afbreuk wordt gedaan aan het streven om de populaties van de soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

4.1 Beoordeling van het effect van activiteiten en ruimtelijke ingrepen op gevestigde wolven

Te verwachten is dat het regulier gebruik van terreinen niet leidt tot overtreding van verbodsbepalingen ten aanzien van de wolf omdat wolven zich waarschijnlijk zullen vestigen in rustige terreindelen. Bij het terreinbeheer is wel extra zorgvuldigheid op zijn plaats waar het gaat om de voortplantingslocatie, omdat wolven daar kwetsbaar zijn voor verstoring en omdat het hol niet mag worden beschadigd. Ruimtelijke ingrepen of evenementen in de directe omgeving van deze locatie dienen te worden beoordeeld op eventuele aantasting van het leefgebied van de wolf. Aantasting van het leefgebied is ontheffingplichtig wanneer te verwachten is dat dit kan leiden tot verstoring van de wolf of het verlaten van de voortplantingsplaats. Ten aanzien van de wolf kan ontheffingverlening verder aan de orde zijn ten behoeve van onderzoek.

Met opmerkingen Art. 5.1. Eens, maar in de praktijk is dit minder eenvoudig. In H1 paragraaf 2 wordt al aangegeven dat niet actief naar het hol gezocht wordt. Dus hoe komen de terreinbeheerders er achter waar zij extra voorzichtig moeten zijn?

4.2 Ingrijpen bij wolven

Ingrijpen bij wolven is op korte termijn slechts aan de orde als wolven gevaarlijk of problematisch gedrag vertonen zie bijgaande tabel.

Op de lange termijn wordt ingrijpen uit oogpunt van de bestrijding van schade, overlast of populatiebeheer niet op voorhand uitgesloten. De mogelijkheden daartoe zijn echter gebonden aan internationale verdragen, wet- en regelgeving, zaken die buiten de bevoegdheid van de provincies liggen. Dient dus onderdeel te worden van het internationale management plan, waar eerder in dit draaiboek naar verwezen wordt. Cruciaal is de vraag wanneer en op welk schaalniveau gesproken kan worden van een gunstige staat van instandhouding van de wolf. Daarvoor moet dus eerst grensoverschrijdende overeenstemming ontstaan.

In het 'natuurpact' (2015) is vastgelegd dat de verplichtingen, , vanuit de Vogel- en Habitatrichtlijnen ook buiten het Natuurnetwerk Nederland worden nagekomen. Deze verplichtingen, de overige internationaal afgesproken biodiversiteitsdoelen en de Rode Lijsten, zijn leidend in de inspanningen op het gebied van soortenbescherming. Voor de wolf is relevant dat Nederland te klein is om ook op de langere termijn een populatie wolven te huisvesten die op zichzelf groot genoeg is om een gunstige staat van instandhouding te bereiken. Dit gegeven is al geruime tijd geleden door de Europese Commissie onderkend waarbij is aanbevolen dat lidstaten tot gezamenlijke managementplannen komen op het niveau van grensoverschrijdende deelpopulaties. Voor Nederland gaat het hier om de Centraal-Europese laaglandpopulatie (Pools-Duitse wolven met inmiddels ook dieren in Denemarken en België). De provincies zullen in afstemming met het Rijk streven naar grensoverschrijdende samenwerking en afspraken. Aangezien het om grensoverschrijdende zaken gaat zal er vooraf worden afgebakend wie hierbij vanuit welke rol en bevoegdheid of mandatering met buitenlandse partners in overleg zal treden.

Tabel. Protocol omgang mogelijke probleemsituaties met wolven: gedrag van wolven, oorzaak, inschatting situatie en maatregel. Ontleend aan Groot Bruinderink en Lammertsma 2013)

Gedrag	**Oorzaak**	**Inschatting**	**Maatregel**
Wolf bezoekt 's nachts bebouwd gebied	Normaal gedrag, wolf mijdt mensen maar niet bebouwing	Ongevaarlijk	Geen/ eventuele beschikbare voedselbronnen verwijderen
Wolf bezoekt overdag bebouwd gebied	Normaal gedrag, wolf mijdt mensen maar niet bebouwing	Ongevaarlijk	Geen/ eventuele beschikbare voedselbronnen verwijderen
Wolf vlucht niet meteen maar observeert mensen	(Jonge) wolf heeft nog geen slechte ervaring meegemaakt	Ongevaarlijk/ oppassen voor lokken en voeren	Geen/ oppassen voor habituatie
Wolf verblijft langdurig in of nabij bebouwd gebied	Divers: 1) Paartijd, zoekt partner of ziet honden als concurrent 2) Voedselbronnen 3) Sociale verhouding met hond	Monitoren, mogelijk conditionerings en habituatiesprobleem, hybridisatie, letsel hond	Oorzaak opsporen en wegnemen, wolf zenderen en verjagen
Wolf benadert meermaals mensen	Mogelijk sterke voerconditionering en habituatie	Kritisch, kans op habituatie, agressief gedrag en letsel mens	Zenderen en verjagen, publiek waarschuwen niet te voeren, indien geen resultaat verwijderen
Wolf benadert meermaals mensen met honden	Ziet in hond soortgenoot	Monitoren, gevaar voor hond niet uitgesloten	Zenderen en verjagen

Wolf benadert meermaals mensen met honden en is agressief naar honden	Ziet in hond soortgenoot die zijn territorium bedreigd	Kritisch, kans op letsel hond, stressvol voor mensen	Wolf verwijderen
Wolf reageert agressief op mensen zonder aanleiding	Extreme habituatie, hondsdolheid	Gevaarlijk	Wolf verwijderen
Wolf doodt onbeschermd vee	Normaal gedrag, wolf maakt geen onderscheid in prooisoort	Ongevaarlijk/ oppassen voor specialisatie	Preventieve maatregelen
Wolf doodt herhaaldelijk goed beschermd vee	Wolf heeft geleerd dat vee makkelijke prooi is	Kritisch, hoge financiële, emotionele en acceptatieschade	Preventieve maatregelen, indien geen resultaat verwijderen afhankelijk van populatiestatus
Wolf doodt herhaaldelijk honden	Wolf heeft geleerd dat honden een makkelijke prooi zijn of ziet honden als concurrent	Kritisch, grote acceptatieschade	Preventieve maatregelen, indien geen resultaat verwijderen

Bijlage 5 behorend bij document Z21-5722 – 75

Hoofdstuk 1 paragraaf 3 Schade en preventie + --

Paragraaf 3. Schade en preventie

3.1 Voorkomen van schade

grondgebruikers zijn in eerste instantie zelf verantwoordelijk voor het nemen van preventieve maatregelen bij dreiging van belangrijke schade door beschermde diersoorten. Dat geldt in het bijzonder voor het nemen van maatregelen om gehouden dieren[1] zoals schapen, te beschermen tegen mogelijke roofdieren zoals de wolf. Bescherming van gehouden dieren tegen aanvallen van buitenaf is niet nieuw, van honden of vossen is bekend dat zij ook schapen kunnen aanvallen. In navolging op Limburg heeft in Drenthe onderzoek plaatsgevonden naar aanvallen op schapen, de uitkomsten daarvan zijn dat schapenhouders hebben aangegeven in 2015 – dus voor de komst van de wolf!- gezamenlijk 412 dieren te hebben verloren, wat bijna 1% is van de totale schapenpopulatie.. Waar het gaat om het voorkomen van schade aan schapen door wolven gaat het dus in principe om het aanvullen van bestaande maatregelen tegen honden en andere dieren, met maatregelen die ook schade door wolven voorkomen. Dat vergt in de praktijk een flinke extra inspanning omdat wolven verdergaande voorzieningen vragen.

Met opmerkingen Art. 5.1. Het ging hierbij om zelf-rapportage van de mogelijke daders. Omdat dat altijd tot discussie leidt (vermeende daders zijn niet altijd de werkelijke daders, en vaak ook is onduidelijk of het dier al dood was en aangevreten of daadwerkelijk gedood door de aangewezen dader) beter dit weglaten.

3.2 Bestrijden van schade

Schade aan landbouwhuisdieren of hobbymatig gehouden dieren door een rondzwervende wolf valt moeilijk te voorkomen. Het is voor eenieder immers onvoorspelbaar of en waar een wolf zal opduiken. Houders van kwetsbare dieren (schapen, geiten) kunnen met preventieve middelen (elektrisch gaas, bewakingshonden, fladderlint, dieren 's nachts opstallen) het risico op schade verkleinen. Het bestrijden van schade door bijvoorbeeld een wolf te doden is in principe niet mogelijk, zie ook het hoofdstuk soortenbescherming. Dat betekent ook dat bij de beoordeling van een tegemoetkoming in de schade geen toets zal plaatsvinden of ter bestrijding van de schade een ontheffing voor verontrusten of doden van wolven is gevraagd.

3.3 Tegemoetkoming in de schade

Een aanval op gehouden dieren door een wolf is voor de betrokkenen vaak een ingrijpende gebeurtenis. De aanblik van gedode of gewonde schapen heeft in de praktijk een grote impact op de houder die zich verantwoordelijk voelt voor het welzijn en de veiligheid van zijn dieren. . Het is dan ook belangrijk om bij de beoordeling van dergelijke schade hiermee rekening te houden en schades vlot, deskundig en met aandacht voor de dierhouder te beoordelen.

Met opmerkingen Art. 5.1. Sommige akkerbouwers met faunaschade zullen het hier niet eens zijn met het onderscheid in impact tussen aangevallen schapen en vernielde oogst. Beter weglaten.

BIJ12-Unit Faunafonds kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen voor schade veroorzaakt door beschermde inheemse diersoorten aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of gehouden landbouwhuisdieren. Schade aan niet-bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of gehouden landbouwhuisdieren is in principe een algemeen maatschappelijk risico dat burgers geacht worden zelf te dragen.

[1] Besluit houders van dieren, artikel 1.6: *Een dier wordt, indien het niet in een gebouw wordt gehouden, bescherming geboden tegen slechte weersomstandigheden, gezondheidsrisico's en zo nodig roofdieren*.

3.3.1 Tegemoetkoming bij een aanval door een zwervende wolf:

De voorzienbaarheid van de schade is van belang voor de beoordeling of en in welke mate een tegemoetkoming aan de orde is. Zwervende wolven kunnen in korte tijd enorme afstanden afleggen en doen dat vaak ongemerkt. Het is dan redelijkerwijs niet voorzienbaar of en waar een wolf bijvoorbeeld schapen aan zal vallen. In dergelijke gevallen worden geen aanvullende eisen gesteld aan de getroffen preventieve maatregelen en wordt 100% tegemoetgekomen in de directe schade vergoed. Het gaat dan om de economische waarde van het dier. [*NB: met de sector wordt nog vastgesteld wat redelijkerwijs tot directe schade kan worden gerekend, dit wordt dan vastgelegd in het uiteindelijke schadeprotocol voor BIJ12 Faunafonds*]. In het geval van aangetoonde schade door een zwervende wolf worden er vooralsnog ook tegemoetkomingen verstrekt bij niet-bedrijfsmatig gehouden schapen en geiten. Dit moet bijdragen aan de acceptatie van de wolf en ook particulieren de tijd geven om te wennen aan en anticiperen op de veranderende situatie en preventieve maatregelen nemen zodat de wolf niet aanleert om schapen te prederen.

3.3.2 Tegemoetkoming nadat zich een of meerdere wolven hebben gevestigd:

Zodra zich een of meerdere wolven met voldoende zekerheid hebben gevestigd maakt de provincie in overleg met de deskundigen een inschatting van het territorium van de wolf en het daarbij horende beïnvloedingsgebied van de wolf. Dat wil zeggen het gebied waar een risico op een wolvenaanval als voorzienbaar moet worden beschouwd. Kennisgeving daarvan vindt plaats door GS en in de beleidsregels faunaschade van de provincies wordt hiernaar verwezen. Schade door wolven wordt in dat gebied voorzienbaar. Voor hobbydierhouders wordt vanaf dat moment een overgangstermijn gehanteerd zodat zij passende maatregelen kunnen treffen, na 1 jaar wordt aan hobbydierhouders geen tegemoetkomingen in de schade meer uitbetaald. Van bedrijfsmatige dierhouders wordt verwacht dat zij ook binnen 1 jaar anticiperen door de aanvullende preventieve maatregelen op het benodigde niveau hebben. Alle dierhouders worden gestimuleerd om zo snel mogelijk maatregelen te nemen, ter voorkoming van specialisatie van deze wolven op schapen.

Omdat de omstandigheden waaronder schapen worden gehouden sterk kunnen wisselen, is de beoordeling van het benodigde niveau maatwerk en zal daar in het geval van een verzoek om tegemoetkoming bij de beoordeling rekening mee worden gehouden. Bij de beoordeling is dus in principe sprake van maatwerk per gebied waarbij rekening kan worden gehouden met de uit het oogpunt van soortenbescherming opgestelde gebiedsgerichte schadepreventieplan en het daaruit voortvloeiende basis beschermingsniveau. Waar het gebiedsgericht schadepreventieplan randvoorwaardelijk is voor de tegemoetkoming is het wenselijk deze ook inhoudelijk te toetsen door GS of ten minste de inhoudsvereisten vast te stellen.

In geval van bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren (dit dient te blijken uit de Gecombineerde Opgave bij de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland) die ten prooi gevallen zijn aan een wolf moet, wanneer een tegemoetkoming in de schade gewenst is, altijd een aanvraag tot tegemoetkoming BIJ12/Unit Faunafonds ingediend te worden via www.faunaschade.nl.

3.3.3 Beoordeling van de situatie, was het een wolf?

Voor het toekennen van een schadevergoeding is het van belang om te kunnen uitsluiten dat er geen sprake was van een aanval door een hond of vos, in die gevallen wordt immers geen tegemoetkoming uitgekeerd. Dit vraagt een beoordeling door een gespecialiseerde deskundige. In eerste instantie om op afstand te beoordelen of er voldoende aanwijzingen zijn voor wolf zodat de beoordelaar ter plaatse kan komen kijken. In tweede instantie ter plaatse gericht op specifieke veldkenmerken en ten slotte door DNA analyse. Overigens heeft het afnemen van DNA ook als doel om de verspreiding van de wolf te kunnen monitoren. Tenslotte is van belang dat de beoordelaar de getroffen preventieve maatregelen beschrijft.

Om DNA veilig te stellen dient de prooi bij voorkeur binnen 24 uren door een deskundige van BIJ12/Unit Faunafonds bezocht te worden om DNA-monsters te nemen. In principe worden prooidieren veilig gesteld voor analyse. Daarnaast wordt de omgeving afgespeurd volgens Taxatierapport prooidier wolf (zie bijlage @) en worden foto's gemaakt van de omgeving van de vindplaats, de prooien detailopnames van verwondingen inclusief referentieobject (meetlat o.i.d.). De datum, vinder, vindplaats (gps), leeftijd, geslacht, conditie van de prooi en vraatbeeld worden genoteerd. Nadat de monsters zijn genomen, wordt het kadaver voor sectie naar Alterra vervoerd. De veehouder dient daarvoor een afstandsverklaring te tekenen. Alterra heeft de benodigde ontheffingen om dode landbouwhuisdieren te mogen vervoeren en machtigt de deskundige om het kadaver naar hen te vervoeren. Indien de prooi gewond is maakt de ondernemer de afweging of genezen mogelijk en kosteneffectief rendabel is; een dierenarts wordt hierbij in opdracht van de veehouder betrokken.

Naar oordeel van de deskundigen biedt het veldonderzoek onvoldoende zekerheid om een uitspraak te kunnen doen over of het een wolf is of niet. Dit is ook toegelicht door Hugh Jansman van WenR tijdens de stakeholdersbijeenkomst op 4 juli 2018. DNA onderzoek biedt daartoe wel met zekerheid uitsluitsel maar kost tijd en is relatief duur. Omdat zekerheid belangrijk is en DNA bovendien bijdraagt aan de monitoring is inmiddels afgesproken om de beoordeling te versnellen door maandelijks DNA analyses uit te voeren, daarmee krijgt de gedupeerde dierhouder snel uitsluitsel.

3.3.4 Nadere voorwaarden aan tegemoetkomingen

Een tegemoetkoming wordt verleend indien het dier met zekerheid (blijkend uit foto's of genetisch materiaal) of zeer waarschijnlijk (blijkend uit sporen in het veld wanneer een genetische test geen uitsluitsel biedt) door een wolf is gedood. Als veldsporen/sectie/genetisch onderzoek geen van alle met zekerheid of hoge waarschijnlijkheid op een wolf wijzen dan wordt aangenomen dat een wolf niet de oorzaak is en wordt een tegemoetkoming afgewezen.

Indien een gehouden prooidier verwond is en behandeld is door een dierenarts, kan er bij BIJ12/Unit Faunafonds een tegemoetkoming in de kosten worden aangevraagd. Deze tegemoetkoming bedraagt maximaal de verkoopwaarde van het dier. Wanneer het dier na dierenartsbehandeling en aantoonbaar door toedoen van de wolf overlijdt, dan bedraagt de hoogte van de tegemoetkoming maximaal twee keer de verkoopwaarde: tegemoetkoming in de dierenartskosten plus de verkoopwaarde van het dier. Bij de bepaling van de waarde van het dier wordt rekening gehouden met de specifieke kenmerken van het dier. Bij zeer kostbare dieren wordt een hogere inspanning en eigen risico verwacht van de dierhouder.

3.4 Bijdrage aan preventieve maatregelen

Het tegengaan van schade door te investeren in preventieve maatregelen is in het belang van de dieren, de dierhouders en de overheid. Een bijdrage aan preventie door de overheid heeft geen directe wettelijke grondslag maar kan zeker bijdragen aan acceptatie van de wolf in Nederland. Provincies stimuleren preventie uit oogpunt van de soortbescherming voor de wolf. Immers, probleemgedrag van wolven moet worden voorkomen en het is daarom belangrijk dat wolven zich niet gaan toeleggen op bijvoorbeeld schapen. Probleemgedrag zou namelijk de wolf zelf ook in gevaar kunnen brengen en dat komt de verantwoordelijkheid van de overheid ten aanzien van het garanderen van de instandhouding van de wolf niet ten goede. Ook in de Duitse deelstaten waar al meer ervaring is met de aanwezigheid van wolven is een overheidsbijdrage aan preventieve maatregelen gebruikelijk. Kenmerkend daarbij is dat de hoogte van de bijdrage aan preventieve maatregelen over het algemeen een veelvoud is van de hoogte van de uitgekeerde tegemoetkomingen in de schade. Adequaat gebruik van preventieve maatregelen zal in belangrijke mate de noodzaak tot uitbetalen van schadevergoedingen beperken. Het is alleen niet mogelijk uit te rekenen hoe groot dit uitgespaarde bedrag is (ivm ontbreken voldoende vergelijkbare controlegebied).

Preventie, of beter, extra preventie gericht op wolven, is vooral zinvol als iedereen meedoet en er een bepaald basis beschermingsniveau ontstaat binnen het beïnvloedingsgebied. Het verstrekken van subsidie voor preventie aan schapenhouders is dan ook niet vrijblijvend en moet worden gekoppeld aan de voorwaarde dat de sector zich hierop organiseert en hieraan committeert door een gezamenlijk op te stellen en uit te voeren gebiedsgericht schadepreventieplan. Zoals ook geconcludeerd werd tijdens de stakeholdersbijeenkomst op 4 juli 2018 in Utrecht zou een uitwerking gebaseerd op regionaal maatwerk de oplossing moeten zijn. Onderdeel daarvan is coördinatie georganiseerd door betrokkenen/de sector zelf. Onderzocht moet worden of aansluiting gevonden kan worden bij bestaande structuren zoals de Collectieven voor agrarische natuurbescherming. De bijdrage vanuit de provincies zou dan bijvoorbeeld kunnen plaatsvinden door subsidieverstrekking aan het collectief, gericht op materiaalkosten en waarbij uiteraard de regels ter voorkoming van ongeoorloofde staatssteun in acht moeten worden genomen (de-minimis). Op de langere termijn kan worden verkend of dit kan worden verankerd in de bestaande systematiek voor het agrarisch natuur- en landschapsbeheer.

Bij preventie moet het doel voorop staan en moet bovendien het geld zo doelmatig mogelijk worden besteed. Dit vergt een maatwerkbeoordeling waarbij ook onderling het gesprek zal moeten worden gevoerd over de locatie of omstandigheden waaronder met name schapen worden gehouden. Zo is het ’s nachts ophokken van schapen een zeer effectieve maatregel zijn om predatie te voorkomen.

Rekening houdend met de bestaande eigen verantwoordelijkheid van de dierenhouder zou de bijdrage aan preventie gebaseerd moeten zijn op dat deel aan preventie dat komt bovenop wat al (zonder de wolf) al als normale preventieve voorziening kan worden aangemerkt. Dit vergt nadere uitwerking.

Met opmerkingen Art. 5.1. Voor een hoofdstuk in een draaiboek is dit onderdeel te weinig concreet. Wat gaat er wel en niet gebeuren in fase 2-4 vwb bijdrage aan (en afdwingen van) preventie?
Komt er nog een aparte regeling?

Met opmerkingen Art. 5.1. Eens, maar wie gaat hier voor zorgen?

Met opmerkingen Art. 5.1. Door wie?

Bijlage 6 behorend bij document Z21-5722 – 75

Hoofdstuk 1 paragraaf 2 Monitoring versie 2.0 + --

Paragraaf 2. Monitoring en rapportage

2.1 Monitoring

Monitoring moet worden gesplitst in twee hoofdgroepen en kent verschillende doelen. De eerste hoofdgroep betreft de monitoring van wolven zelf. De tweede hoofdgroep betreft afgeleide monitoring van aspecten die wel samenhangen met wolven maar niet rechtstreeks op de wolven zelf betrekking hebben zoals monitoring van prooidieren, monitoring van beleidseffecten (o.a. toepassing preventie) of monitoring van de publieke opinie.

Doel van wolvenmonitoring

Het doel van wolvenmonitoring is meerledig. In de eerste plaats moeten de provincies, via het rijk, aan Europa rapporteren hoe de staat van instandhouding (verspreiding, aantalsontwikkeling) van de wolf in ons land verloopt. Dit aspect vormt de kern van de monitoring zoals in dit draaiboek is opgenomen.

In de tweede plaats is monitoring relevant om met behulp van de kennis over het vóórkomen van wolven conflicten met bijvoorbeeld landbouwhuisdieren te beperken en voorlichting aan en zo acceptatie door publiek te verbeteren.

In de derde plaats is monitoring van belang om kennis te vergaren over de ecologische aspecten van de wolf in ons land met als doel?.

Bij de monitoring wordt er onderscheid gemaakt tussen de volgende situaties:

1. rondzwervende wolf

2. territoriale wolf

3. territoriaal wolvenpaar

4. roedel (met jongen)

Tijdens de fase van zwervende wolven is het registreren van zekere waarnemingen voldoende om aan de rapportageverplichting te voldoen. Het betreft een passieve monitoring waarbij niet gericht wordt gezocht naar wolven of sporen daarvan. Zekere waarnemingen kunnen o.a. betrekking hebben op gedocumenteerde zicht- en/of wildcamerawaarnemingen, vondsten van doodgereden wolven, bewijzen uit aangevallen prooidieren (DNA) of goed gedocumenteerde sporen en keutels. Hierin de ‘SCALP’-systematiek die in Duitsland/Polen is ontwikkeld noemen/volgen (& opnemen als bijlage!). Het is een beproefde systematiek (= niet zelf opnieuw het wiel uitvinden), en je kunt data/datasets zo ook vergelijken binnen deze totaal-populatie.

Om redenen van schadebeperking kan het zinvol zijn om in bepaalde situaties en gevallen aanvullend onderzoek uit te voeren. Zulke onderzoeken kunnen per geval verschillen en vormen geen onderdeel van dit draaiboek.

Met opmerkingen Art. 5.1. Wat bedoel je? Graag concreter maken wat je hiermee uitsluit.

Indien er een territoriale wolf geconstateerd of vermoed wordt, dan is er vanaf dat moment intensievere (actieve) monitoring noodzakelijk. Voor het monitoringsprogramma zijn de ervaringen in het Pools-Duitse verspreidingsgebied van de wolf (Reinhardt et al., 2015) als uitgangspunt genomen.

Door in Nederland te kiezen voor dezelfde monitoringstandaard als in Duitsland zijn de verkregen gegevens onderling direct vergelijkbaar en uitwisselbaar.

Zwervende wolven kunnen per dag tientallen kilometers doorlopen maar ook enige tijd in een gebied blijven rondhangen. Een wat langer verblijf, van meerdere dagen tot enkele maanden, kan een tussenstop zijn waarna het dier verder trekt. Dat is niet ongebruikelijk. Om praktische redenen wordt er daarom pas uitgegaan van een territoriale wolf als het aannemelijk is dat een zelfde wolf gedurende zes maanden in een gebied[1] aanwezig is. In principe zijn twee zekere waarnemingen uit hetzelfde gebied van één individu over een tijdspanne van minimaal zes maanden hiervoor voldoende.

Actieve monitoring start verkennend in gebieden waar herhaaldelijk (al of niet bevestigde) meldingen van wolven worden verkregen gedurende langere tijd (over meerdere weken). Het wolvenmeldpunt heeft steeds overzicht van meldingen en geeft op basis daarvan onderbouwd advies aan de betrokken provincie(s) om in voorkomende gevallen verkennend onderzoek te starten. De uitvoering van verkennend onderzoek kan plaatsvinden door verschillende partijen, bijvoorbeeld terreinbeheerders zelf of vrijwilligers van de Zoogdiervereniging mits voldaan kan worden aan de monitoringstandaards. Dat betekent kwalitatief voldoende documentatie en opname van waarnemingen in de NDFF. In eerste instantie wordt aanbevolen om dan in overleg met betrokken terreinbeheerders door middel van meerdere cameravallen kansrijke gebieden gedurende enige weken te monitoren. Gelijktijdig kan bijvoorbeeld op bospaden worden uitgekeken naar sporen of keutels. Wolven doorkruisen hun territorium dermate frequent dat een dier zeker binnen een aantal weken op een cameraval zal moeten verschijnen en/of dat er sporen en keutels worden gevonden. Het verzamelen van verse keutels voor genetisch onderzoek is noodzakelijk om het individu te kunnen vaststellen. Als dit verkennend onderzoek na twee maanden geen (nieuw) bewijs voor een wolf heeft opgeleverd wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt.

Als het verkennend onderzoek wel aanvullend bewijs voor een wolf of een wolvenpaar heeft opgeleverd wordt de actieve monitoring voortgezet. De focus ligt daarbij op het vaststellen van de mogelijke territoriumomvang en het vaststellen van het individu(en). Voor dit laatste zullen vooral verse keutels verzameld moeten worden die genetisch onderzocht kunnen worden. Per territorium zijn jaarlijks 10 tot hooguit 40 monsters nodig om alle aanwezige individuen in kaart te brengen[2].

Als uit voortgezet verkennend onderzoek blijkt dat een wolf of wolvenpaar na 6 maanden niet meer in een gebied kan worden vastgesteld wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt.

Als uit het voortgezet verkennende onderzoek blijkt dat een wolf of wolvenpaar na 6 maanden[3] nog steeds in een gebied verblijft is er sprake van een officieel territorium en wordt er niet langer

Met opmerkingen Art. 5.1. Zelfs als je die op ongeveer dezelfde plek hebt, wil dat toch niet zeggen dat hij niet een rondje heeft gelopen en weer is vertrokken? Lijkt mij dat je wel meer onderbouwing nodig hebt.
Bovendien: in de eerstvolgende alinea heb je het over herhaaldelijk meldingen, en gedurende langere tijd. Impliciet dus al meer dan de theoretische '2' hier voorgesteld.

Met opmerkingen Art. 5.1. En of vrijwilligers van Wolven in Nederland?
EN dan graag niet allemaal los van elkaar en/of tegelijk. Dus onder regie van de provincie! (al dan niet expliciet & per geval gedelegeerd naar een andere organisatie).

Met opmerkingen Art. 5.1. Waar zijn die te vinden? Verwijzing nodig (bijlage of anderszins)

Met opmerkingen Art. 5.1. Wat ongelukkig geformuleerd, want je zou hieruit kunnen opmaken dat het overleg met de terreinebeheerders bij plaatsing wordt aanbevolen, ipv het plaatsen van cameravallen… Plaatsing zonder overleg is natuurlijk nooit de bedoeling.

Met opmerkingen Art. 5.1. Ik zou daar minder zeker van zijn, gezien dat je in het begin niet de 'vaste looproutes' kent, laat staan de omvang/ligging van het territorium.

[1]De omvang en vorm van het betreffende gebied kan afhankelijk van het landschap en voedselaanbod van plaats tot plaats verschillen. In Midden-Europa omvatten de meeste territoria een oppervlakte van 150 tot 350 km^2. Aanwijzingen voor dezelfde wolf moeten zich dus gedurende minimaal een half jaar binnen een onderlinge afstand van –indicatief- 20 kilometer voordoen.
[2]Informatie van LUPUS uit Duitsland.
[3]Gerekend vanaf de eerste datum waarop specifieke individu(en) met zekerheid zijn vastgesteld.

gesproken van zwervers. Als er een territorium is vastgesteld zal dit door de betrokken provincie(s) bekend gemaakt worden.

Territoria van wolven worden jaarlijks gemonitord. De focus ligt daarbij op het vaststellen van de territoriumomvang en het vaststellen van de aanwezige individuen. Ook de vraag of er reproductie plaatsvindt is dan aan de orde. Reproductie kan het beste worden vastgesteld door middel van cameravallen. Er wordt in het voortplantingsseizoen nadrukkelijk niet gezocht naar holen of legers met welpen, opzettelijke verstoring van wolven is immers wettelijk verboden. De methode van waarnemen volgt de standaard die is beschreven in Reinhardt et al. (2015), en worden vastgelegd conform de protocollen (bijlage 1).

Uitvoering gebeurd door bijvoorbeeld terreinbeheerders zelf of door deskundige vrijwilligers van de Zoogdiervereniging, en de data worden vastgelegd in de NDFF. De data worden gestandaardiseerd verwerkt op de wijze die ook in Duitsland gebruikelijk is (tabel 4.3.3 in Reinhardt et al., 2015).

Een vastgesteld territorium kan ook weer verdwijnen, bijvoorbeeld omdat een wolf in het verkeer is gedood. Als uit monitoring blijkt dat een wolf, wolvenpaar of roedel na 6 maanden niet meer in een gebied kan worden vastgesteld wordt de actieve monitoring in het betrokken gebied weer gestaakt.

Een territorium kan zich over de grens met Duitsland of België uitstrekken. Vanuit Nederland zal bij vermoedens van een dergelijke situatie door de betrokken provincie(s) contact worden gezocht met de buurlanden om de monitoring samen af te stemmen.

Onderzoek naar de ecologische aspecten van de wolf zoals terreingebruik en voedselkeus is relevant in relatie tot de wettelijke beschermingsplicht (zijn er grote obstakels in het leefgebied, is er voldoende rust en voedsel) en in relatie tot het beperken van conflicten met landbouwhuisdieren. Dergelijk onderzoek is gebiedsspecifiek en hoeft niet in dit draaiboek te worden uitgewerkt.

Afgeleide monitoring

PM: nog uit te werken

Met opmerkingen Art. 5.1. Met oog op draagvlak onder veehouders is het verstandig ook daarvoor al melding te doen van 'langer verblijvende' zwervers, zodat men de keuze heeft extra beschermende maatregelen voor schapen te treffen en huishonden aangelijnd te houden in het bos…

Met opmerkingen Art. 5.1. Terecht, en zie ook mijn opmerking over zonering in H1 paragraaf 1.

Met opmerkingen Art. 5.1. Eerder (H1) aangegeven dat wolven prima in staat zijn dit zelf in kaart te brengen voordat zij zich defintief vestigen.

Met opmerkingen Art. 5.1. **:** Eens, en ook nodig tbv voorlichting / begeleiding publiek (angst, rust, huishonden)

Met opmerkingen Art. 5.1. Maar wel wie entameert en wie regie heeft!

2.2 Rapportage

Voor de monitoring van wolven wordt niet het kalenderjaar gebruikt, maar wordt –net als in Duitsland- aangesloten bij de jaarcyclus van de wolven zelf. Het monitoringjaar loopt van 1 mei tot 30 april in het volgende jaar.

2.2.1 Verspreiding

Voor de interpretatie van wolvenwaarnemingen en monitoringsresultaten wordt gebruik gemaakt van de SCALP criteria. Deze zijn gebaseerd op mate van verifieerbaarheid/controleerbaarheid van meldingen. Daarbij geldt C1 als hard bewijs, bijvoorbeeld uit DNA analyse, C2 als bevestigde waarneming, bijvoorbeeld door een goed gedocumenteerd spoor, C3 als onbevestigde waarneming, bijvoorbeeld een zichtwaarneming zonder foto of videobeelden.

Bewijs van aanwezigheid van wolven wordt alleen geregistreerd op basis van C1 en C2 waarnemingen. C3 meldingen kunnen het plaatje completeren maar tellen niet mee als bewijs voor aanwezigheid.

Met opmerkingen Art. 5.1. **:** Dit is terecht, maar hoort hierboven, en niet onder kopje 'verspreiding

Stippenkaart per monitoringjaar van waarnemingen op basis van rastercellen van 10x10 km. Voor C1 waarnemingen is één waarneming voldoende per rastercel; voor C2 waarnemingen zijn minimaal drie waarnemingen nodig.

Verspreidingskaarten worden na validatie van alle onderliggende waarnemingen 1 keer per jaar samengesteld en gepubliceerd in de landelijke voortgangsrapportage natuur .

Met opmerkingen Art. 5.1. Maar tussentijdse rapportages nodig voor voorlichting van veehouders, publiek, overleg met terreinbeheerders etc. Wie/hoe worden deze geleverd?

2.2.2. Populatieomvang

De populatieomvang wordt omschreven in termen van het aantal territoria van individuele dieren, territoria van paren en territoria van roedels. Het aantal individuen van een roedel kan immers in de loop van het jaar veranderen door geboorte, sterfte en dispersie. Het surplus (rondzwervende dieren) valt niet betrouwbaar vast te stellen en maakt geen deel uit van de populatieschatting.

De populatie wordt gemeten op basis van interpretatie van C1 en C2 meldingen. C2 waarnemingen zijn goed voor een sterk vermoeden van een territorium, maar geen bewijs dat het om hetzelfde dier of dieren gaat. Een officieel territorium kan daarom uitsluitend op grond van C1 waarnemingen worden geduid. De C2 meldingen zijn daarop aanvullend. Het maakt verschil of er sprake is van de vestiging van een nieuw territorium of dat het gaat om herbevestiging van een reeds bekende situatie.
Voor een nieuwe situatie zijn telkens twee C1 waarnemingen binnen het monitoringjaar vereist. De C2 waarnemingen vormen daarop een aanvulling. Voor het herbevestigen van een bekende situatie kan een enkele C1 waarneming in verschillende gevallen voldoen. Ook dan vormen de C2 waarnemingen daarop een aanvulling.

Territoriale individuen worden bepaald op basis van twee C1 of drie C2 waarnemingen met een interval van minimaal 6 maanden.

Wolvenparen worden bepaald op basis van een enkele C1 of C2 waarneming inclusief territoriale markeringen of minimaal 2 C1 of C2 waarnemingen die met in interval van minimaal 2 weken zijn gedaan.

Wolvenroedels worden bepaald op basis van de intensieve inventarisatie van wolventerritoria. Een roedel wordt (her)bevestigd op basis van een enkele C1-waarneming of minimaal 2 C2 waarnemingen. In de rapportage hoort hierbij ook het minimum aantal jongen in het betreffende seizoe geboren ivm schatting van populatiegroei (en relevant voor verwachting mbt dispersie / uitbreiding populatie, etc).

Literatuur

Reinhardt, I., G. Kluth, S. Nowak & R. W. Mysłajek, 2015. Standards for the monitoring of the Central European wolf population in Germany and Poland

Bijlage 7 behorend bij document Z21-5722 – 75

Inleiding versie 3.0. + opm --

Inleiding

1. Aanleiding

"Ze zijn nog vrij ver achter ons - ik zie ze echter wel - Het is een hele massa - en ze lopen nogal snel – En door ons achterna te lopen – halen zij ons in – Wat onvoordelig uit kan pakken – voor een jong gezin"[1]

Lees in de voorgaande regels in plaats van *jong gezin* de *provincies* en het is meteen duidelijk dat het verstandig is om goed te anticiperen op de terugkeer van wolven naar Nederland. Wolven lopen inderdaad nogal snel en als provincies wil je niet zoals in het vervolg van het lied, al improviserend achter de feiten aan blijven lopen.

De provincies zijn namelijk wettelijk verantwoordelijk voor het natuurbeleid in relatie tot wolven. Dit omvat de aspecten soortenbescherming, monitoring, tegemoetkomingen in faunaschade en het verlenen van ontheffingen.

Sinds 1996 komen er weer wolven in ons buurland Duitsland voor. Nadat daar in 2000 de eerste voortplanting werd geconstateerd heeft er een snelle uitbreiding van het leefgebied van de wolf plaatsgevonden. Het werd daardoor steeds waarschijnlijker dat er ook wolven in Nederland gesignaleerd zouden worden. Inmiddels is dat met enige regelmaat gebeurd: in 2015 verbleef een jonge wolf die geboren was in Duitsland enige dagen in de provincies Drenthe en Groningen. Vervolgens zijn er in 2017 en in 2018 zwervende wolven in verschillende delen van Nederland aangetroffen.

De terugkeer van de wolf verloopt niet onopgemerkt. Ervaring in binnen- en buitenland leert dat er vrijwel geen diersoort is die via de (sociale)media keer op keer zulke vette koppen haalt. Dat is logisch: we zijn het samenleven met wolven al generaties lang verleerd en hierdoor ontstaan er ook problemen. Het meest in het oog springende vraagstuk is hoe we zowel de wolf als landbouwhuisdieren kunnen beschermen. De huidige landbouwpraktijk is immers niet meer ingesteld op de aanwezigheid van wolven. Als een wolf wordt waargenomen of als vee is aangevallen dan levert dat vanuit de samenleving veel vragen, meningen, emoties en discussies op. Gelet op de wettelijke taken wordt dan ook aan de provincies gevraagd: "wat gaan jullie doen?"

De ervaring van de afgelopen jaren leert dat een gezamenlijk wolvenplan of draaiboek een goed hulpmiddel is om bij een diersoort als de wolf, die binnen enkele dagen door meerdere provincies kan zwerven, eenduidig beleid te voeren. De ervaring leert ook dat we nog keer op keer nieuwe dingen leren en situaties treffen die niet zijn voorzien. Vanuit de wettelijke taken: bescherming van de wolf en zorg voor schadegevallen, is het telkens mogelijk gebleken om ook in nieuwe situaties goede oplossingen te bedenken. Zo moet ook dit nieuwe wolvenplan worden gelezen. Het is geen wet van Meeden en Perzen, maar een hulpmiddel van waaruit in standaardsituaties snel gehandeld kan worden en in uitzonderingsgevallen een oplossingsdenkrichting wordt geboden.

1.1 Voorgeschiedenis van dit wolvenplan

Om voorbereid te zijn op de komst van de wolf in Nederland hebben Rijk, provincies en Faunafonds in 2011 opdracht gegeven aan onderzoeksbureau Alterra om de mogelijke consequenties van de komst

[1] couplet 4 van de bekende Dodenrit door drs P. (1974)

van de wolf naar Nederland te verkennen. De Regiegroep Wolf, bestaande uit vertegenwoordigers van Rijk, provincies en Faunafonds, heeft de uitvoering begeleid. Het verkennende rapport van Alterra verscheen in 2012 (Groot Bruinderink et al., 2012).

Als uitvloeisel van de verkenning heeft Alterra samen met het platform Wolven in Nederland (WiN) en de universiteiten van Tilburg en Maastricht in opdracht van het Rijk een 'Voorstel voor een wolvenplan voor Nederland' opgesteld (Groot Bruinderink en Lammertsma 2013). Dit rapport was voor de Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland (BAC VP) van het Interprovinciaal overleg (IPO) aanleiding om de Regiegroep Wolf opdracht te geven om een operationeel draaiboek op te stellen voor de eerste fase van de vestiging van de wolf in Nederland. Dit operationeel draaiboek is in maart 2016 door de BACVP vastgesteld, primair bedoeld voor gebruik in relatie tot de provinciale verantwoordelijkheden met betrekking tot natuurbescherming, natuurbeheer, schadebestrijding en schade-afhandeling.

1.2 Werkwijze voor dit wolvenplan

Vertrekpunt voor het voorliggende wolvenplan was het Operationeel draaiboek wolf – fase 1 uit 2016. De actualisatie en uitbreiding is opgesteld door de ambtelijke IPO werkgroep Lupus, bestaande uit een aantal leden van de IPO werkgroep Natuurwetgeving en medewerkers van BIJ12/Faunafonds. Vanwege decentralisatie van het natuurbeleid was het Rijk niet langer in de werkgroep vertegenwoordigd. Daarbij is gebruik gemaakt van de praktijkervaring die in 2017 en 2018 is opgedaan met veldwaarnemingen, meldingen van aangevallen vee en vondsten van in het verkeer doodgereden wolven.

Veel personen en organisaties die bij deze praktijkgevallen betrokken waren hebben de Lupus werkgroep direct of indirect voorzien van informatie die goed benut kon worden om het wolvenplan verder te verbeteren. Moesten we in het vorige draaiboek verschillende scenario's nog testen door middel van rollenspelen, nu was dat in veel gevallen in de praktijk mogelijk.

Om te kunnen reflecteren op de recente maatschappelijke opvattingen en wensen met betrekking tot de wolf heeft de werkgroep Lupus op 4 juli 2018 een bijeenkomst georganiseerd met een aantal stakeholders die vanuit verschillende invalshoeken bij de wolf betrokken zijn. De uitkomsten van deze bijeenkomst zijn ook benut om dit wolvenplan verder vorm te geven.

Het 'voorstel voor een wolvenplan' (Groot Bruinderink en Lammertsma 2013) onderscheidt vijf verschillende fases in de vestiging van de wolf:

fase 1: er bevindt zich (af en toe) een zwervende wolf in Nederland;

fase 2: er bevindt zich een territoriale wolf in Nederland;

fase 3: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar in Nederland;

fase 4: er bevindt zich een territoriaal wolvenpaar met jongen in Nederland;

fase 5: we bevinden ons tien jaar na deze eerste voortplanting.

Dit wolvenplan heeft betrekking op fase 1 tot en met 4. Een situatie tien jaar na voortplanting is zo ver vooruit dat dit momenteel geen enkele operationele betekenis heeft.

2. Wettelijk kader

De wolf is aangewezen als strikt beschermde soort in het Verdrag van Bern[2] en in Bijlage II en IV van de Habitatrichtlijn. Op 30 juni 2014 is de wolf in Nederland aangewezen als beschermde inheemse diersoort (Staatscourant 18306). Het opzettelijk doden, vangen of verstoren van wolven is verboden op grond van artikelen 3.5 en 3.6 van de Wet natuurbescherming. Voor bestaande houders van in gevangenschap geboren en gefokte wolven wordt vrijstelling verleend van het verbod om de dieren of daarvan afkomstige producten, onder zich te hebben.

Op grond van artikel 7.8 van de Wet natuurbescherming is de Nederlandse strafwet van toepassing op een ieder die zich in de exclusieve economische zone schuldig maakt aan overtreding van regels gesteld bij of krachtens de artikelen 3.5 en 3.6 van deze wet.

Een ander internationaal juridisch kader vormt het verdrag van Washington (CITES[3]).

2.1 Bevoegdheden en mandatering

Provincies zijn verantwoordelijk voor het beleid ten aanzien van wolven op het Nederlandse grondgebied, tenzij in dit draaiboek of op basis van wetgeving expliciet is aangeven dat de verantwoordelijkheid elders ligt of in bepaalde situaties naar een andere autoriteit overgaat. Ook zijn de provincies verantwoordelijk voor het beleid met betrekking tot bijvoorbeeld de tegemoetkoming in de landbouwschade die door wilde dieren, waaronder de wolf, wordt veroorzaakt.

De provincies hebben BIJ12 - unit Faunafonds gemandateerd om te beslissen op aanvragen voor een tegemoetkoming in schade bij gehouden vee, veroorzaakt door wolven. Het Faunafonds draagt daarnaast zorg voor voorlichting over schadepreventie.

3. De wolf in Europa

Wolven leven van oudsher vrijwel overal in Europa. Door het verdwijnen van geschikt biotoop, gebrek aan wilde prooidieren en intensieve bejaging waren ze in veel landen uitgeroeid. Strikte Europese bescherming, herstel van biotoop en een enorme toename van wilde hoefdieren (herten en wilde zwijnen) heeft een ontwikkeling richting herstel van de populaties ingezet. Wolven komen nu in Europa op diverse plaatsen voor: van Scandinavië tot in Spanje en Italië en vooral in Oost-Europa. In Duitsland vond de eerste voortplanting sinds lange tijd plaats in 2000 in de deelstaat Sachsen. Sindsdien is het aantal wolvenroedels in Duitsland sterk toegenomen en zijn er anno 2016/2017 78 territoria bekend[4]. In circa driekwart van de territoria vindt ook voortplanting plaats. Jonge wolven verlaten op een leeftijd van één of twee jaar hun roedel, op zoek naar een eigen leefgebied. Dat zijn alleen al in Duitsland nu jaarlijks meer dan honderd dieren. Gezien de afstanden die zwervende

[2]Voor de betreffende artikelen uit dit verdrag zie bijlage 2.

[3]*CITES-verdrag:* op 3 maart 1973 te Washington gesloten Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantsoorten, met bijlagen (Trb. 1975, 23), alsmede de Resoluties van de Conferentie van Partijen behorende bij dit verdrag.

[4]Bron: DBBW *Dokumentations- und*

wolven kunnen afleggen moeten we er rekening mee houden dat er jaarlijks in geheel Nederland zwervende wolven kunnen opduiken. Ook in Frankrijk neemt het aantal wolven toe. In 2013 werd voor het eerst voortplanting geconstateerd in de Vogezen. In België werd in 2011 een wolf in de Ardennen gemeld en in januari 2018 vestigde een wolvin zich in Vlaanderen en in april/mei 2018 in Midden Drenthe.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>
Verzonden: dinsdag 24 juli 2018 21:28
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: Re: Stukken nav de stakeholdersbijeenkomst Wolven 4 juli jl.

Hoi Art.

Dank je wel voor je reactie!
En fijn dat je op beide manieren hebt gereageerd, hier ga ik wel uitkomen hoor!

Ik ga het verwerken en mee nemen naar ons volgende overleg. We houden je op de hoogte!

Groetjes Art.

Zelfde mailwisseling: 23 juli 2018 - 17:02 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>
Verzonden: woensdag 8 augustus 2018 13:11
Aan: Art. 5.1. lid 2 @natuurmonumenten.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e @grondbezit.nl; Art. 5.1. @nojg.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @prolander.nl; Art. 5.1. lid 2 politie.nl; Art. 5.1. lid 2 @politie.nl; Art. 5.1. lid 2 @rws.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @freenature.nl; Art. @uu.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 sub @bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 @bij12.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @minez.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com; Art. 5.1. lid 2 sub @studiowolverine.com; Art. 5.1. lid 2 sub e @hotmail.com; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @home.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Re: Stukken nav de stakeholdersbijeenkomst Wolven 4 juli jl.
Bijlagen: concept interprovinciaal wolvenplan 2018.docx

Hallo allemaal,

Wij willen jullie heel erg bedanken voor de reacties die jullie op de hoofdstukken hebben gegeven de afgelopen weken. Alle reacties zijn meegenomen, verwerkt en overwogen.

Bijgaand vinden jullie het totaal concept Interprovinciaal wolvenplan, waarin alles is samengevoegd.
Mochten julie nog de behoefte voelen hierop te reageren dan kan dat vóór 20 augustus nog, daarna zullen wij dit doorsturen naar het ambtelijk overleg en zijn aanpassingen niet meer mogelijk.

Na het bestuurlijk overleg van 4/5 oktober, en na vaststelling van het Interprovinciaal wolvenplan, zullen jullie nog een keer het definitieve plan toegestuurd krijgen.

Nogmaals bedankt voor jullie medewerking.

Groetjes Art. 5.1. lid 2 d
Projectleider Interprovinciaal Wolvenplan

Art. 5.1. lid 2

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 77

Concept interprovinciaal wolvenplan 2018

De bijlage behorend bij dit document betreft een concept versie. De definitieve versie is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via: https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2019/01/Interprovinciaal-wolvenplan.pdf

De bijlage behorend bij dit document betreft een concept versie.
De definitieve versie is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via:
https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2019/01/Interprovinciaal-wolvenplan.pdf

Interprovinciaal wolvenplan

In opdracht van

Interprovinciaal overleg (IPO) - Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland (BACVP)

Opgesteld door IPO werkgroep Lupus

Auteurs:

[redacted]

Versie 7 augustus 2018

Disclaimer

Aan opgenomen regelingen kunnen geen rechten worden ontleend. Raadpleeg de website van het IPO en BIJ12 voor de meest actuele informatie.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: donderdag 30 augustus 2018 10:51
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: wolven en OVP

In elk geval geen paniek. Eerst vaststellen. Ik hecht zeer veel waarde aan de deskundigheid van onze eigen collega's maar we hebben wel de ervaring dat niet iedere waarneming ook echt een wolf blijkt te zijn. Voor Wolven in Nederland is dit nog een C3, een onbevestigde waarneming. Zij willen er zelfs geen energie in stoppen (dat gebeurt wel vaker met waarnemingen) maar Art. 5.1. lid 2 neemt nu contact op met Art. zodat we verder onderzoek kunnen doen.

Groetjes,
Art.

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 30 augustus 2018 08:39
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub taatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Re: wolven en OVP

Alsvast t.k dit zijn de hoofdlijnen. Aan een intern handelingsprotocol wordt hard gewerkt. Met Art. eens, voor de oostvaardersplassen zal dit specifiek uitgewerkt moeten worden. Ook zullen er beleidskeuzes gemaakt moeten worden.

vrg

Art.

Op hoofdlijnen is het wolven dossier bij Staatsbosbeheer als volgt geregeld:

Serieuze waarnemingen en sporen worden, ook door ons, gemeld bij Wolven in Nederland of via Waarneming.nl (worden daar vervaagd). Daar beoordelen experts de kansrijkheid van de melding, en zo nodig wordt er iemand op pad gestuurd om bijvoorbeeld een verse keutel of DNA van een wilde prooi veilig te stellen (overigens komt dit laatste zelden voor omdat de prooien vrijwel geheel opgegeten worden). Zelf verzamelen doen we niet ivm de eisen die daaraan gesteld worden voor behoud van afleesbaar DNA, tenzij op verzoek en volgens aanpak/methode die de experts van Wolven in Nederland doorgeven.

Waarneming.nl

waarneming.nl

Waarneming.nl - Alle waarnemingen uit de natuur online

Schade aan landbouwhuisdieren (bijna altijd schapen) wordt door de eigenaar bij het Faunafonds gemeld. Deze zorgt voor afhandeling van de schade, en meldt kansrijke/bevestigde gevallen (merendeel van de gedode schapen blijken slachtoffer van honden te zijn) ook bij Wolven in Nederland. Wij speculeren niet over mogelijke daders voordat experts van het Faunafonds een conclusie hebben getrokken.

Voorlichting over beschermen van landbouwhuisdieren wordt gegeven door het Faunafonds. Voorlichting over beschermen van honden door Wolven in Nederland. Voor publiek is informatie te vinden op de website van Wolven in Nederland (https://www.wolveninnederland.nl/).

Intern: Een beperkt gezelschap werkt aan interne protocollen, de woordvoeringslijn en onderhoudt de contacten met Wolven in Nederland. Een aantal van deze collega's is deskundig op gebied van sporen en waarnemingen en kan om raad gevraagd worden bij gevonden sporen. Op dit moment bestaat het wolventeam uit: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Woordvoering over eventuele wolven gebeurt op basis van de woordvoeringslijn en altijd in overleg met de landelijke perswoordvoerders. We stellen ons nuchter en neutraal op. We zijn blij met de komst van een wolf, maar er zitten ook nadelen aan die we niet gaan ontkennen.

Informatie en (interne) documenten zoals de woordvoeringslijn zijn te vinden op Digitalis. Daar is een werksite over wolven:http://werksites/onderwerp/terugkeerwolf/SitePages/Default.aspx
In het NWA (via Digitalis te raadplegen) zijn veel rapporten en wetenschappelijke informatie over wolven te vinden.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub
Verzonden: donderdag 30 augustus 2018 08:12
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: wolven en OVP

Beste mensen,

Ik weet dat er gewerkt wordt aan een 'wolvenprotocol'.
Nu er echter ook een waarneming zeer dicht bij de OVP is, heb ik toch echt behoefte aan:

- Het algemene standpunt SBB/ protocol
- Een praktische vertaling naar de eventuele consequenties voor beheer OVP
- Een hele degelijke Q&A en woordvoeringslijn.

En dat niet over twee weken, maar eigenlijk gisteren al.
Wie pakt dit op? Wat ligt er nu al en wie heeft tijd daar aan te werken?

Vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub
Gebiedsmanager Oostvaardersplassen
Staatsbosbeheer
Flevoland | Kitsweg 1 | 8218 AA Lelystad
M Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl
www.staatsbosbeheer.nl | www.boswachtersblog.nl/oostvaardersplassen

Wolf & Staatsbosbeheer

6 september 2018

Programma

- 10.00 Wolf & de natuur ([redacted])
- 11.00 Wolf & Staatsbosbeheer ([redacted])
- 11.30 Wolf & Media ([redacted])
- 12.00 Einde

staatsbosbeheer

Ecologie van de Wolf

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Inhoud

1. Wat is een wolf?
2. Hoe herken je een wolf?
3. Ecologie van de wolf
4. Wolf en cultuur
5. Conflicten tussen wolf en mens (en andere dieren)

Mijn eerste wolf…

staatsbosbeheer

Wat is een wolf?

Wat is een wolf?

1. Grijsbruine vacht, geleidelijk overgaand in grijzige bovenkant, met een onduidelijk donker zadel
2. Wit rondom de bek
3. Lange, stevige poten
4. Dik behaarde, naar beneden hangende rechte staart
5. Spitse rechtopstaande, naar de top iets afgeronde oren
6. Brede krachtige kop, waardoor de oren verder uit elkaar staan dan bij een hond
7. Rechte rug
8. Lichtvoetig!

WOLVES OF THE WORLD
TIMBER WOLF
Canis Lupus
TUNDRA WOLF
Canis lupus albus
ARCTIC WOLF
Canis lupus arctos
IBERIAN WOLF
Canis lupus signatus
INDIAN WOLF
Canis lupus pallipes
ETHIOPIAN WOLF
Canis simensis
RED WOLF
Canis rufus
MEXICAN WOLF
Canis lupus baileyi
ROGER HALL
WILDLIFE ART

Herken de wolf

staatsbosbeheer

Feitjes

- Kopromp: > 100 cm
- Staart: > 30 cm (Duitse Herder 70-80cm)
- Gewicht 25-65 kg (Duitse Herder 20-40 kg)
- Uiteenlopende habitats, ook in cultuurlandschap
- Enorm verspreidingsgebied
- Territoria gemiddeld 200 km^2 in West-Europa
- Hoofdzakelijk nachtactief
- Kan grote afstanden afleggen, tot wel 60 km per dag

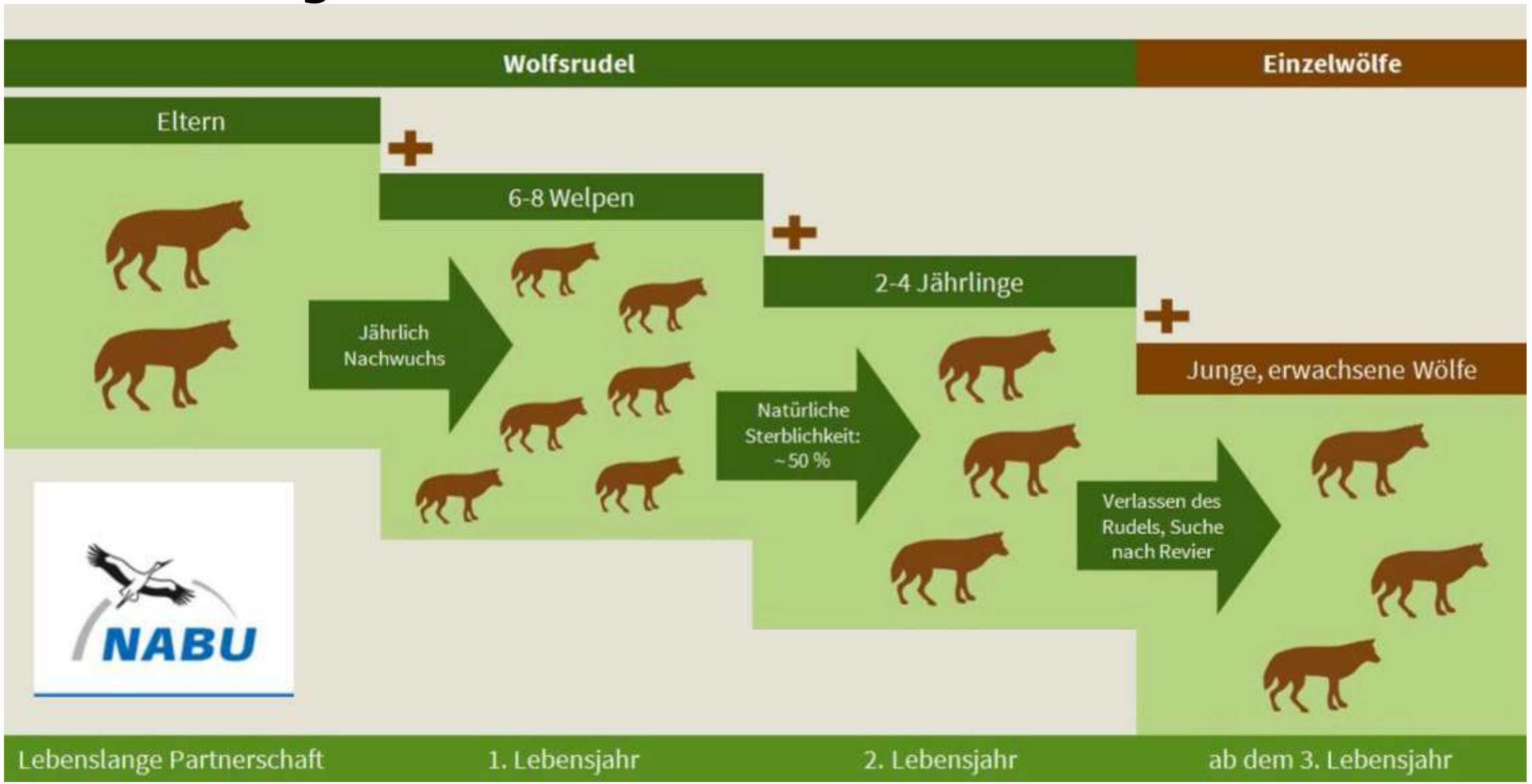
Feitjes

- Leven in kleine familieroedels
- Paartijd februari – april
- Draagtijd 63 dagen
- 3-7 jongen per jaar
- Max leeftijd wild 10 jaar
- Kleine familieverbanden

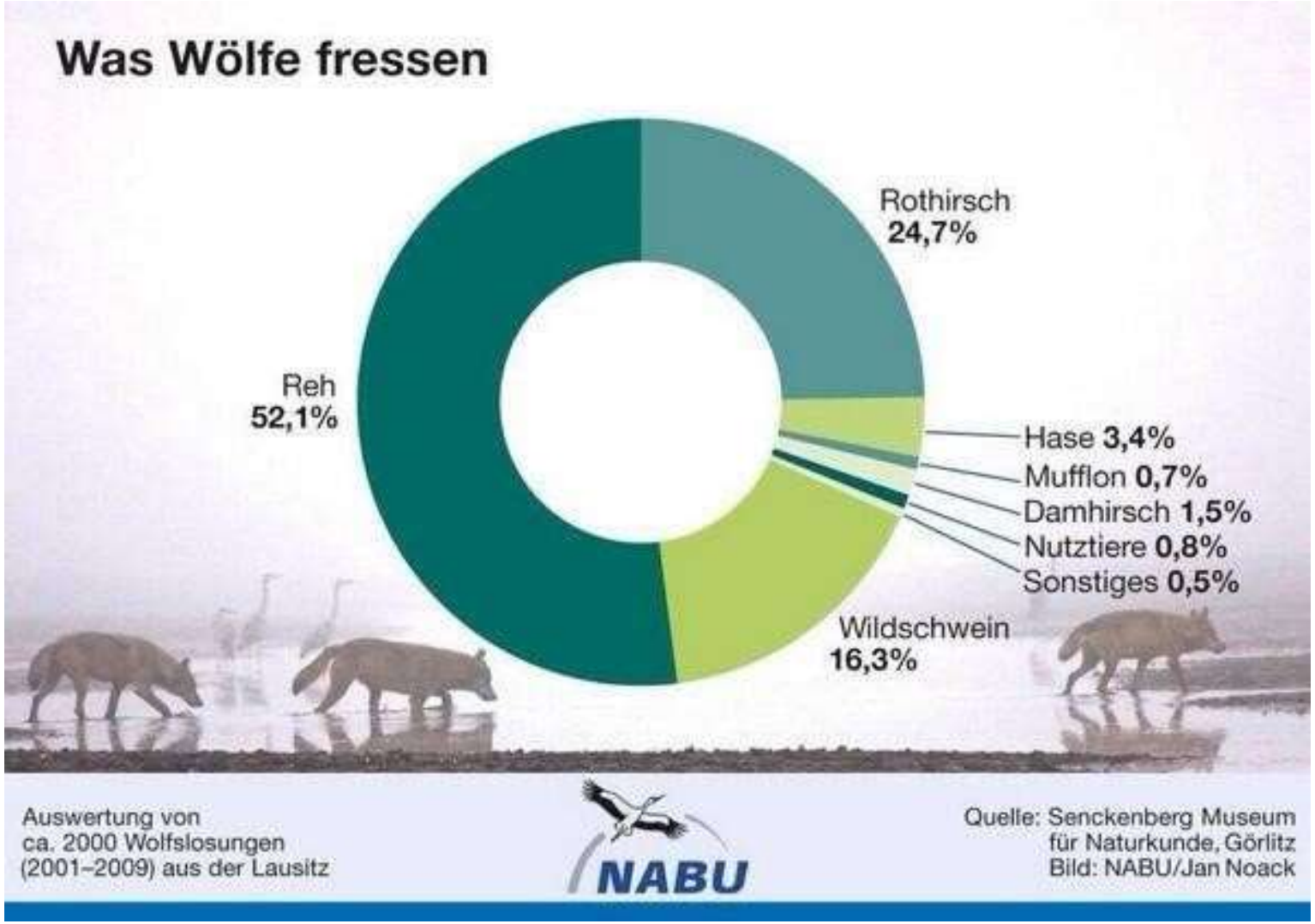

staatsbosbeheer

Ecologie van de wolf

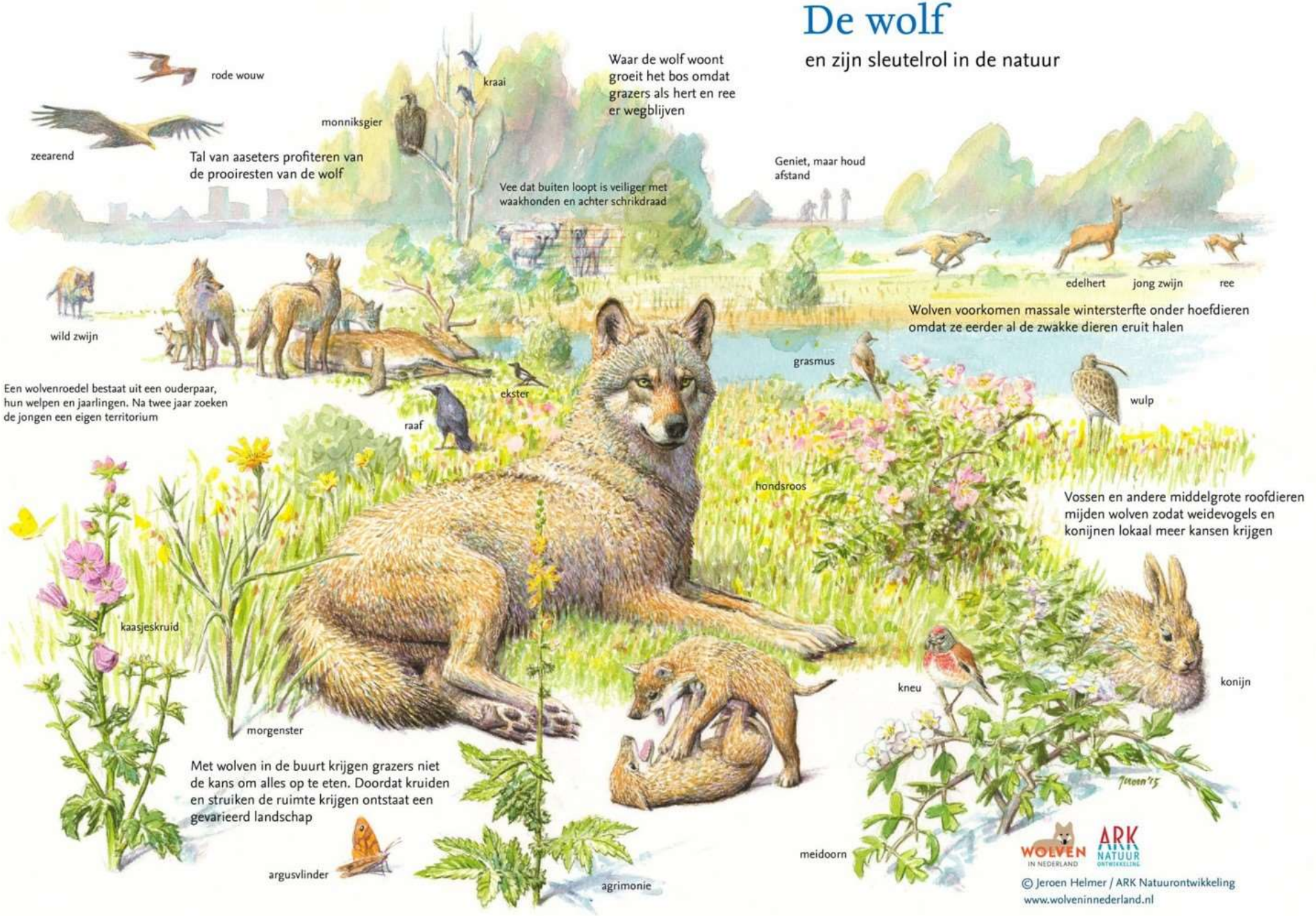
Wolf eet gemiddeld 2 kilo vlees per dag. Raaf kan 1 kilo vlees per keer eten…

staatsbosbeheer

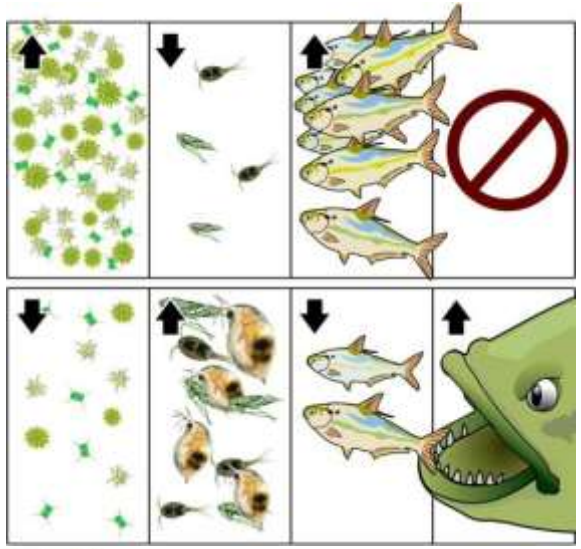
De wolf

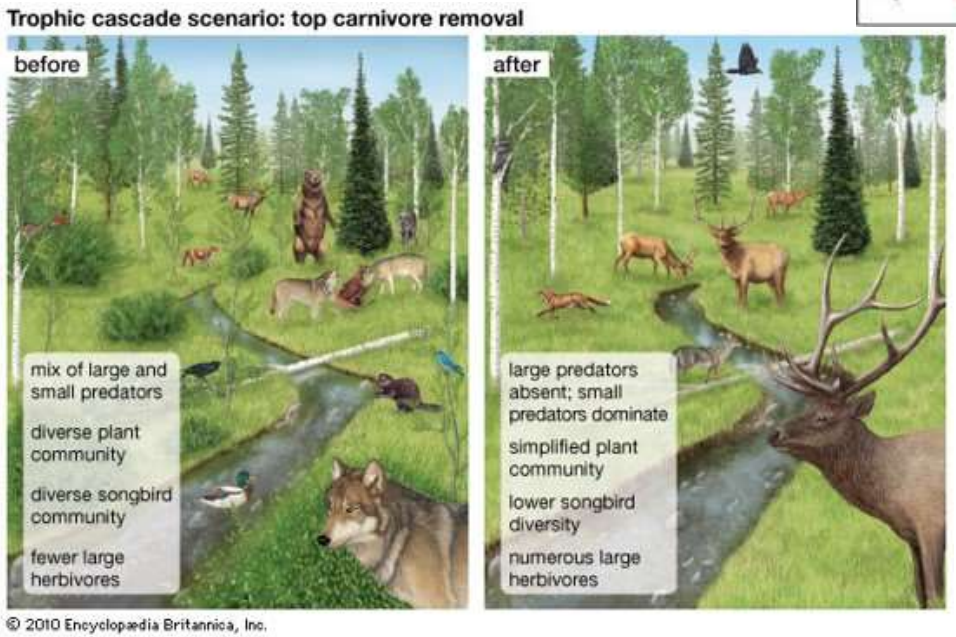
en zijn sleutelrol in de natuur

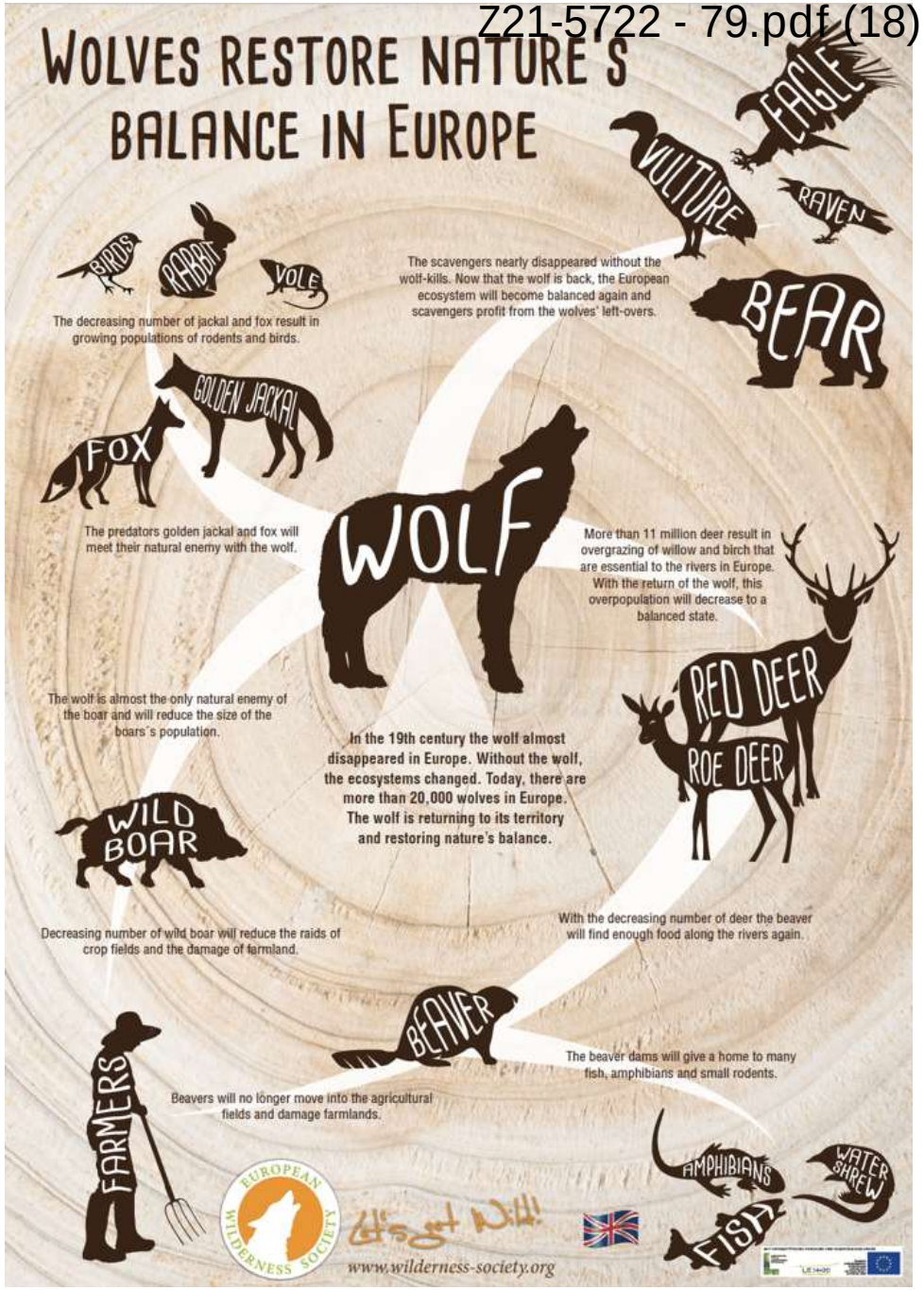

© Jeroen Helmer / ARK Natuurontwikkeling
www.wolveninnederland.nl

Trofische cascades

Landscape of fear

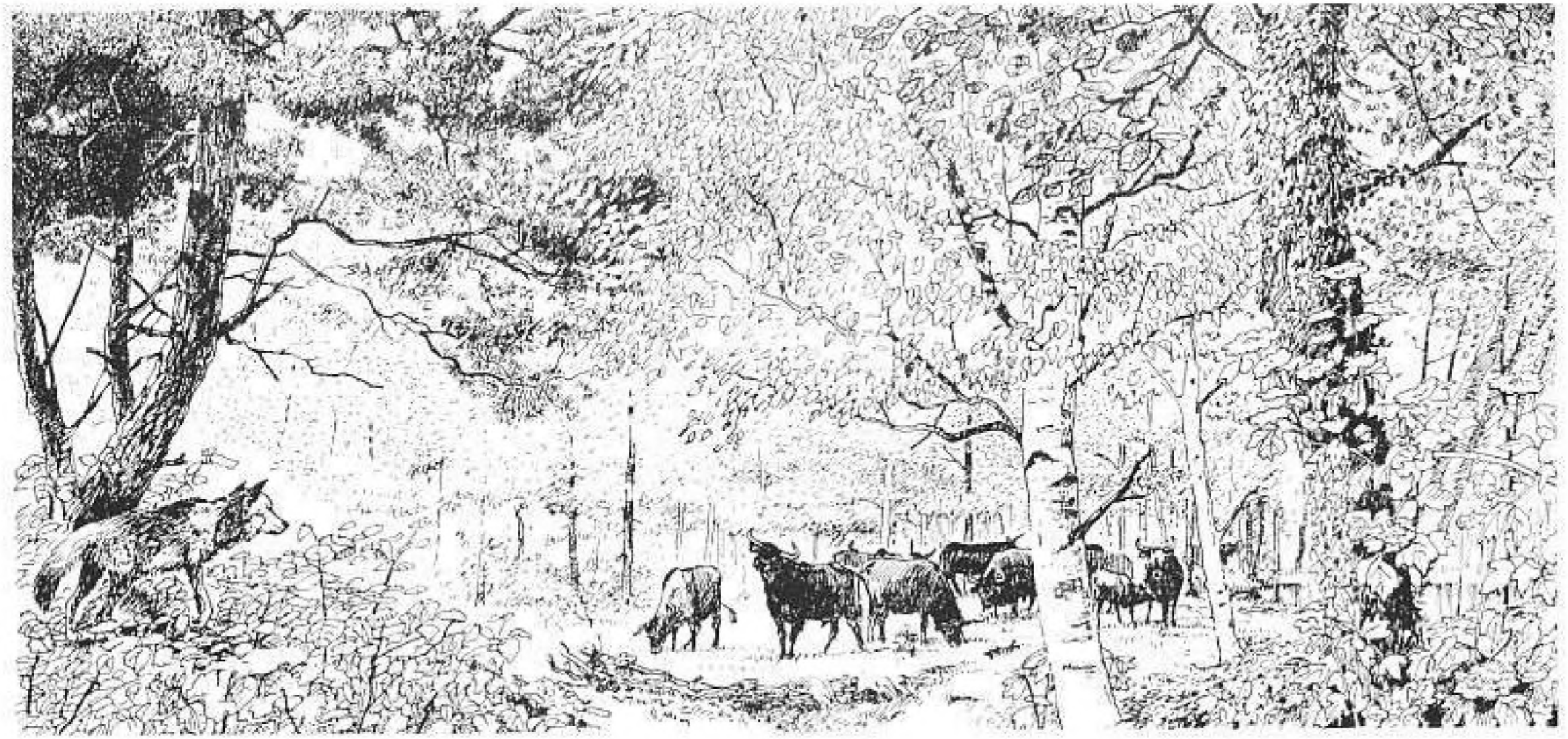

staatsbosbeheer

staatsbosbeheer

Terugkeer van de wolf in Europa en Nederland

Opkomst industralisatie

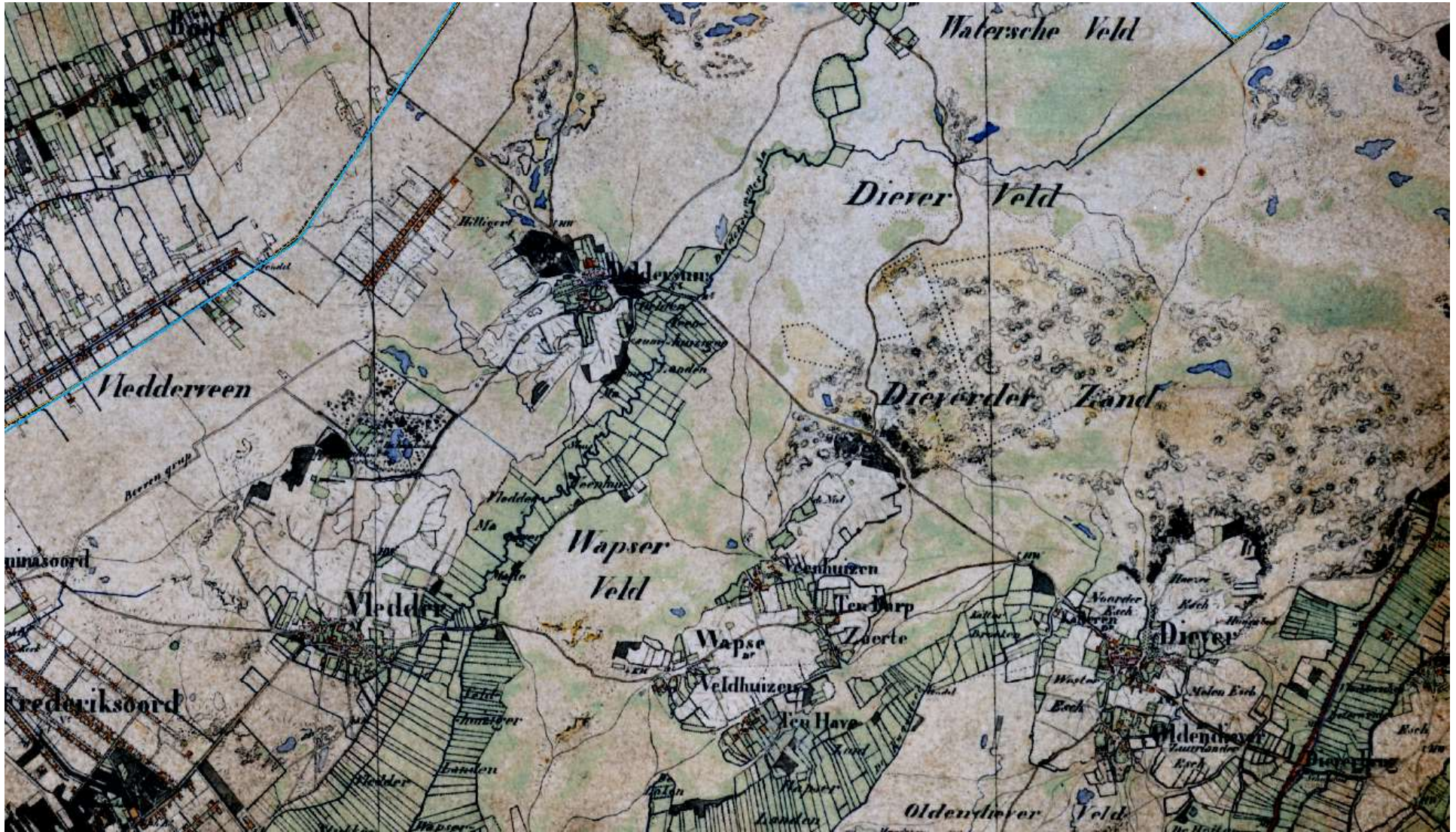
1850

Bos verdwenen

Wolf 1890 uitgeroeid

Alle grote grazers en grote roofdieren uitgestorven

Z21-5722 - 79.pdf (22)

staatsbosbeheer

Grote roofdieren in Europa Het aantal beren, wolven en lynxen en veelvraten neemt toe

Het Europese roofdiersucces

Door onze redactie wetenschap

AMSTERDAM. Het gaat weer goed met het grote Europese roofdier. Het aantal beren, wolven, lynxen en veelvraten (een grote marterachtige) is overal stabiel of neemt toe. In alle Europese landen leeft nu minstens één groot vleesetend zoogdier, met uitzondering van de Benelux en Denemarken. En ook daar staan zwervende wolven aan de grens (zie hieronder). De voornaamste reden voor het Europese succes is de goede bescherming van roofdieren, concludeert een internationaal team biologen vandaag in *Science*.

Grote roofdieren zijn het zorgenkindje van de natuurbescherming. Mensen zagen ze als gevaarlijk voor zichzelf of vonden dat ze schapen en wild roofden. De Europese roofdierstand bereikte tussen de jaren 50 en 70 een dieptepunt. Inmiddels krabbelen de roofdieren weer op. De Europese berenpopulatie is stabiel en breidt zich zelfs een beetje uit. Het aantal veelvraten is in een halve eeuw verdubbeld. En er leven nu twee keer zo veel wolven in Europa als in de Verenigde Staten, terwijl Europa half zo klein is. Alleen de lynx blijft een beetje achter: die is op verschillende plaatsen opnieuw uitgezet, maar de groei van die populaties stagneert.

Met lichte trots beschrijven de biologen dat mens en roofdier in Europa hetzelfde landschap delen. In Zuid-Afrika en de Verenigde Staten leven roofdieren vaak louter in reservaten, het liefst met een hek eromheen.

De biologen zijn voorzichtig optimistisch over de toekomst van het roofdier. Stroperij blijft de grootste bedreiging. In Oostenrijk werden geïntroduceerde bruine beren weer uitgeroeid. Roofdieren kunnen zelfs de inzet worden van politieke strijd, waarschuwen de biologen. Steeds vaker blijkt dat stedelingen roofdieren willen beschermen, terwijl plattelandsbewoners ze liever zien verdwijnen.

staatsbosbeheer

Jahr	Ort	Info
Um 1850	Deutschland	In Brandenburg verlieren sich die letzten Hinweise auf Wolfsrudel
1904	Hoyerswerda	Der „letzte“ Wolf Deutschlands wird erschossen.
1945-1990	BRD/DDR	Insgesamt werden 22 eingewanderte Wölfe erschossen: neun in der BRD, 13 in der DDR.
1990	Deutschland	Mit der Wiedervereinigung steht der Wolf in ganz Deutschland unter gesetzlichem Schutz.
1990-1999	Deutschland	Mindestens acht Wölfe werden illegal geschossen, zwei werden überfahren.
1994	Polen	Auf der polnischen Seite der Muskauer Heide wird eine erwachsene Wölfin erschossen.
1998	Sachsen	In der Muskauer Heide werden erstmals zwei Wölfe gesehen.
2000	Sachsen	Das Wolfspaar hat Welpen. Mit diesen Welpen entsteht das erste Wolfsrudel in Deutschlands freier Wildbahn seit der Ausrottung. Das Jahr 2000 gilt daher als das Jahr der Rückkehr der Wölfe
2003	Sachsen	Westlich an das Muskauer Heide Rudel angrenzend werden zwei Altwölfe und neun Welpen bestätigt. Der Nachwuchs wird im Herbst als Mischlinge aus Hund und Wolf erkannt. Vier der Welpen leben Ende 2003 noch. Zwei Tiere werden eingefangen, die beiden anderen überleben den Winter offenbar nicht. Die beiden eingefangenen Welpen sterben. Dies ist der einzige Fall von Hybridisierung in Deutschland. Seither haben sich nur noch Wölfe untereinander verpaart.
2004	Sachsen	Ein männlicher Wolf taucht im Revier der Neustädter Wölfin auf

staatsbosbeheer

2015

Legende:

- Einzeltier C1 resident - eindeutiger Nachweis
- Einzeltier C2 resident - bestätigter Hinweis
- Einzeltier C3 Sichtbeobachtung - unbestätigter Hinweisen
- Einzeltier C1 fotografischer- oder Gen Nachweis ggf. Durchzügler
- Totfund – C1 Todesursache siehe angefügte Tabelle
  Ggf. Zusatzhinweis ♀ Fähe / Female **(F)** - ♂ Rüde / Male **(M)**
- Geschlecht unbekannt **(W)**

großes.Streifgebiet

C1 C2 C3

Paar
Rudel

Sichtungen ohne Nachweis

kein Nachweis mehr

© jwe, Freundeskreis freilebender Wölfe e.V. Irrtum vorbehalten, Stand 23.03.2015

staatsbosbeheer

2017

- 78 territoria
- 60 roedels

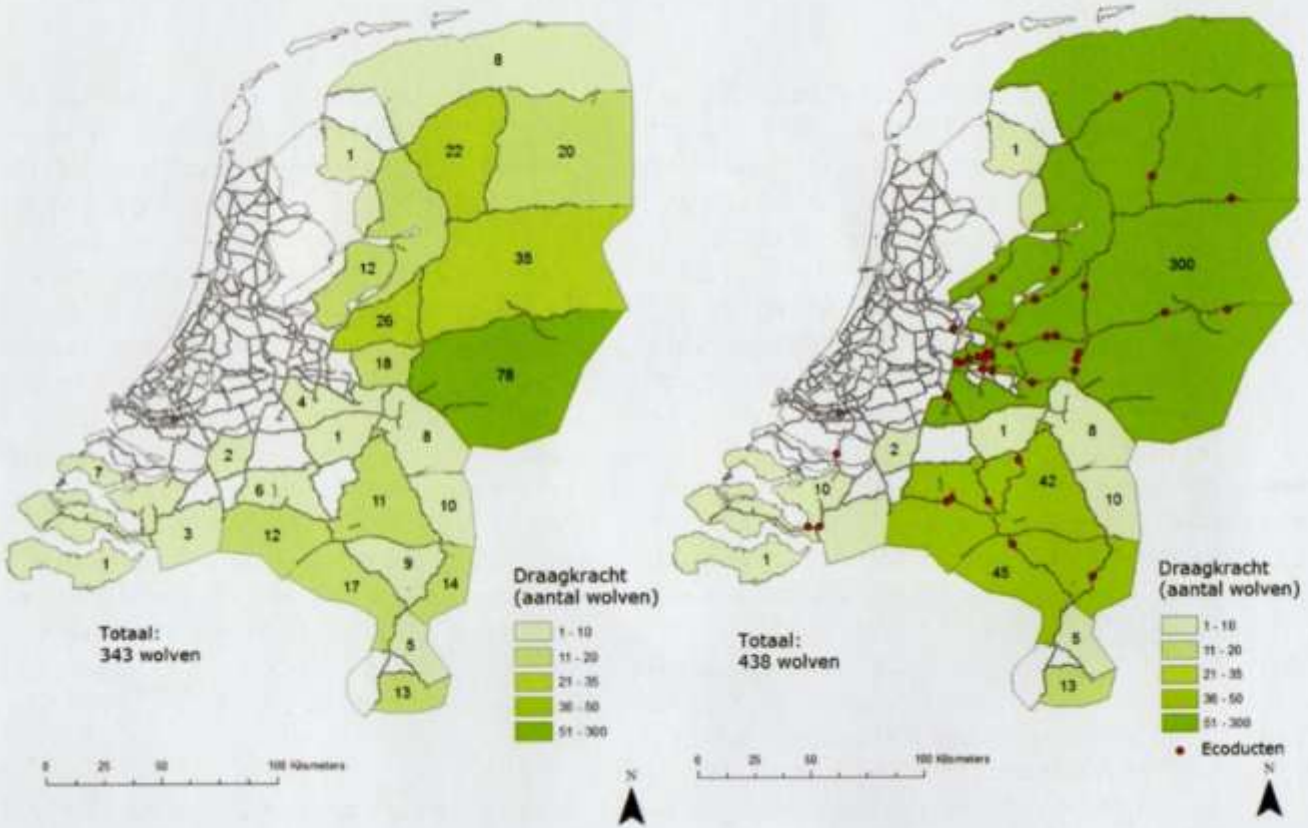
staatsbosbeheer

Wolfsverbreitung in Niedersachsen 2017/2018 - Stand August 2017

staatsbosbeheer

Kansen voor wolf in Nederland

Figuur 1 Geschikt leefgebied voor wolven in Nederland voor een scenario zonder (links) en met ecoducten (rechts). Ecoducten zijn aangegeven met rode punten. In elk geschikt habitat is de draagkracht weergegeven (aantal wolven per geschikt habitat), met linksonder in de figuur het maximaal aantal wolven voor heel Nederland.

Los Vast 3 - 2011

Ecoloog Hugh Jansman: omstandigheden zijn ongunstig

Wolf maakt bij ons geen kans

De kans dat de wolf in Nederland zich permanent zal gaan vestigen is gering. Weliswaar is er voldoende voedselaanbod en zijn er terreinen aanwezig die zich in principe lenen voor het huisvesten van wolven, door allerlei beperkende omstandigheden – versnippering van het landschap, tegenbewegingen van belangengroepen, angstgevoelens bij de bevolking – is niet te verwachten dat op afzienbare termijn de wolf in ons land een serieuze kans maakt op een blijvende terugkeer.

Door Leo Leunissen

Op (wolven)loopafstand van de Nederlandse grens houden zich in Duitsland verschillende wolvenroedels op. Dit heeft bij liefhebbers

Een minder optimistisch geluid liet Hugh Jansman horen tijdens de lezing voorafgaand aan de ledenvergadering van O&O op 15 mei

Luttelgeest oktober 2013

staatsbosbeheer

staatsbosbeheer
Duurzaamheidscentrum Assen

staatsbosbeheer

Wanderwolf 2015

De deskundigenstrijd

Z21-5722 - 79.pdf (34)

Is Drentse wolf wel een gevaarlijk wild beest?

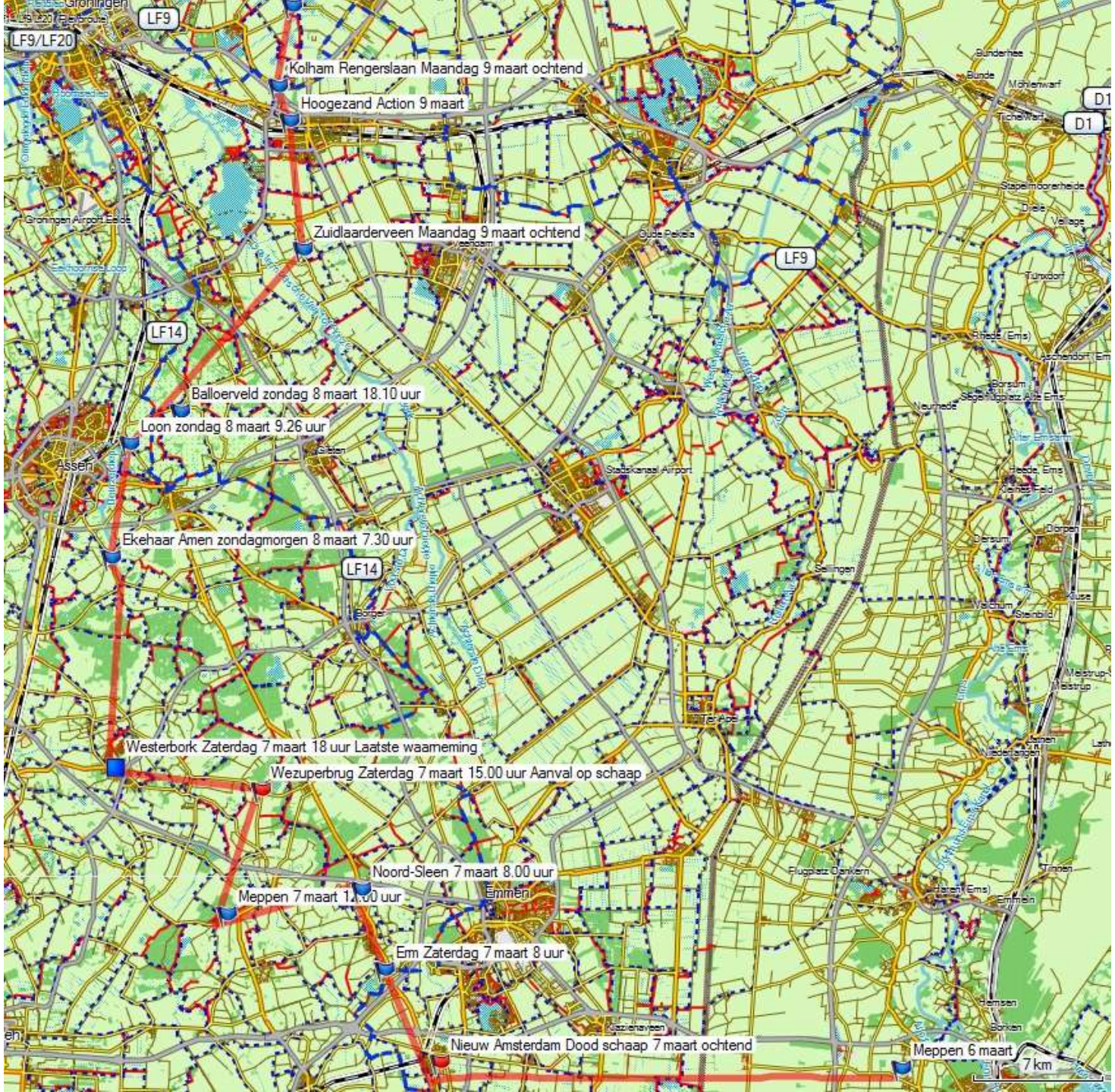
BAKOE | Is het wel een wilde wolf? Joep van de Vlasakker, internationaal erkend wolvenonderzoeker, is daar absoluut niet zeker van.
Sterker nog, op basis van de beelden die hij heeft bekeken in Bakoe, de hoofdstad van Azerbeidzjan, concludeert hij dat het gedrag van het dier te sterk afwijkt van normaal wolvengedrag. „Dit dier heeft geen natuurlijk vluchtgedrag. Hij is niet schuw genoeg. Als hij echt een wolf is, komt hij uit Polen, via Duitsland. En daar zijn de wolven, door de eeuwen genetisch bepaald, uiterst schuw. Alleen de meest schuwe wolven overleven," aldus Van de Vlasakker.
„Het is dus waarschijnlijk een dier dat in gevangenschap is

Kans is groot dat de wolf is ontsnapt of bewust losgelaten

opgevoed en is ontsnapt of moedwillig is losgelaten."
Volgens de ecoloog ziet het dier er op beelden van net over de grens 'inderdaad uit als een wolf'.
„Maar aan zijn gedrag (vriendelijk contact zoekend, kwispelende staart) is duidelijk te zien dat hij met mensen in aanraking is geweest," aldus Van de Vlasakker.
Ondanks alle onduidelijkheid vindt de wolvenexpert de ontdekking van het dier wel een prima aanleiding om Nederland werk te laten maken van internationale afspraken om wilde wolven te beschermen. „Het ontbreekt nog steeds aan echt onderzoek en de inrichting van leefgebieden."

staatsbosbeheer

Z21-5722 - 79.pdf (35)

staatsbosbeheer

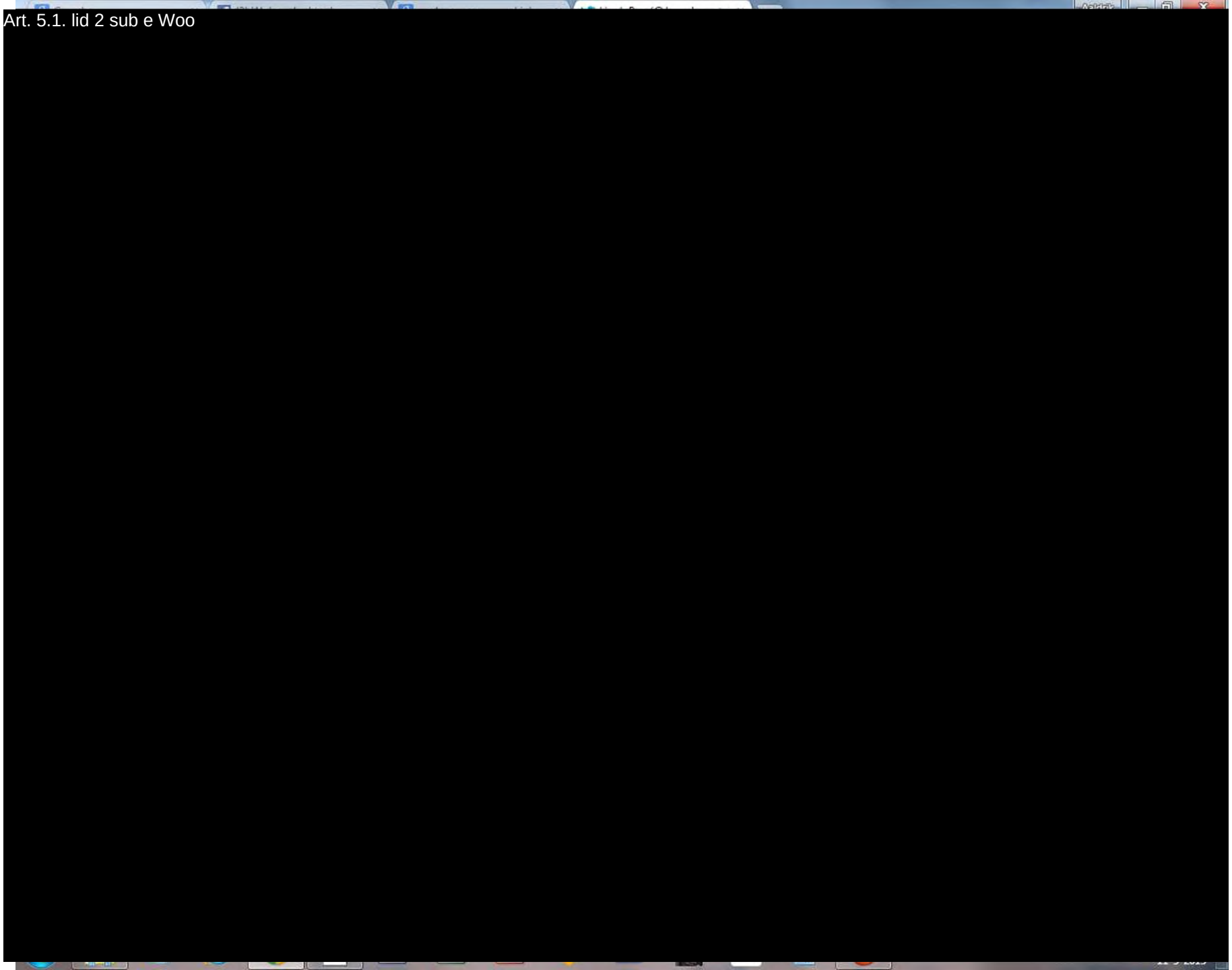

Waypoints in categorie weergeven:

Alle categorieën

Naam
Bad Nieuweschans Woensdag 11 maart 12.50 uur
Balloerveld zondag 8 maart 18.10 uur
Bierum onzeker dinsdag 10 maart eind middag
Bunde Woensdag 11 maart 14.00 uur
Eemshaven Dinsdag 10 maart 12.00 uur
Ekehaar Amen zondagmorgen 8 maart 7.30 uur
Erm Zaterdag 7 maart 8 uur
Hoogezand Action 9 maart
Kolham Rengerslaan Maandag 9 maart ochtend
Loon zondag 8 maart 9.26 uur
Meppen 7 maart 12.00 uur
Meppen Duitsland 6 maart
Nieuw Amsterdam Dood schaap 7 maart ochtend
Noord-Sleen 7 maart 8.00 uur
Slochter Ae Maandag 9 maart 18.00 uur
Uithuizermeeden Dinsdag 10 maart 6.30 uur
Westerbork Zaterdag 7 maart 18 uur Laatste waarneming
Wezuperbrug Zaterdag 7 maart 15.00 uur Aanval op schaap
Zuidlaarderveen Maandag 9 maart ochtend

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

staatsbosbeheer

Wolf terug in Duitsland

staatsbosbeheer

Persbericht

Het was een wolf, afkomstig uit een roedel wilde wolven in Duitsland

2 april 2015
Door Alterra Wageningen UR

Begin maart van dit jaar was Nederland in de ban van een vermeende wolf van onbekende oorsprong, die enkele dagen door ons land liep. Nadat enkele aangevallen en soms doodgebeten schapen waren gevonden langs de route die het dier aflegde, deed zich de vraag voor: was de dader deze vermeende wolf of toch een grote hond? In opdracht van het Faunafonds en de provincies Groningen en Drenthe deed Alterra onderzoek aan de gedode en gewonde schapen.

mailen Tweet Vind ik leuk 0

Foto: Europese wolf (Foto: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Contactpersoon
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Contactformulier

+ Meer (1)

Alterra Wageningen UR

Alterra is hèt kennisinstituut voor de groene leefomgeving.

Wageningen UR onderzoekt mogelijkheden doorontwikkeling Synergiepark InnoFase

ochtend 13°C
middag 16°C

0 files 0 km

Dossiers

- Poolexpeditie
- Startups
- Thuisfront
- Aardbevingen
- Gezondheid
- Mijn streek
- Podcast
- Guyotplein1

24 uur DvhN

09:55 Stadjer gewond bij ruzie in café

09:38 Automobilist vlucht na ongeluk Assen

09:20 Ongeluk met bus en twee auto's in Veendam

09:11 Automobilist

'Nederlandse' wolf doodgereden in Duitsland

DVHN | Gepubliceerd op 23 juli 2015, 12:08
Laatst bijgewerkt op 23 juli 2015, 15:48

41 11

BERKHOF - De wolf die afgelopen maart door Drenthe en Groningen trok, is doodgereden in Duitsland.

Dat meldt Wolven in Nederland. Het dier werd op 15 april gevonden op de snelweg A7 bij het Duitse Berkhof. Dna-onderzoek heeft nu uitgewezen dat het om de Nederlandse wolf gaat.

De wolf werd in Noord-Sleen voor het eerst gesignaleerd en trok via de Hondsrug naar de provincie Groningen, waar het dier onder meer in Foxhol door de straten liep. Via Bad Nieuweschans verliet de wolf Nederland. Een maand later werd het dier doodgereden door een vrachtwagen.

Het Senckenberg instituut, dat het dna-onderzoek uitvoerde, concludeerde al

Meest gelezen | PLUS | Blendle

Vrouw komt onder praalwagen tijdens bloemencorso

Huisarts geeft kleuter overdosis medicijnen

Gekkenhuis bij opening Bauhaus in Groningen

Inbreker vastgebonden met tuinslang

'Watersportafdeling Bauhaus is illegaal'

Kraamzorg Janny en Paulien biedt professionele kraamzorg, waarbij jij als klant centraal staat.

Tijdens de kraamperiode zorgt de kraamverzorgster voor voldoende aandacht en zorg, ook voor de overige gezinsleden en bezorgt ze het hele gezin een onvergetelijke kraamtijd!

DAGBLAD VAN HET NOORDEN

6 WEKEN VOOR €18

staatsbosbeheer
Balg, skelet en opgezette wolf
Verdwijning van de wolf uit Drenthe

De kerstwolf 2017 - Naya

staatsbosbeheer

Partner voor Naya?

Tabel: Zekere waarnemingen van wolven in Nederland

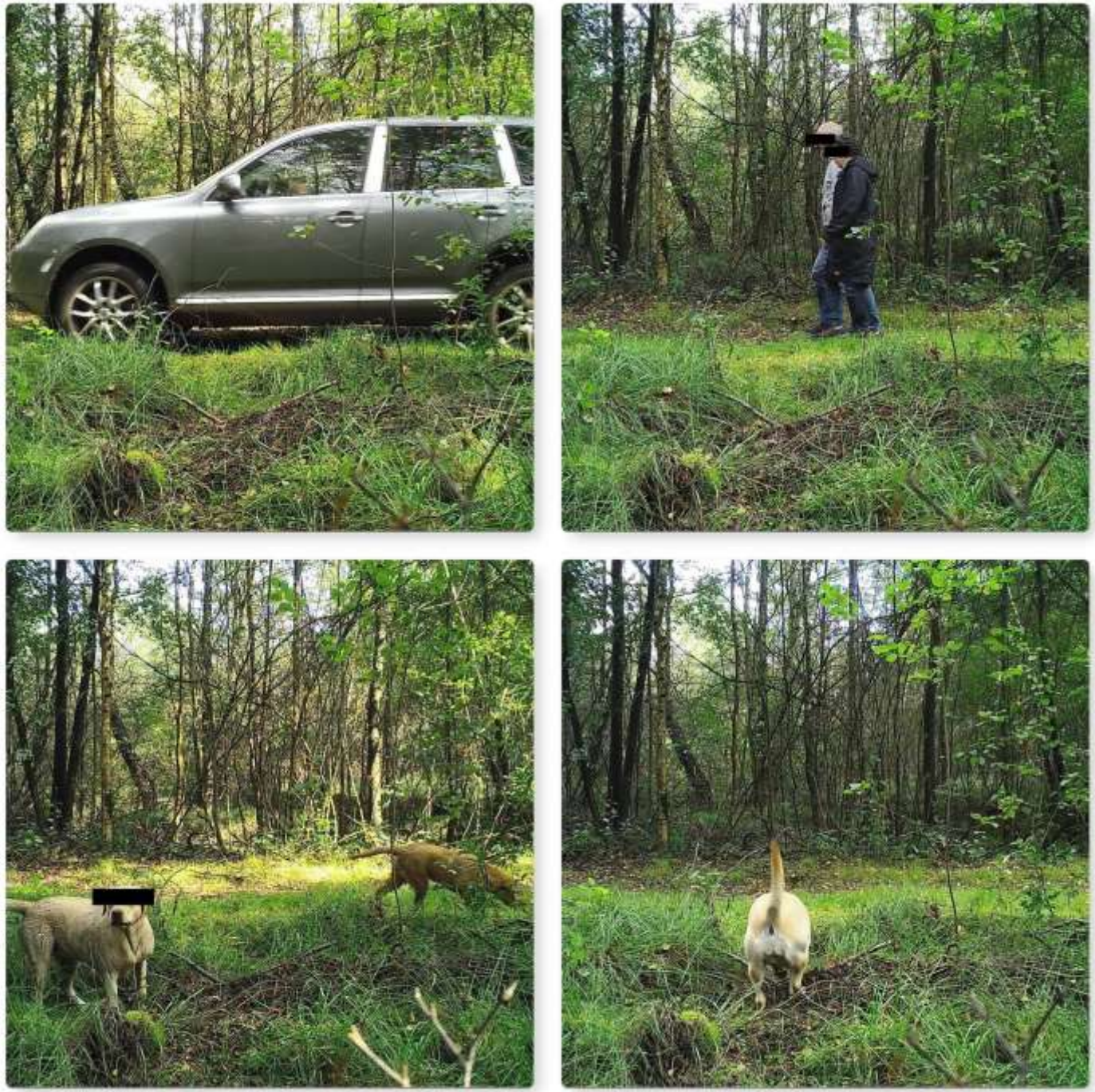
Periode	Type waarneming	Regio
Maart 2015	zichtwaarnemingen (foto's & film)	Drenthe - Groningen
Augustus 2016	zichtwaarneming & DNA	Beuningen (Ov)
Maart 2017	verkeersslachtoffer	Hoogeveen (Dr)
September 2017	zichtwaarneming (foto's)	Veluwe
November 2017	verkeersslachtoffer	Kloosterhaar (Ov)
Dec 2017 – Jan 2018	GPS-zender en DNA-sporen	Ov – Dr – Gld – Limb – N-Br
Februari 2018	zichtwaarneming (foto's)	Bergentheim (Ov)
Februari 2018	zichtwaarneming (foto's & film)	Gelderland & Utrecht
Maart 2018	zichtwaarneming (foto's & film)	Emmer-Compascuum, Drenthe

staatsbosbeheer

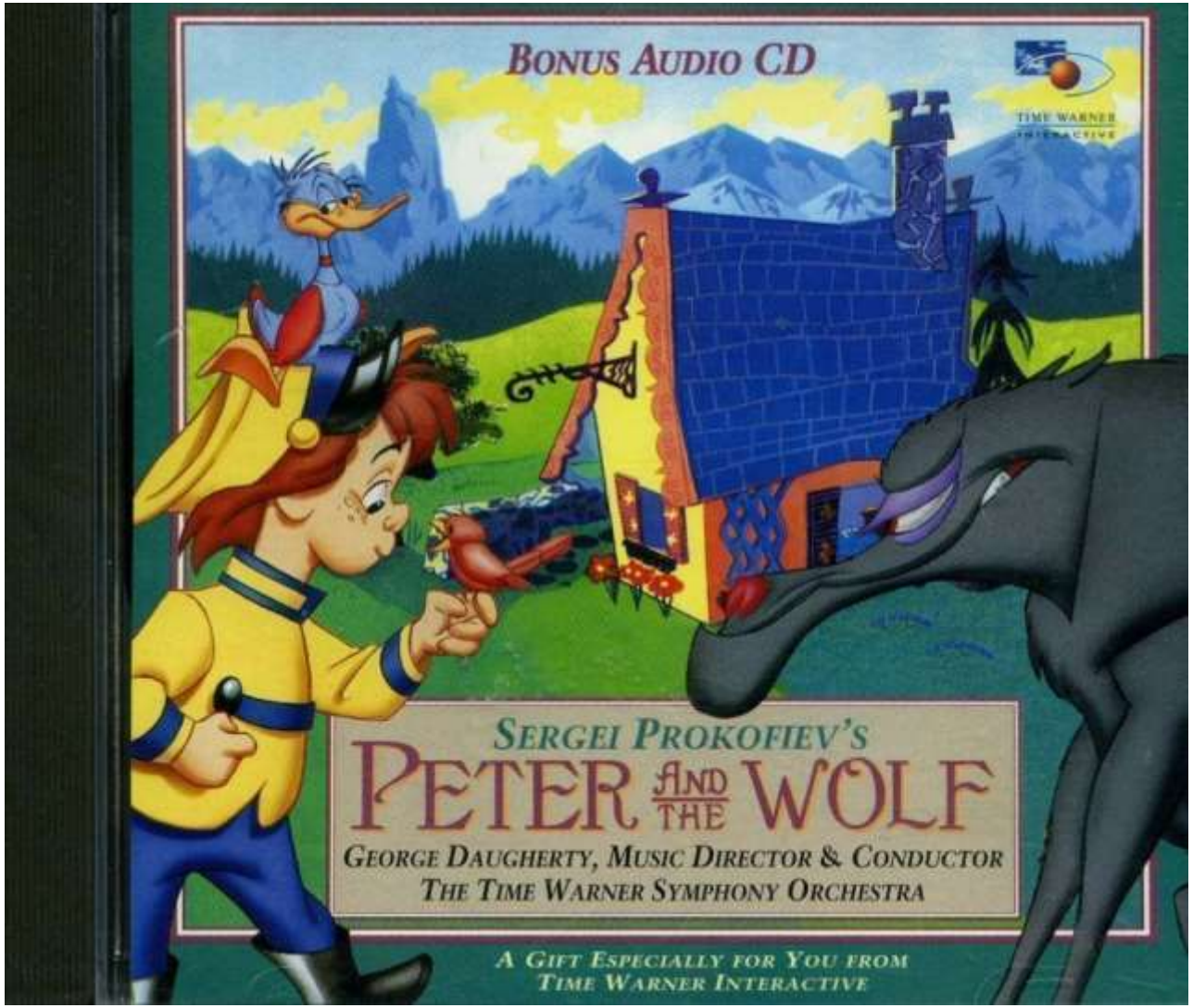

De wolf in onze cultuur

staatsbosbeheer

Wotan en zijn wolven
Franz von Stuck 1889

Germaanse tijd
begin jaartelling

Z21-5722 - 79.pdf (52)

Van den vos Reynaerde, 13e eeuw

Z21-5722 - 79.pdf (53)

Het beest van Gevaudan (1764-1767)

Uit: Naturgeschichtliche bilder 1897

32. Wolf. *Canis lupus.*
L. c. 1,5 m. Gelbbraun.

Sprookjes uit de 19e en 20e eeuw

staatsbosbeheer

Z21-5722 - 79.pdf (56)

Faunaschade door wolven

staatsbosbeheer

staatsbosbeheer

staatsbosbeheer

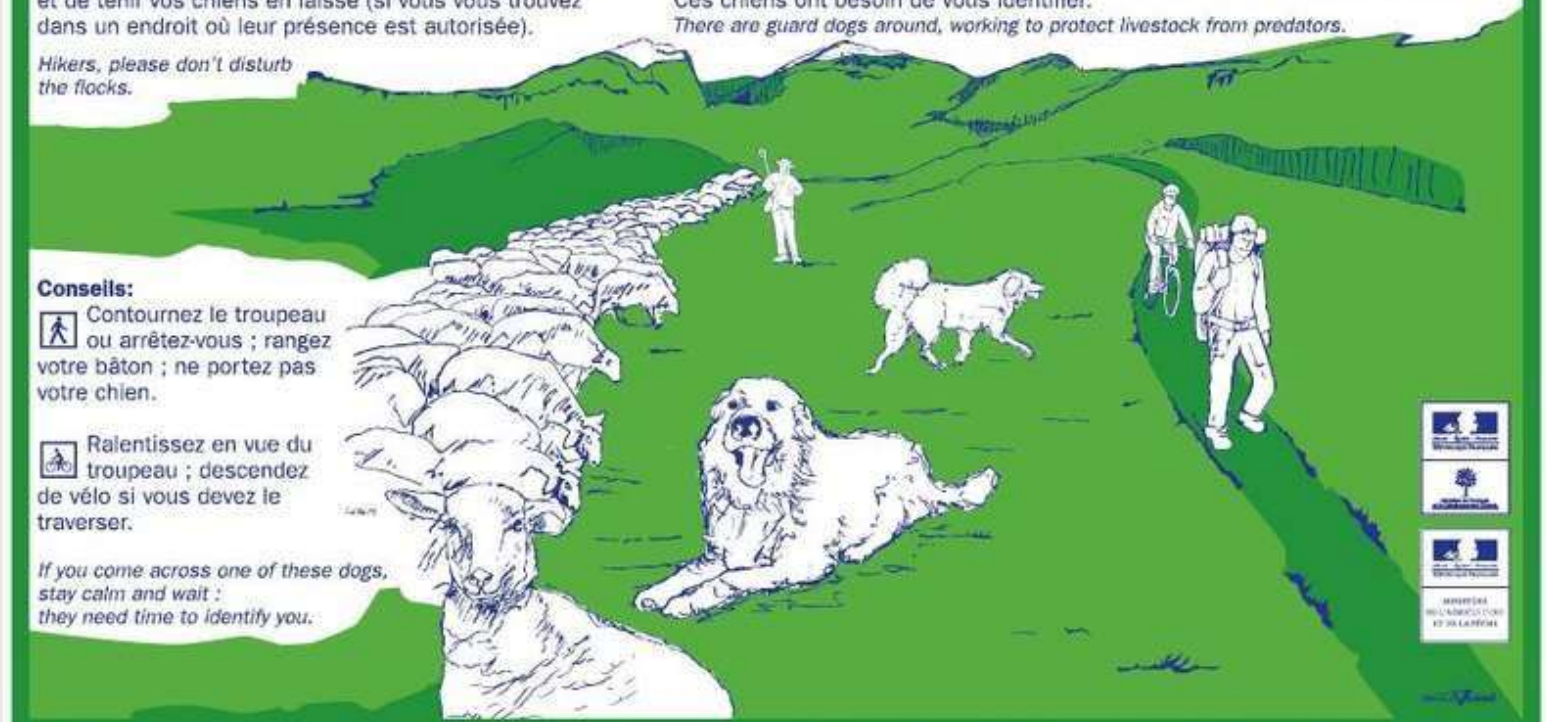
Amis promeneurs et VTTistes !

Afin de respecter le travail des éleveurs et la quiétude des troupeaux, merci de ne pas approcher les animaux et de tenir vos chiens en laisse (si vous vous trouvez dans un endroit où leur présence est autorisée).

Hikers, please don't disturb the flocks.

Pour protéger leurs troupeaux contre les prédations dues aux loups, chiens ou lynx, les éleveurs et bergers de cette zone utilisent des chiens de protection. Ces chiens ont besoin de vous identifier.

There are guard dogs around, working to protect livestock from predators.

Conseils:

Contournez le troupeau ou arrêtez-vous ; rangez votre bâton ; ne portez pas votre chien.

Ralentissez en vue du troupeau ; descendez de vélo si vous devez le traverser.

If you come across one of these dogs, stay calm and wait : they need time to identify you.

Ensemble, préservons les espaces naturels, respectons les élevages.

Wolf en mens 1950 - 2000

Europa

- 59 wolvenaanvallen
- 38 hondsdolle wolven
- 21 aanvallen, 4 doden (alle in Spanje)

Hond en mens

- 150.000 bijtincidenten per jaar in NL
- 6600 ziekenhuisopnames per jaar
- 29 doden in de afgelopen 25 jaar in Europa

Tips (als je een wolf tegenkomt)

- Respecteer de wolf
- Neem langzaam afstand
- Houd eventueel de hond aan de lijn
- Als de wolf te dichtbij komt, luid spreken en gebaren maken
- Loop de wolf niet achterna
- Voer de wolf niet

staatsbosbeheer
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

staatsbosbeheer

Met dank aan:

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

[redacted]

Wolven in Nederland

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

[redacted]

staatsbosbeheer

Staatsbosbeheer en de wolf

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo, 6 september 2018

Staatsbosbeheer en de wolf

- Wie doet wat?
- Buiten Staatsbosbeheer
- Binnen Staatsbosbeheer

- Wat zijn de afspraken?
- Handelingsprotocol
- Scenario’s

Wie doet wat

Buiten Staatsbosbeheer:

- Rijk
- Provincies
- BIJ12/Faunafonds
- Wolven in Nederland
- Wageningen Environmental Research (WUR-WEnR)

Wie doet wat

Binnen Staatsbosbeheer:

- Wolven Team
- Fauna-coördinatoren

Wat zijn de afspraken?

- Handelingskader
- Scenario’s

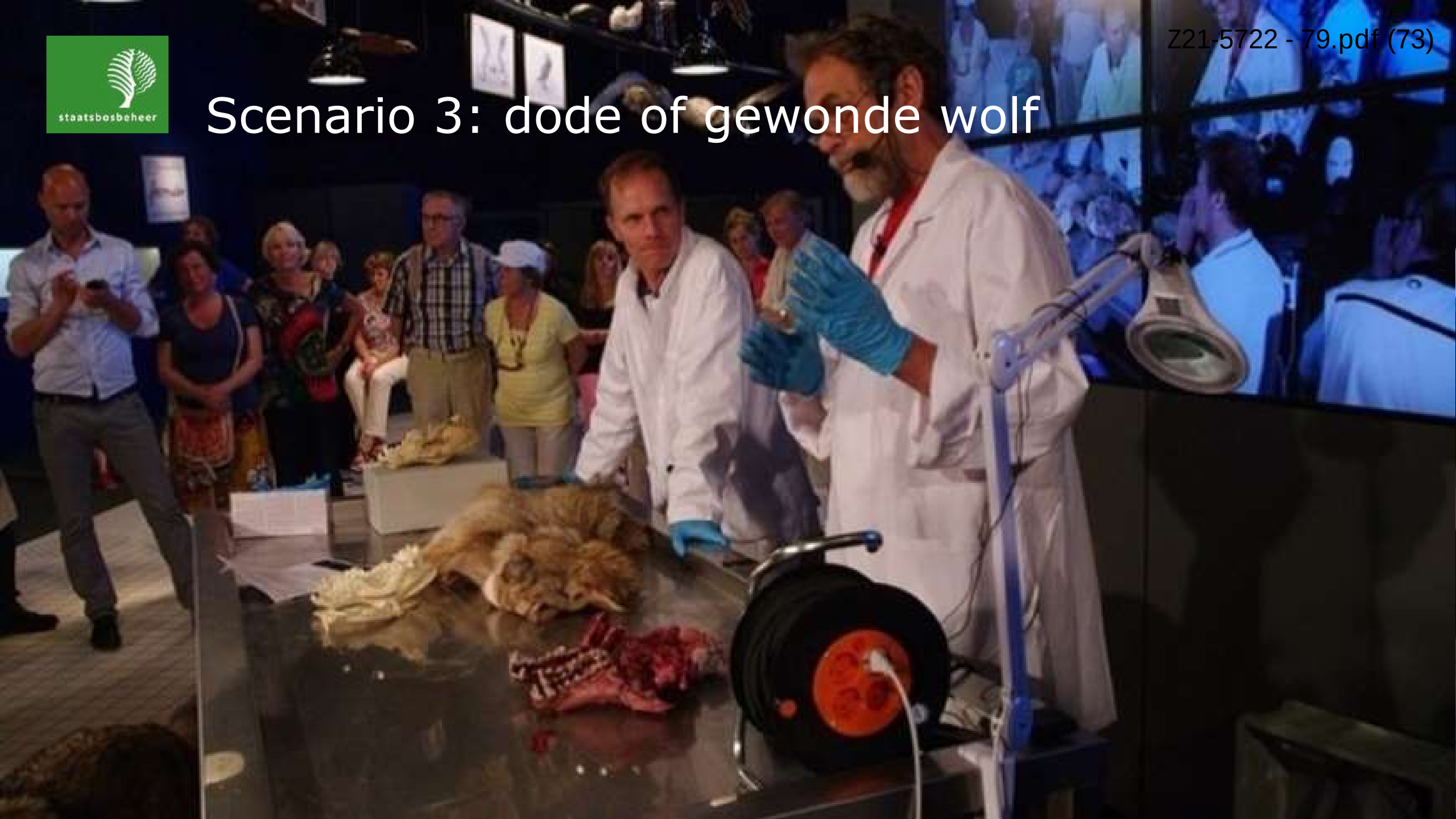
Scenario 1: prooi (wild) gevonden

Scenario 2: aangevallen (dood/gewond) vee

Scenario 3: dode of gewonde wolf

staatsbosbeheer

Scenario 4: sporen (prenten, keutels)

Scenario 5: zichtwaarneming

Scenario 6: opname met wildcamera

staatsbosbeheer

Vragen?

staatsbosbeheer

Wolf & de media

- Woordvoeringslijn Staatsbosbeheer
- Operationeel draaiboek wolf

Woordvoeringslijn wolf

- Waardevol dier dat positieve rol in onze ecosystemen kan vervullen.
- Toppredator, gaaf dier!
- Een spontaan terugkerende wolf = welkom!
- Geen actieve herintroductie. Ook niet nodig.
- Als wolf blijft, geeft dat aan dat leefomgeving geschikt is.
- Onze toon: neutraal en objectief, maar in ons enthousiasme realiseren we ook dat schade aan landbouwdieren reëel is.
- Onbekendheid kan ook angstige reacties geven.

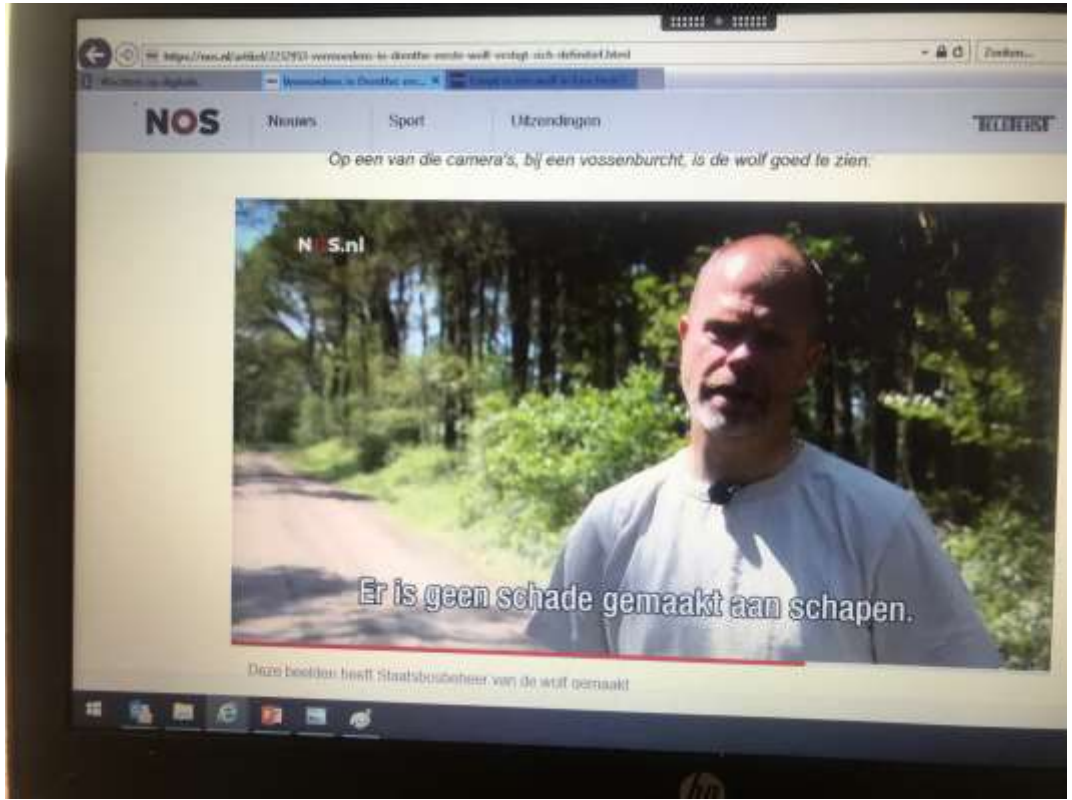
Draaiboek: afspraken communicatie

- Staatsbosbeheer heeft geen voortrekkersrol bij voorlichting wolf.
- Rijk: verantwoordelijk wettelijk kader, internationale bescherming, rapportage aan EU.
- Provincies: verantwoordelijk voor de uitvoering faunabeleid in NL. Ook voorlichting. In de praktijk en op verzoek ook voorlichting door Staatsbosbeheer.
- Schade: Faunafonds.
- Publieksinformatie: Wolven in Nederland = samenwerkingsverband van diverse organisaties.

Wolven in Nederland

- Staatsbosbeheer is geen officieel partner van WIN
- Wel actief betrokken & deelnemers van Staatsbosbeheer:

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Vragen over wolvencommunicatie?

staatsbosbeheer
MALAMUTE
WOLF
HUSKY
WOLF
CZECH WOLFDOG
WOLF
NORTHERN INUIT
WOLF
KUGSHA
WOLF
Bedankt voor jullie aandacht!
Het Europese roofdiersucces
Nas Wölfe fressen
SARLOOS WOLFDOG
WOLF

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>
Verzonden: vrijdag 5 oktober 2018 15:51
Aan: Art. 5.1. lid @wolveninnederland.nl; Art. @wolveninnederland.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gelderland.nl; Art. 5.1. @bij12.nl
Onderwerp: EMBARGO tot 8 oktober 10.00 Nieuwsbericht Wolf op Veluwe
Bijlagen: EMBARGO tot 8 oktober 10.00 Vrijwilligersnetwerk legt wolf vast op cameraval Veluwe.pdf

Hoi allen,

Hartelijk dank voor het mee helpen met het nieuwsbericht over de wolf op de Veluwe.
We hebben van veel verschillende organisaties input ontvangen en dit zo goed mogelijk verwerkt.
In de bijlagen staan het embargo nieuwsbericht en het filmpje.

Maandag 8 oktober om 10.00 uur wordt dit bericht gepubliceerd op Nature Today.
Woordvoering wordt zoals afgesproken gedaan door Wolven in Nederland.

Bedankt voor de goede samenwerking en fijn weekend!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2

Zoogdiervereniging

Werkzaam op maandag, dinsdag, donderdag en vrijdag

Toernooiveld 1 | 6525 ED Nijmegen
Postbus 6531 | 6503 GA Nijmegen
Mobiel: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@zoogdiervereniging.nl

www.zoogdiervereniging.nl
@zoogdiervereniq
Facebook
LinkedIn

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 80

EMBARGO tot 8 oktober 10.00 Vrijwilligersnetwerk legt wolf vast op cameraval Veluwe

Vrijwilligersnetwerk legt wolf vast op cameraval Veluwe

Nadat deze zomer wolvenkeutels op de Veluwe werden gevonden, hebben vrijwilligers van het Wolvenmeldpunt van Wolven in Nederland in samenwerking met Staatsbosbeheer camera's op de Veluwe geplaatst. Al snel was het raak en werd op 15 september een video gemaakt van een wolf. Deze beelden bevestigen dat er nog steeds een wolf rondloopt op de Veluwe.

Wolven die op zoek zijn naar een nieuw leefgebied zijn moeilijk te monitoren; ze leggen lange afstanden af en laten weinig sporen achter. Als een wolf langere tijd in hetzelfde gebied verblijft, gaat hij of zij het gebied markeren door keutels vol in het zicht op zandpaden te leggen. Met behulp van zichtwaarnemingen, sporenonderzoek en cameravallen brengen vrijwilligers en onderzoekers zo goed mogelijk in kaart waar wolven aanwezig zijn.

Filmpje van een wolf op de Veluwe. Vastgelegd door een cameraval geplaatst door vrijwilligers van Wolven in Nederland i.s.m. Staatsbosbeheer.

EMBARGO VERSIE

een wolvin gaat die afkomstig is uit een roedel nabij Babben (Brandenburg, Duitsland). Dit dier heeft in mei en juni in Friesland, Groningen, Drenthe en Overijssel rondgelopen (zie kaartje). De wolf die op 15 september is gefilmd zou dezelfde wolvin kunnen zijn, maar het kan ook een ander dier zijn.

Vrijwilligers belangrijk voor Wolven in Nederland

De afgelopen jaren heeft Wolven in Nederland veel geïnvesteerd in het werven en opleiden van een goed team vrijwilligers. Als Wolven in Nederland vermoed dat er ergens een wolf aanwezig is, kan daardoor snel gezocht worden naar sporen. Tegelijk draagt het vrijwilligersnetwerk bij aan de monitoring van wolven in Nederland.
Op dit moment is Wolven in Nederland voorzien van voldoende vrijwilligers. Waarnemingen van (mogelijke) wolven of wolvenkeutels blijven uiteraard zeer welkom en kunnen via de website worden doorgegeven. Het plaatsen van camera's dient altijd in overleg met de terreineigenaar te worden gedaan.

Het monitoren van de aanwezigheid van een wolf is belangrijk, omdat als een wolf minimaal 6 maanden in een gebied leeft officieel gesproken wordt van een territorium. In dat geval schakelen de provincies door naar fase 2 van het wolvendraaiboek. De provincies werken dit onderdeel van het wolvendraaiboek momenteel verder uit. Provinciale Staten van Gelderland zien ook het belang van monitoring van de wolf. Bij bespreking van het Gelderse faunabeleid op 26 september 2018 is de motie "Actieve monitoring wolven" aangenomen. Daarmee wordt aan Gedeputeerde Staten gevraagd om bij het opstellen van het nieuwe wolvenplan in te zetten op actieve monitoring.

Minimaal acht wolven

Afgelopen zomer berichtte Wageningen Environmental Research (WEnR) dat via genetisch onderzoek is vastgesteld dat in het eerste halfjaar van 2018 minimaal acht verschillende wolven in Nederland aanwezig waren. Dat gebeurde grotendeels op basis van monsters van aangevallen schapen verzameld door medewerkers van BIJ12 en deels op basis van keutels verzameld door Wolven in Nederland en Staatsbosbeheer.

In de periode januari t/m april werden zes wolven waargenomen: drie mannen en drie vrouwen. Opvallend genoeg werd geen van deze zes dieren in de periode mei t/m juli nog waargenomen in

Nederland. Door nauw contact via het CEwolf consortium met collega-onderzoekers van het Duitse instituut Senckenberg en het Vlaamse INBO, weten we inmiddels van vier van deze zes wolven waar ze sindsdien gebleven zijn.
De gezenderde vrouwelijke wolf “Naya” liep na haar wandeling door Nederland door naar Vlaanderen en heeft zich inmiddels daar gevestigd. Een tweede vrouwtje, in april waargenomen in april bij het Friese Boijl, werd eind april waargenomen in Nedersaksen (Duitsland). Het derde vrouwtje, in maart en april waargenomen in Drenthe, Overijssel en Gelderland, is terug in Duitsland. Zij werd vanaf juni waargenomen in Nordrhein-Westfalen. Het mannetje dat in maart in Limburg werd aangetoond, werd kort daarop doodgereden in Vlaanderen. De twee overige mannelijke wolven (waarvan één werd aangetoond bij Bunschoten en een andere in Groningen, Drenthe en Overijssel) zijn sindsdien niet meer waargenomen.

In de periode mei t/m juli werden in Nederland een nieuwe mannelijke en een vrouwelijke wolf waargenomen (zie kaartje). De vrouwelijke wolf werd als laatste op de Veluwe gezien. Volgend DNA-onderzoek zal moeten uitwijzen of ze daar nog altijd actief is, zoals de camerabeelden doen

EMBARGO VERSIE

Op basis van DNA vastgestelde locaties waar twee wolven zijn aangetroffen in mei t/m juli 2018. (Bron: Wageningen Environmental Research)

Wat moet ik doen als ik een wolf zie?
De kans dat je een wolf in Nederland ziet is heel klein. Mocht je toch een wolf zien, volg dan de volgende adviezen op:
1) Blijf rustig
2) Maak een foto of filmpje indien mogelijk
3) Neem langzaam afstand
4) Houd je hond aan de lijn
5) Als de wolf te dichtbij komt, luid spreken en armgebaren maken

6) Voer of lok de wolf niet
7) Geef de melding door aan het wolvenmeldpunt van Wolven in Nederland

Meer informatie
- Wolven in Nederland
- Wageningen Environmental Research (WEnR)
- BIJ12

Tekst: Elze Polman Wolven in Nederland & Zoogdiervereniging
Filmpje: cameraval vrijwilligers Wolven in Nederland i.s.m. Staatsbosbeheer
Kaart: Wageningen Environmental Research

EMBARGO VERSIE

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: vrijdag 5 oktober 2018 13:31
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Snel, Arjan; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: wolf op cameraval Veluwe!

Vwb provinciale besluitvorming:
de provincies hebben nu een wolvenprotocol voor 'fase 1', dwz waarin een zwervende wolf af en toe Nederland bezoekt. Afgelopen voorjaar bleef een van deze wolven vrij lang (bij ons) in Midden Drenthe aanwezig. Dat was aanleiding voor de provincies om aan het IPO opdracht te geven om het protocol uit te breiden met fases 2 t/m 5: vestiging enkeling, paarvorming en voortplanting. Er zijn tbv deze aanvulling voor de zomer gesprekken met stakeholders geweest en het aangevulde protocol moet nu vastgesteld worden. Veel onrust bij schapenhouders over welke vergoedingen er zullen komen voor schade, vervolgschade en preventieve maatregelen.

Vwb vooruitkijken:
Lijkt me goed daar mee te beginnen. Eens met je lijstje, en ter aanvulling ook nog de bescherming van de schaapskuddes op onze terreinen. Wie neemt initiatief?

Groet, Art.

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 3 oktober 2018 09:57
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Snel, Arjan Art. 5.1. @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo taatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: wolf op cameraval Veluwe!

Hoi allen,

De provincie is in de lead voor de communicatie rond de wolf. Daarom heb ik contact opgenomen met Art. 5.1. lid 2 sub e communicatieadviseur natuur Gelderland. Zij gaan dit niet communiceren omdat ze/we al langer weten dat er een wolf rondloopt, dus het is geen nieuw feit.
Verder gaf ze dat bij provincie vooral veel vragen over schade binnenkomen, waarbij ze verwijzen naar faunafonds voor incidentele schade. Ze zei ook dat als de wolf steeds meer een feit wordt, het op een gegeven moment aan agrariërs en anderen zelf is om hun verantwoordelijkheid te moeten nemen om schade te voorkomen. Ze vertelde ook dat een herziening van het wolvenprotocol vrijdag as in IPO ligt ter besluitvorming. Wat de herziening is kon ze niet zeggen. @ Art. volg jij dit IPO besluitvorming?

Art. 5.1. lid 2 zegt dit nieuws aan de terreinbeheerder te gunnen.
Maar dit nieuws gaan wij niet proactief brengen als Veluweteam. Hoe cool het ook is, zeker in combinatie met de andere waarnemingen. Dit om ongeveer dezelfde reden als provincie. Vorige week had omroep Gelderland immers al ook foto van de wolf van bezoekers. Waarnemingen zijn er dus al meer van een wolf die de Veluwe bezoekt. Het overall beeld en informatie over de wolf kunnen wij niet zelf bieden. Niet proactief ook vanwege de combinatie met het afgesloten schietterrein/wisentgebied. Ook al moet dat niet vermeld worden, en wordt het Midden Veluwe, je wilt hier geen extra publiek. Het is nu al druk door de bronst, dat veel capaciteit handhaving vraagt. Een boswachter van Midden Veluwe naar voren is daarom nu niet wenselijk. Vragen beantwoorden we natuurlijk altijd.

@ Art. zou jij het wel willen oppakken met een van de 'algemene' wolfexperts Art. 5.1. lid 2, dus Staatsbosbeheer breed? Of ook liever via WIN? Ik formeer daarna Art. 5.1. lid 2 wel.

Vooruitkijken
Als de wolf zich echt vestigt is er een andere situatie. Daar moeten we ons natuurlijk alvast op voorbereiden. Het is belangrijk om in het team Veluwe te bespreken hoe er dan met de communicatie over wolf wordt omgegaan. Kiezen we voor een boswachter die zich specialiseert in de wolf en krijgt die er extra tijd hiervoor of moet elke boswachter publiek voor zijn gebied ook wolfkenner worden? Of een combinatie. Ik voel wel voor een specialist en allen hebben basiskennis. Er zitten veel kanten aan het verhaal van de Veluwe/compliment voor gebied, beleving, recreatie, regels honden, ander fauna en faunabeheer. Ik denk graag mee en Art. vast ook vanuit haar rol landelijk op de wolf.

Groeten,
Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e
Verzonden: maandag 1 oktober 2018 00:57
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Snel, Arjan Art. 5.1. @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: wolf op cameraval Veluwe!

TKN !!!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Adviseur Terreinbeheer Monitoring en Faunabeheer

Staatsbosbeheer
Divisie Beheer en Ontwikkeling / Afdeling Beheer en Planning | Binnen singel 3 | 7411 PL Deventer
Postbus 6 | 7400 AA Deventer
T 0570- Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Aanwezig op Instagram

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu]
Verzonden: zondag 30 september 2018 21:59
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gelderland.nl>; Art. @zoogdiervereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e @natuurmonumenten.nl>
Onderwerp: wolf op cameraval Veluwe!

Dag allen,

Vandaag zijn door vrijwilliger Art. 5.1. lid 2 sub e in het wisentgebied op de Veluwe (Infanterie schietterrein Harskamp) cameravallen gecontroleerd. Deze zijn daar geplaatst nadat er wolvensporen (prenten en keutels) waren gevonden.
Op één van de camera's was het raak! Op 15 september liep zowaar een wolf even in beeld. In de bijlage een kort fragment.

Prachtig nieuws natuurlijk dat we graag willen delen, maar wel graag willen afstemmen met terreinbeheerder en provincie.
Wolven in Nederland zou de terreinbeheerder de lead in communicatie willen gunnen. We horen graag jullie ideeën!
Uiteraard willen we de melding nog delen binnen de groep terreinbeheerders Noord-Veluwe zonder de exacte plek te benoemen.

Wolvengroet!
Art.

PS. morgen ben ik lastig bereikbaar. Graag mede berichten naar Art. 5.1. lid 2 sub e

ARK *verlegt grenzen voor wilde natuur*

Art. 5.1. lid 2

(Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

M 06 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu

Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen

www.ark.eu / www.dooddoetleven.nl / www.ottersinrivierenland.nl / www.wolveninnederland.nl

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: vrijdag 5 oktober 2018 15:19
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: wolf op cameraval Veluwe!

Hoi Art. 5.1. lid 2,

Wat betreft het vooruitkijken en mijn rol binnen faunavakteam ben ik daar graag bij betrokken. Ik weet wel het e.e.a. over wolven en ken ook wat mensen in binnen en buitenland die er het nodige vanaf weten. Het lijkt me vooral goed de kennis uit het buitenland voor de Veluwe actief te gebruiken.

Eerste idee: wijs een zustergebied aan vergelijkbaar met de Veluwe, ook recreatief en qua landbouw en ga daar mee samenwerken. Duitsland ligt het meest voor de hand.

Goed weekend. Groet Art. 5.1.

Zelfde mailwisseling: 5 oktober 2018 - 13:31 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 17 oktober 2018 11:24
Aan: Art. 5.1.
Onderwerp: FW: Script de Wolf
Bijlagen: SCRIPT Art. 5.1. de wolf Drenthe 2.0.docx

Ha Art.

Ik stuur dit script voor het Binnestebuiten item over de wolf ook nog ff langs jou, jij doet veel meer met die wolf.

Wat mij al opviel, dit heb ik al naar KRO gereageerd:

Dag, leuk!!

Ik laat het ook nog even lezen aan collega Art. 5.1., die heeft zich de afgelopen tijd meer met dit onderwerp bezig gehouden.

Er vallen me twee dingen op

1. *Wat doe je als je denkt een wolf gezien te hebben: niet verwijzen naar website van Staatsbosbeheer, maar naar Wolven in Nederland. https://www.wolveninnederland.nl/*

2. Art. 5.1. *Stel, we komen nu een wolf tegen, wat doe je dan? (aanvulling en vraag in rood)*
   Art. *legt kort uit wat te doen: neem langzaam afstand, als de wolf te dichtbij komt, luid spreken en gebaren maken, loop de wolf niet achterna. EN: geniet van dit moment!!! Je bent echt één van de weinigen die het geluk hebben in Nederland een wolf in het wild tegen te komen!!! (misschien foto proberen te maken voor determinatie?? Of willen we dit juist niet omdat mensen dan toch geneigd zijn achter het dier aan te lopen?)*

Groet, Art.

Maar misschien heb jij ook nog een gedachte hierbij.

Groet, Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @kro-ncrv.nl]
Verzonden: woensdag 17 oktober 2018 11:01
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: Script de Wolf

Goedemorgen allemaal,

Hierbij het script van de wolf. De verwijzingen van mijn eindredacteur en regisseur zijn er al in verwerkt. Er staat heel wat in groen en ook wat in geel. De geel gemarkeerde opmerkingen mogen jullie negeren, die zijn voor de mensen hier. De groen gemarkeerde delen zijn vragen/opmerkingen aan jullie. Daar graag op reageren.

Groeten,
Art. 5.1.

Art. 5.1. lid 2 sub
Redacteur BinnensteBuiten

T 035 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @kro-ncrv.nl
's Gravelandseweg 80 | 1217 EW Hilversum
Postbus 200 | 1200 AE Hilversum | kro-ncrv.nl

Mijn werkdagen zijn van maandag t/m donderdag van 8.30-17.00 uur

KRO-NCRV is het omroepbedrijf dat de programma’s verzorgt voor KRO-NCRV, KRO en NCRV.

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 83

Script -- de wolf Drenthe

SCRIPT Art. 5.1. lid 2 sub e Woo de wolf Drenthe

Titel:
Tuin & Natuur Art. 5.1. lid 2

Redacteur
Naam: Art. 5.1. lid 2
E-Mail: Art. 5.1. lid 2 @kro-ncrv.nl
Mobiel: 06-Art. 5.1.

Itemnaam:
Safari Art. 5.1. de wolf Drenthe

Lengte:
8”00 (in twee delen)

Titels:
Art. 5.1. lid – Provinciaal Adviseur Staatsbosbeheer - @Art. 5.1. Of noemen we je gewoon boswachter?

Geplande draaidag
19 oktober 2018

Verslaggever:
Art. 5.1. lid 2

Planning

9.30 uur	Verzamelen ploeg + Art. 5.1. lid 2 sub thuis: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
10.00 uur	Draaien
12.30 uur	LUNCHEN (bij Art. thuis, lunch wordt hier bezorgd)
13.00 uur	Draaien
16.30 uur	WRAP

We draaien op diverse bij elkaar gelegen locaties in het bos. Art. is er naast Art. ook de hele dag bij om ons naar de locaties te leiden.

Praktisch

- Lunch voor 6 man: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo , Art. 5.1. lid 2 sub , Art. 5.1. lid expert, regie, camera, geluid. SBB tipt te ons om te bellen met Art. 5.1. lid 2 sub Bezorgadres lunch: Art. 5.1. lid 2 sub
- Ploeg: Een goede hoge auto omdat we het bos ingaan.

- Kopie van script in krat
- Trek bij nat weer waterdichte schoenen aan, we lopen vooral in het bos.

Foto's/beeld

- Beelden zoeken (productie): RTV Noord heeft beelden van een wolf bij het plaatsje Kolham uitgezonden. Deze zijn gemaakt door een particulier. Ook te vinden als je op Youtube zoekt op 'beelden wolf Kolham'.
- Is er beeld van de eerste wolf gesignaleerd in 2015? –Art. 5.1. lid 2
- 30 sec. beeld van een wolf –Art. 5.1. lid 2 Is dit beeld van 'jullie' wolf?
- Beelden van een wolf in Duitsland –Art. 5.1. lid 2
- Er zijn ook beelden van ander wild. Komt onze kant op.
- Zijn er foto's van de wolf (in Nederland) beschikbaar?
- Zijn er foto's van die wolf van 'jullie' gemaakt door de bewoonster van die boerderij? Zij had toch foto's van dichtbij gemaakt? –Art. 5.1. lid 2 Foto's ook graag fysiek meenemen op dag van opname!
- Digitaal en fysiek kaarten waarop aangegeven staat waar de wolven gezien zijn

Website

Stukje over wat je moet doen als je een wolf ziet/denkt te zien (zie onderaan script)

Hoofdthema's

- De geschiedenis van de wolf in Nederland
- Gedrag van de wolf en de invloed op de natuur in Nederland
- De voorwaarden van het territorium van de wolf
- Het maatschappelijk debat (aantikken, niet te diep op ingaan en voorzichtig mee omgaan)

Persinfo

SCRIPT Art. 5.1. DE WOLF DRENTHE

NOTE: Het item moet een 'zoektocht' worden naar de wolf, zonder er een sensatieverhaal van te maken.

Deel 1

Locatie 1: Bospad (t.o. camera) bij 5 sprong waar een wolf heeft gelopen

Inhoud: geschiedenis van de wolf + waar deze is gesignaleerd de afgelopen jaren

Shots:* Art. 5.1. *loopt over het bospad richting de vijfsprong en de camera van Staatsbosbeheer die aan een boom hangt.

Art. 5.1. OP CAMERA:

Art. 5.1. Ik loop hier middenin de bossen van Drenthe. Zo'n 150 jaar geleden leefden in dit gebied nog tientallen? wolvenroedels. De wolf hoort hier van oorsprong gewoon thuis. En HIER, op dèze plek, is in X

(wanneer?) een wolf gesignaleerd. Hij heeft zelfs even recht in een van de camera's gekeken die hier hangen!

30 sec. beeld van de wolf die hier in dit gebied is gezien – Via Art. 5.1. lid 2
VOsuggestie De wolf die hier gezien is, is een van de 8 wolven die zich de afgelopen jaren in Nederland heeft opgehouden. De allereerste wolf hield zich in maart 2015 vier dagen lang op in Groningen en Drenthe.
Beelden van de eerste wolf in Nederland – Art. 5.1. lid 2 e zijn deze er?
Art. 5.1. Toch ongelofelijk als je je bedenkt dat er hier op dit zelfde pad gewoon een wolf heeft rondgelopen. Wie weet komen we er eentje tegen, het zou kunnen…….

Shots: Art. 5.1. ***loopt naar de Staatbosbeheercamera op een van de bomen op de vijfsprong. Hier staat*** Art. 5.1. lid 2 sub e ***leest de beelden ter plekke uit.*** - Kan dat Art. 5.1. lid 2 ?
VOsuggestie: Er zijn tot nu toe 8 wolven met zekerheid gesignaleerd. Ze denken er onlangs nog één gezien te hebben op de Veluwe. Men weet echter nog niet of dit een nieuwe of een al eerder gesignaleerde wolf is en die zich heeft verplaatst.

NOTE: updaten als er (weer) een met zekerheid wordt gezien!

Art. 5.1. lid 2 hier op deze vijfsprong heeft die wolf gelopen toch?
Art. *vertelt dat ze een wolf hebben gezien op beelden van een andere maar vergelijkbare camera als hij in zijn hand heeft + wanneer en dat de wolf hier op en rondom de 5 sprong ook gelopen heeft + waar/aanwijzen (zonder nog in detail in te gaan op sporen). Vertelt dat het in Nederland (nog) niet gaat om roedels, maar om individuele wolven. Evt. nog meer geschiedenis van de wolf vertellen.*
Art. 5.1. Wat een euforie moet dat geweest zijn toen jullie hem zagen op beeld.

Art. 5.1. Naast deze wolf zijn er nog 7 anderen gezien. Waar in Nederland hebben ze allemaal rondgelopen?
Art. *pakt het kaartje erbij waarop de plekken staan aangegeven waar de wolven allemaal gesignaleerd zijn.* – Art. 5.1. lid 2 graag een fysiek overzichtskaartje meenemen op de dag van opname.
Insert montage: Overzichtskaartje waarop de plekken zijn aangegeven waar de afgelopen jaren een wolf is gezien in Nederland. – Via Art. 5.1. lid 2 hebben jullie er ook een digitaal?
Art. 5.1. lid 2 sub e Hoe kan het dat we de wolf zo'n 150 jaar niet meer hadden gezien en dat ie nu weer terug komt?
Art. *vertelt dat er vanaf 1979 niet meer op de wolf gejaagd mag worden en deze beschermd is. De wolven komen uit Polen. Ze lopen van Zuidoost naar Noordwest vanwege een gebergte. Ze blijven boven het gebergte.*

Art. 5.1. De kans is klein, maar je kan 'm tegen komen. Hoe weet je eigenlijk of er een wolf heeft rondgelopen en niet een vos of een grote hond?
Art. Door gevonden sporen goed te onderzoeken.
Art. 5.1. Laten we gaan kijken.

Locatie 2: Een zandpad ergens in het Drentse bos – Art. 5.1. lid 2 sub llen jullie op voorhand iets kiezen in de buurt van de andere locaties?
Inhoud: Sporen

Shots: Art. 5.1. lid 2 sub e ***lopen over een zandpad in het bos.***
Art. *vertelt dat ze naar aanleiding van een melding opzoek gaan naar sporen zoals naar wolvenprenten + uitleg wolvenprent (groot, ovaal) + tekenen in het zand. Prent vergelijken met vos/grote hond. Herder en wolf lijken op elkaar, verschil? Wolven lopen in een gesnoerde draf + uitleg + verschil met een hond. Wolven zijn efficiënt en effectief. Ook zoeken naar uitwerpselen. Voorbeeld wolvenuitwerpsel (= meegenomen door* Art. 5.1. lid 2 *+ vergelijken met uitwerpselen vos/hond (ter plekke zoeken). Als ze kadavers van wild vinden doen ze DNA onderzoek.*
Ook op strategische punten camera's voor beeldmateriaal als bewijs.

NOTE Art. 5.1. Het is veel info en daardoor veel talking head, maar Art. vindt het allemaal belangrijke informatie, die we moeten hebben. Verschillende uitsnedes en situaties creeeren (gehurkt zitten, stilstaan, loopje etc.).

Art. 5.1. OP CAMERA:
Art. 5.1. Denk je nou zelf een wolf gezien te hebben ga dan naar onze website *(inhoud zie onderaan script, nieuwe pagina) + verwijzing website in beeld.*

Locatie 3: Oud Drents hek met toegang tot akker
Inhoud: Territorium wolf + voorwaarden

Shots: Art. 5.1. lid 2 sub e ***lopen door het bos richting het oud Drents hek waar de wolf ook langs is gelopen en die uitkomt op een akker.***

Art. 5.1. (DEELS) OP CAMERA
Art. 5.1. Een wolf leeft graag in een bosrijke omgeving met open plekken zoals heidegebieden, afgewisseld met cultuurlandschap. Gecultiveerde landschappen zoals akkers bieden afwisseling met bosranden die dekking geven èn een overdaad aan reeën, herten en zwijnen, dus heel veel voedsel voor de wolf (belangrijk om te zeggen dat dit het voedsel is voor de wolf).
Art. 5.1. egen Art. **(belangrijke vraag):** Is Nederland eigenlijk een geschikte leefomgeving voor wolven? Zo groot is ons land niet en we hebben ook geen gigantische natuurgebieden hier. Zou een roedel zich hier kunnen vestigen?

o.a. Beelden van de wolf gesignaleerd bij Kolham
Art. *vertelt: Nederland inderdaad niet groot – roedel bestaat uit ongeveer X wolven en heeft ongeveer 200 vierkante km nodig. Toch kunnen ze hier handhaven. Een wolf stelt niet zoveel eisen aan leefgebied. Voorwaarden: * Voldoende voedsel * Aanwezigheid partner * Geschikte slaapplek? * Relatief rustig gebied om een nest te kunnen maken. * Kan ook rondom een dorp leven + voorbeeld Kolham (in Duitsland ook wolven bij dorpen gesignaleerd, kunnen zelfs snelwegen oversteken = intelligent dier). Uit onderzoek gebleken dat in midden oost Nederland en Brabant en Limburg ruimte is voor enkele tientallen roedels.*

VOsuggestie: Art. 5.1. lid 2 sub e *treden zo verder in de voetsporen van de wolf om te zien waar hij na de vijfsprong naartoe is gegaan.*

Deel 2

VOsuggestie: Art. 5.1. *op pad met* Art. 5.1. lid *die de wolf heeft gevolgd die hier in X is gezien.*

Shots: Art. 5.1. lid 2 sub e ***komen aan bij het hek waar de wolf ook langs is gekomen***
Art. *vertelt dat de wolf die in dit gebied is gezien langs dit hek is gelopen (aanwijzen), want er is een haar gevonden (is ook weer verloren gegaan). Vervolgens is hij de akker opgelopen richting boerderij in de verte* –Art. 5.1. lid 2 kunnen we aan foto's komen? Bewoonster had toch foto van heel dichtbij?, *daarna richting het bos en toen …..*

Art. 5.1. Heb jij de wolf eigenlijk met eigen ogen gezien?
Art. 5.1. ee helaas niet, alleen op camerabeelden.

Shots: Art. 5.1. ***laat sporen van reeën zien***
Art. 5.1. Kijk reeënsporen. Misschien is hij daar wel achteraan gegaan. Het lijkt mij machtig mooi om hem hier door heen te hebben zien lopen.

Art. 5.1. Maar de aanwezigheid van wolven heeft ook voor heel wat opschudding gezorgd in ons land en mythische proporties aangenomen.
Art. 5.1. at klopt. Er zijn door sommige mensen hier in de omgeving al maatregelen genomen.

Locatie 4: Nachtweide schapen met wolf werend hek –Art. checkt of dit kan, anders andere locatie bedenken op voorhand zoeken
Inhoud: In deze scène KORT ingaan op het maatschappelijk debat rondom de wolf, zonder stelling te nemen.

Shots: Art. 5.1. lid 2 sub e ***lopen langs een nachtweide met schapen. Eromheen een heel hoog hek.***
Art. 5.1. OP CAMERA
Art. 5.1. Dit is een duidelijke maatregel van boeren met schapen in een gebied waar de wolf is gezien: een meters hoog wolf werend hek. Ook zijn er al proeven gestart met beschermingshonden. Deze honden worden bij de kudde gezet om eventuele wolven af te schrikken door te blaffen.

Art. 5.1. Een aantal mensen is heel blij dat de wolf weer wordt gezien, maar er zijn duidelijk ook heel veel mensen die niet zo blij zijn. Waarom niet?
Art. *vertelt dat men in het algemeen niet blij is. Overheid en natuurorganisatie zijn opgetogen. Boeren uiteraard en bewoners niet. Boeren bang dat hun vee doodgebeten wordt. Wolven hebben echter voorkeur voor wilde hoefdieren/ lokaal voedsel tenzij er een tekort is en met goede maatregelen kan een boer zijn vee beschermen. Bewoners bang gemaakt, 'Roodkapjesyndroom'. Men realiseert zich niet dat ze vaak op vakantie gaan naar gebieden waar wolven al definitief leven/altijd geleefd hebben. Bovendien worden mensen zelden aangevallen door wolven. Een wolf vlucht juist voor mensen als gevolg van eeuwenoude vervolging/jagen.* –Art. 5.1. lid 2 Komt het ook doordat wolven schuw zijn? Zijn er nog meer dingen te benoemen waardoor we niet bang hoeven zijn?
Vraag Art. 5.1. lid 2 Waarom worden hobbyboeren niet gecompenseerd als vee gegrepen wordt door een wolf?

Art. 5.1. Stel, we komen nu een wolf tegen, wat doe je dan?
Art. *legt kort uit wat te doen: neem langzaam afstand, als de wolf te dichtbij komt, luid spreken en gebaren maken, loop de wolf niet achterna.*

Art. 5.1. OP CAMERA
Art. 5.1. De kans is zeer klein, maar mocht je toch een wolf zien ga dan naar onze website voor deze en meer tips over wat te doen.

Locatie 5: Jong bos –Art. 5.1. lid 2 willen jullie op voorhand iets kiezen in de buurt van de andere locaties?
Inhoud: Gedrag van de wolf en invloed op natuur/omgeving

Shots: Art. 5.1. lid 2 sub e ***lopen door het jonge bos en stoppen uiteindelijk bij één van de jonge aanwas.***

Art. 5.1. OP CAMERA
Art. 5.1. De aanwezigheid van wolven heeft invloed op ons ecosysteem. Ze hebben invloed op het leven en gedrag van andere dieren en misschien ook wel op het landschap. De voedselketen verandert en de fysieke geografie wijzigt. –Art. 5.1. lid 2 ik heb dit van Wolves changing the landscape. Klopt dit inhoudelijk? Ik kwam er niet helemaal uit/vond het soms lastig vertalen. Hoe leg je dit makkelijker/in lekentaal uit? Het moet duidelijker worden waarom het goed is als de wolf hier weer vestigt.

Shots: Beelden wolf in Duitsland. Deze alleen gebruiken als we specifiek iets over die beelden kunnen zeggen. Anders hier de beelden van ander wild zoals reeën gefilmd door jullie camera's – Via Art. 5.1. lid 2 wat is er over die Duitse wolf te vertellen of over deze beelden?
Art. 5.1. Zijn deze veranderingen slecht?
Art. *vertelt dat het juist positief kan zijn. - Hoe dan? Hij legt uit hoe reeën zich anders gaan gedragen, zeker als er een hoge populatie is. Hier klagen jagers natuurlijk over. De aanwezigheid van wolven zorgt voor verjonging van het bos (herten eten jonge aanwas, met aanwezigheid wolf jonge aanwas kans). Evt. toelichten wat er positief is aan deze invloed als dat niet meteen duidelijk is.* - Het moet duidelijker worden waarom het goed is als de wolf hier weer vestigt.
Nog meer te vertellen over invloed wolf? –Art. 5.1. lid 2 ?

Eindshot
Art. 5.1. Wanneer kunnen we zeggen dat de wolf definitief terug is in Nederland?
Art. *vertelt dat dat niet met zekerheid is te zeggen. Wolf besluit zelf of ze hier gaan vestigen of niet. Maar als een wolf zich 6 maanden onafgebroken in hetzelfde gebied ophoudt, kunnen we spreken van een territoriale, dus blijvende wolf.*

Art. 5.1. Of je nou voor- of tegenstander van de wolf bent, het is gewoon heel bijzonder dat de inheemse wolf op eigen kracht ons land weer opzoekt. We zullen in de toekomst vast nog meer over dit dier horen. Spannend!

Op website:

Hoe herken je een wolf? Een wolf:

- Heeft een beige tot rossig bruin vacht
- Deze gaat geleidelijk over in een grijzige bovenkant, met een onduidelijk donker zadel
- Heeft wit rondom de bek
- Heeft lange, stevige poten
- Heeft een dik behaarde, naar beneden hangende rechte staart
- Heeft spitse rechtopstaande, naar de top toe iets afgeronde oren
- Heeft een brede, krachtige kop, waardoor de oren verder uit elkaar staan dan bij een hond
- Heeft een rechte rug

Als je een wolf ziet, probeer dan een foto of video te maken en neem zoveel mogelijk kenmerken in je op. Meldt je waarneming zo snel mogelijk. Dit kan snel en makkelijk via Wolf gezien. Als de wolf weg is, ga dan op zoek naar sporen, maar let op dat je niet op het spoor zelf gaat staan. Let ook op haren in prikkeldraad of aan (doorn)takken. Met behulp van het DNA dat vaak op de haren zit is niet alleen met zekerheid te zeggen of het een wolf was, maar ook van welke populatie hij afstamt.

Wat verder te doen:

- respecteer de wolf
- neem langzaam afstand
- houd eventueel de hond aan de lijn
- als de wolf te dichtbij komt, luid spreken en gebaren maken
- loop de wolf niet achterna
- voer de wolf niet
- Honden in het leefgebied van een wolf worden gezien als indringer en worden verjaagd. Het is dus aan te raden om in het leefgebied van wolven de hond aan de lijn te houden.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 1 november 2018 09:58
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl'; Art. 5.1. lid @gmail.com'; Art. 5.1. lid 2 @wur.nl'; Art. 5.1. lid 2 @dierenbescherming.nl'; Art. 5.1. @grondbezit.nl'; Art. 5.1. @jagersvereniging.nl'; Art. 5.1. lid 2 @nojg.nl'; Art. 5.1. lid @faunabeheereenheid.nl'; Art. 5.1. lid @prolander.nl'; Art. 5.1. lid @politie.nl'; Art. 5.1. lid 2 @politie.nl Art. 5.1. lid 2@ark.eu'; Art. 5.1. lid @rws.nl'; Art. 5.1. @gcsix.nl'; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl'; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub e @freenature.nl'; Art. @uu.nl'; Art. 5.1. lid 2 @uu.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @kpnmail.nl'; Art. 5.1. lid 2 @bij12.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub @bij12.nl'; Art. 5.1. lid 2 @bij12.nl'; Art. @brabant.nl'; Art. 5.1. lid 2 @landschapoverijssel.nl Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @minez.nl'; Art. 5.1. lid 2 @overijssel.nl'; Art. @provinciegroningen.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @prvlimburg.nl'; Art. 5.1. @hotmail.com'; Art. 5.1. lid@ipo.nl'; 'info@studiowolverine.com'; Art. 5.1. planet.nl Art. 5.1. @hotmail.com'; Art. 5.1. @faunabeheereenheid.nl'; Art. @natuurlijkfauna-advies.nl'; Art. 5.1. @drenthe.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub@bij12.nl'; Art. 5.1. @drenthe.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub @bij12.nl'; Art. 5.1. lid @fbelimburg.nl'; Art. 5.1. lid 2 @gmail.com'; Art. 5.1. @lto.nl'; Art. 5.1.@home.nl'; Art. 5.1. lid 2 @wur.nl'; Art. 5.1. lid 2 wur.nl'; Art. 5.1. @gmail.com'; Art. itaat.nl'; Art. 5.1.@natuurmonumenten.nl'; Art. 5.1. lid@minez.nl'; Art. @planet.nl'; Art. 5.1. lid 2@hetnet.nl Art. 5.1. lid@lto.nl'
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: RE: Wolvenplan

Geachte heer Art. 5.1.

Kunt u mij, in aanvulling op onderstaand bericht, informeren over hoe de consultatie van de stakeholders (en welke zijn dat) de komende tijd vorm zal krijgen? Omdat u aangeeft dat de conceptversie die is meegestuurd alleen ter kennisname is, begrijp ik dan goed dat het niet de bedoeling is dat wij hierop (inhoudelijk of anderszins) reageren?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gelderland.nl]
Verzonden: woensdag 31 oktober 2018 10:57
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; 'wolvenpunt@gmail.com' <wolvenpunt@gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @dierenbescherming.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @grondbezit.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo agersvereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @nojg.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @faunabeheereenheid.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @prolander.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @politie.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @politie.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @rws.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gcsix.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @freenature.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @uu.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @uu.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @kpnmail.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @landschapoverijssel.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @minez.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @overijssel.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @provinciegroningen.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @gelderland.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @prvlimburg.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e @ipo.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @studiowolverine.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @planet.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @hotmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @faunabeheereenheid.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurlijkfauna-advies.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @drenthe.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @drenthe.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @fbelimburg.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @lto.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @home.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>; 'm Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e @citaat.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @minez.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @planet.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hetnet.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @lto.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gelderland.nl>
Onderwerp: Wolvenplan

Geachte heer, mevrouw,

Begin oktober hebben provinciebestuurders gesproken over het aangepaste interprovinciale concept-wolvenplan. Vastgesteld is dat om tot een afgewogen besluit te komen over het aangepaste concept-wolvenplan we verdere afstemming willen plegen. Onderdeel daarvan is dat enkele provincies het aangepaste concept-wolvenplan consulterend willen bespreken met stakeholders of Provinciale Staten.

Voor de provinciebestuurders staat zorgvuldigheid centraal. Uit oogpunt van transparantie hecht ik eraan u hierover te informeren. Daarom bied ik u het betreffende concept-wolvenplan ter kennisneming aan. Ik benadruk daarbij dat dit plan nog steeds de status van een concept heeft waarover nog geen bestuurlijke besluitvorming heeft plaatsgevonden. Wel zult u ervaren dat er een aantal redactionele aanpassingen plaatsgevonden hebben. Zodra nieuwe informatie beschikbaar is, wordt deze via de website van BIJ12 gecommuniceerd.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Voorzitter IPO BAC Vitaal Platteland

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: SBB Info staatsbosbeheer.nl
Verzonden: vrijdag 16 november 2018 12:55
Aan: SBB Redactie
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Vragen over de wolf
Bijlagen: Vragen interview wolf Art. .docx

Hoi collega's,

Omdat er erg veel vragen over de wolf bij Art. binnenkomen (m.n. via scholieren en studenten), heeft hij een aantal veelgestelde vragen en antwoorden op een rijtje gezet zodat wij al veel antwoorden kunnen geven.
Ik heb deze vragen en antwoorden toegevoegd aan het (nog korte) lijstje dat al op de Interne staat:
Interne link

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Informatiecentrum Staatsbosbeheer

Smallepad 5 | 3811 MG | Amersfoort
postbus 2 | 3800 AA | Amersfoort

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: vrijdag 16 november 2018 11:15
Aan: SBB Info staatsbosbeheer.nl
CC: Art. 5.1.
Onderwerp: RE: drenthe en aanwezigheid wolf

Dag Art. 5.1. lid 2 sub ,

De vragen over wolven beginnen wel een beetje uit de hand te lopen. Zouden jullie me een beetje willen helpen door vragen van scholieren te beantwoorden? Meestal zijn het namelijk dezelfde vragen. In deze bijlage heb ik de vragen van ene Art. beantwoord. Ik vind het wel belangrijk om vragen zoveel mogelijk te beantwoorden, ook al word ik daar niet echt voor betaald door Staatsbosbeheer. Ik heb als jochie ook altijd allerlei natuurmensen lastig gevallen met vragen en dat heeft mij alleen maar enthousiaster gemaakt voor natuur. Art. 5.1. lid 2 nam ook altijd alle tijd om vragen van kinderen te beantwoorden... ;-)

Groeten Art.

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 85

Vragen interview wolf

Vragen aan de boswachter

Denkt u dat de wolf zich in Nederland gaat vestigen?

Ja, ik denk dat ze in ieder geval een keer een paartje een poging zal wagen zich voort te planten. Daarbij zullen we steeds te maken krijgen met zwervende wolven vanuit Duitsland waardoor Nederland ook te maken zal krijgen met een permanente aanwezigheid van wolven.

Hoe zit het Nederlandse ecosysteem nu in elkaar?

Hét Nederlandse ecosysteem bestaat niet, er zijn verschillende ecosystemen. Als het gaat om de wolf heeft deze vooral invloed op het aantal, maar nog meer op het gedrag van zijn prooidieren zoals reeën en andere hoefdieren als ze aanwezig zijn. De meeste ecosystemen in Nederland zijn onvolledig. Met andere woorden, zowel grote hoefdieren als grote roofdieren ontbreken.

Wat gaat er veranderen in de Nederlandse natuur door de terugkeer van de wolf?

In gebieden waar nu veel hoefdieren zijn, denk aan de Veluwe, heeft de aanwezigheid van de wolf veel invloed op het gedrag van de hoefdieren (lees proodieren). Daardoor zullen voor hoefdieren onveilige plekken worden gemeden. Hoefdieren eten nu voor een groot deel de natuurlijke verjonging van het bos op. Als hoefdieren bepaalde plekken gaan mijden, zul je daar een andere bosontwikkeling krijgen. In bepaalde gevallen kan de aanwezigheid van de wolf het aanzien van het hele landschap veranderen. Kijk maar eens naar dit filmpje: https://www.youtube.com/watch?v=ysa5OBhXz-Q

Het is niet gezegd dat alles wat wordt beweerd in dit filmpje klopt, maar diverse biologen zijn nu bezig met onderzoek wat en wel niet klopt.

Hoe wil Staatsbosbeheer omgaan met de wolf?

De wolf is wat Staatsbosbeheer welkom in de terreinen die we beheren. Wij volgen verder het beleid van de Rijksoverheid en de provincies op dat gebied.

Hoe denkt u dat de Nederlandse overheid het beste om kan gaan met de terugkeer van de wolf?

Goede en eerlijke voorlichting is erg belangrijk voor het draagvlak onder de bevolking. Daarnaast is het goed dat er een schadevergoeding is voor schapenhouders die gedupeerd zijn doordat wolven een of meerdere schapen hebben gepakt. Het zou ook mooi zijn als er een tegemoetkoming komt om preventieve maatregelen te nemen om schapen te kunnen beschermen tegen aanvallen van wolven. Denk aan geld voor het aanpassen van rasters, maar ook het inzetten van kuddebewakingshonden.

Waarom kwam de wolf niet eerder naar Nederland?

Simpelweg omdat ze te ver weg waren. Tot en met 1980 werd er in heel Europa fanatiek gejaagd op wolven. Daardoor zijn ze in heel veel landen uitgestorven. Ook in Nederland kwamen vroeger wolven voor. De laatste werd rond 1890 geschoten. Vanuit een overgebleven populatie in Polen komen de wolven nu weer onze kant op. In 2000 was het eerste voortplantingsgeval in Duitsland en in de afgelopen jaren is de populatie daar gegroeid tot zo'n 70 roedels. Uitbreiding naar het westen gaat stapje voor stapje en sinds 2015 hebben wij dus de eerste zwervende wolven in Nederland.

Gaan normale mensen, zoals wandelaars, iets merken van de wolf?

Waarschijnlijk niet veel. Als wolven eenmaal gesetteld zijn, proberen ze de mens zoveel mogelijk te ontwijken. Ze zijn ook voornamelijk nachtactief. Wel zullen we hun sporen (pootafdrukken,

uitwerpselen) kunnen vinden als je daar een beetje kennis van hebt. Zwervende wolven, die dus nog geen territorium hebben, zijn wat onvoorzichtiger en ook regelmatig overdag te zien.

Wat zijn de beste natuurgebieden voor de wolf?

Dat zijn toch de grotere natuurgebieden zoals het Bargerveen, de bossen in het Hart van Drenthe, het Drents-Friese Wold, de Veluwe et cetera. Maar het is niet zo dat een wolf alleen uit de voeten kan in natuurgebieden. In Duitsland maken ze veel gebruik van militaire oefenterreinen in combinatie met natuurgebieden en landbouwgebieden. In Nederland zullen ze de natuurgebieden gebruiken als kerngebied, om een eventueel hol te maken en zich terug te trekken. Maar ook hier hebben ze omringende landbouwgebieden nodig om te jagen. Een wolvenroedel heeft een territorium van zo'n 300 tot 500 vierkante kilometer.

Wat voor invloed gaat de wolf hebben in Drenthe?

Zie mijn eerdere antwoorden.

Wat zou u de normale Nederlander vertellen over de wolf?

Wat ik jou nu ook vertel. Dat het fascinerende dieren zijn met een bijzondere, sociale levenswijze. Dat we ze een kans moeten geven zich in Nederland te vestigen.

Hoe zouden veehouders hun vee moeten beschermen tegen wolven?

Daarmee is inmiddels veel ervaring opgedaan. Voor het beschermen van schapen is in de meeste gevallen een vijfdraads stroomraster tot 1.10 meter meestal afdoende. Schaapskuddes die overdag in een groter gebied verblijven kunnen 's nachts bijeen worden gedreven in een zogenaamde nachtkraal voorzien van een flexnet met stroom. Ook kunnen kuddebewakingshonden worden ingezet en er zijn ook goede ervaringen met de inzet van ezels bij het 'beschermen' van een schaapskudde. Er zijn ook al vrijwilligersgroepen actief die schapenhouders willen helpen met het wolfproof maken van hun rasters. In Zweden is door het nemen van dit soort maatregelen het aantal aanvallen van wolven op schapen terug gelopen tot bijna nul.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>
Verzonden: vrijdag 21 december 2018 11:46
Aan: Art. 5.1.
Onderwerp: Fwd: media wolf: NOS primeur
Bijlagen: image001.jpg; WENR PB - DEC18 wolven najaar in NL_20181218.docx

---------- Forwarded message ---------
From: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>
Date: di 18 dec. 2018 11:23
Subject: RE: media wolf: NOS primeur
To: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gelderland.n Art. 5.1. lid 2 @gelderland.nl>
Cc: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>

Beste allen,

Zie bijlage voor een concept-bericht zoals wij dat nu op de plank hebben liggen, inclusief kaartje.

Op dit moment puur ter info, wij doen hier niks mee tot definitief is afgestemd mbt een eventuele NOS-reportage en timing van de berichten.

We sturen het toch vast, zodat jullie waar relevant ons vast van comments kunnen voorzien, en WIN het kan gebruiken ter afstemming met hun bericht tzt.
Bijgevoegd verhaal zal in elk geval ook globaal onze lijn zijn voor een evt interview met NOS.

Groet, en wordt vervolgd,

Art.
lid 2
sub e

Researcher Ecological genetics and ecosystem services

Wageningen Environmental Research (WENR)
Wageningen Campus, Building Lumen (100), room C.203

P.O. Box 47, 6700 AA Wageningen, The Netherlands

Tel: +31 (0) Art. 5.1. lid

Laboratorium voor Ecologische Genetica:

http://www.wageningenur.nl/nl/product/Ecological-genetics.htm

http://www.wageningenur.nl/nl/product/Ecologische-Genetica-1.htm

Kennisimpuls Bestuivers:

www.kennisimpulsbestuivers.nl
www.wegwijzerbestuivers.nl

From: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>
Sent: 17 December 2018 21:07
To: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo wur.nl>
Cc: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gelderland.nl) Art. 5.1. lid 2 sub gelderland.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>
Subject: Re: media wolf: NOS primeur

Hallo collega's,

Ter aanvulling. Vanuit de NOS is Art. 5.1. lid 2 sub de redacteur en degene die contact heeft gezocht. Ze is op de hoogte dat pas eind januari officieel van een gevestigde wolf gesproken kan worden. Insteek (voor WIN) is de monitoring die verricht wordt door vrijwilligers en wat dat aan resultaten oplevert: o.a. nu 2 wolvinnen vastgesteld aan de hand van keutels. Daarnaast ging Art. ook de provincie Gelderland bellen om te vragen hoe het staat met de maatregelen. Ik weet niet of Art. inmiddels is bereikt?

Als het doorgaat is een bericht voor ons minder urgent. Morgen heb ik weer contact met Art.

Groeten,

Art. 5.1. lid 2 sub
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Zoogdiervereniging

Ik werk op ma t/m vr
Toernooiveld 1 | 6525 ED Nijmegen
Postbus 6531 | 6503 GA Nijmegen
Mobiel: 06 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@zoogdiervereniging.nl
Website: www.zoogdiervereniging.nl | Twitter: @zoogdierverenig

In het spoor van de wolf....

Op ma 17 dec. 2018 om 20:57 schreef Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>:

> Dag Art. 5.1. lid 2 (zal mn over Veluwe gaan, dus Art. bij), cc Art. 5.1. lid 2 sub
>
> Ik denk dat morgen ons persbericht ter afstemming rond gaat incl kaartje. In afstemming met jullie en WIN kan het dan op een later moment deze week uit.
>
> Art. 5.1. benaderde me met de mededeling dat NOS interesse heeft om er wat meer aandacht aan te besteden, mits het de primeur zou zijn (ik neem dus aan: voordat de berichten WIN en WENR uit zijn). Of WENR daar ook voor in is. In principe wel uiteraard. Formeel moeten wij daarvoor echter goedkeuring hebben van BIJ12 (geheimhoudingsverklaring). Daarnaast was Art. duidelijk over de inhoud (zie onder).
>
> Wél vraag ik voorzichtigheid om te praten over vestiging: Dit is NOG NIET aan de orde: pas wanneer ’n dier minimaal 6 maanden in hetzelfde gebied vertoeft én dit lijkt mij dan ook aan de provincie om hierover te oordelen én te communiceren (zie ook mail Art.
>
> Volgens mij moeten wij ons momenteel verre houden van uitlatingen over definitieve vestiging van de wolf: Dit is een beleidsissue, dat gevoelig ligt ivm. de fase waarin nu het nieuwe wolvenplan verkeert.
>
> Kortom: hoe kijkt LUPUS / BIJ12 aan tegen een tv interview NOS van WIN en WENR waarin als primeur de laatste bevindingen worden gepresenteerd?
>
> *Regards,* Art. 5.1. lid 2
>
> *Wageningen Environmental Research (WENR)*
>
> *Animal Ecology Team*
> *P.O. Box 47, NL-6700 AA Wageningen*
> *The Netherlands*
> *Phone: +31* Art. 5.1. lid 2 sub e Woo *@wur.nl*
> *Internet:* *http://www.wur.nl/nl/Expertises-Dienstverlening/Onderzoeksinstituten/Environmental-Research.htm*
>
> *http://www.wur.nl/nl/Personen* Art. 5.1. lid 2 sub e
>
> *Wednesday is my free day*

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 86

WENR PB - DEC18 wolven najaar in NL

Concept persbericht wolf najaar 2018 (dec18) WENR

In 2018 tot nu toe tien verschillende wolven vastgesteld in Nederland, waarvan zes wijfjes.

Bij de driemaandelijkse monitoring die Wageningen Environmental Research (WENR) uitvoert in opdracht van BIJ12 en de provinciale overheden zijn in de periode augustus t/m oktober 2018 twee nieuwe vrouwelijke wolven gesignaleerd en één wolvin die al eerder was aangetroffen. De andere zeven wolven die eerder dit jaar werden gesignaleerd zijn in deze periode niet meer waargenomen. Dit brengt het totaal aantal wolven dat tot nu toe in 2018 in ons land werd gesignaleerd op tien: zes wijfjes en vier mannetjes.

Met opmerkingen Art. tps://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-informatie-per-diersoort/wolf/

In eerdere persberichten meldde WENR op basis van genetisch onderzoek dat afgelopen voorjaar acht wolven Nederland hebben aangedaan. Dit is gebaseerd op DNA-monsters verzameld in de periode januari t/m juli 2018. Recent is de analyse afgerond voor DNA-monsters uit de periode augustus t/m oktober 2018. De monsters bestonden uit DNA van keutels die mogelijk van een wolf afkomstig waren, aangevuld met DNA afgenomen uit bijtwonden van aangevallen schapen. Een overzicht van de individuen en de lokaties en data waarop ze werden aangetroffen is zichtbaar in Figuur 1.

Met opmerkingen Art. https://www.wur.nl/nl/nieuws/Deze-zomer-twee-wolven-actief.htm

Met opmerkingen Art. zie volgende pagina.

Wolvin GW998f

Dat wolvin GW998f de afgelopen maanden nog steeds aanwezig was, kon worden vastgesteld via keutels verzameld door Wolven In Nederland (WIN). Deze wolvin is afkomstig uit het roedel te Babben in Brandenburg, ca. 600 km van de Nederlandse grens. Ze werd in mei dit jaar voor het eerst vastgesteld in Friesland, en werd vervolgens aangetoond op basis van keutels in Drenthe en monsters van bijtwonden van schapen in Drenthe en Overijssel, waarna ze eind juli werd gesignaleerd op de Veluwe. In de periode van 6 augustus t/m 15 oktober zijn vijf wolvenkeutels in die regio verzameld waarvan op basis van DNA kon worden vastgesteld dat ze van haar afkomstig waren. Ecoloog Art. 5.1. lid van WENR: “Hoewel ze eerder in Drenthe en Overijssel schapen heeft aangevallen, is het opmerkelijk dat sinds ze op de Veluwe wordt gesignaleerd, bij geen van de meldingen van verwonde schapen haar DNA werd aangetroffen. Het is dan ook aannemelijk dat ze recent uitsluitend wilde dieren at”.

Met opmerkingen Art. link naar PB WIN en of www.wolveninnederland.nl

Wolvin GW960f

Twee uitwerpselen, eveneens op de Veluwe verzameld door vrijwilligers van WIN op respectievelijk 29 augustus en 2 september, bleken afkomstig van een andere vrouwelijke wolf. Het genetische profiel van deze wolvin werd vergeleken met profielen van Duitse wolven in de databank van onderzoeksinstituut Senckenberg. Geneticus Art. 5.1. lid van WENR: “Zo kon worden aangetoond

dat het hier gaat om wolvin GW960f, die in januari 2018 al werd aangetroffen nabij het Duitse Göhrde (deelstaat Nedersaksen, circa 400 km van de Veluwe vandaan), en die afkomstig is uit een roedel nabij deze plaats.”.

Dit is de eerste wolf die in Nederland uitsluitend via DNA uit uitwerpselen is waargenomen. Andere wolven werden in eerste instantie vastgesteld op basis van DNA van schapenslachtoffers. “Dit onderstreept het belang van een goede monitoring die zich ook richt op keutels en eventueel wilde prooien” aldus Hugh Jansman.

Wolvin GWxxxf

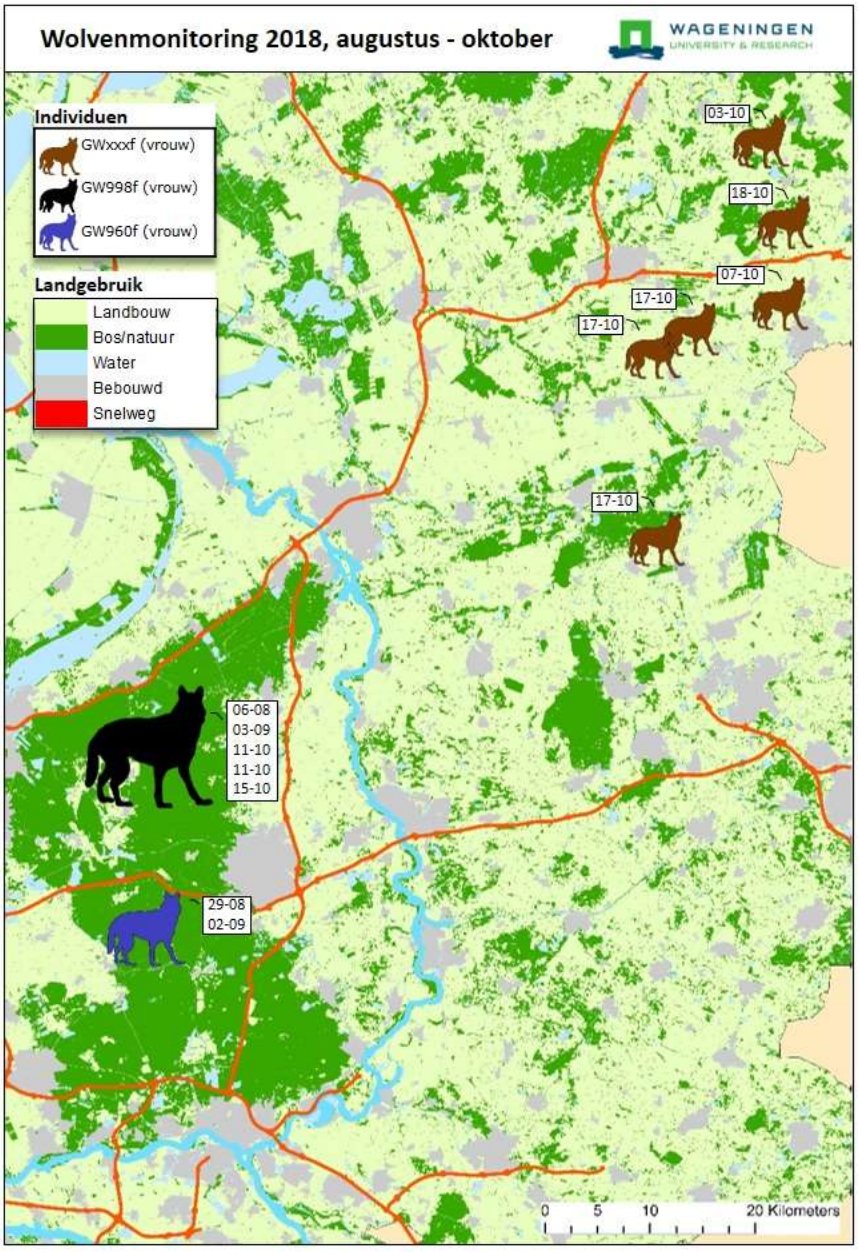
Deze wolvin, en haar roedel, is nog onbekend in de CEwolf databank en moet daarom nog een definitief nummer krijgen. In de periode van 3 tot 18 oktober is in zeven gevallen vastgesteld dat zij schapen heeft verwond en/of gedood op verschillende locaties in Overijssel en Drenthe.
In dezelfde periode zijn tevens aangevallen schapen gemeld in Heino en Den Ham (Overijssel). Hiervan kon op basis van DNA wel worden vastgesteld dat ze zijn aangevallen door een wolf, maar was het DNA van te slechte kwaliteit om aan te tonen of GWxxxf de dader was of dat het om een andere wolf ging.

Meer informatie: www.wageningenur.nl/wolven

Info: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl

Figuur 1: Op basis van DNA vastgestelde locaties waar de drie wolven zijn aangetroffen. Per individu en lokatie is de vinddatum (dag-maand) weergegeven. Copyright: Art. 5.1. WENR.

Ter info, vorige bericht:

Deze zomer twee 'nieuwe' wolven actief, maar andere dan die van dit voorjaar. 25aug18 WENR

Bij de driemaandelijkse monitoring die Wageningen Environmental Research (WENR) uitvoert in opdracht van BIJ12 en de provinciale overheden zijn twee onbekende wolven gesignaleerd. Dit brengt het totaal aantal in 2018 in ons land gesignaleerde wolven op acht. Van de andere zes exemplaren zijn dit kwartaal geen sporen gevonden. De nieuwe individuen zijn vastgesteld op basis van genetisch onderzoek met DNA uit bijwonden van schapen en uit keutels.

Begin juli meldde WENR op basis van genetisch onderzoek dat afgelopen voorjaar zes wolven Nederland hebben aangedaan. Dit is gebaseerd op DNA-monsters verzameld in de periode januari t/m april 2018. Recent is de analyse afgerond voor DNA-monsters uit de periode mei t/m juli. De monsters bestonden uit DNA afgenomen uit bijtwonden van aangevallen schapen, aangevuld met keutels die mogelijk van een wolf afkomstig waren. In de periode mei – juli werden met deze techniek twee individuen vastgesteld, een vrouw en een man.

Aanwezigheid vrouwelijke wolf

De aanwezigheid van de vrouwelijke wolf werd aangetoond in monsters van acht verschillende lokaties, in Groningen, Friesland, Drenthe (4 lokaties), Overijssel en Gelderland (zie figuur). In Gelderland (1 lokatie) en in Drenthe (2 lokaties) betrof het monster een keutel. In de andere gevallen (5 lokaties) ging het om monsters van gebeten schapen. Het door WENR opgestelde DNA profiel werd doorgegeven aan onze collega's van Senckenberg Wildlife Genetics, die op basis van hun database konden vaststellen dat het een nakomeling betreft uit een roedel nabij Babben in Brandenburg, ca. 600 km van de Nederlandse grens. Ook de doodgereden wolf van Kloosterhaar (oktober 2017) kwam uit dat roedel.

Aanwezigheid mannelijke wolf

De mannelijke wolf dook voor het eerst op in monsters genomen eind juni op twee lokaties in Friesland, en dook daarna begin juli op in Flevoland en Gelderland (zie figuur). In alle gevallen ging het om monsters van gebeten schapen. Een check met de collega's van Senckenberg maakte duidelijk dat hetzelfde individu begin juni al was gesignaleerd in het Duitse Norden (Nedersaksen). Onduidelijk is uit welke roedel het dier exact afkomstig is.

"De route die deze wolf heeft genomen is opmerkelijk aangezien het dier waarschijnlijk door de Flevopolder is gelopen en daarna de Betuwe in. Vervolgens is het verder Zuidwaarts getrokken en lijkt het nu in Vlaanderen op te trekken met de gezenderde wolvin Naya die in deze winter door Nederland liep" zegt ecoloog Art. [redacted] van WENR. Meer hierover kunt u lezen in het persbericht van onze Vlaamse collega's van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek (INBO).

Belang van samenwerking

"Dat we weten dat het nieuwe mannetje de afgelopen maanden door drie landen trok, laat zien hoe belangrijk het is om bij onderzoek aan wolven over de landsgrenzen heen te kijken", zegt geneticus Arjen de Groot van WENR. "Omdat WENR, Senckenberg en INBO samenwerken binnen onderzoeksconsortium CEwolf , konden we snel zijn trekroute reconstrueren".

Beide wolven die deze zomer in Nederland zijn vastgesteld hebben grote afstanden afgelegd en daarbij de nodige barrières als wegen en rivieren weten te passeren. Arjen de Groot: “Van de dit voorjaar vastgestelde zes individuen weten we dat Naya zich heeft gevestigd in Vlaanderen en dat een mannelijk exemplaar is doodgereden. De overige vier individuen zijn sinds april niet waargenomen. Dit houdt in dat er geen DNA van verzameld is, bijvoorbeeld omdat ze geen schapen hebben aangevallen, of dat ze het land alweer hebben verlaten”.

Invoegen: Kaart

Bijschrift kaart: Op basis van DNA vastgestelde locaties waar de twee wolven zijn aangetroffen. Vanuit onderzoeksconsortium CEwolf hebben de individuen de codes GW998f (vrouwelijke wolf) respectievelijk GW979m (mannelijke wolf) meegekregen.

Links:

1 https://www.wur.nl/nl/nieuws/Dit-voorjaar-bezochten-zes-verschillende-wolven-Nederland.htm

2: wolf naya door NL: https://www.wur.nl/nl/nieuws/Wolf-doorkruiste-Nederland-van-noord-naar-zuid.htm

3: link naar PB Vlaamse collega’s https://www.inbo.be/nl/pers/tweede-wolf-leopoldsburg-geidentificeerd

4. CE wolf: www.senckenberg.de/CEwolf

5: dode wolf Babben: https://www.wur.nl/nl/nieuws/Wolf-blijft-maand-min-of-meer-onzichtbaar-in-Nederland.htm

6: https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-informatie-per-diersoort/wolf/

7: www.senckenberg.de/CEwolf

Meer informatie: www.wageningenur.nl/wolven

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo *@wur.nl*

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl

Woordvoeringslijn wolven Veluwe

Versie 2 januari 2019 ;[redacted] *afdeling com&pa*

Situatie
Op de Veluwe leven twee wolvinnen. Na 28 januari 2019 krijgt de eerste wolvin de formele status 'gevestigd', zodra er weer DNA van haar aangetoond is. Dan is ze officieel zes maanden op de Veluwe aanwezig. ~~Dit~~ Dan volgt~~is~~ een formele vestigingsmelding door provincie. GS ~~zal~~ neemt dan een aanwijzingsbesluit ~~nemen~~ waarin wordt vastgelegd~~, inclusief~~ welk gebied de status 'leefgebied' krijgt. GS laat zich hiervoor door deskundigen adviseren, en zal vanuit pragmatische motieven bij voorkeur gemeentegrenzen aanhouden. Het leefgebied heeft verband met waar preventieve maatregelen vereist zijn in relatie tot schadefonds. De regels hiervoor hebben de provincies gezamenlijk vastgesteld ~~Een formele stap~~ in het Interprovinciaal wolvenplan van het IPO.~~, die de provincies net hebben vastgesteld op 24 jan 2019 Daarin wordt ook geregeld dat drie jaar de schade vergoedt aan hobbyboeren. Provincies zijn hierin bevoegd gezag. Provincie Gelderland heeft in PS besloten dat het 100% van de schade de komende 3 jaar vergoed worden en bijdraagt aan de preventieve maatregelen.~~

Met opmerkingen [redacted] De afwikkeling van schades is niet aan Staatsbosbeheer om over te communiceren. Zou het weglaten

Kernboodschap fase goedkeuring gebied door wolf
Een wolf op de Veluwe is een groot compliment voor dit natuurgebied. De ~~T~~twee wolvinnen hebben het gebied zelf gevonden. Ze vinden hier rust, ruimte én voedsel in de vorm van wilde dieren. Hun lange verblijf is een teken dat het gebied bij de dieren in de smaak valt.~~Het lijkt erop dat ze de Veluwe goedkeurt want ze is hier ongeveer 6 maanden.~~ Dat vinden wij als boswachters prachtig. De wolf is welkom op de Veluwe en vervult een positieve rol in de natuur en dus ecosysteem. Het is een roofdier/toppredator die hier na 140 jaar afwezigheid terugkeert~~is weg geweest.~~ . Op de Veluwe wordt door overheden geïnvesteerd in ontsnipperen/verbinden van leefgebieden. Daar heeft ook wolf baat bij.

We begrijpen dat mensen het spannend vinden. Bezoekers van de Veluwe kunnen gewoon blijven komen. De kans dat je ~~haar~~ een van de wolven ziet ziet is erg klein. Over het algemeen vermijdt de wolf mensen en is schuw. Wel vind je misschien sporen.

We snappen goed dat boeren deze ontwikkeling ~~precies~~ volgen vanuit hun zorg voor hun vee. Tegelijk zien wij de provincie hierin zijn rol pakt ~~vanuit~~ vanuit de volgende stappen in het IPO wolvenplan. Tot nu toe hebben de wolvinnen sinds ze op de Veluwe lopen geen schapen gegrepen.

Kernboodschap vestiging
De eerste gevestigde wolf in Nederland kiest de Veluwe als leefgebied. ~~Het is een vrouwtje.~~ Dat is een groot compliment voor de Veluwe. Het is een vrouwtje. Ze heeft dit gebied zelf gevonden vanuit Duitsland . Dat vinden wij als boswachters prachtig. Ze vindt hier rust, ruimte én voedsel in de vorm van wilde dieren. Wellicht ook vertrouwdheid omdat het gebied op haar geboortestreek lijkt. ~~Dat vinden wij als boswachters prachtig.~~ De wolf is welkom op de Veluwe en vervult een positieve rol in de natuur en dus in het ecosysteem. Het is een roofdier/toppredator die de afgelopen 140 jaar niet meer voorkwam op de Veluwe . Op de Veluwe wordt door overheden geïnvesteerd in ontsnipperen/verbinden van leefgebieden. Daar heeft de wolf ook baat bij.

We begrijpen dat mensen het spannend vinden. Bezoekers van de Veluwe kunnen gewoon blijven recreëren op de wegen en paden. De kans dat je ~~haar~~ een wolf ziet is erg klein. De wolf vermijdt mensen, is schuw. Wel vind je misschien sporen. De wolf ziet de mens niet als prooidier. Wolven zijn overdag actief, maar op plaatsen waar er veel menselijke activiteit is, houden wolven er een nachtelijke levenswijze op na.

We snappen goed dat boeren deze ontwikkeling precies volgen vanuit hun zorg voor hun vee. We zien tegelijk dat de provincie hierin zijn rol pakt vanuit de volgende stappen het IPO wolvenplan. Tot nu toe heeft de gevestigde wolf geen schapen gegrepen in haar territorium.

Veelgestelde vragen en antwoorden

- **Wat zegt het over de natuur?** *Dat de wolf de Veluwe heeft goedbevonden als leefgebied. Er is rust, ruimte en eten . Wolven eten het liefst ~~in het wild levende dieren~~wilde hoefdieren zoals ree, edelhert en wild zwijn en ~~dat~~ die vinden ze hier volop. Op de Veluwe is er veel geïnvesteerd in ontsnipperen en verbindingen via natuurbruggen en dat helpt ook de wolf. Wolven ontlopen waar mogelijk mensen. Hier op de Veluwe is rust en ruimte genoeg.*

Met opmerkingen Art. Ontsnippering toevoegen

- **Hoe leeft de wolf? Waar slaapt ze ? hoe komt ze aan voedsel?**
Voor publiek kun je verwijzen naar de website van Wolven In Nederland.
www.wolveninnederland.nl

Onze collega's kunnen veel informatie halen op Digitalis, om te beginnen de communicatienotitie van Aaldrik in Nederland Pot, met heel veel van dit soort achtergrondinfo:
http://werksites/onderwerp/terugkeerwolf/Gedeelde%20%20documenten/Communicatienotitie%20wolf%20versie%201.2%2028%20mei%202018.docx

Dan is er nog een portal speciaal over de wolf:
http://digitalis/beheer/Natuur/Fauna/soortenbescherming/Wolf/SitePages/Default.aspx

Daar staat ook de presentatie van Aaldrik die hij op de interne wolvendag heeft gegeven op, daarin ook heel veel nuttige informatie:
http://digitalis/Beheer/Natuur/Fauna/soortenbescherming/Wolf/Gedeelde%20%20documenten/Wolven%20en%20Staatsbosbeheer%20september%202018%20-%20compleet.pdf

- **Wat gaan bezoekers er van merken?** . *Er bestaat een hele kleine kans dat je als bezoeker de wolf kan tegenkomen. De wolf is over het algemeen schuw en gaat de mens uit de weg. De kans dat je wolf ziet is erg klein. Sporen zien zou wel kunnen~~;~~ drollen of pootafdrukkken.*

- **Is het gevaarlijker in de natuur door de komst van de wolf ?** . *De wolf gaat over het algemeen mensen uit de weg.. De kans dat je een wolf zult zien is erg klein. Sporen zien zou wel kunnen, drollen of pootafdrukkken. Wel is het verstandig om je hond aangelijnd bij je te houden.*

- Worden er wel een mensen aangevallen door wolven? Dat is zeer zeldzaam. Aanvallen op mensen komen tegenwoordig vrijwel nooit meer voor (Linnell, 2011). Dit geldt zowel voor kinderen als voor volwassenen. In Duitsland zijn er bijvoorbeeld na de terugkeer van de wolf geen aanvallen bekend, terwijl er in 2013 alweer zo'n 23 roedels leven.

-
- **Moet je je anders gedragen als bezoeker in de natuur? Wat moet ik doen als ik een wolf tegen kom**? . *Geniet van het unieke moment dat je het dier mag aanschouwen. De kans om de wolf in het wild tegen te komen is heel erg klein. Bekijk het dier in alle rust, probeer een foto of filmpje te maken zodat je later je waarneming kunt melden bij het het meldpunt van wolven in nederland . https://www.wolveninnederland.nl/wolf-gezien*
Mocht je de wolf toch tegenkomen, kun je de volgende adviezen opvolgen:
•r Laat het dier met rust
•neem langzaam afstand
•houd ~~d~~je hond aan de lijn
•als de wolf te dichtbij komt, luid spreken en gebaren maken

•*loop de wolf niet achterna en blijf op wegen en paden.*
•*voer de wolf niet*

- **Zijn honden nog welkom?** *Jazeker. Het is al de regel dat honden aan de lijn moeten in aanlijngebieden. Een wolf ziet een hond als indringer. Het is ~~dus aan te raden~~belangrijk ~~-~~om in het leefgebied van wolven de hond aan de lijn te houden.*

- **Zijn hondenlosloopgebieden dan nog veilig voor de honden?**
In hondenlosloopgebieden moeten honden in de buurt van het baasje blijven en onder appel staan. . Wanneer je je aan bovengenoemde regel houdt dan bestaat er weinig risico op een confrontatie.

- **Komen er wolven excursies door Staatsbosbeheer georganiseerd? ? Nee er komen geen wolvenexcursies gericht om op zoek te gaan naar de wolf. De wolf is een beschermd dier die rust nodig heeft.** *Binnen de vele reguliere wildexcursies op de Veluwe zal wel over de rol van de wolf als roofdierin het ecosysteem van de Veluwe verteld worden.*

- **Kunnen we wolven horen huilen binnenkort?** *Ja dat zou kunnen. Er bestaat een mogelijkheid dit te horen want huilen is een vorm van communiceren.*

- **Komt er dan ook een mannetje bij en welpjes en een roedel**? *Dat zou kunnen, Als een mannetje (reu) het ~~spoor~~ territorium vindt van een ~~loops~~ vrouwtje (teef) ~~dan moet de reu~~ en geaccepteerd word~~t~~en door het vrouwtje dan ontstaat een paar. Het volgende voorjaar ~~Als dit gebeurd is, bestaat er een kans dat ze een stel vormen,~~ zullen ze paren, een onderkomen zoeken, welpjes krijgen en een roedel vormen. Een vrouwelijke wolf krijgt afhankelijk van onder andere de voedselsituatie 1 tot maximaal 8 welpen, maar meestal zijn het er ~~(gemiddeld~~ 4-5.*

Met opmerkingen Art. Hoeft niet loops te zijn.

- **Voor hoeveel wolven/roedels is er plek op de Veluwe?** *. Dit is voor de Veluwe nog niet duidelijk. Het hangt van veel zaken af , zoals voedselaanbod en rust en ruimte. Het is niet te voorspellen ~~voor mij~~. We gaan het zien. De ontwikkelingen worden goed gemonitord.*

- **Wat betekent het voor de grote wilde dieren op de Veluwe en het faunabeheer?** ~~*Dat gaat nog blijken hoe het wild zal reageren.*~~ *Uiteraard merkt het wild wel dat er een wolf is en we zien nu al dat ~~zullen~~ ze hun gedrag aanpassen, meer alert (schuw) zijn en sommige gebieden minder bezoeken. Wat dat betekent voor het faunabeheer is nu nog niet te zeggen. Onze regie op het faunabeheer is lerend en dus passen we ons aan de nieuwe situatie die de wolf met zich meebrengt als dat nodig blijkt. Deze vraag hoort niet alleen bij Staatsbosbeheer thuis, maar ook bij provincie en FBE Gelderland waarin wordt samengewerkt aan faunabeheer in Gelderland en dus ook op de Veluwe.*

- **Moeten de aantallen beheersbare soorten Grofwild voor afschot nu naar beneden?** *Dat is een vraag voor de FBE Gelderland. Het afschot is afgestemd op het aantal dieren dat er leeft op de Veluwe en mag leven op basis van allerlei belangen zoals verkeersveiligheid, bos- en landbouw. Monitoren en leren over de ontwikkeling van de wolf wordt belangrijk. Daar denken wij op de Veluwe uiteraard in mee. ~~Met provincie en binnen FBE Gelderland~~.Naar verwachting zal de komst van de wolf niet een groot effect op de totale aantallen aanwezige hoefdieren hebben. Dat is in andere landen ook niet het geval gebleken, Alleen voor de moeflon zal dit anders zijn. Deze soort, een verwilderde vorm van het schaap die tot de zeventiende eeuw alleen nog op Corsica en Sardinië voorkwam, is door zijn vluchtstrategie meer kwetsbaar voor predatie door wolven. In zijn oorspronkelijke leefgebied ontloopt een moeflon roofdieren, door steile berghellingen te beklimmen. Op de Veluwe, waar ze in 1921 zijn uitgezet voor de jacht, ontbreken die berghellingen en hebben ze meer moeite om aan roofdieren te ontsnappen.*

- **Wat vinden we ervan als de moeflon het niet zou redden?** *Met de komst van de wolf ~~en het voortschrijdend inzicht,~~ bestaat er een gerede kans dat de instandhoudingsdoelstelling*

van de kleine populatie moeflons op de Noord Veluwe niet houdbaar zullen zijn. De moeflon is aanwezig op de noord Veluwe vanuit cultuurhistorisch oogpunt~~. Het hoort bij de natuur, eten en gegeten worden.~~ . Een moeflon staat wel op het menu van een wolf en is niet aangepast aan ons platte land, het is bergvluchter. Dus het kan betekenen dat de moeflon verdwijnt. Dat hoort bij de wilde natuur met een roofdier als de wolf. Dat is iets dat we dan met z'n allen moeten accepteren.

- **Wat vinden jullie; moet de status van beschermde diersoort van de wolf af??** *Nee die beschermde status is er niet voor niets. Het lijkt mij als boswachter nog niet aan de orde/voorbarig als je naar de feiten en aantallen kijkt. Provincies hebben een prima wolvenplan vastgesteld. Het natuurbeleid is een verantwoordelijkheid van provincie en gedeputeerde zegt "in Europa is besloten dat het wolven een beschermde soort zijn, en daar gaan we zorgvuldig mee om". Als boswachter ben ik blij met zijn standpunt.*
https://www.omroepgelderland.nl/nieuws/amp/2396974/Nieuw-wolvenplan-geen-hoge-hekken-maar-ook-zeker-niet-afschieten?

- wat vinden jullie van het wolvenplan?
Het is een prima plan van de provincies. Het draagt bij aan zorgvuldig samenleven met de wolf. De wolf die zelf onze natuur weer heeft gevonden. We zijn blij dat het plan is vastgesteld om vanuit samen te werken. Als het gebiedsproces start bij vestiging wolf start zijn wij uiteraard een van de partijen die samenwerken zoeken.

- **Wat vinden jullie van de maatregelenmatrix?**

Het wolvenplan is uitkomst van keuzes die de provincies gezamenlijk hebben gemaakt vanuit hun verantwoordelijkheid~~politiek verhaal~~. In wat er nu staat kunnen wij ons wel vinden. Het is leren en ervaren met elkaar de komende jaren vanuit de verantwoordelijkheid om zorgvuldig samen te leven met de wolf .

- **Wat betekent het voor onze Veluwse schaapskudde in Hoog Buurlo? Met de komst van de wolf moeten wij rekening houden dat de schapen veilig kunnen grazen op de heide.** *Onze Veluwse schapen, die in het heidebeheer heel belangrijk zijn, houden we tussen zonsondergang en zonsopgang binnen in de schaapskooi. Er zullen mogelijk aanpassingen komen in de manier van hoeden van schapen in het begrazingsbeheer. Feit is dat wolven bij voorkeur wilde hoefdieren eten, ~~wild lekkerder vinden~~ en dat is hier volop aanwezig.*

Cirkel van woordvoering
Wel:
- we gaan de komende jaren ervaren hoe de wolf zich ontwikkelt op de Veluwe.
- we werken samen/dragen bij naast provincie
- begrip tonen voor de emoties die het dier losmaakt bij mensen en veehouders
- vragen over recreatie
- Schieten van wolf mag niet het is een beschermd dier.
- Wolvenplan: fijn dat het er ligt om vanuit samen te werken aan samenleven met wolf . Voor specifieke keuzes daarin verwijs je naar de provincie.
- Provincie is verantwoordelijk voor bescherming wolf, anpak preventie en schade, beveiliging en monitoring > pakt zijn rol vanuit wolvenplan samen met gebied> doorverwijzen
- Aanrijdingen , ja is mogelijk er lopen drukke wegen door natuur. Ons advies sowieso is voor het wild op de Veluwe om in donker niet harder te rijden dan 60 km per uur.
- Faunabeheer is leren we passen ons aan nieuwe situatie. Afschot naar beneden lijkt nu wat voorbarig met 2 wolven.
- groot voorstander van kennisuitwisseling/samenwerking tussen LTO, Bij12 en FBE over preventie

Niet:
- niet wolvenplan en maatregelen matrix verdedigen . Is politiek plan van provincies.

- niet speculeren over aantallen wolven op de Veluwe/ ontwikkeling van wolven
- niet speculeren over noodzaak tot schieten of beheer op de wolf> veel te voorbarig. Provincie heeft regie.
- niet adviseren over rasters of preventiemaatregelen.
- geen specifieke zaken bepleiten puur voor wolf, bv afsluiten wegen of extra boa

Tips:

- Bij van alles dat je niet weet en wel voorgelegd krijgt in (pers)gesprek/ of buiten cirkel van woordvoering/ als dan vragen: Ik weet het niet > toon begrip voor wat je ziet of hoort
- Ga terug naar de feiten zoals die nu zijn.
- Ik kan er niets over vertellen, zie of hoor dit voor het eerst/ik weet de feiten niet / ken situatie niet
- Ik begrijp dat je het wilt weten, ... maar ik weet het niet..
- Ik ben geen wolf/ik kan niet in de toekomst kijken.
- Het gaat blijken/laten we bij de feiten van nu blijven.

One liners

- **De wolf is zelf gekomen naar de Veluwe en is welkom.**
- **Het is compliment voor de Veluwe.**
- **Wolf heeft positieve rol in ecosysteem als roofdier**
- **Ik snap wel dat de eerste wolf de Veluwe uitzoekt; rust, ruimte en voedselaanbod in vorm van wild.**
- **Ze is bezig het gebied goed te keuren.**
- **Een wolf eet het liefst wilde hoefdieren.**
- **Het ontsnipperen van leefgebieden op de Veluwe met natuurbruggen helpt wolf ook.**
- **Europees beschermd dier waar we zorgvuldig mee om moeten gaan.**
- **Boeiende ontwikkeling**
- **Het is aan de wolf om te blijven. Ik ben geen wolf.**
- **We wilden met z'n allen dat dit dier kon migreren en dat gebeurt nu.**
- **Lekker blijven recreëren op de Veluwe, houd daarbij je hond aan de lijn.**
- **Wolf vermijdt mensen. Het is een schuw dier**
- **Wolfinnen hebben sinds ze op Veluwe leven nog geen schaap gebeten.**
- **Ik ben boswachter en zo kijk ik natuurlijk naar de wolf.**
- **Voor ons doet ieder dier er toe.**
- **Geef ook wolf een kans en hol niet vooruit, kijk naar de feiten zoals die nu zijn.**
- **Provincie houdt situatie met anderen goed in de gaten. Wij dragen daar ook aan bij.**
- **Laten we samenwerken om samen voorbereid te zijn/de goede dingen te doen.**
- **Ik ben boswachter en geen beleidsmaker. Dat is provincie.**
- **Als je de wolf ziet, ga voorzichtig om met delen van locatie. Het dier heeft rust nodig en is niet gebaat bij gericht zoekende mensen. Meld het wel altijd bij Wolven in Nederland**

Communicatiestrategie

We stellen ons naast de provincie op. Wij bieden naast hen het natuur/ecosysteem verhaal buiten. Hoe leeft de wolf op Veluwe binnen het ecosysteem? Wat betekent dat voor de wilde dieren? Wat betekent het voor de bezoekers van de Veluwse natuur? Als terreinbeheerder vertellen het natuur verhaal van de wolf. Daarmee dragen wij bij aan grotere acceptatie van de wolf en laten een natuurvriendelijke stem horen in door emoties gevoede opinies. In de communicatie zoeken wij de balans tussen erkenning van de spanning en de toegevoegde waarde van wolf in de natuur.

Met opmerkingen Art. Ik zou deze weglaten, er zijn de nodige stakeholders die hier niet mee eens zijn...

Natuurlijk vraagt pers rechtstreeks naar/aan boswachters. Bij ~~j~~ vragen over de Veluwe als leefgebied van de wolf en rol de wolf daarin staan wij ze uiteraard te woord. Over verantwoordelijkheden die bij provincie liggen zoals wolvenplan, schade, preventie en monitoring verwijzen wij. Op twitter reageren kan uiteraard ook, let op je cirkel van woordvoering, wij speculeren ~~wij~~ niet. Altijd even contact met Joke/Iranda over wat wijs is bij persvragen. Media met politieke insteek doen we niet. Wij vertellen het verhaal met enthousiasme over het in de natuur werkt. Dat geldt uiteraard voor alle andere terreinbeheerders.

Bij vestigingsnieuws idem. Wij staan klaar naast provincie voor verhaal buiten in de natuur. Dit ook door andere terreinbeheerders laten doen. Wolf is niet van ons en kiest de Veluwe als geheel als leefgebied. We bieden provincie rijtje boswachters die gebeld kunnen worden door woordvoerder Art. 5.1. van provincie Gelderland

In fase 3/4 wolf steeds meer integreren in alle onze middelen en binnen Veluwe Alliantie het gesprek voeren welke kansen wolf biedt binnen merk Veluwe.

Toon/inhoud
Enthousiasme over keuze van de wolf voor de Veluwe. Het is goed nieuws.
Begrip tonen voor mensen die het ook spannend vinden
Begrip tonen voor (hobby) boeren en hun dieren/vee.
Feitelijk blijven als het om de gevolgen van de wolf gaat en de ontwikkeling.
Niet meegaan in de vele als dan vragen die komen. Hou het reëel en feitelijk.
Rollen en verantwoordelijkheden goed kennen van provincie / bij12 /FBE
Lees ook dit:
Interne link

Publieksvoorlichting bij vestigingsnieuws:
- Pagina wolf website
- Binnen excursies rol wolf in natuur meenemen in het verhaal: Lennard/Laurens > Monique informeren
- Veluwe Blog bij vestiging met link naar WIN, zoogdierenvereniging, provincie en bij12
- Met als doel informatie en acceptatie over dier zelf en rol in natuur lezing in bezoekerscentrum Nunspeet organiseren en Ugchelen Jachthuis;

Mogelijk expo hoek wolf in bezoekerscentrum en infocentrum toekomstig op t leesten

Organisatie communicatie
Provincie is verantwoordelijke overheid en voor beleid wolf. En leidend in de communicatie over de wolf en de stappen in het wolvenplan.
Bij12 is uitvoeringsorganisatie van schadefonds en verzorgt de algemene communicatie
IPO is orgaan dat wolvenplan vaststelt.
WIN expertisecentrum Wolven in Nederland; incl meldpunt wolven
Staatsbosbeheer:
Landelijk woordvoering Art. /regionaal advies Art. 5.1. lid
Veluwe boswachters voorop: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo en meenemen; Art. 5.1. lid
Natuurmonumenten:
Art. 5.1. NM is op noord Veluwe ook benaderbaar voor verhaal wolf en rol in natuur.
Gelders landschap en anderen?
Namen:

Provincie Gelderland
Art. 5.1.
Bestuursadviseur/woordvoerder natuur&landschap en energie

026 Art. | sms of whatsapp 06 Art. 5.1. lid 2 sub @gelderland.nl | www.gelderland.nl

werkdagen: maandag | dinsdag | woensdag | donderdagochtend | vrijdagochtend

Bij12: Art. 5.1.
communicatieadviseur en woordvoerderLeidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

T 06 Art. 5.1. lid 2 sub e @bij12.nl

IPO
Art. 5.1. lid
2 sub e @ipo.nl

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: donderdag 24 januari 2019 12:18
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: FW: concept persbericht
Bijlagen: 230102019 PB Provincie wil snel duidelijkheid over de wolf.docx

---

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 24 januari 2019 12:15
Aan: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: concept persbericht

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gelderland.nl]
Verzonden: donderdag 24 januari 2019 11:43
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: concept persbericht

Hai Art.

Hierbij het persbericht.
De Stentor belde net, dus ik moet zo antwoorden, maar volgens mij komt dat wel goed. Mocht je Art. 5.1. lid 2 voor die tijd nog spreken, hoor ik het graag.

Groeten, Art.

e
Bestuursadviseur/woordvoerder energietransitie, duurzaamheid, herinneringstoerisme en platteland

026 Art. 5.1. | sms of whatsapp 06 Art. 5.1. lid 2 sub e @gelderland.nl | www.gelderland.nl
werkdagen: maandag | dinsdag | woensdag | donderdagochtend | vrijdagochtend

provincie
Gelderland

**** Disclaimer ****

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 88

230102019 PB Provincie wil snel duidelijkheid over de wolf

Provincie wil snel duidelijkheid over de wolf

De Provincie Gelderland wil dat er snel duidelijkheid komt of de wolf zich definitief heeft gevestigd op de Veluwe. Daarom wordt de komende dagen intensief gezocht naar sporen. Er komt een versneld DNA-onderzoek om op korte termijn vast te stellen of nog steeds dezelfde wolvin op de Veluwe rondloopt.

Gelders gedeputeerde Peter Drenth: 'Het is nu tijd voor duidelijkheid. We hebben stellig de indruk dat de wolf in Gelderland is gevestigd. Dat moet nog bevestigd worden door onderzoek, maar daar gaan we niet op wachten. Ik wil nu de volgende stap in het draaiboek nemen'.

Wolvendraaiboek vastgesteld
De 12 provincies, vertegenwoordigd in het Interprovinciaal Overleg (IPO), hebben vandaag het interprovinciaal wolvendraaiboek vastgesteld. In het wolvenplan hebben provincies uitgewerkt hoe zij om zullen gaan met zwervende en territoriale wolven in Nederland.

Drenth is blij dat het plan is vastgesteld: 'We volgen nu gewoon de stappen die zijn uitgewerkt in het wolvenplan'. De provincie heeft opdracht gegeven tot een versneld DNA-onderzoek zodra sporen van de wolf worden gevonden op de Noordwest Veluwe. Normaal gesproken duurt DNA-analyse enkele maanden. De afspraak is nu dat er binnen twee weken uitslag komt.

Leefgebied
Daarna moeten Gedeputeerde Staten van Gelderland de grenzen van het leefgebied van de wolf vaststellen. Daarover laat de provincie zich adviseren. De provincie wil vervolgens in gesprek met betrokkenen in het gebied over welke aanvullende maatregelen mogelijk zijn. Peter Drenth: 'Het gebiedsproces is essentieel. Dat is alleen een succes als alle betrokkenen in het gebied meedoen en we tot een gezamenlijk plan komen. Het initiatief ligt bij ons als provincie, maar ik wil mensen oproepen om actief en constructief mee te denken'.

De provincie Gelderland is bereid om in het leefgebied van de wolf mee te betalen aan preventieve maatregelen die schade door wolven kunnen voorkomen. Daarvoor moet wel het overleg in het gebied een succes zijn. Gedeputeerde Staten van Gelderland hebben al eerder toegezegd dat de komende drie jaar alle schade door wolven geheel wordt vergoed. Dat geldt voor zowel hobbydierhouders als professionele dierhouders.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 13 februari 2019 17:58
Aan: Dist Persinfo
Onderwerp: FW: Eindrapport 'Overijssel denkt over de wolf'
Bijlagen: Overijssel_denkt_over_de_wolf._eindrapport__0.pdf

TK!
Groeten Art.

Van: Natuur en Milieu Overijssel [Art. 5.1. lid 2@natuurenmilieuoverijssel.nl]
Verzonden: woensdag 13 februari 2019 11:16
Aan: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: Eindrapport 'Overijssel denkt over de wolf'

Beste ,

Vorige maand hebben wij jou, en alle andere mensen uit ons netwerk, gevraagd om mee te denken over de wolf.
'Het is niet aan ons om te bepalen wat Nederland van de wolf vindt', schreven wij. *'Maar wij zetten ons wel graag in voor een behoorlijke discussie. Harde woorden en polarisatie doen vaak meer kwaad dan goed. Hoe voorkom je die verharding?'*

Hierop hebben wij maar liefst 381 inhoudelijke reacties gekregen. De reacties geven een goed beeld van hoe men denkt over de terugkeer van de wolf, en over de discussies die hierover worden gevoerd.
Bijgaand tref je het verslag.

Dank aan iedereen die met ons heeft meegedacht.
Wij stellen jullie betrokkenheid en denkkracht echt op prijs!

Hartelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Directeur Natuur en Milieu Overijssel

Geen mails meer ontvangen? Klik hier om af te melden.

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 89

Overijssel denkt over de wolf eindrapport

OVERIJSSEL DENKT...

OVER DE WOLF

samen voor een mooi en duurzaam overijssel

natuur en milieu overijssel

INLEIDING

Op 15 januari 2019 heeft Natuur en Milieu Overijssel 11.066 mensen uit haar netwerk aangeschreven met de vraag om mee te denken over de wolf. Dit betrof mensen uit alle lagen van de samenleving, uit bedrijfsleven, landbouw, natuurorganisaties, buurtgroepen en overheden.

'Het is niet aan ons om te bepalen wat Nederland van de wolf vindt,' werd er gesteld. 'Maar wij zetten ons wel graag in voor een behoorlijke discussie. Harde woorden en polarisatie doen vaak meer kwaad dan goed. Hoe voorkom je die verharding?'

Hierop zijn in totaal 381 inhoudelijke reacties binnen gekomen. Deze reacties geven een goed beeld van hoe men denkt over de terugkeer van de wolf, en over de discussies die hierover worden gevoerd.

Na een korte focus op de 'Startposities', leidt dit via 'Inzicht en advies' naar 'Contouren van consensus'.

DE STARTPOSITIES

De reacties geven, in hun samenhang, een goed beeld van het brede spectrum aan standpunten en meningen over de terugkeer van de wolf.

Eén uiterste van dit spectrum bestaat uit overtuigde uitspraken dat de wolf hier gewoon niet thuis hoort:

'IK SNAP DE MEERWAARDE VAN DE WOLF TOTAAL NIET'

- *We hebben er eeuwen over gedaan om wilde en gevaarlijke dieren uit ons milieu te verwijderen. Het zou stom zijn ze nu weer vrij toe te laten.'*
- *'Ik zou geen wolven toe laten, ze zijn al zo lang weg laat dat zo blijven! Het zijn schapenvreters!'*
- *'Waarom de wolf terug? Nut en noodzaak zijn voor mij niet duidelijk.'*
- *'Mijn hond mag niet vrij loslopen vanwege het risico van opjagen van wild, de wolf mag dat wel?'*

Daar tegenover staat een groep mensen die de terugkeer van de wolf, met evenveel overtuiging, prachtig en fantastisch vindt.

'HET IS TOCH FANTASTISCH DAT DE WOLF TERUG IS'

- *'Wat mooi dat de wolf zich wil gaan vestigen in Nederland. Een hele eer dat hij Overijsel daarvoor uitkiest.'*
- *'Ik ben blij met de komst van de wolf in Nederland. We zien in het buitenland dat de wolf voor positieve veranderingen zorgt in ecosystemen.'*
- *'Als recreant is het toch ook prachtig als de natuur wat spannender wordt? Voor mij geeft het een extra dimensie als ik als wandelaar een keutel of spoor van een wolf tegen zou komen….spannend toch?'*
- *'Ik vind het een succes van jarenlang milieu- en natuurbeleid.'*

Opvallend veel mensen nemen een tussenpositie in. Zij geven aan oog te hebben voor zowel de voordelen als de nadelen van aanwezigheid van de wolf in ons land.

'IK WEET NIET WAT WIJSHEID IS, WOLVEN VERWELKOMEN OF ER TEGEN ZIJN.'

- *'Ik vind dit een erg moeilijke vraag om te beantwoorden. In eerste instantie zeg ik: laat de natuur haar gang gaan. Maar ik voel ook mee met de schapenhouders, boeren etc.'*
- *'Ik vind de wolf een prachtig dier, maar persoonlijk heb ik de wolf hier nooit gemist.'*
- *'Als je de wolven helemaal vrij laat (niet in toom houdt) komt het denk ik niet goed. Aan de andere kant zal het ook niet nodig zijn om de wolf helemaal te weren…'*
- *'De natuur past zich aan, dus ook de wolf. Anderzijds leven wij in een gecultiveerd, dicht bevolkt land.'*

INZICHT EN ADVIES

‘STOP MET JUBELVERHALEN, STOP MET DOEMVERHALEN.’

Een beperkt aantal mensen kan uit eigen ervaring over de wolf praten. De wolf, weten zij, maakt indruk.

Soms in positieve zin:
- *‘Ik heb zelf de wolf 4 januari 2018 gezien in het Rechterse veld bij Dalfsen en het blijft me fascineren.’*

Soms ook uiterst negatief:
- *‘Het zal je maar gebeuren: ‘s ochtends zwaar toegetakelde schapen dood of nog levend in je weiland vinden.’*

Voor het overgrote merendeel van alle mensen geldt dat ze de wolf nooit hebben gezien, en nooit zelf enig gevolg van zijn aanwezigheid hebben ervaren. Wat opvalt, en ook enigszins verbaast, is dat veel van deze mensen bijna in extase of in uiterste afschuw over de wolf praten.

Enerzijds:
- *‘Het hoog halleluja-gehalte van de voorstanders van de terugkomst van de wolf roept bij de houders van daarvoor kwetsbare dieren bij voorbaat een negatieve houding op.’*

Anderzijds:
- *‘Het roodkapje syndroom en het negatieve imago wordt gevoed door sprookjes en onwaarheden.’*

Beide standpunten zijn contraproductief en overdreven. De wolf is een mooi dier, maar ook weer niet perse het mooiste van de wereld. En de schade die zo’n wolf kan toebrengen is erg, maar meestal ook weer niet het ergste wat er is.

Als er al teveel grote woorden worden gebruikt, lopen de emoties bij velen vaak hoger op dan de kans dat ze ooit iets van de wolf zullen merken.

- *‘Het vervelende is dat het er op lijkt dat nuance en eigen verantwoordelijkheid in Nederland bijna net zo zeldzaam lijkt als de wolf zelf.’*

- *Zorg voor een sfeer waarin iedereen in zijn waard wordt gelaten en waar men echt naar elkaar luistert.’*

‘HOE IS DE SITUATIE IN VERGELIJKBARE (DICHTBEVOLKTE) LANDEN/GEBIEDEN?’

Bijna unaniem is men over de noodzaak ‘om deze discussie te voeden met feiten over de wolf’.

- *‘Zonder voldoende basiskennis is het niet mogelijk een fatsoenlijk gesprek c.q. debat te voeren met elkaar.’*

- *‘Polarisatie laat zich het beste bestrijden door te komen met feiten.’*

- *‘Ik weet te weinig over de gevolgen als de wolf zich definitief in Nederland gaat vestigen.’*

- *‘Het lijkt me best griezelig om tijdens een wandeling een wolf tegen te komen. Wat kun je als argeloze wandelaar dan het beste doen?’*

Met als voornaamste advies:
- *‘Leer van de regelingen van de (omringende) landen gedaan die al langer of altijd al met wolven te maken hebben (gehad)’.*

- *‘Het helpt om voorbeelden te tonen van andere landen waar de wolf onder de mensen leeft. Hoe zij daarmee omgaan.’*

- *‘Wat betreft het gevaar voor mensen: hierover dient informatie te worden ingewonnen met landen/gebieden waar de wolf al een veel langere tijd verblijft. bijv. Frankrijk, Italië, Polen, Duitsland en Zweden.’*

‘WIJ ZIJN GEEN NATUUR MEER GEWEND.’

De vraag over de wolf kwam niet zomaar uit de lucht vallen. Ze past binnen een bredere onrust over de plaats van ‘wilde natuur’ in onze samenleving, zoals die ook naar voren kwam in de discussie over de Oostvaarders-plassen

- *‘Met de wolf hebben we een thema te pakken dat ernstig te denken geeft. Niet de wolf an sich, maar hoe wij als maatschappij denken (en communiceren) over natuur.’*

- *‘Hoezeer we ook verlangen naar ‘wilde’ natuur, we laten onszelf er het liefst buiten.’*

- *‘We zijn geen natuur meer gewend. We vergelijken wilde dieren met huisdieren of vee. Dat zie je aan de emotionele reacties over het lot van de dieren in de Oostvaardersplassen.’*

Daarbij speelt mee dat natuur vroeger heel vanzelfsprekend en gewoon was, maar inmiddels (in ons land) schaars en bijzonder is geworden. Nu de vanzelfsprekendheid er af is, hebben mensen er een mening over en staan we dus steeds vaker voor een keuze.

Zelfs nu de wolf zich ‘op natuurlijke wijze’ - uit zichzelf - in ons land lijkt te vestigen, kunnen wij er niet omheen hier een besluit over te nemen. Omdat nu eenmaal alles wordt geregeld: er is geen plek zonder bestemmingsplan en voor alles is wel een beleid.

- *‘Kijk, in ons kleine landje is men steeds meer vervreemd van echte natuur en is men onderhand verwend met een soort parkachtig beheer hier van.’*

Maar beleid over natuur is niet eenvoudig. Er zijn talloze, onderling concurrerende, beelden over de natuur in omloop. Dit leidt al snel tot warrige discussies en een polarisatie waar niemand iets aan heeft.

De wolf als roofdier, en misschien ook als symbool, zet alles op scherp.

- *'Wolven zijn geen schoothondjes. Maar ze horen ook bij onze natuur. Wat doen we als er één gevaarlijk wordt?'*
- *Ondanks dat ik de wolf een fascinerend dier vind, hoort het niet in het Nederlandse cultuurlandschap thuis. Echte natuur bestaat al eeuwen niet meer in Nederland.'*
- *'Volgens mij past de wolf niet in Nederland, er is geen natuur in Nederland. Alleen maar cultuur.'*
- *'Alles is al zo aangeharkt in Nederland, dus laat die wolf nu maar komen.'*
- *'We moeten niet alles terug willen, geen dieren van voorheen en geen natuur van voorheen. Er zijn nog gebieden genoeg in Europa waar de wolf een goed leefgebied heeft. Laten we dan daar films maken, gelijk we kunnen genieten van films over natuur en dieren van voorheen.'*

'DE VISIE VAN DE STEDELING.'

Opvallend is dat met name mensen die in steden wonen - het meest op afstand tot de natuur – relatief vaak voor de natuurlijke terugkeer van de wolf zijn. Mensen die op het platteland, dichter bij of in de natuur, wonen, hebben vaker aarzelingen.

- *'Ik ben voorstander van terugkeer van de wolf. Echter ik heb wel gemakkelijk praten omdat ik in de stad woon.'*
- *'Ik denk dat de kern van de pijn zit in de "strijd " van het platteland tegen de stad. Als je er geen last van hebt (alleen de lusten) is het al gauw goed.'*
- *'De visie op de natuur van de stedeling wordt vaak gevormd door romantische beelden, gevoelens en verlangens.'*

'WIE WEET NOG WAT NATUURLIJK IS?'

Het woord natuurlijk duikt in veel reacties op.

- *'In verband met het natuurlijk evenwicht in de natuur zou het erg goed zijn als we weer top-predatoren in ons land hebben (denk aan wildproblematiek Oostvaarders-plassen / Veluwe/ Biesbosch)'*
- *'Op de Veluwe en Flevopolder hebben ze dringend een natuurlijke predator nodig.'*
- *'De wolf heeft geen natuurlijke vijand behalve de mens.'*
- *'Ik geloof dat de terugkeer van de wolf de balans in de natuur en het wild terug kan brengen. Het overschot aan o.a. wilde zwijnen krijgt zo een natuurlijke vijand.'*

Daarbij is opvallend dat het woord natuurlijk te pas en te onpas wordt gebruikt. Voorstanders van de wolf claimen dat zijn aanwezigheid natuurlijk is, en tegenstanders van de wolf stellen met evenveel overtuiging dat de wolf natuurlijk niet thuishoort in ons drukbevolkte land.

- *'Daaronder ligt nog een veel diepere laag, en dat is dat wij als maatschappij in snel tempo aan het vervreemden zijn van de natuur.'*

Deze kwestie past binnen een algemene tendens naar maakbaarheid, waar natuurbeheer vaak helemaal geen vat op heeft, maar wel mee heeft te dealen.

Want maakbaarheid manifesteert zich op alle niveaus van ons bestaan, van wereldschaal *(Antropoceen; klimaatverandering)* tot diep in ons eigen lichaam, waar na de opmars van kunstheupen en plastische chirurgie inmiddels zelfs aan onze stamcellen en ons DNA gesleuteld kan worden.

Ze leidt tot een voortschrijdende natuurvervaging op ieder vlak, met een toenemende onrust rond de vraag wat nog natuurlijk is. En hoeveel waarde we daar, als samenleving, nog aan hechten.

Deze ontwikkeling is een gegeven en niet perse goed of slecht. Maar de natuurbeheerders worden er op afgerekend, en ze moeten oppassen dat ze niet vermalen worden in de onrust die door deze trend wordt opgeroepen.

DE CONTOUREN VAN CONSENSUS

‘DE WOLF IS WELKOM, MAAR NIET HEILIG.’

Hoopvol is dat de reacties in hun samenhang de contouren schetsen van consensus. Verreweg de meeste mensen kunnen er mee leven dat de wolf geaccepteerd wordt en beschermd is, zolang maar duidelijk is dat er wordt ingegrepen als hij te lastig wordt en het echt te gek wordt.

- *‘De wolf is wat mij betreft welkom in Nederland. Maar het mag niet zo zijn dat kost wat kost de wolf in Nederland heilig is.’*

- *‘Dus wat mij betreft: wolven in Nederland prima maar als er last van komt afschieten.’*

Daarbij zijn aangetekend:
- *‘Er moeten duidelijke en goede afspraken komen over schade vergoedingen.’*

- *‘We moeten ervoor zorgen dat een ruime vergoeding komt voor aanschaf van elektrische rasters. Daarnaast ook de door wolven (bewezen) gedode schapen van overheidswege vergoeden.’*

En:
- *‘Het is wel belangrijk om landelijke, provinciale en lokale richtlijnen eenduidig te laten zijn.’*

- *‘In alle provincies hetzelfde beleid’*

Deze contouren van consensus sluiten mooi aan bij het Interprovinciaal Wolvenplan dat op 24-1-2019 is vastgesteld. Hierin wordt onder meer aangegeven dat de wolf zal worden gedood, als dit dier meermaals mensen heeft benaderd en het zenderen en verjagen van de wolf (en een waarschuwing aan het publiek om de wolven niet te voeren) niet helpt.

In dit wolvenplan wordt ook onderkend dat: ‘Een aanval op schapen is voor de betrokkenen vaak een emotioneel ingrijpende gebeurtenis.’ Daarom gaan provincies helpen bij preventieve maatregelen (zoals rasters en schrikdraad) en wordt in elk geval de komende drie jaar de schade door wolven vergoed, zowel voor bedrijfsmatige als hobbyhouders.

Waar enige helderheid ontstaat over de ‘contouren’ is er met betrekking tot de uitwerking op detailniveau nog een lange weg te gaan. Over de vraag naar wel of geen wolf is een meerderheid het wel met elkaar eens. De vraag wannéér de wolf zo lastig is dat men in mag grijpen, houdt de gemoederen nog volop bezig.

‘GOEDE VOORLICHTING IS NOODZAKELIJK’

Eigenlijk is iedereen het er over eens dat voorlichting en educatie van belang is, zowel voor het maatschappelijk debat over natuur, biodiversiteit en de terugkeer van de wolf, als over de daadwerkelijke omgang met dit dier.

- *‘Volgens mij is goede voorlichting op allerlei fronten noodzakelijk.’*

- *‘Ook vanaf het lager onderwijs.’*

- *‘Er zal geïnvesteerd moeten worden in (onafhankelijk) onderzoek. En daarmee ook in voorlichting.’*

- *‘Er moet véél meer aan goede voorlichting gedaan worden.’*

Een enkeling voegt daad bij woord, en komt meteen met relevante feiten:

- *‘Duitse journalisten hebben, bij de ministeries van de deelstaten, onderzoek gedaan naar schade door wolven aan vee. In de 17 jaar dat wolven teruggekeerd zijn is er in heel Duitsland in totaal nog geen €500.000,= uitgekeerd aan schadevergoedingen. Dat het bedrag aan schade door wolven in Duitsland maar beperkt is, blijkt uit de volgende vergelijkingen:*

  - *In Nederland is in 2016 meer dan €600.000,= uitgekeerd door schade van smienten, een eendensoort die voornamelijk in de winter in Nederland aanwezig is.*

  - *Mezen, zoals de koolmees en pimpelmees, waren van 2013 tot en met 2015 goed voor zo’n €500.000,= à €600.000,= per jaar aan schade aan fruit.*

  - *Absolute toppers zijn vier ganzensoorten die gezamenlijk voor zo’n €18.000.000,= aan schade hebben aangericht bij boeren door gras te eten.’*

‘DAADKRACHT, LAATKRACHT EN GEDULD.’

Beleid is nodig, nu zich met de komst van de wolf een hele nieuwe situatie voordoet. Daadkracht is geboden. Maar zelfs als de consensus binnen handbereik is, moet men niets forceren.

- *‘Volgens mij is het van belang om in de discussie feiten én emotie beiden een plek te geven en ook te respecteren. Dat heeft tijd nodig.’*

- *‘Het vraagt tijd, aandacht en een weloverwogen gesprek.’*

Naast daadkracht is geduld en ‘laatkracht’ op zijn plaats.

- *‘Wat voor de één een sprookje is, is voor de ander een nachtmerrie. Het zal moeten slijten. En de fabeltjes houden hardnekkig stand. Dat terwijl de feiten vaak anders zijn. We moeten er mee leren leven.’*

TOT SLOT

Het is indrukwekkend, en ook vrij uniek, dat zoveel mensen samen heel oprecht en heel inhoudelijk met ons hebben meegedacht.

De betrokkenheid, denkkracht en ervaring van ons netwerk inspireert en geeft veel goede moed. Ook bij onderwerpen die niet eenvoudig zijn, zetten wij ons samen in voor een mooi en duurzaam Overijssel.
Wij danken iedereen, voor de suggesties en adviezen.

Wij sturen dit verslag naar iedereen die met ons heeft meegedacht, en alle overheden en organisaties die betrokken zijn bij de beleidsontwikkeling over de wolf.
Het komt ook, voor iedereen toegankelijk, op onze website.

Wij zullen ook een vinger aan de pols houden. Volgend jaar voeren we een nieuwe verkenning uit. Puur om te kijken hoe het gaat. Hoe gaat het volgend jaar met de wolven in Overijssel? En hebben de feiten en emoties – tegen die tijd - inderdaad een plek gekregen?

Tot slot willen wij ons, gezien alle reacties, ook actief inzetten voor voorlichting en educatie. Over natuur en biodiversiteit, over ‘natuurlijke’ processen en …. dilemma’s rond de terugkeer van de wolf.

12-02-2019
Art. 5.1. lid 2 sub
Natuur en Milieu Overijssel,
met medewerking van Stichting wAarde

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: maandag 18 februari 2019 19:12
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Fwd: EMBARGO - Concept wolvenpaar op Veluwe
Bijlagen: Persbericht Wolvenpaar op de Veluwe Art. docx; ATT00001.htm

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Begin doorgestuurd bericht:

> **Van:** Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>
> **Datum:** 18 februari 2019 om 17:24:00 CET
> **Aan** Art. @staatsbosbeheer.nl
> **Onderwerp: Doorst.:** FSI **EMBARGO - Concept wolvenpaar op Veluwe** PDI
>
> Hoi Art.
>
> Ook voor jullie interessant.
>
> Mvg
> Art.
>
> ---------- Forwarded message ---------
> From: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>
> Date: ma 18 feb. 2019 17:01
> Subject: EMBARGO - Concept wolvenpaar op Veluwe
> T Art. 5.1. lid 2 sub e @natuurmonumenten.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub @gmail.com>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wwf.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo <info@studiowolverine.com>, Art. 5.1. @freenature.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>, Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>, Art. 5.1. lid 2 @ark.eu>
> Cc: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>
>
> Hoi allen,
>
> Ik heb nog niet het concept persbericht van Provincie Gelderland, maar bijgaand ons concept persbericht over een **WOLVENPAAR OP DE VELUWE** (hoera!!).
>
> Het plan is om deze morgen uit te doen, dus ik ontvang graag zo snel mogelijk jullie tips!
>
> Met vriendelijke groet
>
> Art. 5.1. lid 2
> Art. 5.1. lid 2 sub e
> Art. 5.1. lid 2 sub e
> Art. 5.1. lid 2 sub e
>
> **Zoogdiervereniging**
>
> Toernooiveld 1 | 6525 ED Nijmegen
> Postbus 6531 | 6503 GA Nijmegen
> Secretariaat: 024-7 Art. 5.1 @zoogdiervereniging.nl
>
> www.zoogdiervereniging.nl
> @zoogdierverenig
> Facebook
> LinkedIn

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 90

Persbericht wolvenpaar op Veluwe

Gevestigde ~~Wolvenpaar~~ wolvin treft partner op ~~de~~ Veluwe

~~Vestiging wolf in Nederland een feit!~~

~~Wolvenpaar op de Veluwe~~

~~Persbericht~~

Niet alleen is de wolf nu definitief gevestigd in Nederland, op de noordelijke Veluwe leeft op dit moment een wolvenpaar. Dat blijkt uit het genetisch materiaal uit de wolvendrollen die het Wolvenmeldpunt daar heeft gevonden. Komende zomer verwacht het Wolvenmeldpunt de eerste wolvenwelpen.

Al anderhalve eeuw leefde de wolf niet meer in Nederland. Sinds 2015 zwerven er wel weer wolven door Nederland, waarvan ~~er~~ twee wolvinnen al een tijdje op de Veluwe verblijven. Uit genetisch onderzoek blijkt nu dat de wolvenkeutels die gevonden zijn op de noordelijke Veluwe inderdaad van ~~dezelfde~~ wolvin GW998F zijn en dat zij ~~die~~ hier nu al ruim 6 maanden verblijft. Daarmee is de eerste ~~officiële~~ vestiging van een wolventerritorium in Nederland sinds 150 jaar een feit!

Nog spectaculairder is dat er naast keutels van de gevestigde wolvin ook keutels van een mannelijke wolf zijn gevonden. Ook deze wolf (GW893M), geboren ~~in~~ nabij Eschede in N~~i~~edersa~~chk~~sen, Duitsland, markeert het territorium volop, wat op paarvorming duidt. ~~De vele verse keutels in hun leefgebied duiden op een solide territoriumafbakening.~~ Eerder waren er al suggesties dat paarvorming was opgetreden, zoals gezamenlijk huilen en twee wolvensporen naast elkaar in de sneeuw. Deze sporen waren nog onvoldoende om te spreken van paarvorming. Nu dit wel het geval is houden ~~O~~onderzoekers en vrijwilligers van het Wolvenmeldpunt ~~proberen nu paarvorming vast te stellen~~het kersverse paar in de gaten door meer keutels te bemonsteren en ~~door middel~~met gebruik van cameravallen ~~in het gebied~~.

~~Nu dit wolvenpaar midden in de voortplantingsperiode is vastgesteld~~De vaststelling van de aanwezigheid van de mannelijke wolf valt samen met de periode van voortplanting. ,"Wij verwachten daarom ook ~~is er straks ook een kans op~~ de geboorte van jonge wolven in mei van dit jaar" zegt Art. 5.1. lid namens het Wolvenmeldpunt. "Een zwangere buik valt nogal op, dus gaan we ze d~~Ook dit zal d~~e komende maanden goed in de gaten ~~worden ge~~houden".

~~Daarnaast blijven O~~ook ~~in het territorium~~ van de wolvin ten zuiden van de A1 blijven de waarnemingen elkaar opvolgen, maar helaas is daarbij nog geen sprake van DNA-bewijs. Zekerheid dat het nog steeds om dezelfde wolvin gaat ontbreekt vooralsnog. De komende maanden zal ook in dit territorium in spe gezocht worden naar DNA-bewijs van de aanwezigheid van dezelfde wolvin. ~~Binnenkort~~Glenn Lelieveld: "Als we eind februari ~~breekt~~ drollen van deze wolvin vinden, dan is ook ~~immers de tijd aan dat ook deze wolvin~~ een half jaar op dezelfde plek aanwezig ~~is~~en dus een gevestigd territorium".

~~De komende maanden gaat Wolven in Nederland extra voorlichting geven over de wolf op de Veluwe. Binnenkort komen er twee voorlichtingsavonden en twee wolvensporenexcursies op de Veluwe. U bent dan van harte welkom. De precieze data zijn nog niet bekend, maar worden zo spoedig mogelijk bekendgemaakt op onze website www.wolveninnederland.nl. Daar kunt u ook voor meer informatie terecht, onder andere onze wolvenfolder en een overzicht van onze wolvenlezingen kunt vinden.~~

~~Wolven in Nederland zet zich in voor samen leven van mens en wolf in Nederland en geeft voorlichting over wolven gebaseerd op wetenschappelijk bevestigde feiten. Ook verzamelt Wolven in Nederland~~

Met opmaak: Links

Met opmaak: Rechts: 1,5 cm

heeft opmaak toegepast: Lettertype: 26 pt, Vet

heeft opmaak toegepast: Lettertype: 28 pt, Vet

heeft opmaak toegepast: Lettertype: 20 pt

heeft opmaak toegepast: Lettertype: Vet

Met opmerkinge Art. **:** Ik weet niet of dit klopt

~~waarnemingen van wolven en doet ze met betrokken vrijwilligers actief onderzoek naar de verspreiding van wolven in Nederland. ARK is medeoprichter van Wolven in Nederland en zet zich actief in binnen dit samenwerkingsverband.~~

Persvoorlichters:

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

[redacted]

[redacted]

Met opmerkingen Ar Ik zou dit bewaren voor later, wanneer er meer duidelijk is over het beinvloedingsgebied en het gebiedsproces dat Prov Gld in wil gaan. Ik denk dat het nu toch niet opgepakt wordt (ondergesneeuwd onder het nieuws).

Hou het bij onze kernboodschap ;)

heeft opmaak toegepast: Onderstrepen

Met opmaak: Afstand Na: 2 pt

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 27 maart 2019 10:44
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Fwd: Leefgebied Wolf Veluwe
Bijlagen: Leefgebied_wolf.pdf; Leefgebied_wolf.gif; Leefgebied_wolf.jpg

Hoi allen,

Hierbij ook het kaartje op de mail
Art. wil je met Art. spreken dat hij jullie als gesprekspartners zelf informeert over dit soort dingen.
Zoals Art. dat doet naar mij op communicatie niveau.

Irt tot leefgebied en ook heel Apeldoorn in leefgebied gaf Art. mij aan:
Keuze ivm afspraken maken en samenwerken. En daarnaast is op de Veluwe de grens tussen binnen en buiten de bebouwde kom niet altijd even makkelijk te trekken.
Leefgebied zegt alleen iets over waar wolf voedsel zoekt, het is geen reservaat. Dus wolf mag lopen waar hij loopt. En andersom is het geen beschermingsreservaat.

Groeten,
Art.

Verzonden vanaf mijn Samsung Galaxy-smartphone.

-------- Oorspronkelijk bericht --------
Van: "Art. 5.1. lid 2 "
Datum: 26-03-19 18:40 (GMT+01:00)
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub
Onderwerp: Fwd: Leefgebied Wolf Veluwe

Bij deze!

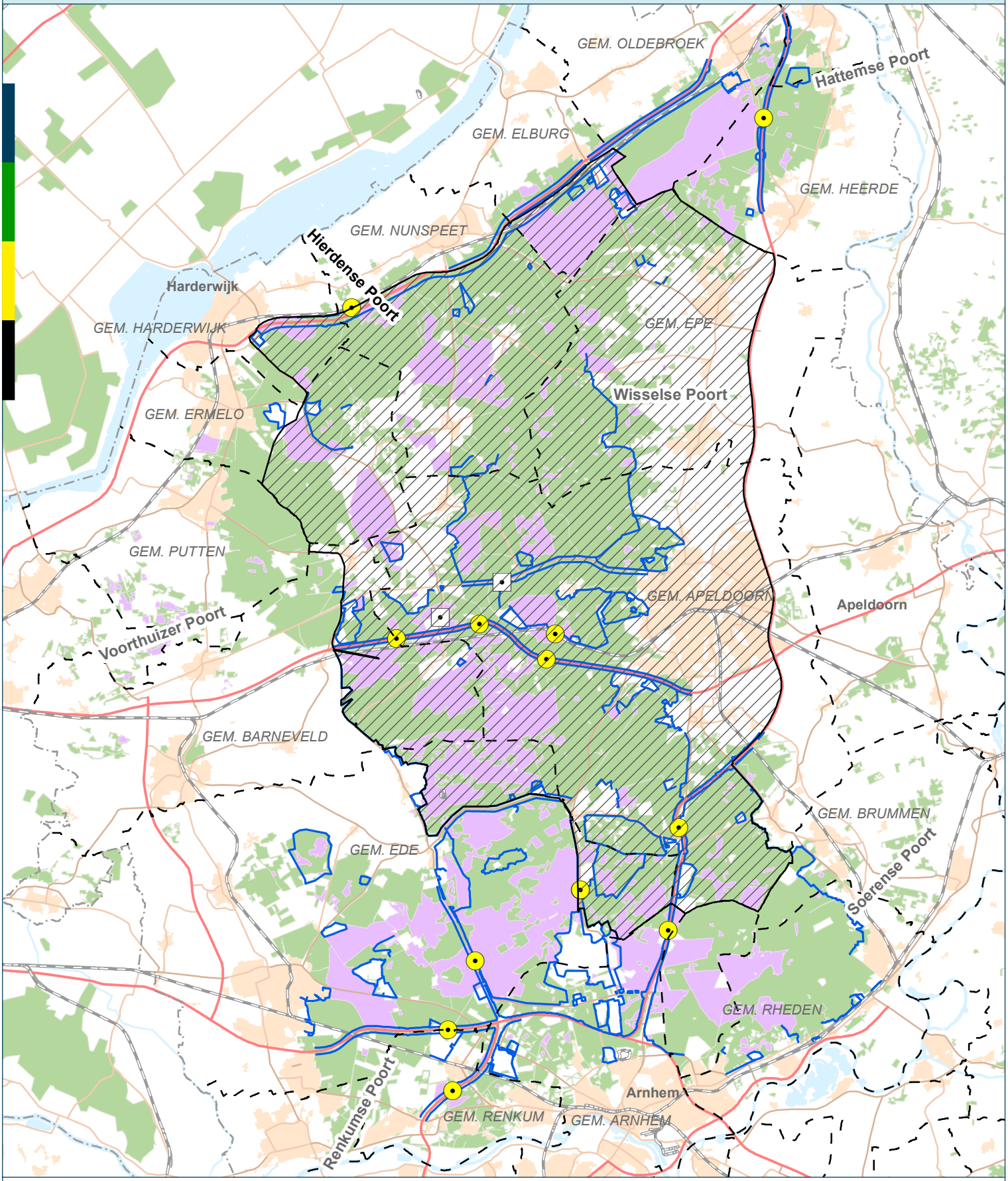
Verzonden vanaf mijn Samsung Galaxy-smartphone.

-------- Oorspronkelijk bericht --------
Van: "Art. 5.1. lid 2 sub e
Datum: 26-03-19 13:05 (GMT+01:00)
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub
Onderwerp: FW: Leefgebied Wolf Veluwe

Kaartje wolvengebied in verschillende formats.
**** Disclaimer ****

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 91

Leefgebied wolf

Legenda:

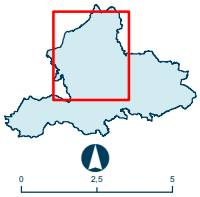
- Leefgebied wolf
- Hertenkerende rasters

Faunapassages:

- Passage
- Passage in aanleg
- Passage gepland

Infrastructuur:

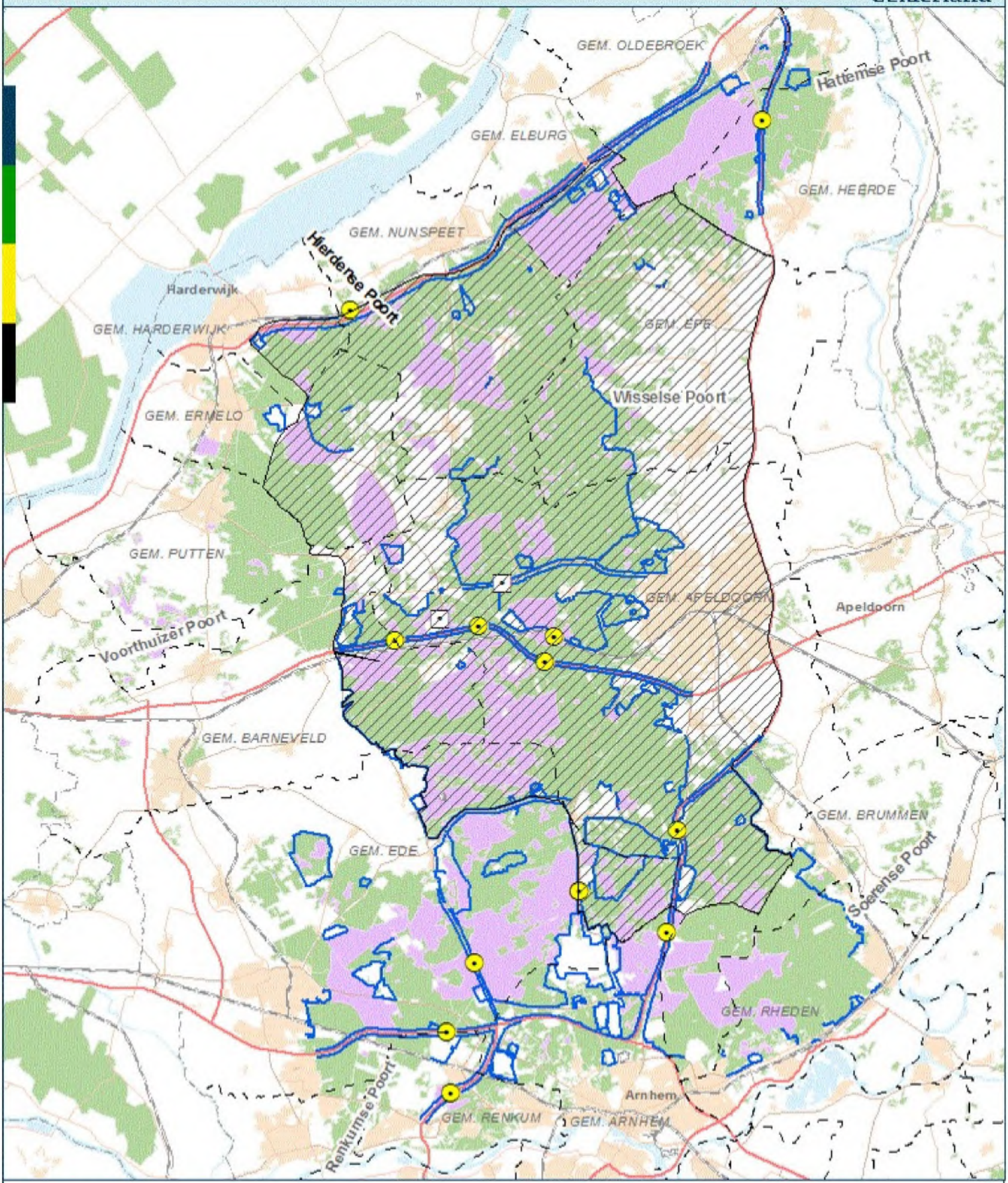
- Snelwegen
- Overige wegen
- Spoorlijn

Cartograaf: Art.
Projectnummer: 1902-0057
Datum: 1 maart 2019

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 91

Leefgebied wolf

Legenda:

- Leefgebied wolf
- Hertenkerende rasters

Faunapassages:

- Passage
- Passage in aanleg
- Passage gepland

Infrastructuur:

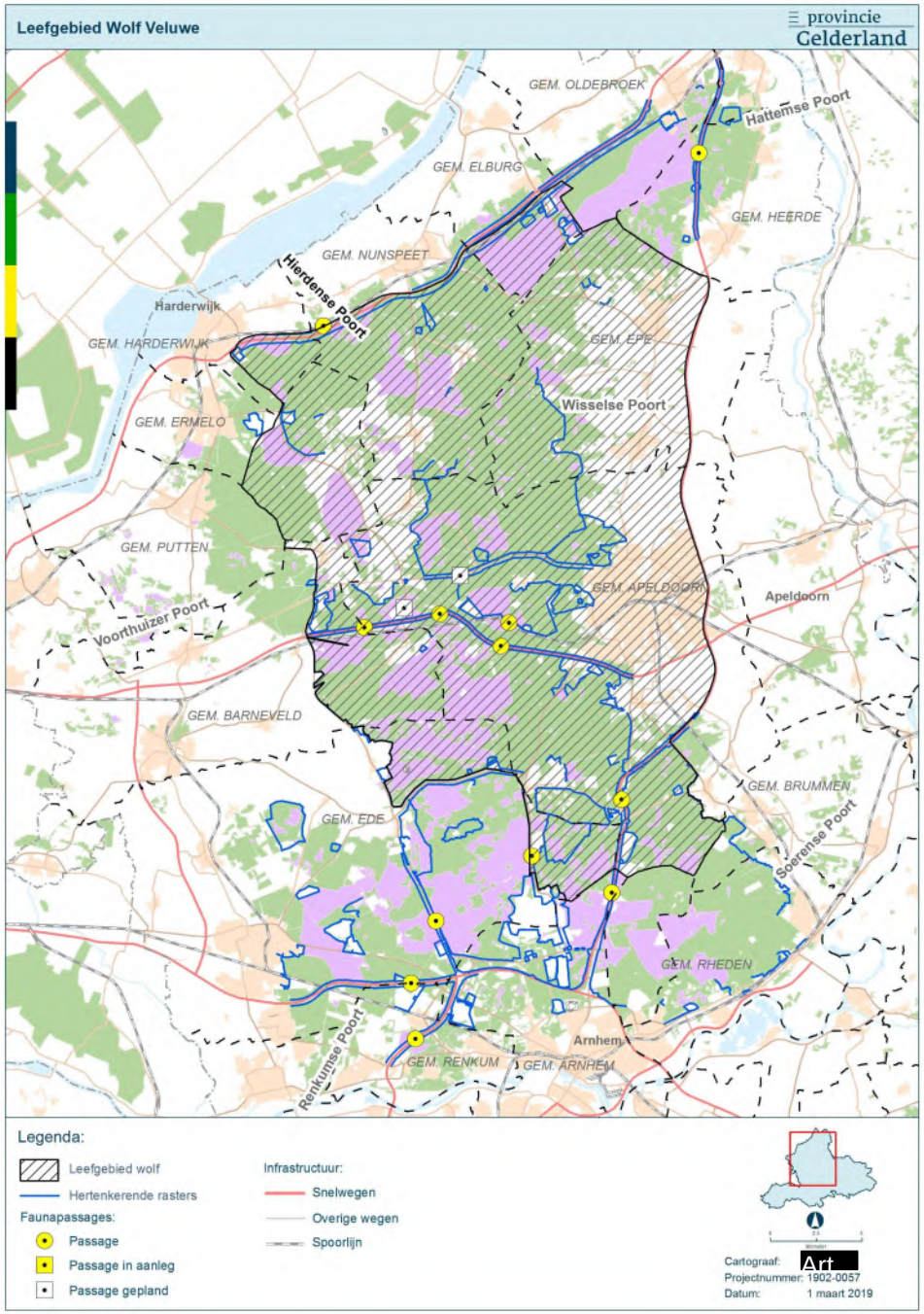
- Snelwegen
- Overige wegen
- Spoorlijn

Cartograaf: Art.
Projectnummer: 1902-0057
Datum: 1 maart 2019

Bijlage 3 behorend bij document Z21-5722 – 91

Leefgebied wolf

Leefgebied Wolf Veluwe
provincie Gelderland
GEM. OLDEBROEK
Hattemse Poort
GEM. ELBURG
GEM. HEERDE
GEM. NUNSPEET
Hierdense Poort
Harderwijk
GEM. HARDERWIJK
GEM. EPE
Wisselse Poort
GEM. ERMELO
GEM. PUTTEN
GEM. APELDOORN
Apeldoorn
Voorthuizer Poort
GEM. BARNEVELD
GEM. BRUMMEN
GEM. EDE
Soerense Poort
GEM. RHEDEN
Arnhem
Renkumse Poort
GEM. RENKUM
GEM. ARNHEM
Legenda:
Leefgebied wolf
Hertenkerende rasters
Faunapassages:
Passage
Passage in aanleg
Passage gepland
Infrastructuur:
Snelwegen
Overige wegen
Spoorlijn
Cartograaf:
Projectnummer: 1902-0057
Datum: 1 maart 2019

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl>
Verzonden: zondag 14 april 2019 10:31
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: RE: Veldwerkplaats wolven

Dag Art.

Op donderdag 28 maart was er een soort werkschuurbijeenkomst in de schaapskooi van Ermelo. Een mooie verzameling van praktijkverhalen ten aanzien van preventieve maatregelen (kuddebewaakhonden, Wolf Fencing), ecologie van de wolf en Faunafonds/BIJ12. Er was een goede opkomst onder de lokale schapenhouders dus daar is duidelijk behoefte aan. Maar dan wel streek/regio gebonden!

De pilot met de kuddebewaakhonden in Salland loopt nog.
Pachtkuddes vallen onder dezelfde regels qua vergoedingen bij predatie en preventie. Op dit moment krijgen ook particulieren de komende jaren een vergoeding.

Ik ben voor een werkschuurbijeenkomst op het moment dat er sprake is van een territorium in een gebied. Voor de Noord-Veluwe hoeft dat dus niet meer. Tenzij er nieuwe kennis beschikbaar komt.

Groet, Art.

Ecoloog
Afd. Natuur & Landschap / ‘s Graveland
06 Art. 5.1.

www.natuurmonumenten.nl
Ik werk niet op vrijdag

Doe mee met Natuurmonumenten en bescherm natuur in Nederland.

Natuurmonumenten

Van Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vbne.nl]
Verzonden: vrijdag 12 april 2019 18:45
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vbne.nl>
Onderwerp: Re: Veldwerkplaats wolven

Beste Art. c.s.,

Wat is dan jouw conclusie over een veldwerk danwel werkschuur-bijeenkomst? (Ik proef: niet zo nodig ...?).

Van die praktijkproef kuddebewaking weet ik niet de stand van zaken ...

Art.

Outlook voor Android downloaden

From: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Sent: Friday, April 12, 2019 6:35:33 PM
To: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Cc: Art. 5.1. lid 2
Subject: RE: Veldwerkplaats wolven

Dag Art.

Veel van onze terreinen worden begraasd door kuddes van anderen, al dan niet gescheperd. Voor de kudde op Kootwijk hebben we al maatregelen getroffen in overleg met de herder (s nachts op stal). Dus hoewel het voor een aantal van mijn collega’s buiten de Veluwe op termijn interessant zal zijn (omgeving van eerstvolgende vestigingen), ligt het in mij optiek meer voor de hand om de voorlichting nu vooral op de schapenhouders te richten. Ik zie de terreinbeheerders niet als een aparte doelgroep in dezen.
De provincies hebben inderdaad het voortouw qua voorlichting en stimuleren van preventieve maatregelen (volgens hun eigen draaiboek wolf). Voor zwervende wolven ligt dat idd bij BIJ12, hoewel dat meer in de vorm van ontsluiten van informatie is gegoten dan actief voorlichten tijdens bijeenkomsten. Daar zou een meer actieve vorm wel in een behoefte voorzien, denk ik. Op de Veluwe gaan LTO en het platform kleinschalige schapenhouderij gesprekken opstarten waarna er in gezamenlijkheid een plan moet komen. Die gebiedscommissie lijkt mij dé plek om aanvullende kennis / informatie in te brengen. Daar zitten alle betrokkenen bij elkaar aan tafel.
Vwb de pilot met kuddebewaking, ik dacht dat die nog niet was afgerond?

Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vbne.nl]
Verzonden: vrijdag 12 april 2019 14:35
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vbne.nl>
Onderwerp: FW: Veldwerkplaats wolven

Beste Art. 5.1. lid 2

zie onderstaande mailwisseling met Art. 5.1. lid 2 van ARK over een veldwerkplaats Wolven.
Gelet op het voorstel voor een vrij praktisch programma voel ik meer voor een 'werkschuurbijeenkomst' voor beheerders 9dat gaat zonder geld etc.).

Maar ik heb allereerst een vraag aan jullie of hier (nog) behoefte aan is: weten jullie en gebiedsbeheerders nog onvoldoende of al genoeg over deze preventieve maatregelen?

En ten tweede: is niet Bij12/de provincies (in kader van het Wolvenplan) de verantwoordelijke voor de betaling van die maatregelen en dus ook voor de voorlichting hierover? zie bijv. www.bij12.nl/assets/Brochure-BIJ12-Bescherming-van-vee-tegen-wolven-3.definitief-1.pdf.
Hoe is die preventie/schade bij jullie geregeld ook vanwege de pachtkuddes die er bij jullie rondlopen; worden jullie pachtkuddes net zo behandeld als landbouwhuisdieren?

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

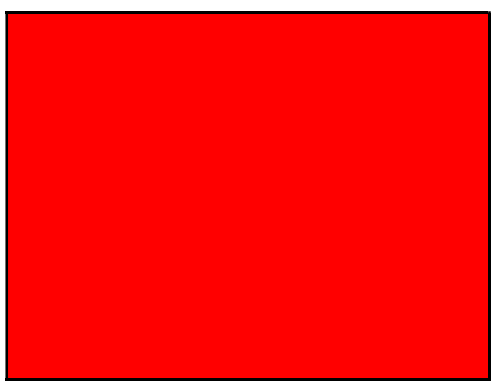
Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE)
Princenhof Park 7
3972 NG Driebergen-Rijsenburg
0343 - Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vbne.nl
KvK nr.: 58889884

vereniging van bos- en natuurterreineigenaren VBNE

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>
Verzonden: donderdag 11 april 2019 16:43
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vbne.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vbne.nl>
Onderwerp: Re: Veldwerkplaats wolven

Hallo Art.

Dank voor je snelle antwoord. ARK heeft samen met van Bommel faunawerk een voorbeeldproject voor het gebruik van kuddewaakhonden om schapen tegen wolven, vossen en honden te beschermen. Zie https://www.ark.eu/nieuws/2018/pilot-kuddewaakhonden

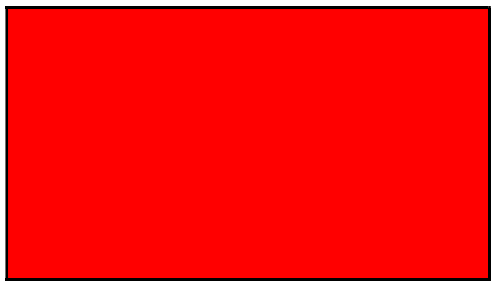

Pilot kuddewaakhonden | ARK Natuurontwikkeling

De wolf keert terug naar Nederland. Schapen in ons land zijn vaak onvoldoende beschermd tegen de wolf en andere roofdieren. De gebruikelijke rasters houden de schapen weliswaar binnen, maar roofdieren blijven er niet buiten. ARK Natuurontwikkeling en Van Bommel Faunawerk startten in opdracht van BIJ12 in januari 2018 een pilot op het Wierdense Veld en de Sallandse Heuvelrug in samenwerking met ...

www.ark.eu

Ook zou ik graag andere rastermethodieken onder de aandacht willen brengen, zoals in dit filmpje worden getoond:
https://www.youtube.com/watch?v=4n921i77_cU&feature=youtu.be

Hoe kun je je vee beschermen tegen de wolf? - YouTube

Ontdek hier hoe je je weides (schapen etc) kunt afrasteren zodat de wolf er niet in kan.

www.youtube.com

Zelf dacht ik aan de volgende opzet:

Natuurbeheerders op en rond de Veluwe en elders in Gelderland, Drenthe, Overijssel en Brabant krijgen de komende jaren te maken met een stijgende aanwezigheid van wolven in hun natuurgebieden. Vooral als dit heidevelden met schapenbegrazing betreft, zullen ook zij of hun pachters actie moeten ondernemen. Op deze veldwerkplaats leren ze wat de mogelijkheden en aandachtspunten zijn en krijgen ze instructie hoe schadepreventie aan te pakken, zelf of samen met hun pachters/herders.

's ochtend enkele presentaties door experts
's middags bezoek aan ons praktijkvoorbeeld

Ik hoor graag wat jouw mening hierover.

Vriendelijke groet,
Art.

ARK *verlegt grenzen voor wilde natuur*

Art. 5.1. lid 2
@ark.eu

Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen

www.ark.eu

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

Blijf op de hoogte van het laatste natuurnieuws en leuke activiteiten met onze nieuwsbrieven. Meld je hier aan.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vbne.nl>
Verzonden: donderdag 11 april 2019 14:28
Aan: Art. 5.1. lid 2
CC: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: Veldwerkplaats wolven

Beste Art.

In hoorde je voicemail, waaruit ik begreep dat je een idee hebt voor een veldwerkplaats over wolven, specifiek bedoeld voor schaapskudden in beheer/eigendom terreineigenaren. Klinkt interessant. Zou je op de mail willen zetten wat je idee is qua opzet? Voor een veldwerkplaats moet er wel iets van een onderzoek of experiment onder liggen, waaruit blijkt wat werkt en wat niet. Anders kun je ook kiezen voor een werkschuurbijeenkomst (iets andere opzet, een dagdeel, waarbij je als terreineigenaren onderling discussieert over een beheerprobleem). Zou ook kunnen. Ik zet mijn college in de cc, kan hij even meedenken, ik ben volgende week weekje met verlof, 23 april weer terug.

Vriendelijke groet, Art. 5.1. lid 2

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Vereniging van Bos- en Natuurterreineigenaren (VBNE)
Princenhof Park 7
3972 NG Driebergen-Rijsenburg
KvK nr.: 58889884
Art. 5.1. lid 2 @vbne.nl
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Werk niet op vrijdagen

Disclaimer Nederlands English

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl>
Verzonden: maandag 15 april 2019 11:19
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: RE: Veldwerkplaats wolven

Die bijeenkomst heeft mijn collega Art. 5.1. samen met Ark georganiseerd.

Art. 5.1. lid 2 sub e
Ecoloog
Afd. Natuur & Landschap / 's Graveland
06-Art. 5.1.

www.natuurmonumenten.nl

Ik werk niet op vrijdag

Doe mee met Natuurmonumenten en bescherm natuur in Nederland.

Natuurmonumenten

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vbne.nl]
Verzonden: zondag 14 april 2019 11:14
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vbne.nl>
Onderwerp: RE: Veldwerkplaats wolven

Beste Art. 5.1. lid 2

Een vraagje: de bijeenkomst op 28/3 was georganiseerd door? (blijkbaar niet ARK)
Mijn conclusie: voorlopig dus niet (algemene info is voldoende beschikbar) tenzij er een nieuw territorium bij komt en dan in die regio.

Art.

Zelfde mailwisseling: 14 april 2019 - 10:31 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e
Verzonden: maandag 15 juli 2019 15:59
Aan: Art. 5.1. lid@gmail.com'; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: FW: Aantekeningen Monitoringswerkgroep wolf Noord en Midden Veluwe 10 juni 2019
Bijlagen: 2019.07.09 GL Presentatie monitoring Veluwe.pdf; Aantekeningen derde afstemmingsoverleg Noord en MiddenVeluwe.docx

Collega's,
Ter info
Groet, Art.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Adviseur Terreinbeheer Monitoring en Faunabeheer

Staatsbosbeheer
Divisie Beheer en Ontwikkeling / Afdeling Beheer en Planning | Binnen singel 3 | 7411 PL Deventer
Postbus 6 | 7400 AA Deventer
T 0570-Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer
Aanwezig op Instagram

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gelderland.nl]
Verzonden: vrijdag 12 juli 2019 14:53
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @kroondomeinhetloo.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @wur.nl>; BArt. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl>; 'info@landgoedwelna.nl' <info@landgoedwelna.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @planet.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @faunabeheereenheid.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo glk.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @rijksoverheid.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo <info@studiowolverine.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e >; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub glk.nl>
Onderwerp: Aantekeningen Monitoringswerkgroep wolf Noord en Midden Veluwe 10 juni 2019

Beste mensen,

Hierbij mijn aantekeningen van ons constructieve overleg afgelopen woensdag. In het verslag de oproep om Art. 5.1. lid 2 hun coördinerende rol bij het verzamelen van sporen goed te kunnen laten invullen.

Tevens bijgevoegd de presentatie van Art. 5.1. lid 2

Dank aan ieder voor de inzet en een fijne vakantieperiode.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub
Art. 5.1. lid 2 sub e

026 Art. 5.1. sms of whatsapp 06 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gelderland.nl | www.gelderland.nl
werkdagen: maandag | dinsdag | woensdag | donderdag | vrijdag

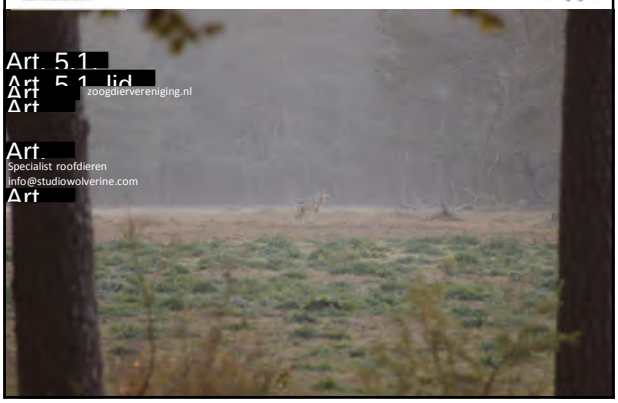
provincie
Gelderland

**** Disclaimer ****

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 94

2019.07.09 GL Presentatie monitoring Veluwe

Wolf monitoring op de Veluwe

Art. 5.1
Art. 5.1 lid
Art
zoogdiervereniging.nl
Art
Art.
Specialist roofdieren
info@studiowolverine.com
Art

1

Monitoring tot nu toe

Ad hoc / weinig strategie

- Hoeveel keutels?
- Wanneer DNA?
- Wanneer prooidieranalyse?

Zoveel mogelijk volgens Midden-Europees protocol

- Toepasbaar voor Nederland?
- Welke keuzes zijn daar gemaakt?
- Welke keuzes maakt Nederland?
- Wat doe je wanneer?

2

Monitoring wolf in Nederland

2 opdrachten, beiden startend juni 2019

Via IPO / BIJ12: Monitoringsstandaard wolf Nederland

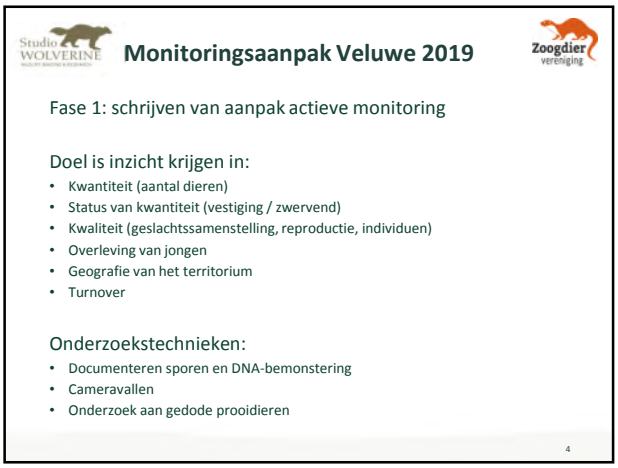
→ Basis is Duitse standaard
→ Aanpassing op Nederlandse situatie
→ In werking vanaf volgend wolvenjaar (april 2020)

Via Prov Gelderland: Monitoringsaanpak Veluwe 2019

→ Direct handen uit de mouwen
→ Coördinatie via Wolvenmeldpunt
→ Uitvoering in veld op wens van terreinbeheerder

3

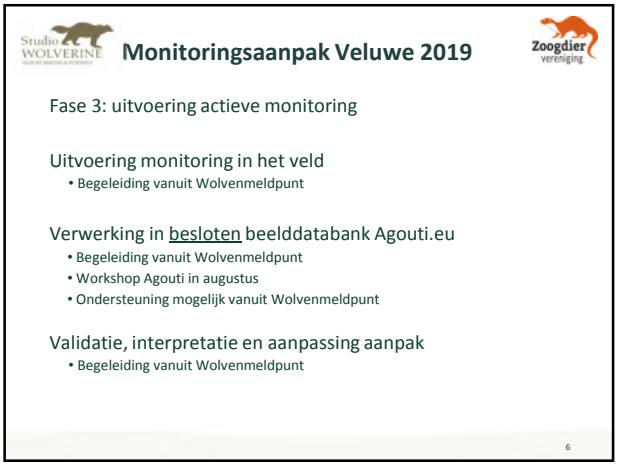
3

Monitoringsaanpak Veluwe 2019
Fase 1: schrijven van aanpak actieve monitoring
Doel is inzicht krijgen in:
• Kwantiteit (aantal dieren)
• Status van kwantiteit (vestiging / zwervend)
• Kwaliteit (geslachtssamenstelling, reproductie, individuen)
• Overleving van jongen
• Geografie van het territorium
• Turnover
Onderzoekstechnieken:
• Documenteren sporen en DNA-bemonstering
• Cameravallen
• Onderzoek aan gedode prooidieren
4

4

Monitoringsaanpak Veluwe 2019
Fase 2: bijeenkomst met betrokkenen
Doel is:
• Toelichting geven op aanpak
• Wensen horen van terreinbeheerders ten aanzien van:
➢ Aanpak van het onderzoek
➢ Wie doet onderzoek in hun gebied (eigen mensen vs vrijwilligers)
➢ Vergunningen/berichtgeving rondom betreding gebied
➢ ……
Nader te bepalen volgende bijeenkomst:
• Workshop specifiek voor de uitvoerende personen
• Uitgeven van de cameravallen
• Werkinstructie op papier en voorbeeld in het veld
5

5

Monitoringsaanpak Veluwe 2019
Fase 3: uitvoering actieve monitoring
Uitvoering monitoring in het veld
• Begeleiding vanuit Wolvenmeldpunt
Verwerking in besloten beelddatabank Agouti.eu
• Begeleiding vanuit Wolvenmeldpunt
• Workshop Agouti in augustus
• Ondersteuning mogelijk vanuit Wolvenmeldpunt
Validatie, interpretatie en aanpassing aanpak
• Begeleiding vanuit Wolvenmeldpunt
6

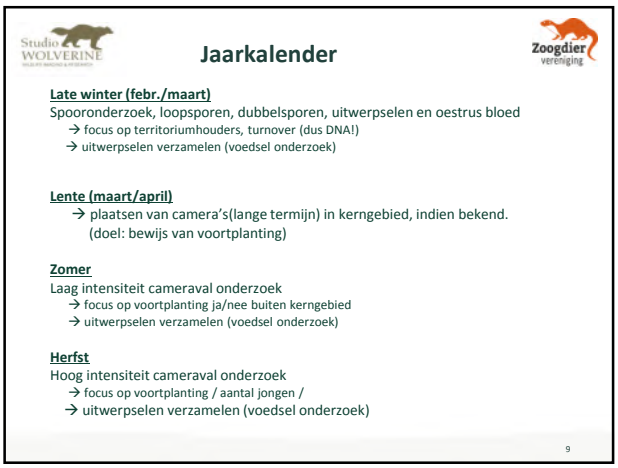
6

Monitoringsaanpak Veluwe 2019
Doorlopend: communicatie
Persvoorlichting via Provincie en Wolvenmeldpunt
• Alleen bij incidenten waar nieuws niet kan wachten
• Provincie bepaald
• In samenspraak met terreinbeheerders
Kwartaal persvoorlichting vanuit IPO / BIJ12 / WENR / ZV
• Nieuwste info meldingen, DNA-uitslagen, status territoria
BINNENKORT: wolvenmeldingen van win.nl naar zv.nl
• WiN speelt geen rol in monitoring, is een platform
• wolveninnederland.nl gaat beperken tot algemene informatie
•zv.nl verzorgt informatie monitoring
7

7

Monitoringsaanpak Veluwe 2019
Doorlopend: communicatie
Persvoorlichting via Provincie en Wolvenmeldpunt
• Alleen bij incidenten waar nieuws niet kan wachten
• Provincie bepaald
• In samenspraak met terreinbeheerders
Kwartaal persvoorlichting vanuit IPO / BIJ12 / WENR / ZV
• Nieuwste info meldingen, DNA-uitslagen, status territoria
BINNENKORT: wolvenmeldingen van win.nl naar zv.nl
• WiN speelt geen rol in monitoring, is een platform
• wolveninnederland.nl gaat beperken tot algemene informatie
• zv.nl verzorgt informatie monitoring
8

8

Jaarkalender
Late winter (febr./maart)
Spooronderzoek, loopsporen, dubbelsporen, uitwerpselen en oestrus bloed
→ focus op territoriumhouders, turnover (dus DNA!)
→ uitwerpselen verzamelen (voedsel onderzoek)
Lente (maart/april)
→ plaatsen van camera's(lange termijn) in kerngebied, indien bekend.
(doel: bewijs van voortplanting)
Zomer
Laag intensiteit cameraval onderzoek
→ focus op voortplanting ja/nee buiten kerngebied
→ uitwerpselen verzamelen (voedsel onderzoek)
Herfst
Hoog intensiteit cameraval onderzoek
→ focus op voortplanting / aantal jongen /
→ uitwerpselen verzamelen (voedsel onderzoek)
9

9

Jaarkalender

Winter
Spooronderzoek en cameraval onderzoek
→ focus op omvang territorium /
→ influx van zwervers, binnen en buiten terrritoria (DNA)
→ uitwerpselen verzamelen (voedsel onderzoek)

Jaarrond
Prooidieren onderzoek wanneer zich dit voordoet

Natuurlijke begrazing en predatie 10

10

Werkinstructie

Sporen
→ Sporen zijn vluchtig, daarom hebben ze enkel waarde wanneer ze gedocumenteerd worden volgens standaard regels. Bij alles; maten, foto's, uitwerpselen etc. wordt datum en plaats genoteerd.
→ Wolvenmeldpunt bepaalt wel/niet verzamelen van keutel (voor zowel het voedsel onderzoek met oude keutels, als verse keutels voor DNA)
→ DNA-kits verkrijgbaar via Wolvenmeldpunt
→ Keutels voor voedselonderzoek worden apart verzameld en bewaard. (Geen DNA-kits voor gebruiken)
→ Een duidelijk protocol met detail instructies wordt opgesteld, zodat iedereen op dezelfde, vergelijkbare manier documenteert.

11

11

Werkinstructie

Cameraval
→ Plaats camera's zorgvuldig en met inzicht
→ Zekere waarnemingen bepalen het middelpunt van een cirkel
→ Vervolgens werk je vanaf de cirkel terug naar het middelpunt
→ Camera's per maand verplaatsen
→ Resultaten uploaden naar Agouti.eu
→ Wolvenmeldpunt ondersteunt bij verwerking en interpretatie

→ Instructies, aanwijzingen en praktische tips worden verstrekt.
→ Een eerste plaatsing kan op afspraak gedemonstreerd worden.

12

12

Monitoringsaanpak Veluwe 2019

Wensen horen van terreinbeheerders ten aanzien van:

- Aanpak van het onderzoek
- Wie doet onderzoek in hun gebied (eigen mensen vs vrijwilligers)
- Vergunningen/berichtgeving rondom betreding gebied
- .....

13

13

Nog vragen?

Glenn Lelieveld
Art. 5.1 lid
glenn.lelieveld@zoogdiervereniging.nl
06-57613192

Art
Specialist roofdieren
info@studiowolverine.com
06-21572238

14

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 94

Aantekeningen derde afstemmingsoverleg Noord en Midden Veluwe

Monitoringsoverleg wolven Noord en Midden Veluwe
10/07/2019, Provinciehuis Arnhem

Aanwezig: Art. 5.1. lid 2 (ZV/Wolvenmeldpunt), Art. 5.1. lid 2 Rijksvastgoed/Defensie), Art. 5.1. lid (NM) Art. 5.1. lid 2 FBE Gelderland), Art. 5.1. lid 2 (Kroondomein), Art. 5.1. lid 2 sub (SBB), Art. 5.1. (SBB), Art. 5.1. lid 2 sub (ZV/Wolvenmeldpunt), Art. 5.1. lid (Ark/Wolvenmeldpunt), Art. 5.1. (Studio Wolverine/Wolvenmeldpunt), Art. 5.1. lid 2 sub (Provincie, vrz en not.)

I.v.m. de relatief korte termijn kon niet iedereen aanwezig zijn. Korte weergave van de het besprokene:

Terugblik en algemene beschouwingen:

- Er is veel op gang gekomen, een gedeelde communicatiestrategie en het kweken van draagvlak hebben nog aandacht nodig. Inhoudelijk zijn er ook nog wensen zoals prooidieranalyse in de uitwerpselen. Maatschappelijke opvattingen kunnen wijzigen en het zou goed zijn dit te monitoren [niet besproken maar LNV pakt dit ook op n.a.v. een aangenomen motie].
- Zonering van wegen en paden is een goede maatregel om rust te geven, gedeeld beeld is dat dit dan niet alleen voor de wolf is maar past binnen reeds breder ingestoken voornemen om hier aan te werken. Vooral mountainbike routes zijn de laatste 10 jaar in omvang gegroeid en zouden naar de huidige inzichten de verstoringstoets wel eens niet kunnen doorstaan.
- Aan de andere kant heeft de wolf zelf zijn plek gekozen, daarbij hoort ook kijken hoe het zich ontwikkelt en waar nodig toezicht opvoeren. De terreinbeheerders houden er rekening mee dat het de komende zomer weer druk wordt met toeristen.
- Kunnen we de geïnteresseerde burger informatie bieden? Infoborden? Krijgt niet direct uitwerking, wat wel gebeurt is dat er een wolvententoonstelling komt in het bezoekerscentrum Nunspeet. Ook is inmiddels de 2e druk van de informatiefolder gereed (nu met SBB).
- Er zijn noodsets met preventieve maatregelen beschikbaar. NM/ARK/WolfFencing bespreken nog met de provincie of en hoe hier ook nog meer in kan worden gedaan, bijvoorbeeld door inzet vrijwilligers.

Voortgang monitoring:

- De intensiteit van het zoeken naar sporen en keutels is wat afgenomen. In de zomer wordt door de wolven ook minder actief gemarkeerd. Focus kan nu liggen op prooidieren.
- Afspraak was en is om Art. centraal te laten staan bij de monitoring op de Noord Veluwe. Art. is ter vergadering aangewezen als coördinator voor de Midden Veluwe. De coördinator geeft aan of het exemplaar geschikt is om te verzamelen en Art. 5.1. lid 2 stemt af met de melder of een van hen langs komt of dat de melder dit zelf doet. Bij twijfel over het sample wordt door Art. 5.1. lid 2 ontact opgenomen met de validatoren. Afhankelijk van de mogelijkheid om een snel transport naar Wageningen te regelen, kan het sample tijdelijk ingevroren of in de koeling bewaard worden. Voor de juiste afhandeling is het volledig invullen van het formulier zeer belangrijk. Een sample is onbruikbaar als bijvoorbeeld coördinaten niet vermeld zijn. Door het verzamelen van DNA materiaal via de coördinatoren te laten lopen houden we overzicht van wat er verzameld wordt en kunnen we de kwaliteit van het sample borgen. Ook als mensen van Alterra zelfstandig een sample verzamelen is het belangrijk om hiervan op de hoogte gebracht te worden.

Wolvencommissie:

- De commissie heeft een eerste informatieavond gehad in Epe op 25 juni. Beeld van die avond is dat de grote groep (van daar aanwezigen) nog niet toe is aan het nemen van maatregelen. Overwogen wordt nu eerst de koplopers te helpen en van daaruit verder te bouwen. Ook onderzoekt de commissie hoe zij het best met de verschillende doelgroepen om tafel komt.

- Er ligt een aanbod van ARK en Natuurmonumenten om met WolfFencing een noodpakket op te tuigen. De provincie heeft zelf ook al materialen achter de hand. Advies vanuit de groep is om bij de schapenhouders mensen aan de keukentafel te krijgen die zelf goed thuis zijn in de sector.

Actieve monitoring:

- Zie bijgevoegde presentatie van Art. 5.1. lid 2 De provincie heeft geld vrijgemaakt voor wildcamera's om de gevestigde wolven te kunnen volgen. Aan de terreinbeheerders/eigenaars is gevraagd na te denken wat op de terreinen mogelijk is. Ook is gevraagd om individueel te reageren richting Art. 5.1. lid 2 om afspraken te maken over de concrete invulling van de actieve monitoring.

Rondvraag:

- Vanuit "Dood doet leven" heeft Art. ook een aantal no-glow camera's in de aanbieding om eventueel bij kadavers te plaatsen. Ook is ondersteuning hierbij mogelijk.
- Er is veel belangstelling om filmbeelden te maken. Rust bieden aan de dieren staat echter voorop.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: vrijdag 19 juli 2019 13:31
Aan: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: RE: Ontvangen Wob-verzoek - de wolf in Flevoland
Bijlagen: Interview WOLF IN NEDERLAND.basis antwoorden.doc; SBB Visie OVP zoals gedrukt en uitgegeven.pdf; Standpunt uitzetten wolven in de Oostvaardersplassen.doc; Staatsbosbeheer wil wolven in Oostvaardersplassen (2); Nederlands Dagblad

Dag Art.

Ik heb gezocht op de genoemde namen en organisaties en de term wolf/wolven Flevoland. Dit is wat ik heb gevonden.

In 2008 is een ontwikkelingsvisie Oostvaardersplassen gepresenteerd door collega Art. 5.1. lid (nu al enkele jaren met pensioen). Daar werd de wolf als toppredator als een van de sleutelsoorten (in een ecoysysteem) genoemd. Toen we terugkwamen van de excursie in het veld, had ANP een bericht geplaatst met de titel: 'Staatsbosbeheer wil wolven in Oostvaardersplassen'. Het was echter niet de bedoeling om ze actief uit te zetten, en dat zou je wel kunnen denken na die kop.

Zie de bijgaande ontwikkelingsvisie, pagina 9, pagina 42 ('het is een brug te ver').

Verder is er ooit een dode wolf gevonden in Luttelgeest, maar daar heb ik niets meer over. Daar heb ik wel woordvoering over gedaan (voorpagina De Telegraaf). Het bleek een grap, en dat hadden we door ;-)
Het afgelopen jaar waren er enkele wolvenmeldingen in Flevoland maar dat bleek 'vals alarm' (geen vastgestelde waarneming). Er is wel een wolf in Horsterwold geweest, daar heb woordvoering over gedaan (zie mail Nederlands Dagblad).

groetjes,
Art.

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: dinsdag 16 juli 2019 09:38
Aan: Art. 5.1.
Onderwerp: Ontvangen Wob-verzoek - de wolf in Flevoland

Hi Art.

Voor een ontvangen Wob-verzoek ben ik (onder andere) op zoek naar *Alle communicatie tussen Wageningen,* Art. 5.1. lid 2 sub e Woo *bureau wolven in Nederland, Provincie Flevoland,* Art. 5.1. lid 2 sub e *én Staatsbosbeheer* ***inzake de wolf in Flevoland***. Onder communicatie wordt verstaan brieven, e-mails, WhatsApp- en SMS berichten. Het verzoek is niet gebonden aan een bepaald tijdvak.

Van Art. begreep ik dat jij hier wellicht nog documenten over hebt (zie onderstaande e-mail). Indien dit klopt, dan ontvang ik deze graag. Ik ben vandaag in Amersfoort, mocht dat handig zijn.

Hartelijke groet,
Art.

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 11 juli 2019 13:07
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: verzochte informatie wolven - Wob-verzoek Z19-4531

Hoi Art.,

Ik denk dat je hoe dan ook Art. nog nodig zult hebben. Ik weet dat er commotie (en dus misschien correspondentie is geweest met externen) over een stuk van Art. waarin hij de wolf noemde als onderdeel van een natuurlijk systeem in de OVP, wat door de media omgezet is in 'Staatsbosbeheer wil wolf uitzetten'. Daarvan heb ik geen correspondentie, het was namelijk intern geen intentie om daadwerkelijk die soort uit te zetten oid, maar puur een media-kwestie.
Overigens was Art. toen niet extern, maar gewoon bij Staatsbosbeheer in dienst...

Ik stuur je zo meteen wat ik zelf heb aan correspondentie met externen. Vrijwel allemaal over een publicatie over de dood gevonden wolf van Luttelberg (een geval van fraude / wildlife crime). Geen idee of dat ook als correspondentie over 'de wolf' geldt, maar ik heb van Art. egrepen dat jij nog een selectie maakt van wat relevant is mbt de vraag en wat niet?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 11 juli 2019 11:51
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: verzochte informatie wolven - Wob-verzoek Z19-4531

Hi Art.

Dat heb ik n.a.v. het verzoek nog nagevraagd, dit punt van het verzoek is (helaas) niet gebonden aan een bepaald tijdvak.

Zal ik dan eerst even afwachten wat ik van jou krijg, voordat ik de vraag neerleg bij Art. 5.1. of wat is handig?

In ieder geval veel dank!
Art.

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 11 juli 2019 11:47
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: verzochte informatie wolven - Wob-verzoek Z19-4531

Hoi Art.

dit is in ieder geval een stuk duidelijker en concreter, gelukkig. Is er ook aangegeven hoe ver terug ik moet zoeken?

En ik denk dat er misschien bij Art. 5.1. ook nog e.e.a. te vinden is. Heb haar alvast gezegd dat er mogelijk een vraag aankomt.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 11 juli 2019 11:10
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: verzochte informatie wolven - Wob-verzoek Z19-4531

Hi Art.

De verzoeker vraagt concreet de volgende informatie:

Alle communicatie tussen Wageningen, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo *bureau wolven in Nederland, Provincie Flevoland,* Art. 5.1. lid 2 sub e *én Staatsbosbeheer inzake de wolf in Flevoland.*

Onder communicatie wordt verstaan brieven, e-mails, WhatsApp- en SMS berichten.

De verzoeker heeft het verzoek tussendoor gepreciseerd, ik denk dat daar het misverstand zit in omvang van de gevraagde informatie.

Bij voorbaat dank en groet,

Art.

Bijlage 3 behorend bij document Z21-5722 – 95

Standpunt uitzetten wolven in de Oostvaardersplassen

Standpunt uitzetten wolven in de Oostvaardersplassen

Aanleiding: Art. 5.1. lid 2 sub e Wob van de Milieufederatie Almere heeft een voorstel gelanceerd, waarin hij pleit voor het uitzetten van een roedel van 20 wolven in de Oostvaardersplassen. Dit zou naar zijn idee een oplossing zijn voor de sterfte die nu in het gebied plaats vindt. De Milieufederatie Almere heeft dit niet eerst aan Staatsbosbeheer voorgelegd, maar gepubliceerd in eigen blad. Hierop is door diverse media gereageerd en werd Staatsbosbeheer om een mening gevraagd.

Standpunt Staatsbosbeheer:
Staatsbosbeheer stelt het op prijs als er personen en organisaties zijn die gevraagd of ongevraagd meedenken over verbeteringen in het beheer van zijn gebieden.
In het geval van de Oostvaardersplassen ligt de absolute prioriteit op dit moment bij het zo spoedig mogelijk realiseren van de uitbreiding van het gebied en het inrichten van de verbindingszone naar het Horsterwold. De Minister van LNV heeft aangegeven dat het geld beschikbaar is en dat men in Flevoland aan de slag kan.

Op dit moment zal een discussie, want die moet dan eerst gevoerd worden, over introductie van wolven in de Oostvaardersplassen slechts leiden tot vertraging van de vergroting van het gebied. Ervaring met de introductie van bevers en otters heeft Staatsbosbeheer geleerd dat zo'n proces jaren in beslag neemt.

Staatsbosbeheer apprecieert de betrokkenheid van de Milieufederatie en zal proberen om op korte termijn met de initiatiefnemers aan tafel te gaan zitten.

Art. 5.1. lid 2 sub e Wob

Lelystad, 16-11-2005

[1]

[1] Opgesteld in overleg met Theo Meeuwissen, hoofds bureau beheer en ontwikkeling regio oost.

Bijlage 4 behorend bij document Z21-5722 – 95

Staatsbosbeheer wil wolven in Oostvaardersplassen

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: portal.anp.nl <business@anp.nl>
Verzonden: dinsdag 8 april 2008 13:24
Aan: Art. 5.1.
Onderwerp: Staatsbosbeheer wil wolven in Oostvaardersplassen (2)

ANP

Staatsbosbeheer wil wolven in Oostvaardersplassen (2)
Dinsdag, 08 april 2008 / 13:23

N i e u w bericht, meer informatie

LELYSTAD (ANP) - Staatsbosbeheer wil zogenoemde sleutelsoorten als wilde zwijnen, wisenten (rundersoort) en wolven toelaten in natuurgebied de Oostvaardersplassen. Dat maakte de natuurbeheerder dinsdag bekend.

Deze wilde dieren moeten fungeren als wegbereider voor andere dieren en planten. Boswachter Art. 5.1. lid 2 verwacht niet dat deze beesten op korte termijn in het gebied aanwezig zullen zijn.

,,De wolf hoort hier thuis", vindt ecoloog Art. 5.1. van Staatsbosbeheer. Hij verwacht dat er ruimte is voor meer dan honderd wolven. ,,Wat mij betreft zetten we er morgen wolven in, maar ik verwacht niet dat we ze op korte termijn loslaten. Ecologisch gezien is het geen probleem. Het zit tussen onze oren." Art. refereert daarmee aan het beeld dat mensen hebben van wolven door het sprookje over de grote, boze wolf.

Het wilde zwijn moet wat hem betreft ook een plekje krijgen in het natuurgebied bij Lelystad. Deze diersoort graast zijn omgeving helemaal kaal, waardoor er meer ruimte ontstaat voor nieuwe plantensoorten.

Staatsbosbeheer wil graag dat die natuurlijke dynamiek terugkeert in het gebied. Een kade scheidt nu op een harde manier het natte van het droge deel. Er worden maatregelen getroffen om deze kade overbodig te maken, zodat er een natuurlijke overgang ontstaat van nat naar droog.

Tot nu toe werd de Oostvaardersplassen in een bepaalde toestand gehandhaafd, desnoods met kunstgrepen. En tegelijkertijd moest de natuur vooral haar gang gaan. Het 's winters niet bijvoeren van verzwakte dieren, is hiervan een voorbeeld. Het levert elk jaar weer discussie op. Het ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit vroeg Staatsbosbeheer naar aanleiding van het advies van een internationale commissie, een ecologische langetermijnvisie op te stellen.

(c) ANP 2008 alle rechten voorbehouden

Bijlage 5 behorend bij document Z21-5722 – 95

Nederlands Dagblad

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @nd.nl>
Verzonden: maandag 1 oktober 2018 14:57
Aan: Art. 5.1.
Onderwerp: Nederlands Dagblad

Dag Art.
Hierbij heb je mijn mailadres ook :)
En dit is wat ik ervan gebrouwen heb. Toch leuk genoeg voor een bericht, vinden wij. Als je nog op- of aanmerkingen hebt, hoor ik ze graag!
Hartelijks,
Art.

De kans dat de 'Drentse wolf' de eerste inheemse wolf van Nederland wordt, wordt steeds groter. Ze verkent nu de Veluwe.
Dat meldt Staatsbosbeheer. Als de wolvin in Drenthe was gebleven, was ze op dit moment beschouwd als de eerste 'Nederlandse wolf'. Na een half jaar op dezelfde plek wordt haar leefgebied als territorium beschouwd. Maar nét voordat de wolf die status had gekregen, eind augustus, verhuisde ze naar de Veluwe.
De teller begint dus opnieuw te lopen: pas als ze een half jaar op de Veluwe blijft, is er sprake van een inheemse wolf. 'Een beetje een technische redenering', erkent Art. van Staatsbosbeheer, 'maar dit is nu eenmaal de definitie die we aanhouden.'
De wolvin gedraagt zich wel anders dan de wolven die tot dusver Nederland doorkruisten. Ze zwerft niet, ze lijkt echt op zoek naar een territorium. 'Ze is sowieso al bijzonder lang in Nederland.' Art. meldt ook nog een andere kandidaat: 'Een mannetje dat in juni in het Noorden van Groningen de grens overstak, lijkt zich na een trektocht door Nederland nu al een tijdje op te houden in Zeeuws-Vlaanderen.'
Art. vindt het stiekem een beetje jammer dat die laatste wolf de Oostvaardersplassen niet heeft ontdekt. Ze kwam er vlak langs, verkoos het Horsterwold bij Zeewolde, en bleef ook daar niet hangen. 'Het zou mooi zijn als de Wolf de Oostvaardersplassen had ontdekt', zegt Art. 'De aanwezigheid van een wolf zal een natuurlijk effect op de populatie aan andere dieren hebben. Bovendien is de cirkel dan rond: er staat dan een roofdier aan de top van de voedselketen.'

Voorbereiding
Ondertussen is Nederland zich aan het voorbereiden op de komst van de inheemse wolf, weet Art. 'Er zijn schapenhouders op bezoek geweest bij hun Duitse collega's, die werken met hondenrassen die gefokt zijn om wolven op afstand van de kuddes te houden.'
De belangenorganisatie van de schapenhouders, LTO Schapenhouderij, laat ondertussen geen kans onbenut om te waarschuwen voor de gevaren die ze ziet. Bestuurder Art. 5.1. lid 2 schapenhouder in Vlijmen, zei maandag op RTV Noord dat ze niet alleen vreest voor de veiligheid van de schapen, maar ook voor die van mensen: 'In Duitsland zijn er al gebieden waar ouders niet meer willen dat kinderen alleen naar school of de sportclub fietsen, omdat het te gevaarlijk is. Dat is onze boodschap vanaf het begin geweest. Het gaat ons niet alleen om de relatie tussen wolven en schapen, maar om de hele veiligheid in het buitengebied. Het is geen poedel die rondloopt, het zijn gevaarlijke roofdieren.' De schapenhouders vinden dat ze te weinig stem hebben gehad in het
LTO maakt zich zorgen, omdat het zo goed gaat met de wolvenpopulaties in Duitsland, dat vestiging in Nederland nog slechts een kwestie van tijd lijkt. Art. bevestigt dat: 'Het gaat heel goed met de wolf in Duitsland. Dat geeft hoop – tenminste, als je erop hoopt.

--

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub
redacteur

Postadres: Postbus 2085, 3800 CB Amersfoort nd.nl
Bezoekadres: Berkenweg 11, 3818 LA Amersfoort
088 Art. 5.1.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: maandag 9 december 2019 12:31
Aan: Art. 5.1.
Onderwerp: RE: Informatievoorziening wolven op de Veluwe

Kan er mee door, maar zijn nog wel een paar stukken tekst die wat beter kunnen.
Bebording in onze huisstijl (of die van NP, als daar afspraken over zijn) als ze in onze gebieden komen denk ik? Je zou dat aan Art. 5.1. lid moeten vragen toch? Mijn advies is geen generieke borden, want wolf is onderdeel van bestaande gebieden niet een 'gebiedsoverstijgende noviteit' lijkt me.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1.
Verzonden: maandag 9 december 2019 11:21
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: Informatievoorziening wolven op de Veluwe

wat denk jij?

groetjes,
Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu]
Verzonden: donderdag 21 november 2019 14:50
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>; Art. @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e @natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl; info@studiowolverine.com; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>
CC: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Re: Informatievoorziening wolven op de Veluwe

Dag allemaal,

In de bijlage een eerste opzet voor de opmaak van het Staatsbosbeheer A0-bord. Gemaakt door de ontwerper om een beeld te schetsen van wat mogelijk is.
Van Art. 5.1. begrepen dat hij met Art. 5.1. afstemt of we kiezen voor een bord dat 'strict' is opgemaakt in de huisstijl/kleuren of een vrijer ontwerp zoals dit voorbeeld.
Met NM is nog geen nader contact geweest. ik zal hier volgende week even over bellen.

Groeten,
Art.

ARK *verlegt grenzen voor wilde natuur*

Art. 5.1. lid 2

(Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

M 06 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu

Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen

Help de otter en geef een vrije doorgang kado! Klik op www.ark.eu/helpdeotter en steun onze jubileumactie.

www.ark.eu / www.dooddoetleven.nl / www.ottersinrivierenland.nl / www.wolveninnederland.nl

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

From: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>
Sent: Thursday, October 24, 2019 4:24 PM
To: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>; Art. @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>; info@studiowolverine.com <info@studiowolverine.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>
Subject: Re: Informatievoorziening wolven op de Veluwe

Dag allemaal,

In de bijlage de definitieve tekening van Jeroen en tekst (tekst in de tekening wordt nog gewijzigd).

Veel dank voor de tekstuele aanvullingen en voorstellen voor de tekening. Vanwege het aantal woorden is de keuze gemaakt om het kopje "Naar een wildere Veluwe" niet op te nemen.

Art. 5.1. zal komende week contact opnemen met NM (collega Art. 5.1. lid 2 sub e Woo en SBB (Art. 5.1. om de voorwaarden voor opmaak en overige afstemming door te nemen. Logo's en richtlijnen huisstijl kunnen per mail aan Art. 5.1. gestuurd worden.

Hartelijke groet,

Art.

PS. ik ben er even tussenuit tot 7 november

ARK *verlegt grenzen voor wilde natuur*

Art. 5.1. lid 2

(Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

M Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu
Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen

Help de otter en geef een vrije doorgang kado! Klik op www.ark.eu/helpdeotter en steun onze jubileumactie.

www.ark.eu / www.dooddoetleven.nl / www.ottersinrivierenland.nl / www.wolveninnederland.nl

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

From: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>
Sent: Wednesday, September 25, 2019 3:06 PM
To Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>; Art @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e @natuurmonumenten.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>; info@studiowolverine.com <info@studiowolverine.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>
Subject: Re: Informatievoorziening wolven op de Veluwe

Dag allemaal,

Dank voor de reacties op de tekening. Art. heeft een ingekleurde versie gereed. Ik vind hem prachtig en met de fietsers en ANWB-paaltje Veluws. Zie bijlage.

Art. 5.1. lid 2 en ik hebben de onderdelen uitgewerkt tot een tekst. Bijgevoegd een worddoc. Aanvullingen graag met track changes.
In het document zijn voorstellen opgenomen voor foto's met bijschrift en korte teksten voor in de tekening.

Planning (aangepast):
-30 september: reacties op tekst (lukt dat?)
-30 september: aanleveren foto's
-teksten definitief: week 40
-opmaak (week 40): vanuit ARK bieden we aan de opmaak te verzorgen. Voorstel is om vanwege de verhouding tekst/beeld te gaan voor A0 ipv A1. Graag horen we waar de opmaak aan dient te voldoen. Eerder is aangegeven dat de voorkeur ligt bij een uniforme drager.

-drukwerk & plaatsen: week 41 (door NM/SBB)

--> welke locaties hebben we op het oog?
Eerder is geopperd: toegangspunten Veluwe waaronder bezoekerscentrum, parkeerplaats, wildobservatieplek. De eerste kan mogelijk benut worden om excursies aan te bieden. De tweede voor (vrijwillige) gidsen om te informeren. Benieuwd naar jullie ideeën.

-aftrap/ communicatie: week 42
Start van de herfstvakantie. Kunnen we daar iets mee combineren? Excursie(s) organiseren?
We kunnen ondersteunen in materiaal beschikbaar stellen. Bijvoorbeeld een posterrol met spoor, pootafdruk, drol in giethars. Wat zou nog meer educatief zijn?

Groeten,
Art.

ARK *verlegt grenzen voor wilde natuur*

Art. 5.1. lid 2

(Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

M 06 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@ark.eu

Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen

www.ark.eu / www.dooddoetleven.nl / www.ottersinrivierenland.nl / www.wolveninnederland.nl

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

From: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@ark.eu>
Sent: Friday, August 30, 2019 12:00 PM
To: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@Natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@ark.eu>; Art. @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e @natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@zoogdiervereniging.nl>; info@studiowolverine.com <info@studiowolverine.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@ark.eu>
Subject: Re: Informatievoorziening wolven op de Veluwe

Dag allemaal,

Veel dank voor de reacties. Voor een groot deel sluiten ze op elkaar aan. De aanvullingen van Art. zijn verwerkt in een nieuwe schets zie bijlage. Google drive doc is aangevuld.
Voor de Midden-Veluwe is Laurens aangehaakt. Vanuit Ark Art. 5.1.

De schets is nog vers 🙂 en toch zijn er al voorstellen voor aanvullingen:
-wbt de wens om mede een roedel wolven af te beelden gaat er nog een dier afgebeeld worden richting kadaver.
-rode wouw: aas in bek toevoegen
-kadaver: aangevreten--> beeld wolfprooi
-bosmestkever, atalanta toevoegen op drol. Weerschijnvlinder eruit (zit niet op de Veluwe)

De planning heb ik aangepast:
-tekening week 36 (reacties op schets graag per mail)
-tekening week 37 inkleuren
-teksten week 36-37 (Leo, Bart trappen af; online zie mapje)
-teksten reactie: week 38
-teksten definitief: week 39
-opmaak, drukwerk: week 40 (door NM/SBB?) --> Voorkeur voor een uniforme drager
-plaatsen: week 41 (door NM/SBB)
-aftrap/ communicatie: week 42

Fijn weekend,
Art.

ARK *verlegt grenzen voor wilde natuur*

Art. 5.1. lid 2

(Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

M 06 Art. 5.1. lid 2 sub e Wooark.eu

Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen

www.ark.eu / www.dooddoetleven.nl / www.ottersinrivierenland.nl / www.wolveninnederland.nl

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

From: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>
Sent: Wednesday, August 21, 2019 12:44 PM
To: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@Natuurmonumenten.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Wooark.eu>; Art. 5.1. lid 2 @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@zoogdiervereniging.nl>;

info@studiowolverine.com <info@studiowolverine.com>
Subject: RE: Informatievoorziening wolven op de Veluwe

Dag Art.

Ik sluit mij graag aan bij de woorden van Art. 5.1. Deze informatievoorziening zou een verlengstuk kunnen worden van de folder.
Ik denk dat de tekening een mix en balans moet vinden in enerzijds de grote eindeloze robuuste Veluwe weergeven, anderzijds de basisrecreatie die herkenbaar is en de kans bied mogelijk een wolf tegen te komen.

Mijn overige opmerkingen plaats ik in de mail hieronder.

Groet Art. 5.1.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl]
Verzonden: maandag 19 augustus 2019 13:25
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e @Natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl; info@studiowolverine.com
Onderwerp: RE: Informatievoorziening wolven op de Veluwe

Dag Art.

Mijn advies is om zo dicht mogelijk bij de tekst van de gezamenlijke folder te blijven. Qua tekening zou ik kiezen voor een beeld dat een gemiddelde bezoeker van de Veluwe nu ziet; dus geen wildernis met alleen maar mensen die een telescoop bij zich hebben, maar wandelende en fietsende mensen die routes volgen door bos & hei op soms rechte paden.

Bij bebording is huisstijl altijd een issue. Dus maak een voorstel dat niet opgemaakt is, maar door iedere organisatie verwerkt kan worden.

Tot zover even snel.

Groet, Art.

2 sub e
Ecoloog
Afd. Natuur & Landschap / ‘s Graveland
06-Art. 5.1.

www.natuurmonumenten.nl
Ik werk niet op vrijdag

Doe mee met Natuurmonumenten en bescherm natuur in Nederland.

Natuurmonumenten

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>
Verzonden: dinsdag 13 augustus 2019 12:44
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 @Natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl; info@studiowolverine.com
Onderwerp: Informatievoorziening wolven op de Veluwe

Hoi allemaal,

Via mij of met mijn collega Art. hebben jullie contact gehad over de wens om tot een uniforme informatievoorziening te komen. Welke benut kan worden bij entree's van de Veluwe: bezoekerscentra en bestaande wildobservatieplekken. Nevendoel daarbij kan zijn sturing aan te brengen bij het publiek. Locaties die wellicht benut kunnen worden als vertrekpunt van een excursie.

Voor nu is ons voorstel om dit in klein comité op te pakken met NM, SBB, Wolvenmeldpunt/ZV. Aansluitend kunnen we ons "product" aanbieden aan andere betrokkenen.

Tekening
Zoals jullie weten werkt Art. (CC) aan een nieuwe wolventekening. Met als werktitel "Samen leven met wolven". Dit werk heeft even stil gelegen, maar zouden we met jullie willen oppakken.
De eerste opbouwende verzoeken die zijn gemeld:
-De wolf staat nu wel wat prominent op de voorgrond; zou iets naar achteren mogen. Wat meer vanuit de dekking?
-Wolf lijkt op een dierentuin-wolf. Zou minder zwaar mogen.
-Graag een roedel wolven. Deze komt natuurlijk ook terug op de sleutelroltekening (zie folder). Mogelijk dat beide tekeningen zijn te gebruiken?
-Ik zie de wolf graag dwars staan. Bijna elke foto die ik heb zien binnenkomen van een fotograaf laat de wolf van voren en dwars zien. Wel mooi als de wolf het landschap in kijkt, komend vanuit de dekking en startend met de jacht wat door de recreant gezien zou kunnen worden op open plekken.
-Voor de Noord Veluwe lijkt mij een roedel ook beter.
-Graag een herkenbaar Veluws landschap

Bebording
Nog nauwelijks over gesproken. Formaat A1 / A0 gangbaar? A1 heeft mijn voorkeur boven A0

Keuze locaties door tbo's – Ik zie een aantal hoofdentrees voor me meer in de periferie van de Veluwe zonder het kerngebied prijs te geven.
Voor de plaatsing is vanuit tbo's aangeven dit zelf te kunnen doen. Voorkeur voor een uniforme drager
Benutting foto's van Veluwse wolven ik heb inmiddels een fraaie foto in het bezit.

Teksten
Er is nog niet gesproken over wie de teksten schrijft. Art. en ik zien wel tijd. Mogelijk anderen ook? Ik kan meekijken met de tekst wanneer in concept klaar en redigeren.
Afhankelijk van gekozen format een maximum aan woorden.

De tekening leent zich voor een aantal teksten (voorstel):
-De wolf is terug op de Veluwe
-Samen leven met wolven (preventie, gedragsregels)
-Natuurbeleving (wolf onderdeel big five) Op de Noord Veluwe (SBB) gaat hij de moeflon vervangen
-Rol in ecosystemen Antwoord op de vraag: waarom is de wolf een meerwaarde voor de Veluwse natuur!
-Doorkijkje naar toekomst Veluwe --> Werk in uitvoering: natuurpoorten, ecoducten, natuurlijker wildbeheer, completeren hoefdieren
-Terugkeer van een aasleverancier/ mineralenkringloop (Art.)
-Rol wolvenmeldpunt? Wel of geen openbare meldingen laten doen? Het activeert speurders en spotters.
-Sociale aspect van de wolf goed naar voren laten komen.
- 'Roodkapje syndroom' ontmantelen

Planning
Er is gesproken om de start van de hertenbronst (15 september) te benutten voor communicatie. Dit is wellicht wat krap, maar hiervoor de volgende planning:
Ik denk dat dit te ambitieus is mede vanwege de drukte die de hertenbronst met zich meebrengt. Ik zou gaan voor aankomend najaar/herfstvakantie.
-tekening week 33-34 (aanvullingen per mail)
-tekening week 35 inkleuren
-teksten week 33-34 (online zie mapje)
-teksten definitief week 35
-drukwerk en opmaak week 36 (wie?)
-plaatsen week 37 (door tbo's)
-aftrap week 38

We horen graag jullie input.

Groeten,
Art. 5.1. lid 2 sub e

PS. voor een verdere uitwerking heb ik online een mapje aangemaakt met bovenstaande in een document voor aanvullingen
Interne link

ARK *verlegt grenzen voor wilde natuur*

Art. 5.1. lid 2

(Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

M 06 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu

Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen

www.ark.eu / www.dooddoetleven.nl / www.ottersinrivierenland.nl / www.wolveninnederland.nl

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

Disclaimer Nederlands English

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 96

Voorstel A0 bord

De wolf is terug op de Veluwe

WILDTOERISME
OP DE VELUWE

EDELHERT

WELP VELUWE

Wolven zijn echte familiedieren. Een wolvenroedel bestaat uit een ouderpaar, hun welpen en jaarlingen. Na ongeveer twee jaar zoeken de jongen een eigen territorium.

Wolvendrollen trekken hun eigen (kever)fauna aan. Zo zijn mestkevers vaak aan te treffen op verse uitwerpselen. De botresten daarentegen zijn in trek bij beenderknagers en vlinders komen er mineralen drinken.

De hoeveelheid aas die beschikbaar komt voor aaseters is afhankelijk van de roedelgrootte en prooidierkeuze. Een volwassen wolf eet dagelijks 2 tot 3 kilo vlees, maar kan ook 10 kilo ineens opnemen en daar langere periode van schaarste doorstaan.

HOE HERKEN JE EEN WOLF?

Kenmerken Europese wolf

- Beige tot rossig-bruine vacht, met een grijzige rug
- Weinig contrastrijk, donker zadelvormig patroon op de rug
- Lange poten met grote pootafdrukken
- Rechte en dik behaarde staart met een zwarte punt
- Een brede kop met een licht gekleurd gebied rond de snuit
- Rechtopstaande, afgeronde oren met een wollig behaarde binnenkant, die ver uit elkaar staan

Rol in de natuur

Wolven die zich gevestigd hebben jagen vooral op grote wilde hoefdieren, zoals ree, damhert, edelhert en wild zwijn. Wolven hebben in de natuur een belangrijke rol als toppredator. Zo doden wolven om de paar dagen een wild hoefdier. Een roedel al snel tweehonderd hoefdieren per jaar. Een wolf eet niet alles op, zo blijven de maag en darmen, stukken huid en bot verspreid liggen. Tal van aaseters zoals aaskevers, raaf, rode wouw en zeearend, profiteren van de prooiresten van de wolf. Wanneer aas een zekere voedselbron wordt, kunnen aasetergemeenschappen zich hierop aanpassen. De rol van aasleverancier is een onmisbare en unieke rol die geen ander dier op de Veluwe vervult.

Kijk voor meer informatie op
www.wolveninnederland.nl

Na meer dan 150 jaar afwezigheid is de wolf terug in Nederland. In het voorjaar van 2019 zijn zelfs welpen in de Veluwse natuur geboren. Door de terugkeer van de wolf als roofdier is de Veluwse natuur weer completer geworden en daarmee heeft de Veluwe er ook een nieuwe belevenis bij. Naast edelhert, wild zwijn, raaf, ree, vos, damhert en Schotse hooglander kan de wolf straks op het lijstje van waargenomen soorten staan. De wolf is terug en hoort er helemaal bij.

SAMEN LEVEN MET WOLVEN

De terugkeer van de wolf roept veel emoties op, zowel positief als negatief. Ervaringen in Duitsland, Polen en andere Europese landen laten zien dat gecultiveerde landschappen ook geschikt zijn voor wolven en dat conflicten met mensen zelden voorkomen. Wolven gedijen in verschillende landschappen en hebben geen ‘wildernis’ nodig om in te leven. Goede bescherming van schapen en ander vee is wel noodzakelijk om predatie te voorkomen. Net als de aanwezigheid van wilde prooidieren in natuurgebieden. Wolven kunnen wel met ons leven, misschien moeten vooral wij opnieuw leren leven met hun aanwezigheid.

HET ZIEN VAN EEN WOLF

Wie wandelt of fietst in het leefgebied van een roedel wolven heeft weinig kans om een wolf tegen te komen. Mocht je er toch één zien, geniet van dit unieke moment, houd afstand en geef de wolf alle ruimte om ongestoord zijn eigen gang te gaan. Je zult zien dat wolven nauwelijks interesse in mensen hebben. Hondenbezitters kunnen in wolvengebieden hun hond het beste aan de lijn houden, omdat territoriale wolven agressief kunnen reageren op honden. Buiten de aangewezen losloopgebieden is dit verplicht.

De sporen van een wolf (prenten en drollen) zijn met wat ervaring makkelijker te zien. Wolven maken gebruik van een netwerk aan paden om hun territorium te markeren. Met name kruisingen van onverharde wegen zijn favoriet. Drollen worden benut als communicatiemiddel om een paringspartner te vinden en om een bezet territorium aan soortgenoten duidelijk te maken. Wolvendrollen op paden hebben een belangrijke functie. Kijken mag, maar laat ze liggen!

Gebruik de wildobservatieplekken. Deze zijn de ideale plekken om het wild ongestoord te zien. Vanaf een aantal observatieplekken vertrekken excursies en daar vind je ook meer informatie over de Veluwse natuur.

HOUD JE AAN DE OPENSTELLINGSREGELS

- Bezoek het terrein tussen zonsopkomst en zonsondergang (tabel KNMI)
- Blijf op de paden
- Houd je hond aan de lijn

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Rewildingfoundation - Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @rewildingfoundation.org>
Verzonden: maandag 16 december 2019 14:07
Aan: deelnemers@wolveninnederland.nl
CC: Art. 5.1.@rewildingfoundation.org
Onderwerp: ECOS artikel terugkeer Wolf in NW Europa

Beste WIN-collega's,

Hierbij de link naar een artikel over de terugkeer van de wolf in het cultuurlandschap van NW Europa (Nederland en Niedersachsen) voor het Britse online rewilding magazine ECOS.

https://www.ecos.org.uk/ecos-406-return-of-the-wolf-in-northwestern-europe-a-case-of-spontaneous-rewilding/

Met vriendelijke kerstgroeten,

Art. 5.1. lid 2 sub e

Rewilding Foundation for wilderness with carnivores

Gewestlaan 45
7431 AJ Diepenveen
The Netherlands

Tel: 0031-(0)6-Art. 5.1. lid 2 s @rewildingfoundation.org
Internet: www.rewildingfoundation.org

Save trees by not printing this mail unless absolutely necessary

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>
Verzonden: woensdag 18 december 2019 17:57
Aan: Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl; Art. 5.1. lid 2 @wur.nl; Art. 5.1. lid @wur.nl; Art. 5.1. lid 2 @gelderland.n Art. 5.1. lid 2@prvlimburg.nl; Art. 5.1. @drenthe.nl; Art. provinciegroningen.nl; Art. 5.1. @brabant.nl; Art. 5.1. lid 2 sub overijssel.n Art. 5.1. lid @fryslan.frl; Art. 5.1. lid @fryslan.frl; Art. 5.1. @kroondomeinhetloo.nl; Art. @Natuurmonumenten.nl; Art. 5.1.
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Kwartaalbericht Wolf en nieuwsbericht en nieuws over filmbeelden van een wolf in Overijssel
Bijlagen: Kwartaalbericht Wolf laatste kwartaal 2019.pdf; Nieuwsbericht bij kwartaalrapportage wolf sept nov 2019.docx

Beste mensen,

Morgen, 19 december om 13.00 uur publiceren wij de wolvenkwartaalrapportage op onze website, bij12.nl. Het is een mooi bericht geworden dat met vereende krachten tot stand is gekomen. Dank voor de samenwerking hierin!

In de bijlage treffen jullie onder embargo de rapportage aan en het nieuwsbericht. Uiteraard kunnen jullie dit bericht en rapportage gebruiken voor jullie eigen communicatiekanalen.

We hebben de rapportage en nieuwsbericht aan RTV Oost gestuurd, ook onder embargo. Via de Zoogdierenvereniging werd ik getipt (dank je Art. 5.1. over een haarscherp filmpje van een wolf in Overijssel. Deze bijzondere beelden zijn morgen te bewonderen op onze website en die van RTV Oost. Een betere begeleiding van ons laatste kwartaalbericht dit jaar kan ik me niet indenken.

Fijne avond,

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Senior communicatieadviseur en woordvoerder

Op vrijdag werk ik niet. Stuur een mail aan communicatie@bij12.nl

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
T +31 (0)85 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl
M +31 (0)6 Art. 5.1. lid

Werkt voor provincies

Volg ons op Twitter en LinkedIn.

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 98

Nieuwsbericht bij kwartaalrapportage wolf spet nov 2019

Plaatsing 19 december 13.00 uur

Eerste DNA-profiel vastgesteld voor in Nederland geboren wolf

In het afgelopen kwartaal is voor het eerst een DNA-spoor aangetroffen van één van de in Nederland geboren wolven. Het profiel is vastgesteld op basis van een drol die het territorium van het wolvenpaar op de Veluwe gevonden is. Dit blijkt uit een rapportage van BIJ12.

BIJ12 handelt namens provincies niet alleen schade door wolven af, maar volgt ook de wolven die nu actief zijn in Nederland. Deze monitoring gebeurt door het Wolvenmeldpunt van de Zoogdiervereniging, in opdracht van BIJ12. Op basis van DNA-analyse van wolvendrollen uitgevoerd door Wageningen Environmental Research blijkt dat in het afgelopen kwartaal ten minste vijf wolven in Nederland aanwezig zijn: de wolvin van de Midden-Veluwe, een niet nader geïdentificeerde wolf in Drenthe, het wolvenpaar op de Noord-Veluwe en één van hun jongen. Het is onbekend hoe het met de andere geboren welpen gaat.

Recente schade
Uit recente schadecijfers blijkt dat er tussen 19 en 25 november 8 meldingen met meerdere schadegevallen bij BIJ12 zijn binnengekomen. Vier meldingen kwamen uit de provincies Drenthe en één uit Groningen. DNA-onderzoek wijst uit dat het zowel om aanvallen van een wolf als een hond gaat. Om welke wolf het precies gaat is nog niet bekend, die uitslag volgt in januari 2020. Kijk voor meer informatie op bij12.nl/wolf.

Bekijk hier de volledige rapportage <link naar xxx>

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 17 februari 2020 14:56
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: RE: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer v3.docx
Bijlagen: Infoblad Wolf dec. 2019.docx

Dag Art.

Heb het overzicht doorgekeken, zover ik kan overzien is het als zodanig goed te benutten.
Zoals afgesproken zal ik het met enkele nauw betrokkenen van LO en NM op de 28e delen en je aansluitend mijn reactie sturen.

Enkele dingen vielen me op:

- Het doorlinken lukt nog niet, maar dat zal voorafgaand aan definitieve verzending vast goed komen.
- Zag dat je (in geel) Art. 5.1. lid 2 sub e als deskundige hebt benoemd. Vroeg me af of het niet handig is om ook Art. alhier te benoemen. Een deskundige moet m.i. ook echt deskundig zijn..
- Op blz. 10 staat, bij serieuze aanwijzing “Bij 12” bellen. Is het niet zo dat hier eerst Wolvenmeldpunt moet staan en bij gedode landbouwhuisdieren wel direct Bij 12 ?
- Op blz 5 staat ‘natuurvriendelijk frame”, neem aan dat je in dit verband “Wolvenvriendelijk frame” bedoeld. Juist hier zit v.w.b. communicatie “risico” de angel. Een Wolvenvriendelijk verhaal zal bij een boer wiens schapen zijn gedood, evenals de hele sector er achter averechts werken.
- Het is dan ook goed om, v.w.b. woordvoering, hier intern goed op voorbereid te zijn.
- Wellicht is het een idee om van alle aantal relevante organisaties de tel. nrs. toe te voegen.
  (heb in dec. het infoblad uit bijlage binnen SBB boswachters fauna, ecologie en publiek rondgestuurd)

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Medewerker Staatsbosbeheer Overijssel
* ondernemers
* faunabeheer
* recreatie

Staatsbosbeheer
T 0548 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op ma, di, woe ochtend

Propaanstraat 9 | 7463 PN Rijssen

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: vrijdag 14 februari 2020 18:12
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer v3.docx

Dag Art.

Wij zouden nog gezamenlijk aan de slag met het handelingskader wolf. Ik heb nu een redactieslag en actualisering van het stuk gedaan, o.a. met de opmerkingen uit het fauna-coördinatoren overleg van een tijd terug. Wil jij daar naar kijken en ook waar en hoe we het onderwerp ‘gevaar voor mensen’ (of voorkomen van incidenten met mensen?) erin kunnen opnemen?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 99

Infoblad wolf dec 2019

Infoblad Wolf voor provincie Overijssel.

Onderstaande info is als korte handleiding voor de medewerkers van Staatsbosbeheer in Overijssel opgemaakt. Het doel ervan is de belangrijkste aandachtspunten beknopt in beeld, daarmee aan een zelfde inzet gevolg te geven en verwijzing naar betreffende info in handen te hebben.

Wat te doen bij vermoedelijke Wolvenmelding:
De melder doorverwijzen naar Wolvenmeldpunt met verzoek de locatie zoveel mogelijk ongemoeid en met rust te laten en eventueel bewijsmateriaal (foto's e.d.) evenals de contactgegevens van melder door te geven. Melding kan digitaal of middels een bij Wolvenmeldpunt (wolvenmeldpunt.nl) van Wolven in Nederland (WIN) op te vragen formulier. In de praktijk zal dit dus door de ingezette WIN medewerkers/vrijwilligers verder worden afgehandeld. WIN contactpersonen zijn Art. 5.1. lid 2 sub e Woo ook te bereiken via de Zoogdieren vereniging. Hen bij voorkeur via algemene nummer te benaderen (024 Art. 5.1.

Voorlichting:
Is taak van provincie. Bij verwachtte lokale inzet eerst terugkoppeling met landelijke woordvoerders (Art. persinfo@staatsbosbeheer.nl). Als leidraad wordt naar "handelingskader Wolf" en naar (interne) woordvoerderslijn "Wolf" doorverwezen (zie bijlagen).

Veel algemene info is op de website van WIN te vinden. (024 Art. 5.1.

Soortbepaling:

Grootste aandachtpunt is de soortherkenning en bevestiging. Juist daarom is het van belang de betreffende info aan deskundigen voor te leggen en door hen zo mogelijk DNA veilig te stellen. Alleen nader (wetenschappelijk) onderzoek kan vermoeden met zekerheid bevestigen.

De opdracht hiertoe contact met provincie wordt altijd in overleg met (en in geval van waarneming buiten TBO grondgebied) uitsluitend door de WIN gedaan.

Slachtoffer en schaderegeling:

Bij melding van huisdierslachtoffer wordt, ingeval van wolf vermoeden, via WIN namens het Faunafonds, een taxateur van Bij12 ingezet. Bij vermoedelijk wildslachtoffer door Wolf gebeurd dit niet en zal grondeigenaar/TBO in overleg met WIN bepalen wat er verder gebeurd en of er DNA wordt veiliggesteld en opgestuurd. Ook in dit dergelijk geval dus WIN betrekken. Onderzoek (soort-/herkomstbepaling middels DNA) wordt door Alterra/Wageningen gedaan. De kosten worden, mits goedgekeurd, door provincie betaald. Provinciaal medewerker Art. 5.1. lid 2 sub e bepaald of dit kan worden ingezet. Door Alterra wordt per kwartaal een verslag van de onderzoeksresultaten opgemaakt en aan WIN opgestuurd.

Deskundigheid:
Namens WIN is naast een landelijke groep vrijwilligers in Overijssel LO ecoloog Art. 5.1. lid 2 sub e Woo als regio coördinator aanspreekpunt. Art. 5.1. lid 2 sub e Woo is eveneens namens WIN als deskundige in de praktijk aanspreekbaar. Advies is dan ook om bij vermoedelijke aanwezigheid in Twente altijd Art. te betrekken.

Informatie:

Als leidraad wordt naar "handelingskader Wolf" en woordvoerderslijn Wolf doorverwezen. (zie bijlagen)

Algemeen:
Verzoek om ingeval van een vermoedelijke wolf waarneming (zicht, prooi, prent, uitwerpsel) op SBB grondgebied, contactpersoon Art. *) (rechtstreeks middels 06-Art. 5.1. of via cc) te informeren. Inzet vanuit WIN op SBB gebied zal altijd bij SBB (via contactpersoon of plaatselijke faunaboswachter) worden gemeld en inzet overeengekomen.

*) beschik evenals Art. 5.1. over DNA pakketje

November 2019

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>
Verzonden: dinsdag 25 februari 2020 13:39
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: Monitoringplan Wolf

Beste mensen,

Het Monitoringplan Wolf voor Nederland is vastgesteld, zie https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2020/02/Monitoringplan-Wolf-2019.pdf
Het doel van het Monitoringplan Wolf is om de werkwijze voor wolvenmonitoring in Nederland en uitwisselbaarheid van gegevens weer te geven. De gegevens over de wolf worden eenduidig gedocumenteerd en er wordt gewerkt met standaarden voor het valideren van de informatie.

De monitoring richt zich op onderstaande aspecten:
• De provincies moeten via het Rijk aan Europa rapporteren hoe de staat van instandhouding (verspreiding, aantalsontwikkeling) van de wolf in Nederland verloopt. Dit aspect vormt de kern van de monitoring zoals in dit wolvenplan is opgenomen en vloeit voort uit de eerdergenoemde wettelijke taken. De belangrijke parameters zijn populatiegrootte, verspreiding, bewoond gebied, habitateisen, prooidieraanbod en trend bepalingen.
• Monitoring is relevant om met behulp van de kennis over de aanwezigheid van wolven conflicten met bijvoorbeeld landbouwhuisdieren te beperken.
• Monitoring is van belang om kennis te vergaren over de ecologische aspecten van de wolf in ons land.

De wolven in Nederland maken deel uit van de Centraal-Europese laagland wolven-populatie. De ontwikkeling van de Nederlandse dieren hangt nauw samen met de ontwikkelingen van de wolven in onze buurlanden, en dan met name in Duitsland. In het monitoringplan is daarom de Duits-Poolse monitoringsstandaard (Reinhardt e.a., 2015) waar mogelijk overgenomen. Bij de monitoring wordt er onderscheid gemaakt tussen zwervende wolven en een territorium van een individu, paar of roedel.

Daarnaast zijn er zowel ecologische als maatschappelijke vraagstukken die gemonitord kunnen worden. Deze zaken vallen buiten het raamwerk van dit plan, en kunnen door provincies ter hand genomen worden.

De kaders voor de monitoring en de organisatie daarvan worden weergegeven in hoofdstuk 2. De beschrijving van de monitoring, de beschikbare monitoringsmethoden en voor welke monitoringsdoelen welke monitoringsmethoden geschikt zijn, staat beschreven in hoofdstuk 3. Hoe de beoordeling van de resultaten uit de monitoring plaatsvindt via criteria vindt u in hoofdstuk 4. Hoofdstuk 5 bestaat uit de praktische wolfmonitoringhandleiding voor de verschillende vormen van monitoring.Het wolf monitoringplan eindigt met een overzicht van begrippen en literatuur, en in bijlage 1 een overzicht van verschillen met de Duits-Poolse Monitoringsstandaard.

Lees verder: https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2020/02/Monitoringplan-Wolf-2019.pdf

Hartelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub

projectleider
Zoogdiervereniging/Dutch Mammal Society

Toernooiveld 1 | 6525 ED Nijmegen
Postbus 6531 | 6503 GA Nijmegen
Mobiel: +31 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@zoogdiervereniging.nl
Website: www.zoogdiervereniging.nl | Twitter: @zoogdierverenig
Skype: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

woensdag is mijn vrije dag

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 27 februari 2020 13:34
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: RE: Monitoringplan Wolf

Bedankt Art. op de Veluwe draait de monitoring volop. Ruim 10 camera's in noord en 10 in midden. De zoogdiervereniging voert dit uit in opdracht van de provincie. Geeft veel mooie plaatjes.

Vrg

Art.

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 27 februari 2020 11:21
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; ZArt. 5.1. lid @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: Monitoringplan Wolf

Beste mensen,

Ter info, er ligt nu een monitoringsplan voor de wolf.
Opgesteld door BIJ12 in opdracht van de provincies. Drie onderliggende doelen: rapportage aan Europa over staat van instandhouding, informatie verzamelen die benut wordt ter voorkoming van conflicten tussen mens en wolf (m.n. predatie landbouwhuisdieren), en opbouwen van ecologische kennis.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Zelfde mailwisseling: 25 februari 2020 - 13:39 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e
Verzonden: donderdag 27 februari 2020 17:18
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: RE: Monitoringplan Wolf

Opvolgingsvlag: Opvolgen
Vlagstatus: Met vlag

Goedemiddag Art.

Dank! Interessant stuk welke hopelijk wat houvast biedt.
In het landelijk fauna coördinatoren overleg is er al eens gesproken over het belang van lokale kennis per provincie en voor de relevante gebieden per gebied lijkt me, door het volgen van de cursus.
Vanuit Noord-Holland is het misschien nog niet het meest voor de hand liggend dat er iemand deze cursus volgt. Maar mocht hier vanuit landelijk wel de wens/noodzaak toe zijn om eventuele sporen veilig te kunnen stellen hoor ik het graag. Gezien de zuidelijke gebieden in NH de meest potentierijk zijn voor de eerste waarnemingen en deze toevallig ook in mijn werkgebied vallen zou ik hier wel open voor staan. Eerder (2015) heb ik ook al eens meegeholpen aan wintermonitoring van Wolf en Lynx in Slowakije (Westelijke karpaten) waar we DNA onderzoek, sporen en wildcamera onderzoek deden.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Boswachter Ecologie en fauna coördinator Noord-Holland
Staatsbosbeheer
Team Gooi- en Kennemerland
Bezoek adres: Elswoutslaan 14 | 2051 AE Overveen
Postadres: Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort

T: 023 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl

Niet aanwezig op Woensdagen.

www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/zuid-kennemerland

@Art. 5.1. lid 2 | **Blog:** https://www.boswachtersblog.nl/noord-holland

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Staat uw naam achter cc., dan wordt deze e-mail u ter info gestuurd en wordt er geen actie van u verwacht.
Wanneer ik een e-mail ontvang waarin mijn naam staat achter cc., ga ik er vanuit dat deze mail mij ter info wordt gestuurd.
Ik zal dan ook hierop (in principe) niet reageren en de mail ook niet bewaren.

Zelfde mailwisseling: 27 februari 2020 - 11:21 uur

De bijlage behorend bij dit document betreft een concept versie.
De meest recente versie staat in bijlage 1 behorend bij
document 184.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 2 maart 2020 14:32
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: Wolf
Bijlagen: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer v3 (Automatisch opgeslagen).docx

Opvolgingsvlag: Opvolgen
Vlagstatus: Voltooid

Dag Art.

Hierbij mijn reactie op handelingskader Wolf (wat later als gebruikelijk)
Volgens mij is deze aangepaste versie op zich lading dekkend.

In rood zie je enkele geadviseerde aanvullingen. De aanvulling over risico's voor de mens heb ik toegevoegd.

Verder graag aandacht voor het volgende:

- Ik ga ervan uit dat ook dit weer een intern document wordt
- In mijn beleving geldt de in kader beschreven benadering in principe de SBB gronden
- Art. 5.1. lid 2 stond wel in vorige, is nu geschrapt, hij heeft aangegeven wel open te staan als deskundige vraagbaak maar voor het gevolg van oproepen zich bij voorkeur voor werkgebied Twente wil beperken.

  Op blz. 9 staat dat meldingen van zwervende Wolf ook door ons bij WiN wordt gemeld. (zou in dit geval alle gronden betekenen ?)
  Op blz. 11 staat dat communicatie gezamenlijk wordt gedaan. Volgens mij bepaald de eigenaar/TBO waar melding plaatsvindt of soort zich vestigt op welke wijze de verdere communicatie wordt ingezet. Ik denk dat het goed is om dit onderscheid te maken.

  Doorlinken lukt nog niet, maar dat gaat vast nog goedkomen.

  Succes met definitieve verwerking.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Medewerker Staatsbosbeheer Overijssel
* ondernemers
* faunabeheer
* recreatie

Staatsbosbeheer
T 0548-520982 | M 06 Art. 5.1.
@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op ma, di, woe ochtend

Propaanstraat 9 | 7463 PN Rijssen

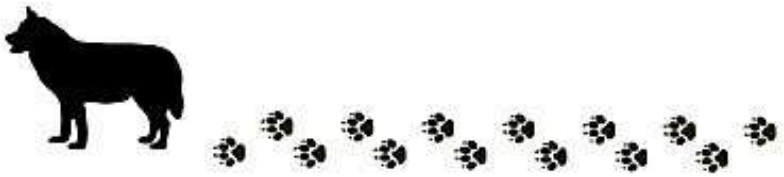
Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 103

Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer

De bijlage behorend bij dit document betreft een concept versie. De meest recente versie staat in bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 - 184

Handelingskader Wolf

Intern document voor medewerkers van Staatsbosbeheer

Versie: februari 2020

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>
Verzonden: dinsdag 3 maart 2020 11:20
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: Re: Datum Wolven in Nederland overleg: 31 maart

Beste mensen,
Het is gelukt een locatie te vinden met dank aan Staatsbosbeheer! We kunnen 31 maart van 10 tot 12 uur terecht bij Staatsbosbeheer in Amersfoort. Het adres is Smallepad 5, we zitten in de grote vergaderzaal. Er is een restaurant voor als je na afloop wil lunchen.

Geef graag aan of je komt in het agendaverzoek dat ik straks stuur.

Concept agenda
Stand van zaken wolf (monitoring) - Art. 5.1. lid 2
Stand van zaken wolf (beleid) - (Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Visiestuk Toekomst beheer wolven - Art. 5.1. lid 2 sub e
WIN naar een kennisplatform - Art. 5.1. lid 2

Wil je iets agenderen? Dan hoor ik het graag.
groet
Art. 5.1. lid 2 sub

Art. 5.1. lid 2

Zoogdiervereniging/Dutch Mammal Society

Toernooiveld 1 | 6525 ED Nijmegen
Postbus 6531 | 6503 GA Nijmegen
Mobiel: +31 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@zoogdiervereniging.nl
Website: www.zoogdiervereniging.nl | Twitter: @zoogdierverenig
Skype: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

woensdag is mijn vrije dag

Op wo 26 feb. 2020 om 10:57 schreef Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>:

> Beste deelnemer en genodigde van het Wolven in Nederland overleg,
>
> De datum voor de volgende vergadering is geprikt op 31 maart van 10 tot 12 uur. Let op: ik ben nog op zoek naar een locatie, de locatie is voorlopig Toernooiveld 1, Nijmegen, zaal Adder, maar kan nog wijzigen (ook naar het midden van het land).
> De agenda wordt nog nagestuurd, suggesties voor de agenda zijn nog welkom tot 10 maart.
>
> Hartelijke groet
> Art. 5.1. lid 2 sub
> Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
>
> Art. 5.1. lid 2
>
> # Zoogdiervereniging/Dutch Mammal Society
>
> Toernooiveld 1 | 6525 ED Nijmegen
> Postbus 6531 | 6503 GA Nijmegen
> Mobiel: +31 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
> @zoogdiervereniging.nl
> Website: www.zoogdiervereniging.nl | Twitter: @zoogdierverenig
> Skype: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
>
> woensdag is mijn vrije dag

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Verzonden: aart 2020 22:28
Aan:
CC:
Onderwerp: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer 02

Opvolgingsvlag: Opvolgen
Vlagstatus: Voltooid

Dag Art. 5.1.

Ter kennisneming.

Zoals je weet kwam het reeds gebruikte wolvenkader van LO.
Ik heb de voorzet met ecoloog en wolven coördinator (en deelnemer van TBO Edelhert/Wolven werkgroep Overijssel) gedeeld met als doel een breed gedragen resultaat in handen te krijgen. aan de hand hiervan heeft hij geantwoord en aantal vragen gesteld. Deze vragen vervolgens in het rood beantwoord.

Art. 5.1. lid al gaf hij onderstaande reactie.

Groeten Art. 5.1. ndere SBB werkgroeplid, middels cc geinformeerd)

Verstuurd vanaf mijn iPad

Begin doorgestuurd bericht:

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @landschapoverijssel.nl>
CET
Antw.: @staatsbosbeheer.nl>
Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer v3.docx

Prima! Goed werk!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

T 0529 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
chapoverijssel.nl

Landschap Overijssel
Huis "de Horte"
Poppenallee 39 • 7722 KW Dalfsen
T 0529 - 401 731

Uw achtertuin is groter dan u denkt

Va Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Ve
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl]
0 16:51
Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer v3.docx @landschapoverijssel.nl>

Dag Art. 5.1.

Mijn reactie op je vragen toegevoegd.

V.w.b. de "mensenrisico's aanvulling" heb ik onderstaande tekst toegevoegd.

Risico voor mens en (huis)dier:

In het Interprovinciaal Wolvenplan (tabel 1a) wordt ook aan maatregelen aandacht gegeven ingeval er zich een zeker risico van de Wolf voor de mens voordoet. Te denken valt aan publiek zoekend of agressief gedrag naar mens of hond. Dit geldt ook wanneer een Wolf honden op besloten erf of (herhaaldelijk) in goed beschermde gebieden doodt.

Het natuurbescherming (art. 3.8 lid 5 b3) beslissen om het vangen of doden van een wolf toe te staan wanneer de volk het geding is. Bij acute dreiging is de politie op basis van Gemeentewet, art. 175 en 176, bevoegd het dier te doden.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Verz
Aan: landschapoverijssel.nl]
Ond 1:22
eer.nl>
Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer v3.docx

Hoi Art. 5.1. lid

Even snel doorgekeken. Ziet er volledig uit. Inderdaad iets zeggen over gevaar voor de mens.
Ik zie dat je met de inleiding en bijlage erg actueel bent…maar dat is volgend jaar al verouderd terwijl dit stuk langer vigerend is.
Misschien nog wat duidelijkheid verschaffen over de volgende punten;

- Is dit document ook voor jullie vrijwilligers, jagers, ingehuurde schapenbedrijven en pachters? Nee, het is een intern stuk, staat op voorpagina
- Beperk je je echt tot jullie eigendom? Dus niet als het schapen van een pachter betreft of bij de buren? In mijn beeld betreft het inderdaad SBB grondgebied
- Is de wolf een concurrent voor de jagers? Vervangt hij de jagers? Wordt niet in kader toegelicht, dus open end ..Mag er niet meer gejaagd worden als de wolf zich daar heeft gevestigd? Hiervoor heb ik Tekstvoorstel toegevoegd
- Wie neemt nu DNA af bij keutels en gedood reewild? Hiertoe wordt dan vanuit TBO aangezet, info met regio coördinator afgestemd en WiN betrokken als daar aanleiding voor is, De contactpersonen? Dan ook telefoonnummer er bij.eens
- Wat doen jullie met fotovallen van jagers? Mag dat in jullie terrein en van wie is die foto dan? Hoe voorkom je dat een jager met een wolvenfoto de publiciteit gaat zoeken? Ook hiervoor aandacht gevraagd, maar dan meer in algemene monitoringsfeer waarbij alle onderzoek etc. in overleg met locale boswachter moet plaatsvinden

Hoor graag van je.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
T 0529 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
erijssel.nl

Landschap Overijssel
Huis "de Horte"
Poppenallee 39 • 7722 KW Dalfsen
T 0529 - 401 731

Uw achtertuin is groter dan u denkt

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Medewerker Staatsbosbeheer Overijssel
* ondernemers
* faunabeheer
* recreatie

Staats
T 0548 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
ma, di, woe ochtend

Propaanstraat 9 | 7463 PN Rijssen

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Verz
Aan: @landschapoverijssel.nl]
Ond 1:22
heer.nl>
delingskader Wolf bij Staatsbosbeheer v3.docx

Hoi Art. 5.1. lid 2

Even snel doorgekeken. Ziet er volledig uit. Inderdaad iets zeggen over gevaar voor de mens.
Ik zie dat je met de inleiding en bijlage erg actueel bent…maar dat is volgend jaar al verouderd terwijl dit stuk langer vigerend is.
Misschien nog wat duidelijkheid verschaffen over de volgende punten;

- Is dit document ook voor jullie vrijwilligers, jagers, ingehuurde schapenbedrijven en pachters?
- Beperk je je echt tot jullie eigendom? Dus niet als het schapen van een pachter betreft of bij de buren?
- Is de wolf een concurrent voor de jagers? Vervangt hij de jagers? Mag er niet meer gejaagd worden als de wolf zich daar heeft gevestigd?
- Wie neemt nu DNA af bij keutels en gedood reewild? De contactpersonen? Dan ook telefoonnummer er bij.
- Wat doen jullie met fotovallen van jagers? Mag dat in jullie terrein en van wie is die foto dan? Hoe voorkom je dat een jager met een wolvenfoto de publiciteit gaat zoeken?

Hoor graag van je.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Senior ecoloog

T 0529 - [redacted]
[redacted]@landschapoverijssel.nl

www.landschapoverijssel.nl

Landschap Overijssel
Huis "de Horte"

Poppenallee 39 • 7722 KW Dalfsen
T 0529 - 401 731

Uw achtertuin is groter dan u denkt

Van: [redacted]@staatsbosbeheer.nl]
Verzonden: dinsdag 25 februari 2020 16:04
Aan: [redacted]@landschapoverijssel.nl>
Onderwerp: FW: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer v3.docx

Beste [redacted],

Bijgaand het handelingskader zoals we dat nu binnen SBB willen laten landen.
Het overzicht is naar huidige situatie aangepast, daarbij zijn enkele opmerkingen uit het Landelijk (SBB) overleg verwerkt.
Aan mij is de vraag gesteld om de invloed op mens en eventuele risico te benoemen.
Zoals gezegd voorzien de blz. 14,15 en 16 uit interprovinciaal wolvenplan hier m.i. voldoende in.
Ik stel dan ook voor om een duidelijke verwijzing naar dit handelingskader toe te voegen.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Medewerker Staatsbosbeheer Overijssel
* ondernemers
* faunabeheer
* recreatie

Staatsbosbeheer
T 0548[redacted]
[redacted]@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op ma, di, woe ochtend

Propaanstraat 9 | 7463 PN Rijssen

Disclaimer Nederlands English
Disclaimer Nederlands English

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 30 maart 2020 19:34
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: Re: Wolf

Pima Art.

Op een of andere wijze over hoofd gezien..
De 2e opmerking is inderdaad wellicht aan karige kant v.w.b. “moment waarop”
In onderstaande geval zouden pas maatregelen genomen hoeven worden als een Wolf zich al een half jaar in bepaald gebied ophoudt. Er is best wat voor te zeggen als gedurende enige tijd (aantal maanden) een dier in gebied van ons verblijft en daar kennelijk voldoende rust en voedsel vindt. Van ons mag via het handelingskader worden verwacht dat we het plaatselijke fauna beheer extra onder het licht houden en in overleg met de WBE terug houdend moeten zijn met afschot. Gewoonlijk is dit bespreekbaar met de WBE, als het in kader staat kunnen we er ook nog naar verwijzen. Ingeval van kortdurende vestiging hebben we het dan over verzoeken aan en bij burcht over verplichten tot..
Conclusie: ik zou ook beide benoemen maar 1e variant dus minder dwingend.

Groeten, Art.

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 30 mrt. 2020 om 13:59 heeft Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl> het volgende geschreven:

> Hoi Art.
>
> die heb ik verplaatst van het hoofdstuk communicatie waar had jij hem ingebracht, naar het kopje landelijk handelingsprotocol (p6), waar ook de rest van het provinciale beleid staat:
>
> Risico voor mens en (huis)dier:
> In het Interprovinciaal Wolvenplan wordt ook aan maatregelen aandacht gegeven ingeval er zich een zeker risico van de Wolf voor de mens voordoet. Te denken valt aan een dier dat mensen veelvuldig opzoekt (bijv. omdat het gevoerd is) of agressief gedrag naar mens of hond vertoont. Dit geldt ook wanneer een wolf honden op besloten erf of (herhaaldelijk) in goed beschermde gebieden doodt.
> In eerste instantie zal men proberen het gedrag van het dier te veranderen en het zo weer schuw te maken zodat het mensen weer gaat mijden. Mocht dat niet baten of het risico te groot zijn geworden, dan kan het college van GS op grond van Wet natuurbescherming (art. 3.8 lid 5 b3) beslissen om het vangen of doden van een individuele wolf toe te staan wanneer de volksgezondheid of openbare veiligheid in het geding is. Bij acute dreiging is de politie op basis van Gemeentewet, art. 175 en 176, bevoegd het dier te doden.
>
> Je opmerking dat als de wolf zich vestigt we het faunabeheer opnieuw tegen het licht moeten houden heb ik verplaatst naar p7 , onder het kopje ‘Veluwe/leefgebied & wolvencommissie’:
>
> Binnen een eenmaal vastgesteld leefgebied zal bij vestiging van een wolvenpaar zowel de jacht als beheer en schadebestrijding tegen het licht worden gehouden en zo nodig aangepast. Naar verwachting zullen er geen grootschalige aanpassingen nodig zijn.
>
> Redenatie was dat dit pas aan de orde is bij een officiele vestiging. Maar misschien toch niet de beste plek?
>
> Groet, Art.

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 30 maart 2020 12:04
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Wolf

Dag Art.

Mis duidelijk de verwerking van aanvullende suggestie/verwijzing:

Risico voor mens en (huis)dier:

In het Interprovinciaal Wolvenplan (tabel 1a) wordt ook aan maatregelen aandacht gegeven ingeval er zich een zeker risico van de Wolf voor de mens voordoet. Te denken valt aan publiek zoekend of agressief gedrag naar mens of hond. Dit geldt ook wanneer een Wolf honden op besloten erf of (herhaaldelijk) in goed beschermde gebieden doodt.

Het college van GS kan op grond van Wet natuurbescherming (art. 3.8 lid 5 b3) beslissen om het vangen of doden van een wolf toe te staan wanneer de volksgezondheid of openbare veiligheid in het geding is. Bij acute dreiging is de politie op basis van Gemeentewet, art. 175 en 176, bevoegd het dier te doden.

Verder onderaan blz. 6 de opmerking dat we (als SBB) bij vestiging vos gehouden zijn om het bestaande faunabeheer tegen het licht te houden en eventueel aan te passen. (Al dan niet verwerking van andere opmerkingen is aan jou)

Gaat definitieve versie nar Fauna coördinatoren met verzoek om verspreiding en komt het ook op digitalis ?

Groeten, Art.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Medewerker Staatsbosbeheer Overijssel
* ondernemers
* faunabeheer
* recreatie

Staatsbosbeheer
T 0548 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op ma, di, woe ochtend

Propaanstraat 9 | 7463 PN Rijssen

<image001.jpg>

<image002.png>

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: vrijdag 27 maart 2020 21:36
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Wolf

Dag Art. 5.1. lid 2,

Er is nu een nieuwe versie van het handelingskader wolf.
@Art. : Ik heb je punten overgenomen, maar ze staan soms op een andere plek dan waar jij ze neergezet had. Ook de punten uit de mail van Art. nog een keer doorgelopen, staat er volgens mij allemaal wel in, mede dankzij jouw inbreng.
@Art. klopt het communicatieverhaal zo nog altijd?

Volgende stap is m.i. de nieuwe versie verspreiden naar de fauna-coördinatoren en het wolventeam. Hebben jullie nog aanvullende suggesties?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 2 maart 2020 14:32
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Wolf

Dag Art.,

Hierbij mijn reactie op handelingskader Wolf (wat later als gebruikelijk)
Volgens mij is deze aangepaste versie op zich lading dekkend.

In rood zie je enkele geadviseerde aanvullingen. De aanvulling over risico's voor de mens heb ik toegevoegd.

Verder graag aandacht voor het volgende:

- Ik ga ervan uit dat ook dit weer een intern document wordt
- In mijn beleving geldt de in kader beschreven benadering in principe de SBB gronden
- Art. 5.1. lid 2 stond wel in vorige, is nu geschrapt, hij heeft aangegeven wel open te staan als deskundige vraagbaak maar voor het gevolg van oproepen zich bij voorkeur voor werkgebied Twente wil beperken.

  Op blz. 9 staat dat meldingen van zwervende Wolf ook door ons bij WiN wordt gemeld. (zou in dit geval alle gronden betekenen ?)
  Op blz. 11 staat dat communicatie gezamenlijk wordt gedaan. Volgens mij bepaald de eigenaar/TBO waar melding plaatsvindt of soort zich vestigt
  op welke wijze de verdere communicatie wordt ingezet. Ik denk dat het goed is om dit onderscheid te maken.

  Doorlinken lukt nog niet, maar dat gaat vast nog goedkomen.

  Succes met definitieve verwerking.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Medewerker Staatsbosbeheer Overijssel
* ondernemers
* faunabeheer
* recreatie

Staatsbosbeheer
T 0548 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op ma, di, woe ochtend

Propaanstraat 9 | 7463 PN Rijssen

<image001.jpg>

Memo

Datum: 30-3-2020
Van: Art. 5.1. lid 2
Aan: Art. 5.1.
Onderwerp: wolven, rasters en pachtovereenkomsten

Vraagstelling:
Is Staatsbosbeheer op basis van enige afspraak, regeling of (subsidie)voorwaarde verplicht om wolvenwerende rasters te plaatsen danwel te bekostigen ?

Beperking:
Er is een aantal vragen gesteld m.b.t. de komst van de wolf i.r.t. tot rasters, SNL en protocollen. In dit advies wordt ingegaan op de wolf i.r.t. tot onze rasters, onze pachters en bijbehorende aspecten zoals een overeenkomst en eventuele schade-aspecten. Op de publiekrechtelijke aspecten als snl e.d. (inclusief publiekrechtelijke schadeverhaal mogelijkheden) wordt in dit advies niet ingegaan

Vetrekpunt
De wolf is een zogenaamde res nullius, een zaak die van niemand is, en daarmee ook niet van Staatsbosbeheer. Dit betekent in beginsel dat voor zover de wolf schade veroorzaakt Staatsbosbeheer hiervoor niet aansprakelijk is. Staatsbosbeheer staat niet afwijzend tegenover de komst van de wolf, maar voor zover ik w
eet propageert zij niet dat de wolf ook (gehouden) schapen gaat consumeren.

De vraag die dan opkomt is hoe de komst van de wolf zich verhoudt met de ingebruikgevingen die er zijn vanuit Staatsbosbeheer aan agrariërs. In het bijzonder die ingebruikgevingen die zien op schapen die op heidevelden worden ingezet als begrazingsmaatregel, waarbij Staatsbosbeheer eigenaar van het raster is c.q. de ingebruikgeving doet met een raster. Wat mag onze klant in deze verwachten c.q. hoe zit het juridisch, privaatrechtelijk gezien.

Staatsbosbeheer geeft heidevelden in gebruik uit aan verschillende soorten gebruikers op basis van verschillende type overeenkomsten (pacht, huur, etc). Voor gescheperde kuddes is er m.i. niet zoveel aan de hand. Hier speelt de rasterproblematiek niet, en zal de herder zelf het nodige moeten doen c.q. in acht moeten nemen om ervoor te zorgen dat zijn dieren veilig zijn. Hierna zal dan ook worden uitgegaan van de situatie dat het geen gescheperde kudde betreft en er sprake is van een geliberaliseerde pachtovereenkomst.

Het betreffende heideveld wordt in gebruik gegeven met een raster wat Staatsbosbeheer daar geplaatst heeft c.q. zijn eigendom is. In de overeenkomsten wordt het reguliere onderhoud voor deze rasters bij de pachter neergelegd.[1] Tevens wordt in de overeenkomst de pachter de mogelijkheid ontnomen om een beroep te doen op een gebrek aan het raster. Als dit het geval is blijft dit voor zijn risico, tenzij ..... waarbij de “tenzij” aldus wordt ingevuld dat er sprake moet zijn van grove schuld of opzet t.a.v. ‘defect’ raster door toedoen van Staatsbosbeheer wil de pachter een beroep kunnen doen op deze clausule).

---

[1] Terzijde: er is geen verdiepend onderzoek gedaan of het pacht- of een inscharingsovereenkomst betreft, er wordt in dit advies uitgegaan van de fictie dat het een (niet ter discussie staande) geliberaliseerde pachtrelatie / verhouding betreft tussen partijen.

In beginsel is de pachter zelf verantwoordelijk voor zijn dieren, het toezicht hierop en de wijze waarop hij zorgt voor de veiligheid van zijn dieren. Staatsbosbeheer geeft de grond met een raster aan de pachter in gebruik. De pachter mag verwachten dat dit raster bij aanvang deugdelijk is. Als dit niet het geval is zal hij hierop moeten ageren richting Staatsbosbeheer. Duidelijk is wel dat het geen specifieke wolfkerende rasters betreft, maar gangbare reguliere rasters. Het hoeft niet verkeerd te zijn om dit bij aanvang van het gebruik duidelijk te maken om zo de juiste verwachtingen te managen. Het voorkomt mede ook dat je hierover een (juridische) discussie krijgt. Voor zover een pachter dit dus niet afdoende vindt, zal hij in eerste instantie zelf maatregelen moeten nemen en dit voor zover nodig dienen af te stemmen met het beheer. Het staat hem uiteraard vrij om geen maatregelen te nemen, maar als hij van die bewuste keuze schade ondervindt van de wolf, dan is deze schade in principe voor zijn rekening en risico. Hij kan de schade dus niet verhalen bij Staatsbosbeheer (misschien wel ergens anders).

De huidige overeenkomsten en de bijbehorende algemene voorwaarden zijn echter niet helemaal synchroon. Hetgeen in de algemene voorwaarden is opgeschreven over rasters geldt namelijk specifiek voor graslandbeheer. Deze casus betreft hier echter inzet van schapen op heidevelden. Daarvoor is niet iets specifieks opgenomen. Ook wordt niet nader gespecificeerd om wat voor rasters e.d. het gaat.

Aanbevelingen / advies:
Gezien het feit dat, voor zover ik heb kunnen nagaan, er binnen Staatsbosbeheer ongeveer 35 van dit type ingebruikgevingen zijn en in een 3 tal provinciale eenheden deze beheerbegrazingsmaatregel in het geheel niet voorkomt, zou mijn voorstel zijn om niet de algemene voorwaarden te herschrijven en/of aan te passen. Mijn voorstel is om in de basis geliberaliseerde pachtovereenkomst een paar specifieke bepalingen op te nemen t.a.v. de rasters, eventuele schade, etc. Ook kunnen een paar passages uit de algemene voorwaarden niet van toepassing verklaard worden en deze vervangen worden door de bijzondere afspraken in de basis pachtovereenkomst. Dit maakt helder wat een pachter wel of niet mag verwachten en borgt de positie van beide partijen mogelijk beter, dan de terugval optie op de wet, zoals nu voor een deel het geval is.

Voor zover de pachter zelf maatregelen neemt, dienen deze m.i. wel in overleg met Staatsbosbeheer plaats te vinden. Er moeten dan goede afspraken worden gemaakt over wat mag worden toegepast en voor wiens rekening dit komt. Verder moet worden geregeld wie eigenaar is van welke rasters (als de pachter aanvullende rastermaatregelen neemt) en wie deze weg moet nemen aan het einde van de pachtovereenkomst dan wel aan wie deze verblijven bij achterblijven hiervan.

Voor zover de situatie ontstaat dat er in alle redelijkheid niet meer op deze wijze beheerd kan worden (a.g.v. grote roedels, te veel schade of overlast etc.) zou overwogen kunnen worden om deze wijze van begrazingsbeheer niet meer toe te passen dan wel te kijken of het op zo'n manier ingezet / uitgevoerd kan worden dat dit voor beide partijen naar tevredenheid werkt.

Ar 30-03-2020

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl>
Verzonden: dinsdag 31 maart 2020 15:10
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: RE: grazers en publiek
Bijlagen: Verkenning toekomstig management wolf_20200306.pdf

Hoi Art.

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Nu vanavond maar eens afwachten wat de nieuwe landelijke regels worden.

Bijgaand de definitieve versie van de verkenning toekomstig management wolf. Je mag het 1 op 1 delen met bijvoorbeeld collega's, maar we willen het nog niet delen met de media en ook niet op een site hebben staan.

Groet, Art.

Teamleider Kennis & Informatie
Afd. Natuur & Landschap / 's Graveland
06-Art. 5.1.

www.natuurmonumenten.nl
Ik werk niet op vrijdag

Doe mee met Natuurmonumenten en bescherm natuur in Nederland.

Natuurmonumenten

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: zaterdag 28 maart 2020 14:21
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl>
Onderwerp: RE: grazers en publiek

Ha Art. 5.1.

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Lukt het ook om de draad van je nieuwe functie vanuit huis op te pakken? Lijkt me behoorlijk lastig als je mensen niet in persoon kan spreken.

Groet, Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl]
Verzonden: woensdag 25 maart 2020 17:31
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: grazers en publiek

Hoi Art.

Natuurlijk wil dat doen.

Hoe gaat het thuiswerken bij ? Mij bevalt het wegvallen van reistijd prima, en in het zonnetje is het heerlijk koffie drinken in de tuin, maar al dat lange bellen of Skypen is wel vermoeiend.

Groet, Art.

Teamleider Kennis & Informatie

Afd. Natuur & Landschap / ‘s Graveland
06-Art. 5.1.

www.natuurmonumenten.nl

Ik werk niet op vrijdag

Doe mee met Natuurmonumenten en bescherm natuur in Nederland.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: dinsdag 3 maart 2020 15:18
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Natuurmonumenten.nl>
Onderwerp: grazers en publiek

Hoi Art. 5.1.

Ik heb eindelijk even tijd gevonden om het stuk over begrazing en publiek af te ronden, waar we een hele tijd geleden al gezamenlijk eens naar gekeken hebben. De wijzigingen/aanvullingen die we indertijd hebben besproken heb ik er in verwerkt, en ook hier en daar het nodige geschrapt. Volgende stap die we hadden afgesproken is uitzetten bij enkele collega’s (buitenmensen, recreatie & communicatie). Wil jij dat in afwachting van je opvolger toch nog doen voor jullie organisatie aub? Reacties mogen rechtstreeks naar mij als dat handiger is.

Groet, Art.
Disclaimer Nederlands English
Disclaimer Nederlands English

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 108

Verkenning toekomstig management wolf

Toekomstig management van wolven in Nederland, een verkenning.

Wolven zijn terug in Nederland. De vijf welpen die in 2019 geboren zijn op de Noord-Veluwe zijn daarvan het beste bewijs. De verwachting is dat de komende jaren meerdere roedels zullen ontstaan. Daarnaast blijven zwervende wolven uit onze buurlanden naar ons land komen. Enkele wolven in een natuurgebied zoals de Veluwe is voor veel mensen geen probleem. Dat verandert als wolven in aantal toenemen. Het roept vragen op als: “Hoeveel wolven zijn er straks in Nederland en Europa?”, “Wat betekent dat voor de veiligheid van schapen en ander (klein)vee en het gevoel van veiligheid voor mensen?”, “Hoe moeten we daarop reageren?” en ”Is afschot van wolven onvermijdelijk?”.

Een debat over wolven roept snel emoties op, en daarom moeten we tijdig verwachtingen delen en in gesprek gaan over de gevolgen van een groeiende populatie wolven in Nederland. Polarisatie ligt immers snel op de loer. Het is wenselijk nu gezamenlijk vooruit te kijken en te proberen bovenstaande vragen te beantwoorden, als bijdrage aan een gezond debat.

Deze notitie bouwt voort op het Interprovinciaal wolvenplan (2019). Dit plan heeft betrekking op de fase tot en met een territoriaal wolvenpaar met jongen. Hier gaat het juist over de jaren na de eerste voortplanting en wat er gebeurt als er in Nederland steeds meer wolven komen.

1. De wolf terug in Nederland?

De wolf keert terug naar Nederland. Het is gemakkelijk gezegd, maar bij nadere beschouwing ligt de zaak ingewikkelder. In de 150 jaar sinds het dier uit Nederland is verdwenen is het landschap hier ingrijpend veranderd. Enerzijds is het veel drukker geworden: er wonen meer mensen, er is meer bebouwing en infrastructuur, en de landbouw is veel grootschaliger geworden. Anderzijds is er tegenwoordig meer bos dan 150 jaar geleden en ook het aantal potentiële prooidieren is aanzienlijk groter. Maar niet alleen Nederland is veranderd, ook de wolf is niet dezelfde gebleven. Wolven zijn intelligente en snel lerende dieren met een enorm aanpassingsvermogen; wolven van vandaag zijn opgegroeid in en hebben zich aangepast aan een sterk door mensen beïnvloed landschap en zullen zich ook in de toekomst blijven aanpassen.

De wolf laat zich niet leiden door ideeën over grenzen, natuurdoeltypen of icoonsoorten, en ook niet door noties over eigendom, vee of ambtelijke commissies. Nee, de wolf is vooral met zichzelf bezig, met de roedel, met concurrenten, het vinden van een geschikt territorium en het afbakenen ervan, met partners zoeken en het opvoeden van welpen. En met voedsel en het gemak waarmee dat verkrijgbaar is. Vanuit dat perspectief is de wolf altijd op pad gegaan. Vanuit dunner bevolkte gebieden langs de oostgrens van Europa en in Rusland in westelijke richting naar nieuwe gebieden. Door geleidelijke leegloop van het platteland de afgelopen decennia elders in Europa en het verdwijnen van het ijzeren gordijn kon de wolf onbelemmerd verder trekken, geholpen door strikte bescherming in Europese wetten. Op

eigen houtje en niet door mensen uitgezet, bijgevoerd of zelfs maar beschermd door grote afgesloten natuurgebieden.

Voor zwervende wolven, op zoek naar nieuwe territoria of partners of verdreven door andere wolven gaat zo'n zwerftocht altijd door onbekend terrein. De wolf is een opportunist die, gedreven door instinct en toeval, het beste gebruik probeert te maken van de situatie. De aanwezigheid van mensen betekent voor de wolf zowel voedsel als gevaar. Dat voedsel ligt soms zomaar voor het grijpen, met name als het gaat om landbouwhuisdieren zoals schapen en geiten.

Ook in de late Middeleeuwen zwierf de wolf in Nederland door een door mensen bewoond landschap. Een landschap dat door ontginning steeds opener werd met uitgestrekte venen, heidevelden en maar weinig bos. Aan grote prooien ontbrak het grotendeels. Herten en wilde zwijnen waren schaars, de wolf moest het vooral doen met gehouden dieren, zoals schapen en koeien. En daar moet ergens de angst en de afkeer van wolven zijn ontstaan. Anders dan bij overstromingen of andere natuurrampen vormden wolven een risico waaraan je wel wat kon doen; vandaar de intensieve jacht op wolven.

Een veelgehoorde opvatting is dat wolven niet in cultuurlandschappen thuishoren. De waarheid is dat de wolf altijd ook een bewoner van cultuurlandschappen is geweest. We zijn vertrouwd met het beeld van wolven in uitgestrekte toendra's en natuurgebieden in Alaska, Siberië of Yellowstone, maar voor een wolf heeft het cultuurlandschap duidelijk voordelen: weliswaar is de aanwezigheid van mensen een potentieel gevaar, maar voedsel en prooi zijn doorgaans veel gemakkelijker beschikbaar dan in het hoge noorden waar je prooien door metershoge sneeuw moet achtervolgen.

Na een aarzelend begin is het aantal wolven geholpen door strikte bescherming fors gegroeid. In Duitsland nemen de aantallen met 30% per jaar toe. Dat betekent verdere uitbreiding van de leefgebieden en de aantallen wolven, tot er een beperkende factor verschijnt. De Noordzee bijvoorbeeld, een stad, andere territoria of gebrek aan voedsel. Of de grenzen die mensen aan de wolf stellen: tot hier en niet verder. Ook dat zal de wolf niet zoveel uitmaken. Die gaat gewoon verder op pad, op zoek naar andere plekken. Zoals vele soorten zich hebben aangepast aan de aanwezigheid van de mens in het Nederlandse landschap, zo zal de wolf dat ook doen. Dat leidt soms tot verwarrende situaties, zoals wanneer een ogenschijnlijk onverstoorbare wolf door een winkelstraat draaft of wandelaars op enkele meters met een wolf worden geconfronteerd.

Wij krijgen hier geen 'Yellowstone wolven' maar wolven die uit de voeten kunnen in een intensief benut cultuurlandschap en zich steeds aanpassen, nu en in de toekomst. En er zijn de nodige veranderingen op til: met een miljoen geplande nieuwe woningen in 2030 zal Nederland steeds verder verstedelijken. De wolf heeft daar geen weet van, maar zal ermee moeten leren omgaan. En wij, op onze beurt, moeten leren omgaan met die nieuwe situatie.

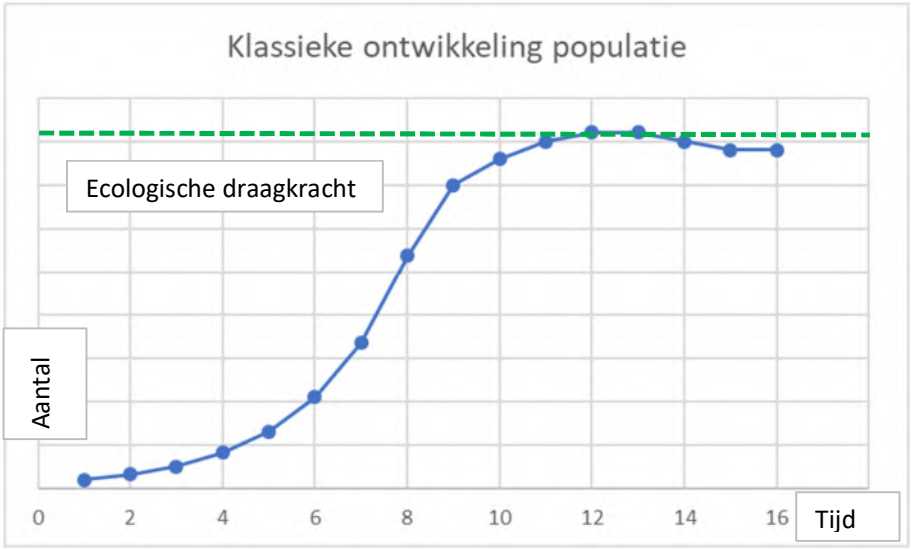
Het feit dat wolven zich uitstekend aanpassen, ook aan een omgeving die verandert, maakt dat ze niet in een hokje te stoppen zijn. Daarom kun je er ook lastig beleid op maken. Wolven zijn niet gebonden aan het natuurdoeltype 'Dennen-eiken-beukenbos' en ook niet aan een eigenaar. Voor je het weet zitten ze 10 of 50 kilometer verderop of in een andere provincie.

Hoe kun je daar goed mee omgaan? Staat heel Nederland straks vol met rasters? Beheer of een beetje beheer of helemaal geen beheer? Is het geven van schadevergoedingen afdoende en compenseert geld ook emotie? Het is belangrijk om daar nu over na te denken. Het aantal wolven groeit gewoon door, zoals bevers, ganzen en andere successoorten ook hebben gedaan, totdat hij de maximum draagkracht van een gebied bereikt, of waarschijnlijker, tot de groei daarvoor al door mensen wordt ingeperkt.

Dus waar staan we over tien jaar? Niet alleen wat betreft de aantallen wolven, maar ook als het gaat om de acceptatie van wolven? In deze zoektocht is conflictarm samenleven het sleutelwoord. Maar wat is conflictarm?

2. Ontwikkeling van de populatie

Laten we eerst kijken naar de verwachte ontwikkeling van de populatie wolven. Een populatie dieren ontwikkelt zich vaak volgens een S-curve zoals die in figuur 1 staat. Indien de mens niet ingrijpt kent de ontwikkeling eerst een voorzichtige start, daarna een snelle groei, gevolgd door een afvlakking als de populatie zijn plafond bereikt. Als alle geschikte ruimte is verdeeld zal door onderlinge strijd, stress en aanrijdingen de overleving afnemen, waardoor de groei van de populatie afvlakt. Het aantal dieren groeit niet oneindig, uiteindelijk limiteert de ecologische draagkracht de omvang van de populatie. Wat de ecologische draagkracht van Nederland is weten we op dit moment niet. De praktijk, de wolf zelf, zal ons dit leren.

Figuur 1. Theoretisch model met de klassieke S-curve van de ontwikkeling van een populatie. Het geeft de autonome ontwikkeling weer zonder ingrijpen door de mens, tot aan het bereiken van de ecologische draagkracht (groene lijn).

Het is dan ook niet eenvoudig te schetsen hoe de wolvenpopulatie zich in Nederland gaat ontwikkelen. Dat hangt af van vele factoren, waaronder het in de vorige paragraaf

beschreven aanpassingsvermogen van de soort. De populatieontwikkeling in Nederland wordt op dit moment vooral bepaald door instroom van zwervende wolven uit Duitsland. Later gaan ook de reproductie en overleving in Nederland meespelen. De groei van een populatie verloopt niet ongeremd; beperkende factoren zijn:

- habitatgeschiktheid (o.a. voldoende prooien, rust);
- uitstroom naar het buitenland;
- sterfte door externe oorzaken (verkeer[1], stroperij, voedselgebrek, ziektes);
- sterfte door interne oorzaken (toenemende onderlinge concurrentie, zoals nu al optreedt in de Duitse deelstaten Sachsen en Brandenburg).

Om een indicatie te krijgen van het aantal wolven dat in een land kan leven zijn modelstudies behulpzaam. Voor Nederland is er helaas geen goede studie beschikbaar[2]. Voor Duitsland is die er wel (Fechter & Storch 2014). Hieruit blijkt dat in Duitsland ruimte is voor 154 tot 1760 roedels, afhankelijk van de input voor het gekozen model. De onzekerheid zit met name bij de inschatting of wolven zich zullen gaan vestigen in dichtbevolkte gebieden. Wolven vestigen zich tot nu toe in gebieden met bevolkingsdichtheden tot 115 mensen per km^2. Ter vergelijking: in Nederland wonen gemiddeld 504 mensen per km^2, wat fors meer is, maar in twintig gemeentes wonen minder dan 100 mensen (CBS). In Duitsland zijn nu 105 wolvenroedels (stand 2018/19) in circa 10% van het landoppervlak. De huidige verspreiding voedt de verwachting dat in Duitsland uiteindelijk ruimte is voor vele honderden roedels.

Relevanter is te kijken naar de groeicijfers van de wolvenpopulaties. Voor heel Duitsland bedraagt die op dit moment ongeveer 30% per jaar. Maar de verschillen tussen de deelstaten zijn groot. In de deelstaat Niedersachsen werd het eerste jong in 2012 geboren en groeit de populatie nu met 60% per jaar, vooral doordat daar relatief veel instroom vanuit de rest van Duitsland plaatsvindt. In het oosten van Duitsland, tegen de grens met Polen ligt de bakermat van de Duitse populatie. Hier zijn in 2000 de eerste jongen geboren en groeit de populatie nog amper. In de deelstaten Sachsen en Brandenburg is de geschatte jaarlijkse groei nog maar 10%. We zien in deze gebieden dat territoriale wolven binnendringende soortgenoten doden, wat een rem zet op de ontwikkeling (DBBW) en illustreert dat er in de praktijk wel grenzen aan de groei zijn. Het mechanisme hierachter is dat wolven territoriale dieren zijn, die hun leefgebied verdedigen en daar geen soortgenoten accepteren, ook niet wanneer er voldoende voedsel beschikbaar is. Die dieren moeten vertrekken of anders worden ze gedood. Op deze manier reguleert de populatie zichzelf.

De genoemde groeipercentages van 10% (populatie nadert plafond), 30% (gemiddelde groei heel Duitsland) en 60% (recent gestarte populatie) hanteren we om scenario's van mogelijke populatie-ontwikkelingen te schetsen. Nu is er in Duitsland nog veel ruimte voor wolventerritoria, maar als de gemiddelde groei van 30% aanhoudt, is binnen 10 jaar het berekende maximumaantal roedels uit de modelstudie bereikt. De praktijk zal anders verlopen, maar het is niet te voorspellen op welke wijze.

[1] In 2019 zijn in Duitsland 97 aangereden wolven geregistreerd (DDBW).
[2] De enige beschikbare modelstudie (Lelieveld 2012) laat zien dat in Nederland optimaal geschikt habitat aanwezig is voor minimaal 14 roedels. Voor de grensstreek werkte het model niet vanwege gebrek aan data uit onze buurlanden.

Het groeiende aantal roedels in Duitsland, en vooral die in Niedersachsen, heeft tot gevolg dat jongen uit deze roedels steeds vaker naar Nederland zullen trekken. Binnen enkele jaren gaan substantiële aantallen Duitse jonge wolven zwerven (overigens ook vanuit België en Frankrijk), waarvan slechts een klein deel een nieuw territorium zal weten te vinden. Het grootste deel zal de zwerftocht niet overleven. Net zoals nu het geval is bij vossen.

Analoog aan de berekeningen voor Duitsland kunnen we dat ook doen voor Nederland. Als we daarbij uit gaan van de groeipercentages van 30% of 60% kunnen binnen een decennium al tien roedels aanwezig zijn. Tegelijkertijd, maar vooral daarna, zullen steeds vaker wolven in suboptimale leefgebieden al dan niet tijdelijk opduiken. Naarmate wolven in minder geschikt habitat leven, neemt de kans toe dat het aandeel vee in hun dieet toeneemt.

Naast de hierboven geschetste scenario's in Duitsland van doorgaande groei tot een specifiek plafond, is er ook een ander scenario denkbaar. Als de maatschappelijke acceptatie voor de wolf in bijvoorbeeld Duitsland afneemt en dit tot gevolg heeft dat de wolvenpopulatie aldaar via afschot actief beheerd wordt, dan leert de ervaring uit beheerde wolvenpopulaties elders in Europa dat de uitstroom aan jonge wolven fors afneemt. Als we dit scenario toepassen op de Nederlandse situatie, betekent dit dat de groei van de Nederlandse wolvenpopulatie meer afhankelijk wordt van eigen aanwas.

3. Bescherming van de wolf

De wolf is een inheemse soort die bescherming geniet onder Europese wetgeving (Habitatrichtlijn – bijlage IV). Waarom heeft de wolf deze bescherming gekregen? Wolven zijn een onderdeel van de Europese natuur en hun aanwezigheid maakt de natuur completer, net zoals de eerder teruggekeerde zeearend en kraanvogel dat doen. Natuurlijke processen, zoals de interactie tussen de wolf en zijn prooidieren, beïnvloeden het landschap. Het wijdverspreide ree en de lokaal voorkomende edelherten en wilde zwijnen moeten weer rekening houden met de kans gepakt te worden door een predator. Ze zullen hun gedrag aanpassen en plekken mijden waar ze zich onveilig voelen. Op die plekken krijgt de verjonging van het bos weer meer kans (Kuijper *et al.* 2013, van Ginkel *et al.* 2018). Wolven dragen ook bij aan de gezondheid van hun prooidierpopulaties. Zieke, oude en jonge dieren zullen als eerste gepakt worden. De prooiresten die de wolven achterlaten bieden kansen voor soorten die het juist moeten hebben van aas. De raaf is daarvan een bekend voorbeeld, maar ook minder bekende soorten als aaskevers zullen profiteren (Barton *et al*. 2012).

De opgave voor de lidstaten is om te streven naar een 'gunstige staat van instandhouding'. Dit betekent dat de populatie-omvang van de soort groot genoeg is om duurzaam voort te bestaan, het natuurlijke verspreidingsgebied bezet kan worden en dat er voldoende geschikt leefgebied aanwezig is en blijft. Nederland is onderdeel van het natuurlijke verspreidingsgebied van de wolf, wat betekent dat Nederland ook een bijdrage moet leveren aan de gunstige staat van instandhouding.

Als deze situatie is bereikt, en het dus goed gaat met de soort, biedt de wet meer flexibiliteit in de bescherming. Dit betekent dat er onder voorwaarden ruimte ontstaat voor het doden van een wolf. Belangrijke voorwaarden zijn dat aantoonbaar de gunstige staat niet in gevaar mag komen en dat goed gemotiveerd dient te worden waarom niet-dodelijke maatregelen

onvoldoende werken. Voor het verkennen van het toekomstig beheer van de wolf is het dus een belangrijke vraag wanneer de wolvenpopulatie in Nederland zich bevindt in een gunstige staat van instandhouding.

Een populatie bestaat uit een groep dieren die in onderling contact staan. Wolven kennen zeer grote leefgebieden (200 – 300 km^2) die regelmatig landsgrenzen overschrijden. Nederlandse wolven maken samen met die van Duitsland en Polen deel uit van de 'Centraal-Europese laaglandpopulatie'. Vanuit ecologisch perspectief is het dan ook logisch om de gunstige staat van instandhouding op dit geografische schaalniveau te beoordelen en niet op het niveau van lidstaten, zoals gebruikelijk is binnen de Habitatrichtlijn.

Om in Nederland meer flexibiliteit in de bescherming te krijgen is het zaak antwoord te geven op de vraag welke bijdrage ons land moet leveren aan de gunstige staat van instandhouding van de 'Centraal-Europese laaglandpopulatie'. Welke omvang moet de populatie minimaal hebben, welk deel van het oorspronkelijk leefgebied moet bezet zijn, welke genetische diversiteit is noodzakelijk en wanneer is een leefgebied duurzaam geschikt voor wolven?

De exacte invulling van de Nederlandse bijdrage aan de gunstige staat van instandhouding van de 'Centraal-Europese laaglandpopulatie' is niet eenvoudig te bepalen. Het is aan de overheid om deze in Europees verband te bepalen. Deze benadering stelt ook het 'Large Carnivore Initiative for Europe' (LCIE 2008) voor. Het is van belang om voor deze populatie wolven het beheer vorm te geven in een internationaal wolvenmanagementplan.

4. Acceptatie van de wolf

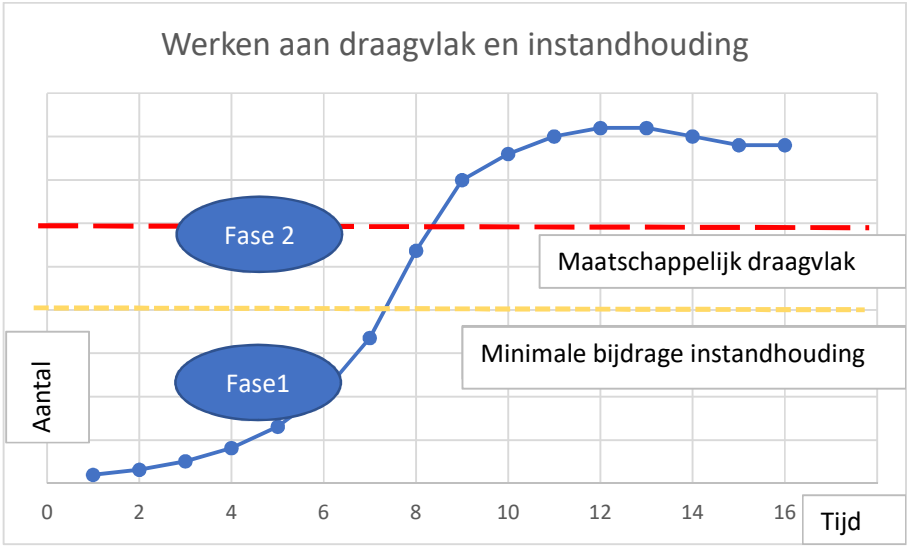
Met de terugkeer van de wolf delen we ons land met een groot roofdier, een dier met consequenties voor de veiligheid van vee en voor het gevoel van veiligheid bij mensen. De wolf een plek geven in ons cultuurlandschap is dan ook niet alleen een fysieke maar vooral ook een mentale uitdaging.

De vestiging en groei van het aantal wolven in Nederland speelt zich af in een landschap waar de mens dominant is. Dat betekent dat we niet alleen te maken hebben met pure ecologische grenzen (ecologische draagkracht) maar ook met sociale, culturele en economische factoren. Dit vertaalt zich naar een maatschappelijk draagvlak; de mate waarin we gezamenlijk in staat zijn ruimte te bieden aan de wolf. Het treffen van adequate preventieve maatregelen speelt daarbij een grote rol. In figuur 2 is het fenomeen maatschappelijk draagvlak toegevoegd aan het verloop van de ontwikkeling van de populatie. Maatschappelijk draagvlak is niet iets statisch, en verschilt tussen groepen mensen. Mensen denken immers verschillend over de relatie tussen mens en natuur. Het gaat daarbij om de balans tussen enerzijds ruimte voor controle en anderzijds je niet gelijk bedreigd voelen als je geen volledige controle hebt. Die balans is geen vaststaand gegeven en onderhevig aan veranderingen.

Onze eerste opgave is om te zorgen dat het maatschappelijk draagvlak hoger ligt dan het niveau van onze minimale bijdrage aan de gunstige staat van instandhouding (figuur 2). Dat is fase 1, de fase waar we ons nu in bevinden en waarin we moeten leren de wolf de ruimte te

bieden. Dat kunnen we doen door het geven van voorlichting zodat mensen een reëel beeld krijgen over de wolf, het verstrekken van tegemoetkomingen in de schade en door het financieel ondersteunen van wolf-werende maatregelen om vee te beschermen (preventie). Wolven bieden ook kansen die je als overheid kunt stimuleren. Denk aan natuurexcursies, die dankzij de wolf nieuwe dimensies krijgen. Ook dat hoort bij fase 1 en het werken aan draagvlak voor de wolf.

Het maatschappelijk draagvlak is geen statisch gegeven. Het is een gemeenschappelijke opgave om het draagvlak op een niveau te krijgen waarbij de minimale bijdrage aan de instandhouding wordt gerealiseerd. Fase 1 is de periode waarin de minimale instandhouding nog niet is bereikt. In fase 2 is dit niveau wel behaald en nemen de wettelijke mogelijkheden toe om in te grijpen bij problematisch gedrag.

Figuur 2. *Theoretisch model met de klassieke S-curve van de ontwikkeling van een populatie, met daarin aangegeven een fictieve minimale bijdrage aan de instandhouding (gele lijn) en een fictief niveau van het maatschappelijk draagvlak (rode lijn).*

Uiteraard moeten niet alleen wij mensen leren in deze eerste fase. Wij zijn in staat om invloed uit te oefenen op het gedrag van de wolven en daar moeten we gelijk mee starten. Door stroom op schapenrasters te zetten leert de wolf dat rasters onprettig voor hem zijn en laat hij schapen met rust. In die gevallen waar de veiligheid van mensen in het geding is kan door het afschieten van rubberen kogels het gedrag van wolven mogelijk worden beïnvloed. Als hier geen lerend effect van uitgaat is afschot van de desbetreffende wolf noodzakelijk (zie kader 1).

Onze wettelijke mogelijkheden tot ingrijpen nemen toe als het maatschappelijk draagvlak hoger ligt dan de minimale instandhouding (fase 2). Als de populatie wolven duurzaam is geborgd komen we in een fase waarbij menselijke belangen meer ruimte krijgen. Het is de fase waarin vooral de wolf moet leren om bijvoorbeeld schuw te blijven en steden te mijden

en geen (landbouw) huisdieren te pakken. Dit leerproces moet ook plaatsvinden binnen het roedel. Jonge dieren leren van hun ouders welke dieren geschikte prooien zijn. Ouders die onprettige ervaringen hebben met stroom bij rasters geven dat door aan hun jongen via hun keuze voor bepaalde prooidieren.

Uit de wetgeving volgt dat we eerst altijd niet-dodelijke maatregelen moeten benutten bij het oplossen van problemen, dat geeft wolven ook de kans om te leren. Bij wolven die onvoldoende weten waar onze grenzen liggen kan, na het doorlopen van de stappen van ontmoedigen en verjagen uiteindelijk afschot aan de orde zijn (kader 1). **De focus ligt daarbij op het voorkomen van problematisch gedrag en niet bij een begrensde omvang van de wolvenpopulatie.** Door problematisch gedrag centraal te stellen ontstaat legitimatie om te handelen, zowel juridisch als een grotere kans op brede maatschappelijke steun.

Uiteraard kan het beperken van de aantallen wolven middels afschot ook een middel zijn om problematisch gedrag te beperken. Kleinere aantallen wolven kunnen in theorie voor minder problemen zorgen. Al geldt ook hierbij dat preventieve maatregelen om vee te beschermen net zo noodzakelijk blijven; enkele wolven kunnen verantwoordelijk zijn voor een merendeel van de schade. De relatie tussen populatiebeheer en het voorkomen van schade is dan ook niet makkelijk te leggen. Populatiebeheer kan zelfs averechts werken (Imbert *et al*. 2016). Een ingreep bij problematisch gedrag is wel goed te motiveren en dit sluit aan bij de huidige wetgeving[3]. Het instellen van een quotum voor wolven doet ook geen recht aan de breed onderschreven noodzaak natuur meer ruimte te geven in onze leefomgeving.

Voorbeelden problematisch gedrag en handelingsperspectief

Herhaaldelijke aanval op adequaat beschermd vee

Indien goed beschermd vee[4] toch herhaaldelijk wordt aangevallen moet afschot van de betrokken wolven overwogen worden. Ervaringen uit het buitenland leren ons dat afschot van een enkele wolf uit een roedel juist kan leiden tot extra aanvallen op vee (Imbert *et al*. 2016). Dit omdat na het doden van één van de ouderdieren het roedel uit elkaar valt, waarna de jongen voor zichzelf moeten gaan zorgen en deze bovendien geleerd hebben dat vee een relatief gemakkelijke prooi is. Afschot van het volledige roedel kan dan noodzakelijk zijn, hetgeen een grote ingreep is in de wolvenpopulatie.

[3] Het Hof van Justitie voor de Europese Unie heeft in oktober 2019 uitspraak gedaan over de voorwaarden die gelden bij preventief afschieten van wolven (beheerjacht). In de Finse zaak die voor lag bleek niet aan de strikte voorwaarden te zijn voldaan. https://europadecentraal.nl/eurrest/wanneer-mag-er-op-wolven-worden-gejaagd/

[4] Voor de definitie van 'adequaat beschermd' verwijzen wij naar de richtlijnen van BIJ12/Faunafonds.

Kader 1. Voorbeelden van handelingsperspectief bij problematisch gedrag

Het beheer van wolven richt zich op het voorkomen van problematisch gedrag. Van problematisch gedrag is sprake indien wettelijke belangen worden geschaad, zoals volksgezondheid, openbare veiligheid, belangrijke schade aan gewassen, vee of bossen schade aan flora en fauna. Hieronder zijn een aantal casussen uitgewerkt.

<u>Schade aan vee:</u>

Fase 1, gunstige staat van instandhouding nog niet bereikt:

- Vee in officieel wolvenleefgebied* verdient adequate bescherming tegen aanvallen van wolven (conform afspraken IPO-wolvenplan, inclusief tijdelijke tegemoetkoming bij schade).
- Bij wolven die vee doden buiten officieel wolvenleefgebied dient de diereigenaar in alle gevallen een tegemoetkoming van de schade door de overheid te ontvangen.

**Als een wolf ergens langer dan een half jaar verblijft is er sprake van een territorium en publiceert de provincie een kaart met het leefgebied (IPO 2019).*

Fase 2, gunstige staat van instandhouding is bereikt:

- Vee in officieel wolvenleefgebied dient adequaat te worden beschermd tegen aanvallen van wolven (conform afspraken IPO-wolvenplan, inclusief tijdelijke tegemoetkoming bij schade).
- Bij wolven die vee doden buiten officieel wolvenleefgebied dient de veehouder in alle gevallen een tegemoetkoming van de schade door de overheid te ontvangen.
- Wolven die zich vestigen in streken met nauwelijks wilde prooien dienen actief te worden verjaagd (bijv. afschieten rubberkogels). Indien hier geen leereffect van uit gaat mogen deze wolven worden gedood.
- Wolven die herhaaldelijk adequaat beschermd vee aanvallen mogen worden gedood.

<u>Openbare veiligheid:</u> (fase 1 en 2)

- Een wolf die zich langdurig ophoudt in stedelijk gebied dient allereerst te worden ontmoedigd (wegnemen of afdekken van voedselbronnen), waarna zo nodig actief verjaging plaatsvindt (middels het afschieten rubberkogels). Indien hier geen leereffect vanuit gaat (wolf verlaat stedelijk gebied niet), dan mag deze wolf worden gedood.
- Een wolf die naar oordeel van de burgemeester een acuut gevaar vormt voor de veiligheid van mensen mag worden gedood;
- Een wolf die meermaals mensen benadert (binnen 30 meter), bijvoorbeeld omdat hij gevoerd is en daardoor mensen associeert met voedsel mag worden gedood**. Het voeren van wolven is overigens verboden en strafbaar.

Hybride wolven (1ste of 2e generatie kruisingen met honden) worden gedood om verdere genetische vermenging tegen te gaan.

** *Zie voor een toelichting LCIE 2019 (Management of bold wolves).*

Vestiging in recreatiegebied Randstad

Wanneer een wolf zich vestigt in een recreatiegebied in Zuid-Holland, zal het aantal reeën dat hier leeft te laag zijn om een roedel te voeden. Vestiging van een territorium is dan onwaarschijnlijk, maar is ook ongewenst. Naast de grote kans op aanvallen op vee, is ook de kans op interacties met honden hier groter, wat kan leiden tot ongewenste hybridisatie of agressief territoriaal gedrag richting honden. Getracht moet worden de wolf eerst actief te verjagen om zo vestiging te ontmoedigen. Als dit niet effectief is dan is afschot de volgende stap.

Zwervende jonge wolven

In een situatie zonder veel afschot in Duitsland zal naar onze verwachting over tien jaar een situatie ontstaan waarin we jaarlijks te maken krijgen met (vele) tientallen zwervende wolven uit eigen land en vooral uit Duitsland. De kans op overleving van deze jongen is laag. Naast verkeerslachtoffers zullen de meeste jonge wolven sterven doordat gevestigde wolven ze doden bij het indringen in hun territorium. Een deel van de jongen zal besluiten in het eigen roedel te blijven en zich niet voort te planten. Of het wolvenjong ontdekt toch een eigen gebied, ver weg.

Zwervende jonge wolven buiten erkend wolvengebied vormen een groot risico voor vee omdat niet voorspelbaar is waar preventie nodig is. Als er plekken zijn waar dit wel voorspelbaar is, dan zal ook daar ingezet moeten worden op preventie. Hoe meer zwervers er zijn, hoe groter de kans dat onbeschermd vee gedood wordt. Het betalen van een reële tegemoetkoming in de schade is hierbij de passende maatregel. Uiteraard kunnen eigenaren van vee uit eigen initiatief wolfwerende maatregelen treffen. Vrijwilligers zoals die van Wolf-Fencing Nederland bieden hierbij de helpende hand.

5. Bouwstenen voor toekomstig management

De aanwezigheid van wolven in Nederland roept vragen op over de veiligheid van vee, honden en mensen. Wolven zijn welkom binnen de grenzen van wat de maatschappij kan accepteren. Management in brede zin is dan ook noodzakelijk. Op basis van bovenstaande verwachtingen komen onderstaande auteurs tot de volgende bouwstenen voor het beheer van wolven in Nederland:

<u>Afspraken</u>

- Stel samen met onze buurlanden een internationaal wolvenmanagementplan op voor de ‘Centraal-Europese laaglandpopulatie’.
- Bepaal binnen dit internationale kader de bijdrage van Nederland aan de gunstige staat van instandhouding van deze wolvenpopulatie.

<u>Draagvlak</u>

- Streef ernaar dat het maatschappelijk draagvlak voor wolven in Nederland hoog genoeg is (en blijft) zodat Nederland haar minimale bijdrage aan de gunstige staat van instandhouding kan leveren.

- Stimuleer draagvlak voor de wolf via bijvoorbeeld voorlichting, compensatie bij schade aan vee en ondersteun financieel de kosten van preventieve maatregelen. Benut de economische kansen die de wolf als economische motor biedt.
- Zorg dat partijen met elkaar in dialoog gaan, zorg voor persoonlijk contact, zeker ook op lokaal niveau.

Preventie

- Roep op tot het treffen van preventieve maatregelen om vee te beschermen tegen een aanval door wolven (in wolvengebied en corridor gebieden, overal waar wolven geregeld voorkomen).
- Schuwe wolven dragen bij aan maatschappelijke acceptatie, stimuleer dat wolven leren waar onze grenzen liggen.
- Voorkom dat wolven mensen associëren met beschikbaarheid van voedsel (niet voeren!).

Maatregelen

- Plaats bij het management van wolven preventie van problematisch gedrag centraal. Stel een heldere escalatieladder op, het Limburgse faunabeheerplan bever is daarvoor een goed voorbeeld (Faunabeheereenheid Limburg 2018).
- Afschot moet goed gemotiveerd zijn en is pas aan de orde nadat ontmoediging en verjaging onvoldoende effectief zijn gebleken (aflopen escalatieladder).
- Accepteer niet dat wolven herhaaldelijk goed beschermd vee aanvallen. Afschot van het volledige roedel kan dan noodzakelijk zijn.
- Accepteer geen vestiging van wolven in streken waar je op voorhand problematisch gedrag van wolven verwacht.

Samenleven met wolven vereist een wederzijds leerproces. Daarin zullen wolven moeten leren waar hun aanwezigheid wel wordt getolereerd en waar niet. Maar omgekeerd zullen wij als maatschappij moeten leren om rekening te houden met de aanwezigheid van roofdieren in ons landschap, door hen enerzijds duidelijke grenzen aan te geven en anderzijds hen de ruimte te geven die nodig is voor een conflictarm samenleven. Soms is overlast onvermijdelijk; dan komt het eropaan om als samenleving mensen die daar mee te maken krijgen goed te ondersteunen.

De auteurs van dit stuk zijn in alfabetische volgorde: Art. 5.1. lid 2 sub (Centre Connecting Humans and Nature – Radboud Universiteit), Art. 5.1. lid 2 sub (Zoogdiervereniging), Art. 5.1. (Studio Wolverine), Art. 5.1. (op persoonlijke titel), Art. 5.1. lid (ARK Natuurontwikkeling) & Art. 5.1. lid 2 sub e (Vereniging Natuurmonumenten)

Nijmegen, 6 maart 2020

Bronnen

Barton P.S., Cunningham S.A., Lindenmayer D.B., Manning A.D. 2012. The role of carrion in maintaining biodiversity and ecological processes in terrestrial ecosystems. Oecologia. https://www.researchgate.net/publication/231175863_The_role_of_carrion_in_maintaining_biodiversity_and_ecological_processes_in_terrestrial_ecosystems

DDBW https://dbb-wolf.de/Wolfsvorkommen/territorien/karte-der-territorien (bekeken december 2019)

Faunabeheereenheid Limburg 2018. Faunabeheerplan bever 2017-2020. https://limburg.faunabeheereenheid.com/wp-content/uploads/sites/8/2016/06/FBP-Bever-2017-2020-Limburg-PDF.pdf

Fechter D. & Storch I. 2014. How Many Wolves (*Canis lupus*) Fit into Germany? The Role of Assumptions in Predictive Rule-Based Habitat Models for Habitat Generalists. PlosOne.

van Ginkel A. *et al.* 2018. Wolves and Tree Logs: Landscapescale end fine -scale risk factors interactively influence tree regeneration. Ecosystems. https://www.researchgate.net/publication/325350770_Wolves_and_Tree_Logs_Landscape-Scale_and_Fine-Scale_Risk_Factors_Interactively_Influence_Tree_Regeneration

Imbert C. *et al.* 2016. 'Why do wolves eat livestock? Factors influencing wolf diet in northern Italy', Biological Conservation. Elsevier Ltd, pp. 156-168.

IPO 2019. Interprovinciaal wolvenplan. IPO, Den Haag. https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2019/01/Interprovinciaal-wolvenplan.pdf

Kuijper *et al.* 2013. Landscape of fear in Europe: wolves affect spatial patterns of ungulate browsing in Bialowieza Primeval Forest, Poland. Ecography 36: 1263-1275.

LCIE 2008. Guidelines for Population Level Management Plans for Large Carnivores. https://ec.europa.eu/environment/nature/conservation/species/carnivores/pdf/guidelines_for_population_level_management.pdf

LCIE 2019. Management of bold wolves. https://www.lcie.org/Home/ArtMID/6976/ArticleID/114/The-management-of-bold-wolves

Lelieveld G. 2012. Room for wolf comeback in the Netherlands. Internship for MSc Ecology, Vrije Universiteit Amsterdam.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>
Verzonden: vrijdag 17 april 2020 11:17
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: opzoek naar partners voor consortium 'automatisch monitoren van soortengemeenschappen'
Bijlagen: Predatoren in beeld_partners_3_4_2020.docx

Beste Art. 5.1. lid 2

Samen met een aantal consortium partners (Sovon, de Nederlandse Zoogdiervereniging, Sensing Clues, DIKW-intelligence en Van Hall Larenstein) zijn wij bezig een projectvoorstel te ontwikkelen dat als doel heeft de ontwikkeling van een ‘sensing network’ dat automatisch meerdere soorten (d.w.z. soortgemeenschappen) kan monitoren in openlandschappen. Je kunt hier denken aan het identificeren van soorten, eventueel gedrag herkennen, en mogelijk ook interacties tussen soorten vastleggen. Deze technologie moet beheerders helpen in het maken van keuzen in de praktijk.
Wij zijn nog opzoek naar partners die kunnen bijdragen aan dit project, in de vorm van kennis over natuurgebieden en soorten, het beschikbaar stellen van onderzoeksgebieden, etc. Maar ook partners die wensen hebben mbt, of willen meepraten over het beheer van soortengemeenschappen en met name de verzameling en het gebruik van gegevens hierover.

We gaan binnenkort een workshop organiseren waarin potentiele partners of geïnteresseerden kunnen meedenken over het probleem en de oplossingsrichtingen. Bovendien gaat we een workshop organiseren waar de laatste stand van zaken met betrekking tot sensor technologie voor natuurbeheer wordt gepresenteerd en bediscussieerd in het kader van dit project.
Indien Staatsbosbeheer bij dit project betrokken wil zijn, als klankbord, of partner of in een andere vorm, dan hoor ik dat graag.
En als jullie geïnteresseerd zijn, dan zou ik graag eens een keer willen bellen om het een en ander toe te lichten.
Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e

Lecturer Wildlife Management & senior researcher / Postdoc Wageningen University
Department of Wildlife Management / Resource Ecology Group
University of Applied Sciences Van Hall Larenstein / Wageningen University
Agora 1, 8934 CJ Leeuwarden / Droevendaalsesteeg 3, 6708 PB Wageningen
The Netherlands
Tel: **31 (0)58 Art. 5.1. lid @hvhl.nl / Art. 5.1. lid 2 @WUR.nl

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 109

Predatoren in beeld

Predatoren in beeld

Onderzoek naar het automatisch monitoren van soortengemeenschappen voor het beheer van bedreigde diersoorten

Achtergrond

Het beheer van beschermde soorten is momenteel vaak gebaseerd op fragmentarische kennis uit de literatuur en het oordeel van deskundigen, hoewel dit op maat verzamelde gegevens van soorten op lokaal niveau vereist. Ondanks dat dergelijke op maat verzamelde veldgegevens belangrijk zijn voor het beheer van soorten, worden deze gegevens zelden gebruikt, omdat ze nauwelijks beschikbaar zijn, moeilijk zijn te verzamelen, en ze veel geld en manuren kosten. Vooral de benodigde kennis voor beheer van landschappen waar meerdere roofdieren en beschermde prooisoorten actief zijn vereist complexe data van verschillende soorten. Het beheer van roofdieren voor het behoud van beschermde soorten blijkt vaak onvoldoende effectief als dat beheer zich beperkt tot één soort roofdier. Actuele voorbeelden hiervan zijn het beheer van weidevogels, korenwolf, en het beheer van steenmarter, blauwe reiger, kraai, vos en andere roofdieren.

Nieuwe mogelijkheden

Recente ontwikkeling in de digitale technologie zorgen voor een verandering in de manier van data verzamelen met "meer, betere, snellere en goedkopere" manieren om gegevens te verzamelen. Vooral de geautomatiseerde verzameling van veldgegevens met verschillende soorten sensoren is veelbelovend. Miniaturisatie en goedkope massaproductie verhogen de beschikbaarheid en het gebruik van deze sensoren.

Praktijkgericht onderzoek

Voor de verzameling van veldgegevens over beschermde soorten en roofdieren willen wij graag een draadloos ‘sensing network’ ontwikkelen dat automatisch verschillende soorten kan identificeren, terwijl hun ruimtelijk patronen en hun gedrag wordt vastgelegd. Daarom zijn wij bezig een consortium samen te stellen dat nog dit jaar een projectvoorstel zal ontwikkelen en daarvoor subsidie zal aanvragen. Het doel van het voorgestelde onderzoek (4 jaar) is de ontwikkeling van een ‘sensing network’ dat automatisch meerdere soorten (d.w.z. soortgemeenschappen) kan monitoren voor het beheer van bedreigde diersoorten. Het consortium zal o.a. bestaan uit Van Hall Larenstein, Sovon, de Nederlandse Zoogdiervereniging, Sensing Clues en DIKW-intelligence.

Waar zijn we naar opzoek?

(complementaire) **partners** die kunnen bijdragen aan dit project, in de vorm van kennis over natuurgebieden en soorten, het beschikbaar stellen van onderzoeksgebieden, kennis over

technische aspecten, cofinanciering, etc. Partners kunnen mogelijk in aanmerking komen voor subsidie.

Workshops

Het consortium organiseert binnenkort een workshop waarin potentiele partners of geïnteresseerden kunnen **meedenken** over het probleem en de oplossingsrichtingen. Bovendien gaat het consortium een workshop organiseren waar de laatste stand van zaken met betrekking tot **sensor technologie** voor natuurbeheer wordt gepresenteerd en bediscussieerd in het kader van dit project.

Contact

We hopen dat hiermee uw belangstelling is gewekt en willen u graag binnenkort hierover bellen of Skypen. Als u geïnteresseerd bent dan graag een mail met uw contactgegevens naar:
Art. 5.1. lid 2 sub @hvhl.nl

GEBIEDSCOMMISSIE
Preventie
Wolvenschade
Gelderland

PERSBERICHT [CONCEPT / v1 / d.d. 07.05.20]
Arnhem, 12 mei 2020

Effectieve afrasteringsmaatregelen weren Veluwse wolf

Nieuwe beelden van een wildcamera op de ~~Noord~~ Veluwe laten zien hoe een wolf wordt tegengehouden door een elektrisch raster rond een schaapskudde. Dit toont aan dat deze wolfwerende maatregelen effectief zijn.

Sinds de komst van de wolf op de Veluwe in 2018 hebben vrijwilligers van het Wolvenmeldpunt van de Zoogdier~~en~~vereniging samen met ~~Staatsbosbeheer~~ de betrokken terreinbeheerders wildcamera's geplaatst in het aangewezen leefgebied van de wolf. Deze monitoring gebeurt in opdracht van BIJ12. De wolf is al meermaals vastgelegd op camera. Op deze nieuwe beelden van een camera op de ~~Noord~~ Veluwe is duidelijk te zien dat de genomen wolfwerende maatregelen effectief zijn. De wolf zoekt een opening in het elektrisch raster om bij de schapen te komen en duwt een paar keer tegen het raster, maar krijgt elke keer een klap stroom. Uiteindelijk maakt de wolf rechtsomkeert en laat de schapen met rust.

Voor de bescherming van deze schaapskudde is gebruik gemaakt van een fijnmazig elektrisch netwerk, gemaakt van flexibel materiaal, een zogenoemd flexinet. Dat is een verplaatsbare afrastering bestaande uit lichte paaltjes en een draadraster met stroomdraden die zijn aangesloten op een schrikdraadklok. Deze omheining voldoet aan de basisprincipes voor wolfwerende voorzieningen waarover consensus bestaat en die ook gelden voor vaste afrasteringen: een hoogte van 120 cm, voorzien van stroomdraden, met hoogstens 20 cm tussen de draden.

Afrasteringsmaatregelen zijn het meest effectief

Deze schaapskudde is onderdeel van de tweejarige pilot die de wolvencommissie heeft opgezet in het kader van de gebiedsgerichte preventie van wolvenschade op de Veluwe. De wolvencommissie werkte sinds vorig jaar aan een gebiedsgericht preventieplan, dat als basis zal dienen voor de provinciale subsidieregeling van wolfwerende maatregelen. Het preventieplan bevat adviezen voor de financiële ondersteuning van schapen- en geitenhouders voor het plaatsen van vaste en verplaatsbare afrasteringen die de wolf kunnen tegenhouden. De commissie acht afrasteringsmaatregelen het meest effectief om schade aan landbouwhuisdieren in Gelderland te voorkomen.

Na een korte consultatieronde van 15 tot 30 april en de verwerking van de opmerkingen is het uiteindelijke preventieplan vandaag ingediend bij Gedeputeerde Staten van Gelderland. Als de verdere besluitvorming loopt zoals voorzien, kan de provincie naar verwachting begin augustus de regeling voor de wolvenpreventiemaatregelen openstellen. Vanaf dat moment kunnen dierhouders een aanvraag doen voor financiële ondersteuning. De inzet daarbij is dat dit met terugwerkende kracht mogelijk is.

Met opmerkingen Art. 5.1. Varianten die ik minder sterk vond…
Veluwse wolf maakt rechtsomkeert, wolfwerende maatregelen werken
Afrastering onder stroom houdt Veluwse wolf tegen

Met opmerkingen Art. 5.1. Klopt het wat ik hier zeg?

Postadres
Postbus 9090, 6800 GX Arnhem

t 026 359 85 68
e wolvencommissie@gelderland.nl

GEBIEDSCOMMISSIE
Preventie
Wolvenschade
Gelderland

Goede samenwerking tussen boer, boswachter, schaapsherder en provincie

Voorzitter van de wolvencommissie Art. 5.1. lid "Het is goed om te zien dat de wolf rechtsomkeert maakt bij dit wolfwerend raster. De komst van de wolf vraagt veel van dierhouders. Zij moeten maatregelen nemen die eerder niet nodig waren, maar ze staan er niet alleen voor. De provincie Gelderland ondersteunt hen financieel om op korte termijn maatregelen te nemen die wolvenaanvallen voorkomen en tegelijkertijd een goede bedrijfsvoering niet in de weg staan."

Art. 5.1. lid ~~boswachter Staatsbosbeheer: "~~De roedel op de Noord-Veluwe wordt nauw gevolgd door de terreinbeheerders en vrijwilligers van het Wolvenmeldpunt. ~~Staatsbosbeheer~~ Terreinbeheerders zie~~nt~~ de wolf als een waardevol dier dat een positieve rol in de Nederlandse ecosystemen kan vervullen. ~~Wij~~Daarom zetten natuurbeheerders ~~zetten onzehun~~ kennis in om de wolf te beschermen in zijn nieuwe leefgebied, en tot een goede samenwerking en draagvlak te komen tussen boer, boswachter en schaapsherder.~~"~~

Met opmerkingen Art. Quote hoeft wat ons betreft niet uit monde van 1 boswachter van 1 organisatie, maar kan misschien ergens in het algemeen worden meegenomen? Boer, boswachter en schaapsherder klinkt namelijk wel goed.

Art. 5.1. lid Art. 5.1. lid 2 sub e en projectleider Zoogdiervereniging: “Als samenleving willen we dat schapen, geiten en andere landbouwhuisdieren veilig kunnen grazen en dat ook blijvend weides en natuurterreinen worden begraasd. Voorzienbare risico’s als gevolg van de komst van de wolf moeten zo veel mogelijk worden beperkt. Dat voorkomt onnodig leed voor het vee en voor de veehouder. Preventie doordat wolven via afrastering bij schapen en/of geiten worden weggehouden is in landen als Duitsland en Zwitserland tot nu toe de meest effectieve wijze gebleken om schade aan landbouwhuisdieren te voorkomen. Daarom wordt daarop ingezet. Door te monitoren op het gedrag van wolven bij de afrasteringen, moet de komende jaren voortdurend worden getoetst of de maatregelen ook in de Gelderse en Nederlandse context effectief zijn."

**

Over de wolvencommissie
De wolvencommissie is op 21 mei 2019 ingesteld door Gedeputeerde Staten van Gelderland en bestaat uit vertegenwoordigers van de schapen- en geitenhouderij, terreineigenaren en gemeenten. De commissie heeft de taak om dierhouders te informeren over en te betrekken bij het besluitvormingsproces over de schadepreventiemaatregelen.

Over BIJ12
BIJ12 handelt namens provincies tegemoetkomingen in faunaschade af. Dit geldt ook voor aanvallen door de wolf. Bij meldingen van dode of gewonde landbouwhuisdierenonderzoek BIJ12 of de schade veroorzaakt is door een wolf. Is dit het geval, dan zorgt BIJ12 voor de afhandeling van de tegemoetkoming. Een andere taak van BIJ12 is monitoring van wolven die nu actief zijn in Nederland.

~~**Over Staatsbosbeheer**~~
~~Staatsbosbeheer beheert het groene erfgoed van Nederland, 273.000 ha natuur. Op de Noord-Veluwe leeft sinds een jaar een roedel wolven, nauwlettend gevolgd door de terreinbeheerders en vrijwilligers van het Wolvenmeldpunt. Staatsbosbeheer ziet de wolf als een waardevol dier dat een positieve rol in de Nederlandse ecosystemen kan vervullen.~~

Over Zoogdiervereniging
De Zoogdiervereniging is in 1952 opgericht als een platform voor iedereen met belangstelling voor zoogdierkunde en zoogdierbescherming. De Zoogdiervereniging heeft zich ontwikkeld tot een professionele organisatie die mensen bijeenbrengt die actief kennis verzamelen, ontwikkelen en uitdragen, met als doel de actieve bescherming van zoogdieren en hun leefgebieden.

**

GEBIEDSCOMMISSIE
Preventie
Wolvenschade
Gelderland

Noot voor de redactie (niet voor publicatie):
Voor meer informatie kunt u contact opnemen met

BIJ12, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl
~~Staatsbosbeheer, contactpersoon pers,~~ Art. 5.1. lid ~~-~~
Wolvencommissie: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo via wolvencommissie@gelderland.nl.
Zoogdiervereniging, 06 Art. 5.1. lid 2 sub e @zoogdiervereniging.nl

Bijlagen:

- video de wolf versus elektrisch raster, plaatsen onder vermelding van Zoogdiervereniging
- foto de wolf versus elektrisch raster, plaatsen onder vermelding van Zoogdiervereniging

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @dierenbescherming.nl>
Verzonden: donderdag 18 juni 2020 16:04
Onderwerp: ter info - publieksonderzoek opinie wolf - Europese burgers

Beste relatie,

Ter info: Gisteren publiceerde LNV het Motivaction onderzoek naar de publieke opinie over de wolf. Vandaag publiceert onze Europese koepelorganisatie Eurogroup for Animals een vergelijkbaar opinieonderzoek onder 6,137 Europese burgers uit 6 lidstaten waar wolven veel voorkomen (Duitsland, Finland, Frankrijk, Italië, Spanje en Polen).
De resultaten vind je hier: https://comresglobal.com/polls/eurogroup-for-animals-wolf-protection-research/. In de infographics zie je vrij snel wat de uitkomsten zijn van het onderzoek. Overwegend positief over de wolf.

Het persbericht van Eurogroup for Animals vind je hier: https://www.eurogroupforanimals.org/news/new-poll-shows-eu-citizens-stand-wolves

In deze blog roepen wij politici op om het beschermingsniveau te behouden en in te zetten op ondersteuning in preventieve maatregelen en innovaties die helpen vee te beschermen – die je nu ook ziet opkomen in ganzenverjaging bv..
https://www.dierenbescherming.nl/wat-wij-doen/actueel/blogs/blog-overzicht/meerderheid-europa-verwelkomt-de-wolf

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Programmamanager in het wild levende dieren
T 088 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @dierenbescherming.nl
Aanwezig op ma / di / do / vr

Dierenbescherming
Service Centrum
Regulusweg 11
Postbus 85980, 2508 CR Den Haag
www.dierenbescherming.nl

Volg ons

Although the information in this mail is compiled with utmost care we don't guarantee it is right and complete. We are not liable for any damage or loss due to use or action based on this info. This message and any attachment(s) are confidential and may contain privileged information intended only for the use of the individual or company named above. If you are not the intended recipient, please email the sender and delete this message and any attachment (s) from your system.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: maandag 29 juni 2020 12:42
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: Wolvenoverleg

Hoi Art.,

Ik kom er later deze week even op terug. We zijn in Drenthe net bezig met een nieuwe ‘structuur’. Voorstel komt morgen in ons PMT.

Groeten Art.

-----Oorspronkelijke afspraak-----
Van: Art. 5.1.
Verzonden: vrijdag 26 juni 2020 12:03
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Wolvenoverleg
Tijd: donderdag 24 september 2020 10:00-13:00 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie: Amersfoort?

Dag allemaal,

het is alweer een tijd geleden dat we een Staatsbosbeheer wolvenoverleg hebben gehad. Voor de zomer gaat het niet meer lukken, is dit een geschikte datum? Aangezien Brabant nu ook aanhaakt, een centrale plek? Of juist behoefte aan een veldbezoek?

Moeten er nog meer mensen aanhaken? In het verleden sloten ook Art. 5.1. lid 2 sub e Woo aan. En tijdens de sessie op de Veluwe deden ook Art. 5.1. lid 2 en Art. 5.1. lid 2 mee.

ik hoor graag jullie ideeën hierover.

groetjes,
Art.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: vrijdag 10 juli 2020 06:57
Aan: Dist Drenthe Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Dist Persinfo; Hummelen, Bert; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Woordvoeringslijn wolf
Bijlagen: 20200623 Woordvoeringslijn wolven Drenthe versie juli 2020.docx

Beste collega's,

Mannetjeswolf GW1261m lijkt een territorium te hebben in Drenthe. Met alleen DNA is er geen periode van zes maanden aangetoond, maar een wolf is, ook recent nog, een paar keer opgedoken voor wildcamera's in Midden-Drenthe. Er is er van een vestiging bestuurlijk gezien nog geen sprake, want het zou ook een andere wolf kunnen zijn. De Provincie heeft inmiddels al wel een gebiedscommissie ingesteld.

Juist nu is het belangrijk om uit een mond te praten over de wolf, passend bij onze rol en positie in Drenthe en Nederland. Daarom hebben we een woordvoeringslijn opgesteld, die je in de bijlage treft.

Neem de tijd om het stuk goed door te nemen. Aanvullingen en verbeteringen zijn van harte welkom. Voor nu is het vooral belangrijk te weten dat **alle vragen van de media die over de wolf gaan naar mij doorverwezen worden. Ik zorg er dan voor dat de vraag bij de juiste persoon – intern of extern – terechtkomt. Tijdens mijn vakantie van 13 juli tot en met 7 augustus kun je persvragen doorverwijzen naar** Art. 5.1.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
Communicatieadviseur

Staatsbosbeheer
Provinciale eenheid Drenthe
M +31 Art. 5.1. lid
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl

Leonard Springerlaan 23 | 9727 KB Groningen
Postbus 333 | 9700 AH Groningen

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 113

20200623 Woordvoeringslijn wolven Drenthe versie juli 2020

Woordvoeringslijn wolven Drenthe
Versie juli 2020

Situatie
Mannetjeswolf GW1261m lijkt een territorium te hebben in Drenthe. Met alleen DNA is er geen periode van zes maanden aangetoond, maar een wolf is, ook recent nog, een paar keer opgedoken voor wildcamera's in Midden-Drenthe. Er is er van een vestiging bestuurlijk gezien nog geen sprake, want het zou ook een andere wolf kunnen zijn.

Vestigt GW1261m zich in Drenthe, dan is dat de eerste wolf in ruim twee eeuwen tijd die Drenthe als territorium uitkiest. Volgens het Interprovinciaal Wolvenplan (IPO, 2019) heeft Provinciale Staten in zo'n geval de mogelijkheid een Gebiedsplan op te stellen en de Gebiedscommissie in te stellen. GS heeft daartoe inmiddels een voorstel gedaan dat woensdag 17 juni in de Statencommissie is besproken.

De gebiedscommissie bestaat uit vertegenwoordigers van de schapensector, landbouw- en natuurorganisaties en heeft Art. 5.1. lid 2 sub e als onafhankelijk voorzitter. De leden zijn: Art. (Staatsbosbeheer, mede namens Natuurmonumenten en Het Drentse Landschap), Art. 5.1. lid 2 sub e (LTO Noord), Art. 5.1. lid 2 sub (Stichting Behoud Drentse schaapskudden) en Art. 5.1. lid 2 (Platform kleinschalige schapen- en geitenhouders). Ans vertegenwoordigt hierin alleen Staatsbosbeheer.

Communicatiestrategie
We stellen ons naast de provincie op. Wij bieden naast hen het verhaal van de wolf in ons terrein. Dit verhaal is feitelijk, praktisch en gericht op de situatie nu: wat betekent de wolf voor onze terreinen, voor onze bezoekers en voor onze pachters? Daarmee dragen wij bij aan grotere acceptatie van de wolf en laten een natuurvriendelijke stem horen in door emoties gevoede opinies. In de communicatie zoeken wij de balans tussen erkenning van de spanning en de toegevoegde waarde van wolf in de natuur. We staan positief tegenover de wolf als onderdeel van het ecosysteem, maar we zijn geen 'wolvenknuffelaars'.

Woordvoering
Alle persvragen worden doorverwezen naar de provinciaal communicatieadviseur (Art.). Hij bekijkt eerst of de vraag beantwoord moet worden door Staatsbosbeheer of door een andere betrokken partij.

Vraag over	Woordvoering bij	Contactpersoon
Begrenzing leefgebied	Gebiedscommissie/Provincie	Art. 5.1. lid 2
Monitoring algemeen	Gebiedscommissie/Provincie	Art. 5.1. lid 2
Monitoring specifieke terreinen	Terreinbeheerder	NM: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo HDL: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Afhandeling schade aan kuddes	BIJ12/Provincie	
Beschermende maatregelen schapen algemeen	Provincie	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Beschermende maatregelen schapen in specifieke terreinen	Terreinbeheerder	
Leefwijze en gedrag wolf	Wolven in Nederland	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
DNA-onderzoek vee	Bij12	085 – Art. 5.1. lid

Woordvoering Staatsbosbeheer
Landelijk woordvoerder dossier wolf: Art. 5.1.
Provinciaal woordvoerder dossier wolf: Art. 5.1. lid 2

Boswachters wolf: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Back-up: provinciaal adviseur Art. 5.1. lid 2 Woo.
We gaan op zoek naar twee boswachters als vervangende back-up.

Kernboodschap bij vestiging
De wolf kiest zelf voor de natuur in Drenthe en daar is hij welkom. Hij heeft het gebied zelf bereikt vanuit Duitsland en geschikt bevonden. In Drenthe wordt al jaren geïnvesteerd in minder versnipperde, verbonden leefgebieden. Daar heeft ook de wolf baat bij. De wolf vindt hier rust, ruimte én voedsel in de vorm van wilde dieren. De wolf is welkom in de natuurgebieden van Drenthe en vervult een positieve rol in het ecosysteem. We zijn nieuwsgierig naar de ontwikkelingen.

We begrijpen dat mensen het spannend vinden. Bezoekers van de kunnen gewoon blijven recreëren op de wegen en paden. De kans dat je een wolf ziet is erg klein. De wolf vermijdt mensen, is schuw. Wel vind je misschien sporen. De wolf ziet de mens niet als prooidier. Wolven zijn soms overdag actief, maar op plaatsen waar er veel menselijke activiteit is, houden wolven er een nachtelijke levenswijze op na.

We snappen goed dat boeren deze ontwikkeling precies volgen vanuit hun zorg voor hun vee. We zien tegelijk dat de provincie hierin zijn rol pakt door het instellen van een gebiedscommissie en door de volgende stappen van het IPO wolvenplan te implementeren.

Rol en positie Staatsbosbeheer
Staatsbosbeheer ziet de wolf als een waardevol dier dat een positieve rol in de Nederlandse ecosystemen kan vervullen. Een spontaan terugkerende wolf is welkom in onze terreinen. We zetten onze kennis in om de wolf te beschermen in zijn nieuwe leefgebied, en tot een goede samenwerking en draagvlak te komen tussen boer, boswachter en schapenhouder/schaapsherder.

Staatsbosbeheer beheert ongeveer driekwart van de natuur in Drenthe. Grote kans dus dat onze terreinen onderdeel zijn van het leefgebied van de wolf. Blijkt dat de wolf een van onze terreinen uitkiest als kerngebied (voorplantingsplaats), dan geven we hem zoveel mogelijk rust. We zorgen ervoor dat bezoekers niet te dicht bij komen en we passen onze werkzaamheden in het gebied aan. We helpen de Provincie met het monitoren van de wolf. Dat doen we op basis van sporen, zichtwaarnemingen en cameravallen in onze terreinen. Veel van onze gebieden worden begraasd door schapen. We willen deze kuddes beschermen tegen de wolf. Dat is maatwerk en daarover zijn we in gesprek met de eigenaren.

Leefgebied
De volgende stap is het vaststellen van het leefgebied van de wolf. Dat gebeurt op basis van DNA-vondsten (prooien, keutels) eventueel aangevuld met zichtwaarnemingen of cameravalwerk. De vaststelling van het leefgebied gebeurt door de gebiedscommissie en is belangrijk om vervolgens in gesprek te gaan met gemeenten, terreineigenaren en schapenhouders in het gebied.

Veelgestelde vragen en antwoorden

Wat zegt het over de natuur?
De wolf heeft Drenthe goedbevonden als leefgebied. Er is rust, ruimte en eten. Wolven eten het liefst wilde hoefdieren zoals ree en die vinden ze hier volop. In Drenthe is er veel geïnvesteerd in ontsnipperen en verbindingen via natuurbruggen en dat helpt ook de wolf. Wolven ontlopen waar mogelijk mensen. Hier in Drenthe is rust en ruimte genoeg.

Hoe leeft de wolf? Waar slaapt ze? Hoe komt ze aan voedsel?

Veel informatie voor publiek staat op www.roeg.tv/wolf. Daar vind je ook het laatste nieuws over de wolf in Drenthe. Er staat ook veel interessante informatie op de website van Wolven In Nederland. www.wolveninnederland.nl

Onze collega's kunnen veel informatie halen op [redacted] Interne link

Wat gaan bezoekers er van merken?
Er bestaat een zeer kleine kans dat je als bezoeker de wolf tegenkomt. De wolf is over het algemeen schuw en gaat de mens uit de weg. De kans dat je wolf ziet is erg klein. Sporen zien zou wel kunnen: drollen of pootafdrukkken.

Is het gevaarlijker in de natuur door de komst van de wolf?
De wolf gaat over het algemeen mensen uit de weg. De kans dat je een wolf zult zien is erg klein. Sporen zien zou wel kunnen, drollen of pootafdrukkken. Wel is het verstandig om je hond aangelijnd bij je te houden.

Worden er weleens mensen aangevallen door wolven?
Dat is zeer zeldzaam. Aanvallen op mensen komen tegenwoordig vrijwel nooit meer voor (Linnell, 2011). Dit geldt zowel voor kinderen als voor volwassenen. In Duitsland zijn er bijvoorbeeld na de terugkeer van de wolf geen aanvallen bekend, terwijl er in 2020 ruim 100 roedels en 25 paren leven.

Moet je je anders gedragen als bezoeker in de natuur? Wat moet ik doen als ik een wolf tegenkom?
Geniet van het unieke moment dat je het dier mag aanschouwen. De kans om de wolf in het wild tegen te komen is heel erg klein. Bekijk het dier in alle rust, probeer een foto of filmpje te maken zodat je later je waarneming kunt melden bij het meldpunt van Wolven in Nederland. https://www.wolveninnederland.nl/wolf-gezien Mocht je de wolf toch tegenkomen, kun je de volgende adviezen opvolgen:

- Laat het dier met rust
- neem langzaam afstand
- houd je hond aan de lijn
- als de wolf te dichtbij komt, luid spreken en gebaren maken
- loop de wolf niet achterna en blijf op wegen en paden.
- voer de wolf niet

Zijn honden nog welkom?
Honden blijven welkom in de meeste van onze terreinen. Het is al de regel dat honden aan de lijn moeten blijven, tenzij anders aangegeven. Een wolf ziet een hond als indringer. Daarom is het extra belangrijk om in het leefgebied van wolven de hond aan de lijn te houden.

Zijn hondenlosloopgebieden dan nog veilig voor de honden?
Ook in hondenlosloopgebieden moeten honden in de buurt van het baasje blijven en onder appel staan. Wanneer je je daaraan houdt dan bestaat er weinig risico op een confrontatie.

Gaat Staatsbosbeheer wolvenexcursies organiseren?
Er komen geen wolvenexcursies gericht om op zoek te gaan naar de wolf. De wolf is een beschermd dier dat rust nodig heeft. Binnen de wildexcursies die in Drenthe al gehouden worden zal wel over de rol van de wolf als roofdier in het ecosysteem van Drenthe verteld worden.

Kunnen we wolven horen huilen binnenkort?

Niet zolang er geen roedel gevormd is. Wolven gebruiken huilen als een manier om te communiceren met elkaar.

Komt er dan ook een vrouwtje bij om een roedel te vormen?
Dat zou kunnen, maar is allerminst zeker. Het mannetje kan ook alsnog besluiten verder te trekken. Mocht een vrouwtje het territorium van deze wolf vinden en geaccepteerd worden, dan is het niet ondenkbaar dat er welpjes geboren worden. Dat zal op zijn vroegst komend voorjaar zijn.

Voor hoeveel wolven/roedels is er plek in Drenthe?
Dit is nog niet duidelijk en lastig te voorspellen. Het hangt van veel zaken af, zoals voedselaanbod, rust en ruimte. De ontwikkelingen worden goed gemonitord.

Wat betekent de wolf voor wild en faunabeheer in Drenthe?
Uiteraard merkt het wild wel dat er een wolf is en we zien nu al dat ze hun gedrag aanpassen, meer alert (schuw) zijn en sommige gebieden minder bezoeken. Wat dat betekent voor het faunabeheer is nu nog niet te zeggen. Beleid rond faunabeheer ligt in beginsel bij de FBE en de Provincie Drenthe. Zie ook het verhaal van Wolven in Nederland over de impact op de natuur: https://www.wolveninnederland.nl/sites/default/files/Sleutelrol%20van%20de%20wolf%20in%20de%20natuur%20001.pdf

Vinden jullie dat de wolf een beschermde diersoort moet blijven?
Dat is niet aan ons, maar aan de Europese en Nederlandse regelgeving. Staatsbosbeheer ziet de wolf als een waardevol dier dat een positieve rol in de Nederlandse ecosystemen kan vervullen. Een spontaan terugkerende wolf is welkom in onze terreinen. We zetten onze kennis in om de wolf te beschermen in zijn nieuwe leefgebied, en tot een goede samenwerking en draagvlak te komen tussen boer, boswachter en schaapsherder.

Do's, don'ts en oneliners

Wel:
- we gaan de komende jaren ervaren hoe de wolf zich ontwikkelt in Drenthe.
- we werken samen/dragen bij samen met Provincie en andere terreineigenaren
- begrip tonen voor de emoties die het dier losmaakt bij mensen en veehouders.
- Schieten van wolf mag niet: het is een beschermd dier.
- Wolvenplan en gebiedscommissie: belangrijk dat het er is, goed om samen te werken aan samenleven met wolf. Voor specifieke keuzes verwijzen naar de provincie.
- Provincie is verantwoordelijk voor bescherming wolf, aanpak preventie en schade, beveiliging en monitoring > pakt zijn rol vanuit wolvenplan samen met gebied> doorverwijzen.
- Aanrijdingen zijn mogelijk, want er lopen drukke wegen door natuur. Valt weinig aan te doen dan rijgedrag op deze wegen aan te passen.
- Groot voorstander van kennisuitwisseling/samenwerking tussen Wolven in Nederland, LTO, BIJ12 en FBE over preventie.

Niet:
- Niet inhoud wolvenplan en maatregelenmatrix verdedigen, dit is een politiek plan van provincies.
- Niet speculeren over aantallen wolven, vorming van roedel in Drenthe en ontwikkeling van wolven
- Niet speculeren over noodzaak tot schieten of beheer op de wolf. Provincie heeft regie.
- Niet in algemeenheid adviseren over rasters of andere preventiemaatregelen. Als het om maatregelen in onze terreinen gaat, doen we dat steeds gebiedsgericht en in overleg met de gebruiker.
- Geen specifieke zaken bepleiten puur voor wolf, bv afsluiten wegen of extra boa.

Oneliners
- De wolf is zelf gekomen naar Drenthe en is welkom.
- Het is compliment voor de Drentse natuur.
- Wolf heeft positieve rol in ecosysteem als roofdier.
- Ik snap wel dat deze wolf Drenthe uitzoekt; rust, ruimte en voedselaanbod in vorm van wild.
- Hij is bezig het gebied goed te verkennen.
- Een wolf eet het liefst wilde hoefdieren.
- Het ontsnipperen van leefgebieden in Drenthe met natuurbruggen helpt ook de wolf
- Europees beschermd dier waar we zorgvuldig mee om moeten gaan.
- Boeiende ontwikkeling.
- Het is aan de wolf om te blijven. Ik ben geen wolf.
- Lekker blijven recreëren in Drenthe, houd daarbij je hond aan de lijn.
- Wolf vermijdt mensen. Het is een schuw dier
- Ik ben boswachter en zo kijk ik natuurlijk naar de wolf.
- Voor ons doet ieder dier er toe.
- Geef ook wolf een kans en hol niet vooruit, kijk naar de feiten zoals die nu zijn.
- Provincie houdt situatie met anderen goed in de gaten. Wij dragen daar ook aan bij.
- Laten we samenwerken om samen voorbereid te zijn/de goede dingen te doen.
- Ik ben boswachter en geen beleidsmaker. Dat is provincie.
- Als je de wolf ziet, ga voorzichtig om met delen van locatie. Het dier heeft rust nodig en is niet gebaat bij gericht zoekende mensen. Meld het wel altijd bij Wolven in Nederland

Toon/inhoud
Enthousiasme over keuze van de wolf voor Drenthe. Het is goed nieuws.
Begrip tonen voor mensen die het ook spannend vinden.
Begrip tonen voor (hobby)boeren en hun dieren/vee.
Feitelijk blijven als het om de gevolgen van de wolf gaat en de ontwikkeling.
Niet meegaan in de vele als dan vragen die komen. Hou het reëel en feitelijk.
Rollen en verantwoordelijkheden goed kennen van provincie / bij12 /FBE

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 13 juli 2020 15:07
Aan: Art. 5.1.
Onderwerp: FW: PERSBERICHT - CDA Zeeland dient moties in over vossen- en wolvenbeheer
Bijlagen: PERSBERICHT - CDA dient moties in over vossen en wolven.pdf

Hi Art.

Wil jij deze informatie ontvangen?

Gr
Art. 5.1.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zeeland.nl]
Verzonden: maandag 13 juli 2020 13:40
Onderwerp: PERSBERICHT - CDA Zeeland dient moties in over vossen- en wolvenbeheer

Geachte heer/mevrouw,

Bijgaand vindt u een persbericht van de CDA Statenfractie Zeeland over twee moties die ingediend zijn tijdens de Statenvergadering 9 - 10 juli.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub
CDA-fractiemedewerker

CDA Statenfractie Zeeland

E: Art. 5.1. lid@zeeland.nl
W: www.cdazeeland.nl
M: 06 - Art. 5.1. lid

U vindt ons ook op *Twitter*, *Facebook* *en* *Instagram*!

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 114

Persbericht - CDA dient moties in over vossen en wolven

PERSBERICHT
Zeeuwse CDA-Statenfractie

--

CDA Zeeland dient moties in over vossen- en wolvenbeheer

CDA Zeeland heeft in de personen van Anton Geluk en RInus van 't Westeinde moties ingediend over de wolf en de vos.

De eerste motie betreft het vaststellen van het Faunabeheerplan Vos 2020 - 2025. Het plan wordt door alle betrokken stakeholders ondersteund en heeft jaren in beslag genomen. Het is een plan dat goed onderbouwd is met maatregelen die effectief zijn om het aantal vossen in Zeeland beheersbaar te houden ter bescherming van onze weidevogels en dan vooral de bodembroeders. Het CDA vindt dan ook dat verdere vertraging van effectief vossenbeheer in Zeeland ontoelaatbaar is en dat dit plan zo spoedig mogelijk vastgesteld moet worden.

De tweede motie die het CDA ingediend heeft, betreft de provinciale aanpak van de wolf. Inmiddels hebben al diverse aanvallen van de wolf plaatsgevonden op schapen, paarden en andere landbouwhuisdieren in West-Brabant en België. De wettelijke mogelijkheden zijn tot nu beperkt, terwijl de wolf al op 30 kilometer van de Zeeuwse grens al waargenomen is. Het CDA verzoekt het college om een handelingsperpectief te creëren om te voorkomen dat wolven te lang in de provincie aanwezig zijn, of verblijven in gebieden die hiervoor ongeschikt zijn. Dit is in het belang van de natuur, de (agrarische) bedrijven en de bewoners.

Beide moties zijn aangenomen in de Statenvergadering van 9 – 10 juli.
--

Voor meer informatie:

Art. 5.1. lid 2 sub e fractiemedewerker CDA-Statenfractie
Art. 5.1. lid @zeeland.nl
06 Art. 5.1. lid

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 16 juli 2020 09:25
Aan: DArt. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Woordvoeringslijn wolf in Drenthe
Bijlagen: 20200716 Woordvoeringslijn wolven Drenthe concept.docx

Beste mensen,

Omdat Art. op vakantie is, stuur ik jullie de woordvoeringslijn Wolven Drenthe toe. Zoals in een eerdere mail beschreven zijn Art. 5.1. (Oost-Drenthe) en Art. 5.1. (West-Drenthe) de inhoudelijke aanspreekpunten. Persvragen gaan altijd via Art. 5.1. lid (ik vervang Art. jdens zijn vakantie) of Art. 5.1. Delen jullie het ook met je collega's in de beheerkantoren?

De woordvoeringslijn is vast nog niet compleet/perfect. Aanvullingen/verbeteringen zijn dus altijd welkom.

Groeten Art.

2 sub
Provinciaal adviseur (natuur, landschap, faunaecologie)

Staatsbosbeheer provincie Drenthe

M 06 Art. 5.1.
lid@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

Weblog www.boswachtersblog.nl/drenthe
Twitter @Art. 5.1.

Werkdagen ma t/m do

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 22 juli 2020 19:38
Aan: Art. 5.1.
Onderwerp: RE: Wolvenoverleg

Hallo Art.,

Ik had nog niet op onderstaande mail gereageerd.

Wat mij betreft is een centrale locatie prima. Recent heeft Art. 5.1. lid een bezoek gebracht aan de Veluwse collega's en volgende week brengen we een veldbezoek aan Drenthe.

Mogelijk nog goed om Art. 5.1. lid aan te laten sluiten.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Zelfde mailwisseling: 29 juni 2020 - 12:42 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @studiofreek.nl>
Verzonden: maandag 3 augustus 2020 15:44
Aan: Art. 5.1.
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Re: Beelden Nederlandse wolf

Hi Art.

Dank voor deze informatie. Ik heb de beeld bank van Staatsbosbeheer bekeken. Ik heb het doorgestuurd naar mijn redactie (zijn nu nog op vakantie). Mocht dit bruikbaar zijn kom ik hier graag op terug.
Ik zal Art. een apart mailtje sturen met uitleg.

Alvast erg bedankt.

Groeten,

Art.

lid 2
Productieleider/ Head of production

Studio Freek HQ
Orteliusstraat 15-G
1057 AR Amsterdam
T +31(0)20 Art. 5.1.
lid 2 sub
@studiofreek.nl
W: www.studiofreek.nl

Op 3 aug. 2020, om 14:03 heeft Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl> het volgende geschreven:

Dag Art.,
Leuk om te horen! Er zitten beelden van de wolf in onze beeldbank, zie https://www.staatsbosbeheer.nl/contact/pers
Verder zou ik kunnen navragen bij onze boswachter in Drenthe. Zij heeft ook cameravalbeelden van de wolf. Laat maar weten of je haar gegevens wilt hebben.
En je zou ook even kunnen vragen bij de Zoogdiervereniging wat zij voor je hebben: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
https://www.zoogdiervereniging.nl/wat-we-doen/monitoring/wolvenmeldpunt
groetjes,
Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @studiofreek.nl]
Verzonden: donderdag 30 juli 2020 17:20
Aan: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @studiofreek.nl>
Onderwerp: Beelden Nederlandse wolf
Hi Art.
Met Prof. Dr. Freek Vonk zijn wij bezig met een nieuw programma, waarin Freek biologie lessen gaat geven aan kinderen. Op dezelfde enthousiaste manier waarop wij hem kennen, vertelt hij per aflevering over één uniek diersoort. Dit keer niet ergens midden in de natuur, maar binnen vanuit zijn eigen jungle lab. Eén van de onderwerpen is de wolf.
Nu zouden wij beeld materiaal willen gebruiken van de wolf in Nederland. Trapcam, of gewoon beeld, of van eventuele sporen van de wolf (voetsporen, foto's van uitwerpselen), hier uit eigen land.
Heeft Staatsbosbeheer deze beelden in bezit? En mogen wij deze eventueel gebruiken voor in ons programma?
Graag hoor ik naar de mogelijkheden. Voor meer vragen ben ik ook telefonisch bereikbaar op 06 Art. 5.1. lid
PS. Wij zijn nu bezig met de montages van de Nederlandse afleveringen van Freeks Wilde Wereld. Deze stuur ik natuurlijk ter goedkeuring richting jullie, deze volgen augustus/sepetmber. Uitzending is vanaf november, maar zodra de specifieke data bekend zijn, laat ik het weten.
Groeten,
Art.

lid 2
Productieleider/ Head of production

Studio Freek HQ
Orteliusstraat 15-G
1057 AR Amsterdam
T +31(0)20 Art. 5.1.
lid 2 sub
@studiofreek.nl
W: www.studiofreek.nl

Disclaimer Nederlands English

De bijlage behorend bij dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via:
https://www.bij12.nl/nieuws/tussenrapportage-wolf-in-nederland-activiteit-van-mei-tot-juli/

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>
Verzonden: donderdag 17 september 2020 09:09
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Tussenrapportage wolf
Bijlagen: Tussenrapportage wolf in Nederland - september 2020.pdf

Dag Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Bijgevoegd vinden jullie alvast de nieuwe tussenrapportage. We gaan rond 12.00 uur live.

Ter kennisgeving: zoals ik in de app al aangaf hebben er een aantal media gevraagd om de kwartaalrapportage onder embargo te ontvangen: ANP, Omroep Gelderland, RTV Oost en RTV Drenthe (ROEG). Omroep Gelderland heeft al aangegeven vanmiddag een radioitem te willen maken over de wolf op de Zuid-West Veluwe. Art. 5.1. lid 2 sub van NU.nl belde zojuist ook al met interesse.

Willen jullie zorgen voor de verdere regionale verspreiding voor iedereen die zich hier op moet voorbereiden?

Dank alvast! En succes vandaag 😊.

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2
Online communicatieadviseur

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
T +31 (0)85 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl
M +31 (0)6 Art. 5.1. lid

Werkt voor provincies

Volg ons op Twitter en LinkedIn.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: dinsdag 22 september 2020 11:57
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: wolvenoverleg a.s. donderdag

Goedemorgen,

Eens met Art. 5.1. graag een nieuw overleg inplannen. Hopelijk lukt dit op korte termijn.
Uiteraard kan ik dan eventueel samen met Art. 5.1. e.e.a. toelichten over de laatste stand van zaken op de Veluwe.

Fijne dag allen.

Groet Art. 5.1.

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: dinsdag 22 september 2020 10:25
Aan: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: wolvenoverleg a.s. donderdag

Hoi,

Wat mij betreft een nieuw overleg plannen, maar dat is eerlijk gezegd ook ingegeven doordat het de laatste werkdag voor mijn vakantie is en mijn leidinggevende ineens doorkrijgt dat ik dus 14 dagen weg ben ;-)

En dan meer inhoudelijk, het lijkt mij ook goed als alle regio's vertegenwoordigd zijn. Ik zou bijvoorbeeld graag willen delen over welke strategie we in de provincie hanteren en waarom. En dan zowel op politiek/bestuurlijk vlak als communicatief.

Groeten Art.

Van: Art. 5.1.
Verzonden: dinsdag 22 september 2020 09:57
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 taatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: wolvenoverleg a.s. donderdag

Dag allemaal,

Voor a.s. donderdag staat een wolvenoverleg gepland. Art. 5.1. kan niet, Art. 5.1. heeft nog niet geaccepteerd maar het zou wel fijn zijn als er een Veluwse boswachter bij is.

Wat doen we?

- Overleg door laten gaan op locatie
- Overleg digitaal, via MS Teams ofzo.
- Een nieuw overleg plannen.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Communicatie & Public Affairs | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@Art. 5.1. lid 2 | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Art. 5.1. lid 2 sub

Onderwerp: Wolvenoverleg
Locatie: Amersfoort?

Begin: do 5-11-2020 10:00
Einde: do 5-11-2020 13:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: Art. 5.1.
Verplichte deelnemers: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

22/9: dit lijkt helaas de eerste mogelijkheid als ik in de agenda's kijk....

Dag allemaal,

het is alweer een tijd geleden dat we een Staatsbosbeheer wolvenoverleg hebben gehad. Voor de zomer gaat het niet meer lukken, is dit een geschikte datum? Aangezien Brabant nu ook aanhaakt, een centrale plek? Of juist behoefte aan een veldbezoek?

Moeten er nog meer mensen aanhaken? In het verleden sloten ook Art. 5.1. lid 2 sub e Woo aan. En tijdens de sessie op de Veluwe deden ook Art. 5.1. lid 2 en Art. 5.1. lid 2 mee.

ik hoor graag jullie ideeën hierover.

groetjes,
Art.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 5 oktober 2020 12:49
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: FW: verslag Brabantse Wolvenplatform + kleine presentatie stand van zaken wolf
Bijlagen: Verslag 29 september 2020.docx

Beste allen,

Onderstaande mail en bijlagen tk.

Mocht ik nog meer collega's moeten informeren dan hoor ik dat graag.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1. lid 2@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

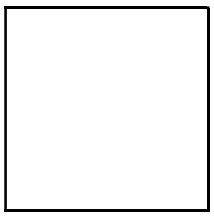
Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl]
Verzonden: maandag 5 oktober 2020 12:40
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub @Heusden.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @icloud.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo nter.nl.net>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zlto.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @faunabeheereenheid.info>Art. 5.1. lid 2 sub e @s-hertogenbosch.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vangeelconsultancy.eu>; Art. 5.1. lid 2 @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wassum.nl>
Onderwerp: verslag Brabantse Wolvenplatform + kleine presentatie stand van zaken wolf

Beste allemaal,
Bijgaand het verslag van 29 september jl. samen met de presentatie van Art. 5.1. lid 2

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e
| programmaondersteuner Natuur (*niet aanwezig op woensdagen)* | 06-Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl | Provincie Noord-Brabant | Postbus 90151 | 5200 MC 's-Hertogenbosch | www.brabant.nl | Bezoekadres: Brabantlaan 1 | 5216 TV 's-Hertogenbosch |

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC 's-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 121

Verslag 29 september 2020

Verslag 29 september 2020
Wolvenplatform

Afwezig: Art. 5.1. lid 2 sub e Wet (en vervanger Art. 5.1. lid 2 sub e Wet

Agenda
1 Brief Kleine Kernen
2 Verslag 25-8
3 Actuele stand van zaken Wolf
4 Stand van zaken diverse overleggen
5 Terugkoppeling IPO
6 Wolvencommissie Brabant
7 Evaluatie Wolf Heusden
8 Advies Wolvencommissie Veluwe
9 Volgend overleg en afsluiting

1. N.a.v. brief Kleine Kernen zal worden bezien hoe de opsteller ervan kan aanhaken bij het overleg in het gebied zelf.
   Actie Art. maakt voorstel voor reactie.
   Art. 5.1. lid 2 sub opt per 1 oktober als regiocoördinator voor de wolf en als ecoloog bij gemeente Den Bosch en treedt in dienst bij Provincie Noord-Brabant. Zijn rol als regiocoördinator Brabant voor Wolven in Nederland wordt overgenomen door Art. 5.1. lid 2 sub e Wet

2. N.a.v. het verslag bij onderdeel Structuur en werkwijze platform, 1e bullet: Art. 5.1. lid mist hierin de drieslag rijk-provincies-regionaal. Voorzitter geeft aan dat dit inderdaad belangrijk is en goed moet worden uitgeschreven maar dat het op de diverse niveaus nog in ontwikkeling is en z.s.m. nader moet worden uitgewerkt. Dit actiepunt stond al in verslag en blijft dus staan.
   Hierna wordt het verslag goedgekeurd.

3. Art. 5.1. lid 2 sub e Wet geeft een presentatie over de actuele stand van zaken van de wolf. De presentatie is bij het verslag gevoegd. Naar aanleiding van de presentatie worden de volgende vragen gesteld:
   Art. 5.1. lid 2 sub In België, net over de grens, heeft zich ook een wolf gevestigd. Wat is de kans op grensoverschrijdende territoria?
   Art. 5.1. lid 2 Er zijn nu geen landsgrensoverschrijdende territoria bekend maar het moet niet worden uitgesloten dat wolven vanuit hun territorium soms dagtochten maken. In Gelderland houdt men daar rekening mee in een zoom van 13 km, Duistland hanteert een zoom van 30 km.
   Art. Verschilt de Alpine wolf qua gedrag van de Noord-Europese populatie?
   Art. 5.1. lid Door verschil in landelijk beleid lijkt er inderdaad verschil tussen bijv

respect van de wolf voor wolfwerende netten.

4. Terugkoppeling Wolf Groote Heide:
   Art. 5.1 geeft een toelichting op de opstartfase, waarin wordt gezocht naar goede samenstelling en omvang en naar mensen die trekker/voorzitter/secretariaat kunnen en willen vervullen. Als provincie is het niet verstandig om hiervan voorzitter te zijn om dubbele petten te voorkomen. De verwachting is dat snel zal worden gestart met actieve monitoring. Er is behoefte aan communicatie en voorlichting in dit gebied.
   Art. 5.1. lid 2 burgemeester Heeze-Leende heeft behoefte aan goede voorlichting en wil daarbij graag steun van gedeputeerde Elies Lemkes. Op 28 oktober is een bijeenkomst in gemeentehuis gepland. Schapenhouders moeten zeker ook hun inbreng kunnen leveren.
   Art. 5.1. lid geeft aan dat hij als schapenhouder hiervoor in Heeze-Leende niet is uitgenodigd. Kan het webinar ook speciaal voor schapenhouders worden georganiseerd? Hij geeft tevens aan dat hij vindt dat zijn mensen als 'beschermers' van de schapen wat negatief worden weggezet, wat niet terecht is.
   Art. 5.1. lid haplotype: wordt maandelijks vastgesteld. Genotype elke 3 maanden en kraamperiode is zoogperiode. Loslopende honden zijn <u>in de regel</u> een risico!

5. Art. 5.1. lid De 12 gedeputeerden op landelijk niveau hebben besloten tot instelling van een landelijk overleg. Over de precieze opdracht wordt nog nagedacht. Art. 5.1. lid is gevraagd dit overleg voor te zitten, waar hij nog over nadenkt. Voor de samenstelling wordt gekeken hoe relatie kan worden gelegd met de bestaande commissies in Gelderland, Drenthe en Brabant. LNV wordt hier ook bij betrokken (Art. 5.1. lid 2 ambtelijk). Art. 5.1. lid gaat ervan uit dat onderwerpen die vanuit Gelderland zijn aangedragen zoals corridors, escalatieladder, beheermaatregelen en arbeidskosten op de landelijke agenda komen.

6. Art. 5.1 Vorige keer is de wens uitgesproken om dit platform te laten overgaan in een formeel in te stellen commissie. Daarvoor is een instellingsbesluit van GS nodig en ook een benoemingsbesluit. De verwachting is dat dat in november in GS kan voorliggen. De voorbereidingen zijn gestart. Wel zal voor dit tijd helderheid moeten zijn over de opdracht van de commissie, mede in relatie tot wat er landelijk en regionaal gebeurt. De vergadering ondersteunt deze lijn.

7. Art. 5.1. lid heeft een evaluatie opgesteld met de input die hij heeft ontvangen. Helaas kan hij er zelf niet bij zijn en een bijdrage van Art. 5.1. lid 2 zit er nog niet in. Art. 5.1. stelt voor om nogmaals met groep van Heusden te evalueren om tot 1 document te komen. Art. 5.1. lid heeft moeite met mededeling door betrokkenen en getroffenen 'overvallen te zijn'. De komst van de wolf wordt al 15 jaar aangekondigd. Wat hadden wij nog kunnen doen en hoe op hoger niveau te brengen? Hij mist bij de diverse gebiedspartijen het nemen van

verantwoordelijkheid.
Afgesproken wordt dat de groep die in Heusden periodiek overleg had (Gemeente, ZLTO, zoogdiervereniging, provincie) nog een keer bijeen komt om de evaluatie af te ronden. **Actie** Art. 5.1. lid zal dat organiseren.

8. Voorzitter: Taak van de wolvencommissie Gelderland was preventieve maatregelen bedenken en te formuleren voor het betreffende gebied. De commissie heeft de ruimte genomen om dat wat breder in te vullen en beleidskaders te adviseren voor de gehele provincie. Leerpunt daarbij was ook om eventueel noodzakelijk beheer niet uit de weg te gaan om daarmee ook het draagvlak voor preventieve maatregelen niet te ondermijnen. Dat vraagt een zorgvuldige formulering en die onderwerpen zijn nu geagendeerd voor het landelijk overleg. Aan de provincie is geadviseerd om snel een subsidieregeling in te voeren, wat ook is gebeurd. De belangstelling hiervoor is echter nog heel gering. Initiatiefnemers moeten heel snel een reactie krijgen en bij voorkeur ook met terugwerkende kracht vergoeding kunnen krijgen. Dat zijn ook leerpunten die voor Brabant van belang zijn om mee te nemen.
   Art. 5.1. lid 2 In Duitsland blijken vooral mensen te reageren die al schade hebben gehad. De taxateur zou zich wat 'menselijker' mogen profileren, bijv door direct ook noodsets beschikbaar te stellen en adviezen te geven. Art. 5.1. lid vind het een helder advies en informeert naar de oplossing van de grotere bedrijven die grotere investeringen moeten doen waarvoor de deminimus tekort schiet. Art. 5.1. lid geeft aan dat staatssteun daarvoor een lastig punt is dat nog nadere uitwerking vraagt.
   Art. 5.1. lid 2 sub geeft aan dat het gebied van de wolf ook samenvalt met dat van de wilde zwijnen en dat dat een factor is om rekening mee te houden en de communicatie met de sector die zich daardoor zwaar belast voelt.
   Als er in Gelderland ontwikkelingen zijn, zal voorzitter schakelen tussen verschillende commissies.

9. Volgend overleg over 1 maand, een datumprikker volgt.
   Art. 5.1. stuurt nog een link/foto uit Duitsland door over stroomkasten die aan de verkeerde kant van de afrastering zijn geplaatst.
   Hilvarenbeek wil op 13 oktober een overleg organiseren over wolf; Art. 5.1. lid 2 sub a Wet is erbij.
   Art. 5.1. lid 2 sub a Wet heeft overleg alsnog niet gevolgd doordat hij geen verbinding kon maken met dit overleg. Hij krijgt dit verslag sowieso toegestuurd.
   De voorzitter dankt voor ieders bijdrage.
   De vergadering wordt om 11.30u gesloten.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 5 oktober 2020 12:49
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: FW: verslag Brabantse Wolvenplatform + kleine presentatie stand van zaken wolf
Bijlagen: 2020.09.29 Brabantse Platform Wolven.pptx; Verslag 29 september 2020.docx

Beste allen,

Onderstaande mail en bijlagen tk.

Mocht ik nog meer collega's moeten informeren dan hoor ik dat graag.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1. lid 2@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Zelfde mailwisseling: 5 okotber 2020 - 12:40 uur

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 122

2020.09.29 Brabantse Platform Wolven

1

Meldingen

Zoogdier vereniging

Eerste melding in Nederland: 24 februari 2020 (Boekel)
Volgende melding: 2 maart (Made)

Eerste in gebied: 28 maart Heeze.

18x aanval op vee — 17x schapen (in totaal 32 dieren)
1x Schotse hooglander

Meest recent: 21 september (wolvendrol)
Per 28 september genetisch vaststellen = gevestigd

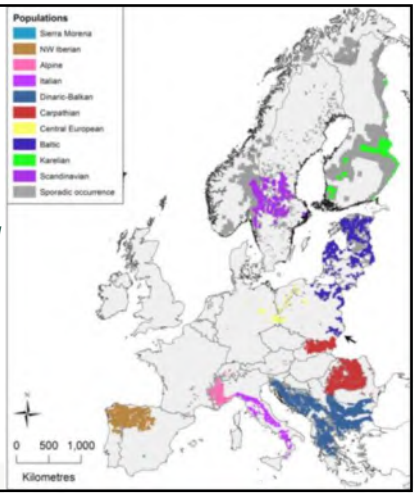
2

Oorsprong

Zoogdier vereniging

Frans-Alpiene populatie

Bron: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/mam.12052

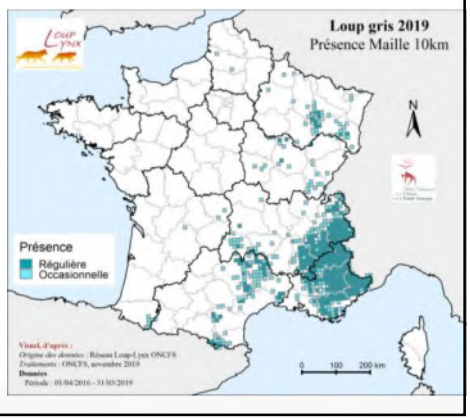
3

Oorsprong

Zoogdier vereniging

Frans-Alpiene populatie

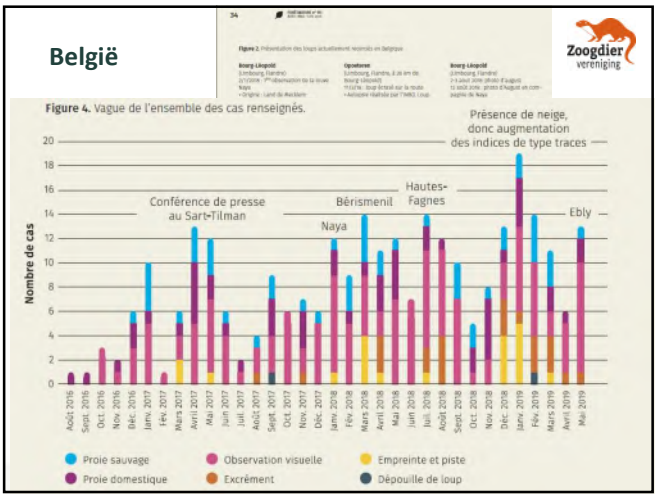
Bron: www.loupfrance.fr

4

België

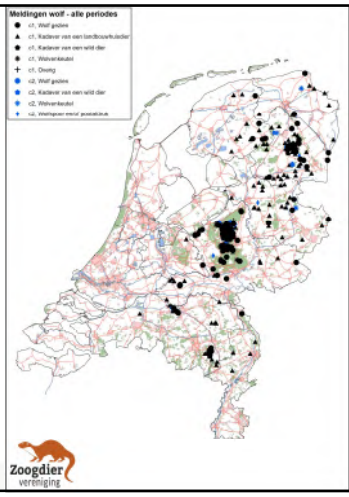
Zoogdier vereniging

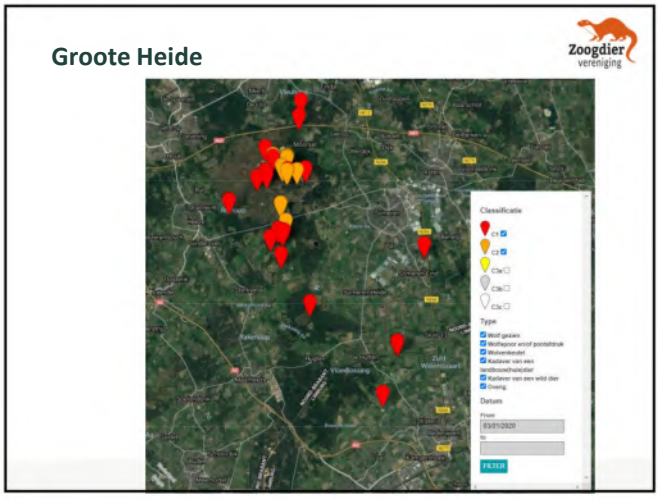
5

Nederland

Zoogdier vereniging

6

Groote Heide
Zoogdier vereniging
Classificatie
Type
Datum
FILTER

7

8

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @landschapvzw.be>
Verzonden: maandag 19 oktober 2020 16:23
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub
Onderwerp: NIEUW: 'In het spoor van de wolf' (uitgeverij Lannoo - Jan Loos)

Beste,

Graag vestigen we even uw aandacht op het gloednieuwe wolvenboek van natuurvereniging Landschap vzw en het meldpunt Welkom Wolf.

'In het spoor van de wolf' (uitgeverij Lannoo - verschijningsdatum: 24 oktober)

Opgroeiende wilde wolvenwelpen in Vlaanderen én Nederland laten er geen twijfel over bestaan: de wolf is helemaal terug van weggeweest. En hij is hier om te blijven!

Voor natuurvereniging Landschap vzw is deze comeback allerminst een verrassing.
Al in 2011 lanceerden we de campagne Welkom Wolf om de publieke opinie voor te bereiden op de terugkeer van de inheemse toppredator.

Jan Loos – één van de drijvende krachten achter Welkom Wolf – schreef er een boek over. Hij brengt feiten en rekent af met vooroordelen. Behalve talloze wolvenweetjes lees je ook zijn eigen verhaal. Hij laat je meekijken achter de schermen van het Meldpunt Welkom Wolf, vertelt anekdotes en stelt vast dat er geen land of regio in de wereld is waar wolven zo welkom zijn als bij ons!

--
'In het spoor van de wolf' • Jan Loos
272p. (inclusief ruime fotokatern) • uitgeverij Lannoo
21,99 euro (verzendkosten inbegrepen)

Het boek bestellen? Dat kan via www.wolvenboek.be!

Ontvangt u graag een leesexemplaar voor de pers of ziet u een interview wel zitten, aarzel dan zeker niet om ons te contacteren!

Hartelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Landschap vzw
www.landschapvzw.be
www.landschapvzw.be/lowland

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: dinsdag 3 november 2020 21:35
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid
Onderwerp: wolvenoverleg a.s. donderdag

Dag collega's,

We treffen elkaar donderdag in MS Teams over de wolf. Wat willen we allemaal met elkaar bespreken?

Ik denk aan de volgende zaken:

- korte voorstelronde
- een ronde langs de provincies (Gelderland, Drenthe en Noord-Brabant). Hoe gaat het? Wat is de stand van zaken? Hoe is de verhouding met de provincie en andere stakeholders? Probeer te schetsen welke dingen goed gaan, en waar je je zorgen over maakt, of waar mogelijk extra aandacht naar toe zou moeten?
- communicatie: rol van BIJ12, provincies, Wolven in Nederland, intern Staatsbosbeheer...
- scenario's: wat kan er allemaal mis gaan? Denk aan wolf eet teckel, aangereden wolf (maar nog niet dood, hoe is dat geregeld?), boze burgers gaan op zoek naar de wolf, wolftoeristen,...
- wat verder nog ter tafel komt

Zijn er aanvulling op deze poging tot een agenda? Ik hoor het graag.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Communicatie & Public Affairs | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@Art. 5.1. | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 5 november 2020 12:23
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer mrt 2020.docx
Bijlagen: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer mrt 2020.docx

Dag allemaal,

Zoals daarnet afgesproken, stuur ik jullie de meest recente versie van het handelingskader wolf. Reacties, aanvullingen en verbeteringen kunnen naar mij. Je helpt mij enorm als je het in de vorm van tekstvoorstellen doet…

Groet, Art.

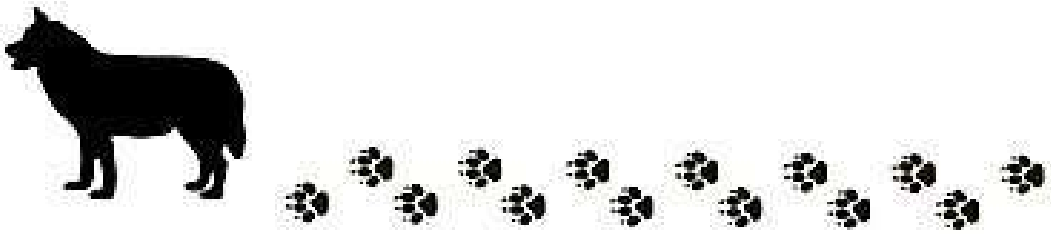
Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 125

Handelingskader wolf bij Staatsbosbeheer mrt 2020

De bijlage behorend bij dit document betreft een concept versie. De meeste recente versie staat in bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 - 184.

Handelingskader Wolf

Intern document voor medewerkers van Staatsbosbeheer

Versie: maart 2020

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 5 november 2020 12:30
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid
Onderwerp: RE: wolvenoverleg a.s. donderdag
Bijlagen: 20200716 Woordvoeringslijn wolven Drenthe.docx; Memo Wolf vervolg PE Drenthe 20200625.DOCX; Wolf en Raster Advies.docx

Hoi,

Zoals beloofd stuur ik jullie de memo toe die we als wolventeam Drenthe hebben opgesteld en ingebracht in ons PMT. Besluit is conform de voorstellen genomen. Het wolventeam werkt verder aan de meer praktische uitvoering van deze memo.

Verder de Drentse woordvoeringslijn zoals die is opgesteld naar aanleiding van het PMT-besluit. En tot slot het advies van jurist Art. 5.1. lid 2 over verantwoordelijk t.a.v. rasters.

Nuttig overleg!

Ik hoor het graag als in bijgevoegde documenten domme of discutabele dingen staan.

Groeten Art.

Zelfde mailwisseling: 3 november 2020 - 21:35 uur

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 126

Memo wolf vervolg PE Drenthe

Memo

Datum: 25-6-2020
Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Aan: PMT Drenthe
Onderwerp: Vervolg wolf in Drenthe

Achtergrond
In 2015 verbleef er voor het eerst, voor zover bekend, een aantal dagen een wolf in Nederland. In het voorjaar van 2018 verbleef er langere tijd een wolf in Drenthe. Dit vrouwtje, GW998f (German Wolf 998 female) is uiteindelijk naar de Veluwe getrokken en heeft daar in 2019 voor het eerst voor nageslacht gezorgd. Op 19 november 2019 werd de wolf GW1261m voor het eerst in Drenthe vastgesteld nadat hij bij Eext 6 schapen had doodgebeten. De laatste DNA-vaststelling van deze wolf in Drenthe is van 1 februari 2020 (Ekehaar). Na 1 februari zijn er nog geen analyses weer gedaan om individuen vast te stellen. Na 1 februari zijn er in de regio Midden-Drenthe nog diverse malen schapen gedood en wordt met enige regelmatig een wolf vastgelegd op cameravallen in de boswachterijen Schoonloo, Grolloo en Hooghalen (laatste melding 17 juni 2020).

Als wordt aangetoond dat wolf GW1261m dat hij 19 mei nog steeds in Midden-Drenthe verblijft, is er sprake van een onafgebroken aanwezigheid van een half jaar. Dit is het criterium voor de 'vaststelling' van een mogelijk wolventerritorium (fase 2). Volgens het Interprovinciaal Wolvenplan (IPO, 2019) heeft Provinciale Staten in zo'n geval de mogelijkheid een Gebiedsplan op te stellen en de Gebiedscommissie in te stellen. GS heeft daartoe inmiddels een voorstel gedaan dat woensdag 17 juni in de Statencommissie is besproken.

De gebiedscommissie bestaat uit vertegenwoordigers van de schapensector, landbouw- en natuurorganisaties en heeft Harry Oosterman als onafhankelijk voorzitter. De leden zijn: Art. 5.1. lid (Staatsbosbeheer), Art. 5.1. lid 2 (LTO Noord), Art. 5.1. lid 2 (Stichting Behoud Drentse schaapskudden) en Art. 5.1. x (Platform kleinschalige schapen- en geitenhouders). Art. vertegenwoordigd hier vooralsnog alleen Staatsbosbeheer. We brengen in dat Ans ook de andere TBO's vertegenwoordigt. Gebiedscommissie richt zich op vier onderwerpen

1. Voorlopersregeling
2. Schaderegeling
3. Communicatie
4. Monitoring

Hoe verder?
In deze nieuwe fase zijn komen er ook weer nieuwe (en oude) vragen voor Staatsbosbeheer op tafel en is het aan het PMT Drenthe om bestaande strategie en werkwijze onder de loep te nemen en eventueel een nieuwe werkwijze vast te stellen. Hieronder worden de relevante vragen behandeld. Art. 5.1. lid 2 heeft schriftelijk gereageerd, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo hebben op 23 juni live gesproken over het onderwerp. **Uit de discussies volgen vooralsnog twee concrete vragen aan het PMT Drenthe. Ze zijn omkaderd in dit stuk.**

Leefgebied
1. Om tot een gebiedsplan te komen moet door de WUR eerst het leefgebied van de betreffende wolf(ven) worden vastgesteld. Dat gebeurt op basis van DNA-vondsten (prooien, keutels) eventueel aangevuld met zichtwaarnemingen of cameravalwerk. Voor GW1261m lijkt het aantal DNA-monsters echter te beperkt.

- *Hoe gaan we daar mee om?*

Advies:

Laat het vaststellen van het leefgebied over aan de gebiedscommissie. Gebrek aan data is niet het probleem van SBB. Begrenzing van een leefgebied is vooral een kwestie van verdeling van geld voor preventieve maatregelen. Het is aan de provincie om te bepalen waar ze middelen wel en waar niet wil inzetten.

Monitoring
1. Monitoring van wolven is in eerste instantie aan de provincie Drenthe. Op dit moment doet de provincie echter niet aan actieve monitoring. De gegevens die worden verzameld zijn afkomstig van Art. 5.1. lid 2 en beperken zich tot de boswachterijen in het Hart van Drenthe (ca. 5000 hectare). Het leefgebied van de wolf is echter vele malen groter (minimaal 30.000-50-000 hectare). Dat is tot een kwart van de oppervlakte van de provincie Drenthe.

Vragen:
- *Hoe gaan we om met de monitoring van de wolf in Drenthe?*
- *Welke rol willen we?*
- *Spreken we de provincie aan op haar verantwoordelijkheid hierin?*
- *Hoe komt de gebiedscommissie aan zijn informatie?*

Discussie: Vanuit de wettelijke verplichting (habitatrichtlijn) kan de provincie volstaan met een minimale inspanning. Het jaarlijks vaststellen van de aanwezigheid per 10x10 km raster is voldoende. Zie IPO monitornigsplan (op site van BIJ12). Dat lukt met passieve monitoring in ons land al snel. Stel je als SBB vooral de vraag: welke (monitorings)informatie heb je nodig voor je eigen beleid/beheer? We spreken de provincie aan op de monitoringsvraag.

Vervolgvragen voor de werkgroep:
- Aanwezigheid/terreingebruik wolf in relatie tot begrazing door schapen
- Relatie wolf en jachtverhuur (ree) ?
- Relatie wolf en hondenlosloopgebieden (kan in de toekomst een punt worden, vooral als een roedel een territorium heeft worden honden niet geduld).
- Relatie wolf-recreatiedruk. Zijn de plekken waar wolven relatief graag zijn voldoende rustig voor eventuele reproductie? Het beeld van de aanwezigheid van wolven wordt nu sterk vertekend door inspanning van Art. in een relatief klein gebied.
- Zijn alle boswachters ecologie in Drenthe al geschoold in het herkennen en documenteren van wolvensporen? Lijkt mij een must. Zo nee, opleiding/cursus organiseren? Het start er mee dat de eigen boswachters weten waar ze op moeten letten, welke sporen potentieel wel van een wolf zijn, en ook wat (zeker) geen wolf is. Zij kunnen die kennis ook weer overdragen op collega's en meldingen vanuit publiek op waarde schatten.
- Art. belt met Art. 5.1. lid 2 over landelijke plannen op gebied van wolfmonitoring.

Bescherming schapen
1. Een van de belangrijkste gespreksonderwerpen in de Gebiedscomissie is de preventieve bescherming van schapen en ander vee en de daarbij behorende vergoedingen. Staatsbosbeheer heeft in een eerder stadium in kaart gebracht wat de kosten zijn voor het wolfwerend maken van rasters. De totale kosten bedragen ongeveer 600.000 euro. In het PMT is besloten dat we de rasters niet actief gaan vervangen, maar dat we bij het plaatsen van nieuwe rasters wel rekening houden met het wolfwerend maken. Daarnaast wordt gekeken waar andere vormen van begrazing mogelijk zijn. Bij het opstellen van een gebiedsplan wordt nadrukkelijker naar Staatsbosbeheer gekeken als partner en wellicht een actievere houding in dat opzicht worden verwacht.

- *Hoe gaan we hier mee om?*
- *Hoe ver gaan we mee in de discussies over vergoedingen en aanpassingen bij schapenhouders?*
- *Of zijn we hierin terughoudend en kijken vooral welke belangen Staatsbosbeheer heeft?*

Discussie:
Kunnen we schapenhouders in onze terreinen helpen met camera's? Kunnen schapenhouders ons binnen onze terrein ons inschakelen voor advies. Hoeveel tijd kost dat? Krijgen onze mensen daar de tijd voor.

Hoe kunnen we de negatieve consequenties zo goed mogelijk handelen. Schapenhouders moeten hun verantwoordelijkheid nemen en de provincie (BIJ12) moet zorgen een goede afhandeling van schade. Wel afbreukrisico dat wij ook in de 'ruif' van de schapenhouders grijpen.

Verder:

- Zorg vooral voor goede afstemming met de andere terreinbeheerders (NM, HDL). We proeven soms verschillende benaderingen, verschillend gevoel van urgentie. Het helpt enorm als de terreinbeheerders in Drenthe hierover gezamenlijk optrekken. Staan de klokken (min of meer) gelijk?
- SBB kan de landbouwsector (schapenhouders) steunen in een claim op provinciale subsidies, maar dan mag ook expliciet als tegenprestatie worden verlangd dat er vanuit de sector niet wordt gesproken over "jullie" wolven die in de natuurgebieden moeten blijven.
- Het is belangrijk dat er in de gebiedscommissie consensus is over de wettelijke kaders van bescherming van de wolf. Als er leden zijn die een ander geluid uitdragen kun je niet goed samenwerken.
- Voor wat betreft eigen terreinen/begrazingscontracten: als GW1261m een half jaar in Drenthe zit is het verstandig om vanuit SBB de betrokken schapenhouders actief te informeren. Bedenk welke boodschap je wilt geven, waar ligt de verantwoordelijkheid voor de schapenhouders zelf? SBB kan verwijzen naar de preventiekit BIJ12 voor maatregelen die schapenhouders kunnen nemen. Zeker bij tijdelijke (druk-)begrazing zijn elektrische schapennetten en fladderlinten goed inzetbaar.

Voorstel en vraag aan het PMO:

Voorstel om Drenthe qua wolvenmonitoring de provincie te splitsen in twee werkgebieden (oost en west). Daarin zijn twee aanspreekpunten c.q coördinatoren per gebied: Widmar van der Meer voor West, Pauline Arends voor Oost. Daarnaast zoeken we per gebied twee backups die affiniteit met het onderwerp hebben en ook de cursus via Wolven in Nederland volgen. Widmar en Pauline overleggen met collega's en geven hen advies hoe om te gaan met monitoring in hun terreinen. Collega's weten dat zij bij hun terecht kunnen. Deze opdracht kost tijd, naar schatting zo'n 100 tot 200 uur per jaar in de toekomst. Gaat het PMO akkoord met deze tijdsinvestering en hoe wordt het andere werk in de BE's opgevangen?

2. Er zijn twee mogelijkheden om het aanpassen van rasters gefinancierd te krijgen. Via de geldpot die mogelijk beschikbaar komt via de Gebiedscommissie (nu 50.000 euro in een soort voorlopersregeling, wat veel te weinig is) of via een hogere SNL-vergoeding in de betreffende natuurtypes. Dit zou dan via het SKP-traject moeten worden ingebracht. De suggestie om het wolfwerend maken van rasters op te voeren in PAS2 lijkt niet haalbaar.

- *Welke strategie kiezen we hier? Zie ook het advies van jurist Jeroen Gritter (bijlage) over de verantwoordelijkheid die Staatsbosbeheer hier wel of niet in heeft.*

Discussie: Dit probleem hoort vooral thuis bij de provincie. De gedeputeerde heeft aangegeven zich geen Drenthe zonder schapen te kunnen voorstellen. Schapen op de heide zijn ook recreatief/toeristisch van belang. De provincie zou qua financiering breder moeten kijken dan naar natuurgeld, wat zijn de mogelijkheden vanuit landbouwpotjes, recreatie, economie? Via de gebiedscommissie inbrengen. In beginsel moeten ook TBO's gebruiken kunnen maken van deze subsidiemogelijkheid. Meer structureel moet het worden opgenomen in de SNL-vergoeding voor betreffende terreintypes. Het lijkt echter strategisch niet slim om als TBO's nu een stevige aanvraag te doen voor de voorlopersregeling.

Vraag aan de teamleiders:

Willen jullie met de teams concreet in beeld brengen waar de komende tijd knelpunten ontstaan als het gaat om wolfwerendheid van rasters. Gebruik daarvoor de eerdere inventarisatie van rasters en knelpunten.

Verstoring en voortplanting

1. Als de ontwikkelingen doorzetten en de wolf zich gaat vestigen (ook na een half jaar aanwezigheid kan een wolf alsnog weer vertrekken) moeten we nadenken of we gebieden willen afsluiten om wolven een rustige voortplantingslocatie te gunnen. De wetgeving lijkt hierin vrij strikt.

- *Sluiten we gebieden af?*
- *Zo ja, hoe doe je dat?*
- *Hoe gaan we om natuurfotografen?*

Discussie: Het is met wolven net als met bijvoorbeeld kraanvogels. Deze dieren kiezen zelf in de gegeven situatie welke plekken ze voldoende geschikt vinden om een voortplantingspoging te ondernemen. Wolven zijn bovendien mobieler. Een paar kan besluiten om met pups te verkassen naar een ander hol/leger. Het is niet ongebruikelijk dat pups uiteindelijk op 2 of 3 verschillende plekken worden grootgebracht. Dat kan wel een kilometer uit elkaar liggen.

- Relevant voor SBB is potentiele voortplanting in relatie tot bosbouwactiviteiten. Wat doe je met (de omgeving van) bosvakken waarin houtoogst is voorzien? Jonge wolven worden weliswaar geboren buiten de houtoogstperiode maar in februari-maart worden wel de potentiele holen/legers al uitgezocht.
- Natuurfotografen / wolvenspotters. Zie ervaringen op de Veluwe. Extra handhaving en bekeuren van mensen die zich niet aan de regels houden is de enige oplossing. Vereist is wel dat de gedrags/gebruiksregels van de gebieden helder zijn aangegeven. Daarin kan m.i. nog wel wat verbeteren. Het is nu soms onduidelijk of een pad ook echt een pad is, en daarmee of publiek ergens wel of niet mag komen. Mensen wandelen soms met volstrekt verouderde kaarten/routebeschrijvingen.
- Maak/plaats in gebieden die je echt stil wilt houden borden met opschrift als “rustgebied voor dieren, geen toegang”. Dan heb je ook een goede basis om te kunnen bekeuren.

Communicatie

1. In de PE Drenthe zijn een aantal medewerkers actief betrokken bij dit onderwerp. Art. 5.1. lid is de bestuurlijke vertegenwoordiger van Staatsbosbeheer in de Gebiedscommissie. Art. 5.1. lid 2 coördineert de monitoring in het Hart van Drenthe en treedt op als provinciaal woordvoerder. Art. 5.1. lid 2 sub e is aanspreekpunt in de westelijke helft van Drenthe. Art. 5.1. lid 2 is betrokken als inhoudelijk/ecologisch adviseur. Art. 5.1. lid is betrokken als communicatieadviseur. Art. 5.1. t is portefeuillehouder namens het PMT en fungeert samen met Art. als ‘brug’ naar het PMT.

- *Zijn de rollen op dit moment duidelijk?*
- *Zo niet, kunnen/moeten we daar duidelijke omschrijvingen van maken?*
- *Is er een Drents wolvenoverleg nodig of koppelen we dit aan de Werkgroep Faunabeheer of de Vakgroep Ecologie en Beheer?*
- *Hoe wisselen we informatie en kennis uit met andere ‘wolvengebieden’ in Nederland?*

Discussie:

- Het dossier wolf steeds complexer wordt en ook steeds meer politiek speelveld. Het voorstel is om alle externe communicatie consequent via Art. te laten lopen. Art. bepaalt vervolgens wie de juiste instantie of collega is om de pers te woord te staan. In het krachtenveld krijgen andere SBB medewerkers al gauw een kleuring die riskant is, dat moet je niet willen. Via aanvallen op de persoon wordt vervolgens de terreinbeheerder verdacht gemaakt.
- Het advies is verder om niet steeds als er iets leuks/bijzonders is dit naar buiten te brengen maar aan een communicatieplan te koppelen en bijvoorbeeld 1x per half jaar een compilatie te maken die je deelt waarbij je ook meteen inhoudelijke duiding kunt geven. Een filmpje van een langslopende wolf op een wildcam is leuk voor natuurliefhebbers maar voedt onrust en argwaan onder schapenhouders (SBB weet precies waar en wanneer de wolven ergens lopen maar waarschuwt ons niet!).
- Het wolventeam in Drenthe bestaat voorlopig uit de hierboven genoemde personen en opereert los van de vakgroep of het faunaoverleg.
- Met de teams uit Gelderland en Brabant organiseren we uitwisselingsdagen.

Verslag wolvenoverleg Staatsbosbeheer - 5 november 2020

Ter interne meningsvorming, vertrouwelijk

Aanwezig, via MS Teams: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Agenda

- Korte voorstelronde
- Een ronde langs de provincies (Gelderland, Drenthe en Noord-Brabant). Hoe gaat het? Wat is de stand van zaken? Hoe is de verhouding met de provincie en andere stakeholders? Probeer te schetsen welke dingen goed gaan, en waar je je zorgen over maakt, of waar mogelijk extra aandacht naar toe zou moeten? Welke strategie hanteren we in de provincie en waarom. En dan zowel op politiek/bestuurlijk vlak als communicatief.
- Communicatie: rol van BIJ12, provincies, Wolven in Nederland, intern Staatsbosbeheer...
- Scenario's: wat kan er allemaal mis gaan? Denk aan wolf eet teckel, aangereden wolf (maar nog niet dood, hoe is dat geregeld?), boze burgers gaan op zoek naar de wolf, wolftoeristen,...
- Wat verder nog ter tafel komt

Ronde langs de provincies

Art. 5.1. het gaat goed met de roedel op de Noord-Veluwe, er zijn dit jaar vier welpen geboren. Er is zeker nog 1 welp in leven van vorig jaar (er zijn dus 7-9 wolven op de Noord-Veluwe). Er is de indruk dat er een tweede territorium is/komt.

Art. 5.1. op de Midden-Veluwe zit 1 wolvin. Er worden kijkjes genomen bij de schaapskudde.

Art. 5.1. er worden minder schapen gepakt. Het gebied, waar wolf zich ophoudt, lijkt groter te worden. Er is een kalf van een koe gepakt. In de pers is het rustig. Schuw dier, pas 1 vage foto van.

Art. 5.1. eind oktober is de 'Drentse wolf' opgedoken in Duitsland, net over de grens. Vanaf half juli is het rustig.

Hoe staat het bij de provincies?

De Provincie Gelderland gaat andere koers varen. Een omslag van feitelijk naar het creëren van draagvlak dmv participatie in twee films.

Provincie Drenthe: er zijn twee boswachters voor woordvoering beschikbaar: Art. 5.1. lid 2 zit in de gebiedscommissie. De Provincie heeft aan de WUR gevraagd om een leefgebied vast te stellen. Toen de halfjaar aanwezigheid van de wolf werd gecommuniceerd was de wolf al weg. Daarom geen actieve woordvoering van de Drentse boswachters. Art. 5.1. heeft RTV Drenthe te woord gestaan. Bij eerste wolf die lang op 1 plek verbleef, een intensievere pro-actievere periode, nu weer iets rustiger.

Provincie Fryslân: de FNP is een aanwezige partij in dit dossier. Gaat alleen spelen in zuid-oostelijke deel.

Provincie Groningen: iets positiever. Men is pragmatisch en enthousiast.

Provincie Noord-Brabant: n.a.v. wolf in Heusden ophef en onvrede in de omgeving. Er is een wolf op Strabrechtse Heide e.o. Er is een Wolvenplatform opgezet (soort gebiedscommissie) met als doel om voor te bereiden op de gebiedscommissie (met Art. [redacted]. We praten over de 'wolf Grote Heide' i.p.v. 'wolf Strabrecht. Werk met wolfwerende rasters. Brabant houdt zich behoorlijk stil.

Beleid algemeen

Art. [redacted] licht e.e.a. toe. We hebben het handelingskader Wolf dat Art. [redacted] een tijd geleden geschreven heeft:
Interne link [redacted]

Er zijn een heleboel vragen bij gekomen. Hoe verhoudt dit overleg zich tot fauna-overleg? Een meer formeel tintje aan dit overleg geven? Het is een maatschappelijk gevoelig onderwerp. Bij welke afdeling is dit onderwerp belegd? Art. [redacted] legt voor aan Debbie Kamphuis.

Er zijn nog meer vragen te beantwoorden. Art. 5.1. [redacted] heeft een tijd geleden aan de juridische afdeling gevraagd wie er nu eigenlijk aan de lat staat voor het eventueel wolfwerend maken van raster rondom heideterreinen. Wij krijgen voor die types immers een SNL-vergoeding voor rasteren. Voor 12.02 krijgen we die niet en is het aan de pachter. Art. 5.1. [redacted] heeft advies gehad van Art. 5.1. lid 2 [redacted] maar dat geeft eigenlijk geen eensluidend antwoord op dit specifieke vraagstuk (zie bijlage).

Er is een externe fauna-adviescommissie bij Staatsbosbeheer. Een stagiaire bij de Gemeente Rhenen gaat onderzoek doen naar de acceptatie van de wolf.

In PMT Drenthe is gevraagd om commitment, o.a. twee boswachters die hier op mogen inzetten (speelruimte binnen het handelingskader). Onze proactieve rol in Drenthe is iets afgeschaald.

Art. [redacted] er is afstemming gewenst zodat je niet tegen elkaar wordt uitgespeeld, bijvoorbeeld met afrastering.

We signaleren met elkaar de volgende knelpunten:

- Het onderwerp wolf is landelijk niet belegd.
- Verschil in aanpak/vertaling door provincies: de Provincie Gelderland gaat pro-actiever inzetten op draagvlak.
- Aanpassing van het handelingskader is gewenst.
- Er mist een (werkbaar) communicatieplan (ligt bij BIJ12 maar is door omstandigheden nog niet opgeleverd).
- Er is verschil in hoe we handelen als organisatie. In Gelderland zitten we bijvoorbeeld niet in de gebiedscommissie, in Drenthe wel.

Het is ecologisch misschien niet een heel ingewikkeld thema, maar wel aan de communicatieve en maatschappelijke kant. We hebben baat bij meer kader en richting.

Communicatie

Communicatieplan: behoefte aan rolverdeling. De ‘stilte voor de storm’ wordt niet benut (veel jonge dieren, gaan zwerven, schapen pakken, geen bescherming van vee). Ook een topic: moeflons in het Vierhouter Bos.

Andere initiatieven: educatieprogramma van ARK.

En vragen zoals: wanneer zet je de wolf op de gebiedsborden?

NM zou scenario’s uitwerken over mogelijke aanvaringen/incidenten (n.a.v overleg Joke met Glenn, BIJ12 en NM over perszaken). Art. vraagt na.

Er zijn inmiddels in België twee doodgereden wolven.

Art. de communicatie biedt ook kansen. Persbericht samen met Provincie, leefgebied, het eerlijke verhaal met Brabants Landschap en Provincie samen.

Art. 5.1. lid is bezig met een film. Art. 5.1. lid eeft hier ook beeldmateriaal voor beschikbaar gesteld.

Drie provinciehoofden bij elkaar voor overleg en afstemming?

Afbreukrisico is aanwezig.

We spreken af dat het handig is om dit overleg voort te zetten, vooral voor afstemming en benoemen/aanpakken van knelpunten. Eén keer in de 2 à 3 maanden Art. doet agendavoorstel.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: vrijdag 6 november 2020 11:51
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: FW: 06-11 agenda + stukken
Bijlagen: Agenda 6 november.docx; Overlegstructuur wolf.docx; Handleiding stroomnetten.pdf; Voorschriften bij noodset Opzet def. nov 2020.pdf; Verslag 29 september 2020.docx; VERSLAG WOLF GROOTE HEIDE 20201014[371].pdf

Hallo Art. 5.1. lid 2 sub e ,

Gisteren heb ik tijdens ons wolvenoverleg de stukken ontvangen voor het Wolvenplatform Brabant. Deze bijeenkomst is zojuist afgerond.

In de bijlage vinden jullie alle stukken, waarbij het document “Overlegstructuur wolf” voor jullie het meest relevant is. Hierin staat dat er een landelijke overleg wolven wordt opgetuigd. De eerste bijeenkomst gaat waarschijnlijk over twee weken plaatsvinden. Art. 5.1. lid 2 subs de voorzitter. Hij heeft daarbij aangegeven graag wat overlap te hebben in bemensing tussen de provinciale gebiedscommissies en het landelijk overleg wolven.

Als het goed is heeft IPO/BIJ12 gisteren of vandaag een uitnodiging aan SBB gestuurd om hierbij aan te schuiven.

Weten jullie wie hier namens SBB aan deel gaat nemen?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl]
Verzonden: donderdag 5 november 2020 11:40
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub @Heusden.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @icloud.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @inter.nl.net>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zlto.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @faunabeheereenheid.info>; Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vangeelconsultancy.eu>; Art. 5.1. lid 2 @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wassum.nl>
Onderwerp: 06-11 agenda + stukken

Beste deelnemers,

Bijgaand treft u aan de agenda voor het overleg van morgen, vrijdag 6-11 om 10.00u.
Tevens het verslag van vorig overleg en overige stukken te uwer informatie.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e
| programmaondersteuner Natuur (*niet aanwezig op woensdagen)* | 06-Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl | Provincie Noord-Brabant | Postbus 90151 | 5200 MC 's-Hertogenbosch | www.brabant.nl | Bezoekadres: Brabantlaan 1 | 5216 TV 's-Hertogenbosch |

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC ’s-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 128

Agenda 6 november

Overlegplatform Wolven Noord-Brabant

Overleg via Teams

Vrijdag 6 november van 10.00 tot 12:15 uur.

Let op, het overleg is gesplitst in twee delen.

1. 10:00 – 11:00 vergadering
2. 11:00 – 12:15 Instructie ‘werken met Sharepoint via Teams’ door Art. 5.1 lid [redacted] hierbij sluiten tevens leden aan van werkgroep Wolf Groote Heide

Agenda

1. Opening en mededelingen
2. Verslag en actiepunten (verslag 29 september 2020 bijgevoegd)
3. Actuele stand van zaken wolf en preventieve maatregelen (info voor bruikleennemers bijgevoegd)
4. Landelijk Overleg Wolven (LOW)
5. Overlegstructuur Brabant (bespreeknotitie toegevoegd)
   (Vragen omtrent instellen wolvencommissie mondeling toelichten)
6. Rondvraag
7. Werken met Sharepoint; hiervoor moeten we uitloggen uit dit overleg en aansluitend inloggen bij de uitnodiging van 11u. Kik daarvoor op ‘deelnemen’ of op de teamslink in uw agenda.

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 128

Overlegstructuur wolf

Overlegstructuur wolf

Aanleiding

De laatste maanden zijn er de nodige ontwikkelingen rond de wolf, niet alleen in Brabant maar ook landelijk. Op diverse niveaus zijn of worden overlegstructuren ingericht. Deze notitie is bedoeld om daar zicht op te krijgen en helder te maken welke overlegstructuren er zijn, welke partijen daarin vertegenwoordigd zijn, wat de opdracht/het doel van betreffende overleg is en hoe de overleggen zich tot elkaar verhouden.
Doel is om voor iedereen helder te maken wat de structuur is, waar welke onderwerpen worden gesproken zodat daar een duidelijke scheiding tussen is en overlap van discussies op meerdere tafels wordt voorkomen. Het landelijk overleg zal zich primair richten op het beleid het provinciale/regionale overleg op de invulling en uitvoering daarvan.
De voorzitters hebben vervolgens een belangrijke rol om daarop te sturen. Diverse personen zitten in meerdere overleggen, zij hebben een belangrijke verbindende rol. Een nog in te richten digitaal platform waarin de resultaten en vorderingen van de diverse overleggen voor iedereen inzichtelijk zullen worden gemaakt moet daar eveneens ondersteunend aan zijn.

Landelijk Overleg Wolven (LOW)

Mede naar aanleiding van het advies van de wolvencommissie uit Gelderland en de gebeurtenissen rond de wolf in Heusden is er behoefte ontstaan aan een overleg op landelijk niveau. De samenstelling van het overleg wordt momenteel nog vormgegeven waarbij men maximaal wil aansluiten bij de bestaande overleggen in Gelderland, Drenthe en Noord-Brabant om daarmee ook zoveel mogelijk direct verbinding te houden en snel een landelijk overleg op te kunnen starten. Ook zal LNV aansluiten voor de internationale vraagstukken.
Doel van het landelijk wolvenoverleg is om de maatschappelijke betrokkenheid en draagvlak te verhogen bij de verdere ontwikkeling en besluitvorming van het interprovinciaal wolvenbeleid.
Het landelijk wolvenoverleg is gericht op provincie-overschrijdende zaken zoals hoe om te gaan met incidenten en de actualisatie van het Interprovinciaal Wolvenplan. De gedeelde opvattingen van de maatschappelijke organisaties worden benut bij de invulling van het wolvenbeleid. Besluitvorming over het wolvenbeleid ligt bij de gezamenlijke provincies (IPO Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland).

De opdracht van het landelijk overleg op hoofdlijnen is het betrekken van stakeholders bij de actualisering van het Interprovinciale wolvenplan, met daarbij expliciete aandacht voor:

- - uitwerken handelingsperspectief bij incidenten (zoals 'wolf bij Heusden')
- - uitwerking bouwstenen voor overige scenario's
- - Fact finding studie wolf
- - Interprovinciaal wolvenplan 2.0

De beoogde samenstelling van het landelijke wolvenoverleg is:
Stakeholders die in aanmerking komen voor deelname aan het landelijk overleg zijn in elk geval:

- LTO Nederland (vakgroep schapenhouderij)
- Stichting Beheer Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders
- Vereniging Gescheperde Schaapskudden
- Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging
- Staatsbosbeheer
- Natuurmonumenten
- Federatie Particulier Grondbezit
- Dierenbescherming
- Zoogdiervereniging
- Wolf Fencing
- WENR (Wageningen Universiteit)

Op verzoek van vertegenwoordigers in het overleg Groote Heide is het verzoek om ook LTO Nederland (diergezondheid) en De 12Landschappentoe te voegen aan het LOW ingebracht in (ambtelijk) IPO-Wolvenoverleg.

Platform/Commissie wolven Noord-Brabant

Doel van het overlegplatform is om met de belangrijkste bij de wolf betrokken partijen te bezien hoe we met elkaar beter voorbereid kunnen zijn op wolven die veel problemen veroorzaken en hoe we het gebied waar een wolf zich vestigt kunnen voorbereiden op het daarmee conflictvrij samenleven.
Het overlegplatform is eind augustus gestart. In verband met de inmiddels gevestigde wolf in Groote Heide zal ook een formele wolvencommissie moeten worden ingesteld. In het overlegplatform is uitgesproken om het platform over te laten gaan in een wolvencommissie in dezelfde samenstelling en zo de overlegstructuur efficiënt te houden. Onderstaande beschrijving van opdracht en samenstelling betreft dus het huidige platform dat overgaat naar de wolvencommissie.

Adviesvraag aan het platform/wolvengebiedscommissie
De vraag aan het Platform/de wolvencommissie is meerledig. Er wordt advies gevraagd op de volgende onderwerpen:

- Wat zijn de ervaringen in Heusden, hoe kijken we daar evaluerend op terug en hoe kunnen we beter voorbereid zijn op de komst van een zwervende wolf in de toekomst? Het gaat dan vooral over de operationele kant van mogelijke en gewenste maatregelen. De beleidsmatige kant wordt in het landelijk wolvenoverleg opgepakt.
- Een schadepreventieplan voor de te nemen beschermingsmaatregelen m.b.t. een gevestigde wolf zoals nu in Groote Heide maar die zich in de toekomst ook op andere plaatsen voor kan doen. Het gaat daarbij om het instrumentenkoffer dat daarbij benut kan worden in de onderscheiden regio's als daar wolvenproblematiek ontstaat en waarbij de omstandigheden in die regio bepalen welke instrumenten feitelijke benut worden. Daarnaast wordt advies gevraagd voor de daarop door de provincie te baseren subsidieregeling. De commissie zal zich daarbij laten adviseren door het overleg wolf Groote Heide over de specifiek voor dat gebied te nemen beschermingsmaatregelen.
- Hoe kan, nadat het Platform haar advies heeft afgerond, meer structureel vorm worden gegeven aan overleg en afstemming over de wolf in Brabant. Welke rol kan de Faunabeheereenheid (FBE) daarbij (op termijn) vervullen en wat zijn de ingrediënten die daarvoor dan in het Faunabeheerplan moeten worden opgenomen.

Samenstelling wolvencommissie

Voorzitterschap	Art. 5.1. lid 2 sub
Secretariaat (provincie)	Art. 5.1. lid 2
ZLTO	Art. 5.1. lid 2
LTO-Vakgroep schapenhouderij	Art. 5.1. lid 2
Vereniging Gescheperde Schaapskuddes Nederland (VGSN)	Art. 5.1. lid 2 sub
Platform kleinschalige schapen- en geitenhouders (KSG)	Art. 5.1. lid 2
TBO's (SBB, NM, BrL)	Art. 5.1. lid 2
Brabants Particulier Grondbezit	Art. 5.1. lid
Zoogdiervereniging	Art. 5.1. lid 2 sub
FBE	Art. 5.1. lid 2 sub e
Gemeenten	Art. 5.1. Gemeente uit Groote Heide?

Resultaat is een adviesrapport waarin de adviesvragen zijn uitgewerkt in concrete aanbevelingen.
Het adviesrapport wordt uiterlijk per 1 mei 2021 of zoveel eerder opgeleverd.

Overleg wolf Groote Heide

Rond de wolf op de Groote Heide is sinds enkele maanden een overleg gestart. Dit stond vooral in het teken van eerste samenwerking en afstemming tussen de meest betrokken partijen en eerste preventieve maatregelen zoals wolfwerende netten.
De komende tijd zal het overleg zich vooral moeten gaan richten op welke structurele maatregelen er in het nog nader te onderzoeken leefgebied van de wolf nodig worden geacht. Dat betekent dat vooral met lokale vertegenwoordigers van grondeigenaren en dierhouders in beeld wordt gebracht waar de risico's zitten opdat die aan de wolvencommissie kunnen worden meegegeven. Ook is communicatie en voorlichting, met ondersteuning van deskundigen en vrijwilligers een rol voor het overleg

De taken voor het overleg wolf Groote Heide liggen daarmee op het volgende vlak:

- Inventariseren wat de risico's zijn voor wolvenaanvallen op landbouwhuisdieren en waar die zich bevinden en voorstellen doen aan de wolvencommissie welke structurele maatregelen er nodig worden geacht om dat te voorkomen.
- Lokale samenwerking bevorderen tussen bij de wolf betrokken partijen en met de deskundigen en vrijwilligers.
- Communicatie en voorlichting in het gebied organiseren gericht op draagvlak en conflictvrij samenleven met de wolf.

Samenstelling overleg wolf Groote Heide:
Gemeente Heeze-Leende
Gemeente Someren
ZLTO
ZLTO-afdeling Groote Heide
Brabants Landschap
Limburgs Landschap
Staatsbosbeheer
IKL
Coördinator vrijwilligers meldpunt wolven
FBE Noord-Brabant
WBE Groot Strabrecht
Provincie Noord-Brabant

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Het overleg wolf Groote Heide kiest uit haar midden een voorzitter. Het verzoek daartoe loopt.
Het secretariaat is tot op heden roulerend vormgegeven.

Informatievoorziening

Om ervoor te zorgen dat de overleggen op de verschillende niveaus goed over elkaar geïnformeerd zijn, zal een digitaal informatieplatform worden ingericht voor Brabant. Het landelijk wolvenoverleg zal voor zichzelf organiseren hoe zij wil overleggen en heeft ook nog te maken met wolvencommissies uit Gelderland en Drenthe.
Voor de wolvenoverleggen in Brabant (Platform/Commissie en Overleg wolf Groote Heide) wordt een digitaal informatieplatform (via MS- Teams en Sharepoint) ingericht en waar alle informatie wordt verzameld zodat alle deelnemers ten alle tijden geïnformeerd zijn en efficiënt gezamenlijk kunnen werken aan de gezamenlijke agenda.

Bijlage 3 behorend bij document Z21-5722 – 128

Handleiding stroomnetten

Provincie Noord-Brabant

Aandachtspunten bij het plaatsen van stroomnetten

Stroomnetten zijn een goede, tijdelijke maatregel

Stroomnetten, ook wel flexinetten genoemd beschermen schapen en geiten tegen wolven. Ze zijn met name geschikt als nachtkraal of als tijdelijke maatregel. Maar daarvoor moeten ze wel op de juiste wijze geplaatst worden. Met deze flyer geven we enkele aandachtspunten mee om de stroomnetten 'wolfwerend' te plaatsen.

Een set bestaat uit 10 netten van 50 meter. De hoogte van het net is 120 cm. Aan de netten zitten prikpaaltjes. De set komt inclusief een schrikdraadklok, accu, aarde-pen en voltmeter. De sets worden tijdelijk uitgeleend door de provincie. Als de wolf weer vertrokken is of wanneer u zelf maatregelen heeft genomen, levert u de netten weer in.

Wolven zijn slim en volhoudend

Wolven sparen energie door te jagen op makkelijke prooien. Schapen en geiten die onvoldoende beschermd zijn, kunnen daarom aantrekkelijk zijn. Maar wolven zijn gevoelig voor elektriciteit. Wanneer een wolf in aanraking komt met een stroomnet, zal hij een elektrische schok krijgen. Deze pijnlijke ervaring leert de wolf dat schapen geen prooidieren zijn. De wolf zal de schapen met rust laten en zich richten op wilde dieren zoals reeën en zwijnen. Deze les geeft de wolf ook door aan zijn jongen.

Bij het plaatsen van stroomnetten, moet u rekening houden met het gedrag van wolven.

- *Een wolf zal altijd proberen onder een raster door te kruipen of te graven*
  - Om dit te voorkomen plaatst u de stroomnetten met de onderste draad dicht bij de grond. De tweede draad, dit is de eerste draad van het net waar spanning op staat, mag **maximaal 20 cm** hoog staan.
- *Een wolf zal niet snel klimmen en springen, maar kan dit wel*
  - Om dit te voorkomen moet de hoogste draad met spanning op **minimaal 120 cm** staan. Let op, dat er geen opstapjes direct naast de netten aanwezig zijn. Een boomstronk of andere verhoging kan de wolf gebruiken om alsnog over het net te springen.
- *Een wolf kan door smalle openingen heen kruipen*
  - De netten moeten **naadloos aansluiten** op elkaar. Let daarbij ook op hekwerken en poorten, die eveneens van stroomnetten moeten worden voorzien. Knoop de netten goed vast aan elkaar. Let extra goed op bij kuilen en greppels, daar mogen geen doorgangen groter dan 20 cm aanwezig zijn.
- *Een wolvenneus is gevoelig voor elektriciteit, maar een dikke vacht kan isoleren*
  - Er moet daarom **minimaal 4.500 volt (> 4,5 Kv)** op het stroomnet staan. Nooit minder! Om te voorkomen dat er stroom weg lekt, maait u het gras onder het net. Dit voorkomt ook dat de accu snel leeg raakt. Zorg voor een goede aarding door de aarde-pen diep in de grond te slaan. Controleer regelmatig de spanning op het net.
- *Schapen kunnen een slap net omver lopen*
  - Het stroomnet moet **stevig en strak** staan. De hoekpalen moeten daarvoor stevig in de grond staan. Schoorpalen bij de hoekpalen, helpen om het net strak te zetten.

Nadat de netten dienst hebben gedaan, levert u de netten en randapparatuur weer schoon en opgerold in. Ze worden opnieuw gebruikt om schapen en geiten op andere locaties te beschermen.

Hulp nodig, vragen of toch schade?

In Brabant zijn er vrijwilligers actief van het Wolven Meldpunt, die kunnen u helpen met het plaatsen van de stroomnetten. Hiervoor kunt u contact opnemen via nr: **06-51529926**

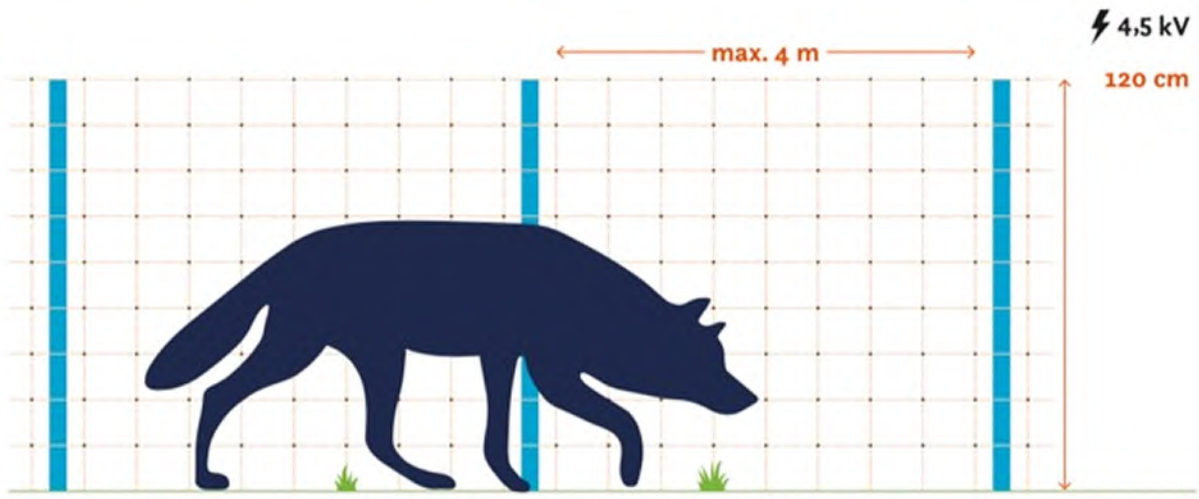
Als er ondanks de genomen maatregelen toch schade aan uw dieren optreedt door (mogelijk) een wolf, dient u dit binnen 24 uur te melden via BIJ12 nr: **085-4862222**.

Kijk voor meer informatie over schadeafhandeling en tegemoetkoming op de website www.BIJ12.nl. Hier vindt u ook meer informatie over andere preventieve maatregelen die u kunt nemen (zoektermen; faunaschade, preventiekit)

Heeft u technische vragen over het stroomnet of defecten aan apparatuur, dan neemt u contact op met de leverancier Veeservice Idac, info@veeserviceidac.nl of via nr: **0416-379 955**

Heeft u nog andere vragen over de wolf in Brabant?

Deze kunt u stellen via Wolf@Brabant.nl of via **06** Art. 5.1.

Bijlage 4 behorend bij document Z21-5722 – 128

Voorschriften bij noodset Opzet def.

Voorschriften bij uitlenen noodset wolfwerende nachtkraal

Onderwerp
Ten behoeve van het nemen van preventieve maatregelen ter bescherming van vee tegen zwervende wolven in acute situaties

Bij het lenen van deze materialen en apparatuur gelden de volgende voorwaarden:

1. Bij het ophalen van het materiaal bij de bruikleengever dient door bruikleennemer een borg ter waarde van € 250,- te worden betaald.
2. Deze materialen en apparatuur zijn en blijven eigendom van de provincie Noord-Brabant, en dienen op eerste verzoek weer te worden geretourneerd.
3. Indien materialen of apparatuur na de afgesproken periode niet, niet volledig of beschadigd geretourneerd worden, worden de kosten hiervan in rekening gebracht bij de bruikleennemer.
4. Indien het vermoeden bestaat dat materialen of apparatuur gestolen zijn, dient door de bruikleennemer aangifte te worden gedaan bij de politie en daarvan bewijs te worden overgelegd aan bruikleengever. Bij diefstal geldt een eigen risico van € 250,-.
5. Deze materialen en apparatuur mogen alleen gebruikt worden voor het hierboven aangegeven doel; ze mogen niet buiten de provincie Noord-Brabant worden gebruikt of vervoerd.
6. De bruikleennemer blijft te allen tijde verantwoordelijk voor eventueel aangerichte schade door derden welke door het gebruik van deze materialen en apparatuur zou kunnen ontstaan.
7. De bruikleennemer dient zich naar redelijkheid ervoor in te spannen dat de geleende middelen niet vermist raken of beschadigd worden. De reserveaccu, de acculader en de storing zoeker dienen niet onbeheerd achter gelaten te worden.
8. Indien de uitgeleende materialen en apparatuur onverhoopt toch geheel of gedeeltelijk onbruikbaar of vermist worden dient de bruikleennemer onmiddellijk de bruikleengever te informeren.
9. Indien de elektronische apparatuur niet naar behoren werkt, dient de bruikleennemer direct contact op te nemen met de bruikleengever en de apparatuur te retourneren. Het is bruikleennemer niet toegestaan het defect zelf op te lossen.

Aldus opgemaakt en in 2-voud ondertekend:

Plaats: Drunen

Datum:

Namens de bruikleengever	Namens de bruikleennemer:
Naam: …….. Veeservice IDAC	Naam: ……
Handtekening	Handtekening
……	……

Bijlage 5 behorend bij document Z21-5722 – 128

Verslag 29 september 2020

De bijlage behorend bij dit document is identiek aan bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 121.

Verslag 29 september 2020
Wolvenplatform

Afwezig: Art. 5.1. lid 2 sub e (en vervanger Art. 5.1. lid 2 sub e Wet

Agenda
1 Brief Kleine Kernen
2 Verslag 25-8
3 Actuele stand van zaken Wolf
4 Stand van zaken diverse overleggen
5 Terugkoppeling IPO
6 Wolvencommissie Brabant
7 Evaluatie Wolf Heusden
8 Advies Wolvencommissie Veluwe
9 Volgend overleg en afsluiting

1. N.a.v. brief Kleine Kernen zal worden bezien hoe de opsteller ervan kan aanhaken bij het overleg in het gebied zelf.
   Actie Art. maakt voorstel voor reactie.
   Art. 5.1. lid 2 sub opt per 1 oktober als regiocoördinator voor de wolf en als ecoloog bij gemeente Den Bosch en treedt in dienst bij Provincie Noord-Brabant. Zijn rol als regiocoördinator Brabant voor Wolven in Nederland wordt overgenomen door Art. 5.1. lid 2 sub e Wet

2. N.a.v. het verslag bij onderdeel Structuur en werkwijze platform, 1e bullet: Art. 5.1. lid mist hierin de drieslag rijk-provincies-regionaal. Voorzitter geeft aan dat dit inderdaad belangrijk is en goed moet worden uitgeschreven maar dat het op de diverse niveaus nog in ontwikkeling is en z.s.m. nader moet worden uitgewerkt. Dit actiepunt stond al in verslag en blijft dus staan.
   Hierna wordt het verslag goedgekeurd.

3. Art. 5.1. lid 2 sub e Wet geeft een presentatie over de actuele stand van zaken van de wolf. De presentatie is bij het verslag gevoegd. Naar aanleiding van de presentatie worden de volgende vragen gesteld:
   Art. 5.1. lid 2 sub In België, net over de grens, heeft zich ook een wolf gevestigd. Wat is de kans op grensoverschrijdende territoria?
   Art. 5.1. lid Er zijn nu geen landsgrensoverschrijdende territoria bekend maar het moet niet worden uitgesloten dat wolven vanuit hun territorium soms dagtochten maken. In Gelderland houdt men daar rekening mee in een zoom van 13 km, Duistland hanteert een zoom van 30 km.
   Art. Verschilt de Alpine wolf qua gedrag van de Noord-Europese populatie?
   Art. 5.1. lid 2 Door verschil in landelijk beleid lijkt er inderdaad verschil tussen bijv

Bijlage 6 behorend bij document Z21-5722 – 128

Verslag wolf Groote Heide 20201014

VERSLAG WOLF GROOTE HEIDE
14/10/2020
Overleg via Teams

Deelnemers: Art. 5.1. lid 2 sub e (FBE, voorzitter), Art. 5.1. lid 2 provincie), Art. 5.1. lid (IKL), Art. 5.1. lid 2 (Limburgs Landschap), Art. 5.1. lid BL), Art. 5.1. lid BB), Art. (Heeze-Leende) Art. 5.1. lid 2 sub (Someren), Art. 5.1. lid 2 sub e LTO), Art. 5.1. lid 2 (ZLTO), Art. 5.1. lid (provincie), Art. 5.1. lid 2 vrijwilligers Wolven in Brabant, verslag)

1. Welkom en voorstellen nieuwe deelnemers
Art. opent de vergadering als voorzitter, een rol die zij eenmalig in wil vullen (zie punt 7).
Art. 5.1. lid 2 schuiven aan in dit overleg omdat de wolf van de Groote Heide niet alleen in Brabant maar ook in Limburg actief is. Aangezien Art. sinds kort bij de Provincie werkzaam is, neemt Art. zijn plaats in namens de vrijwilligersgroep "Wolven in Brabant" (onderdeel van het Wolvenmeldpunt).

2. Vaststellen agenda
De agenda wordt vastgesteld met de toevoeging dat de vergadering *digitaal* plaatsvindt.
Art. brengt naar voren dat deelname van de gemeente Cranendonck ook wenselijk is. Dit wordt beaamd door de andere deelnemers. Art. l de gemeente benaderen (**Actiepunt** Art.

3. Mededelingen
Er zijn geen mededelingen.

4. Verslag voorgaand overleg en actiepunten (bijlage 1)
- Deelnemers: Art. wijst er op dat hij deelneemt vanuit ZLTO afdeling Grote Heide.
- Pt 3: Art. vraagt zich hoe om te gaan met slipjachten. De slipjacht Someren is vanwege corona-maatregelen afgelast, maar in januari 2021 staat een slipjacht in Lierop gepland. Reactie Art. heeft persoonlijk contact met de organisatoren en houdt de vinger aan de pols. Art. voegt hier aan toe, dat niet alleen slipjachten maar ook andere evenementen tot verstoring binnen het leefgebied van de wolf kunnen leiden.
- Pt 8: Art. geeft aan dat dhr. Art. 5.1. geen schapenhouder van BL is, maar een zelfstandige ondernemer.

Het verslag wordt goedgekeurd onder dankzegging aan notulist Art.

5. Actuele stand van zaken wolf
Art. bevestigt dat de wolf nog steeds aanwezig is. Er zijn sinds het voorgaande overleg weinig aanvallen geweest, waaruit voorzichtig mag worden geconcludeerd dat de maatregelen vrucht afwerpen. Het dier is enkele malen vastgelegd door wildcamera's, voor het laatst een week geleden.
Art. attendeert er op dat het dier nu 6 maanden in het gebied aanwezig is en daarmee als "gevestigde wolf" beschouwd moet worden.
Art. vraagt of de wolf ook actief is ten noorden van de snelweg A67. Art. geeft aan dat dit (recent) niet het geval was, maar dat de op te starten vlakdekkende monitoring ook hier meer duidelijkheid over moet geven.

6. Conceptnotitie overlegstructuren (bijlage 2)

De nota is door Art. opgesteld als praatstuk, met als doel om doublures in overleggen te voorkomen. Op 06-11-2020 vindt het eerstvolgende Platform Wolf plaats. Art. verbaast zich er over dat er in dit overleg geen Provinciale Landschappen deelnemen. Art. vindt dit een terechte opmerking; hij zal dit oppakken (**Actiepunt** Art.

Art. stelt voor om Faunabestuurders van LTO te betrekken in het overleg in plaats van uitsluitend schapenhouders.

Er zijn ook andere partijen die te kennen hebben gegeven aan te willen schuiven bij dit overleg. Art. ziet als bezwaar dat de overleggroep te groot en daardoor onwerkbaar wordt. Eventueel zouden deze partijen in een ander verband samen kunnen komen. Een uitzondering vormt de WBE, die voor het volgende overleg zal worden uitgenodigd, evenals de gemeente Cranendonck. (**Actiepunt** Art.

Het lijkt er op dat de wolf zich nu toelegt op reewild en Art. vraagt zich af welk effect dit gaat hebben op het afschot. Des temeer reden om de WBE te betrekken in het overleg.

Ook wordt door Art. 5.1. de mogelijkheid geopperd om in kleine werkgroepen aandacht te geven aan specifieke aandachtspunten, die daarna behandeld kunnen worden in een overlegvorm.

7. Organisatie overleg Wolf Groote Heide

- **Voorzitterschap en secretariaat**
- **Vraag aansluiten WBE (bijlage 3)**

De invulling van het voorzitterschap en secretariaat vormt een knelpunt. Bij de FBE is te weinig terreinkennis van Strabrecht e.o. aanwezig, en vormt de kleine bezetting (3 FTE) een belemmering. Voor de andere partijen (BL, SBB, Heeze-Leende, Someren) vormt het ontbreken van capaciteit eveneens een probleem. Heleen ziet geen voorzittersrol voor de ZLTO weggelegd, aangezien dit botst met de belangen van de achterban.

Uiteindelijk geven Art. 5.1. lid 2 aan dat zij samen zullen zoeken naar een passende oplossing (**Actiepunt** Art. 5.1. lid 2

Art. breekt een lans voor het gebruik van “White Share”. Dit is een digitaal dossier, toegankelijk via pc en mobiel, dat door alle deelnemers van het overleg gevoed en geraadpleegd kan worden. De secretariaatsfunctie kan hiermee ontlast worden. Op 06-11-2020 vindt een uitleg plaats tussen 10.00-en 11.00 uur waarvoor de provincie een uitnodiging zal sturen (**Actiepunt** Art.

Voor deelname van de WBE wordt verwezen naar het voorgaande punt.

8. Inzichtelijk maken risicogebieden en maatregelen

Art. acht het van groot belang dat duidelijkheid wordt verkregen waar de grootste risico’s van aanvallen zich bevinden en welke maatregelen hier getroffen kunnen worden. Hij stelt voor om een werkgroep te formeren om dit inzichtelijk te maken, hetgeen door alle aanwezigen wordt onderschreven. Art. voegt hieraan toe om ook de Limburgse aanvallen/maatregelen mee te nemen. De werkgroep zal bestaan uit Art. 5.1. lid 2 sub e Woo (BL), Art. 5.1. lid

Op verzoek van Heleen zal de provincie kaarten vertrekken die de ZLTO voorlegt aan haar achterban om houders van schapen, geiten, kalveren en veulens in te tekenen (**Actie** Art.

De ZLTO heeft geen zicht op de rondtrekkende schaapskuddes op Strabrecht, maar Art. heeft intensief contact met de beheerders van deze kuddes. Art. mist inzicht in de bewegingen van de

schaapskuddes in de aangrenzende Limburgse natuurgebieden; Art. zal trachten om hier duidelijkheid over te krijgen (**Actie** Art. .

Art. vraagt aandacht voor een kaart waarop Art. 5.1. lid 2 (vrijwilligersgroep "Wolven in Brabant") alle aanvallen en waarnemingen heeft vastgelegd. Art. vraagt na bij Art. of deze kaart mag worden vrijgegeven (**Actie** Art.
Art. geeft aan dat er in het Weerterbos een preventieproject is opgestart, dat meegenomen kan worden in het overzicht.

9. Plan actieve monitoring
Aangezien nu sprake is van een "gevestigde wolf" zal worden overgegaan tot actieve monitoring. De Provincie heeft een opdracht voor een plan neergelegd bij BIJ12, die dit heeft uitbesteed aan de Zoogdiervereniging. In de 3e week van oktober zal een eerste concept beschikbaar komen, waarin de monitoring –voor een periode van 6 maanden- beschreven wordt.
Limburg vormt volgens Art. op dit moment een "witte vlek op de kaart" voor wat betreft waarnemingen, aangezien in de omgeving van het Weerterbos en de Budeler Bergen geen vrijwilligers actief zijn. Art. stelt voor om Art. 5.1. lid 2 Wolvenmeldpunt, Limburg) hiervoor te benaderen (**Actie** Art.

10. Stand van zaken noodsets
De Provincie beschikt inmiddels over noodsets wolvenwerende netten (inclusief accu's en toebehoren), die in beheer zijn bij VeeService Drunen. Art. beschrijft de werkwijze: aanvragen kunnen bij de Provincie worden ingediend via wolf@brabant.nl . Art. verifieert het nut van netten op de aangevraagde locatie via de vrijwilligersgroep. Hierna kan de aanvrager zelf de sets ophalen in Drunen, waarbij hij een borg van € 250,= verschuldigd is. De vrijwilligersgroep kan ingeschakeld worden om te checken of de plaatsing "wolfbestendig" is.

Van de in Heusden ingezette sets zijn er diverse nog niet geretourneerd. Heleen geeft aan dat de lokale ZLTO-vertegenwoordiger op pad is geweest om deze te achterhalen.

11. Communicatie/voorlichting
De gemeente Heeze-Leende had het voornemen om een webinar te organiseren, waarbij Art. en Art. ondersteuning zouden bieden aan organisator Art. Vanwege de aangescherpte (interne) corona-regels is deze sessie tijdelijk on hold gezet. Art. vraag zich af hoe lang dit "tijdelijk" kan duren. In het volgend overleg zal dit opnieuw aan de orde komen.
Art. merkt op dat de ZLTO goede ervaringen heeft opgedaan met een webinar, waarbij de sprekers vanuit hun thuisplek deelnamen.

12. Rondvraag
Hiervan wordt geen gebruik gemaakt.

13. Volgend overleg
Besloten wordt om dit overleg maandelijks te organiseren en zodanig in te plannen dat het steeds tussen de bijeenkomsten van het Provinciaal Wolvenplatform valt.
Het volgende (digitale) overleg vindt plaats op **woensdag 18-11-2020 9.30-11.00 uur**
Art. uit af met de constatering dat ze de vergadering als verrassend constructief ervaren heeft.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: maandag 9 november 2020 10:03
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: 06-11 agenda + stukken

HoArt.

Ik hoorde vrijdag van Dierenbescherming dat dit opgericht werd, en wilde dezelfde vraag stellen aan jullie! Ik heb nog niets gezien...

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Zelfde mailwisseling: 6 november 2020 - 11:51 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Communicatie <communicatie@bij12.nl>
Verzonden: vrijdag 13 november 2020 13:39
Aan: Communicatie
Onderwerp: Nieuwe DNA-uitslagen bekend

Beste heer/mevrouw en/of leden van de redactie,

Vandaag hebben wij twee nieuwe DNA-uitslagen gepubliceerd via www.bij12.nl/wolf. Het gaat om de resultaten van 28-10-2020 in Persingen en 29-10-2020 in Ooij in de provincie Gelderland.
De DNA-uitslag betreft hier goudjakhals. Naar aanleiding hiervan heeft de provincie Gelderland zojuist een persbericht uitgebracht:

//

Provincie Gelderland persbericht
Goudjakhals doodde schapen in Ooijpolder

DNA-onderzoek wijst uit dat de dode schapen in de Ooijpolder bij Nijmegen het slachtoffer zijn van een goudjakhals. Voor Nederland is de goudjakhals een relatief nieuwe soort. Pas drie keer eerder is een goudjakhals in Nederland aangetoond, waarvan twee keer op de Veluwe. Dit is de eerste keer dat we een aanval op schapen zien door een goudjakhals. Provincie Gelderland vergoedt de schade.

Verder onderzoek
De goudjakhals is sinds 29 oktober niet meer gezien in de Ooijpolder en mogelijk doorgetrokken. Onderzoekers van de Zoogdiervereniging doen in dit gebied aanvullend veldonderzoek. De goudjakhals is voor ons een dier, waar we in Nederland nog weinig ervaring mee hebben. In 2016 en 2017 is deze soort voor het eerst waargenomen op de Veluwe. Ook is een goudjakhals in 2019 langs een cameraval in Drenthe gelopen.

DNA-onderzoek
In de Ooijpolder is in eerste instantie DNA-onderzoek gedaan in opdracht van de provincie omdat er mogelijk sprake was van wolvenschade. Daarbij is er rekening mee gehouden dat het om een goudjakhals zou kunnen gaan. Die was eerder dit najaar dichtbij de grens in Duitsland waargenomen.

Provincie vergoedt schade
De goudjakhals is een Europees beschermde soort die op eigen kracht zijn verspreidingsgebied uitbreidt. In Nederland is het een nieuwe soort, waarvoor de wet nog moet worden aangepast. Dit betekent ook dat er geen landelijke schaderegeling is. Provincie Gelderland vindt dat schapenhouders hier niet de dupe van mogen zijn en vergoedt de schade, net zoals voor de wolf. Dat doet de provincie totdat er landelijk meer duidelijkheid is over hoe we omgaan met de goudjakhals. We verwachten dat de dierhouders ook zoveel mogelijk zelf doen om schade te voorkomen.

Sinds 2016 waarnemingen
De eerste goudjakhals is in Nederland gezien op de Veluwe in 2016. Sindsdien is de soort ook in 2017 en 2019 waargenomen. Van de goudjakhals is bekend dat het dier zich niet snel laat zien. De goudjakhals komt oorspronkelijk uit Azië en oost Europa. De goudjakhals verbreidt zich zelfstandig steeds verder richting het westen van Europa. Zo zijn er inmiddels populaties in Tsjechië, Kroatië en Slovenië en komt de soort sinds 2000 ook voor in Duitsland en Italië.

Noot voor de redactie
Voor meer informatie kunt u contact opnemen met Art. 5.1. lid 2 sub e Woo *@gelderland.nl*

//

Lees verder op:

- Persbericht provincie Gelderland op de website BIJ12
- BIJ12 over de goudjakhals
- Goudjakhals vastgesteld in de Ooijpolder (Zoogdiervereniging)
- Goudjakhals vastgesteld in de Ooijpolder (Wolven in Nederland)
- Goudjakhals vastgesteld in de Ooijpolder (ARK)

U kunt diverse pagina's bezoeken voor meer algemene informatie over de goudjakhals:

- De Zoogdiervereniging over de goudjakhals
- Wolven in Nederland over de goudjakhals
- ARK Natuurontwikkeling over de goudjakhals

Mocht u naar aanleiding hiervan nog vragen hebbben kunt u contact opnemen via onderstaande contactgegevens of via communicatie@bij12.nl.

Ik vertrouw erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2
Online communicatieadviseur

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
T +31 (0)85 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl
M +31 (0)6 Art. 5.1. lid

Werkt voor provincies

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 19 november 2020 18:18
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: Fwd: Kennisplatform Wolven
Bijlagen: Overlegstructuur wolf.docx

Hallo Art. 5.1. lid 2

Zoals gisteren en vandaag met jullie besproken is een vraag van Boudewijn via Theo bij mij terecht gekomen over een kennisplatform wolf. Heb hem onze eerste gedachte gedeeld.

Ongetwijfeld zal dit nog verder geconcretiseerd moeten worden.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Verstuurd: donderdag 19 november 2020 14:38
Aan: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: FW: Kennisplatform Wolven

Hallo Theo,
Ik heb met Art. 5.1. lid (provinciaal adviseur Drenthe) en Art. 5.1. gesproken. Aangezien Art. 5.1. lid 2 sub e Woo slecht bereikbaar is, heb ik haar nu (nog) niet benaderd.
Aansluiting op bestaande overleggen lijkt niet voor de hand te liggen. Bij de bestaande faunaoverleggen ligt de focus meer op faunabeheer en schadebestrijding. Het wolvencommunicatieoverleg is in de huidige omvang en samenstelling niet geheel passend. Ons voorstel is om een kennisplatform om Art. 5.1. lid te creëren, waarbij op tactisch en beleidsmatig niveau over de wolf binnen SBB geadviseerd kan worden. Dit platform kan bestaan uit een kerndelegatie van het wolvencommunicatieoverleg: Art. 5.1. lid 2 en ik werken hier graag aan mee. Het zou goed zijn als er nog een afgevaardigde vanuit Gelderland aan kan sluiten. Hiervoor hebben wij niet direct iemand op het oog. Mogelijk heeft Arjan Snel een suggestie.
Weet jij wie namens SBB zitting neemt in het Landelijk Overleg Wolf?
Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant
Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 12 november 2020 22:40
Aan: Gorissen, Theo Art. 5.1. lid @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Kennisplatform Wolven
Hallo Theo,
Goed idee! Ik mail je nu vast, omdat er mogelijk nog op korte termijn een vertegenwoordiger namens SBB voor het nieuwe Landelijk Overleg Wolf aangewezen moet worden. Ik weet niet of dat inmiddels is gebeurd.

Extern

In het speelveld waarin wij ons begeven wordt de wolf grofweg op drie niveaus behandeld:

1. **Landelijk.**
   Eind vorige week / begin deze week heeft SBB (Sylvo) als het goed is een uitnodiging van IPO/BIJ12 gekregen om aan te schuiven bij het Landelijk Overleg Wolven (LOW). Art. 5.1. lid 2 zit dit overleg voor. Art. heeft aangegeven enige overlap te wensen tussen de vertegenwoordigers in Gebiedscommisie wolf en Landelijk Overlap Wolven (LOW). Het eerste overleg vindt over circa 1,5 week plaats. (zie ook bijlage)
2. **Provinciaal.**
   In drie provincies is inmiddels sprake van gevestigde wolf. Bij (aankomende) vestiging wordt er per provincie een Gebiedscommissie wolf opgericht: Gelderland (vz. Art. 5.1. lid 2 SBB niet vertegenwoordigd), Drenthe (vz. Art. 5.1. lid 2 sub SBB vertegenwoordigd door Art. 5.1. lid 2 (gebiedsmanager)) en Noord-Brabant (vz. Art. 5.1. lid 2 SBB vertegenwoordigd door Art. 5.1. lid 2 (teamleider)).
3. **Lokaal.**
   Werkgroep in gebied waar sprake is van vestiging. Hierin wordt met de diverse partijen op lokaal niveau gekeken wat de knelpunten zijn en hoe deze waar mogelijk opgelost kunnen worden. In Brabant vertegenwoordigt Art. 5.1. lid (boswachter) SBB en in Gelderland volgens mij Art. 5.1. lid 2 (boswachter).

Intern

1. Binnen SBB bestaat er al geruime tijd een Wolvencommunicatieoverleg. Hieruit is o.a. de landelijke woordvoeringslijn wolf voort gekomen. Periodiek komen zij bij elkaar en heeft vooral een informerend karakter. Deelnemers: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo en ik. Daarnaast hebben een aantal inhoudelijk betrokken collega's een handelingskader wolf opgesteld. Tijdens het laatste overleg op 5/11 is geconcludeerd dat inhoudelijke afstemming op landelijk niveau wenselijk is.

2. Daarnaast is er een Landelijk Fauna Overleg en een Landelijk Faunacoördinatoren Overleg. Hier wordt vooral gesproken over jacht, beheer en schadebestrijding. Zover ik heb kunnen achterhalen wordt het onderwerp wolf hier soms aangetipt, maar niet diepgaand besproken.
3. Art. 5.1. lid landelijk adviseur fauna binnen SBB en houdt zich ook met de wolf bezig.

Ik ga komende week met een paar collega's bellen en zal dan met een voorstel komen.
Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant
Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2 Woo@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Gorissen, Theo
Verzonden: donderdag 12 november 2020 19:30
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Kennisplatform Wolven

Hoi Art.
Begreep dat je met Boudewijn over de wolf hebt gehad en hoe we binnen SBB kennis hierover delen. Doorpratend vanavond met Boudewijn is het goed dat we een kennisplatform gaan opzetten binnen SBB of aansluiten bij een evt bestaand platform. Wil jij het initiatief nemen, als dat er nog niet is, voor een kennis platform binnen SBB? Of als het eris uitzoeken waar dat ondergebracht is en vanuit PE hierbij aansluiten?
Alvast bedankt.
Met vriendelijke groet.

Theo Gorissen
Hoofd Staatsbosbeheer Noord Brabant
Staatsbosbeheer Noord-Brabant
Hart van Brabantlaan 16| 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg
M 06Art. 5.1.
Woo@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@staatsbosbeheer | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1 | staatsbosbeheer

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>
Verzonden: woensdag 25 november 2020 11:58
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: donderdag overlegje wolf

Dag allen,
Voor mij is een voorstelrondje niet meer nodig, omdat ik alle deelnemers al een keer gesproken heb, zij het op afstand.
Wat vanuit mijn rol belangrijk is:

- Verwachtingen van jullie wbt de publiekscommunicatie door BIJ12
- Verwachtingen mbt coördinatie/regie: handelingsprotocollen (zowel bij calamiteiten als regulier)
- En daarbij natuurlijk hoe we het beste elkaar kunnen versterken en kunnen afstemmen met elkaar.

Hgr. Art. 5.1.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>
Verzonden: dinsdag 24 november 2020 16:37
Aan: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gelderland.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>
Onderwerp: Re: donderdag overlegje wolf

Hoi Art.
Prima!

Mijn belangrijkste vraag komt uit het het dat het IPO Wolvenplan, de studie van LNV naar hoe de maatschappij kijkt naar de wolf en ook het gebrek aan groot succes van subsidieregelingen voldoende te wensen laat voor meer en betere communicatie. Hoe wordt dit vormgegeven?

Met vriendelijke groet

Art. 5.1. lid 2
Art. 5.1. lid 2 sub e
Art. 5.1. lid 2 sub e
Art. 5.1. lid 2 sub e

Zoogdiervereniging

Toernooiveld 1 | 6525 ED Nijmegen
Postbus 6531 | 6503 GA Nijmegen
Secretariaat: 024 - Art. 5.1.
lid 2
e v @zoogdiervereniging.nl

Blijf op de hoogte van ons werk via:
Onze website
Onze nieuwsbrief
Twitter
Facebook
LinkedIn

Op di 24 nov. 2020 om 12:21 schreef Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>:

> Dag allemaal,
>
> ik heb voor donderdag een overleg samen gepland.
>
> • Gaat dat voor iedereen lukken?
>
> • Welke dingen wil je bespreken?
>
> Art. 5.1. lid 2 van Bij12 doet ook mee, dus sowieso fijn om met elkaar kennis te maken (voor zover jullie elkaar nog niet kennen).
>
> Met vriendelijke groet,
>
> Art. 5.1.
> woordvoerder

Staatsbosbeheer
Communicatie & Public Affairs | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Art. 5.1. lid 2 | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Disclaimer Nederlands English

De bijlage behorend bij dit document is reeds openbaar en voor eenieder beschikbaar via:
https://www.bij12.nl/nieuws/tussenrapportage-wolf-17-juli-30-oktober-2020/

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>
Verzonden: woensdag 9 december 2020 10:42
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl; Art. 5.1. lid 2 @brabantslandschap.nl; Art. 5.1. lid 2 info@landgoedwelna.n Art. 5.1. lid @planet.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @rijksoverheid.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @rijksoverheid.nl); Art. 5.1. lid 2
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Fwd: Tussenrapportage wolf juli-okt 2020 Def
Bijlagen: Tussenrapportage wolf - 17 juli - 30 oktober 2020.pdf

Beste terreinbeheerders verbonden aan het Wolvendossier,

Bijgaand het nieuwe tussenrapportage die BIJ12 ism de provincies, Wageningen Environmental Research en de Zoogdiervereniging heeft opgesteld.

Met vriendelijke groet

Art. 5.1. lid 2
Art. 5.1. lid 2 sub e
Art. 5.1. lid 2 sub e
Art. 5.1. lid 2 sub e

Zoogdiervereniging
Toernooiveld 1 | 6525 ED Nijmegen
Postbus 6531 | 6503 GA Nijmegen
Secretariaat: 024 - Art. 5.1. lid 2
e v @zoogdiervereniging.nl

Blijf op de hoogte van ons werk via:
Onze website
Onze nieuwsbrief
Twitter
Facebook
LinkedIn

---------- Forwarded message ---------
Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>
Date: wo 9 dec. 2020 om 10:18
Subject: Tussenrapportage wolf juli-okt 2020 Def
To: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>

Hoi Art.

Bij deze de pdf onder embargo voor de TBO's. We gaan vanaf 12:00 denk ik live via de nieuwe website. Op het laatste moesten er nog puntjes op de i gezet worden en wachtten we op de reactie van GS van Noord-Brabant. Nu is de tekst compleet.

Voor de volgende keer worden tijdens het kwartaaloverleg (proces)afspraken gemaakt over wie wat wanneer krijgt. Dit is tot heden niet duidelijk afgestemd. Daarom is het idee om dan een voorstel voor het proces voor te leggen en te bespreken.

Groet,

Art.

Adviseur Natuurmonitoring

Werkdagen: maandag – donderdag

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.BIJ12.nl

T +31 (0)6 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl

Werkt voor provincies

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 10 december 2020 15:13
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: FW: Draaiboek webinar wolf
Bijlagen: Draaiboek webinar wolf V2.doc

Collega's,

Ter informatie.
Namens Staatsbosbeheer zal ik hieraan deelnemen.

Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @heeze-leende.nl]
Verzonden: donderdag 10 december 2020 15:10
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zlto.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @live.nl>; Art. 5.1. lid @brabantslandschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @A2Samenwerking.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub nl>
Onderwerp: RE: Draaiboek webinar wolf

Dag allemaal,

Bedankt voor jullie reacties op het draaiboek. Het definitieve draaiboek heb ik bijgevoegd. Een aantal punten hierover:
-Ik heb al 50 aanmeldingen ontvangen en er komen nog dagelijks aanmeldingen bij. Het wordt dus een 'goed bezochte' avond. Om ervoor te zorgen dat de avond bij een grote groep ordelijk verloopt, zijn de huisregels in het draaiboek wat steviger uitgewerkt.
-Ik verwacht niet dat het gaat gebeuren, maar mochten er tijdens de avond geen/weinig vragen komen, dan staan een aantal vragen in het draaiboek die ik aan jullie kan stellen (met dank aan Art. e ze opgesteld heeft). Willen jullie de vraag waar jouw naam achter staat bekijken en nadenken over het antwoord, mocht je deze vraag krijgen?
-Ik wilde de avond eigenlijk opnemen, zodat hij later ook nog bekeken kan worden. Dit blijkt technisch en vanuit AVG lastiger dan verwacht. Daarom gaan we hoogstwaarschijnlijk niet opnemen.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 **| Projectleider | Sociaal Domein**
Gemeente Heeze-Leende | Jan Deckersstraat 2 | Postbus 10.000 | 5590 GA Heeze
T (040) Art. 5.1. lid 2 sub e @heeze-leende.nl
Werkdagen: maandag t/m donderdag

Denk aan het milieu voordat u dit bericht print!

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 3 december 2020 12:12
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zlto.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @live.nl>; Art. 5.1. lid brabantslandschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @A2Samenwerking.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>
Onderwerp: Draaiboek webinar wolf

Dag allemaal,

Bijgevoegd het concept draaiboek voor het webinar van 17 december. Willen jullie het draaiboek bekijken en me uiterlijk 17 december jullie opmerkingen sturen? Graag ook de ontbrekende gegevens invullen.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 **| Projectleider | Sociaal Domein**
Gemeente Heeze-Leende | Jan Deckersstraat 2 | Postbus 10.000 | 5590 GA Heeze
T (040) Art. 5.1. lid 2 sub e @heeze-leende.nl
Werkdagen: maandag t/m donderdag

gemeente HEEZE-LEENDE

Denk aan het milieu voordat u dit bericht print!

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 134

Draaiboek webinar wolf V2

Draaiboek webinar Wolf in Heeze-Leende

Betrokken

Organisatie	Contactpersoon	Telefoonnr	Email
Provincie	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	Art. @Brabant.nl Wolf@Brabant.nl
Wolf in Nederland/ Wolvenmeldpunt			Art. 5.1. lid 2 sub e@gmail.com Art. 5.1. lid nl
WBE Groot Strabrecht			Art. 5.1. lid 2 @gmail.com
Staatsbosbeheer			Art. 5.1. lid@staatsbosbeheer.nl
ZLTO			Art. 5.1. lid 2 @zlto.nl Art. 5.1. lid 2 sub@live.nl
Brabants Landschap			Art. 5.1. @brabantslandschap.nl
BIJ12			Art. 5.1. lid 2 @bij12.nl
Gemeente			Art. 5.1. @heeze-leende.nl Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ A2Samenwerking.nl

Datum: donderdag 17 december 2020
Tijd: 19.30 tot 21.30 uur
Locatie: Teams live-event

Doelstellingen:

- Bewoners en gebruikers van de Groote Heide en omgeving informeren over de wolf die zich hier gevestigd heeft.
- Hen informeren over hoe omgegaan wordt met schade aangericht door deze wolf.
- Hen de mogelijkheid geven om hun zorgen te uiten en vragen te stellen. Deze vragen waar mogelijk te beantwoorden

Programma

19.15 uur (regiss Art. n gastheer) start de bijeenkomst. Gasten kunnen vanaf dit moment inloggen. Art. heet de gasten welkom; benoemen: uit de aanmeldingen blijkt dat er deelnemers uit het gebied zijn en van erbuiten. Uiteraard zijn beiden van harte welkom; dat is het mooie van een digitale informatieavond. Het is wel belangrijk om te vermelden: het doel van de avond is om de bewoners en gebruikers van de Groote Heide te informeren, niet om een principiële discussie te voeren. Daarvoor zijn andere gremia.

19.30 uur de Art. e huisregels:
-Microfoon op mute, tenzij Art. ou het woord geeft.
-Het doel van dit webinar is om u, als bewoner en gebruiker van het gebied rond de Groote Heide, te informeren over de wolf die zich hier gevestigd heeft en hoe omgegaan wordt met de schade die hij aangericht heeft. Via de chat krijgt u de mogelijkheid om vragen te stellen. Hierbij mag u uiteraard ook uw zorgen uitten, maar het is niet de bedoeling dat er vanavond discussie gevoerd worden. Nogmaals: het doel is informeren.
-Vragen via de chat. Als je een vraag stelt; schrijf eerst je naam en woonplaats en dan je vraag. Let op; de chat is geen discussieplatform;

	dus stel alleen vragen, deel geen meningen. In het programma zijn een aantal momenten waar vragen beantwoord worden. Mogelijk kunnen niet andere vragen beantwoord worden. Het regieteam zorgt dat in ieder geval de meest gestelde vragen ter sprake komen. Regieteam ([redacted] kan de vragensteller vragen om zijn/haar vraag toe te lichten. Als dat gebeurd, geef dan eerst aan wie je bent en wat je rol is. -We stoppen uiterlijk om 21.30 uur
19.35 uur	Welkom en inleiding door burgemeester Verhoeven (gemeente)
19.40 uur	Toelichting over de stand van zaken (ecologie, vestiging/passant, beleid en maatregelen) van de wolf in Noord-Brabant door [redacted] Aansluitend korte film van de gedeputeerde. Aansluitend max. 2 verduidelijkende vragen.
20.05 uur	Toelichting op hoe omgegaan wordt met schades aangericht door de wolf op/rond de Groote Heide (uitleg over proces taxatie en schade-afhandeling) door [redacted] Aansluitend max. 2 verduidelijkende vragen.
20.25 uur	Korte pauze.
20.30 uur	Vragenronde: Er kunnen vragen gesteld worden aan een panel van gebiedspartijen. De gebiedspartijen zijn, ZLTO, Brabants Landschap, Staatsbosbeheer, wildbeheereenheid, het wolvenmeldpunt, provincie en Bij12.
Uiterlijk 21.25 uur	Uitleiding door burgemeester Verhoeven. Voor meer informatie: www.heeze-leende.nl/wolf
Uiterlijk 21.30 uur	Sluiting door [redacted]

Voor betrokkenen:
Testmoment: Maandag 14 december om 16 uur. Als je hieraan deel wilt nemen, graag aanmelden bij [redacted]
Presentaties: [redacted] laten sheets zien tijdens hun toelichting. Dit doen ze zelf via schermdelen. Wel sturen ze hun presentaties vooraf naar [redacted] zodat dit als back-up in kunnen zetten.
Meer informatie: Deelnemers worden voor meer informatie verwezen naar de website van de gemeente. Dit moet een portal zijn waar verwezen wordt naar de belangrijkste websites. De informatie op deze site is nu wat verouderd; graag uiterlijk 13 december informatie en websites aanleveren die op de gemeentelijke site geplaatst kunnen worden, zodat deze op 17 december up to date is.

Uitnodiging:
Zie: https://www.heeze-leende.nl/in-en-over-heeze-leende/nieuws_42167/item/online-informatiebijeenkomst-over-wolf-in-de-regio_78987.html
In de uitnodiging is aangegeven dat mensen zich aan moeten melden voor het webinar. Deze mensen ontvangen een bevestiging en enkele dagen van te voren de inloggegevens. Bij deze inloggegevens worden ook de huisregels vermeld.

Vragen.
Als er geen vragen gesteld worden, kan [redacted] onderstaande vragen stellen

- Waarom is SBB zo enthousiast over de aanwezigheid van die wolf? --> vraag voor [redacted]
- Kan de schaapskudde nog wel veilig rondlopen op de Strabrechtse heide? --> vraag voor [redacted]

- Wat is nou de toegevoegde waarde van zo'n wolf voor de natuur op en rond de Strabrechtse Heide? --> vraag voor Art.
- Kan die wolf niet verjaagd worden naar België, zoals ze in Heusden gedaan hebben? --> vraag voor Art.
- Wat krijg ik vergoed wanneer die rotwolf een ooi dood gebeten heeft, die drachtig was? --> vraag Art. Art.
- Moet ik de gemeente bellen als ik een wolf gezien heb? --> vraag voor Art. 5.1. (Meldpunt)
- Waarom bijt die wolf zoveel schapen dood? Hij heeft toch genoeg aan één schaap per keer? --> vraag voor Art.
- Lopen mijn Shetland-veulens die in de wei lopen ook risico? ---> vraag voor Art. 5.1.
- Krijg ik ook schadevergoeding wanneer mijn beste koe voor de wolf vlucht en gewond raakt in de prikkeldraad? --> vraag voor Art.
- Ik zie bijna geen reeën meer. Heeft die wolf ze allemaal opgevreten? --> vraag voor Art.
- Kunnen SBB en BL niet een gedeelte van de bossen als (niet toegankelijk) reservaat voor die wolf aanmerken? --> vraag voor Art.
- Kunnen we een tweede wolf en zelfs jonge wolfjes in het komend voorjaar verwachten? --> vraag voor Art.
- Mag ik op de wolf schieten wanneer ik zie dat hij mijn schapen te grazen neemt? --> vraag voor Art.
- Er worden schapen gepakt in Waalre, Lierop, en zelfs in Someren-Einde. Zijn er niet één, maar meer wolven in het gebied? --> vraag voor Art.
- Heeft iemand enig idee waar die wolf rondloopt? --> vraag voor Art. 5.1.
- Waarom krijg ik als hobbyhouder van schapen geen waarschuwing of advies van de ZLTO? --> vraag voor Art. 5.1.

.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: donderdag 10 december 2020 10:50
Aan: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: linkje namen

https://www.destentor.nl/veluwe/belgie-heeft-august-en-noella-maar-waarom-hebben-de-veluwse-wolven-eigenlijk-geen-naam~a2860717/

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Communicatie & Public Affairs | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Art. 5.1. | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Natuurmonumenten.nl>
Verzonden: vrijdag 18 december 2020 10:45
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: vertrouwelijk
Bijlagen: Tweede wolf samen met wolvin gezien op Zuid opm Art. docx

Dag alle drie,

Vandaag gaan we een nieuwtje over de Zuid-Veluwe naar buiten brengen. Er is namelijk een wolf in gezelschap van de wolvin vastgelegd op camera! Ik stuur het conceptbericht aan jullie met verzoek t me (snel) te laten weten als er wat jou betreft onoverkomelijkheden in staan.

Toevallige omstandigheid: Omroep Gelderland belde gisteren omdat ze een item willen maken over de vestigingstermijn: de wolvin is dit weekend een half jaar op haar plek op de Zuid-Veluwe. Ze wilden daarvoor Art. 5.1. lid 2 sub e Woo interviewen, dat staat inmiddels gepland. Ik heb de redactie net gebeld om te laten weten dat hun item misschien een iets andere insteek moet krijgen…en ze daarbij de scoop gegeven van het nieuws van de tweede wolf. Zij zenden als eerste uit; vanmiddag om 17.00uur. Ze krijgen ook de beelden van ons (nachtopname waarop de wolven samen te zien zijn).

Nog even, wellicht ten overvloede: in de kwartaalrapportage stond per abuis ‘zuid-west veluwe’. Dat is inmiddels aangepast in de online versie. Dringend verzoek aan iedereen om het te hebben over Zuid-Veluwe, zo houden we het gebied groot en vaag en voorkomen we wolventoerisme. Thanks!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Persvoorlichter
Telefoon: 035- Art. 5.1. (ook in het weekend) – Per 1 januari: Art. 5.1. lid 2
Twitter Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Ik werk niet op woensdagen

Doe mee met Natuurmonumenten en bescherm natuur in Nederland. www.natuurmonumenten.nl

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 136

Tweede wolf samen met wolvin gezien op Zuid opm --

Tweede wolf samen met wolvin gezien op Zuid-Veluwe

Een tweede wolf is samen met de Zuid-Veluwse wolvin op camera vast gelegd. Op nachtbeelden is te zien dat ze samen door het landschap wandelen.

Boswachter Art. 5.1. lid 2 sub twijfelde al langer of er misschien een tweede wolf in het gebied was. Op camerabeelden van begin december zag hij een wolf die er iets anders uit leek te zien dan de wolvin, die inmiddels een half jaar op de Zuid-Veluwe leeft. Twee weken later werd zijn vermoeden bevestigd toen een wildcamera de dieren samen vastlegde.

Op uitnodiging van wolvin

Art. 5.1. lid “We verwachtten wel dat zich vroeg of laat een mannetje bij de wolvin zou voegen. De wolvin is de eerste tijd dat ze hier was, heel voorzichtig geweest, ze liet aan niemand weten wat ze er was. Maar later markeerde ze steeds vaker plekken.” De wolf laat bij het markeren wat druppels urine op strategische plekken achter. Daarmee zegt ze “hier was ik”. Een mannetje mag dat als uitnodiging opvatten. “Dat is de theorie, maar het is gaaf om nu in het echt te zien dat wolven elkaar inderdaad weten te vinden.”

Blijvertje of niet

Art. 5.1. lid denkt zeker te weten dat het om een mannetje gaat. Of deze wolf een blijvertje is, moet nog blijken. “Je ziet op de beelden dat de wolf forser is en dat hij zijn poot optilt om te urineren. Dat is voor mij bewijs genoeg dat het een mannetje is. Maar hij is er echt pas net, dus het is nog maar de vraag of ze samen een paar gaan vormen. Zo ja, dan is de kans groot dat we er dit voorjaar wolvenwelpen bij krijgen. Ze hebben daarvoor in ieder geval een uitstekend leefgebied uitgekozen: groot, rustig en met voldoende prooien.”

DNA-onderzoek

Of deze tweede wolf een broertje is van de wolvin, betwijfelt Art. 5.1. lid “Doorgaans zoeken broers en zussen elkaar niet op en dulden ze elkaar niet in hun territorium. Maar de uitzondering bevestigt de regel, dus niets is zeker: We moeten de uitslag van het DNA-onderzoek op de drollen afwachten om te weten waar deze wolf vandaan is gekomen.”

Schakel in ecosysteem

Art. 5.1. lid heet ook de tweede wolf in ieder geval van harte welkom. "Wolven vervullen van oudsher een belangrijke rol in de Nederlandse natuur. Ze spelen een grote ecologische rol bij het gezond houden van populaties, maar ook in het landschap. Als wolven samen jagen, kunnen ze zich bovendien op grotere prooien richten, zoals volwassen edelherten of keilers, de grote, mannelijke everzwijnen. In aanwezigheid van wolven verplaatsen prooidieren zich meer en veranderen ze hun graasgedrag. Dat biedt bijvoorbeeld kansen voor jonge boompjes die anders zouden worden opgegeten. Ook aaseters profiteren. Raven, vossen, rode wouwen, zeearenden en aaskevers eten graag van de prooiresten die wolven achterlaten.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 6 januari 2021 17:13
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: FW: Wolvencommissie 12 jan 13:30 - 15:00
Bijlagen: Benoemingsbesluit Wolvencie 23.11.2020 (002).pdf

Opvolgingsvlag: Opvolgen
Vlagstatus: Voltooid

Hallo Art. 5.1. lid 2,

Allereerst de beste wensen voor 2021!

Komende week is er weer een bijeenkomst van de Wolvencommissie Brabant. Ik ben benieuwd of jullie onderwerpen hebben vanuit de Drentse wolvencommissie of het Landelijk Overleg Wolven die voor mij van belang zijn om mee te nemen naar Brabant of vice versa.

Alvast bedankt!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant
Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl]
Verzonden: dinsdag 5 januari 2021 14:20
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vangeelconsultancy.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wassum.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zlto.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @faunabeheereenheid.info>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @heeze-leende.nl>; Art. @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @icloud.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @inter.nl.net>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl>
Onderwerp: Wolvencommissie 12 jan 13:30 - 15:00

Beste commissieleden,

De allerbeste wensen voor het nieuwe jaar.
Ik hoop op een constructieve samenwerking in 2021 met mooie en toepasbare resultaten.
Op 12 jan van 13:30 tot 15:00 staat de uitnodiging in de agenda's voor een digitaal overleg.
Vanaf nu zijn we geen overlegplatform meer, maar een officiële adviescommissie met bijhorende taken en verantwoordelijkheden.

Voor het overleg verzamel ik de agendapunten i.o.m. voorzitter. Hieronder alvast een concept agenda. Graag hoor ik of jullie nog aanvullende onderwerpen hebben.
De stukken worden voorafgaand aan het overleg, op onze Teams-site geplaatst. Als het goed is kunnen jullie daar bij. Anders kun je hulp vragen aan Art. (cc).
Veder stuur ik met deze mail, de door GS vastgestelde benoemingsbrief mee. Deze brief is persoonlijk en voor eigen archief. Het regelement van de commissie is een openbaar stuk en zet ik in Teams.

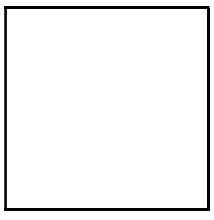
Concept agenda:

1. Opening voorzitter
2. Voorstellen nieuwe cie-leden:
   Art. 5.1. lid 2 (gemeente) en Art. 5.1. lid 2 (Zoogdiervereniging, vervangt Glenn)
3. Verslag en actiepunten
4. Taken en verantwoordelijkheden commissie;
   samen het regelement doorlopen, is alles helder, zijn er nog vragen?
5. Presentatie:
   Art. 5.1. lid van st Ark is gevraagd om een toelichting te geven op het project Schadepreventie wolf. St. Ark wil samen met partijen, demonstratieprojecten in Brabant opstarten om preventieve maatregelen te bevorderen.
   Ze hebben hier eerder goede ervaringen mee opgedaan. Gelegenheid tot het stellen van vragen aan Art. n.a.v. zijn presentatie. Het projectplan zet ik in Teams
6. Terugkoppeling landelijk overleg (Art.
7. Stand van zaken wolf Brabant, laatste nieuws
8. Terugblik op zwervende wolf eind november (Beerse Overlaat)
   o.a. hoe verliep samenwerking, informatievoorziening (Wolven-alert'), uitleen van noodsets, verwachtingen over en weer etc.
9. Plan van aanpak om te komen tot advies aan GS
10. Pm

Aanvullingen op de agenda graag deze week.
Tot volgende week

Vriendelijke groeten,
Art.

lid 2 sub e | Adviseur Natuurbescherming en fauna | 06 Art. 5.1. lid 2 sub e Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 ’s-Hertogenbosch | WWW.Brabant.nl

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC ’s-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

---

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 137

Benoemingsbesluit Wolvencie 23.11.2020

Besluit

Brabantlaan 1
Postbus 90151
5200 MC 's-Hertogenbosch
Telefoon (073) 681 28 12
Fax (073) 680 76 80
www.brabant.nl
IBAN NL86INGB0674560043

Bereikbaarheid
openbaar vervoer en fiets:
www.brabant.nl/route

Onderwerp
Benoeming leden Adviescommissie preventie wolvenschade Noord-Brabant

Ons kenmerk
C2272249/4734470

Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant;

Gelet op artikel 82 van de Provinciewet en artikel 2 van het Reglement Adviescommissie preventie wolvenschade Noord-Brabant;

Overwegende dat Gedeputeerde Staten het wenselijk vinden zich ten aanzien van besluiten die verband houden met de vestiging van de wolf, met het oog op preventie van schade, te laten adviseren door een commissie van deskundigen;

Overwegende dat Gedeputeerde Staten op 8 december 2020 het Reglement Adviescommissie preventie wolvenschade Noord-Brabant hebben vastgesteld;

Besluiten

I. Te benoemen tot leden van de Adviescommissie preventie wolvenschade Noord-Brabant**:**
   a. Art. 5.1. lid 2 (tevens onafhankelijk voorzitter);
   b. Art. 5.1. lid 2 namens de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO), vakgroep schapenhouderij;
   c. Art. 5.1. lid 2 namens de Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie (ZLTO);
   d. Art. 5.1. lid 2 namens de Stichting Beheer Platform kleinschalige schapen- en geitenhouders (KSG);
   e. Art. 5.1. lid 2 namens de Vereniging Gescheperde Schaapskudden Nederland (VGSN);
   f. Art. 5.1. lid 2 namens de Terreinbeherende organisatie`s (TBO`s)
   g. Art. 5.1. lid namens de vereniging Brabants Particulier Grondbezit;
   h. Art. 5.1. lid namens de Zoogdiervereniging;
   i. Art. 5.1. lid 2 sub e namens de stichting Faunabeheereenheid Noord-Brabant;
   j. Art. 5.1. lid 2 namens de gemeente Heeze-Leende.

Datum
8 december 2020
Ons kenmerk
C2272249/4734470

II. Te bepalen dat de benoeming geldt voor de duur van een jaar.

III. Te bepalen dat het besluit na bekendmaking in werking treedt.

IV. Een afschrift van dit besluit te zenden aan:
   a. de benoemden onder I;
   b. de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO), vakgroep schapenhouderij;
   c. de Zuidelijke Land- en Tuinbouworganisatie (ZLTO);
   d. de Stichting Beheer Platform kleinschalige schapen- en geitenhouders (KSG);
   e. de Vereniging Gescheperde Schaapskudden Nederland (VGSN;
   f. Staatsbosbeheer;
   g. de vereniging Natuurmonumenten;
   h. de stichting Het Brabants Landschap;
   i. de vereniging Brabants Particulier Grondbezit;
   j. de Zoogdiervereniging;
   k. de stichting Faunabeheereenheid Noord-Brabant;
   l. de gemeente Heeze-Leende.

’s-Hertogenbosch, 8 december 2020

Overeenkomstig het door Gedeputeerde Staten van
Noord-Brabant genomen besluit,
namens deze,

Art. 5.1. lid 2 sub
programmamanager Natuur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 7 januari 2021 09:22
Aan: Art. 5.1. lid 2
CC: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: RE: Wolvencommissie 12 jan 13:30 - 15:00

Hoi Art.

Ook voor jou de beste wensen voor 2021!

Vanuit landelijke wolvenoverleg vooral de vraag welke kennislacunes de komende tijd aangepakt moeten worden, en welke onderwerpen toegevoegd moeten worden aan de nieuwe versie van het IPO wolvenplan.
Gezien de situatie in Brabant, denk ik dat het omgaan met zwervende wolven nader vorm gegeven moet worden (óók in het IPO plan), wat mij betreft is de aanpak van Drenthe een goed voorbeeld. En dan bedoel ik de keuze daar om ook het gebied waar regelmatig ‘zwervers’ langskomen die zich al dan niet tijdelijk vestigen alsnog tot ‘leefgebied’ te benoemen. Een andere naam mag ook van mij (‘doorstroomgebied’?), zolang er maar maatregelen genomen kunnen worden en mensen met raad en daad geholpen worden om om te gaan met de aanwezigheid van een of meer wolven.
En persoonlijk vind ik dat de periode tussen aankomst van een ‘gevestigde’ wolf en vaststellen van het officiële leefgebied ook beter ingevuld moet worden, niet specifiek in Brabant, maar overal. In feite om dezelfde reden als waarom je bij zwervers mensen ook al handelingsperspectief wil bieden (-> draagvlak) en daarmee bovendien voorkomt dat de wolven schapen als belangrijkste prooi gaan zien. Wellicht dat dat ook helpt om wolven sneller uit gebieden met heel weinig wilde prooien te laten vertrekken.

Groet, Art.

Zelfde mailwisseling: 6 januari 2021 - 17:13 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>
Verzonden: vrijdag 8 januari 2021 11:41
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@zoogdiervereniging.nl'
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: Wolvencommissie 12 jan 13:30 - 15:00

Dag Art. 5.1.

Dank je voor de ingebrachte stukken.
Ik kan ze toevoegen aan de agenda en in Teams plaatsen.
De vraag voor mij is of je deze stukken ter kennisgeving agendeert of ook wilt bespreken in de commissie ?

Groet Art.

Verzonden vanuit Mail voor Windows 10

Art. 5.1. lid 2 | Adviseur Natuurbescherming en fauna | 06-Art. 5.1. lid 2 sub e @Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 's-Hertogenbosch | WWW.Brabant.nl

---

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: vrijdag 8 januari 2021 11:06
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@zoogdiervereniging.nl'
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: Wolvencommissie 12 jan 13:30 - 15:00

Beste allemaal,

Aangaande de agenda zouden wij namens ZLTO graag de volgende stukken willen inbrengen:

- Inbreng ZLTO wolvencommissie Noord-Brabant
  ZLTO heeft een klankbordgroep wolf opgericht om met elkaar te kijken waar we tegen aan lopen met de komst van de wolf in Brabant, de zaken tot dusver hebben we met elkaar op papier gezet en willen we graag bespreken in de wolvencommissie. Daarnaast is het verzoek aan de heer Art. 5.1. vanuit de klankbordgroep gekomen om een keer een gebied in te gaan om met ondernemers in gesprek te gaan. Wij kunnen dat vanuit ZLTO organiseren.
- Openbaarheid gegevens wolf
  LTO heeft voor de kerst een brief richting het IPO gestuurd en deze is ook gedeeld met verschillende gedeputeerden (Noord-Brabant, Limburg, Drenthe, Gelderland). Wij pleiten voor meer openbaarheid van data. De impact op de agrarische sector is groot wij kunnen onze leden alleen ondersteunen als wij volledig en tijdig op de hoogte zijn van de aanwezigheid en verplaatsing van wolven.

Tot dinsdag

Mede namens Art. 5.1. lid 2

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Belangenbehartiger Dier | Belangenbehartiging | Afdeling Belangenbehartiging
M +31 6 Art. 5.1. lid | www.zlto.nl/e-maildisclaimer

ZLTO Onderwijsboulevard 225, 5223 DE 's-Hertogenbosch | Postbus 100, 5201 AC 's-Hertogenbosch

Komt u naar ons toe? Gebruik als navigatie: Vlijmenseweg 1A, mail ons uw kenteken en de speedgate opent automatisch.

Zelfde mailwisseling: 5 januari 2021 - 14:20 uur

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 139

Inbreng ZLTO wolvencommissie Noord-Brabant 8-1-21

Notitie

Aan
Wolvencommissie Noord-Brabant

Datum
8 januari 2021
Onderwerp
Input ZLTO

Direct contact
06[redacted]
[redacted]@zlto.nl

Kenmerk
[redacted]

In Noord-Brabant is sinds november een gebiedscommissie voor de wolf ingesteld. We zijn gestart vanuit een platform wolven met als volgende doel: (zoals is aangegeven in de notitie van de wolvencommissie Noord-Brabant):
Doel van het overlegplatform is om met de belangrijkste bij de wolf betrokken partijen te bezien hoe we met elkaar beter voorbereid kunnen zijn op wolven die veel problemen veroorzaken en hoe we het gebied waar een wolf zich vestigt kunnen voorbereiden op het daarmee conflictvrij samenleven.

Vanuit ZLTO geven we een aantal knelpunten en aandachtspunten mee die waar wat ons betreft invulling aan moet worden gegeven in het advies van de Wolvencommissie Noord-Brabant.
Vanuit LTO Nederland hebben we bij de landelijke commissie ook een notitie aangedragen, daar gaan we vooral in op de punten die internationaal of nationaal geregeld moeten worden in deze notitie focussen we ons met name op de problematiek op regionaal niveau.

Impact op grazers in natuurgebieden
Als groepen runderen in natuurgebieden lopen zijn ze nu gewend aan mensen met honden. Echter als een wolf zich zal gaan vestigen zullen de dieren ander gedrag gaan vertonen en ook mogelijk een groter risico vormen voor mensen met honden. Toeristen zijn zich daar niet bewust van. Met een groter risico op aanvallen van runderen op mensen. Onze leden maken zich grote zorgen over een inkomsten aangaande het inscharen van vee, want bij aanvallen zullen de dieren het veld moeten ruimen ipv de toeristen.

Grote grazers en schaapskuddes zullen verdwijnen
Het vak schapenherder zal afnemen in natuurgebieden waar ook de wolf zit omdat de arbeid om dieren te beschermen zoals netten verplaatsen veel te arbeidsintensief is. Daarnaast zullen er minder met name koeien gedekt worden door de stier om te voorkomen dat er kalfjes in het gebied komen die mogelijk slachtoffer kunnen worden van de wolf. Er zullen veel minder jonge dieren in de natuurgebieden lopen die daar ingeschaard zijn. Heides zullen moeilijker te onderhouden zijn met het verdwijnen van de schaapskuddes. Het beeld kwaliteit van het landschap zal verdwijnen. En niet alleen in de natuurgebieden maar met name ook aan de randen in de overgangsgebieden zullen kleine landbouwhuisdieren verdwijnen omdat de risico's van aanvallen te groot zullen zijn.

'Verhekking' van het landschap rondom natuurgebieden waar de wolf zich vestigt
Agrariërs en hobbyhouders zullen meer en meer hekken gaan plaatsten om hun vee te beschermen tegen de wolf. Met als gevolg versnippering van gebieden door hekken en ook voor jagers meer obstakels. Agrariërs worden daartoe gedwongen omdat de middelen zoals noodnetten niet toereikend zijn, voor noodgevallen zijn, en zeer arbeidsintensief zijn. De enige manier om vee dan te beschermen zal zijn het plaatsen van rasters/hekken om

Onderwijsboulevard 225
5223 DE 's-Hertogenbosch

Postbus 100
5201 AC 's-Hertogenbosch

weilanden, met name in sectoren als paardenhouderij en zoogkoeien, maar ook bij de schapenhouderij. Deze 'verhekking' van het landschap is de vraag of dat de oplossing is, maar een andere oplossing wordt er niet geboden. Immers verjagen van de wolf is niet toegestaan. Het plaatsen van hekken heeft ook effect op andere wildsoorten, we zien nu al voorbeelden van reeën die in de rasters/hekken vast komen te zitten.
Een ander aandachtspunt is de hoogte van de hekken. Het plaatsen van een bepaalde hekhoogte kan in gemeentebeleid niet toegestaan zijn. Het is daarom noodzakelijk dat we aankaarten dat voor het beschermen van vee tegen roofdieren, met het plaatsen van hekken geen beperkingen zijn.

Inzicht in populatie van prooidieren in Brabant

We zien dat we de afgelopen jaren enorm veel predatoren hebben beschermd en in meerderheid hebben zien toenemen. Wij vragen dan ook af of er wel voldoende wild zit voor de wolf (een groot zwijn pakken ze niet alleen), als dat niet het geval is zal de wolf eerder landbouwhuisdieren gaan aanvallen. Er moet meer inzicht komen in de verschillende wildstanden in de verschillende natuurgebieden. FBE's geven nu een overzicht van het totaal maar je zou per deelgebied inzichtelijk moeten hebben wat de wildstand is om een inschatting te kunnen geven van beschikbaarheid van voedsel voor de wolf. Je wil in beeld hebben of er redenen zijn waarom een wolf meer buiten ze territorium treed om voedsel te zoeken.

Werken met elkaar aan structurele oplossingen

We zien dat noodnetten niet altijd werken, arbeidsintensief zijn, niet compleet zijn, meldingen komen laat door waardoor we continue achter de feiten aan. Daarvoor moeten we met elkaar werken aan andere oplossingen:

- Landelijke inzet om wolven ook te mogen verjagen, daarvoor is een afspraak op Europees niveau omtrent gunstige staat van instandhouding noodzakelijk (nemen we ook mee in ons landelijk overleg_
    - Er moeten handelingspersepctieven zijn voor wolven die 'fout' gedrag vertonen.
- Ruime vergoedingen voor aanschaf van netten, maar ook vergoedingen voor arbeid die geleverd moet worden en vervolgschade (abortussen, euthanasie bij stress, minder fokkerij inkomsten, dood door stress nav opjaging door de wolf)
- Al meerdere keren zijn de corridors genoemd waarover zwervende wolven zich begeven. Ook voor deze gebieden moet beleid en subsidies komen, er moeten middelen komen (€) om preventieve maatregelen te nemen, als de wolf er blijft hangen willen we ervoor kunnen zorgen dat deze verder trekt en geen voedsel heeft. Nu is het vooral een kwestie van ad hoc reageren en vaak lopen we achter de feiten aan.
- We zetten ons vooral in op bestaande middelen, maar er moeten meer mogelijkheden zijn voor dierhouders met innovatieve ideeën. Er zijn al verschillende dierhouders die daar mee aan de slag willen, dan wel testen dan wel ontwikkelen, daar zou meer aandacht en subsidiemogelijkheden (innovatiesubsidie) beschikbaar voor moeten komen.
- Aandacht voor een brede aanpak, een territorium van een wolf houdt zich niet aan gemeentegrenzen, provinciale grenzen en landgrenzen, wij pleiten daarom voor veel meer samenwerking op nationaal en internationaal vlak niet alleen in beleidsontwikkeling maar met name ook in de uitvoering.

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 139

201218 mail brief van -- aan IPO

Per e-mai[redacted]**@gelderland.nl**
Interprovinciaal Overleg Commissie Landbouw
[redacted] voorzitter BACVP
Herengracht 23
2511 EG DEN HAAG

Datum : 18 december 2020
Ons kenmerk : [redacted]201218
Onderwerp : **Openbaarheid gegevens wolf BIJ12**
Informatie : [redacted] lto.nl, 06 [redacted]

Geachte heer [redacted]

In onze brief van 25 mei jl. drongen wij bij IPO aan op een eenduidig beleid om schade door zwervende wolven zoveel mogelijk te voorkomen en waar deze optreedt, te voorzien in een volledige schadeloosstelling. Wij schreven de brief omdat we constateren dat incidenten met zwervende wolven een enorme impact hebben, niet alleen vanwege de materiële schade, maar ook vanwege de emoties die de incidenten teweeg brengen bij veehouders en hun gezinnen. Eerder gaven wij dan ook aan de instelling van een landelijk overleg wolf van harte te steunen en daarin vertegenwoordigd te willen zijn. Dit heeft intussen zijn beslag gekregen.

Verzoek tot beschikbaarstelling data wolf
Op basis van recente incidenten in Noord-Brabant tekent zich een beeld af dat er bepaalde hoog-risicogebieden zijn waar zwervende wolven zich begeven en laag-risicogebieden, waar de kans op aanwezigheid van een zwervende wolf minder groot is. Nochtans is deze veronderstelling niet goed te onderbouwen. De daarvoor benodigde data zijn onder andere in het bezit van BIJ12. Over de openbaarmaking hiervan zijn afspraken gemaakt. In het IPO Wolvenplan 2.0 wordt daarvoor verwezen naar de websites van provincies en BIJ12 en naar de landelijke verslaggeving van de wolvenmonitoring. Om doelgericht maatregelen te kunnen nemen om schade te voorkomen, is deze vorm van bekend-making van data volstrekt ontoereikend en te laat. LTO Nederland verzoekt u daarom alle beschikbare data rondom met name verblijfplaatsen en verplaatsingen van wolven in Nederland aan ons beschikbaar te stellen zodra deze er zijn.

Noodzaak openbaarheid gegevens
Tot op heden lopen we achter de feiten aan en kunnen wij onze leden schapen-, melkvee-, vleesvee-, geiten- en paardenhouders onvoldoende op tijd waarschuwen om hun dieren goed te beschermen tegen wolven. Data over de verplaatsingen en verblijven van de wolven zijn daarvoor belangrijk. Daarmee kunnen we in beeld brengen wat de hoog- risicogebieden zijn en kunnen we gezamenlijk met alle partijen overleg voeren en afspraken maken over effectieve bescherming onder meer door een vorm van early warning system.

Vervolg brief van LTO Nederland aan IPO d.d. 18 december 2020 inz. Openbaarheid gegevens wolf BIJ12

Uiteraard zijn wij bereid ons verzoek toe te lichten en overleg te voeren over de uitwerking ervan.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Portefeuillehouder Natuur en Landschapsontwikkeling

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Lid vakgroep Schapenhouderij

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: woensdag 13 januari 2021 22:09
Aan: Kamphuis, Debbie
Onderwerp: wolven

Dag Debbie,

Vraagje. Morgen om 10.30 heb ik weer wolvenoverleg met de collega's uit het land. We bespraken na het vorige overleg dat we knelpunten zien op een thema dat maatschappelijk en communicatief behoorlijk wat afbreukrisico's in zich heeft.

We signaleerdn met elkaar de volgende knelpunten:

- Het onderwerp wolf is landelijk niet belegd.
- Verschil in aanpak/vertaling door provincies: de Provincie Gelderland gaat pro-actiever inzetten op draagvlak.
- Aanpassing van het handelingskader is gewenst.
- Er mist een (werkbaar) communicatieplan (ligt bij BIJ12 maar is door omstandigheden nog niet opgeleverd).
- Er is verschil in hoe we handelen als organisatie. In Gelderland zitten we bijvoorbeeld niet in de gebiedscommissie, in Drenthe wel.

Hebben jullie het onderwerp in het DT besproken? Ik meende dat je het aan Janneke ging voorleggen? Ik hoor graag wat de reactie was en hoe we dit verder moeten aanpakken.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder
Staatsbosbeheer
Strategie & Communicatie | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Art. 5.1. lid 2 sub e | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet werkzaam op woensdagen

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: woensdag 13 januari 2021 22:05
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: wolvenoverleg donderdag 14 januari

Dag allemaal,

Morgen zien we elkaar voor een nieuw wolvenoverleg. Sorry voor de laattijdige terugkoppeling maar hierbij het concept-verslag van de vorige keer.
Welke punten zijn er om te bespreken? Laat me gerust weten, via mail of morgen aan het begin van het overleg.

- rondje langs de provincies voor de stand van zaken (van Friese hekken tot leefgebied in Brabant en hele roedel in beeld op de Veluwe)
- handelingskader wolf Staatsbosbeheer?
- communicatie
- ....

Tot morgen!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Strategie & Communicatie | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@Art. 5.1. lid 2 | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 14 januari 2021 11:38
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: wolvenoverleg donderdag 14 januari
Bijlagen: RE: Wolvencommissie 12 jan 13:30 - 15:00

Beste allen,

Hierbij (bijlage) de inbreng van ZLTO bij laatste commissievergadering. Mogelijk zijn dat ook kennisvragen die bij ons leven.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2 @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 14 januari 2021 08:15
Aan: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: wolvenoverleg donderdag 14 januari

Beste allen,

Dank Art.

Inmiddels zijn er naast dit interne overleg ook diverse externe wolf-relateerde-overleggen (Landelijk Overleg Wolven, Gebiedscommissies, werkgroepen, etc.). Zijn we in alle overleggen goed vertegenwoordigd? Ik zou graag willen verkennen hoe we deze beter op elkaar aan kunnen laten sluiten. Hoe zorgen wij ervoor dat er intern een goede afstemming plaatsvindt om te voorkomen dat we onbedoeld verschillende richtingen opgaan en elkaar daarmee mogelijk voor blok zetten, onbetrouwbaar over kunnen komen en van elkaar kunnen leren?

In de bijlage nogmaals de laatste versie van het handelingskader met mijn op- en aanmerkingen.

Tot straks!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2 @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Zelfde mailwisseling: 13 januari 2021 - 22:05 uur

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 142

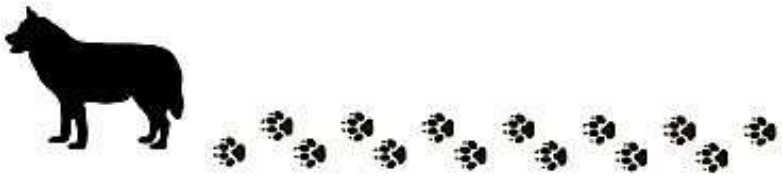
Handelingskader wolf Staatsbosbeheer

De bijlage behorend bij dit document betreft een concept versie. De meest recente versie staat in bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 - 184.

De bijlage behorend bij dit document betreft een concept versie, de meest recente versie staat in bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 - 184.

Handelingskader Wolf

Intern document voor medewerkers van Staatsbosbeheer

Versie: maart 2020

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: donderdag 28 januari 2021 13:15
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: wolvendraaiboek

5. Communicatie
Achtergrond

Met de decentralisatie van een aantal rijkstaken zijn de provincies verantwoordelijk geworden voor de wolf. Om voorbereid te zijn op de (terug)komst van de wolf in Nederland is er onder meer een Regiegroep Wolf opgericht, bestaande uit vertegenwoordigers van rijk, provincies en het Faunafonds van BIJ12. Onderzoeksbureau Alterra, platform Wolven in Nederland en de universiteiten van Tilburg en Maastricht hebben daarnaast in opdracht van het rijk een 'Voorstel voor een wolvenplan voor Nederland' opgesteld (Groot Bruinderink et al., 2013). Dit rapport was voor de Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland (BAC VP) aanleiding om de Regiegroep Wolf opdracht te geven om een operationeel draaiboek op te stellen voor de eerste fase van de vestiging van de wolf in Nederland. Dit communicatieplan maakt onderdeel uit van dit draaiboek. Het Rijk Het rijk is verantwoordelijk voor het wettelijke kader, borgen van het internationale beschermingsregime voor de wolf en rapportage aan de EU over de stand van zaken met betrekking tot het voorkomen van de wolf. Daar waar formele wettelijke borging nodig is, of daar waar formele internationale afspraken over de wolf vastgelegd moeten worden is het rijk verantwoordelijk. Provincies De provincies hebben een belangrijke taak om Nederlandse boeren en burgers, die het samenleven met de wolf al generaties lang verleerd zijn, te begeleiden in het proces van herkolonisatie. Dit draait om (bevorderen van) goede informatieverstrekking over de wolf, snelle afhandeling van meldingen en landbouwschade en, indien nodig, het nemen van acties die boeren en burgers het vertrouwen geven dat de veiligheid niet in het geding zal zijn. Daartoe dient ook een operationeel draaiboek waar dit communicatieplan bij hoort. Provincies zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van faunabeleid in Nederland. Bij de beschermde inheemse diersoort Wolf komt dat neer op het nemen van maatregelen om deze diersoort in stand te houden. De unit Faunafonds van BIJ12 heeft als taak de provincies hierbij te helpen en ondersteunen. Zij is immers opgericht voor en door de provincies. Sinds januari 2014 is het Faunafonds ondergebracht bij BIJ12. De provincies hebben de regie over de communicatie.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Strategie & Communicatie | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@Art. 5.1. | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: dinsdag 2 februari 2021 13:58
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: FW: Overleg Natuurbeheerders: informatie over de gang van zaken ten aanzien van de wolf
Bijlagen: Kort beeld over landelijk overleg wolf.docx

Ter info at the moment.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
2 sub e

Afdelingshoofd Strategie & Communicatie
Directie Bestuur & Strategie
Staatsbosbeheer
Smallepad 5 | 3811 MG | Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA | Amersfoort
T 0570 Art. 5.1. (management assistente: Art. 5.1. lid 2
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@twitter | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Filmpje pakken? Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl]
Verzonden: dinsdag 2 februari 2021 13:56
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl>; Art. 5.1. @grondbezit.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e @gelderland.nl>; Art. @boerennatuur.nl; Art. 5.1. lid 2 @landschappen.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @provinciegroningen.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>; Art. 5.1. lid 2 @flevoland.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo PO.NI>Art. 5.1. @bosgroepen.nl; Art. 5.1. lid @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @natuurmonumenten.nl>
Onderwerp: Overleg Natuurbeheerders: informatie over de gang van zaken ten aanzien van de wolf

Aan de leden van het Overleg Natuurbeheerders:

Bijgaand, in vervolg op het overleg van 28 januari 2021, enige informatie over de gang van zaken ten aanzien van de wolf.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Senior adviseur uitvoering SNL

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

M +31Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl

Werkt voor provincies

Ik ben op vrijdag afwezig.

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 144

Kort beeld over landelijk overleg wolf

Kort beeld over landelijk overleg wolf (LOW)

Medio 2020 hebben een aantal maatschappelijke partijen provincies verzocht om een landelijke wolvencommissie in te stellen. De BAC VP heeft in oktober 2020 besloten om een landelijk overleg wolven (LOW) in te stellen.

Met het instellen van een landelijk overleg wolf wordt recht gedaan aan de maatschappelijke betrokkenheid van stakeholders en de rol van provincies en Rijk (Min LNV) om enerzijds om gezamenlijk beleid te voeren en de regie te houden en anderzijds maatschappelijke betrokkenheid te waarborgen.

De BAC VP heeft besloten om een landelijk overleg wolven (LOW) in te stellen.
Dhr. Art. 5.1. lid 2 sub is voorzitter van dit provinciale overleg.
Het secretariaat is belegd bij BIJ12: Dhr. Art. 5.1. lid 2 is secretaris. Ook vanuit IPO en LNV zijn vertegenwoordigers bij het overleg betrokken.
Verwacht wordt ca. 3-4 per jaar bijeen te komen.

De te agenderen onderwerpen van het LOW zullen nog nader worden bepaald.
Maar betreft in ieder geval het leveren van een bijdrage aan de actualisering van het Interprovinciale wolvenplan.

Hiertoe zijn verschillende bouwstenen en/of voorstudies voorzien die onderwerp van gesprek kunnen zijn o.a.:
- Uitwerken escalatieladder/bouwstenen handelingsperspectief bij incidenten
- Fact-finding studie wolf
- Tegemoetkomingen in de schade
- Monitoring m.b.t. de wolf

Daarnaast komen deelnemende stakeholders met een eigen inbreng. Ook deze notities worden in het LOW besproken.

Met betrekking tot de communicatie is er een separaat netwerk met communicatiecollega's van TBO's en andere stakeholders waarmee het communicatieplan wolf en communicatieberichten worden afgestemd.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: dinsdag 2 februari 2021 14:07
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: RE: Overleg Natuurbeheerders: informatie over de gang van zaken ten aanzien van de wolf

Mooi,

We hebben in het Overleg Natuurbeheerders 28 jan gevraagd om meer regie op strategische communicatie van de provincies. Zeggen hier mee bezig te gaan.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e

Afdelingshoofd Strategie & Communicatie
Directie Bestuur & Strategie
Staatsbosbeheer
Smallepad 5 | 3811 MG | Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA | Amersfoort
T 0570 Art. 5.1. (management assistente: Art. 5.1. lid 2
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@twitter | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Filmpje pakken? Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: dinsdag 2 februari 2021 14:04
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Overleg Natuurbeheerders: informatie over de gang van zaken ten aanzien van de wolf

Dankje. Ik zit zelf in het landelijke wolvenoverleg. Aankomende donderdag tweede bijeenkomst. Eerste was vooral kennismaken en zoeken naar rol en taak van het overleg.

Groet, Art.

Zelfde mailwisseling: 2 februari 2021 - 13:58 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 3 februari 2021 15:34
Aan: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: RE: Werkafspraken boswachters beheer De Pelen

De gebiedsverdeling is ook wat fors onevenredig met / voor Art.

Met vriendelijke Groet

Art. 5.1. lid 2
Beheerder Staatsbosbeheer de Pelen
Mijn werkdagen zijn van maandag tot en met donderdag

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: dinsdag 2 februari 2021 11:40
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Werkafspraken boswachters beheer De Pelen

Hallo Art.

Zoals afgesproken stuur ik je hierbij de werkafspraken van de boswachter die je functioneel/operationeel aanstuurt. Ik verwacht dat jij stuurt op het realiseren van deze werkafspraken en dat de werkzaamheden die jij hen meegeeft binnen deze kaders vallen. Ik heb met iedereen afgesproken om in het eerste kwartaal van 2021 de werkafspraken nogmaals na te lopen en waar nodig of wenselijk bij te stellen. Ik hoor graag deze maand bij wie welke bijstelling volgens jou wenselijk is. Ook het verzoek om aan jouw boswachters helder te maken wat we op basis van CMSi wel/niet uit gaan voeren.

Mocht je vragen/opmerkingen hebben dan hoor ik dat graag.

Buiten reikwijdte verzoek

Buiten reikwijdte verzoek

Art. 5.1. lid 2

- *Afspraak 1*
  Kuddebeheer geiten.
  Kwetsbaarheid verminderen. Vervanging organiseren bij ziekte/verlof door andere boswachtersbeheer. Art. geeft dan instructie.
  Wolf: Art. denkt na over mogelijkheden om aanvallen van wolven te voorkomen of te minimaliseren. Vooral over maatregelen na eerste aanval.
- *Afspraak 2*
  Contact onderhouden met pachters (bijv. Mennen met schapen) en streek.
- *Afspraak 3*
  Klepelen en maaien met trekker.
  Art. maait circa 90% wandelpaden.
- *Afspraak 4*
  Aansturen aannemers. Daarbij gebruik maken van zijn kennis wat machine wel/niet in het terrein kunnen.
- *Afspraak 5*
  Uitvoeren regulier beheer, waarbij helder moet zijn dat niet alle werkzaamheden uitgevoerd kunnen gaan worden.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ipo.nl>
Verzonden: maandag 8 februari 2021 20:18
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com; Art. 5.1. lid @dierenbescherming.nl; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com
Onderwerp: RE: Nazending stukken LOW

Geachte mevrouw Art. 5.1. lid 2 sub e

In het startoverleg van het LOW hadden we toegezegd deze stukken te delen, dus die toezegging komen we graag na.

Tav de vergelijking met Duitsland: daarin wordt zeker voorzien in de Juridische analyse wolf. Zie onderstaande passage uit het voorstel voor opdrachtverlening daartoe (bijlage 2 van de LOW-stukken van vorige week).

> "Welke vragen dient het adviesrapport te beantwoorden:
> Sub A:
> 1. *Analyse wettelijk/Europeesrechtelijk*, idem m.b.t. nationaal Nederlands, kader en relevante ontwikkelingen en de meeste recente jurisprudentie daarin meegenomen; Waaruit blijkt wat wel of niet is toegestaan bij het omgaan met wolven d.w.z. de handelingen die hiermee samenhangen. Daarbij dient ook in juridisch opzicht een uitspraak te worden gedaan op welke basis een 'Gunstige staat van instandhouding' kan worden bepaald.
> 2. Onderdeel is tevens een *rechtsvergelijkend onderzoek* tussen de verschillende Europese landen, **waarbij in ieder geval Duitsland, België, Frankrijk in ogenschouw dienen te worden genomen**. Duidelijk dient te zijn op basis waarvan eventuele verschillen in toepassing van Europese wetgeving mogelijk zouden zijn."

Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid 2 sub

Interprovinciaal Overleg
Senior adviseur natuurwetgeving
Herengracht 23
2511EG Den Haag
Tel: +316 Art. 5.1.
Email: lid 2 sub@ipo.nl

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Art. 5.1. lid 2 sub
Interprovinciaal Overleg
Senior adviseur
Herengracht 23
2511EG Den Haag
Tel: +316 Art. 5.1. lid
Email: 2 sub@ipo.nl

Interprovinciaal Overleg
van, voor en door provincies

Het nieuws van, voor en door provincies ontvangen? Meld je dan nu aan voor de IPO-Newsroom

Nieuws

Naar een duurzaam Nederland: bekijk hier wat provincies in de praktijk doen op het gebied van de energietransitie.
This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. IPO, the Association of the provinces of the Netherlands, accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent to the electronic transmission of messages.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>
Verzonden: maandag 8 februari 2021 19:06
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo vangeelconsultancy.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @minlnv.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ipo.nl>; Art. 5.1. lid 2 @bij12.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zlto.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @gcsix.ni>; Art. 5.1. lid @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @jagersvereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @landschapoverijssel.nl>; Art. 5.1. lid 2 @gmail.com; Art. 5.1. lid 2 @dierenbescherming.nl; Art. 5.1. @live.nl>; Art. 5.1. lid 2@zoogdiervereniging.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wur.nl>; Art. 5.1. lid 2 @hotmail.com
Onderwerp: Re: Nazending stukken LOW

Dag,
wel heel bijzonder dat wij deze stukken nagezonden krijgen.
In het handelingsperspectief mis ik de vergelijking met Duitsland. Kan die paragraaf nog toegevoegd worden, Dan hebben we het beeld compleet.
Alvast bedankt, Art.

Op ma 8 feb. 2021 om 17:40 schreef Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>:

> Geachte leden van het Landelijk Overleg Wolf,

Als gevolg van een misverstand aan de zijde van IPO en BIJ12 zijn t.b.v. het overleg op 4 februari jl. een tweetal stukken abusievelijk niet geagendeerd. Het betreft twee IPO-stukken die aan de basis staan voor de in het LOW van vorige week geagendeerde stukken m.b.t. de Aanpak wolvendossier 2021, te weten de Fact finding-study en de Analyse juridisch kader.

Dit betreft de volgende twee bijgevoegde notities:

1 Uitwerking actualisering wolvenplan

2 Handelingsperspectief voor zwervende wolf die bovenmatige schade veroorzaakt

Beide IPO-stukken vormen zoals gezegd de aanleiding voor de uitwerking van de opzet en invulling van de Fact finding-study en Analyse juridisch kader en hadden daarom ter kennisname bij de stukken voor het LOW vorige week bijgevoegd moeten worden. In overleg met voorzitter Art. 5.1. lid 2 ontvangt u deze notities volledigheidshalve hierbij alsnog. Indien u hierover nog vragen of opmerkingen heeft, vernemen we dat graag. Deze kunnen gericht worden aan Art. 5.1. lid 2 @bij12.nl) en/of Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ipo.nl). Uiteraard worden de in het overleg van vorige week gemaakte opmerking bij de Fact finding-study en de Analyse juridisch kader betrokken bij het vervolg daarvan (zoals vorige week aangegeven), dat staat los van deze twee IPO-notities.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e k, namens

Secretariaat Landelijk Overleg Wolf

--
Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Woolsofholland Originals
info@woolsofhollandwinkel.com
www.woolsofhollandwinkel.com
(+31)6 Art. 5.1.
Boerderijwinkel: De Omloop 10
ivm corona gesloten
alleen pin! alleen op afspraak

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabantslandschap.nl>
Verzonden: woensdag 10 februari 2021 09:13
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: RE: Wolf De Groote Heide

Beste Art.

Ik meld me af voor zo dadelijk. Mari zit namens BL bij het overleg.

Groet,

Art.

Van: J Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl]
Verzonden: dinsdag 9 februari 2021 10:36
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: Wolf De Groote Heide

Hoi Art. 5.1. e.a.,

We houden de aanpak van het landelijk Wolvenplan aan, tenzij we goede redenen hebben om daarvan af te wijken.
In het wolvenplan is opgenomen dat provincie het leefgebied aanwijst en vaststelt. Zo heeft Gelderland het ook aangepakt.
Ons voorstel is dat we het in Brabant wat meer getrapt aanpakken. Door eerst vanuit het gebied samen met de gebiedspartijen tot een concept-leefgebied te komen. Dit leggen we vervolgens voor aan de commissie, die op haar beurt het advies overneemt in het preventieplan richting GS die het vaststelt.

Ter aanvulling het concept-kaartje wat ik stuur is gemaakt op basis van gemeentegrenzen (voorwaarde uit wolvenplan) en vastgestelde wolf waarnemingen uit de database
Dit kaartje moet inderdaad nog aangevuld worden met lokale informatie en gebiedskennis, o.a. waar we risico's zien of anderszins.
Goed dus om dit voor te bereiden.

Tot morgen

Groet

Art. 5.1. lid 2 | Adviseur Natuurbescherming en fauna | 06 Art. 5.1. lid 2 sub e @Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 's-Hertogenbosch | WWW.Brabant.nl

---

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zlto.nl>
Verzonden: dinsdag 9 februari 2021 09:39
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e @limburgs-landschap.nl>; Art. 5.1. Art. 5.1. lid @limburgs-landschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 <Art. 5.1. lid 2 @live.nl>; Art. 5.1. Art. 5.1. @brabantslandschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @kessels-stables.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Art. 5.1. @someren.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e @wassum.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @brabantslandschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @heeze-leende.nl>
Onderwerp: RE: Wolf De Groote Heide

Hoi Art. ea,

Als ik even mag aanvullen als je naar het preventieplan van Gelderland kijkt is die opgebouwd uit een aantal stappen:

1 het gebied in beeld brengen;
2 risco's in beeld;
3 prooidieren;
4 landbouwhuisdieren;
5 schaapskuddes;
6 preventieve maatregelen die nodig zijn;
7 communicatie voorlichting naar verschillende doelgroepen

Vanuit ZLTO zijn we aan de slag nu met punten 1,4 en 5 en daaruit zullen 2 en 6 volgen.
Het is voor elke organisatie goed om te kijken welke info er opgehaald moet worden vanuit zijn eigen achterban. En in de werkgroep moeten we zaken samen gaan brengen. Dat is ook de afspraak, in deze werkgroep moeten we zorgen dat we allemaal ons huiswerk doen en input leveren. Zo kunnen we gezamenlijk tot een voorstel richting de wolvencommissie Brabant komen.

Tot morgen,

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Belangenbehartiger Dier | Belangenbehartiging | Afdeling Belangenbehartiging

M +31 6 Art. 5.1. lid | www.zlto.nl/e-maildisclaimer

ZLTO Onderwijsboulevard 225, 5223 DE 's-Hertogenbosch | Postbus 100, 5201 AC 's-Hertogenbosch

Komt u naar ons toe? Gebruik als navigatie: Vlijmenseweg 1A, mail ons uw kenteken en de speedgate opent automatisch.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>
Verzonden: dinsdag 9 februari 2021 09:32
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e @limburgs-landschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zlto.nl>; Art. 5.1. Art. 5.1. lid @limburgs-landschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 Art. 5.1. lid 2 @live.nl>; Art. 5.1. Art. 5.1. @brabantslandschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @kessels-stables.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Art. 5.1. @someren.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e @wassum.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @brabantslandschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @heeze-leende.nl>
Onderwerp: Wolf De Groote Heide

Beste mensen,

Morgen (woe 10 feb) om 10:00 hebben we een digitale bijeenkomst over de wolf van De Groote Heide.
Mijn inbreng is een concept-kaart leefgebied wolf (bijlage).
Dit kaartje is een eerste gezamenlijke oefening, dus niks definitief of formeel.
Willen we naar een vergoedingsregeling voor preventieve maatregelen, dan moeten we daarvoor een leefgebied wolf aanwijzen en laten vaststellen door GS.
Tijdens het overleg zal ik het kaartje en proces toelichten en kunnen we het samen bespreken.

Vr groeten

Art. 5.1. lid 2 | Adviseur Natuurbescherming en fauna | 06-Art. 5.1. | Art. @Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 's-Hertogenbosch | WWW.Brabant.nl

-----Oorspronkelijke afspraak-----
Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl> **Namens** Wolven in Brabant
Verzonden: dinsdag 9 februari 2021 09:01
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Wolf De Groote Heide
Tijd: woensdag 10 februari 2021 10:00-11:30 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie:

Onderwerpen

- Stand van zaken wolf
- Vaststellen wolf leefgebied kaart (Art.
- Schapen-geiten kaart (Art. 5.1. lid 2
- Pilot Limburg (Art.
- wat verder te tafel komt?

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app
Interne link

Provincie Noord-Brabant

Meer informatie | Opties voor vergadering

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC 's-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zlto.nl>
Verzonden: woensdag 10 februari 2021 12:03
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid
Onderwerp: RE: Wolf De Groote Heide

Beste allemaal,

Zoals afgesproken hierbij de contactgegevens van Art.

@student.has.nl

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Belangenbehartiger Dier | Belangenbehartiging | Afdeling Belangenbehartiging

M +31 6 Art. 5.1. lid | www.zlto.nl/e-maildisclaimer

ZLTO Onderwijsboulevard 225, 5223 DE 's-Hertogenbosch | Postbus 100, 5201 AC 's-Hertogenbosch

Komt u naar ons toe? Gebruik als navigatie: Vlijmenseweg 1A, mail ons uw kenteken en de speedgate opent automatisch.

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: vrijdag 29 januari 2021 08:23
Aan: Wolven in Brabant <WolveninBrabant@noordbrabant.onmicrosoft.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e@limburgs-landschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @limburgs-landschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 Art. @live.nl>; Art. 5.1. lid 2 @brabantslandschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @kessels-stables.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Wolf De Groote Heide

Beste allemaal,

Vanuit de ZLTO gaat Art. 5.1. lid (3e jaars student aan de HAS Den Bosch, Management van de leefomgeving) voor ons stage lopen. Hij zal met name het gebied in beeld gaan brengen wat voor agrarische ondernemingen er zitten (dat is met hulp van de afdelingen, lokale leden al ingetekend), dat zal hij gaan digitaliseren en hij zal met name gaan kijken ook naar de bedrijfsvoering en hoe de agrarische sector daar verweven is met de Groote Heide en waar we met name knelpunten met de wolf zullen gaan krijgen. Hij zal daarbij ook met leden en jullie en andere partijen in gesprek gaan om knelpunten te inventariseren maar ook gaan kijken wat er dan nodig is qua preventieve maatregelen. En dan niet alleen de bestaande middelen maar ook ideeën vanuit ondernemers breed in de sector. Dus uitdrukkelijk niet alleen focus op de schapenhouderij maar ook de andere sectoren.
Met jullie goed vinden sluit hij dan ook mee aan in deze werkgroep.

Art. loopt stage van februari t/m juni.

Hij zal eerst starten met het digitaliseren van de kaarten zodat we die al met elkaar kunnen gaan bekijken. Ik weet niet of we op 10 februari dan al zover zijn, maar ik zal ze in ieder geval inscannen en goed om dan werk afspraken met elkaar te maken.

Tot de 10e

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Belangenbehartiger Dier | Belangenbehartiging | Afdeling Belangenbehartiging

M +31 6 Art. 5.1. lid | www.zlto.nl/e-maildisclaimer

ZLTO Onderwijsboulevard 225, 5223 DE 's-Hertogenbosch | Postbus 100, 5201 AC 's-Hertogenbosch

Komt u naar ons toe? Gebruik als navigatie: Vlijmenseweg 1A, mail ons uw kenteken en de speedgate opent automatisch.

-----Oorspronkelijke afspraak-----
Van: Wolven in Brabant <WolveninBrabant@noordbrabant.onmicrosoft.com>
Verzonden: donderdag 28 januari 2021 16:47
Aan: Wolven in Brabant; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Wolf De Groote Heide
Tijd: woensdag 10 februari 2021 10:00-11:30 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie:

Onderwerpen

- Stand van zaken wolf
- Vaststellen wolf leefgebied kaart (Art.
- Schapen-geiten kaart Art. 5.1. lid 2
- Pilot Limburg Art.
- wat verder te tafel komt?

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app
Interne link

Provincie Noord-Brabant

Meer informatie | Opties voor vergadering

Provincie Noord-Brabant
Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC ’s-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: donderdag 11 februari 2021 11:13
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: FW: Pers en communicatie wolven

update over communicatie BIJ12 over wolf.

groetjes,
Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl]
Verzonden: donderdag 11 februari 2021 11:05
Aan: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 @gelderland.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>
Onderwerp: RE: Pers en communicatie wolven

Dag allemaal,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Zoals jullie waarschijnlijk al ergens gezien of gehoord hebben, werk ik vanaf 1 maart niet meer voor BIJ12. Er zal vast iemand voor mij in de plaats komen, maar het is mij nog niet bekend wie dat gaat worden.
Ik had alles graag even persoonlijk toegelicht, maar dat zit er nu dus niet meer in. Ik had ook graag in deze kleine, deskundige kring het wolvencommunicatieplan van BIJ12 willen bespreken dat ik onlangs heb afgerond.

Ook BIJ12 wil zich met name focussen op het opstellen van escalatieladders en handelingsprotocollen bij incidenten.
NB Bij een **escalatieladder** denk ik aan een situatie die langzaam kan veranderen (wolf duikt op / wolf eet schaap / wolf eet veel schapen / wolf lijkt te ontsporen / ..) en hoe dan te handelen en op te schalen. Bij een **incident** moet je ook handelen, maar is de casus afgebakend (bijvoorbeeld: wolf door auto aangereden). We willen, dat de protocollen juridisch juist zijn, zoveel mogelijk bestuurlijk zijn afgestemd, zijn afgestemd met de stakeholders (boeren, st. wildaanrijding, veiligheidsregio's, etc.) en tegelijkertijd heel praktisch hanteerbaar zijn voor hulpdiensten, bestuurders, TBO's, etc. (dus bedoeld voor professionals). Per casus komt er dan 1 korte, praktische aanpak. Ze moeten voldoende handvatten bieden om meteen in actie te kunnen komen.
Deze willen we bundelen en laten vaststellen als bijlage van de nieuwe versie van het IPO Wolvenplan, waarbij het echter geen statische documenten blijven (updates blijven mogelijk, en per provincie zijn de protocollen verder in te vullen met informatie die per provincie kan verschillen). We nemen hierin actuele informatie mee uit de nog uit te voeren fact finding study en een onderzoek naar de juridische kaders, plus zo mogelijk informatie uit onze buurlanden, die we uiteraard moeten aanpassen aan de Nederlandse situatie.
Daarnaast willen we kijken of er een serie meer algemene info-bladen over de wolf kan worden gemaakt, bedoeld voor een breder publiek.
De escalatieladders en handelingsprotocollen zijn nu het belangrijkste. BIJ12 werkt hieraan samen met 2 gespecialiseerde provinciale deskundigen (prov. Drenthe, prov. N. Brabant). Input is altijd welkom, samenwerking wordt zeker op prijs gesteld. We werken nu aan een plan van aanpak hiervoor, plus een overzicht van alle casussen die we moeten beschrijven.
Ook WiN gaat hiermee bezig. Ik heb afstemming en samenwerking gezocht, maar Ray gaat eerst zelf aan de slag en wil op een later moment wel zijn inzichten gaan delen.
Een complicerende factor is, dat het voor mij de laatste weken bij BIJ12 zijn. Uiteraard komt er iemand die mijn taken gaat overnemen. Art. 5.1. lid 2 blijft gelukkig wel in beeld. Art. 5.1. lid 2 @bij12.nl Dus ik denk dat jullie het beste met hem even kunnen afstemmen wie namens BIJ12 in dit overleg gaat stappen.
Dank voor de prettige samenwerking. Wie weet komen we elkaar weer ergens anders tegen. Ik blijf hopelijk als communicatieadviseur actief op het terrein van natuur en milieu, of duurzaamheid, klimaat, circulaire economie etc. Voor tips en suggesties houd ik me aanbevolen!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub
Sr. Communicatieadviseur BIJ12

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
T +31 (0)85 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl

M 06 Art. 5.1. lid

Werkt voor provincies

-----Oorspronkelijke afspraak-----
Van: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: dinsdag 9 februari 2021 14:44
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Pers en communicatie wolven
Tijd: donderdag 4 maart 2021 10:30-11:30 (UTC+01:00) Amsterdam, Berlijn, Bern, Rome, Stockholm, Wenen.
Locatie: Microsoft Teams-vergadering

9/2: Dag!

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo. Kunnen jullie deze datum? En anders: overleg vooral zonder mij (Art. was deze datum ook verhinderd).

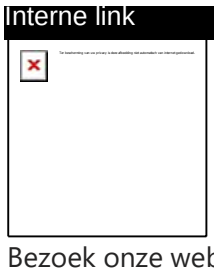
groetjes,
Art.

Zoals de vorige keer besproken een nieuwe afspraak ☺

Microsoft Teams-vergadering

Neem deel via uw computer of mobiele app

Interne link

Bezoek onze website: https://www.staatsbosbeheer.nl

Meer informatie | Opties voor vergadering | Legal

Disclaimer Nederlands English

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>
Verzonden: dinsdag 16 februari 2021 15:58
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Agenda Wolven commissie 22 feb.

Beste commissie leden,

A.s. maandag om 10:30 staat de Wolven commissie gepland.
Ik zal de agenda voorbereiden en samen met ingebrachte stukken klaar zetten in Teams.
Een onderwerp waar t we willen bespreken is de aanpak en organisatie van het preventieplan.

Als er onderwerpen of stukken zijn die je wilt bespreken in de commissie
laat het me aub deze week weten, dan voeg ik ze toe aan de agenda.

Vr groet
Art. 5.1. lid 2 | Adviseur Natuurbescherming en faunazaken, secretaris wolvencommissie | 06-Art. 5.1. |
Art. @Brabant.nl | Wolf@Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 's-Hertogenbosch | www.Brabant.nl |

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC 's-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: dinsdag 16 februari 2021 17:15
Aan: Art. 5.1. lid 2 @chello.nl'
CC: SBB Info staatsbosbeheer.nl
Onderwerp: FW: Wolven

Dag meneer Art. 5.1. lid 2

Dank dat u zo attent meedenkt over mogelijke oplossingen. Het is echter niet zomaar toegestaan om wolven te verdrijven. De wolf is onder de Europese Habitatrichtlijn overal waar hij voorkomt beschermd. De wolf is ook opgenomen in de Wet Natuur bescherming, als beschermde inheemse diersoort. U heeft natuurlijk vast wel wolf Naya gezien, die van Duitsland door Nederland en zich in België vestigde.
De zender van Naya was aangebracht in het kader van Duits wetenschappelijk onderzoek naar wolven. Door een beperkt aantal wolven met een zender uit te rusten ontstaat een beter inzicht in het gedrag van de dieren, de grootte van hun territorium en trekroutes. Die kennis kan worden gebruikt ten behoeve van hun bescherming. In Nederland worden geen wolven gevangen en van een zender voorzien. Bij rondzwervende dieren is dat ook in praktisch opzicht vrijwel onmogelijk. Het wolvendraaiboek van de provincies voorziet alleen in het eventueel zenderen van een wolf die zich sterk afwijkend zou gedragen.

Het Rijk is verantwoordelijk voor de bescherming en internationale afspraken over de wolf. De provincies zijn verantwoordelijk voor het doorvertalen hiervan naar beleid, inclusief schadevergoedingen en monitoring. Het IPO heeft voor hen een ‘Interprovinciaal wolvenplan’ opgesteld dat toepasbaar is op diverse scenario’s. Het wolvenplan richt zich zowel op zwervende wolven (‘fase 1’), als gevestigde wolven al dan niet met jongen (fases 2 tot 4). De aanpak van Staatsbosbeheer sluit aan op het wolvenplan van de provincies.

Boeren kunnen dus hun schade verhalen bij BIJ12 namens de provincies. Er wordt ook veel ingezet in de bescherming van vee, zoals kuddewaakhonden of door middel van speciale rasters.

https://www.wolf-fencing.nl/

Hopelijk heeft u zo voldoende informatie en wens ik u verder een fijne dag!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.

Staatsbosbeheer

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @chello.nl]
Verzonden: woensdag 3 februari 2021 14:25
Aan: SBB Info staatsbosbeheer.nl <Info@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Wolven

Goedendag,

Daar er grote problemen zijn voor de boeren, doordat de wolven de schapen regelmatig doden, heb ik gedacht aan een oplossing;

Zou het mogelijk zijn om de wolven te traceren en te verdoven, zodat ze kunnen worden voorzien van een GPS tracker.
Dan kunnen ze vervolgens door Staatsbosbeheer gevolgd worden en verdreven.

Evt. met behulp van drones.
Ik heb begrepen dat rondom de gehele provincie Friesland een hek plaatsen geen haalbare kaart is.

Bijkomend voordeel is dan om de populatie en hun gedrag te kunnen monitoren.

Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: dinsdag 16 februari 2021 17:30
Aan: Art. 5.1. @hotmail.com'
CC: SBB Info staatsbosbeheer.nl
Onderwerp: FW: Wolven

Dag mevrouw Art.

Allereerst: excuses voor het late antwoord. Door grote interesse van journalisten voor hoog water bij de rivieren, sneeuw en ijs kwam ik er niet eerder aan toe om naar uw mail te kijken.

Ik denk niet dat ik uw zorgen weg kan nemen. We snappen heel goed dat mensen bang worden van de gedachte dat er wolven in ons land rondlopen. Daarmee zijn we opgegroeid. Die angst is gebaseerd op verhalen, liedjes en sprookjes waarin de wolf altijd als gevaarlijk en gemeen wordt beschreven. Deze verhalen kloppen echter niet helemaal met de werkelijkheid. De wolf is over het algemeen ongevaarlijk voor mensen. Wolven zijn schuw en zorgen ervoor dat ze mensen mijden. Wolven zorgen voor evenwicht in onze natuur en daarom zijn we blij dat ze er zijn.

Ook door berichten in de media kun je het beeld krijgen dat wolven gevaarlijk zijn. Dat komt vooral omdat wolven soms schapen doden als voedsel. Meestal gaat het in deze gevallen om een (jonge) zwervende wolf, op zoek naar een ander territorium. Omdat zo'n wolf het gebied niet goed kent en niet weet waar zijn lievelingseten (ree, zwijn en edelhert) te vinden is, pakt hij het eerste wat hij tegenkomt. En dat zijn helaas vaak onbeschermde schapen. Daarom is het belangrijk dat veehouders hun vee goed beschermen. Met stroomrasters bijvoorbeeld. Zo leert een wolf dat schapen niet voor hem zijn. Boeren kunnen hun schade verhalen bij de organisatie BIJ12 namens de provincies. Er wordt momenteel veel aandacht besteed aan de bescherming van vee, zoals kuddewaakhonden of door middel van speciale rasters.

https://www.wolf-fencing.nl/

Er zijn in ons land en in de landen om ons heen geen gevallen bekend van wolven die mensen aanvallen*. Wandelen in het bos, ook met kleine kinderen, is ongevaarlijk. Wel adviseren we eigenaren van honden in wolvengebied hun hond aangelijnd te houden. Maar dat is in de meeste natuurgebieden al verplicht.

Het is niet toegestaan om wolven te verdrijven of te doden. De wolf is onder de Europese Habitatrichtlijn overal waar hij voorkomt beschermd. De wolf is ook opgenomen in de Wet Natuur bescherming, als beschermde inheemse diersoort. U heeft natuurlijk vast wel wolf Naya gezien, die van Duitsland door Nederland en zich in België vestigde. De zender van Naya was aangebracht in het kader van Duits wetenschappelijk onderzoek naar wolven. Door een beperkt aantal wolven met een zender uit te rusten ontstaat een beter inzicht in het gedrag van de dieren, de grootte van hun territorium en trekroutes. Die kennis kan worden gebruikt ten behoeve van hun bescherming. In Nederland worden geen wolven gevangen en van een zender voorzien. Bij rondzwervende dieren is dat ook in praktisch opzicht vrijwel onmogelijk. Het wolvendraaiboek van de provincies voorziet alleen in het eventueel zenderen van een wolf die zich sterk afwijkend zou gedragen.

Het Rijk is verantwoordelijk voor de bescherming en internationale afspraken over de wolf. De provincies zijn verantwoordelijk voor het doorvertalen hiervan naar beleid, inclusief schadevergoedingen en monitoring. Het IPO heeft voor hen een 'Interprovinciaal wolvenplan' opgesteld dat toepasbaar is op diverse scenario's. Het wolvenplan richt zich zowel op zwervende wolven ('fase 1'), als gevestigde wolven al dan niet met jongen (fases 2 tot 4). De aanpak van Staatsbosbeheer sluit aan op het wolvenplan van de provincies, wij mogen daar zelf geen beleid over maken.

Hopelijk heeft u zo voldoende informatie over de wolf.

*Als u geïnteresseerd bent, kunt u hier een onderzoek lezen:
https://www.researchgate.net/publication/228805074_Is_the_Fear_of_Wolves_Justified_A_Fennoscandian_Perspective.

Met vriendelijke groet,
Art. 5.1.
Staatsbosbeheer

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com]
Verzonden: woensdag 3 februari 2021 14:07
Aan: SBB Info staatsbosbeheer.nl <Info@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Fwd: Wolven

L.s,

Betreft : wolven.

Op 14 januari j.l. heb ik u een e- mail gestuurd over bovengenoemd onderwerp.
Mij werd beloofd, dat ik binnen enkele dagen repliek van u zou mogen verwachten.
Tot op heden heb ik taal noch teken van u mogen vernemen;
teleurstellend.

Ik hoop, dat u mijn mail serieus neemt en dat ik op korte termijn van u mag vernemen, hoe dit toenemende probleem denkt te zullen gaan oplossen.

Hoogachtend,

Art. 5.1. lid 2
sub e Woo

Verstuurd vanaf mijn iPhone

Begin doorgestuurd bericht:

> **Van:** Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com>
> **Datum:** 14 januari 2021 om 12:23:33 CET
> **Aan:** info@staatsbosbeheer.nl
> **Onderwerp: Wolven**
>
> L.s.,

Graag wil ik - ook namens vele mensen in mijn omgeving, met wie ik over dit onderwerp gesproken heb - mijn grote ongerustheid uitspreken over het toenemende aantal wolven op ons belangrijke stuk natuur : de Veluwe.

Uit een filmpje dat afgelopen zondag via de wildcamera is gemaakt blijkt, dat er momenteel op de Noord-veluwe zich een ROEDEL wolven bevindt.
Deze roedel bestaat al uit (schrik niet !!) 8 wolven.

Wordt het niet eens HOOG tijd, om dit aantal drastisch in te perken?
Het wordt de Nederlandse natuurliefhebber op deze manier onmogelijk gemaakt, om daar nog met een gerust hart te wandelen/ te recreëren.

U zult ongetwijfeld met sussenderende / kalmerende opmerkingen komen, dat men niets hoeft te vrezen, maar er is een ESSENTIEEL verschil tussen het oog in oog komen te staan met slechts 1 wolf (wellicht schuw), of met een hele roedel, die je kan omsingelen/ verscheuren.
Natuurfilms hebben dit vaak bewezen.

Toen wij verleden jaar in de buurt van EPE op de Veluwe wandelden en in gesprek raakten met een boswachter ter plaatse over deze verontrustende ontwikkelingen/ toename van het wolvenbestand, was hij het volledig met ons eens.

NU zijn er nog geen ongelukken gebeurd, maar hoe zal het gaan als er nietsvermoedende wandelaars met kinderen, honden of een wandelaar alleen (vrouw of man) omsingeld wordt ?

Ook vind ik het een zeer kwalijke zaak, dat er al diverse schaapskuddes aangevallen zijn, waarbij onschuldige schapen (nog levend/ ernstig lijdend)met opengereten buiken gevonden werden en afgemaakt moesten worden om hun uit hun lijden te verlossen.

Onze Veluwe is TOTAAL NIET geschikt om een dusdanig aantal wolven (eigenlijk geen enkele wolf) te herbergen.
Deze dieren kunnen het best floreren in uitgestrekte bossen / wouden en deze zijn hier in Nederland niet.
Afgezien van dit feit, zullen de huidige welpen ook weer jongen krijgen en deze op hun beurt zich ook weer gaan voortplanten, dus het eind is hiervan zoek.

Er leeft al heel veel angst bij mensen, welke wij gesproken hebben in de omgeving van Epe en elders trouwens ook.

Ook zult u wellicht met het argument komen, dat op deze manier de wilde zwijnen- populatie en het hertenaantal in stand gehouden wordt, maar deze dieren worden al met dan genoeg bejaagd / belaagd door diverse jagers die er behagen in scheppen om onschuldige dieren “ voor de kick “ te doden.
Een voorbeeld hiervan is onze koning Willem- Alexander met consorten, waarbij er zelfs hele stukken natuur voor het publiek worden afgesloten om hen hun gang te kunnen laten gaan.

Resumerend zou ik er met KLEM op willen aandringen om het wolvenbestand terug te dringen door ze :

A. af te schieten nu het nog kan. Als men hier te lang mee wacht gaat dit helemaal uit de hand lopen.

Voorbeeld hiervan Is de situatie met de Oostvaardersplassen.
Jarenlang dieren zich laten voortplanten binnen een afgesloten gebied met hekken en als er dan teveel zijn en de dieren verhongeren, is het lijden in last.
Dit was ook geen “ natuurlijke” situatie, omdat er hekken stonden en er TE VEEL dieren op een te klein gebied waren. (die ook nog niet eens bijgevoerd mochten worden; een grof schandaal en grove dierenmishandeling).

B. Als afschieten geen optie is: verdoven en steriliseren. Dan blijft het aantal in elk geval beperkt en zal het aantal wolven niet excessief toenemen.

Ik verzoek u dringend dit belangrijke item met alle betreffende mensen/ instanties als punt “ URGENT “ op de agenda te zetten, te bespreken en trachten om tot een oplossing te komen, voordat deze kwestie uit de hand gaat lopen en er ongelukken gaan gebeuren.

Dan is het wederom achter de feiten aanlopen en is men te laat.

Wij - als Nederlandse bevolking zijnde - hebben toch zeker het recht om zonder angst in de schaarse natuur te kunnen recreëren. Zeker in deze moeilijke Corona- tijd maar ook so wie so.

In het vertrouwen dat u van bovenstaande goede nota zult nemen en daarnaar op een verstandige manier zult gaan handelen,

verblijf ik,

Art. 5.1. lid 2
sub e Woo
[redacted]

[redacted]
[redacted]

Verstuurd vanaf mijn iPad

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 25 februari 2021 15:36
Aan: Art. 5.1. Hummelen, Bert; Art. 5.1. lid 2 sub Kamphuis, Debbie; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Ottens, Janneke; Revis, Boudewijn; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Andre; Snel, Arjan; Art. 5.1. lid 2 Both, Jelka
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: korte terugmelding Overleg Natuurbeheerders vanmiddag

Wolf
Toelichting door landelijk coördinator Art. 5.1. lid 2
Interprovinciaal wolvenplan wordt dit jaar herzien.
Strategisch communicatieplan in concept klaar. Wordt half maart besproken met beoogd nieuwe mdw BIJ12. Wordt daarna in diverse groepen besproken waarbij ook specialisten en woordvoerders tbo's zijn aangesloten. Komt ook in dit Overleg Natuurbeheerders.

Programma van Eisen Certificering
Proces loopt. Voor kleinere eigenaren is een onderzoek uitbesteed aan Art. 5.1. lid (de onze ☺).

Evaluatie Standaard KostPrijs (SKP)
Akkoord op aanpak waarvoor waardering. Punt van inzet vanuit ons wil ik van te voren weten. Intentie maar moet misschien wel gefinancierd worden. Er is 1 regievoerder; ik wil niet dat mdws van ons afzonderlijk praten met WENR of onderzoeksburo SIRA. Art. 5.1. s vooralsnog contactpersoon (of moet dat Art. worden?).

Samenwerking provincies – TBO's
Algemene beschouwing op het goede gesprek tussen provincies en TBO's. Provincie GLD geeft aan blij te zijn dat de medewerkers van de TBO's met gezond verstand werken ☺. Ze vinden dat TBO's voldoende budget moet hebben om hun werk te kunnen doen.
Samenwerking specifiek Programma Natuur komt eerstvolgende keer terug in BILG. Bosgroepen en SBB stellen dit voor.

Menggranulaat
Toelichting gegeven. Alleen NM werkt actief aan inventarisatie. Verzoek van Boerennatuur om het ook in de VBNE te agenderen.

Volgende keer
BOA's / toezicht / toezicht recreatie ikv SNL oa ivm corona.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e

Afdelingshoofd Strategie & Communicatie
Directie Bestuur & Strategie
Staatsbosbeheer
Smallepad 5 | 3811 MG | Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA | Amersfoort
T 0570 Art. 5.1. (management assistente: Art. 5.1. lid 2
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@twitter | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Filmpje pakken? Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: dinsdag 2 maart 2021 14:47
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: Verslag 22 februari
Bijlagen: Verslag 22 februari 2021Art. docx

Dag Art. 5.1.

Dank voor het verslag. Een kleine aanvulling (Zie bijlage).

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl]
Verzonden: maandag 1 maart 2021 14:37
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @icloud.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @inter.nl.net>; Art. 5.1. lid 2 @zlto.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @faunabeheereenheid.info>; Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>; Art. 5.1. lid @zoogdiervereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vangeelconsultancy.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Heeze-Leende.nl>; Art. 5.1. lid 2 @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo wassum.nl>
Onderwerp: Verslag 22 februari

Goedemiddag,

Hierbij het concept verslag van de bijeenkomst van 22 februari.
Ik hoor graag of ik dit is, wat jullie wensen aan verslaglegging.

Hoor het graag.

Met hartelijke groet,

Art. 5.1. lid 2

| programmaondersteuner Natuur (*niet aanwezig op vrijdag)* | 06-Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl | Provincie Noord-Brabant | Postbus 90151 | 5200 MC 's-Hertogenbosch | www.brabant.nl | Bezoekadres: Brabantlaan 1 | 5216 TV 's-Hertogenbosch |

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC ’s-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 155

Verslag 22 februari 2021 -

Wolvencommissie (via MS Teams)
Verslag 22 februari 2021

Aanwezig:

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	Voorzitter (vz)
	Provincie Noord-Brabant
	ZLTO
	Vereniging Gescheperde Schaapskuddes in Nederland (VGSN)
	Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders (KSG)
	TBO's (SBB, NM, BrL)
	FBE, DB-lid/bureau
	BPG (Brabants Particulier Grondbezit)
	Vereniging Landelijk Brabant
	gemeente Heeze-Leende
	Zoogdiervereniging
	Provincie Noord-Brabant (notulist)

Afwezig:

Saskia Duives	LTO-vakgroep Schapenhouderij

Agenda

1. Opening en mededelingen
2. Vaststellen agenda
3. Voorstellen notulist (Art.
4. Verslag vorige vergadering en actiepunten
5. Vaststellen evaluatie Heusden (bijlage, Art.
6. Terugkoppeling landelijk wolven overleg Art.
7. Plan van aanpak Preventieplan (bijlage, Art. 5.1. lid 2 sub
8. Stand van zaken wolf in Brabant (Art.
9. Wvttk
10. Rondvraag

1. **Opening om 10.35 uur.**
   Problemen m.b.t. Teams graag buiten de vergadering opnemen met het secretariaat.

2. **Vaststellen agenda**
   Er worden geen toevoegingen aan de agenda gedaan.

3. **Voorstellen notulist** Art.
   Art. volgt Art. op als ondersteuner wolvencommissie.
   Art. 5.1. ordt bedankt voor haar ondersteuning het laatste anderhalf jaar. Art. start per 1 maart bij de Universiteit van Tilburg.

4. **Verslag vorige vergadering en actiepunten**
   Art. geeft aan dat zij de ZLTO-uitnodiging voor een gebiedsbezoek mist in het verslag.
   Actiepunten vorige vergadering zijn gezamenlijk doorgenomen, opgeschoond en aangevuld.

   Hierna wordt het verslag goedgekeurd.

5. **Vaststellen evaluatie Heusden**
   Art. geeft aan dat het hier een evaluatie betreft v.w.b. samenwerking tussen de organisaties. Het is niet in het veld geëvalueerd bij de schapenhouders zelf.
   Art. 5.1. st de rol van de TBO's. Staatsbosbeheer heeft al haar medewerking verleend (toestemming van kooiker/pachter verzorgd voor betreden eendenkooi t.b.v. monitoring, haar

warmtebeeldcamera beschikbaar gesteld en SSiB gevraagd toezicht en handhaving te verzorgen).
Door Art. wordt aangegeven dat het verslag dat gemaakt is door de gemeente Heusden (Art. meerdere malen rondgestuurd is zonder dat hierop gereageerd is. Art. heeft zich inmiddels teruggetrokken dus hoe nu hiermee verder?
Afgesproken wordt om de kanttekeningen van zowel Art. 5.1. lid 2 sub op te nemen in dit verslag en niet in de evaluatie zelf.

6. **Terugkoppeling landelijk wolven overleg (Art.**
Ter vergadering heeft Art. een terugkoppeling gegeven uit het landelijk wolvenoverleg.
Discussiepunten uit dit landelijk overleg die door Art. toegelicht zijn betreffen o.a.:
- studies/onderzoeken inzake o.a. positie van de wolf en zijn gedrag;
- juridische aspecten;
- aanwijzing/begrenzing leefgebieden.

In deze commissie kan afgestemd worden of iets uitsluitend in deze commissie of op landelijk niveau behandeld moet worden.
In het landelijke overleg zijn aanwezig Art. 5.1. lid 2 nieuwe portefeuillehouder LTO- Fauna.

7. **Plan van aanpak Preventieplan (bijlage, Art. en Art.**
Art. geeft een toelichting ter vergadering waarbij hij aangeeft dat de commissie een schadepreventieplan wolven in Brabant moet opleveren. Hij heeft hiervoor een eerste plan van aanpak gemaakt waarbij hij het plan van aanpak Gelderland als voorbeeld heeft genomen. In het plan Brabant zit in tegenstelling tot het plan Gelderland ook een apart hoofdstuk over de zwervende wolf.
Vraag is wat voor soort plan gewenst is.

Benoemde punten zijn
- Specifieke Brabantse inkleuring om zo bepaalde sectoren niet te missen. Samenstelling in Brabant is anders dan in Gelderland.
- Kijken naar prioritering; wat kan er wachten, waar is de druk het hoogst en moet er in Brabant gebeuren, wat moet er landelijk gebeuren.
- Zwervende wolf; specifieke gebieden toevoegen aan het Brabantse plan?
- Duidelijke afspraken maken over de termen die gebruikt worden (verschil tussen zwervende wolf, gevestigde wolf).
- Er zijn wettelijke kaders waar rekening mee gehouden moet worden.
- Commissie moet de opzet voor het plan maken, later kan een tekstschrijver ingeschakeld worden om het te redigeren.
- I.v.m. voortgang moeten we buiten de vergadering om werken aan het plan, zodat we in de vergadering zelf kunnen afstemmen

ACTIE Art. rt.
Art. en Art. maken een taakverdeling v.w.b. het uitwerken van de onderwerpen door de commissieleden, aangevuld met een planning. In de volgende vergadering kan er dan de indeling besproken worden.

8. **Stand van zaken wolf in Brabant**
Art. geeft aan dat er voor zover bekend sinds de laatste vergadering geen zwervende wolven gesignaleerd zijn in Brabant. De gevolgen van het neerschieten van een wolf in Duitsland kunnen effect hebben op gedrag van wolven en grensoverschrijdend zijn. Wat er precies gebeurd is en onder welke verantwoordelijkheid wordt nader onderzocht. Bevestigd is uit samenwerking tussen laboratoria dat de wolf die in september 2020 geschoten is in de Vogezen, inderdaad Billy

(gw1554m) betreft. Een persbericht door CE-wolf volgt. Tot die tijd nog vertrouwelijke informatie.

N.a.v. een vraag van Art. over wanneer de kans het grootst is dat een wolf gaat zwerven wordt aangegeven dat dit in principe in de paartijd (februari) zou zijn maar verschillende wolven in Brabant houden zich niet aan het boekje, want de zwervende wolven in Brabant waren er eind november en eind mei.

9. **WVTTK/Rondvraag**
Art. vraagt zich ter vergadering af of het voor de commissieleden allemaal helder en duidelijk genoeg is hoe het proces in het wolvendossier en alles wat ermee samenloopt, te weten
- Preventieplan waar de commissie voor aan de lat staat;
- aanwijzing leefgebied; (provincie)
- subsidieregeling.(Gedeputeerde staten)

Art. vraagt zich af of er nu voldoende structuur is om de 3 vragen die GS aan de Commissie heeft voorgelegd op te pakken:
- Geef een advies inzake zwervende wolf;
- Advies over schade preventieplan
- Hoe op lange termijn om te gaan met de wolven in Brabant.

Volgende vergadering staat gepland op 24 maart 13.00 uur
Art. sluit de vergadering om 12.00 uur.

Actielijst vergadering 22 februari 2021

Datum verg.	**Actie**	**Verantw.**	**Deadline**
12.01	Contact met Art. 5.1. lid 2 m.b.t. pilots	Art. 4.03	
22.02	Art. 5.1. Art. ken een taakverdeling v.w.b. aanleveren van stukken door de commissieleden voor het Plan van Aanpak Preventieplan, aangevuld met een planning.	Art. en Art.	24.03

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 3 maart 2021 13:48
Aan: Neutel, Wout
Onderwerp: FW: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer mrt 2020.docx
Bijlagen: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer mrt 2020_opm_Art. docx

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer

Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 11 februari 2021 10:27
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer mrt 2020.docx

Hoi,

Ik heb niet veel meer toe te voegen aan de opmerkingen van Art. Wel een stuk toegevoegd over de werkwijze en contacten in Drenthe.

Groeten Art.

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 6 januari 2021 15:06
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer mrt 2020.docx

Hallo Art.

Hierbij mijn aanvullingen.
Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 5 november 2020 12:23
Aan: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer mrt 2020.docx

Dag allemaal,

Zoals daarnet afgesproken, stuur ik jullie de meest recente versie van het handelingskader wolf. Reacties, aanvullingen en verbeteringen kunnen naar mij. Je helpt mij enorm als je het in de vorm van tekstvoorstellen doet…

Groet, Art.

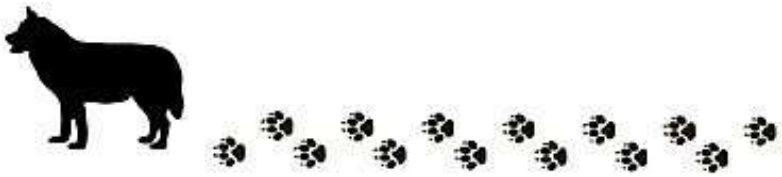
Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 156

Handelingskader wolf Staatsbosbeheer mrt 2020 opm. --

De bijlage behorend bij dit document betreft een concept versie. De meest recente versie staat in bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 - 184.

Handelingskader Wolf

Intern document voor medewerkers van Staatsbosbeheer

Versie: maart 2020

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 3 maart 2021 13:53
Aan: Neutel, Wout
CC: Gorissen, Theo
Onderwerp: FW: Kennisplatform Wolven
Bijlagen: Overlegstructuur wolf.docx

Dag Wout,

Zoals zojuist telefonisch besproken stuur ik je onderstaande mail en bijlage.

Inmiddels enigszins gedateerd.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1. lid 2
@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Zelfde mailwisseling: 19 november 2020 - 14:38 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 8 maart 2021 20:10
Aan: Art. 5.1.
Onderwerp: FW: Opzet wolf
Bijlagen: Opzet WOLF.docx

Ter info

Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid 2 sub
Boswachter Publiek

Veluwe Midden
Staatsbosbeheer
Otterloseweg 116 | 7339 GZ Ugchelen
T 055 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl |
Aanwezig op ma (ochtend), din, woe, don (ochtend) en vrijdag

@Art. 5.1. lid 2

Volg de belevenissen van de boswachters ook op: www.boswachtersblog.nl/veluwe/

-------- Oorspronkelijk bericht --------
Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ntr.nl>
Datum: 07-03-2021 15:10 (GMT+01:00)
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Opzet wolf

He Art. 5.1.
Hierbij het script voor morgen. Lees het door als je nog tijd voor hebt; tussen de verbouwing door… Leer het niet uit je hoofd, het is slecht een handvat voor de regisseur tijdens het draaien. Maar zo weet jij ook wat er van je verwacht wordt. In grove lijnen is het zoals wij ook al hebben besproken.
Succes en veel plezier morgen!
Art. 5.1. lid 2 sub
Redacteur Zapp Your Planet
Tel: 088-Art. 5.1.
lid 2 sub **@ntr.nl**
A: NTR, Wim T.Schippersplein 5, Postbus 29000, 1202 MA Hilversum
Afwezig op donderdag

ntr: speciaal voor iedereen

contact NTR | disclaimer

Denk aan het milieu voordat u deze e-mail uitprint.

Ter bewerking van uw privacy is deze afbeelding niet automatisch van internet gedownload.
Klik

contact NTR | disclaimer

Denk aan het milieu voordat je deze e-mail uitprint.

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 158

Opzet wolf

Opzetje "De Wolf"

BEELD	**Inhoud**
Art. 5.1. lid 2 sub e Art. 5.1. loopt over de heide en maakt vette openingstekst	Art Groot natuurnieuws: De wolf is terug in Nederland!
Mooi drone shot van Art. 5.1.	Art. ervolgt: Hier ergens in de bossen/ op de uitgespreide vlaktes van de Veluwe schijnen zich sinds kort een aantal exemplaren te bevinden…
Vervolgtekst Art. 5.1. Mooi drone shot van klein boerendorpje Art. 5.1. loopt nu door klein straatje: Leuke shotjes van plaatselijk leven: Mensen hangen de was buiten, maaien het gras. Schapen grazen: Kinderen stoepkrijten	Art Maar nou grenzen er aan dit bosrijke gebied ook een aantal dorpjes, en net als in veel sprookjes, heeft de wolf hier niet zo'n positief imago. Niet iedereen is hier heel blij met deze harige nieuwkomer… *(NB: Deze tekst aanpassen als de kinderen een niet passend verhaal hebben)*
Art. 5.1. komt op een school aan: Leuke echte interviews met kid: Echte verhaaltjes	Art "Op deze school zijn er kinderen die met eigen ogen een wolf gezien hebben!" - Ze vertellen hun ervaring - Zijn ze bang? - Hoe zag de wolf eruit? - Wellicht vragen of ze weten of de wolf schapen ed hebben opgegeten - Hoort de wolf hier?
Vervolg Art. 5.1. Leuke shotjes van mensen in het dorp	Art De komst van de wolf naar Nederland leid iig tot ophef. Sommige kinderen vinden dat het roofdier uit roodkapje hier niet hoort. Aan de andere kant zijn er ook geluiden dat de wolf een welkome aanwinst is voor de natuur in Nederland. Wij van Zapp Your planet gaan vandaag op onderzoek uit! Wat is nou het ware gezicht van de wolf?

	(NB: Deze tekst aanpassen als de kinderen een niet passend verhaal hebben)
Boswachter Art. 5.1. lid 2 sub e Woo We zitten direct al in de actie met Boswachter Art. 5.1. Mooie filmische shots van het tweetal dat aan de slag gaat. Art. 5.1. (VO) tekst ondergestoken Mooie SCI Scene waarin Art. 5.1. lid 2 op pad gaan naar sporen. Kort begin	Als aller-eerst willen we keihard bewijs dat de wolf hier daadwerkelijk in deze regio is geweest en daarom gaan we op pad met boswachter Art. 5.1. die een even goede speurneus heeft als de wolven zelf.
Dia-projector scene: Dan breken we de scene af: We zijn in een donkere setting: Er gaat een dia-projector aan. De motor ronkt (rookmachine). Op de grauwe muur flikkert het licht van de projector In de spannende schemering krijgt Manon info van een mysterieuze, goede spreker. (verteller) Ze kijken naar de sheets die het verhaal spannend vertellen. - Oude prenten van de sprookjes - Enge shots van weerwolven	Art. 5.1. Hoe komen de wolven aan zo'n slecht imago? **Spreker:** We kennen allemaal de vele verhalen rondom deze dieren. Rood kapje, de 7 dwergen en de drie biggetjes- Allen waren als de dood voor dit "sluwe, gewelddadige en meedogenloze monster". En dan zijn er ook nog mythes over weerwolven. Tja, als je die verhalen met de paplepel ingegoten krijgt… dan wordt je vanzelf bang voor wolven
Terug bij Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Art. 5.1. aakt naadloos aan op het vorige blokje:	Art "Zijn wolven enge monsters"? Art. 5.1. ontkracht dit door te vertellen dat Wolven juist hele warme dieren zijn die in een roedel leven. DWZ: een soort familie- Wolven zijn echte familie dieren,

	en houden van hun gezin- doen alles samen.
Hebbes! Art. 5.1. vindt een potentiele voetafdruk. Met een punctualiteit waar Sherlock Holmes nog een puntje aan kan zuigen volgt Laurens het afdrukken. Hij zet vlaggetjes uit bij elke voetafdruk. Hij weet het zeker- Het spoor slingert en de afdrukken staan ver uit elkaar. “Dit is een wolvenspoor.”	
Dia-projector scene: Mooie collage- Prenten Animatie met Pijlen door Europa	Spreker: De Wolf werd dus altijd al gehaat. In heel Europa werd het dier uitgemoord, ook in Nederland. Boeren waren boos op de wolf omdat ze schapen zouden vermoorden Art Wat erg! Ar Rondom 1868 leefden de laatste wolven in Nederland en daarna verstomde het wolvengehuil voorgoed. Tenminste: zo leek het… In Polen leefde er nog een paar- En toen de wolf beschermt werd waaiden ze door Europa uit… En nu zijn ze de laatste grens overgestoken en zijn ze terug… in Nederland
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Conclusie:	Art We weten het zeker: Er is een wolf hier in de buurt- De volgende stap: Art. 5.1. Hoe kunnen we ze te zien krijgen? Ar Het makkelijkste is om dat te doen met een camera-val. Art Oke, en hoe zorgen we er voor dat er ook een wolf bij de camera in de buurt komt? Ar We zetten een camera neer en dan lokken we ze met een dood dier. Ar Maar hoe weten we dan welk dier ze het liefst op hun menu hebben. Ar dat is heel simpel. Art. 5.1. pakt een drol op en laat hem aan

	Art. 5.1. zien. In de drol vinden ze allerlei haren en botjes. “Deze wolf houdt van Reeen/Zwijnen (ffe afhankelijk van welk kadaver wij krijgen?) Art Dus mensen, die staan niet op het menu? Ar Antwoord (waarschijnlijk iets van: wolf is banger voor mens dan andersom nodig is) Art Oke: Dus we gaan wolven filmen en daarvoor gaan we ze lokken met een dood hert/zwijn. Ar YES!
De Boswachter opent z’n pick-up. Achterop ligt een dood hert. (als we tijd over hebben draaien we nog dat ze hem van de weg af halen) Art. 5.1. verteld dat het hert is aangereden en dat het hert nu toch nog een goede bestemming krijgt. We zien Art. 5.1. en Art. 5.1. het hert van de klep halen	
Terug naar de scene met de dia’s. Spanning. Shots van Wolven die schapen aanvallen	Ar Maar veel boeren zijn bang dat hun schapen opgegeten worden- Is dat onterecht? Spreker: Niet helemaal- Kijk: er zijn al voorvallen geweest van Wolven die schapen hebben gepakt. Maarrr- Dat is een incident. Wolven zijn echt heel bang voor mensen en blijven ver van de bewoonde bevolking vandaan… Lekker in hun eigen bos waar ze wilde dieren eten… en dat eten van wilde dieren is van onschatbare waarde.
Art. 5.1. lid 2 sub e Art. 5.1. lid 2 sub e leggen het kadaver neer. Ze kletsen verder	Art. 5.1. vraagt Art. 5.1. of de wolf hier wel hoort. Art. 5.1. verteld dat de komst van de wolf

	juist heel waardevol is. Ar Tot voor kort hadden herten geen natuurlijke vijand. Er kwamen er veels te veel. Aten alles kaal. De natuur was uit balans. Nu door de komst van de wolven heeft het hert weer een natuurlijke vijand en dat is goed voor de natuur! Ar Daarnaast pakken de wolven alleen zwakke herten. Ze verlossen ze uit hun leiden. Dit is de natuur. Ar En dat dat hij dus met die enorme tanden? Ar Ja om een zwijn dood te maken heb je wel een flinke stevig gebit nodig. Art. 5.1. zou zich (terecht) af kunnen vragen of er dan geen wolvenplaag komt, omdat niemand de wolf opeet. Art. 5.1. zou dan kunnen antwoorden met dat een roedel wolven, een familie dus heel veel ruimte nodig heeft. Dus zolang die ruimte er niet is komen er niet meer (klopt dit?) Daarnaast planten wolven zich niet zo snel voor.
Ze lopen wat verder en dan attendeert Art. 5.1. lid 2 sub of een groepje raven- Deze waren tot voor kort niet te zien in Nederland. Raven zijn namelijk aas-eters. Ze eten de restjes op van wat prooi-eters (wolven) hebben achtergelaten. Nu de wolf er weer is zijn er genoeg restjes en zien we steeds vaker raven. Conclusie van Art. 5.1.	Ar Dus doordat de wolf terug in Nederland is, is de natuur beter in balans en hebben we zelfs weer allerlei nieuwe dieren? Ar Yes! NB: Wat gebeurt er als er geen ruimte meer is? Kome ze dan dichter bij de mensen? Of stokt dan de voortplanting?
DIA Projector scene	Art Een heel nuttig dier dus!

	Art. a! Art Maar in die sprookjes komen de wolven er maar beroert vanaf…. Ar met een zeikerige stem: “Oma, wat heeft u grote ogen…” Ar Oh, die ik heb ik hard nodig. Met mijn gele ogen kan ik supergoed zien in het donker. Ar lacht wat: “Oma wat heeft u grote oren..” Ar Oh dat is ook heel noodzakelijk…. We leven namelijk in groepen en soms raken we elkaar kwijt. Met mijn goede oren kan ik het wolvengehuil op wel 10 kilometer afstand horen! Ar enhousiast: Oma wat heeft u een grote tanden! Ar Ja he! Heel nuttig! Mijn kleine welpjes zijn vaak prooien voor beren, grote kat-achtigen en roofvogels. Als ik m’n tanden laat zien laten ze m’n kroost met rust. Art Ahhhhh…. Allemaal heel functioneel dus! En wij maar denken dat wolven monsters zijn!
Leuke clip: opbouwen van camera-val. Art. 5.1. lid 2 sub e installeren camera’s in bos en plaatsen die rondom het kadaver. Ze gaan nu naar een boswachtershuis waar ze de beelden “Live” kunnen terug kijken.	
In blokhut Spanning opbouwen- Art. 5.1. lid 2 sub e chillen wat. Tukkie op bank/zetten kopje thee. Totdat er aan alarm afgaat… Er zijn wolven bij de camera’s! Ze openen de laptop en zien de beelden.	

Mooie compilatie van prachtige wolvenshots. Mooie muziek. Fascinatie voor de dieren. [redacted] sluiten af: Wat vindt [redacted]… Is de wolf een aanwinst? Wellicht kan hij een beetje de angst weg halen bij de kijker.	[redacted] ziet de beelden en mijmert: [redacted] Wat een schitterende dieren zeg! Niet alleen heel mooi om te zien maar ook een aanwinst voor de Nederlandse Natuur!
Dia-projector scene: De sfeer is nu wat chiller: geen spanning meer Beetje vette freestyle muziek nu: Grappige plaatjes van Oma met deegroller Leuke animaties bedenken met cartoon titels	[redacted] eten herschrijven? [redacted] Ja eigenlijk wel. Tijden veranderen! Wolven lusten geen geitjes en zijn bang voor oma's. [redacted] "De vriendelijke lieve wolf" [redacted] Met haar 7 onmisbare kinderen-ja! [redacted] roodkapje en haar BF(WOL)F

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 11 maart 2021 15:52
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: Begrazing / rasters irt Wolf
Bijlagen: Naamloos

Hoi Art. ,

Momenteel is de Gebiedscommissie wolven gestart met het opstellen van het preventieplan. Art. 5.1. lid 2 zit zowel in de deze commissie als in de werkgroep Wolf Groote Heide. Hij is dus op de hoogte van de planning en kan zijn belangen inbrengen.

De planning ziet er nu als volgt uit:

Stappenplan
1. Vaststellen opgave, kaders en eindresultaat (feb/mrt)
2. Opzetten structuur en organisatie (mrt)
3. Inhoudelijke onderwerpen inventariseren en voorbereiden (mrt/apr)
4. Keuzes maken en vastleggen per onderwerp (apr)
5. Aanleveren input voor tekstschrijver (mei)
6. Plan schrijven door tekstschrijver (mei/juni)
7. Beoordelen en bijstellen door Cie (juni)
8. Aanbieden plan aan GS (juni/juli)
9. Evaluatie en communicatie

De vergoeding van de kosten voor extra rasters voor TBO's hoop ik in het preventieplan een plaats te laten krijgen. In Drenthe is dat helaas niet gelukt voor de TBO's (wel voor agrariërs).

Kun je hiermee uit de voeten?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2 @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e
Verzonden: woensdag 10 maart 2021 17:56
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Begrazing / rasters irt Wolf

Hallo Art.

We hebben zojuist een goed overleg gehad.
Uitkomsten ervan staan hier:
Interne link

We spraken weer over mogelijke wolven rasters / gebruik van bestaande rasters tbv bescherming schapen tegen wolf.
Wat is wijsheid ten aanzien van dit op welke plek bespreekbaar maken bij provincie?

Ten aanzien van N2000 kan ik scheperen in het weekend wel onderbouwen zoals eerder gemaild.
Maar het aanbrengen van extra rasters of iets dergelijks kan ik niet direct relateren aan de N2000 doelen.
Ik denk dat de provincie daar op een andere manier gevolg aan moet geven of de Wolf opvoeren als N2000 soort dan kan het ook.

Hoe zie jij dit in het licht van de wolven overleggen waar jij bij aanschuift?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Projectleider

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg
M: 06 – Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@twitter | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1

Aanwezig op ma, di, wo, do

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 159

Naamloos

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>
Verzonden: dinsdag 2 maart 2021 16:55
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Bijlagen: Onderwerpen Preventieplan incl namen.docx

Beste Cie-leden

Art. en ik hebben een voorzet gemaakt om te komen tot een preventieplan.
De commissie heeft helaas geen projectleider in dienst, dus we zullen het zelf moeten doen.

In het bijgaand stuk hebben we onderwerpen verzameld voor het preventieplan.
Het is van belang om te weten of dit de juiste onderwerpen zijn, of we nog onderwerpen missen of nader moeten onderzoeken.
Graag jullie reactie hierop.

Daarnaast hebben we onderwerpen gekoppeld aan Cie-leden. Deze leden zijn verantwoordelijk voor het verder brengen van het betreffende onderwerp. De onderwerpen hoeven jullie niet zelf helemaal uit te schrijven. Daarvoor huren we later een tekstschrijver in, die er een samenhangend verhaal van maakt.
Maar de onderwerpen zullen wel inhoudelijk voorbereidt moeten worden, wat is jullie mening/standpunt hierover en welke keuzes maken we hierin?
De vraag is dus om de onderwerpen te voorzien van de juiste inhoud en aandachtspunten en dit in de aankomende commissie vergadering voor te leggen.

Ook de planning is een belangrijk onderdeel. Willen we voor de zomer een advies gereed hebben dan moeten we zaken thuis voorbereiden zodat we ze kunnen afhandelen in de Commissie zelf.
We hopen zo stappen te kunnen maken richting een gedragen plan.

Voor inspiratie kun je het preventie plan van Gelderland raadplegen
https://www.gelderland.nl/bestanden/Gelderland/Natuur/DOC_Gebiedsgericht_preventieplan_wolvenschade_Veluwe.pdf

Ik ga op zoek naar een wervende tekstschrijver.
Art. heeft me er een getipt, maar mocht je er zelf ook een weten dan hoor ik het graag .

Groet Art. 5.1. lid 2

Art. 5.1. lid 2 | Adviseur Natuurbescherming, fauna, wolvencommissie | 06-
Art. 5.1. lid | Art. 5.1. @Brabant.nl | Wolf@Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 's-Hertogenbosch | www.Brabant.nl |

Verzonden vanuit Mail voor Windows 10

Art. 5.1. lid 2 | Adviseur Natuurbescherming en fauna | 06-Art. 5.1. | Art. @Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 's-Hertogenbosch | WWW.Brabant.nl

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC 's-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

VOORSTEL: Onderwerpen tbv Schadepreventieplan wolven in Brabant

Context en achtergrond

- GS heeft de adviescommissie ingesteld, met het verzoek om in het voorjaar 2021 advies uit te brengen over een schadepreventieplan voor gevestigde wolf van De Groote Heide.
- Daarnaast is de commissie gevraagd om advies uit te brengen over samenwerking bij zwervende wolven
- Het preventieplan reikt niet verder dan een advies over de inzet van preventieve maatregelen binnen een vooraf aangewezen beïnvloedingsgebied wolf
- Het beïnvloedingsgebied wordt aangewezen en vastgesteld door de provincie op basis van gemeentegrenzen (Brabant en evt. Limburg) en wordt vooraf besproken met lokale werkgroep van gebiedspartijen, deskundigen en de adviescommissie
- De provincie faciliteert de adviescommissie, het gebiedsproces, het opstellen van het preventieplan en daaruit voortkomende subsidieregeling
- Provinciale Staten besluiten over het vaststellen van een subsidieregeling inclusief subsidieplafond
- De sector en dierhouders conformeren zich aan het gebiedsproces en nemen hun wettelijke verantwoordelijkheid door zelf ook te investeren in preventie
- Het schadepreventieplan, beïnvloedingsgebied en subsidieregeling wordt na vaststelling door GS openbaar gepubliceerd

Onderwerpen schadepreventieplan

Aanleiding

- Samenstelling, taak en rol commissie
- Kernboodschap en werkwijze commissie
- Onderbouwing gezamenlijk belang schadepreventie

Inhoud en wettelijke kaders Wolven in Nederland en Brabant

- Kansen (biodiversiteit, soortenbeleid) en risico's (veehouders)
- Vigerend beleid, juridisch kader, WNB etc.
- Toekomstscenario voor wolven in Brabant

Reikwijdte preventieplan Doel preventieplan

- Belanghebbende partijen (professionele en hobby matige schapen-geitenhouders, terreinbeheerders, ander veehouders, recreanten, jagers, gemeente etc..)
- Status en looptijd van preventieplan
- Wanneer is het plan geslaagd?

Samenstelling en gebruik De Groote Heide

- Beschrijving (samenstelling gebied: natuur/landbouw/stad en dorp/
- Recreatie soorten en gebieden
- Risicogebieden met veehouders (**Stagiaire?)**
- Beïnvloedingsgebied gevestigde wolf

Preventieve maatregelen

- Stroomrasters en schrikmiddelen
- Nachtkralen, schaapskooien, ophokken

- KBH
- Natuurlijke kuddes
- Aanbod prooidieren
- Innovatieve maatregelen

Toepassing van maatregelen

- Waar en hoe?
- Kosten (materiaal en arbeid)
- Schadevergoeding
- Vergoeding en subsidie
- Eigen verantwoordelijkheid
- Ruimtelijke inpassing en vergunningen
- Monitoring maatregelen

Zwervende wolven (apart hoofdstuk)

- Toelichting zwervende wolven
- Early warning, quick alert
- Beschikbaarheid en inzet tijdelijke noodsets
- Samenwerking
- ...

Communicatie en informatie

- Bevorderen draagvlak, actiebereidheid
- Educatie en voorlichting
- Pilot’s en demodagen
- Wolvenconsulenten
- Voorlichtingsbijeenkomsten, webinars, nieuwsbrieven etc

Monitoring en bijstellen

- Monitoring effectief plan
- Evaluatie, bijstellen beleid/uitvoering
- …

Bijlagen

Stappenplan

1. Vaststellen opgave, kaders en eindresultaat (feb/mrt)
2. Opzetten structuur en organisatie (mrt)
3. Inhoudelijke onderwerpen inventariseren en voorbereiden (mrt/apr)
4. Keuzes maken en vastleggen per onderwerp (apr)
5. Aanleveren input voor tekstschrijver (mei)
6. Plan schrijven door tekstschrijver (mei/juni)
7. Beoordelen en bijstellen door Cie (juni)
8. Aanbieden plan aan GS (juni/juli)
9. Evaluatie en communicatie

Onderwerpen

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 14 april 2021 14:40
Aan: Art. 5.1. lid
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Opmerkingen Ar handelingskader Wolf
Bijlagen: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer mrt 2020_opm Art. docx

Dag Art.

Onder het motto beter laat dan nooit, vond ik de rust om eens rustig te kijken naar de laatste versie van het handelingskader wolf. Ik heb mijn opmerkingen en wijzigingen verwerkt in het document van Daan. Ik heb in het redigeren vooral de focus gelegd op feitelijke onjuistheden of voor mij ontbrekende zaken. Ondanks dat het wat veel opmerkingen/wijzigingen zijn geworden, is het opbouwend en constructief bedoeld. Hoop dat het een positieve bijdrage levert voor het document.

@Art. wil jij vanuit jouw rol ook nog even meelezen en eventuele opmerkingen of wijzigingen aan Art. doorgeven?
Fijn dat we met elkaar kunnen samenwerken aan dit bijzondere thema. De wolf is gekomen om te blijven!

Met vriendelijke groet

Art. 5.1. lid 2
Boswachter publiek
Staatsbosbeheer Noord Veluwe
Speulder-en Sprielderbos – Nunspeter- en Vierhouterbos – Zwolse bos
Boskantoor Veluwe: Otterloseweg 116, 7339 GZ Ugchelen
Emai Art. 5.1. taatsbosbeheer.nl Tel: 055 Art. 5.1. lid 2 sub e
Twitter: @Art. 5.1. lid Weblog: www.boswachtersblog.nl/veluwe

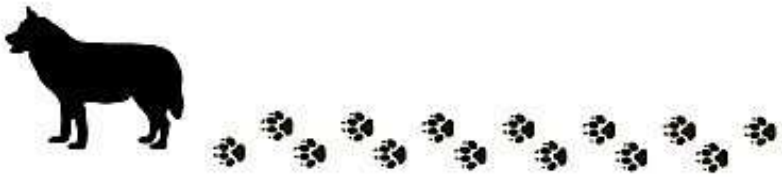
Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 160

Handelingskader wolf Staatsbosbeheer mrt 2020 opm. --

De bijlage behorend bij dit document betreft een concept versie. De meest recente versie staat in bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 - 184.

Handelingskader Wolf

Intern document voor medewerkers van Staatsbosbeheer

Versie: maart 2020

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: dinsdag 16 maart 2021 08:33
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: RE: concept verslag bestuursvergadering 24 februari
Bijlagen: Conceptverslag 24 februar Art. ocx

Hoi Art.

Dank. Heb een paar kleine op- en aanmerkingen toegevoegd.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @faunabeheereenheid.info]
Verzonden: vrijdag 12 maart 2021 07:59
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @onsbrabantnet.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @casema.nl>; Art. 5.1. @home.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @inter.nl.net>; Art. @zlto.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabantslandschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @dierenbescherming.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@kpnmail.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; info@restaurantdeprimeur.nl
CC: Art. 5.1. @dommel.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl>
Onderwerp: concept verslag bestuursvergadering 24 februari

Geachte bestuursleden en adviseurs,

Hierbij stuur ik jullie het conceptverslag van de afgelopen vergadering.

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Adjunct-secretaris

faunabeheereenheid
NOORD-BRABANT

Art. 5.1. lid 2 @faunabeheereenheid.info | 085-Art. 5.1. lid 2 sub e
faunabeheereenheid.nl/brabant | Onderwijsboulevard 225 | 5223 DE 's-Hertogenbosch

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 161

Conceptverslag 24 februari --

Bestuursvergadering Faunabeheereenheid Noord-Brabant
d.d. 24 februari 2021

Datum ***: 24 februari 2021***
Tijd ***: 13.00 – 15.00 uur***
Locatie ***: digitaal via teams***
Aanwezig ***:*** Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Afgemeld ***:*** Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Verslag

Deel A: opening		
1.	Vaststelling van de agenda	Agenda wordt vastgesteld zonder wijzigingen of aanvullingen.
2.	Ingekomen en verzonden stukken en mededelingen	Mededelingen; Geen verdere mededelingen. Verzonden stukken: Geen opmerkingen op de verzonden stukken.
3.	Verslag en actielijst 16 december A3a: concept verslag 16 december A3b: actielijst per 16 december	Verslag: Geen opmerkingen op het concept verslag van 16 december. Actielijst: Geen opmerkingen op de actielijst.
4.	Externe overleggen A4: cover	Geen opmerkingen op de externe overleggen. Hans licht het gesprek met ZLTO toe. Dit had vooral betrekking op het gesprek met PS en het onderwerp aanpassen legesheffing.
Deel B: ter bespreking / instemming / vaststelling		
5.	Werkbezoek PS	Buiten reikwijdte verzoek

Bestuursvergadering Faunabeheereenheid Noord-Brabant
d.d. 24 februari 2021

Buiten reikwijdte verzoek

6. Bever advies

Buiten reikwijdte verzoek

7. FRS actueel

Bestuursvergadering Faunabeheereenheid Noord-Brabant
d.d. 24 februari 2021

Buiten reikwijdte verzoek

t

8. Voortgang zwijnentafels – bespreking knelpunten

Bestuursvergadering Faunabeheereenheid Noord-Brabant
d.d. 24 februari 2021

9.	Stimuleringsregeling beheer wilde zwijnen	Buiten reikwijdte verzoek
10.	Reewildbeheer en bossenstrategie	

Deel C: ter informatie

Bestuursvergadering Faunabeheereenheid Noord-Brabant
d.d. 24 februari 2021

11.	Draaiboek invasieve exoten en verwilderde dieren	Buiten reikwijdte verzoek e
12.	Actuele zaken faunabeheer	
13.	Wolven	Er wordt op 3 niveaus overleg gevoerd over de wolf. Landelijk Overleg Wolven, ~~provinciaal platform~~Adviescommissie preventie wolvenschade Noord-Brabant en werkgroep Groote Heide. Landelijk wordt gekeken welke gegevens missen er nog voor uitzetten toekomstig beleid. Welke actuele zaken zijn nodig om goed om te kunnen gaan met de wolf. Commissie in Brabant is bezig vooral bezig geweest met procesvragen, begint nu in stelling te komen. Terugkoppeling provinciaal aan landelijk gebeurt door voorzitter Art. 5.1. Werkgroep Groote Heide wordt vooral gesproken over praktische zaken. Art. 5.1. ZLTO heeft een stagiaire die zich volledig bezighoudt met de wolf op de Groote Heide.
14.	Vergunningverlening N2000 Biesbosch	Buiten reikwijdte verzoek
15.	MARF-advies	

Bestuursvergadering Faunabeheereenheid Noord-Brabant
d.d. 24 februari 2021

		Buiten reikwijdte verzoek

Deel D: rondvraag en afsluiting

16.	Rondvraag	Buiten reikwijdte verzoek
	Afsluiting	De voorzitter sluit om 15.30 de vergadering.

De eerstvolgende vergadering vindt plaats op woensdag 21 april 2021 van 13.00 tot 16.00 uur.

De bijlage behorend bij dit document is reeds openbaar
en voor eenieder beschikbaar via:
https://www.bij12.nl/nieuws/tussenrapportage-wolf-30-oktober-2020-31-januari-2021/

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Communicatie <communicatie@bij12.nl>
Verzonden: dinsdag 16 maart 2021 13:09
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl'; Art. 5.1. @zeeland.nl'; Art. 5.1. @gelderland.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @minez.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Tussenrapportage wolf oktober 2020 - jan 2021 (vertrouwelijk)
Bijlagen: Tussenrapportage wolf okt 2020 - jan 2021 (vertrouwelijk).docx

Dag allemaal,

Bijgevoegd vinden jullie **– vertrouwelijk** - de nieuwe tussenrapportage over de activiteit van de wolf in de periode oktober 2020 – januari 2021. We vragen jullie hiermee nog niet naar buiten te gaan.

Wij publiceren de tussenrapportage **morgen rond 12.00 uur** via onze website www.bij12.nl en via https://publicaties.bij12.nl. Daarna brengen we ook geïnteresseerde pers en media op de hoogte van de publicatie.

Mochten er nog vragen of opmerkingen zijn, horen we dit graag.

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2
Online communicatieadviseur

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
T +31 (0)85 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl
M +31 (0)6 Art. 5.1. lid

Werkt voor provincies

Volg ons op Twitter en LinkedIn.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Communicatie <communicatie@bij12.nl>
Verzonden: woensdag 17 maart 2021 12:12
Aan: Communicatie
Onderwerp: Nieuwe tussenrapportage wolf

Beste heer/mevrouw en/of leden van de redactie,

Zojuist hebben wij de nieuwe tussenrapportage wolf gepubliceerd. De rapportage is net als de laatste editie in december 2020 opgemaakt in een digitaal magazine. In deze tussenrapportage geven we inzicht in de activiteit van de wolf in Nederland in de periode 30 oktober 2020 t/m 31 januari 2021. Aanvullend zijn de eerste onderzoeksresultaten van de sectie op de aangereden wolf in Ede opgenomen in de tussenrapportage.

Wolvendata (schademeldingen- en cijfers)
Ook is de soort- en individubepaling weer bijgewerkt en gepubliceerd via de tabel en het bronbestand (Excel) op www.bij12.nl/wolf. De soortbepaling is nu tot en met januari 2021 bekend en verwerkt. Dit geldt ook voor de individubepaling die is bijgewerkt vanaf 14-11-2020 in Afferden. Ook zijn de tot nu toe bekende taxatiebedragen vanaf augustus 2020 bijgewerkt.

Mocht u naar aanleiding hiervan nog vragen hebbben kunt u contact opnemen via onderstaande contactgegevens of via communicatie@bij12.nl.

Ik vertrouw erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2
Online communicatieadviseur

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
T +31 (0)85 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl
M +31 (0)6 Art. 5.1. lid

Werkt voor provincies

Volg ons op Twitter en LinkedIn.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: maandag 22 maart 2021 20:19
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: Jaarrapportage wolvenmeldpunt

De 29e hebben we weer overleg. Heb je de agendaafspraak toegestuurd. Art. maakt vast nog een uitnodiging.

Groeten Art.

Verzonden vanaf mijn Galaxy

-------- Oorspronkelijk bericht --------
Van: "Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Datum: 22-03-2021 15:19 (GMT+01:00)
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: Jaarrapportage wolvenmeldpunt

Art. 5.1.
jets anders
begin dit jaar heb je mijn naam doorgegeven aan Art. 5.1. om ook aan te sluiten bij het interne wolven overleg. Ik heb daar tot nu toe nog niets van gehoord/gelezen. Is er nog niets gedaan de afgelopen tijd i.r.t. dat overleg ?
Groet, Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Verzonden: maandag 22 maart 2021 08:01
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: Jaarrapportage wolvenmeldpunt
Ter info.
Groeten, Art. 5.1.

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: vrijdag 19 maart 2021 15:42
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e@staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: Jaarrapportage wolvenmeldpunt
Collega's,
In de bijlage het overzicht van de monitoring van de wolf in 2020 (waarnemingen, cameravallen, drollen, etc). Geeft een mooi beeld van wat er allemaal gebeurd is in één jaar tijd.
Rapport komt ook binnenkort op de website van de Zoogdiervereniging.
Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid 2
fauna ecoloog
Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Zoogdiervereniging [Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl]
Verzonden: vrijdag 19 maart 2021 10:21
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo science.ru.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>
Onderwerp: Jaarrapportage wolvenmeldpunt
Beste vrijwilligers/medewerkers/partners van het Wolvenmeldpunt, deelnemers van WIN en en collega's uit Vlaanderen,
Hierbij ontvangen jullie de Jaarrapportage van het wolvenmeldpunt van 2020. Komende week komt deze ook op de Zoogdiervereniging website.
Deze Jaarrapportage kon tot stand komen dankzij de inzet van jullie: validatoren, monitorders, reco's, sporenzoekers, partnerorganisaties en collega's. Heel hartelijk bedankt voor ieders inzet!
We hopen weer op een prettige samenwerking en een succesvol 2021.
Hartelijke groet
Art. 5.1. lid 2 sub e

Art. 5.1. lid 2
Zoogdiervereniging/Dutch Mammal Society
Toernooiveld 1 | 6525 ED Nijmegen
Mobiel: +31 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Website: www.zoogdiervereniging.nl | Twitter: @zoogdierverenig
woensdag is mijn vrije dag

Steun de otter: neem dit logo over in jouw signature! (Ontwerp: Louise Prevost)

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 24 maart 2021 08:39
Aan: Art. 5.1. lid @zoogdiervereniging.nl
Onderwerp: FW:
Bijlagen: Onderwerpen Preventieplan incl namen.docx

Dag Art.

Naar aanleiding van onze mailwisseling ben ik ons reglement ingedoken om te kijken waar we op terug kunnen vallen.

Artikel 1, lid 2:

1. De commissie heeft de volgende taken:
   a. Het opstellen van een schadepreventieplan en te nemen beschermingsmaatregelen voor gehouden dieren waaronder schapen en geiten, met betrekking tot de gevestigde wolf;
   b. Het adviseren over de financiering van de in het schadepreventieplan opgenomen beschermingsmaatregelen;
   c. Het adviseren over een goede voorbereiding op de komst van een zwervende wolf;
   d. Het adviseren over de wijze waarop overleg en afstemming over de wolf in Noord-Brabant vorm kan worden gegeven, nadat de commissie haar werkzaamheden heeft beëindigd.

Artikel 2 Samenstelling en benoeming

1. De commissie bestaat uit een onafhankelijk voorzitter en een vertegenwoordiger namens:
   a. ...

Artikel 5 Vergaderingen

1. De commissie kan haar eigen werkwijze vaststellen in een reglement.
2. De commissie vergadert zo vaak als de voorzitter dat nodig oordeelt.
3. De commissie laat zich adviseren door belanghebbenden in het gebied.
4. De commissie kan zich laten bijstaan met expertise gericht op ecologie en preventie.
5. De commissie legt een voorstel voor opdrachtverlening, voor de inhuur van expertise, bedoeld in het vierde lid, voor aan Gedeputeerde Staten.
6. De vergaderingen van de commissie zijn niet openbaar.

Ik lees inderdaad niet dat we daadwerkelijk zelf moeten adviseren over preventie, maar wel dat we een organisatie/belang vertegenwoordigen. Ik zie vooral artikel 5 lid 4 en 5 als mogelijkheid om de commissie hierin te ontzien.

Zie ook reglement: http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/XHTMLoutput/Historie/Noord-Brabant/652825/CVDR652825_1.html

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06 Art. 5.1. lid
2 sub @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Zelfde mailwisseling als bijlage 1 behorend bij Z21-5722 - 159

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 24 maart 2021 08:46
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: RE: pilot met grote grazers opstarten in de Groote Heide

Hoi Art.

Ik heb vanmiddag weer een bijeenkomst van de wolvencommissie, waarbij hierover gesproken wordt. Kom er bij je op terug.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 22 maart 2021 08:42
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: pilot met grote grazers opstarten in de Groote Heide

Hoi Art.

Mij is nu nog niet helemaal duidelijk wat ik naar Art. kan antwoorden.

Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e rt. @brabant.nl]
Verzonden: donderdag 18 maart 2021 15:09
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Re: pilot met grote grazers opstarten in de Groote Heide

Hoi Art. 5.1. lid 2 sub e

In het laatste gebiedsoverleg De Groote Heide hebben we besproken om vooruitlopend op een preventieplan, te inventariseren of er behoefte is in het gebied aan een pilot.
Het doel van een pilot is om ervaring op te doen met verschillende vormen van preventieve maatregelen. Deze ervaring kunnen we meenemen in het preventieplan. Daarnaast willen we ook de aanwezige schapenhouders meer enthousiasmeren voor het nemen maatregelen. M.n. omdat het merendeel van de schapen in het wolven leefgebied nog steeds onbeschermd rondloopt. En de wolf wacht niet totdat de commissie een preventieplan klaar heeft.

In het gebiedsoverleg gaven meerdere partijen aan dat de behoefte er voor een pilot is.
Van St Ark hebben we eerder een plan van aanpak ontvangen. Art. heeft dit ook toegelicht in de commissie. Daarnaast spelen er meer initiatieven; Art. 5.1. lid 2 van KSG, heeft aangegeven te willen werken aan een praktijknetwerk voor hobby schapenhouders, Art. 5.1. lid 2 sub e heeft aangegeven bezig te zijn met innovatie maatregelen, ZLTO wil mogelijkheden verkennen voor andere soorten vee dan schapen. En wellicht zijn er nog meer initiatieven die we niet in beeld hebben.

Vanuit provincie kunnen we een pilot ondersteunen en faciliteren. Maar we hebben geen subsidieregeling (zoals Limburg) voor meerdere losse initiatieven. Dit is ook niet wenselijk omdat we hiervoor het preventieplan gaan opstellen. Het ondersteunen van een pilot door de provincie zal dus op projectbasis moeten met een enkelvoudige aanbesteding (max € 50.000,-). Daarbij vinden we het wel essentieel dat er samenwerking en draagvlak bestaat vanuit de gebiedspartijen. We willen geen discussie tussen partijen of partijen uitsluiten omdat we daarmee het doel van een pilot mis slaan. Het lijkt me dus zinvol dat ZLTO aansluit bij de pilot.
Wellicht kan een pilot wel bestaan uit verschillende projecten/maatregelen/vee soorten met verschillende partners. In de organisatie zouden we dan één projectleider kunnen inzetten die zorgt voor de coördinatie en onderlinge afstemming.

In het gesprek met Art. 5.1. hadden we afgesproken om een soort denktank/werkgroepje bij elkaar te brengen. Onderstaande mail is daar een soort oproep voor vermoed ik.
Dit zijn mijn gedachten erover, maar elk andere idee over hoe we dit kunnen oppakken is wat mij betreft ook welkom.

groet
Art. 5.1. lid 2 sub e | Adviseur Natuurbescherming, fauna, commissie Wolven | 06-Art. 5.1. lid | Art. 5.1. @Brabant.nl | Wolf@Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 ’s-Hertogenbosch | www.Brabant.nl |

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: woensdag 17 maart 2021 14:17:50
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu'
CC: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: RE: pilot met grote grazers opstarten in de Groote Heide

Hallo Art. en Art.

Even een vraag om te voorkomen dat we dingen dubbel (of juist niet of tegenstrijdig) gaan doen.

Binnenkort hebben we (Staatsbosbeheer) een overleg met Art. 5.1. lid 2 o.v.b.) over de pilot.

Ik kreeg onderstaande vraag. Hoe verhoudt zich dat tot elkaar? Wie houdt de regie op het geheel?

Dank!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2 @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 17 maart 2021 14:02
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: pilot met grote grazers opstarten in de Groote Heide

Art.

Zie onder. Ik heb het idee dat er nu 2 sporen van pilots lopen of niet?

Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zlto.nl]
Verzonden: woensdag 17 maart 2021 11:15
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo taatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: pilot met grote grazers opstarten in de Groote Heide

Hoi Art.

Wij willen vanuit ZLTO een pilot opstarten rondom grote grazers en risico's van de wolf in het gebied de Groote Heide.
Wij zitten eraan te denken om daarin een 2-trap op te starten:
Enerzijds soort van denktank om te kijken aan wat voor oplossingen moeten we denken
En anderzijds praktisch wat voor materialen zouden we kunnen inzetten.

We hebben nu overleg gehad met Art. 5.1. lid 2 die pacht gronden van jullie en Art. 5.1. die zit met zijn bedrijf (hij is ah omschakelen naar biologisch) tegen SBB gronden aan.

Ik zou jou graag meenemen in de pilot, ik wil en ben daarnaast ook aan het kijken welke andere partijen we nodig hebben die ook vanuit oplossingen mee willen denken.
We zitten dan te denken aan mogelijk een gedragsecoloog: hoe moet je je groepssamenstelling van de dieren vormen om het beste te beschermen tegen wolven. Maar ook bv Gallagher kunnen we materialen ontwikkelen die ook geschikt zijn voor runderen met lange horens die vast komen te zitten in de netten. Etc etc.

Daarnaast wil ik ook de gemeente aan laten sluiten ook ivm communicatie richting toeristen, handhaving honden aan de lijn houden etcetc.

Zou jij mee willen werken aan het voorstel voor een pilot een aan de pilot ook mee willen werken?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Belangenbehartiger Dier | Belangenbehartiging | Afdeling Belangenbehartiging

M +31 6 Art. 5.1. lid 2 | www.zlto.nl/e-maildisclaimer

ZLTO Onderwijsboulevard 225, 5223 DE 's-Hertogenbosch | Postbus 100, 5201 AC 's-Hertogenbosch

Komt u naar ons toe? Gebruik als navigatie: Vlijmenseweg 1A, mail ons uw kenteken en de speedgate opent automatisch.

Disclaimer Nederlands English

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC ’s-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 31 maart 2021 22:03
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: Projectgroep Preventie Wolvenschade Fryslân
Bijlagen: SCAN_20210309_15535.pdf

Dag Art. 5.1. lid 2,

ter informatie.

Groet, Art. 5.1.

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: Kiestra, Jesler
Verzonden: donderdag 25 maart 2021 12:25
Aan: Dist Fryslan Provincieteam <DistFryslanProvincieteam@staatsbosbeheer.nl>; Dist Fryslan Focusteam <DistFryslanFocusteam@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: Binnengekomen poststuk | Projectgroep Preventie Wolvenschade Fryslân

Hoi allemaal,

We (Art. 5.1. lid 2 sub e Woo en ik) hebben besloten dat we níet zitting gaan nemen in deze projectgroep. De projectgroep heeft géén status en is vooral een verzameling schapenhouders die na gaan denken hoe wolvenschade voorkomen kan worden en vast met goede ideeën zullen komen. Pas als de wolf zich in Friesland heeft gevestigd wordt er opgeschaald naar een gebiedscommissie. In een antwoordbrief aan de provincie zullen wij aangeven dat we wél zitting willen nemen in een gebiedscommissie maar zo ver is het nu nog niet.

Voor nu volgen wij onze eigen woordvoering over de wolf en laten we de discussie over een hek om Fryslân mooi bij de provincie. De gedeputeerde heeft natuurfilosoof Art. 5.1. lid 2 sub (lees vooral zijn boek; Hek) bij de staten uitgenodigd om te praten over hoe met de wolf kan worden samen geleefd.

Groet Jesler

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: Art. 5.1. lid 2 sub
Verzonden: woensdag 24 maart 2021 16:17
Aan: Kiestra, Jesler Art. 5.1. @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: Binnengekomen poststuk | Projectgroep Preventie Wolvenschade Fryslân

Hoi Jesler,

reactie op de vraag van provincie over eventuele deelname in PPWF wordt gevraagd voor 31 maart 2021.
Wat afgestemd met de groene directeuren (m.n. de drie TBO's) ?

Groet, Art.

-----Oorspronkelijk bericht-----
Van: Art. 5.1. lid 2 sub e
Verzonden: dinsdag 9 maart 2021 08:13
Aan: Dist Fryslan Focusteam <DistFryslanFocusteam@staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: Binnengekomen poststuk | Projectgroep Preventie Wolvenschade Fryslân

Hallo allemaal,

Hierbij dan de binnengekomen brief over de projectgroep Wolf.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Management Assistente Staatsbosbeheer Fryslân

Staatsbosbeheer
Brédyk 30 | 8912 CD Leeuwarden
Postbus 333 | 9700 AH Groningen
| M 06- Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Aanwezig: Maandag t/m Vrijdag. Vrijdag alleen in de ochtend aanwezig.

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 167

SCAN_20210309_15535

provinsje fryslân
provincie fryslân

postbus 20120
8900 hm leeuwarden
tweebaksmarkt 52
(058) 292 59 25

www.fryslan.frl
provincie@fryslan.frl
www.twitter.com/provfryslan

Staatsbosbeheer Fryslân
t.a.v. J. Kiestra
Brédijk 30
8912 CD LEEUWARDEN

Leeuwarden, 2 maart 2021
Verzonden, 03 MAART 2021

Ons kenmerk : 01854284
Afd./Opgave : Biodiversiteit, landschap en water
Behandeld door : Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @fryslan.frl
Uw kenmerk :
Bijlage(n) :

Onderwerp : Projectgroep Preventie Wolvenschade Fryslân

Geachte mevrouw Kiestra,

In de Statenvergadering van 20 januari jongstleden hebben Provinciale Staten vragen gesteld over de Wolf (Canis lupus) in Fryslân. Wij hebben tijdens dezelfde Statenvergadering aangegeven een projectgroep voor preventie van wolvenschade te willen faciliteren. Sectorvertegenwoordigers kunnen op die manier intensiever worden betrokken bij de preventie van wolvenschade in Fryslân en gevraagd en ongevraagd advies geven. Via deze brief brengen wij uw organisatie op de hoogte van de mogelijkheid om zitting te nemen in de 'Projectgroep Preventie Wolvenschade Fryslân' (hierna PPWF).

Wat gaat de projectgroep doen?
De PPWF zal gaan adviseren over de preventie van wolvenschade in Fryslân, passend binnen de kaders van het Interprovinciaal wolvenplan en de wet- en regelgeving. De beoogde werkzaamheden van de PPWF zullen onder meer bestaan uit:
het adviseren over de preventie en bescherming van landbouwhuisdieren in relatie tot rondzwervende wolven, adviseren van Gedeputeerde Staten over bijzondere gevallen van wolvenschade, inrichting van de wijze waarop overleg en afstemming over de wolf in Fryslân kan plaatsvinden in geval er sprake is van een gevestigde wolf, voorlichting geven over gewenste beschermingsmaatregelen en het verkennen van de mogelijkheden van een Friese pilot die aansluit op de landelijke (interprovinciale) aanpak.

Hoeveel tijd vraagt een deelname aan de projectgroep?
Het ligt in de lijn der verwachting dat PPWF vijf keer per jaar bijeen gaat komen. Een vergadering vraagt enige vorm van voorbereiding en eventueel nawerk van de deelnemer die namens u organisatie de PPWF vertegenwoordigt.

provinsje fryslân
provincie fryslân

provinsje fryslân

Wat gebeurt er met de projectgroep wanneer zich een wolf in Fryslân vestigt?
In geval er sprake is van definitieve vestiging van een territoriale wolf in de provincie Fryslân kan worden opgeschaald naar een gebiedscommissie, zoals is beschreven in het Interprovinciaal Wolvenplan. De PPWF zal dan gaan fungeren als 'gebiedscommissie' conform het interprovinciaal wolvenplan met de bijbehorende taken. Mocht deze opschaling niet nodig zijn dan zal de PPWF in 2023 worden geëvalueerd.

Reglement
Voor de te faciliteren PPWF stellen wij een reglement op. Het idee hierbij is om de projectgroep te laten voorzitten door een onafhankelijk voorzitter. Momenteel zijn wij bezig met de werving van een onafhankelijk voorzitter.

Deelnemers
Daarnaast hebben wij aangegeven dat zij het van belang acht dat navolgende belangengroepen/ deskundigen gevraagd worden voor eventuele toetreding aan de PPWF. Deze organisaties/ deskundigen zijn:
- LTO Noord/ vakgroep schapenhouderij;
- Stichting Beheer Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders;
- Friesch Particulier Grondbezit;
- Terreinbeherende Organisaties;
- Vereniging Friese Gemeenten;
- Kollektievenberied Fryslân;
- Landbouwer/ schaapsherder die reeds ervaring heeft met het treffen van preventieve maatregelen ten aanzien van wolven.

Wilt u deelnemen?
Aan u als Staatsbosbeheer Fryslân concreet de vraag of u deel wilt nemen aan de PPWF en een vertegenwoordiger wilt aanstellen die namens uw organisatie zitting heeft in deze projectgroep. Indien mogelijk zouden wij graag voor 31 maart 2021 reactie van u ontvangen op deze vraag. Deze reactie kunt u doorgeven aan dhr. Art. 5.1. lid 2 via de onderstaande contactgegevens.

Nog vragen?
Mocht u naar aanleiding van deze brief nog aanvullende vragen hebben dan kunt u contact opnemen met dhr. Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @fryslân.frl of telefoonnummer Art. 5.1. lid 2

Namens het college van Gedeputeerde Staten,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

dschap en water

Ons kenmerk: 01854284

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: woensdag 31 maart 2021 11:22
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: wolvenoverleg morgen

Dag allemaal,

morgen zien we elkaar in Teams voor ons wolvenoverleg.

Op de agenda:

- Bijpraten: rondje langs de provincies (iedereen)
- Update handelingskader Art.
- Wolvenmeldpunt Art.
- Communicatie: communicatieplan, issues zoals hek in Fryslân,...

verder nog agendapunten?

Hierbij ook de verslagen van de afgelopen twee overleggen.

Tot morgen!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Strategie & Communicatie | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@Art. 5.1. lid 2 | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 8 april 2021 17:35
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: wolvenoverleg morgen
Bijlagen: RE: Notulen overlegplatform wolf 25 maart 2021

Beste allen,

Hierbij (zie bijlage) nog wat laatste ontwikkelingen uit Limburg en Brabant.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M Art. 5.1. lid 2
sub e W@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 31 maart 2021 15:13
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: wolvenoverleg morgen

Helaas ben ik Art. 5.1. lid 2 sub e ook afwezig.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub
Boswachter Publiek

Veluwe Midden
Staatsbosbeheer
Otterloseweg 116 | 7339 GZ Ugchelen
T 055 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl |
Aanwezig op ma, din, woe en don

@bosw8erlaurens

Volg de belevenissen van de boswachters ook op: www.boswachtersblog.nl/veluwe/

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 31 maart 2021 11:54
Aan: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo taatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: wolvenoverleg morgen

Hallo allen,

Ik kan er niet bij zijn ivm Art. 5.1. lid
Als Art. 5.1. lid 2 sub e er wel bij zijn, is Gelderland vertegenwoordigd.
Hartelijke groeten,
Art.

Zelfde mailwisseling: 31 maart 2021 - 11:22 uur

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 169

Notulen overlegplatform wolf 25 maart 2021

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 8 april 2021 17:31
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: Notulen overlegplatform wolf 25 maart 2021
Bijlagen: 20210325 Notulen Overlegplatform wolf 25 maart 2021.pdf

Beste allen,

Dank Art. 5.1.

Om dit goede voorbeeld te volgen wil ik ook nog wat info delen, zodat we verrassingen en dubbelingen voorkomen:

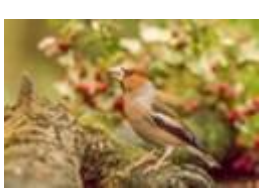
- In Brabant hebben we sinds eind 2020 een gebiedscommissie die werkt aan een provinciebreed preventieplan, waarop (als alles meezit) een subsidieregeling gebaseerd gaat worden. De Gelderse variant wordt daarbij ter inspiratie gebruikt: https://www.gelderland.nl/bestanden/Gelderland/Natuur/DOC_Gebiedsgericht_preventieplan_wolvenschade_Veluwe.pdf. Ik verwacht dat het plan in Q3 bij de provincie wordt ingediend. Tevens moeten deze commissie in samenwerking met de werkgroep Wolf Groote Heide een voorstel voor het liefgebied indienen bij de provincie. In de conceptversie loopt het gebied tot en met gemeente Deurne / Limburgse grens. Ik zit namens Brabants Landschap, Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer in deze commissie.
- Op gebiedsniveau is de Werkgroep wolf Groote Heide actief. Hierin vertegenwoordigt Art. 5.1. lid Staatsbosbeheer. Doel van deze werkgroep is op lokaal niveau zoeken naar manieren om wolf en landbouwhuisdieren conflictarm samen te laten leven. O.a. door risicovolle bedrijven in beeld te brengen, praktische maatregelen te treffen en aandacht te besteden aan communicatie en monitoring.
- Op de Strabrechtse heide doen we reeds samen met de herders ervaring op met wolfwerende flexnetten. Deze netten worden door de provincie beschikbaar gesteld.
- Vanmorgen hebben Art. 5.1. lid 2 sub en ik gesproken met Art. 5.1. lid 2 sub e Woo over een mogelijke pilot met kuddewaakhonden in een van de terreinen van Staatsbosbeheer in de Brabantse Kempen. Binnenkort brengen we hiervoor een bezoek aan onze collega's op de midden Veluwe. Mede op basis daarvan zullen we bepalen of we aan een dergelijke pilot willen meewerken.
- Vandaag zijn Art. en ik door Ines van Waardenburg van IKL gebeld over de Limburgse pilots. Onze schapenhouder Art. wil in de Peel daaraan meewerken. Het betreft het gebruik van wolvenwerende flexnetten i.p.v. de reguliere netten. Art. schuift hiervoor later deze maand aan bij een eerste bijeenkomst. We hebben afgesproken dat we akkoord kunnen gaan als de pilot alleen gaat om het gebruik van wolfwerende netten en de herder het werk doet. We zullen aandacht vragen voor goede monitoring.
- Ik heb bij Art. aangegeven dat het waardevol kan zijn om ervaringen uit te wisselen tussen Limburg en Brabant, aangezien er een aantal dezelfde mensen bij betrokken zijn.
- ...(iemand nog aanvullingen?
-

@Art. 5.1. landelijk zitten we periodiek met een aantal Staatsbosbeheercollega's bij elkaar om ervaringen uit te wisselen over de wolf. Zou jij hier ook bij aan willen sluiten?
@allen, hoe kunnen we goed ervaringen tussen Limburg, De Pelen en de Kempen uitwisselen?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e
Verzonden: donderdag 8 april 2021 12:32
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: Notulen overlegplatform wolf 25 maart 2021

Beste 'fauna' collega's,

Hiermee ter informatie de notulen van het Limburgs overleg Wolvenplatform.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e

boswachter
buitengewoon opsporingsambtenaar
faunacoördinator Limburg

Staatsbosbeheer
Limburg | Meinweg 2 | 6075 NA Herkenbosch
M 06-Art. 5.1.
lid 2 sub@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

weblog van de boswachters van Limburg

Aanwezig op maandagochtend, dinsdagochtend, woensdag, donderdag, vrijdag…
èn op onverwachte momenten in het weekend!

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo [redacted]@ikl-limburg.nl]
Verzonden: donderdag 1 april 2021 10:24
Aan: Art. 5.1. lid [redacted]@prvlimburg.nl; Art. 5.1. lid 2 sub [redacted]@gmail.com; Art. 5.1. lid [redacted]@ark.eu; Art. 5.1. lid [redacted]@hotmail.com; Art. 5.1. [redacted]@gmail.com; Art. 5.1. lid 2 sub e [redacted]@staatsbosbeheer.nl>; Art. [redacted]@limburgs-landschap.nl; Art. 5.1. [redacted]@Natuurmonumenten.nl; Art. 5.1. lid 2 [redacted]@lltb.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e [redacted]@hotmail.com; Art. 5.1. lid 2 sub [redacted]@hetnet.nl; Art. [redacted]@schapencentrummaasenwaal.nl; Art. 5.1. lid 2 [redacted]belimburg.nl; Art. 5.1. lid 2[redacted]@jagersvereniging.nl; Art. 5.1. [redacted]@wassum.nl; Art. 5.1. lid [redacted]@planet.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo [redacted]@ikl-limburg.nl>
Onderwerp: Notulen overlegplatform wolf 25 maart 2021

Beste Allen,

Zie in de bijlage de notulen van het overlegplatform wolf welke afgelopen donderdag heeft plaatsgevonden.

Het volgende overleg zal plaatsvinden op 10 juni van 10:00 – 12:00 uur.
Ik zal jullie zo alvast een uitnodiging sturen.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Coördinator Wolf

Stichting IKL
Susterderweg 31
6118 CP Nieuwstadt

Art. 5.1. lid 2 sub e [redacted]@ikl-limburg.nl
www.ikl-limburg.nl
06 Art. 5.1. [redacted]

Werkzaam op maandag en donderdag

IKL is een stichting met ANBI-status en CBF keurmerk. Draag jij bij aan een groen Limburg? Help mee!

KLEURT LIMBURG GROEN

Notulen

Overlegplatform Wolf Limburg

Datum: 25-03-2021
Tijd: 14:00 uur
Locatie: MS Teams
Aanwezig: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Afwezig: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

1. **Opening**
   Speciaal welkom voor:
   - Art. 5.1. lid 2 – VGSM – schapenhouder in midden Limburg
   - Art. 5.1. lid 2 – Platform KSG- Vaals – 6 schapen
   - Art. 5.1. lid 2 – secr. faunabeheer midden Limburg – schrijven faunabeheerplannen

   Art. 5.1. lid 2 al helaas niet meer deelnemen aan de overleggen.

   IKL in het nieuws – we wachten de onderzoeken af over hoe het werkelijk zit en tegelijkertijd werken de medewerkers van IKL met hart en ziel door aan het mooier en biodiverser maken van het landschap.

2. **Notulen vorige vergadering**
   Art. – Hoe gaan we op lange termijn met oplossingen voor schapenhouders en wolf om. Hier gaan we het volgende punt op in.

3. **Actualiteit Wolf**
   a. **Tussenrapportage Wolf BIJ12**
      Art. - 1 wolf in grensgebied met Brabant en 1 schadegeval in Stramproy van een Belgische wolf. De rest is te lezen in de kwartaalrapportage van BIJ12.
   b. **LOW (Landelijk Overleg Wolf)**
      Binnen dit overleg worde de langetermijnvisie besproken. Waar wil men landelijk naar toe? Dit overleg kunnen we via Paul voeden.
      Art. - Er wordt een Factfinding opdracht uitgezet, het juridisch kader wordt uitgezocht, de Provincie wil zo open mogelijk opereren.
      Kunnen wolvenwaarnemingen zichtbaar worden gemaakt? Probleem is dat wolven ver lopen en langslopende wolven zijn de volgende dag weer ver weg. Een regio-wolf is wel goed om aan te geven.
      Art. - Kunnen maatregelen landschappelijk worden ingepast?
      Art. - In de bestemmingsplannen moet het mogelijk zijn de rasters te verhogen tot 1.20m, dat is nu niet het geval. Art. eemt het mee naar het landelijk overleg. Art.
      Art. - Handelingsperspectief bij hoge mate aan schade door een wolf is nog één van de stukken die daar besproken worden.

4. **Communicatie**
   a. **In kaart brengen schapenhouders/ communicatie richting schapenhouders**
   Zie ook stuk bij agenda. Het doel is het informeren van schapenhouders bij wolvendreiging zodat ze hun vee kunnen beschermen.
   Door een Appgroep of database te ontwikkelen waar men zich aan kan melden is de privacy afgedekt. Er wordt uit gegaan van een melding in een straal van 30 km.
   Mogelijkheden:
   - Schapenhouders controleren dagelijks de locaties waar wolvenschade wordt gemeld bij BIJ12, Dit kan op landelijke website; Maar dan moet deze informatie wel dagelijks bijgewerkt worden. Dit is iets wat Art. ee kan nemen. Art.
   - Appgroep per regio waar men zich aan kan melden (zuid-midden-noord bijvoorbeeld);
   - Een app zoals de reanimatie-app zou ook gebruikt kunnen worden.

   b. **Communicatie Limburg breed (Actieve en passieve communicatie)**
   BIJ12 en Provincie hebben de taken verdeeld. Beleid en crisis doet de Provincie. Schade doet BIJ12. Is daarmee alles belegd?

   c. **Regionale communicatie**
   Publiekscommunicatie kan het beste maatschappelijk worden gedragen bijvoorbeeld via IVN.
   Ines - Binnen het project 'Schadepreventie wolf' wordt met IVN-communicatie opgezet:
   - Webinar 1: aanbieders van natuureducatie voor kinderen (leerkrachten & geïnteresseerde gidsen)
   - Webinar 2: publiek volwassenen
   - Webinar 3: publiek kinderen
   - Online Lespakket wolven ontwikkelen en implementeren
   - Werving en informeren vrijwilligers voor het project;
   - Bijscholing van (school)gidsen in Limburg (via NME) en vrijwilligers Nationale Parken en Nationaal Landschap Zuid-Limburg via Webinars;
   - I.s.m. IKL en Gemeente Weert de tentoonstelling 'Wolf'
   - Ontwikkelen pilot publieksexcursie & Webinar 'wolven' Nationale Parken i.s.m. vrijwilligers en partners; Nationaal Park de Groote Peel

   Het overlegplatform controleert graag de informatie die we delen. Dat neemt Ines mee.
   Is er meer (positieve) communicatie nodig? Wie doet dat? Art. 5.1. lid 2 sub e emen dat mee in het communicatieadvies. Art. 5.1. lid 2 sub

   d. **Aanvraag** Art. 5.1. lid 2 sub
   Art. Zou het goed zijn als de provincie bijdraagt aan een film over de wolf gemaakt door Art. 5.1. lid 2 sub ? Voor voorlichting is het goed bruikbaar materiaal volgens de personen die een deel of de hele film hebben gezien. Men vindt het een goed idee tenzij de kosten die gemaakt worden niet ten kosten gaan van de subsidie voor schadepreventie.

5. **Invulling nieuwe subsidieregeling**
   Art. - Per januari is de schadepreventievergoeding gesloten. Hoe nu verder? Volgens het wolvenplan moet in het gebied van een gevestigde wolf een subsidie worden opengesteld voor preventie. Limburg kent al 2 jaar voor de gehele provincie een subsidie voor preventieve maatregelen. In Brabant is op het moment nog geen regeling. Na inventarisatie is iedereen het erover eens dat heel Limburg in aanmerking moet komen voor de regeling. Dus niet gebiedsgericht. Art. stelt voor om voorlopig de oude regeling voort te zetten.

6. **IKL-project 'Schadepreventie wolf' update**
   a. **3 Voorbeeldlocaties**
      - Flexinetten in Nederweert bij Art. 5.1. lid 2 sub e
      - Nieuw raster en kuddebewakingshonden bij Art. 5.1. lid 2 sub
      - Aanpassen bestaande kralen op de Sint Pietersberg bij Natuur Monumenten
   b. **Er zijn 2 noodsets flexinetten beschikbaar vanuit de provincie.**
   c. Voorlichting en educatie via het project met IVN en richting schapenhouders
   d. Internationaal overleg
   Het doel van het overleg is om te kijken hoe we elkaar op de hoogte kunnen houden. Het eerste overleg zal een kennismaking zijn en ervoor te zorgen dat informatie makkelijk gedeeld zal gaan worden. Art. 5.1. lid 2 sub e willen bij dit overleg aanwezig zijn.

Art.

7. **Ark project 'Voorbeeldprojecten om schade aan vee door wolven te voorkomen'**
   Art. – De flyer om aan te sluiten bij 1 nachtkraal of 1 project met kuddehonden is nu klaar. Ook in Brabant zullen zij een soort gelijk project opstarten.

8. **Project Innovatie**
   Art. – Doel van het project is om te kijken of wolvennetten gebruiksvriendelijker gemaakt kunnen worden. Er is een samenwerking met Gallagher en mogelijk met studenten van TU. Gallagher is nog niet heel happig, beetje star. Het Rappa systeem wordt ook meegenomen in het project.

9. **Monitoring Wolf Limburg**
   Art. is regiocoördinator Limburg van het Wolvenmeldpunt. Dit houdt in dat als er mogelijke waarnemingsmeldingen of schadegevallen van wild binnen komen, Art. deze coördineert.
   Art. - Bij meldingen wordt er actief via een app-groep gereageerd en gekeken of iemand kan gaan kijken voor sporenonderzoek. Samplesets zijn binnen, zodat ook DNA van wild genomen kan worden. Bij de huidige maatregelen die getroffen worden zouden we graag meer willen opvolgen en daarvoor zouden wat meer cameravallen nodig zijn. Art. is in overleg met Art. hierover.
   De monitoring in Brabant van de gevestigde wolf gebeurt door de Zoogdieren Vereniging. In het Limburgse deel van dat territorium hangen geen cameravallen. Vallen moeten verdeeld worden over een groot gebied waardoor monitoring niet makkelijk is.
   Art. Om de wolf op de camera te krijgen moet je een snelle camera gebruiken die goede nachtbeelden maakt.
   Art. plant een bilateraal overleg met Art. 5.1. lid 2 om de monitoring te bespreken. Art.
   Art. wil camera's aanschaffen vanuit Provincie en pakt het samen met Art. 5.1. lid 2 op. Art.

10. **Wolf-Fencing**
    Art. zoekt nog vrijwilligers om bij schapenhouders mee te helpen rasters te plaatsen. Als er vrijwilligers zijn of men kent geïnteresseerden dan kunnen die zich aanmelden bij Art. Ook Schaaphouders kunnen Art. benaderen om hulp en advies te krijgen over het aanpassen van hun omheiningen.
    Art. 5.1. lid 2 emen buiten dit overleg om contact met elkaar op om te spreken over de inpassing van de rasters in de omgeving. Art. 5.1. lid 2

11. **Life project**
    Art. ZV neemt initiatief in het Life project voor landelijke schadepreventie. De mogelijkheden worden nu verkend. Art. 5.1. lid 2 sub e zou dat wellicht tijdens het volgende overlegplatform kunnen presenteren. Art. vraagt dat aan ZV. Art.

12. Rondvraag

Art. 5.1. lid 2 werkt mee als voorbeeldlocatie in het project 'Schadepreventie wolf'. Hij wordt door vrijwilligers geholpen met het plaatsen en verzetten van de wolf werende flexinetten. Het project is heel waardevol om van elkaar te leren. Hij nodigt het overlegplatform uit om eens een middag mee te lopen. Art. heeft hier interesse in. We gaan graag met de groep een keer langs. Een overlegplatform zou daarmee gecombineerd kunnen worden.

Art. – Er begint binnenkort een trainee die veel taken over de wolf over zal nemen. Deze zal tijdens het volgende overleg aanschuiven.

Art. - Wolvennetten zetten is veel werk. Hij gaat zijn bedrijf anders inrichten en alle kuddes worden dan 7 dagen in de week gehoed. De kosten daardoor gaan 40% omhoog. Dit zou onderdeel van het toekomstbestendig plaatje moeten worden.

13. Afsluiting

Datum vervolgoverleg: 10 juni van 10:00 – 12:00 uur.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: zaterdag 17 april 2021 13:36
Aan: Art. 5.1. lid 2
CC: Art. 5.1. lid
Onderwerp: RE: Preventieplan - concepttekst
Bijlagen: Inhoud en wettelijke kaders Wolven in Nederland en Brabant.docx

Hallo Art.

Mooie verdere uitwerking. Ik heb jouw tekst (behalve de laatste alinea) samengevoegd met het stuk wat ik al had opgesteld (zie bijlage). Vind je dit geschikt voor verspreiding binnen de commissie?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2 @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl]
Verzonden: vrijdag 16 april 2021 19:49
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>
Onderwerp: Re: Preventieplan - concepttekst

Hoi Art. 5.1.

dat is meteen al een flink begin! Mooi.

De matrix die je aangeeft, is echt goed voor de discussie. Hij geeft goed de assen weer waar we mee willen werken waarbij natuur-maatschappij als algemene kaders en wolf-veehouder als verbijzondering daarvan belangrijk zijn als ingangen en kansen en risico's belangrijk als manier waarop we er naar kijken. Toch vind ik het nog lastig om ze zo concreet voor me te zien omdat we natuurlijk op zoek zijn naar kansen voor natuur en maatschappij (wolf en veehouder) en risico's voor beiden. Dit zijn de twee situaties waarin de belangen van wolf en veehouder namelijk parallel lopen en die maken dat we de samenwerking tussen beschermers en boeren het gemakkelijkst kunnen vormgeven.
De situaties waar de kans voor de ene, het risico voor de ander is, zijn dan automatisch niet de hele beschouwde werkelijkheid. Dit is het gebied waar het veel moeilijker is om de gezamenlijkheid te vinden.

Terwijl ik dit type merk ik dat ik die matrixen wat verder wil uitwerken. Dat heb ik gedaan in bijgevoegd document. Ik denk dat de gedachtenvorming hier al wat verder is. Benieuwd wat je ervan vindt en of we hiervan al iets in het eerste stuk naar de commissie willen zetten.

@Art. 5.1.: ik houd je hier in de cc, dan weet je dat we mogelijk nog met een wat verder uitgewerkte versie van het stuk voor de commissie komen.

Op wo 14 apr. 2021 om 16:35 schreef Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>:

> Hallo Art. en Art.,
>
> Hierbij een eerste zeer ruwe aanzet voor het hoofdstuk kansen, risico's en kaders (zie bijlage). Ben bij lange na nog niet tevreden, maar mogelijk biedt dit wel een mooie eerste aanzet om op te schieten.
>
> Niet voor dit hoofdstuk --> in Drenthe zijn corridors benoemd. Is het zinvol om hier voor de Brabantse situatie met zwervende wolven ook aandacht aan te schenken?
>
> Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant

M 06 Art. 5.1. lid
2 sui
Woe@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Disclaimer Nederlands English

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 170

Inhoud en wettelijke kaders Wolven in Nederland en Brabant

Wolven in Brabant

Door eeuwen van vervolging verdween de wolf in de loop van de 18de en 19de eeuw uit ons land. Het eerst verdween hij uit de westelijke provincies Noord- en Zuid-Holland, later in Utrecht (1775), Drenthe (1780), Gelderland (1822) en Limburg (1845 of 1869). De Laatste gedode wolf in Nederland was in 1881 in Helvoirt, Noord Brabant en in 1897 werd bij Heeze in Noord–Brabant de laatste wolf in Nederland gezien. Dit zou betekenen dat na 123 jaar de wolf weer is teruggekeerd in Heeze en omgeving.
Beide laatste waarnemingen zijn echter onderwerp van discussie, zodat waarschijnlijk in 1869 de laatste wolf bij Schinveld werd gedood [Cremers 1928, Witkamp 1870, Flaton 1989]. In 1886 stierf de wolf ook in België uit en in de Eifel werd omstreeks 1890 de laatste wolf geschoten, zodat zwervers tot die tijd in potentie nog Nederland konden bereiken. [bron: de Rijk, 1985 / Site wolven in Nederland].

Inmiddels hebben wolven zich in Nederland weer gevestigd en zijn op de Veluwe in 2019 de eerste wolvenpups geboren. Ook vlak over de grens in de landen om ons heen leven inmiddels permanent wolven, zoals in het Belgische Leopoldsburg en het Duitse Meppen, waar ook al jongen geboren zijn.

In maart 2015 bezocht de eerste zekere wolf in zo'n 150 jaar tijd vier dagen lang het noorden van Nederland. De tweede zekere wolf werd in het najaar van 2016 in Beuningen in Twente gezien. Sinds de zomer van 2017 bezoekt de ene na de andere rondzwervende jonge wolf Nederland. Deze dieren zijn op zoek naar een eigen leefgebied en partner. Dat ze Nederland daarvoor geschikt vinden blijkt uit het eerste wolventerritorium op de noordelijke Veluwe in 2018 en de wolvenpups aldaar in 2019 en 2020.

Inmiddels zijn er naast dit wolvenpaar nog vier wolventerritoria in Nederland met telkens maar één wolf: tussen Eindhoven en Weert, op de zuidwestelijke Veluwe, op de Midden-Veluwe en in Drenthe. Tegelijkertijd komen er ook steeds meer wolventerritoria bij vlak over de grens met België (Leopoldsburg) en Duitsland (Nordhorn, Meppen, Herzlake en Werlte). De verwachting is dat de komende jaren diverse wolven een territorium in Nederland zullen vestigen. Site wolven in Nederland].

Toekomst: Het is zeer aannemelijk dat wolf in Brabant blijft: zwervend al dan niet gevestigd. Het streven is om conflictarm met de wolf samen te leven, waarbij de bescherming van de wolf hand in hand gaat met de bescherming van schapen.

Relevante wet en regelgeving

De wolf is aangewezen als beschermde diersoort in het Verdrag van Bern en in Bijlage II en IV van de Europese Habitatrichtlijn. De wolf wordt voorts internationaal beschermd door het Verdrag van Washington (CITES)* waarin bepalingen staan voor het vervoeren van dode of levende wolven of delen daarvan. In Nederland is de wolf in 2014 aangewezen als beschermde inheemse diersoort.* Het opzettelijk doden, vangen of verstoren van wolven is verboden op grond van artikelen 3.5 en 3.6 van de Wet natuurbescherming. Op grond van artikel 7.8 van de Wet natuurbescherming is de Nederlandse strafwet van toepassing op eenieder die zich in de exclusieve economische zone schuldig maakt aan overtreding van regels gesteld bij of krachtens de artikelen 3.5 en 3.6 van die wet.

Op grond van besluit houders van dieren, paragraaf 2, artikel 1.6 zijn dierenhouders zelf wettelijk verantwoordelijk voor het nemen van preventieve maatregelen om gehouden dieren zoals schapen, te beschermen tegen mogelijke roofdieren als de wolf.

De Wet natuurbescherming verlangt dat een grondgebruiker alles in het werk stelt om faunaschade te voorkomen of te beperken. Daarnaast bepaalt de wet dat het moet gaan om schade die niet tot het normale bedrijfsrisico en het normale maatschappelijke risico van de betrokkene behoort. Als de overheid de grondgebruiker echter beperkt in het adequaat voorkomen van schade – bijvoorbeeld vanwege de wens tot bescherming van bepaalde diersoorten – dan bepaalt de wet dat daar een redelijke tegemoetkoming van een deel van de schade tegenover moet staan. Er is dus een verband tussen de door de overheid

toegestane maatregelen om adequaat schade te voorkomen en het deel van de schade dat de overheid vergoedt.

O.a. omgevingsvergunningen / bouwvergunning / bestemmingsplannen? kunnen beperkingen opleveren voor plaatsen bouwwerken ter bescherming van vee. Verder uitzoeken/werken.

Mist er nog meer relevante wet- en regelgeving?

Provinciale verantwoordelijkheid

De provincies zijn verantwoordelijk voor het beleid voor wolven op het Nederlandse grondgebied. De provincies zijn ook verantwoordelijk voor het beleid voor tegemoetkoming in de landbouwschade die door de wolf wordt veroorzaakt (Beleidsregel van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant houdende regels ter bescherming van de natuur Beleidsregel natuurbescherming Noord-Brabant). Het Interprovinciaal wolvenplan is in het kader van deze verantwoordelijkheid opgesteld. Voor de uitvoering van de werkzaamheden die voortvloeien uit het wolvenplan wordt de uitvoeringsorganisatie BIJ12 ingezet voor de twaalf provincies. Zij ondersteunt provincies bij de uitvoering van diverse gemeenschappelijke taken, met name op het gebied van vitaal platteland. BIJ12 voert in het kader van het wolvenplan in mandaat van de provincies taken uit op het vlak van faunaschade door wolven: inname van meldingen, onderzoek naar schade, bepaling van de omvang van de schade en de financiële tegemoetkoming in de schade. Ook monitort BIJ12 de ontwikkeling van de wolf in Nederland en de schade voor dierhouders als gevolg daarvan.

Kansen en risico's

Schapen beschermen is wolven beschermen en wolven beschermen is schapen beschermen.
Natuur en maatschappij – Wolf en veehouder

Kansen wolf / Risico's vee	Biodiversiteit		
Predatie			
			Risico's wolf / Kansen vee

Deze matrix moet natuurlijk met concrete voorbeelden gevuld worden, maar de essentie zit hem er in dat zichtbaar wordt dat er net zoveel gezamenlijk belang is als –vermeend- tegengesteld belang.

		Natuur / wolf	
		Kans	Risico
Maatschappij / veehouder	Kans	Gezamenlijk belang	
	Risico		Gezamenlijk belang

In de groene vakjes is er een gezamenlijk belang. Deze zijn het meest productief voor de commissie. Overigens stel ik hier dat de kansen en risico's voor natuur en maatschappij altijd parallel lopen. Pas als maatschappij wordt verengd tot economie (de huidige vorm waarin economische groei gerealiseerd wordt door zoveel mogelijk hulpbronnen te onttrekken aan de natuur en de afvalstromen weer terug te lozen in diezelfde natuur) lijken maatschappij en natuur ook conflicterende belangen te kunnen hebben.

Bij wolf en veehouder kunnen de belangen conflicteren, maar dan weer met de belangrijke notie dat dit (grotendeels) een gevolg is van de randvoorwaarden die aan de bedrijfsvoering worden gesteld vanuit het economisch systeem dat gebaseerd is op winstmaximalisatie per hectare. Pas als alle kosten ook doorberekend worden, kan de bedrijfsvoering duurzaam gezond worden en kan de veeteelt rekening houden met het natuurlijke systeem. In onze commissie gaat het er dus om die duurzame bedrijfsvoering zo dicht mogelijk te benaderen.

De bovenstaande matrix is mogelijk lastig in te vullen, dan is de volgende (met wat concrete voorbeelden er in) in elk geval simpeler, want met minder variabelen:

	Wolf	
	Kans	Risico
Natuur	• biodiversiteit	• Verkeer • Stroperij
Maatschappij	• Gezondere natuur • Toerisme • Andere verhouding tot natuur • Cultuurhistorische revival van bv schaapskooien, wildwallen etc.	• Mensen passen hun gedrag niet aan de nieuwe situatie aan (doodgebeten loslopende honden, verstoring die leidt tot blikschade zoals in Ede)
Veehouder	• Betere bescherming tegen predatie door (in volgorde van schade) hond, vos, wolf, goudjakhals • Bewustwording bij publiek dat verdienmodel te krap is. Om lammetjes te beschermen wil consument meer voor producten betalen. • Permanente (publieke) voorzieningen om schapen veilig te stallen (cultuurhistorie/recreatie combi) • Minder besmettingen doordat kuddes beter gescheiden blijven?	• Regelgeving die bescherming lastig maakt. • Krappe marges die investeringen lastig maken. • Meer werk tot permanente wijze van wolf-inclusieve bedrijfsvoering is gevonden.

Een confronterender matrix is de tegenhanger van de vorige:

	veeteelt	
	Kans	Risico
Maatschappij	• Goedkoop voedsel • 5%? BNP • Inkomen voor xx mensen	• Volksgezondheid • Drinkwatervoorziening • Landschapspijn • Ruimtebeslag
Natuur	•	• Biodiversiteitsverlies • Ruimtebeslag • Ziektes
Wolf	•	• (landbouw)huisdieren prederen • Slecht imago • Vervolging / afschot

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Communicatie <communicatie@bij12.nl>
Verzonden: maandag 19 april 2021 15:54
Aan: Communicatie
Onderwerp: Nieuwe DNA-uitslagen soortbepaling verwerkt (maart 2021)

Beste heer/mevrouw en/of leden van de redactie,

Zojuist hebben wij nieuwe DNA-uitslagen op soortbepaling gepubliceerd op de webpagina www.bij12.nl/wolf.

Het gaat om 3 meldingen van maart 2021: 1 keer hond in Overijssel (Den Ham), één keer wolf in Noord-Brabant (Heeze) en één keer wolf in Gelderland (Otterlo). Bij één melding uit maart in Overijssel (Raalte) staat de uitslag op 'nog niet bekend'; DNA gaf hier geen resultaat. Op basis van de beoordeling van onze consulent - aan de hand van het veldformulier en foto's - kan het zijn dat dit later nog wordt aangepast. Hetzelfde geldt nog voor de melding in Limburg (Nederweert) op 22-02-2021.

Ook is er één nieuwe melding toegevoegd: 18-04-2021 in Gelderland (Gendt).

Mocht u naar aanleiding hiervan nog vragen hebbben kunt u contact opnemen via onderstaande contactgegevens of via communicatie@bij12.nl.

Ik vertrouw erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2
Online communicatieadviseur

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
T +31 (0)85 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl
M +31 (0)6 Art. 5.1. lid

Werkt voor provincies

Volg ons op Twitter en LinkedIn.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zlto.nl>
Verzonden: woensdag 21 april 2021 16:55
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@IAE.nl'
Onderwerp: RE: agenda met bijlagen wolvencommissie 22 april
Bijlagen: 20210409 Projectplan wolf_Art docx

Beste allemaal,

Bijgevoegd ook het conceptprojectplan van ZLTO voor pilot runderen. Aangezien de offerte is toegevoegd is het handig om de gehele projectplan te hebben.
Deze is nog in concept omdat deze intern bij ZLTO nog verder moet worden ingevuld voordat deze naar de provincie wordt gestuurd. Dus nogmaals een concept en vooral ter bespreking op inhoud.

Overigens heb ik deze ook geupload in teams.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub

Belangenbehartiger Dier | Belangenbehartiging | ZLTO Belangenbehartiging
+31 6 Art. 5.1. lid
Onderwijsboulevard 225, 5223 DE 's-Hertogenbosch | Postbus 100, 5201 AC 's-Hertogenbosch
www.zlto.nl/contact

Volg ons ook op social media!

www.zlto.nl/e-maildisclaimer

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl>
Verzonden: woensdag 21 april 2021 16:37
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @icloud.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @inter.nl.net>; Art. 5.1. lid 2 sub Art. 5.1. lid 2 sub @zlto.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @faunabeheereenheid.info>; Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vangeelconsultancy.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Heeze-Leende.nl>; Art. 5.1. lid 2 @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wassum.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @IAE.nl>
Onderwerp: agenda met bijlagen wolvencommissie 22 april

Goedemiddag,

Bijgaand treffen jullie de agenda met bijlagen aan voor de Wolvencommissie van morgenmiddag, donderdag 22 april 13.00 uur. Alle stukken staan ook in de map vergaderstukken 22 april 2021 binnen Teams.
Succes met de voorbereidingen en tot morgenmiddag!

Met hartelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub

| programmaondersteuner Natuur (*niet aanwezig op vrijdag)* | 06-Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl | Provincie Noord-Brabant | Postbus 90151 | 5200 MC 's-Hertogenbosch | www.brabant.nl | Bezoekadres: Brabantlaan 1 | 5216 TV 's-Hertogenbosch |

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC 's-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 172

20210409 Projectplan wolf

Provincie Noord-Brabant
t.a.v. Art. 5.1. lid

Datum: 9 april 2021
Contact: Art. 5.1. lid 2
sub e@zlto.nl
+31 6 Art. 5.1. lid

Betreft: voorstel pilot aanpak wolf

1. Aanleiding

Op de Groote Heide heeft zich recent een solitair levende wolf gevestigd. Deze wolf brengt op verschillende manieren risico's met zich mee: door predatie op gehouden dieren krijgen (hobby)veehouders te maken met gewonde, gedode en gestreste dieren, maar ook de impact over de agrarische bedrijfsvoering die niet gestoeld is op de aanwezigheid van een grote predator. Daarom is het van belang ook te gaan kijken naar de agrarische bedrijfsvoering en waar dan die risico's met de wolf ontstaan. De focus ligt met name op preventieve maatregelen voor schapenhouders, terwijl we de risico's voor andere diersoorten niet moeten onderschatten en met name nu de tijd moeten nemen om ook voor andere sectoren te kijken naar preventieve maatregelen

2. Opdracht – Rol ZLTO

- Pilot opzetten en kansrijke maatregelen identificeren;
- Verschillende pilotonderdelen coördineren;
- Projectcoördinatie van evt. vervolgprojecten (valt niet binnen deze opdracht, hiervoor worden nieuwe projectvoorstellen geschreven);
-

3. Doel

De aanwezigheid van de wolf in Nederland is een maatschappelijke wens. Tegelijkertijd levert de wolf of meerdere manieren schade op, met name voor (hobby)veehouders. Doel van deze pilot is veehouders in staat te stellen hun agrarisch bedrijfsvoering veilig door te kunnen zetten, ondanks aanwezigheid van de wolf in het agrarisch gebied en beweidingsgebied. D.w.z. handelingsperspectief creëren en organiseren met relevante partijen.

4. Voorgestelde werkwijze

a. Kennisdeling: opzetten tekentafel met veehouders in een tweetal groepen:
   - Rundveehouders (zoogkoeien);
   - Schapenhouders die doen aan winterbeweiding
b. Ecologisch en gedragsonderzoek door Art. 5.1. lid 2 Onderzoeker dierenwelzijn WUR naar o.a. beste samenstelling kuddes (oudere – jongere dieren) voor winterbegrazing, begrazing in natuurgebieden, predatiegedrag wolf;
c. Onderzoek naar mogelijke preventieve maatregelen in de vorm van netten
d. Ontwikkeling stalkaarten; wat te doen bij zwervende wolf in een gebied
e. Innovatiebudget voor veehouders die zelf aan de slag gaan met preventieve maatregelen??;

5. Partners in deze pilot

- Gemeente(n), Heeze-Leende?
- Terreinbeherende organisaties (o.a. Staatsbosbeheer,)
- Provincie Noord-Brabant,
- Gallagher?
- WUR (Art. 5.1. lid 2

6. Resultaten

Dit project wordt vormgegeven als pilotproject. De wolf is een relatief nieuw fenomeen in Nederland, en er is nog veel onbekend en weinig handvaten voor de agrarische sector. Dit pilotproject resulteert in

Trapsgewijs advies voor de agrarische sector voor verschillende sectoren:

- Meegeven van handelingsperspectieven
- Adviezen over aanpassingen in de agrarische bedrijfsvoering
    - Verkennen van nieuwe preventieve maatregelen (o.a. Gallagher-hek), zodat 'verhekking' van landschap en versnippering van natuurgebieden voorkomen kan worden;
    - Verkennen van inrichtingsmaatregelen: wat is een geschikte kudde-omvang en samenstelling voor kuddes die natuurgebieden begrazen en waarvoor
    - Stalkaarten voor verschillende sectoren

CONCEPT

- Op en veilige manier winterbegrazing toepassen

7. Budget, voorziene activiteiten en urenbegroting

Dit pilotproject is bedoel om kennis te nemen en te verzamelen over preventieve maatregelen die ingezet kunnen worden om schade door predatiegedrag van de wolf op gehouden dieren te voorkomen.

Deel in te zetten door andere partijen (WUR, Art. 5.1. ecologiebureau?), deel bij ZLTO voor projectleiding (uren, € Art. uur),

Tabel 1. Voorziene activiteiten en urenbegroting.

	ZLTO	**WUR/Art. 5.1**	**Anders**
Algehele coördinatie pilotactiviteiten (projectleiding)			
a Coördinatie kennisdeling veehouders (klankbordgroep)			
b Adviesplan runder begrazing			
c Testen preventieve netten		Art.	
d Stalkaarten			?
e innovatie budget??			

8. Termijn

- Looptijd 6-9 maanden

ZLTO kijkt uit naar een gedegen samenwerking. We plannen graag een gesprek met u in om de offerte verder toe te lichten en het een en ander verder af te stemmen.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2

Belangenbehartiger Dier – ZLTO
Art. 5.1. lid 2 @zlto.nl
+31 6 Art. 5.1. lid

CONCEPT

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Wolf | Provincie Noord-Brabant <Wolf@brabant.nl>
Verzonden: dinsdag 11 mei 2021 10:49
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Ingekomen post, brief Art. 5.1. lid GW1625m
Bijlagen: GW1625m een probleemwolf mei 2021 Art. pdf

Beste Commisieleden,

Art. 5.1. lid heeft een brief verzonden aan de provincie Brabant, met het verzoek om deze brief ook onder de aandacht te brengen bij de adviescommissie Wolven.
Bij deze stuur ik de brief door, evt. kunnen we hem agenderen in het volgende Cie-overleg.

Met betrekking tot de inhoud van de brief en de visie van Art. 5.1. lid op de probleemsituatie rond de wolf in ZO-Brabant
Kan ik toelichten dat we samen met prov. Limburg gestart zijn met een onderzoek om meer inzicht te krijgen in de probleemsituatie en oplossingen.

Vr groet

Art. 5.1. lid 2 | Adviseur Natuurbescherming en fauna, secretaris wolvencommissie | 06-Art. 5.1. |
Art. @Brabant.nl | Wolf@Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 's-Hertogenbosch | www.Brabant.nl |

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>
Verzonden: maandag 3 mei 2021 12:12
Aan: Wolf | Provincie Noord-Brabant <Wolf@brabant.nl>
Onderwerp: GW1625m

Geachte heer Art.

In de bijlage een brief over de problemen met GW1625m.
Ik hoop dat u deze brief wil verspreiden onder de leden van Wolvenplatform Noord-Brabant en het thema wil agenderen voor het eerstvolgende overleg.

Ik stuur een eensluidende brief aan Wolvenplatform Limburg en naar de beide provincies.

--
Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC 's-Hertogenbosch | Telefoon 073 Art. 5.1. | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 173

GW1625 een probleemwolf mei 2021

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

+ 31 (0)6 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com

Vlodrop, 3 mei 2021

Aan: Wolvenplatform Limburg
Provincie Limburg
Wolvenplatform Noord-Brabant
Provincie Noord-Brabant

Betreft: **GW1625m**

Geachte dames, heren,

Afgelopen zondag 25 april 2021 opnieuw een bezoek gebracht aan de schaapskudde van “De Voskop, natuur- en landschapsbeheer” Aanleiding was een gedood schaap. De waarschijnlijke doodsoorzaak: Aanval door een wolf.

Het schaap maakte deel uit van een kudde binnen een wolf werend raster, een flexinet van 120 cm, met een spanning van 7,2 kV.
Namens BIJ12 is DNA verzameld. De waarschijnlijke doodsoorzaak: Aanval door een wolf.
Het meest waarschijnlijke is dat GW1625m opnieuw verantwoordelijk is.

GW1625 is een mannelijke wolf die afstamt van de Alpenpopulatie. Waarschijnlijk is de wolf geboren in Frankrijk. In dat land staat de preventie (eveneens) nog in de kinderschoenen. Veel in Frankrijk geboren wolven hebben inmiddels ontdekt dat schapen een gemakkelijke en veilige prooi zijn. Hieronder een overzicht van de aantallen gehouden dieren door GW1625 gedood, of waarvan GW1625m verdacht is. Deze aantallen zijn gedestilleerd uit de door BIJ12 gepubliceerde gegevens.

De gehouden dieren zijn gedood in de provincies Limburg en Noord-Brabant.

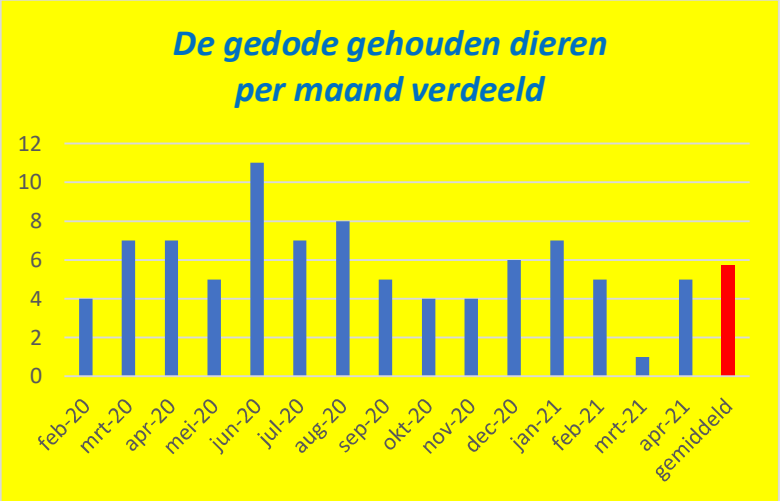
Aantal aangevallen gehouden dieren	**Limburg**	**Noord-Brabant**	**Totaal**
GW1625m vastgesteld	8	52	60
DNA wolf, individubepaling onmogelijk of niet afgerond, GW1625 op basis van locatie verdacht	5	15	20
DNA nog niet onderzocht, GW1625 op basis van locatie verdacht	3	3	6
Totaal	**16**	**70**	**86**
Aantal aanvallen	10	44	54
Gemiddeld aantal gehouden dieren per aanval	1,6	1,6	1,6
Maximum aantal dieren per aanval	3	6	6

De verdeling van de prooidieren is als volgt

Schapen	79	91,9%
Damherten	4	4,7%
Kalveren	2	2,3%
Schotse Hooglander	1	1,2%
Totaal	**86**	**100,0%**

In 2020 was het aandeel van in Limburg gedode gehouden dieren slechts 8,8 %. In 2021 lijkt er een verschuiving van de aanvallen richting Limburg plaats te hebben gevonden. Meer dan de helft van de gedode dieren zijn op Limburgse bodem gedood.

	2020	**2021**
Limburg	6	10
Noord-Brabant	62	8
Percentage Limburg	8,8%	55,6%
Percentage Noord-Brabant	91,2%	44,4%

Er lijkt een flinke dip in het aantal te zien in maart 2021. In deze maand zaten er in Nederweert echter schapen achter twee draden. Bij deze kudde zijn incidenten geweest. De eigenaar heeft echter geen aangifte gedaan bij BIJ12. Mogelijk heeft dit een flinke invloed op de cijfers van deze maand.

Waarom doodt een wolf gehouden dieren?
Voor een wolf maakt het niet uit of hij op gehouden vee of op wilde dieren jaagt. Een wolf zal, net als iedere andere predator, op zoek gaan naar voedsel dat met zo weinig mogelijk energie en risico bemachtigd kan worden. Zo hebben wolven in Alaska ontdekt dat zalmen een gemakkelijke, veilige en voedzame prooi is. In andere gebieden jagen wolven op ganzen. Jonge wolven leren in de roedel wat voor hun een gunstige prooi is. Zonder preventiemaatregelen zijn schapen een zeer gemakkelijke en voedzame prooi!

Hoe werkt preventie?
Daar waar de preventie goed georganiseerd is leren wolven dat schapen geen gemakkelijke prooi zijn. Elke benadering van een schaap wordt nog voordat de wolf bij het schaap is afgestraft met een flinke elektrische schok. Of hij wordt afgestraft door een sterkere soortgenoot die een eigen territorium heeft in die omgeving, de Kudde Beschermhond.

Bij wolven die in hun jonge leven bij benadering van schapen consequent afgestraft werden met een flinke elektrische schok wordt deze schok in verband gebracht met het schaap, niet met de afrastering. Hebben wolven eenmaal een flink aantal schapen kunnen bemachtigen zonder die schok, dan wordt die schok niet meer in verband gebracht met het schaap, maar met de afrastering. Het schaap wordt een interessante prooi. Er wordt gezocht naar mogelijkheden om het raster te overwinnen. Dit kan o.a. door te springen. Mogelijk kunnen wolven op korte afstand van het raster al voelen of er spanning op staat. Wolven die het schaap als prooi hebben leren kennen zullen mogelijk enig ontzag hebben voor een 120 cm hoog stroom voerend raster. Het zal echter zeker geen 100% veiligheid bieden. Zeker niet als ze eenmaal geleerd hebben over het raster te springen. De enige mogelijkheid die dan nog rest om de schapen te beschermen zijn Kudde Beschermhonden.
o.a. in Duitsland is gebleken dat een stroomvoerend raster in combinatie met Kudde Beschermhonden een nagenoeg 100% zekere bescherming biedt. De bescherming die uitsluitend een elektrisch raster brengt is afhankelijk van de consequente mate van preventie van alle schapenhouders binnen het territorium van de betreffende wolf. Hoe vaker zijn poging een schaap te bemachtigen met stroom wordt afgestraft, hoe minder hij het schaap als zijn prooi gaat beschouwen.

Is GW1625m een probleemwolf?
Er is voor Nederland nog geen definitieve definitie van een probleemwolf. Bij mijn weten is er voor Limburg en Noord-Brabant ook nog geen goedgekeurde escalatieladder. Uit de Wet natuurbescherming vloeit voort dat de provincie in voorkomend geval het bevoegd gezag is om te bepalen hoe te handelen indien er problemen ontstaan

3. Ontmoedigen van ongewenst gedrag van de wolf	Dit heeft betrekking op het benaderen door een wolf van zowel landbouwhuisdieren als de mens en de bewoonde wereld. Het gaat hierbij om maatregelen die gebruik maken van het lerend vermogen van de wolf. Ook hier gaat het om afrasteringen en daaraan gekoppeld negatieve prikkels, onder meer door elektriciteit gekoppeld aan afrasteringen.
4. Verjagen van de wolf	Uit de wetgeving volgt dat niet-dodelijke maatregelen benut kunnen worden om een wolf te leren geen ongewenst gedrag te vertonen en hem zo nodig uit een gebied te verjagen, bijvoorbeeld door akoestische methoden (knalgeluiden). Verjagen is ook aan de orde in een gebied waar wolven niet gewenst zijn en/of dat niet geschikt is als leefgebied voor de wolf.
5. Afschot van de wolf	Afschot van een wolf is aan de orde indien effectief verjagen niet mogelijk is en de wolf problematisch gedrag vertoont of indien door het gedrag van de wolf een ongewenste situatie ontstaat die niet zonder afschot kan worden teruggedraaid. Daarvan is bv. sprake als: - de wolf herhaaldelijk door preventieve maatregelen beschermd vee blijft aanvallen; - de wolf daarbij effectief aangebrachte afrastering weet te omzeilen, bijvoorbeeld door op een of andere wijze toch heeft aangeleerd te springen; - de wolf zich vestigt in een gebied met te weinig wilde prooidieren waardoor een grote druk ontstaat op andere voedselbronnen, waaronder landbouwhuisdieren, en het verjagen van de wolf niet lukt; - de wolf zich mengt of dreigt te mengen met honden wat leidt tot ongewenste hybridisatie; - een individuele wolf tam wordt en (herhaaldelijk) de mens gaat opzoeken en daardoor een bedreiging vormt. In een situatie waarbij zich een acuut veiligheidsprobleem voordoet, kan de politie op basis van een besluit van de burgemeester (op grond van de Gemeentewet art 175 en 176) optreden en overgaan tot het doden van een wolf.

Bovenstaande tabel komt uit het Gebiedsgericht preventieplan wolvenschade Veluwe (mei 2020)

Punt 1 uit dit plan betreft het niet lokken van wolven. Punt 2 het effectief gescheiden houden van wolf en vee.

Ik zal in deze brief uitsluitend ingaan op conflicten met gehouden vee als onderdeel van het benoemen van een probleemwolf. Ik zal hierbij de escalatieladder van Gelderland als kapstok gebruiken.

Het is mij niet bekend dat er bij GW1625m sprake is, of sprake is geweest van lokken door bijvoorbeeld bewust of onbewust aanbieden van voedsel. Er is echter in het territorium van deze wolf geen consequente effectieve scheiding van wolf en vee. Er is momenteel ook geen juridische basis om dit af te dwingen. Immers preventieve maatregelen zijn tenminste voor het jaar 2021 nog niet verplicht. Verder bestaan er nog niet voldoende subsidiemogelijkheden om alle schapen (en eventueel ander gehouden vee) te beschermen. Er is wel een adequate vergoeding voor dieren die aantoonbaar door de wolf zijn gedood of verwond. De gemaakte keuzes voor de periode die zich tenminste uitstrekt tot en met 2021 staat het afdoende ontmoedigen van ongewenst gedrag in de weg. In geval van GW1625m is dit helaas een gepasseerd station.

Gaan we naar punt 4 van de escalatieladder, het verjagen van de wolf.
Wanneer is een gebied ongeschikt voor een wolf? En wie bepaalt of een leefgebied geschikt is voor de wolf? Volgens mij kan alleen de wolf zelf dat bepalen. Indien vee door preventie voldoende gescheiden is van de wolf, dan zal de wolf vanzelf vertrekken als er niet voldoende natuurlijke prooi aanwezig is. Waar en hoe ga je knalgeluiden inzetten bij een wolf die een groot gebied gebruikt. Deze zul je dan ook in de nachtelijke uren moeten gebruiken. Wat zijn de consequenties voor mens en overige fauna? Er zijn momenteel geen goede mogelijkheden de wolf te verjagen. Bovendien zal het verjagen van de wolf waarschijnlijk geen duurzame oplossing zijn. Het gebied zal op redelijk korte termijn weer bezet worden door één of meer andere wolven. En GW1625m zal de problemen meenemen naar het nieuwe gebied als het verjagen al lukt.

Dan belanden wij bij de vragen die beantwoord moeten worden in punt 5: Afschot van een wolf. Dit is een moeilijke afweging. Het is van belang hiervoor een objectief en meetbaar afwegingskader te maken.

Het Gebiedsgericht preventieplan wolvenschade Veluwe zegt hierover (wat betreft aanvallen op gehouden vee) het volgende:

Afschot van een wolf is aan de orde indien effectief verjagen niet mogelijk is en de wolf problematisch gedrag vertoont of indien door het gedrag van de wolf een ongewenste situatie ontstaat die niet zonder afschot kan worden teruggedraaid.
Daarvan is bv. sprake als:

1. de wolf herhaaldelijk door preventieve maatregelen beschermd vee blijft aanvallen;

2. de wolf daarbij effectief aangebrachte afrastering weet te omzeilen, bijvoorbeeld door op een of andere wijze toch heeft aangeleerd te springen;
3. de wolf zich vestigt in een gebied met te weinig wilde prooidieren waardoor een grote druk ontstaat op andere voedselbronnen, waaronder landbouwhuisdieren, en het verjagen van de wolf niet lukt;

Punt 1:
GW1625m heeft herhaalde malen een 120 cm flexinet met voldoende spanning weten te omzeilen. Dit is gebeurd op een pilotbedrijf waar ervaringen worden opgedaan met dit type wolf werend raster. Diverse personen uit Wolvenplatform Limburg werken regelmatig bij het bedrijf mee bij het (ver)plaatsen van rasters. Zelf ben ik regelmatig op het bedrijf aanwezig om mee te werken en ervaringen uit te wisselen.
De eigenaar van het bedrijf is zeer zorgvuldig in het plaatsen en controleren van het raster. Hij is zeer open in zijn communicatie naar ons. Ik betreur het dat er geruchten circuleren dat de preventie in de pilotblokken niet op orde zou zijn. Dergelijke onterechte geruchten kunnen slechts leiden tot polarisatie tussen voor- en tegenstanders van de wolf. Het blijft belangrijk feiten en fictie van elkaar te scheiden.

In de aangehaalde escalatieladder wordt gesproken over “herhaaldelijk”. Is dit twee keer? Is dit tien keer. Dit punt dient meetbaar gemaakt te worden door concrete getallen te noemen. In Duitsland wordt in sommige deelstaten 25 stuks gehouden vee binnen een korte periode, of 35 stuks gehouden vee in totaal gehanteerd. Alleen vee dat afdoende beschermd is wordt meegeteld. Omdat er in Nederland nog geen minimum preventie is gedefinieerd kan dit criterium nog niet gebruikt worden.

Punt 2:
GW1625m heeft zowel beschermd als onbeschermd vee weten te doden. Hij is dus in staat om effectief aangebrachte afrastering te omzeilen. Op welke wijze hij dit doet is vooralsnog niet vastgesteld.

Punt 3:
GW1625m heeft gedurende zijn aanwezigheid in Nederland van een redelijk groot gebied gebruik gemaakt. In het gebied zijn veel wilde prooien aanwezig. “Te weinig wilde prooidieren” is wederom geen objectief begrip. Als je dit als afweging wil gebruiken moet je het meetbaar maken. In ieder geval worden er herhaaldelijk beschermde en niet beschermde gehouden dieren gedood. Bescherming is momenteel niet af te dwingen.

Samenvattend wil ik over de vraag wat een probleemwolf is het volgende opmerken:
Bij mijn weten beschikt alleen provincie Gelderland over een escalatieladder. Het is mij niet bekend wat daarvan momenteel precies de status is. Ik weet niet of het plan van de Gebiedscommissie preventie wolvenschade Gelderland ook bestuurlijk is vastgesteld.
Het plan uit 2020 dient echter in mijn optiek tenminste op punten concreter en meetbaar gemaakt te worden.

In Limburg hebben we nog geen escalatieladder. We hebben wel te maken met een provinciegrens overschrijdende wolf die tenminste probleemgedrag vertoont.
Meetbaar is in dit geval dat er bewezen is dat GW1625m tenminste 60 stuks gehouden vee heeft gedood. Waarschijnlijk is het werkelijke aantal tenminste 30% hoger.

Het volgende kan over GW1625m objectief vastgesteld worden

- De wolf heeft regelmatig beschermd en onbeschermd gehouden vee gedood.
- Preventieve maatregelen kunnen op zijn vroegst op 1 januari 2022 afgedwongen worden.
- De wolf heeft geleerd 120cm hoge elektrische rasters te overwinnen

De volgende feiten zijn aannemelijk

- Door de huidige status van preventie krijgt de wolf onvoldoende prikkels ander gedrag te gaan vertonen.
- Er zijn momenteel geen aanwijzingen dat GW1625m onderdeel uitmaakt van een roedel.
- Indien de wolf in de toekomst gaat paren is de kans groot dat hij het ongewenste gedrag over gaat brengen op zijn welpen.

Bovenstaande bewezen en aannemelijke feiten leiden bij mij tot de volgende overwegingen:

- GW1625m vertoont ongewenst gedrag door beschermd en onbeschermd vee te doden.
- Er is momenteel onvoldoende instrumentarium bij de betreffende wolf gedragswijziging tot stand te brengen.
- Het is onwenselijk dat de wolf zijn eigenschappen op potentiële welpen overbrengt.
- De wolf veroorzaakt een ernstige bedreiging voor het draagvlak voor de wolf in Nederland.
- Vooruitlopend op noodzakelijke objectieve maatstaven voor het benoemen van een probleemwolf dient GW1625m als probleemwolf te worden aangemerkt.

Als groot voorstander van complete natuur en dus voorstander van de wolf kan ik binnen de huidige omstandigheden helaas alleen tot de volgende conclusie komen: GW1625m dient aangemerkt te worden als niet meer te corrigeren probleemwolf met grote risico's voor gehouden vee en voor het draagvlak van de wolf in ons land. Door het traject dat nodig is voor afschot nu te starten en dat afschot zo snel mogelijk uit te voeren wordt voorkomen dat het gedrag over wordt gebracht op toekomstig nageslacht. Nu de wolf nog geen deel uitmaakt van een roedel is de kans dat bij uitvoering een verkeerde wolf wordt afgeschoten minimaal.

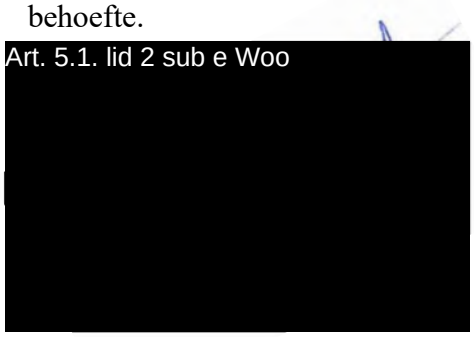
Ik realiseer me de praktische problemen die kunnen ontstaan als gevolg van het provinciegrens overschrijden territorium van GW1625m. De actuele bestuurlijke situatie in provincie Limburg zal een en ander niet gemakkelijker maken. Toch is een spoedig besluit noodzakelijk teneinde onnodig dierenleed bij gehouden vee en bij wolven te voorkomen.

Het moge duidelijk zijn dat naast het oplossen van het acute probleem meer structurele maatregelen noodzakelijk zijn.
Voor Limburg betekent dat dat er preventieve maatregelen nodig zijn in de hele provincie. Hiervoor is een goede (financiële) regeling noodzakelijk. Die zal deels moeten bestaan uit subsidie voor preventie. Er zal echter rekening gehouden moeten worden met meerwerk voor de herders. Hierbij dient ook rekening gehouden te worden met het vaststellen van vergoedingen voor terreinbeheer. Dierhouders hebben een wettelijke verplichting hun vee te beschermen. Als hun dit door ondersteuning mogelijk wordt gemaakt dient ook de branche zelf haar verantwoordelijkheid te nemen. Alleen in gezamenlijkheid kan een redelijk probleemloze samenleving met de wolf bereikt worden. Onze inzet in preventie bepaald in grote mate de hoeveelheid te verwachten probleemwolven!
Zonder adequate preventie zal het aantal probleemwolven snel toenemen.

Met de situatie in Noord-Brabant ben ik iets minder bekend. Maar met bewezen en mogelijke aanvallen op gehouden dieren in o.a. Dinteloord, Heeze, Hedikhuizen, Helenaveen. Leende, Made, Oss en Someren lijkt ook het grootste gedeelte van deze provincie onder invloedsfeer van de wolf te vallen.

Er dient nagedacht te worden hoe de toekomst met de wolf er uit dient te zien.
In het huidige systeem moet in voorkomende gevallen elke keer opnieuw worden vastgesteld of de wolf de veroorzaker was van het verlies van gehouden vee. Dit heeft hoge onderzoekskosten tot gevolg. Bovendien is het voor de schapenhouders een hele rompslomp. Natuurlijk is in het huidige stadium het systematisch verzamelen van betrouwbare data wenselijk en waarschijnlijk zelfs noodzakelijk.
Na een aanloopperiode en het verder ontwikkelen van preventie, met wolf werende rasters en Kudde Beschermhonden, lijkt het mij minder bureaucratisch en kostenefficiënter iedere schapen- en/of geitenhouder een vast bedrag voor preventie per dier en per jaar uit te keren. Preventie is dan vervolgens de wettelijke en financiële verantwoordelijkheid van de dierhouder. Voor gehouden diersoorten die slechts incidenteel slachtoffer worden van wolven zou de huidige regeling in een of andere vorm kunnen worden voortgezet.

Ik hoop dat u de inhoud van deze brief mee wilt nemen in uw advisering en uw besluitvorming. Ik wens u veel wijsheid en daadkracht op weg naar een probleemarme samenleving tussen mens en wolf. De veehouders en onze natuur hebben daaraan dringend behoefte.

BIJLAGE

De gegevens uit de tabel: Wolvendata alle meldingen 26 april 2021; BIJ12.
Hieruit zijn de onderstaande data gedestilleerd waarvoor GW1625m verantwoordelijk is of waarschijnlijk verantwoordelijk is.

Datum melding	Locatie aanva	Provincie	Prooidier	Aantal	Diersoort	Individu	Getaxeerd schadebedrag in € (incl. veearts/rendac)
11-2-2020	Well	Limburg	Scha(a)p(en)	3	wolf	GW1625m	€ 646,86
24-2-2020	Boekel	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 322,28
2-3-2020	Made	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 313,07
28-3-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	6	wolf	GW1625m	€ 1.074,88
2-4-2020	Nederweert	Limburg	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 299,02
13-4-2020	Sterksel	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 200,00
19-4-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	3	wolf	GW1625m	€ 774,88
23-4-2020	Nederweert	Limburg	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 225,00
23-4-2020	Someren	Noord-Brabant	Schotse Hooglander	1	wolf	GW1625m	
1-5-2020	Sterksel	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	2	wolf	onbekend	€ 452,64
2-5-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 249,88
15-5-2020	Lierop	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 416,61
26-5-2020	Sterksel	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 845,22
2-6-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	2	wolf	GW1625m	€ 385,71
9-6-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 485,70
13-6-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	4	wolf	GW1625m	€ 1.044,03
21-6-2020	Maarheeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	2	wolf	GW1625m	€ 331,54
27-6-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	2	wolf	GW1625m	€ 639,87
13-7-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	4	wolf	onbekend	€ 810,71
16-7-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 249,16
28-7-2020	Maarheeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	2	wolf	onbekend	€ 200,00
1-8-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	2	wolf	GW1625m	€ 229,51
3-8-2020	Maarheeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 102,38
7-8-2020	Maarheeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	0	wolf	onbekend	€ 121,04
10-8-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	2	wolf	onbekend	€ 632,95
15-8-2020	Sterksel	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 633,43
25-8-2020	Mierlo	Noord-Brabant	Kalf	1	wolf	GW1625m	€ 75,38
30-8-2020	Sterksel	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 716,64
1-9-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 202,38
14-9-2020	Someren	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	3	wolf	GW1625m	€ 545,44
17-9-2020	Lierop	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 206,54
17-10-2020	Weert	Limburg	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 151,54
19-10-2020	Someren	Noord-Brabant	Kalf	1	wolf	GW1625m	€ 190,38
19-10-2020	Someren	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 211,54
27-10-2020	Waalre	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 236,07
17-11-2020	Sterksel	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 181,54
28-11-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 455,70
30-11-2020	Lierop	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	2	wolf	GW1625m	€ 534,16
6-12-2020	Lierop	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 231,54
8-12-2020	Lierop	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 394,51
11-12-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	onbekend	€ 267,38
16-12-2020	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	2	wolf	GW1625m	€ 697,25
17-12-2020	Waalre	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	€ 918,21
10-1-2021	Leende	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf	GW1625m	
13-1-2021	Sterksel	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	2	wolf	onbekend	€ 517,60
21-1-2021	Nederweert	Limburg	Scha(a)p(en)	2	wolf	GW1625m	€ 482,88
29-1-2021	Nederweert	Limburg	Scha(a)p(en)	2	wolf	onbekend	€ 519,87
6-2-2021	Nederweert	Limburg	Damherten	3	wolf		
22-2-2021	Nederweert	Limburg	Damherten	1	nog niet bekend		
23-2-2021	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf		
10-3-2021	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	wolf		
9-4-2021	Nederweert	Limburg	Scha(a)p(en)	1	nog niet bekend		
23-4-2021	Heeze	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	3	nog niet bekend		
25-4-2021	Nederweert	Limburg	Scha(a)p(en)	1	nog niet bekend		

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>
Verzonden: donderdag 13 mei 2021 10:48
Aan: Betty Stikkers
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @IAE.nl
Onderwerp: Re: spoed-bijeenkomst wolvenplatform Limburg

Dag,
Wat ik nog aan onderstaande mailwisseling wil toevoegen, is dat dit niet de eerste probleemwolf in Nederland is. De wolf die in Heusden en België teveel landbouwhuisdieren heeft gedood en naderhand in Frankrijk is doodgeschoten (Billy) was ook een probleemwolf. Toen ik op basis van zijn gedrag in de Betuwe en Heusden de escalatieladder wilde inroepen om te komen tot maatregelen tegen deze wolf, bleek dat de escalatieladder voor meerdere uitleg vatbaar is. Het is toen niet gelukt om maatregelen tegen deze wolf te nemen. Het probleem heeft voortgeduurd totdat de Fransen het opgelost hebben. Kennelijk is hun escalatieladder korter en/of duidelijker.
Daarom ben ik het helemaal met Art. 5.1. lid ens: we hebben gesteld dat als de schapenhouder er een afrastering van 120cm hoog omheen heeft staan met stroom erop, dan heeft de schapenhouder het maximale gedaan. Springt de wolf daar overheen, dan is het een probleemwolf, die verkeerd gedrag heeft aangeleerd.

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo vakgroep schapenhouderij LTO Nedrland

Op do 13 mei 2021 om 10:34 schreef Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @icloud.com>:

> Ter informatie.
> Groet Art.
>
> Grotestraat 2
> 5394 LG Oijen
> Netherlands
> Tel: 0031 (0) Art. 5.1. lid
> Mob: 0031 (0) 6 Art. 5.1.
>
> www.fairisle.nl
>
> Begin doorgestuurd bericht:
>
> **Van:** Art. 5.1. lid 2 sub e @gcsix.nl>
> **Onderwerp: Antw: spoed-bijeenkomst wolvenplatform Limburg**
> **Datum:** 13 mei 2021 om 10:29:00 CEST
> **Aan:** Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @icloud.com>
>
> Beste Art.
>
> Ter info.
>
> Het gaat om het verzamelen van voldoende bewijsmateriaal zodat een eventuele besluit om deze wolf als probleemwolf aan te wijzen bij de rechter stand houdt.
> Waar wij absoluut op tegen zijn is dat er eerst een wapenwedloop moet worden doorlopen: extra draad erboven, extra draad ervoor, etc.
> We hebben onze nek uitgestoken voor de BIJ12 norm en dat is het dan ook. Eerlijk voor de wolf en eerlijk voor de schapenhouder.
>
> Gisteravond heb ik Art. 5.1. lid gesproken. Hij is een zelfstandig ecoloog en houdt zich al bezig met wolven sinds de komst van de eerste wolven begin jaren 90 in Duitsland.
> Hij is een fanatiek wolvenliefhebber maar staat er nuchter in, heeft goed oog voor de problematiek bij de schapenhouders en begrijpt heel goed dat om de populatie wolven in stand te houden je soms afscheid moet nemen van een individuele wolf.
> Art. heeft persoonlijk de afrastering bij Art. gezien en is tot de conclusie gekomen dat er niets aan mankeerde.
> ik heb hem gevraagd hoe hij in het wolvenplatform Limburg terecht is gekomen (hij zit er niet namens een organisatie) Het was een soort 'Omzigt ministerpost'.
> Hij is inmiddels uit onvrede over de houding van de provincie Limburg uit het wolvenplatform Limburg gestapt.
> Zij advies is helder.
>
> Art. 5.1. lid gaat eerst nog het e.e.a. navragen. Zonodig stuurt het Platform KSG een brief naar de provincies Limburg en Noord-Brabant.
>
> Het is de bedoeling dat de ervaringen met deze wolf worden verwerkt in het nieuwe wolvendraaiboek. Dat moet binnen het LOW worden geregeld.
>
> Met vriendelijke groet,
> Art.
>
> -------- Doorgestuurd bericht --------
>
> **Onderwerp:**Re: spoed-bijeenkomst wolvenplatform Limburg
> **Datum:**Wed, 12 May 2021 19:19:52 +0200
> **Van:** Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @planet.nl>
> **Aan:** Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zuyderland.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e @gcsix.nl>
> **CC:** Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @maastricht.nl>, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com>
>
> hallo Art. 5.1. lid 2 sub e
>
> @ Art. 5.1. lid 2 sub en ik hebben eerder vandaag contact gehad. We waren even bang dat er nieuwe, verdergaande, normen worden gesteld aan wolfwerende afrasteringen. Want: eerst extra stappen te zetten door de schapenhouder in de zin van extra stroomdraden en kuddehonden en zelfs verjagen net rubberkogels: pas dan wordt de hele escalatieladder geacht te zijn doorlopen zo lijkt het. Je kunt de individuele wolf “leren” dat-ie op die specifieke plek bot vangt, maar als-ie eenmaal geleerd heeft onder of over de wolfwerende afrastering heen te gaan, doet-ie dat op een andere plek weer.
> schapenhouders kunnen moeilijk een hele vesting bouwen om hun schapen. Er is een norm - de BIJ 12 norm - die aangeeft wat van schapenhouders wordt verwacht als zij hun schapen willen beschermen. Als zij zich aan die norm houden, kunnen ze subsidie krijgen (en schadevergoeding als hun schapen onverhoopt toch door een wolf worden aangevallen).

De situatie die zich nu voordoet, lijkt duidelijk te wijzen op een individuele probleemwolf. De schapenhouders heeft alles wat verwacht wordt gedaan, maar de wolf ziet toch kans om “binnen” te komen. De pilot met de camera,s was dan ook bedoeld om te leren: hoe kan de wolf toch binnen komen? En om maatregelen tegen de probleemwolf te kunnen onderbouwen. Zo heb ik dat gisteren ook met de organisator gecommuniceerd.
De angst was dat er nu mogelijk een advies gaat naar de provincie om schapenhouders te dwingen om nog verdergaande maatregelen te treffen. Terwijl het een onderbouwing moet zijn om deze probleemwolf te kunnen aanpakken (lees: afschieten).

@Art. 5.1. ik heb Art. 5.1. lid 2 sub nog niet kunnen spreken maar wel Art. 5.1. lid van natuur en landschap, de initiatiefnemer van het ingelaste overleg gisteren.
Zij gaf aan dat de uitkomst van het besprokene inderdaad is in de lijn zoals hierboven omschreven. Het is niet de bedoeling dat er nu al een “advies” komt van het overlegplatform aan de provincie. En als dat al zo zou zijn, dan gaat dat niet buiten de deelnemers van het overlegplatform om. Ik heb uitgelegd hoe we hier als Platform KSG in zitten. We krijgen (snel) een verslag van de bijeenkomst.

ik stel voor dat we dit even afwachten en dan zonodig reageren, maar ik heb na mijn gesprek met Art. de indruk dat we Art. 5.1. lid 2 sub e en ik) wel op dezelfde lijn zitten.
Art. we kunnen het verslag sowieso aangrijpen om de visie van het Platform neer te leggen, dat kan nooit kwaad.

Groetjes
Art.

Verstuurd vanaf mijn iPad

Op 12 mei 2021 om 09:57 heeft Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zuyderland.nl> het volgende geschreven:

Beste Art. 5.1. lid 2 sub

Gisterenavond heb ik het spoedoverleg van het wolvenplatvorm digitaal bijgewoond. Hoewel het advies in de brief van Art. 5.1. lid van deze probleem wolf afschieten is, is de procesgang in deze casus, anders ingericht. Dit heeft te maken met het juridisch aspect. Indien het platvorm van Brabant en Limburg nu zouden adviseren voor afschot (advies aan de provinciale staten van beide provincies) zal het in de rechtbank niet halen. Om goed beslagen ten ijs te komen is een zorgvuldige manier om de escalatieladder volledig te doorlopen. Het is de eerste wolf in Nederland die zulk gedrag vertoond. Ook in Duitsland zijn ze nog niet zo ver om de eerste ‘probleem wolf’ af te schieten na zorgvuldig onderzoek.

Wat is er gisteren afgesproken (globale samenvatting):
De escalatie ladder wordt volledig afgewerkt voor deze specifieke wolf in om hem het gedrag af te leren.

- Er worden meerdere camera’s ingezet bij 2 kuddes (Art. in Limburg en Art. in Brabant). Doel: Is deze wolf een ‘springer of een kruiper’? Hoe komt deze wolf binnen in de flexnet kraal?
- Extra draad plaatsen buiten het flexnet op lage hoogte (met stroom)
- Extra draad plaatsen bovenop het flexnet (met stroom z.g.n. turbo fladdering draad)
- Er wordt gekeken of er in de beschermde kraal kudde bewakingshonden ingezet kunnen worden. Dit is onzeker omdat deze honden uit het buitenland moeten komen
- Verjagen met rubberen kogels

  Als al deze stappen zijn onderzocht en de probleemwolf blijft dit gedrag vertonen dan kan het advies worden afgegeven naar de provinciale staten om naar de rechtbank te gaan. Doel: afschot van deze probleem wolf.

  Met dit traject wordt er risico gelopen. Als deze wolf een roedel start kan hij de negatieve eigenschappen doorgeven aan zijn jonge wolven. Deze kans is vrij groot.
  Omdat ik beroepsmatig veel met risico management moet werken is de hier boven beschreven procesgang een betere optie dan nu direct te pleiten voor afschot. Er bestaat een zeer groot risico dat de rechtbank dit advies niet overneemt of in zijn geheel verwerpt. Dan zal alsnog deze escalatie ladder afgewerkt moeten worden. Let op: dit is het beste van 2 opties.

  Dit advies wordt voorgedragen aan de provinciale staten van Limburg.

  Mvg
  Art. 5.1. lid 2 sub e
  Voorzitter OMs

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @gcsix.nl>
Verzonden: dinsdag 11 mei 2021 15:59
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @planet.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zuyderland.nl>
Onderwerp: Re: FW: spoed-bijeenkomst wolvenplatform Limburg

Beste Art.

Wat een toestand bij jullie ..
Inderdaad, het Platform KSG heeft geen geld voor beveiligingscamera's.

Goed dat dit wordt opgepakt.

Het is belangrijk dat de schapenhouders vertrouwen houden.
De wolfwerende maatregelen volgens de BIJ12 norm werken afdoende en als een wolf deze herhaaldelijk weet te overwinnen dan wordt deze wolf aangemerkt als probleemwolf en vervolgens afgeschoten, zoals vastgelegd in de escalatieladder.
Het mag geen wapenwedloop worden: hoger hek, kuddebewakingshonden erbij, nachtbewaking door mensen, etc.

Veel succes en graag word ik op de hoogte gehouden.
Wat hier gebeurt heeft landelijke betekenis.

Met vriendelijke groet,
Art.

Op 11-05-2021 om 13:13 schreef Art. 5.1. lid 2

Hallo Art. 5.1. lid 2 sub e

Zie onderstaande. De problematiek spreekt voor zich. De tijd was te kort (ik zag deze ook vanmorgen pas) om verder onderling kort te sluiten. Kun jij wel Art. 5.1. ? Zou jij me dan willen bijpraten?
Ik kan me voorstellen dat de bestuurlijke situatie rond de provincie en IKL nog voor meer “hobbels” gaat zorgen dus laten we hopen daar snel een oplossing in komt.

Groetjes
Art.

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: maandag 10 mei 2021 08:38
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @limburgs-landschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub @staatsbosbeheer.nl>Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @fbelimburg.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @prvlimburg.nl)
Art. 5.1. lid 2 @prvlimburg.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub @gmail.com; Art. 5.1. lid @ark.eu; Art. 5.1. lid @hotmail.com; Art. 5.1. @gmail.comArt. 5.1. lid 2 @lltb.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e @hotmail.com; Art. 5.1. lid 2 sub@hetnet.nl; Art. @schapencentrummaasenwaal.nl; Art. 5.1. lid 2@jagersvereniging.nl; Art. 5.1. @wassum.nl;gitta.backer@planet.nl; PArt. 5.1. lid 2 @ikl-limburg.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ikl-limburg.nl>; Art. 5.1. lid 2 @Natuurmonumenten.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @natuurmonumenten.nl>
Onderwerp: financiële bijdrage voor beeldmateriaal gedrag wolf Nederweert aub+wolvenplatform Limburg
Urgentie: Hoog

Dag beste collega’s van Staatsbosbeheer, Limburgs Landschap en de FBE

Ik mail jullie omdat we samen in het wolvenplatform zitten. Ik ben zelf ook als vrijwilligster ook actief in het afrastingsproject. Zoals je misschien al ter oren is gekomen blijven er slachtoffers vallen in de schaapskudde bij Art. 5.1. lid 2 sub e Tot nu toe is er DNA aangetroffen van hetzelfde dier, van de laatste 5 moeten we nog resultaat afwachten maar de kans is groot dat het weer om hetzelfde dier gaat. Ondanks het goed opgestelde en voldoende stroomdragend wolfwerend raster kan hij dus bij de schapen. Springt hij of kruipt hij? Dit willen we op beeld vastleggen om zo snel meer over de wolf te leren. Dit inzicht bepaalde namelijk welke oplossingen er zijn en dus ook de verder toekomst en draagvlak voor de wolf in Nederland. Vrijwilligers hebben al 3,5 nacht bij de schapen gezeten met een warmtebeeldcamera om een eventuele aanval te filmen, helaas zonder succes.

Er zijn andere oplossingen maar we hebben echter een financieel probleem. Zoals jullie weten zit IKL is een lastig parket en ook provincie Limburg kan niet zomaar subsidie uitkeren zonder bestuur. Omdat snelheid nu belangrijk is zijn we rond aan het vragen bij verschillende organisaties voor financiële middelen. LLTB heeft 1000 euro toegezegd (die ze dan wel met terugwerkend kracht bij de provincie willen verhalen), de schaaphoudersvereniging, Natuurmonumenten (500 euro), en ook een crowdfunding van overige schapenhouders hebben in totaal een bedrag van om en bij 3000 euro opgeleverd. Dit geld zal ingezet worden om een BouWatch camera te installeren om de resterende kudde in het gebied te “bewaken” en het gedrag van de wolf te filmen. Dode hoeken en mogelijke toegangspaden worden voorzien van cameravallen die deels ook nog aangeschaft moeten worden. De BouWatch kost 1000 euro per 2 weken en 2 goede cameravallen kosten 500 euro.
Belangrijk is dat we leren van deze wolf om de wolf in Nederland toekomst te kunnen geven.

Het verzoek is nu aan jullie of jullie ook bereid zijn een bijdrage namens jullie organisatie te willen doen.
Praktisch gezien hebben we geen partij die het geld beheerd dus er zal verzocht worden rechtstreeks bv een factuur te betalen voor de huur. Daar vinden we vast wel een slimme constructie voor en misschien is een partij wel bereid als tussenpartij tijdelijk te functioneren tot het project weer normaal kan functioneren.

Verder denk ik ook dat het belangrijk is dat het wolvenplatform snel bij elkaar komt en ook afstemming zoekt het met het wolvenfplatform van Brabant om advies te verlenen inzake deze “speciale” wolf. Omdat ook Ines is aangesteld vanuit het IKL project wil ik wel even haar vervangen om dit overleg te organiseren mocht dit nodig zijn.
Ik verneem het graag van jullie.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Ecoloog Limburg
23110 Natuur En Landschap

Venboordstraat 6
6005 PJ Swartbroek (Weert)
06Art. 5.1.

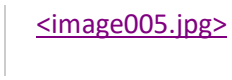
www.natuurmonumenten.nl
<image001.png>

<image002.png>

<image003.png>

Ga voor groei!
Doe mee en ga naar natuurmonumenten.nl/gavoorgroei of OERRR.nl/ikhartjenatuur

<image004.png>

Disclaimer

Dit bericht is geprivilegieerd en kan vertrouwelijke informatie bevatten. Aan dit bericht kunnen geen rechten worden ontleend. Het bericht is alleen bestemd voor de geadresseerde. Indien dit bericht niet voor u is bestemd, verzoeken wij u dit onmiddellijk aan ons te melden en de inhoud van dit bericht te vernietigen.

--
Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Woolsofholland Originals
info@woolsofhollandwinkel.com
www.woolsofhollandwinkel.com
(+31)6 Art. 5.1.
Boerderijwinkel: De Omloop 10
Open op do, vr, za van 13-16 uur
VERPLICHT reserveren via app of mobiel
graag een mondkapje en alleen pin
alleen pin! alleen op afspraak

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>
Verzonden: maandag 17 mei 2021 12:48
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: Re: Aangepaste begroting voor 2 kuddewaakhondteams in Brabant
Bijlagen: Begroting Brabant 17-5-2021, voorstel 3 direct inzetbare kuddewaakhondenteams en fladry.xlsx

Hoi Art.

Ik heb de begroting met Art. 5.1. lid 2 doorgesproken. We zien ruimte om tevens een proef te doen met een veilige nachtkraal door turbofladry (=electrische fladry) te combineren met bestaande hekwerken, zoals een 90cm hek of een van 120 cm waar nu de wolf nog overheen of onderdoor gaat. Daarnaast zijn deze turbofladry wellicht goed inzetbaar als tijdelijke maatregel bij een zwervende wolf en is ervaring opdoen een eerste stap daarvoor. Het totaalbedrag blijft daarbij onder de € 50.000,- ex. BTW.

Vriendelijke groet,
Art.

Aanjagers van wilde natuur.

Art. 5.1. lid 2 sub

@ark.eu

Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen

www.ark.eu

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

Blijf op de hoogte van het laatste natuurnieuws en leuke activiteiten met onze nieuwsbrieven. Meld je aan op www.ark.eu/nieuwsbrief.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>
Verzonden: vrijdag 14 mei 2021 09:41
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com>; info van Bommel-faunawerk <info@vanbommel-faunawerk.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: Aangepaste begroting voor 2 kuddewaakhondteams in Brabant

Dag Art.

Dank je voor de aangepaste begroting tbv aanschaf 4 KBH.
Ik ga de begroting intern bespreken met onze financieel deskundige.

Waar we nog geen zicht op hebben is of en welke schapenhouders de KBH willen plaatsen. Kan je hier al iets over zeggen?
Het heeft m.i. de voorkeur om te richten op de meest prioritaire locaties, daar waar er nu frequent wolven aanvallen plaatsvinden. Uiteraard zijn we daarbij afhankelijk van de medewerking van de schapenhouders. Maar als de inzet van KBH direct leidt tot minder schade, pleit dit voor de inzet en draagt het bij aan een breder draagvlak.

Verder heb ik contact gehad met SBB, die staan er positief in en willen meewerken aan KBH op de Strabrechtse heide.
Wel zullen we nader moeten afstemmen over randvoorwaarden. SBB en provincie vinden het belangrijk dat de KBH goed gesocialiseerd zijn en geen problemen veroorzaken. Hiervoor plannen we volgende week een overleg met Art. 5.1. lid 2

Groet

Art. 5.1. lid 2 | Adviseur Natuurbescherming en fauna, secretaris wolvencommissie | 06-Art. 5.1. |
Art. @Brabant.nl | Wolf@Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 's-Hertogenbosch | www.Brabant.nl |

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @ark.eu>
Verzonden: donderdag 13 mei 2021 08:07
Aan: R Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com>; info van Bommel-faunawerk <info@vanbommel-faunawerk.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>
Onderwerp: Aangepaste begroting voor 2 kuddewaakhondteams in Brabant

Hoi Art. Art. 5.1. lid 2

Zoals beloofd mijn voorzet voor een aangepaste begroting om op korte termijn 2 goed inzetbare kuddewaakhondteams voor Brabant in te kunnen zetten. Dit gezien de grote behoefte hieraan in het Brabants/Limburgse grensgebied ten zuiden van Eindhoven.

Ik heb de prijs voor de waakhonden verhoogd, omdat er nu niet alleen jonge honden aangekocht moeten worden, maar (ook/juist) ervaren honden. Er is nu € 9400,- beschikbaar voor de aanschaf van 4 honden die direct inzetbaar zijn om een kudde te verdedigen en tevens goed om kunnen gaan met de doorsnee Nederlandse recreant. @Art. 5.1. lid 2 is dat voldoende?

Om hiervoor ruimte in de begroting te maken is de eindworkshop verdwenen uit de begroting. Het succes van de kuddewaakhonden vertelt zichzelf door.

Daarnaast hebben we nog steeds de ambitie om ook met de eerder begrote innovatieve nachtkraal aan de slag te gaan. Dit past nu niet meer in de begroting en willen we derhalve graag separaat aanvragen.

Vriendelijke groet,
Art.

Aanjagers van wilde natuur.

Art. 5.1. lid 2

[redacted]@ark.eu

Molenveldlaan 43
6523 RJ Nijmegen

www.ark.eu

Het werk van ARK wordt mede mogelijk gemaakt door de Nationale Postcode Loterij.

Blijf op de hoogte van het laatste natuurnieuws en leuke activiteiten met onze nieuwsbrieven. Meld je aan op www.ark.eu/nieuwsbrief.

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 175

Begroting Brabant 17-5-2021, voorstel 3 direct inzetbare kuddebewaakhondenteams en fladry

Waakhond Brabant

Begroting 3 keer direct inzetbare kuddewaakhondteams + fladry

	Uren	ARK	Art.	Uren	ARK	Art.	Uren	VBF/CE		Kapitaalkosten *	Nieuwe begroting
Nachtkraal											
Organisatie		€	-		€	-					
Materiaal fladry (1.000 m)		€	-		€	-					
Materiaal paaltjes (1.000 m)		€	-		€	-					
Plaatsing raster		€	-		€	-					
Verhoogde inzet schaaphouder		€	-		€	-					
Onvoorzien											
eindrapport & communicatie		€	-		€	-					
Kuddewaakhonden											
Projectleiding											
Overleg opdrachtgever											
Werven schaapherder											
Afstemmen met betrokken partijen		€	-		€	-					
informatieborden											
Materiaal raster					kosten schapenhouder						
Plaatsing raster					kosten schapenhouder						
Aanschaf 4 kuddewaakhonden											
Begeleiding en implementatie											
Verhoogde inzet schaaphouder		€	-		€	-				€	kosten schapenhouder
Nazorg inzet kuddewaakhonden		€	-		€	-					
Reis- en overige kosten		€	-		€	-				€	
Onvoorzien		€	-		€	-				€	
eindrapport & communicatie		€	-		€	-					
		€	4.960,00	640	€	27.520,00			€	16.858,33	€ 49.978,33 excl. btw
		€	1.041,60		€	134,40			€	5.779,20	€ - btw (21%)
		€	6.001,60		€	774,40			€	33.299,20	€ 16.858,33 € 56.933,53 incl. btw

maximum = 50.000 excl. btw

Euro

cl btw en verzendkosten per 40 stuks.

* incl. btw

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: dinsdag 18 mei 2021 14:10
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: hoeden in weekend

Art.

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Ik heb zijn vervanger gebeld. Even afwachten nog.

Groeten Art.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e
Verzonden: maandag 17 mei 2021 18:02
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: hoeden in weekend

Hallo Art.

Ik heb niets meer vernomen.
Zie mijn gestuurde mail (bijgevoegd) aan Art. nav zijn vraag.
Wellicht kan Art. 5.1. lid 2 sub e Woo bellen.

Groet,
Art.

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 17 mei 2021 16:15
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: hoeden in weekend

Beste allen,

Ik ben benieuwd of de provincie inmiddels een besluit heeft genomen. Is dit al duidelijk?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e
Verzonden: donderdag 22 april 2021 16:05
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: hoeden in weekend

Ter info.

Wijzigingsverzoek is zojuist ontvangen door de provincie en wordt dus in behandeling genomen. Gezien we het gisteren voorbesproken hebben verwacht ik op korte termijn reactie. Dat kan bij de provincie soms nog steeds enkele weken zijn. Dus nog even afwachten.

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 22 april 2021 11:35
Aan Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e taatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: hoeden in weekend

Hoi Art.

Het lukte me net niet je telefonisch te bereiken.

Vanmorgen hebben Art. 5.1. lid 2 en ik het voorstel aan de provincie nog iets aangescherpt. Art. dient deze bij de provincie in. We verwachten op korte termijn een positief antwoord. Aangezien we nog geen definitief akkoord hebben, kunnen we dit ook nog niet aan Art. laten weten. Ik heb hem ook zojuist gebeld en onderstaande mail gestuurd.

Art. zal jou op de hoogte houden over de aanvraag bij de provincie. Na een definitieve reactie van de provincie kun je met Art. het antwoord richting Art. afstemmen. Als de provincie positief reageert op ons voorstel dan kan een inkooporder met de door Art. genoemde voorwaarden vanuit de PAS aangemaakt worden.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2 @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 22 april 2021 11:29
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wassum.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: hoeden in weekend

Hallo Art.,

Zoals zojuist telefonisch besproken hebben wij geen budget om de kosten voor twee extra dagen hoeden volledig te financieren.

Deze week heeft Staatsbosbeheer de situatie voorgelegd aan de provincie met daarbij de vraag of zij deze kosten wel kunnen financieren. Het goede nieuws is dat zij het voorstel niet bij voorbaat van tafel hebben geveegd en ons verzoek in behandeling nemen. Helaas heb ik je hiermee nog geen volledige duidelijkheid kunnen geven. Vanaf morgen ben ik op vakantie. Hopelijk krijgen we op korte termijn positief bericht van de provincie. Mocht dit tijdens mijn vakantie zijn, dan zal Art. jou hierover informeren.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2 @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: zaterdag 17 april 2021 13:52
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wassum.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: hoeden in weekend

Hallo Art.

Wij voelen zeker ook de urgentie. Weet dat ik volop de mogelijkheden met diverse collega's aan het verkennen ben, maar ben je ook bewust dat onze budgetten beperkt zijn en veelal gelabeld. Ik verwacht je volgende week een concreet antwoord op je vraag te kunnen geven.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.

E Art. 5.1. @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @wassum.nl]
Verzonden: vrijdag 16 april 2021 09:27
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: hoeden in weekend

Hallo Art.

Wachten voor overleg tot eind mei bij een actueel probleem lijkt me toch enigszins vreemd.
Ik moet nu 2 kuddes 7 dagen hoeden om de wolf voor te blijven. Bij één kudde zijn we al een maand zo bezig. De andere vanaf deze week.

Op 26 januari heb ik op verzoek van Art. erekend wat mijn meer kosten zijn bij 7 dagen hoeden voor 2021. Ik weet niet of je deze berekening kent maar op de vraag of jullie de meerkosten kunnen dragen heb ik geen antwoord gehad behalve onlangs informeel van Art. 5.1. dat dat een probleem was.
Ik verwacht alleen maar een duidelijk antwoord. Zo ja probleem opgelost. Zo nee, hoe stellen jullie dan voor dat ik verder moet. De oude manier van werken met de schapen in de weekenden in de (wolven)flexinetten gaat echt niet meer. Arbeidstechnisch veel te zwaar en de wolf heeft er te weinig respect voor.

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: dinsdag 26 januari 2021 14:12
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: hoeden in weekend

Hallo Art.

In deze mail wil ik de extra kosten aangeven voor de aanpak van 7 dagen hoeden in de week in plaats van 5 dagen hoeden en 2 dagen flexinet begrazing. De inschrijving 2020 was gebaseerd op 5 dagen hoeden en 2 dagen flexinet begrazing. Het hoedtarief 2020 was Art. per dag en het grazen in flexinetten €Art. - per dag. Gaan we 7 dagen hoeden dan komen er per kuddes Art. 5.1. lid 2 sub f per week bij. We gaan uit van een

graasseizoen van 2 kuddes van 250 dagen = 500 dagen inzet. Dat zijn 71 weken in totaal inzet. De extra kosten zijn dus 71 x Art.

Alle bedragen zijn exclusief omzetbelasting.

Extra kosten 7 dagen hoeden van 2 kuddes			
Inzet in dagen	500	dagen	
Inzet in weken	71	weken	
Extra kosten per week	Art. 5.1. lid 2 sub f Woo		
Extra kosten totaal			
bedagen excl. BTW			

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: donderdag 20 mei 2021 17:12
Aan: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: RE: Input gevraagd voor Onderzoeksagenda BIJ12 faunazaken 2022-2023
Bijlagen: Onderzoeksvraagstukken faunabeheer tbv BIJ12.docx

Dag Art.

In de bijlage een lijstje dat ik samen met enkele collega's opstelde. Hoop dat je er wat aan hebt.
Mocht je nog vragen hebben dan hoor ik het graag.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl]
Verzonden: woensdag 5 mei 2021 15:58
Onderwerp: Input gevraagd voor Onderzoeksagenda BIJ12 faunazaken 2022-2023

Beste,

Wij willen hierbij de mogelijkheid bieden om onderzoeksonderwerpen aan te dragen voor de BIJ12 onderzoeksagenda 2022-2023.

BIJ12 hecht in de uitvoeringstaken binnen het faunabeleid veel waarde aan de ontwikkeling en toepassing van kennis via wetenschappelijk onderzoek en het bevorderen van voorlichting. Om de kennis rondom het faunabeheer, met name met betrekking tot het voorkomen en beperken van faunaschade en de gevolgen daarvan te vergroten laat BIJ12 onderzoeken uitvoeren en symposia organiseren. Hierbij hanteert BIJ12 een onderzoeksagenda die in samenspraak met de 12 provincies wordt opgesteld. De onderzoeksagenda voor de periode 2020-2021 is te raadplegen op de website van BIJ12.

Momenteel is de onderzoeksagenda voor de periode 2022-2023 in voorbereiding. De eerste stap hiervoor is het opstellen van een longlist met mogelijke onderzoeksonderwerpen. Wij willen hiervoor graag een beroep doen op jullie specifieke kennis en expertise. Onderzoeksonderwerpen die voor financiering vanuit BIJ12 in aanmerking komen richten zich in eerste instantie op faunaschadeproblematiek. Voor zover er overlap met die problematiek bestaat, kunnen ook onderwerpen die het raakvlak bestrijken met andere gerelateerde onderwerpen, zoals kringlooplandbouw, biodiversiteit, mens-dier interacties, klimaatadaptatie, energietransitie, etc. worden aangedragen. Als jullie onderwerpen of kennisvragen hebben waarvan jullie willen dat BIJ12 daar onderzoek naar uit laat voeren, dan verzoeken wij jullie hierbij deze aan ons kenbaar te maken, gebruikmakend van onderstaand format. Onderwerpen kunnen worden verstuurd naar Art. 5.1. lid 2 bij12.nl. Er is geen limiet aan het aantal onderwerpen dat aangedragen kan worden.

Na het samenstellen van de longlist zal BIJ12, samen met de Commissie Onderzoek en de betrokken medewerkers van de provincies een prioritering van onderzoeksonderwerpen maken, op basis waarvan de onderzoeksagenda wordt vastgesteld. Vervolgens worden onderzoeksvragen in de markt gezet, waarbij de geldende inkoopprocedures in acht worden genomen. We vragen in het huidig stadium dus nog niet om uitgewerkte onderzoeksvoorstellen of offertes in te dienen.

Onderwerpen kunnen worden aangedragen tot en met vrijdag 21 mei.

Voel u vrij deze mail binnen uw organisatie breder te delen.

Format
Onderwerp:

Context:

Korte probleemomschrijving:

Belangrijkste onderzoeksvra(a)g(en):

Meest relevante wetenschappelijke discipline (bijvoorbeeld: agronomie, dierecologie, gedragswetenschappen, communicatiewetenschappen):

Eventueel in te zetten onderzoeksmethode:

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Coördinator kennis en onderzoek Fauna

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl

T +31 (0)6 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl

BIJ12 Werkt voor provincies

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 177

Onderzoeksvraagstukken faunabeheer tbv BIJ12

Goudjakhals:

- Buiten reikwijdte verzoek

Wilde zwijnen

- Buiten reikwijdte verzoek
-

Exoten / wasbeer

- Buiten reikwijdte verzoek

Reeën

- Buiten reikwijdte verzoek
-
-

Grauwe gans/ganzen

- Buiten reikwijdte verzoek

Wolf

- nader uitzoeken hoever de beschermde status geldt en wat de exacte definitie van een probleem wolf is. Dit met het oog op toekomstige discussies over al dan niet doortrekkende dieren.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 27 mei 2021 08:15
Aan: Art. 5.1. lid @brabantslandschap.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub
Onderwerp: FW: agenda wolvencommissie 27 mei
Bijlagen: Voorstel aanpak probleemsituatie (002)Art docx; Preventieplan wolven-concept-1 (3).docx

Hallo Art. 5.1. lid 2 sub e ,

Hierbij nog een nazending. Hebben jullie inmiddels toegang tot de bestanden in Teams?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl]
Verzonden: woensdag 26 mei 2021 14:21
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @icloud.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @inter.nl.net>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zlto.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @faunabeheereenheid.info>; Art. 5.1. lid @zoogdiervereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vangeelconsultancy.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Heeze-Leende.nl>; Art. 5.1. lid 2 @gmail.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zoogdiervereniging.nl>; Art. @IAE.nl
Onderwerp: Re: agenda wolvencommissie 27 mei

Beste Cie-leden,

Aanvullend op de verzonden stukken,
stuur ik nog twee documenten voor de Wolvencommissie morgen.

- Eerste resultaten preventieplan, samengevoegd
- Aanpak probleemsituatie wolf De Groote Heide

Art. 5.1. wil jij ze ook in Teams plaatsen

Tot morgen
Art.

Art. 5.1. lid 2 | Adviseur Natuurbescherming, fauna, commissie Wolven | 06-Art. 5.1. | Art. @Brabant.nl | Wolf@Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 ’s-Hertogenbosch | www.Brabant.nl |

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Verzonden: donderdag 20 mei 2021 19:40:44
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@zoogdiervereniging.nl'
Onderwerp: agenda wolvencommissie 27 mei

Goedenavond,

Hierbij de agenda met bijlagen voor de Wolvencommissie van volgende week donderdag 27 mei.
De stukken staan ook in Teams in de map Vergaderstukken 27 mei.

Art. 5.1. lid 2 sub e , de tekstschrijfster is ook genodigd voor dit overleg.
Art. heeft laten weten dat hij alleen het eerste uur kan aansluiten.
Art. is volgende week met vakantie. In zijn plaats sluit Art. 5.1. lid 2 aan.

Fijn Pinksterweekend en tot volgende week

Met hartelijke groet,

Art. 5.1. lid 2

| programmaondersteuner Natuur (*niet aanwezig op vrijdag)* | 06-Art. 5.1. lid 2 sub e Wob@brabant.nl | Provincie Noord-Brabant | Postbus 90151 | 5200 MC 's-Hertogenbosch | www.brabant.nl | Bezoekadres: Brabantlaan 1 | 5216 TV 's-Hertogenbosch |

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC ’s-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

---

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 178

Voorstel aanpak probleemsituatie

Voorstel aanpak probleemsituatie, wolf De Groote heide, Noord-Brabant en Limburg

De mannelijke wolf van de Groote Heide heeft zich gevestigd in het grensgebied van Noord-Brabant en Limburg. Deze wolf heeft diverse malen schade veroorzaakt door het doden van schapen. Naar aanleiding van de vestiging, zijn in beide provincies preventieve maatregelen genomen door het plaatsen van stroomnetten van 1.20 meter hoog, e conform de normen genoemd in de Faunaschade-preventiekit. Ondanks deze maatregelen slaagt de wolf er in om in sommige situaties toch binnen de geplaatste afrastering te komen. Hoe de wolf dat precies doet, is vooralsnog niet duidelijk.

Wat weten we wel en niet
Er zijn verschillende situaties en omstandigheden waarbij er schade door de wolf is veroorzaakt. In enkele gevallen lagen na een aanval door de wolf, de stroomnetten plat en liepen er schapen buiten de afzetting. Mogelijkerwijs lukt het de wolf om de schapen op te drijven, waarbij de schapen het raster plat lopen. We hebben hier echter geen bewijs van. Op een andere locatie is gezien hoe honden onder het stroomraster door kropen. Na controle bleek de spanning op het raster voldoende (>4000 Volt). Mogelijk was de frequentie van stroompulsen te laag, in combinatie met een isolerende vacht (nekharen) kan een dier op het juiste moment tussen de stroompulsen door het raster passeren. In een ander geval, zijn er aanwijzingen dat de stroomnetten niet juist of niet sluitend genoeg stonden opgesteld. Hier is de aanleiding voor de schade i.c.m. een menselijke factor duidelijk aanwezig. De wolf kan immers vrij makkelijk de niet goed opgestelde rasters passeren om bij de schapen komen. Blijven de situaties over waarbij er geen enkele aanwijzing is hoe de wolf binnen het stroomraster is gekomen. Er is gespeculeerd dat de wolf heeft geleerd om over de rasters te springen, iets dat niet gebruikelijk is bij wolven. Zonder bewijzen kunnen we dit niet uitsluiten of bevestigen.

Aanpak
Het is hiermee nog niet duidelijk of er al sprake is van een probleemsituatie zoals beschreven staat in het Interprovinciaal Wolvenplan: “Wolf doodt herhaaldelijk goed beschermd vee en vindt steeds manieren om preventieve maatregelen te overwinnen”. Ongeacht of hiervan sprake is, is het van belang om vast te stellen hoe de wolf erin slaagt om binnen de afrastering te komen. Eerdere onderzoeken met enkel wildcamera’s hebben geen resultaten opgeleverd.
In Limburg hebben de schapenhouder, vrijwilligers en natuurbeheerders het initiatief genomen om op andere wijze camera-onderzoek in te zetten op de locatie waar de wolf er in is geslaagd om de afrastering binnen te komen. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van wildcamera’s in combinatie met een Bouwwatch-camera die het gehele perceel overziet. De provincie Limburg overweegt om de kosten van dit onderzoek over te nemen. Om deze methode breder in te zetten en de kansrijkdom om te achterhalen wat de wolf precies doet te vergroten, wil de provincie Brabant de inzet van Bouwwatch ook mogelijk maken. Op dit moment worden locaties en partijen verkend waar dat mogelijk is.

Dit onderzoek is van belang om de eerste stap van de escalatieladder in het interprovinciaal wolvenplan te kunnen uitvoeren: “Preventieve maatregelen zo mogelijk verbeteren”. Te denken valt aan de inzet van turbo-fladery (elektrische linten), een andere opstelling van de stroomnetten waardoor schapen de rasters niet meer plat lopen en de inzet van kuddewaakhonden. Voorgesteld wordt om dit projectmatig te organiseren en vanuit provincies bij te dragen aan de meerkosten die worden gemaakt door de deelnemende schapenhouders.
Voor de inzet is van kuddebewakingshonden is inmiddels in opdracht van provincie Brabant een pilot gestart door St. Ark Natuurontwikkeling en Canine efficiency. Zij gaan op zoek naar goed gesocialiseerde honden die na overleg met schapenhouders en terreinbeheerder worden ingezet in het gebied Strabrechtse heide, waar de wolf regelmatig schapen aanvalt binnen stroomrasters In Limburg loopt er al een project van dezelfde organisaties om kuddebewakingshonden in te zetten.

Escalatieladder
Voorgesteld wordt om parallel onderzoek te doen naar de mogelijkheden om de volgende stap in de escalatieladder te zetten, namelijk proberen om de wolf negatief te conditioneren op het doden van schapen. Hiervoor is onder meer het gebruik van rubberkogels genoemd. Of inzet hiervan kansrijk is staat niet op voorhand vast.
Het doden van de wolf, waar door een aantal betrokkenen om gevraagd wordt, is vooralsnog geen optie. De Wet natuurbescherming staat afwijking van het beschermingsregime enkel toe indien voldaan wordt is aan de cumulatieve vereisten in de Wet Natuurbescherming, waaronder de eis dat er geen afbreuk wordt gedaan aan het streven de populatie van de wolf in een gunstige staat van instandhouding te brengen. In het Interprovinciaal wolvenplan is daarom opgenomen dat doden afhankelijk is van de populatiestatus. Aangezien de populatie van de wolf in Nederland nog niet in een gunstige staat van instandhouding verkeert is doden om schade aan vee te voorkomen op dit moment niet aan de orde.

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 178

Preventieplan wolven-concept

SCHADEPREVENTIEPLAN WOLVEN IN BRABANT

INHOUD

Woord vooraf
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

1. Aanleiding
2. Achtergrond
3. Schadepreventieplan Groote Heide
   - Doel
   - Adviescommissie Preventie Wolvenschade
   - Werkwijze
4. Wettelijke kaders
   - Provinciale verantwoordelijkheid
   - Kansen en risico's
5. Reikwijdte/doel preventieplan
6. De Groote Heide: het leefgebied van de wolf
7. Preventieve maatregelen
8. Toepassing preventieve maatregelen
   - Specifieke eisen aan afrastering
   - Vergoedingen
9. Zwervende wolven
10. Communicatie en informatie
11. Monitoring en bijstellen

Bijlagen:

1 AANLEIDING

Art. 5.1.

In het voorjaar 2020 bezocht een zwervende wolf Noord-Brabant. Deze wolf leidde tot veel onrust in het gebied rondom Heusden. Het bezoek van deze wolf vormde de aanleiding tot het instellen van een platform met alle betrokken partijen. Inmiddels heeft een andere wolf zich gevestigd in het gebied De Groote Heide in Zuidoost-Brabant. Dat was aanleiding om het platform te formaliseren tot een adviescommissie. Gedeputeerde Staten (GS) van Noord-Brabant hebben de adviescommissie Preventie Wolvenschade op 8 december 2020 formeel benoemd.

Tegenstrijdige belangen

De wolf heeft internationaal een beschermde status en is in Nederland in 2014 aangewezen als beschermde inheemse diersoort. De wolf draagt bij aan de biodiversiteit in ons land. De reacties op de komst van de wolf zijn echter verdeeld: van enthousiasme tot ongerustheid. Er zijn schapen- en geitenhouders die schade ondervinden van de aanwezigheid van de wolf en bewoners maken zich zorgen. De commissie zoekt daarom naar oplossingen die de veehouders tegen de wolf beschermen en waarbij de inwoners zich goed voelen. Elies Lemkes-Straver, gedeputeerde voor Landbouw, Voedsel en Natuur bij de provincie Noord-Brabant zegt hierover: “De wolf heeft een positieve invloed op de biodiversiteit en is daar ook een wezenlijk onderdeel van. Er zijn echter ook veehouders die last hebben van de wolf en bewoners die ongerust zijn. Wij zijn er als provincie voor beide.” [of schrijft Elies Lemkes het voorwooord?]

Gevestigde en zwervende wolven

De adviescommissie richt zich zowel op de gevestigde als de zwervende wolven. Gevestigde wolven zijn wolven die al langer dan zes maanden in een gebied aanwezig zijn. Zwervende wolven zijn vaak jonge wolven die op zoek zijn naar een geschikt leefgebied. Met name deze laatste groep wolven zorgt voor problemen. Het is moeilijk om je hierop voor te bereiden, omdat ze vaak grote afstanden afleggen en onverwachts ergens op kunnen duiken.

Schadepreventieplan

Dit schadepreventieplan doet concrete aanbevelingen om in het aangewezen gebied waar de wolf zich gevestigd heeft maatregelen te treffen om schade zoveel mogelijk te voorkomen. Ook wordt er aandacht besteed aan het voorkomen van schade door zwervende en ‘doortrekkende’ wolven.

2 ACHTERGROND

Sinds de jaren negentig komt de wolf weer voor in Duitsland. In 2000 werden daar de eerste wolvenpups geboren en sindsdien is het leefgebied van de wolf in Duitsland uitgebreid. Vanaf 2015 zijn, na zo'n 140 jaar afwezigheid, ook in verschillende delen van ons land sporen van wolven gesignaleerd. In eerste instantie incidenteel en in latere jaren meer frequent. Sinds de zomer van 2017 bezoekt de ene na de andere rondzwervende jonge wolf ons land. Deze dieren zijn op zoek naar een eigen leefgebied en partner. Inmiddels hebben er zich ook weer wolven in Nederland gevestigd. Het eerste wolventerritorium bevindt zich sinds 2018 op de noordelijke Veluwe. Hier zijn in 2019 en 2020 inmiddels ook de eerste wolvenpups geboren. Inmiddels zijn er naast deze wolvenfamilie in de Veluwe nog vier andere wolventerritoria in Nederland. In deze territoria leeft, in tegenstelling tot de noordelijke Veluwe, slechts één wolf. Deze territoria liggen tussen Eindhoven en Weert (Groote Heide), het zuidwesten van de Veluwe, het midden van de Veluwe en in Drenthe. Ook vlak over de grens hebben zich inmiddels steeds meer wolven gevestigd, zoals in het Belgische Leopoldsburg en het Duitse Meppen. Ook op deze plaatsen zijn al jonge wolven geboren.

Interprovinciaal Wolvenplan

De verwachting dat de wolf zich weer definitief in ons land zou kunnen vestigen, was voor het Interprovinciaal Overleg (IPO) aanleiding om een Interprovinciaal Wolvenplan op te stellen. Dit plan is begin 2019 door het IPO-bestuur vastgesteld. Het plan is geschreven voor de provincies. Het geeft richting aan een gezamenlijke beleidsuitvoering van provinciale taken rondom de wolf.

3 SCHADEPREVENTIEPLAN

In het kader van financiële tegemoetkoming in schade van dierhouders, stelt het Interprovinciaal Wolvenplan voor om de komende jaren, tot 1 januari 2022, te gebruiken om dierhouders voor te bereiden op de komst van de wolf en om ervaring op te doen met gebiedsgerichte schadepreventieplannen. In dit kader heeft de adviescommissie Preventie Wolvenschade dit preventieplan opgesteld. Dit plan is een gebiedsgericht schadepreventieplan. Het richt zich specifiek op preventie van schade aan landbouwhuisdieren in het gebied dat GS voor de Groote Heide hebben aangewezen als gebied met een verhoogd risico op schade. Als in de toekomst de grenzen van het gebied op grond van waarnemingen wijzigen, dan is het plan ook van toepassing op het aangepaste gebied.

Doel

De adviescommissie heeft het voorliggende gebiedsgerichte schadepreventieplan voor de Groote Heide opgesteld [voor welk gebied van de Groote Heide geldt dit plan precies?]. Doel van het plan is het helpen voorkomen van schade door wolven bij landbouwhuisdieren doordat dierenhouders effectieve preventieve maatregelen nemen. Landbouwhuisdieren zijn bedrijfsmatig gehouden dieren, zoals runderen, varkens, schapen, kippen en geiten. De focus van het plan ligt in *eerste instantie op schapen en geiten.* Op basis van het preventieplan stellen GS de subsidieregeling vast. Hierin staan de concrete regels voor financiële bijdragen aan dierhouders voor het treffen van preventieve maatregelen.

Adviescommissie Preventie Wolvenschade

De adviescommissie Preventie Wolvenschade bestaat uit vertegenwoordigers vanuit de landbouw, schapenhouderij, natuurorganisaties, faunabeheer en gemeenten. Ook particuliere grondbezitters maken onderdeel van deze commissie uit. De adviescommissie heeft een onafhankelijke voorzitter. De commissie neemt geen standpunt in over de vraag of de komst van de wolf in Nederland en specifiek in Noord-Brabant wel of niet gewenst is.

De commissie richt zich in dit plan op maatregelen die eraan moeten bijdragen dat, in het aangewezen leefgebied op en rond de Groote Heide, schade van dierhouders wordt voorkomen. Voorkomen is altijd beter dan genezen. Preventieve maatregelen die met steun van de provincie worden genomen, kunnen de schade aan landbouwhuisdieren verkleinen en verdienen daarom de voorkeur boven vergoeding van schade achteraf.

Taken

De commissie heeft de volgende taken:

a) opstellen van een schadepreventieplan met daarin de te nemen beschermingsmaatregelen met betrekking tot de gevestigde wolf;
b) adviseren over de financiering van de in het schadepreventieplan opgenomen beschermingsmaatregelen;
c) adviseren over een goede voorbereiding op de komst van een zwervende wolf;
d) adviseren over de wijze waarop overleg en afstemming over de wolf in Noord-Brabant vorm gegeven kan worden, ook nadat de commissie haar werkzaamheden heeft beëindigd.

De commissie laat zich bij de uitvoering van haar taken adviseren door het overleg Wolf Groote Heide over de specifiek voor dat gebied te nemen beschermingsmaatregelen. De commissie zorgt ook voor verbinding en afstemming met het Landelijk Overleg Wolf (LOW), waar het Interprovinciaal

wolvenplan wordt geactualiseerd [zorgt LOW voor het actualiseren van het Interproviciaal Wolvenplan?].

Werkwijze

Om tot een preventieplan te komen, heeft de commissie sinds haar oprichting in december 2020, de volgende werkwijze gevolgd:

- de commissie (toen nog platform) heeft de werkgroep Heusden gevraagd om de situatie in het voorjaar van 2020 met de zwervende wolf in dat gebied te evalueren;
- er zijn afspraken gemaakt over de overlegstructuur op verschillende niveaus: lokaal overleg wolf Groote Heide, adviescommissie Preventie Wolvenschade Noord-Brabant, verbinding met het Landelijk Overleg Wolf (LOW).
- Etc..

Leeswijzer

Achteraf schrijven.

4. WETTELIJKE KADERS

Art.

De wolf is aangewezen als beschermde diersoort in het Verdrag van Bern en in Bijlage II en IV van de Europese Habitatrichtlijn. De wolf wordt ook internationaal beschermd door het Verdrag van Washington (CITES)[1] waarin bepalingen staan voor het vervoeren van dode of levende wolven of delen daarvan. In Nederland is de wolf in 2014 aangewezen als beschermde inheemse diersoort[2]. Het opzettelijk doden, vangen of verstoren van wolven is verboden op grond van artikelen 3.5 en 3.6 van de Wet natuurbescherming. Op grond van artikel 7.8 van de Wet natuurbescherming is de Nederlandse strafwet van toepassing op eenieder die zich in de exclusieve economische zone schuldig maakt aan overtreding van regels gesteld bij of krachtens de artikelen 3.5 en 3.6 van die wet.

Op grond van het Besluit houders van dieren, paragraaf 2, artikel 1.6 zijn dierenhouders zelf wettelijk verantwoordelijk voor het nemen van preventieve maatregelen om gehouden dieren zoals schapen, te beschermen tegen mogelijke roofdieren als de wolf.

De Wet natuurbescherming verlangt dat een grondgebruiker alles in het werk stelt om faunaschade te voorkomen of te beperken. Daarnaast bepaalt de wet dat het moet gaan om schade die niet tot het normale bedrijfsrisico en het normale maatschappelijke risico van de betrokkene behoort. Als de overheid de grondgebruiker echter beperkt in het adequaat voorkomen van schade - bijvoorbeeld vanwege de wens tot bescherming van bepaalde diersoorten - dan bepaalt de wet dat daar een redelijke tegemoetkoming van een deel van de schade tegenover moet staan. Er is dus een verband tussen de door de overheid toegestane maatregelen om adequaat schade te voorkomen en het deel van de schade dat de overheid vergoedt.

O.a. omgevingsvergunningen / bouwvergunning / bestemmingsplannen? kunnen beperkingen opleveren voor plaatsen bouwwerken ter bescherming van vee. Verder uitzoeken/werken.

Mist er nog meer relevante wet- en regelgeving?

Provinciale verantwoordelijkheid

De provincies zijn verantwoordelijk voor het beleid voor wolven op Nederlands grondgebied. De provincies zijn ook verantwoordelijk voor het beleid voor tegemoetkoming in de landbouwschade die door de wolf wordt veroorzaakt (Beleidsregel van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant houdende regels ter bescherming van de natuur Beleidsregel natuurbescherming Noord-Brabant). Het Interprovinciaal wolvenplan is in het kader van deze verantwoordelijkheid opgesteld. Voor de uitvoering van de werkzaamheden die voortvloeien uit het Interprovinciaal Wolvenplan wordt de uitvoeringsorganisatie BIJ12 ingezet voor de twaalf provincies. Zij ondersteunt provincies bij de uitvoering van diverse gemeenschappelijke taken, met name op het gebied van het thema Vitaal Platteland. BIJ12 voert in het kader van het Internationaal Wolvenplan in mandaat van de provincies taken uit op het vlak van faunaschade door wolven: inname van meldingen, onderzoek naar schade, bepaling van de omvang van de schade en de financiële tegemoetkoming in de schade. Ook monitort BIJ12 de ontwikkeling van de wolf in Nederland en de schade voor dierhouders als gevolg daarvan.

Kansen en risico's

Schapen beschermen is wolven beschermen en wolven beschermen is schapen beschermen.

[1] CITES-verdrag: op 3 maart 1973 te Washington gesloten Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantsoorten.
[2] Staatscourant 18306

Natuur en maatschappij – Wolf en veehouder

Kansen wolf / Risico's vee	Biodiversiteit		
Predatie			
			Risico's wolf / Kansen vee

Deze matrix moet natuurlijk met concrete voorbeelden gevuld worden, maar de essentie zit hem er in dat zichtbaar wordt dat er net zoveel gezamenlijk belang is als -vermeend- tegengesteld belang.

		Natuur / wolf	
		Kans	Risico
Maatschappij / veehouder	Kans	Gezamenlijk belang	
	Risico		Gezamenlijk belang

In de groene vakjes is er een gezamenlijk belang. Deze zijn het meest productief voor de commissie. Overigens stel ik hier dat de kansen en risico's voor natuur en maatschappij altijd parallel lopen. Pas als maatschappij wordt verengd tot economie (de huidige vorm waarin economische groei gerealiseerd wordt door zoveel mogelijk hulpbronnen te onttrekken aan de natuur en de afvalstromen weer terug te lozen in diezelfde natuur) lijken maatschappij en natuur ook conflicterende belangen te kunnen hebben.

Bij wolf en veehouder kunnen de belangen conflicteren, maar dan weer met de belangrijke notie dat dit (grotendeels) een gevolg is van de randvoorwaarden die aan de bedrijfsvoering worden gesteld vanuit het economisch systeem dat gebaseerd is op winstmaximalisatie per hectare. Pas als alle kosten ook doorberekend worden, kan de bedrijfsvoering duurzaam gezond worden en kan de veeteelt rekening houden met het natuurlijke systeem. In onze commissie gaat het er dus om die duurzame bedrijfsvoering zo dicht mogelijk te benaderen.

De bovenstaande matrix is mogelijk lastig in te vullen, dan is de volgende (met wat concrete voorbeelden er in) in elk geval simpeler, want met minder variabelen:

	Wolf	
	Kans	Risico
Natuur	• Biodiversiteit	• Verkeer • Stroperij

Maatschappij	• Gezondere natuur • Toerisme • Andere verhouding tot natuur • Cultuurhistorische revival van bv schaapskooien, wildwallen etc.	• Mensen passen hun gedrag niet aan de nieuwe situatie aan (doodgebeten loslopende honden, verstoring die leidt tot blikschade zoals in Ede)
Veehouder	• Betere bescherming tegen predatie door (in volgorde van schade) hond, vos, wolf, goudjakhals • Bewustwording bij publiek dat verdienmodel te krap is. Om lammetjes te beschermen wil consument meer voor producten betalen. • Permanente (publieke) voorzieningen om schapen veilig te stallen (cultuurhistorie/recreatie combi) • Minder besmettingen doordat kuddes beter gescheiden blijven?	• Regelgeving die bescherming lastig maakt. • Krappe marges die investeringen lastig maken. • Meer werk tot permanente wijze van wolf-inclusieve bedrijfsvoering is gevonden.

Een confronterender matrix is de tegenhanger van de vorige:

	Veeteelt	
	Kans	Risico
Maatschappij	• Goedkoop voedsel • 5%? BNP • Inkomen voor xx mensen	• Volksgezondheid • Drinkwatervoorziening • Landschapspijn • Ruimtebeslag
Natuur	•	• Biodiversiteitsverlies • Ruimtebeslag • Ziektes
Wolf	•	• (landbouw)huisdieren prederen • Slecht imago • Vervolging / afschot

5. REIKWIJDTE/DOEL PREVENTIEPLAN

[Nog geen tekst aangeleverd]

6. DE GROOTE HEIDE: HET LEEFGEBIED VAN DE WOLF

Sjraar/Ron

Dit hoofdstuk geeft een beeld van natuurgebied de Groote Heide en schetst de grenzen van het gebied dat Gedeputeerde Staten heeft aangewezen als het leefgebied van de gevestigde wolf. In dit gebied bestaat een verhoogd risico op faunaschade voor dierhouders doordat wolven schapen en geiten aan kunnen vallen en doden. Op de Groote Heide bij Leende [?] heeft zich definitief een mannetjeswolf gevestigd. Deze wolf krijgt het stempel gevestigde wolf, omdat hij langer dan zes maanden in het gebied aanwezig is. Daarvoor zwierf hij al lange tijd door de provincie rond.

Natuurgebied De Groote Heide [onderstaand tekstblok is toegevoegd]

De Groote Heide is een 265 hectare groot natuurgebied en ligt ten oosten van Eindhoven en ten westen van Heeze. Door de unieke biodiversiteit heeft dit natuurgebied de status Natura 2000-gebied gekregen. De Groote Heide is het meest oostelijke deel van de vroegere Groote Heide. Het gebied ligt ten westen van Heeze. De Groote Heide heeft een gevarieerde natuur met bossen, uitgestrekte heidevelden, tientallen vennen, beken en beekdalen. Om de Groote Heide heen ligt een groot landelijk gebied. De Groote Heide is erg in trek bij recreanten en heeft een uitgebreid netwerk van wandel-, fiets- en ruiterpaden.

Leefgebied van de wolf op de Groote Heide

Het leefgebied van de wolf op de Groote Heide strekt zich uit van: ……..
In dit gebied wisselen natuurgebieden en landbouwgebieden elkaar af. Het gebied wordt doorsneden door beken, spoorwegen en drukke snelwegen. Om te zorgen dat de dieren veilig van het ene naar het andere gebied kunnen trekken, zijn twee ecoducten (natuurbruggen) aangelegd. Op de heide bevinden zich veel schaapskuddes. Ook zijn er in dit gebied veel wilde zwijnen. Er zijn veel dorpen en in de nabijheid ligt een stedelijk gebied. Het leefgebied van de wolf is ook een populair gebied bij wandelaars, fietsers, ruiters en mountainbikers.

Beïnvloedingsgebied: In het landelijk plan is bepaald dat dit door GS vastgesteld moet worden. Gebaseerd op waarnemingen is een concept leefgebied bepaald, waarbij gemeentegrenzen aangehouden zijn. De bedoeling is om dit leefgebied op korte termijn vast te stellen.

Aanvalgedrag wolven

[eventueel hier tekst uit plan Gelderland over aanvalgedrag van wolven opnemen]

Risicogebieden: prooidieren en landbouwhuisdieren; schaapskuddes in het gebied

Welke dieren leven in het wild in dit gebied? Wat zijn de interessante gebieden voor de wolf. Art. vraagt deze info op bij Art. .

Welke risicogebieden met veehouders/professioneel gehouden dieren zijn er? [De professioneel gehouden dieren worden in beeld gebracht door de stagiair van ZLTO Art.

Hoe krijgen we een beeld van kleinhouders [wat zijn kleinhouders?]? Art. vraagt bij RVO na of we dit kunnen krijgen via UBN-nummers? En stemt met Stef af om deze gegevens samen te voegen met zijn gegevens. Verplaatsingen van schapen door het gebied worden niet geregistreerd (begrazing op

verschillende plekken). Dit moeten we vermelden in het plan, zodat hier o.a. in het preventiehoofdstuk rekening mee gehouden kan worden.
Naast schapen, zijn er ook veel andere gehouden dieren in het gebied. We gaan een voorstel voor bereiden of en zo ja welke diersoorten meegenomen moeten worden. Daarvoor vraagt Art bij Bij12 de aantallen en soorten op van de dieren die door de Groote Heide-wolf gepakt zijn. Art. vraagt bij RVO op welke dieren er zitten.

7. PREVENTIEVE MAATREGELEN

Art. 5.1.

Voorkomen is beter dan genezen. Aanvallen van wolven op schapen of andere landbouwhuisdieren zijn een ingrijpende gebeurtenis. Zowel voor de getroffen dieren als de veehouders. Om dit te voorkomen moet krachtig worden ingezet op effectieve preventieve maatregelen. Dat goede preventieve maatregelen langdurig effectief kunnen zijn heeft te maken met het lerend vermogen van de wolf. Een preventiemaatregel moet een sterke prikkel afgeven die een wolf ervan weerhoudt zich op een bepaalde prooi te richten. Wanneer schapen en geiten door preventieve maatregelen niet langer aantrekkelijke prooidieren zijn voor wolven gaan zij zich op andere prooidieren richten. In het geval van de Hooge Heide zijn dat wilde zwijnen? en kleine wilde dieren?

Brabant kenmerkt zich door een verwevenheid van agrarische landschap, natuur, dorpen en steden. Dit is ook zichtbaar in het invloedsgebied van de wolf op de Groote Heide. Dit houdt in dat de agrarische sector breed te maken heeft met de wolf.

Brabant is een provincie met veel polders, hobbyfokkers, grotere schapenhouders die de dieren laten grazen in de polders (winter), heiderassen met herders, kuddes vleesvee die natuur begrazen, weilanden met runderen en paarden van verschillende leeftijdscategorieën die grenzen aan de natuurgebieden. En een groot aantal hobbyhouders met enkele schapen, geiten, veulens, koeien maar ook damherten, alpacas en andere gehouden diersoorten die mogelijk in aanraking kunnen komen met de wolf.

Dat is een probleem en vooral een probleem bij zwervende wolven.

[Of bovenstaande tekst plaatsen bij landbouwhuisdieren in hoofdstuk 5 de Groote Heide?]

Soorten preventieve maatregelen

Schapen en geiten

Daar waar mogelijk dieren aan huis lopen ‘s nachts naar binnen (avondschemering-ochtendschemering
Omheining voldoende wolfwerend is
Plaatsen van hekwerken (zie preventieve middelen)
KBH
Waakhonden werken het best in combinatie met menselijke aanwezigheid. De honden kunnen buitengewoon effectief zijn in het detecteren van de aanwezigheid van wolven in de nabijheid van vee, maar in bepaalde situaties kunnen zij niet effectief zijn in het afweren van de wolven zonder menselijke aanwezigheid.
Waakhonden en andere soorten waakdieren moeten geschikt zijn voor elke begrazingstoepassing. Zo zal één enkele waakhond in een situatie van verspreide begrazing over een groot gebied naar verwachting niet voldoende bescherming bieden. Zie ook bevindingen hierna.
Note: Gelet op de omstandigheden in het dichtbevolkte Nederland met relatief kleine kuddes en risico’s vanwege het intensieve landgebruik -waaronder recreatie-, de kosten en het feit dat ook nog kosten moeten worden gemaakt voor aanleg van rasters, acht de commissie de inzet van kuddebewakingshonden vooralsnog geen praktische preventiemaatregel in Gelderland?. ‘s nachts ophokken;

Met opmerkingen Art. In Gelderland en Limburg lopen pilots met KBH en deze ervaringen kunnen we gebruiken. In Brabant ligt ook een initiatief voor pilot KBH. Ervaringen meenemen

Runderen

1. Daar waar mogelijk dieren aan huis lopen ‘s nachts naar binnen (avondschemering-ochtendschemering

2. Gaan kijken naar kuddesamenstelling zodat de risico's op aanvallen van de wolf minimaal zijn
3. Plaatsen van hekwerken wolfwerend (zie preventieve middelen)

Met opmerkingen Art. : We zijn in overleg met WUR om te kijken of we daar adviezen over kunnen geven

Paarden

1. Daar waar mogelijk dieren aan huis lopen 's nachts naar binnen (avondschemering-ochtendschemering
2. Gaan kijken naar kuddesamenstelling zodat de risico's op aanvallen van de wolf minimaal zijn
3. Plaatsen van hekwerken wolfwerend (zie preventieve middelen)

Met opmerkingen Art. : We zijn in overleg met WUR om te kijken of we daar adviezen over kunnen geven

Preventieve middelen

- Stroomrasters en schrikmiddelen

Overgenomen uit plan Gelderland:

Effectieve afrasteringsmaatregelen

De commissie acht afrasteringsmaatregelen het meest effectief om schade aan landbouwhuisdieren in Gelderland te voorkomen. In een groot aantal gevallen worden deze dieren gehouden op vaste percelen binnen een afrastering. Deze dienen aan kenmerken te voldoen die de wolf weerstaan. Voor een ander deel zullen de dieren gehouden worden op niet-vaste percelen, wat relatief snel en licht verplaatsbare afrasteringen vergt.

Met opmerkingen Art. Is er een onderscheid te maken tussen hobby en professionele veehouders, welke maatregelen zijn voor welke partij meest haalbaar?

Vaste percelen

Vaste percelen zijn percelen waarvan de schapen- en geitenhouder de hoofdgebruiker is en die als belangrijkste functie hebben het weiden van de dieren. De staat van de bestaande afrasteringen[21] is hier van belang. Een goede afrastering kan met eenvoudige ingrepen wolfwerend worden gemaakt: bijvoorbeeld door zo nodig ophogen tot 120 cm en aanbrengen van schrikdraad met stroomvoorziening. Bij een oude en gammele bestaande afrastering zal dat niet altijd mogelijk zijn en zal de afrastering geheel vernieuwd moeten worden. Bij vaste percelen kan naast een vaste afrastering sprake zijn van een verplaatsbare afrastering.

Niet-vaste percelen

Veel schapen- en geitenhouderijen beschikken over een beperkt areaal van percelen voor vaste beweiding. Zij laten hun schapen en geiten (ook) grazen in natuurterreinen en stadsparken of op graslanden van andere agrarische bedrijven. Bij begrazing van natuurterreinen en stadsparken zal vooral gewerkt kunnen worden met flexinetten, al dan niet met een extra stroomdraad of extra stroomdraden, die eenvoudig verplaatsbaar en snel te plaatsen zijn. Ook kunnen de flexinetten worden gebruikt bij het zogenaamd naweiden: het kort maken van graspercelen aan het einde van het weideseizoen. De huidige situatie bij verplaatsbare afrastering met draden bestaat vaak uit prikpaaltjes van niet meer dan 60 cm hoogte en één of twee draden. De flexinetten die doorgaans 90 cm hoog zijn, moeten vervangen worden door flexinetten van 120 cm hoog of er moet een stroomdraad op worden geplaatst. De prikpaaltjes moeten allemaal een lengte hebben waardoor ze tot 120 cm boven het maaiveld reiken.

Effectieve afrasteringsmaatregelen voor paarden en runderen (damherten, alpaca's?)

Met opmerkingen Art. We zijn met Art. in gesprek wat we hierover zouden kunnen adviseren

- Nachtkralen, schaapskooien, ophokken

Uit ervaringen in Frankrijk en Duitsland blijkt dat wolven vooral ‘s nachts actief op zoek gaan naar prooi. Het ’s nachts ophokken van vee is daarom een zekere en betrouwbare maatregel om predatie te voorkomen. Dit is een optie die geschikt is voor gescheperde kuddes en voor hobbyhouders met kleine aantallen schapen en geiten. De schapen worden aan het eind van de dag in een kraal gedreven die wordt afgeschermd met een vaste afrastering. Ook is het mogelijk dat kleine aantallen dieren ‘s nachts worden opgehokt in een zogenaamde schuilstal. Er kan niet worden uitgesloten dat de wolf leert om ook overdag op zoek te gaan naar schapen en geiten als prooi. Bewaking overdag en/of het aanbrengen van afrastering lijkt dan ook overdag toch nodig.

Met opmerkingen Art. Er loopt nog een uitzoekvraag over nachtkralen en stikstof, verder ook rekening houden met bestemmingsplannen en APV’s ivm mogelijkheden plaatsen van nachtkralen vanuit gemeentebeleid

Natuurlijke kuddes
Zie nachtkralen, schaapskooien.

Aanbod prooidieren
Een moeilijk gegeven. Gaan we prooidieren aanbieden om daarmee een grotere populatie te krijgen? Dat zal enorme onrust geven.

Met opmerkingen Art. Aan te leveren door TBO’s en FBE

Met opmerkingen Art. Wilde hoefdieren zijn een natuurlijke voedselbron voor de wolf, die hoeven we niet aan te bieden

Innovatieve maatregelen
Visuele middelen; geëlektrificeerde harde afrasteringen met fladry omheiningen. Zelfs als er herders aanwezig zijn, kan fladry het risico op plunderingen verminderen.
Onderzoeken geëlektrificeerd duurzame fladry.

Andere licht- en geluid makende apparaten: Deze kunnen gerechtvaardigd zijn en kunnen een verscheidenheid van verlichtingstoestellen (b.v. Fox Lights), radio's, muziekspelers, enz. omvatten. Het variëren van de geluiden en het regelmatig veranderen van positie van het apparaat zal de effectiviteit verhogen en de kans verminderen dat wolven eraan gewend raken. Technieken zoals verlichte weiden of hokken kunnen als experimenteel worden beschouwd (afhankelijk van de situatie) en moeten worden gecoördineerd.
Note: niet inzetbaar in dorpen etc. Alleen in dunbevolkte gebieden

Met opmerkingen Art. Uitzoeken wat wel/niet kan van wet natuurbescherming wat betreft weren en afschrikken, regels etc.

Met opmerkinge Art. :

In het geval van een zwerfwolf die door een gebied trekt met veel schapen en weinig prooi, is het wellicht noodzakelijk het dier te verplaatsen op een zo stressloze manier.

Voorstel zou zijn om geld vrij te maken om in samenwerking met partijen als TNO, TUE te gaan werken aan innovatieve ideeën, out of the box

Enkele gegevens uit:
Livestock protection methods applicable for Germany – a Country newly recolonized by wolves: Ilka Reinhardt et al

Onze algemene ervaring is dat wolven proberen te kruipen of onder een omheining door te graven, maar slechts zeer weinig individuen leren om over een omheining te springen (Reinhardt en Kluth, ongepubliceerde gegevens). Van 2002 tot 2010 wolven sprongen of sprongen zeer waarschijnlijk over de omheining bij 12 van de 71 (17%) wolvenaanvallen in Saksen.
Zes van deze gevallen deden zich voor in het territorium van één wolvenroedel. Nadat de aanvallen in dit gebied ophielden gingen zij door in het gebied van een nieuw gevestigde roedel het volgende jaar (vier gevallen). Onze veronderstelling is dat een jonge wolf van de eerste roedel die had geleerd over hekken te springen de nieuwe roedel stichtte, maar tot dusver zijn er nog geen genetische resultaten. Als het inderdaad een enkel individu was, zou deze wolf verantwoordelijk zijn geweest voor 83% van de aanvallen waarbij over een hek werd gesprongen. Geen verdere nadat een fladder of een extra wit koord werd bevestigd 20-30 cm boven de netto omheining van de getroffen weilanden. Deze bevinding is in

Met opmerkingen Art. : Onderwerp springende wolf ligt gevoelig, we hebben geen bewijzen hiervoor. Ik zou dit onderwerp weglaten aangezien er landelijk overgesproken wordt i.r.t. de escalatieladder

overeenstemming met de ervaringen opgedaan in andere. De meeste wolven springen niet over hekken. Bovendien heeft geen enkel land in het onderzoek specifieke aanbevelingen voor deze gevallen, behalve voor Zweden, waar geprobeerd wordt springende wolven te verwijderen.

Honden: In Slowakije is het aantal aanvallen door wolvenaanvallen en het aantal gedode schapen per aanval aanzienlijk afgenomen op boerderijen met LGD's die correct waren opgevoed en getraind, maar niet op boerderijen met honden die niet goed gesocialiseerd waren (Rigg, 2005).
Bovendien is het onderscheid tussen wolven- en hondenschade niet alleen een technisch probleem, maar heeft het ook een menselijke dimensie aangezien de meeste veehouders geloven dat alleen wolven verantwoordelijk zijn voor schade en nooit honden

Interessant gegeven:
(gemiddelde bevolkingsdichtheid 227 per km2) waardoor het onwaarschijnlijk is dat het opnieuw gekoloniseerd zal worden door wolven.
Note: De bevolkingsdichtheid in Nederland in de Veluwe is 370 mensen per km2. De bevolkingsdichtheid in Noord-Brabant is 538 inwoners per km2.

- *Schade veroorzaakt door wolven kan niet tot nul worden teruggebracht, maar ze kan wel aanzienlijk worden verminderd.*
- *Probeer niet het wiel opnieuw uit te vinden. Er is al veel ervaring opgedaan die kan worden gebruikt voor gebieden met herkoloniserende wolven.*
- *Niet alles is gepubliceerd, maar collega's uit andere landen zullen meestal graag hun ervaring delen wanneer daarom wordt gevraagd.*
- *Aangezien elk bedrijf anders is, moet de reeks methoden die moet worden toegepast worden aangepast aan de concrete omstandigheden.*
- *Een combinatie van elektrische afrasteringen en bewakingshonden wordt als het meest doeltreffend gezien.*
- *Compensatie moet worden gekoppeld aan preventie, vooral als preventieve methoden financieel worden gesteund.*
- *In bevestigde wolfsgebieden moet het besluit over het toekennen van compensatiebetalingen worden genomen door de nadruk te leggen op het correcte gebruik van preventieve methoden en niet zozeer op het feit of de schade is veroorzaakt door een wolf of door een hond.*

Een respondent verklaarde echter ook dat de aanvaarding van preventieve methoden groeit met toenemend lijden.

Met opmerkingen Art. Alternatieven voor ander vee: Samenstelling vee-kuddes, droge melkkoeien bij jong vee etc. en 's avonds binnen halen, praktische aanpak

Met opmerkingen Art. Dieren dichtbij huis kunnen vaak makkelijk naar binnen en daarvoor zijn geen dure maatregelen nodig, kiezen voor trapsgewijs aanpak, niet alle maatregelen zijn nodig voor alle vee-houders, zo voorkom je een te grote aanslag op beschikbaar budget

Met opmerkingen Art.

8. TOEPASSING PREVENTIEVE MAATREGELEN

Art. 5.1.

Waar en hoe
Kosten preventieve maatregelen
Vergoeding en subsidie
Schadevergoeding
Eigen verantwoordelijkheid
Ruimtelijk inpassing en vergunningen
Monitoring maatregelen

[De factsheet van Gelderland is hier integraal overgenomen]

Specifieke eisen aan afrastering

In deze factsheet staan de eisen waaraan afrasteringen moeten voldoen om voor een tegemoetkoming uit de subsidieregeling van de provincie …….. in aanmerking te komen. De eisen waarborgen onder normale omstandigheden dat de afrastering voldoende preventief werkt en een wolf van de schapen of geiten binnen de afrastering afhoudt.

Algemene eisen

De volgende eisen worden aan alle vier de soorten afrasteringen gesteld:

- De elektrische spanning op de stroomdraden bedraagt minimaal 4500 volt (4,5 kilo volt – 4,5 kV).
- De impulsenergie van het schrikdraadapparaat is minimaal 1,5 joule. Om overal voldoende spanning op de draden te houden kan bij grotere weiden een hogere impulsenergie nodig zijn.
- De afstand van de bovenste draad tot de grond is minimaal 120 cm.
- De afstand van de onderste draad tot de grond is maximaal 20 cm.
- Voor toegangspoorten gelden dezelfde eisen als voor de afrastering zelf.
- Er is geen opstapmogelijkheid hoger dan 30 cm buiten de afrastering binnen een afstand van 2 meter.

Vaste afrastering

Vaste afrastering met stroomdraden

- De draden zijn aan de buitenzijde van de palen bevestigd.
- Er zijn minimaal 5 draden.
- De afstand tussen de onderste draden is max. 20 cm.
- Bij 5 draden is de draadverdeling 20-40-60-90-120 cm.
- Bij 6 draden is de draadverdeling 20-40-60-80-100-120 cm.
- De eventuele afwijking van de afstanden van de draden bedraagt maximaal 5 cm.
- De afstand tussen de palen waaraan de draden zijn bevestigd is maximaal 10 meter.
- De hoekpalen zijn stevig.

Vaste afrastering met gaas met stroomdraden

- Het gaas bevat aan de buitenzijde minimaal 3 stroomdraden.
- De afstand tussen de middelste draad en de grond is 40-60 cm.
- De afstand tussen de palen is zodanig dat het gaas stevig staat (4-6 meter).
- De hoekpalen zijn stevig.

Verplaatsbare afrastering

Flexinet

- Hoogte van het flexinet is 120 cm.
- De afstand tussen de palen is maximaal 4 meter.
- De flexinetten staan stevig en strak opgesteld.

Flexinet met stroomdraad

- De afstand tussen de bovenste draad en de bovenzijde van het flexinet is maximaal 30 cm.
- De afstand tussen de palen is maximaal 4 meter.
- De flexinetten staan stevig en strak opgesteld.

Verplaatsbare afrastering met stroomdraden

- De draden zijn aan de buitenzijde van de palen bevestigd.
- Er zijn minimaal 5 draden.
- De afstand tussen de onderste draden is max. 20 cm.
- Bij 5 draden is de draadverdeling 20-40-60-90-120 cm.
- Bij 6 draden is de draadverdeling 20-40-60-80-100-120 cm.
- De eventuele afwijking van de afstanden van de draden is maximaal 5 cm.
- De afstand tussen de palen (materiaal: kunststof of metaal) waaraan de draden zijn bevestigd bedraagt max. 10 meter.
- Hoekpalen van het perceel zijn stevig.

Vergoedingen [als voorbeeld zie factsheet Gelderland]

9. ZWERVENDE WOLVEN

Art. 5.1.

Achtergrond

Doorgaans verlaten jongvolwassen wolven hun geboorteroedel in hun tweede levensjaar. Ze gaan dan zwerven, op zoek naar een geschikt nieuw leefgebied en een niet-verwante partner waarmee ze een nieuwe roedel kunnen starten. In Europa sluiten jonge wolven zich niet aan bij een al bestaande roedel, iets wat uit Amerika wel bekend is. Waar relatief weinig wolven voorkomen, leven de jonge dieren vaak eerst een tijdje alleen in hun nieuwe leefgebied voordat ze een geschikte, niet-verwante partner vinden.

Traditioneel is de nazomer de beste tijd om nieuwe roedels te ontdekken. De jongen leven wat minder verborgen, maken de eerste uitstapjes en hebben veel voedsel nodig. Ook wordt op rendez-vous-plaatsen gehuild om de hele groep weer te verzamelen. Dat alles maakt de kans op ontdekking groter.

Eenzame wolven op zoek naar een partner of nieuw territorium kunnen grote afstanden afleggen. Op één nacht overbruggen ze al snel 50 kilometer. Overdag trekken ze meestal niet rond om contact met mensen te vermijden. In Duitsland zijn nieuwe vestigingen tot een afstand van 200 à 300 kilometer van de bekende roedels niet ongewoon. Onlangs heeft een jonge Duitse wolf zich zelfs over een afstand van 1500 kilometer verplaatst om uiteindelijk zijn nieuwe leefgebied in Wit-Rusland te vinden. *[Dergelijke trektochten waren ook al bekend van de kolonisatie van Midden-Zweden vanuit de Russisch-Finse populatie. Ook hier trokken minimaal vier individuele dieren over een afstand van meer dan 1000 kilometer. Eind 2012 liepen twee Duitse wolven, onafhankelijk van elkaar, helemaal naar Jutland in het noorden van Denemarken. Toen één van de twee dood werd teruggevonden, bleek uit DNA-analyse dat hij afkomstig was uit de regio Lausitz in het oosten van Duitsland en dus minstens 850 kilometer had afgelegd om Jutland te bereiken.]*

Wolven laten zich door weinig barrières tegenhouden. Wolven zijn goede zwemmers en uitstekende lopers. Ze kunnen goed overleven zo lang er maar genoeg voedsel en dekking is. Uit de nieuwe vestigingen overal in Europa blijkt dat wolven moeiteloos grote rivieren, drukke snelwegen en dicht bevolkte gebieden kunnen passeren. Ze hebben schrik van mensen, maar niet van menselijke infrastructuurwerken zoals wegen, bruggen en bebouwing.

Met de uitbreiding van de populatie wolven in Europa, met name in Duitsland, is de verwachting dat Noord-Brabant in toenemende mate te maken krijgt met zwervende wolven.

Monitoring en kennisontwikkeling

Tijdens de fase van zwervende wolven is het registreren van zekere en waarschijnlijke waarnemingen voldoende om aan de rapportageverplichting te voldoen. Het betreft een passieve monitoring waarbij niet gericht wordt gezocht naar wolven of sporen daarvan. De waarnemingen kunnen o.a. betrekking hebben op gedocumenteerde zichtwaarnemingen, vondsten van doodgereden wolven, bewijzen uit aangevallen prooidieren, of goed volgens protocol gedocumenteerde sporen en keutels. Zwervende wolven kunnen per dag tientallen kilometers doorlopen maar ook enige tijd in een gebied blijven rondhangen. Een wat langer verblijf, van meerdere dagen tot enkele maanden, kan een tussenstop zijn waarna het dier verder trekt. Dat is niet ongebruikelijk. Meldingen van zwervende wolven worden centraal verzameld door het wolvenloket, in eerste instantie gevalideerd door geschoolde medewerkers en uiteindelijk, na definitieve validatie, door ervaren medewerkers opgenomen in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). De eerste (voorlopige) validatie dient om snel het kaf van het koren te scheiden zodat alleen bij kansrijke meldingen -indien nodig- energie wordt gestoken in eventuele navraag en het verbeteren van de documentatie. Validatie gebeurt in eerste instantie op basis van kenmerken die telefonisch, per mail of via sociale media of waarnemingssites al dan niet met foto's of video's gemeld worden. Documentatie vindt plaats volgens monitoringsprotocollen (zie lijst in bijlage 1). Alle waarnemingen worden conform Reinhardt et al. (2015) voorzien van een SCALP aanduiding. Materiaal waarbij het mogelijk is om DNA te analyseren, niet alleen op soort maar ook naar het individu of herkomst, vormt een belangrijke informatiebron voor het monitoren van zwervende wolven. Deze analyse maakt ook onderdeel uit van de monitoring. BIJ12 is in voorkomende gevallen namens de provincies opdrachtverlener voor het analyseren van DNA-monsters (Interprovinciaal wolvenplan).
Schade door zwervende wolven komt voor in heel oostelijk Nederland. In het Landelijk Overleg Wolven (LOW) is dit dan ook een onderwerp dat veel aandacht vraagt. Naast de vraag hoe daar op een snelle en praktische manier mee omgegaan kan worden is daar ook behoefte aan het ontwikkelen van kennis. Daarom zijn er landelijke initiatieven gestart om onderzoek te doen naar de bewegingen van zwervende wolven. Het lijkt er namelijk op dat zij zogenaamde 'corridors' gebruiken.
<aanvulling vanuit LOW>

Schade door zwervende wolven

Zwervende wolven zijn op zoek naar een eigen territorium. Ze leggen daarbij grote afstanden af en hebben dan ook een grote energiebehoefte. De gebieden waar ze doorheen trekken kennen ze, in tegenstelling tot gevestigde wolven, niet goed. Ze zullen zich daarom sneller voeden met gemakkelijk beschikbaar voedsel. Onvoldoende afgeschermde landbouwhuisdieren zijn dan gemakkelijke en voedzame slachtoffers.

Landbouwhuisdieren

Tot op heden worden vooral schapen het slachtoffer van trekkende wolven. Er zijn echter ook meldingen bekend van kalveren, veulens, damherten en alpaca's.

Aanrijdingen

Afhandeling van aanrijdingen moeten nog beter ingeregeld worden (onvoldoende borging in Interprovinciaal wolvenplan). Een melding van een aanrijding met een wild dier gaat altijd via de meldkamer van de politie. *Zij kunnen dit uitzetten bij SAMF (Stichting Afhandeling en Monitoring Fauna aanrijdingen). De provinciale opdracht die SAMF heeft, beslaat echter nu nog geen wolven. Dit dient aangepast te worden.*

Met opmerkingen Art. Dit dient met SAMF overlegd te worden, of ze dit kunnen (technisch) en of ze dit willen (maatschappelijk gevoelig)

Ook voor het nazoeken en handelen in het geval van gewonde wolven dienen goede afspraken gemaakt te worden. In het geval van gewonde reeën en wilde zwijnen wordt dit uitgevoerd door een nazoekteam met een zweethond. In het geval van wolven moeten daar aanvullende afspraken gemaakt worden om de veiligheid van de afhandelaar te borgen. Het overgrote deel van de zweethonden zal niet goed in te zetten zijn op het nazoeken van wolven, vanwege het gevaar.

- Overig

Early warning, quick alert

Wanneer een zwervende wolf in een gebied wordt gesignaleerd, is het van belang om gemakkelijk beschikbare landbouwhuisdieren af te schermen. Dit voorkomt het ontstaan van schade.
Het signaleren van een wolf kan op verschillende manieren, zoals het aantreffen van prooiresten, of een zichtwaarneming. Als er enige zekerheid is dat het daadwerkelijk om een wolf gaat, dient een aantal partijen direct te worden geïnformeerd. BIJ12 en de organisatie Wolven in Nederland zijn in de meeste gevallen de organisaties die als eerste de melding ontvangen. Zij dienen een communicatielijn op te zetten om eigenaren van prooidieren te informeren, zodat deze preventieve maatregelen kunnen treffen en hun dieren kunnen afschermen.

- Kunnen we een 'boom' opzetten met organisaties en namen wie wie informeert.
  Organisaties: BIJ12 --> provincie (dan moeten geïnformeerd worden: ZLTO, hobbyhouders (via platform, DAP's), gemeente, TBO's)
- Onderscheid maken tussen 'plakkende' zwervende wolf en doortrekkende wolf?

Dilemma: hoe breed en zorgvuldig informeren, zonder paniek te veroorzaken?

Beschikbaarheid en inzet tijdelijke noodsets

- Voorstel om noodsets te subsidiëren met name voor de gebieden waar een zwervende wolf al meerderde keren is geweest. Dit is een andere subsidie dan de subsidie voor de gebieden waar de wolf zich heeft gevestigd.
- LTO kan via LTO ledenvoordeel kijken of we het kunnen aanbieden
- Achter de hand nog enkele noodnets voor als zwervende wolven in 'nieuwe' gebieden opduiken.

Samenwerking

- Structuur
- Mogelijke maatregelen

Communicatie

- Nadenken over hoe je mensen kunt motiveren om eerder te handelen.
- Doelgroepen: ZLTO, gemeenten, Platform ?, stamboeken, TBO's (Terrein Beherende Organisaties), DAP's (?), lokale wijkagenten, mensen die veel in het veld zijn.
- Opnemen filmpjes over hoe te handelen.
- Ontwikkeling van stalkaarten voor veehouders (wat moet je doen bij aanwezigheid wolf).

Advies

10. COMMUNICATIE EN INFORMATIE

Art.

De communicatie als onderdeel van dit preventieplan heeft een duidelijk doel. Het moet een bijdrage leveren aan een conflictarm samenleven van de wolf en mens in Nederland en de tegenstellingen tussen voor- en tegenstanders van de vestiging van de wolf in ons land overbruggen.

De communicatie dient vooral eenduidig en informatief te zijn. Het geeft de lezers duidelijke informatie over de ontwikkeling van de wolvenpopulatie in onze provincie, het beleid en de beleidsmaatregelen, de diverse preventieve maatregelen, de toepassing van deze maatregelen en de vergoedingen die mogelijk zijn. Het is van belang dat de informatie die wordt gegeven neutraal is en geen standpunten vertegenwoordigt van voor- of tegenstanders van de komst van de wolf in ons land.

Onderstaande communicatie-aanpak is gericht op de gevestigde wolf op de Groote Heide.

Kernboodschap

Een wolf heeft zich in 2020 op en rond de Groote Heide gevestigd. Inmiddels is duidelijk dat hij zich definitief in het gebied gevestigd heeft. De wet geeft de provincie de taak om de wolf te beschermen en om het gebied te ondersteunen bij het samenleven met de wolf. Voor dit samenleven met de wolf stelt de provincie subsidies beschikbaar [voor het nemen van preventieve maatregelen?]. Er is een wolvencommissie opgericht die de provincie adviseert over het wolvenbeleid.

Doelgroepen

- Bewoners uit omgeving van de vestigde wolf.
- Houders van risico-dieren.
- Recreanten.
- Beheerders (natuurgebieden, jagers).
- Gemeenten waar de wolf zich gevestigd heeft.

Acties/activiteiten

- Voorlichting en educatie: webinars en bijeenkomsten, vooral kort na de vestiging van de wolf. Laagdrempelig en gericht op inwoners met beperkte kennis.
- Eén-loket-functie: een speciale wolvenconsulent. Deze reageert op vragen/meldingen, maar werkt ook preventief door het geven van voorlichting en het organiseren demo-dagen. ZLTO wil meedenken.
- Handreiking voor beheerders in gebieden met gevestigde wolf.
- Gereedschapskist met communicatiemiddelen: website, flyer (verspreiden bij campings, natuurpoorten, maneges, gemeentes, VVV), voorlichtingsbijeenkomsten, artikelen in dagbladen en huis-aan-huis-bladen etc.

Personeel en kosten

Zwervende en toekomstige wolven

Op dit moment heeft een wolf zich gevestigd op de Groote Heide. De verwachting is dat zich in de toekomst ook wolven in andere gebieden in Noord-Brabant gaan vestigen. Het advies is om dan dezelfde communicatie-aanpak te volgen.
Naast gevestigde wolven krijgen we echter ook te maken met zwervende wolven. Hiervoor adviseren we een andere communicatie-aanpak, namelijk …….(kan iets overgenomen worden uit Heusden?)

11. MONITORING EN BIJSTELLEN

Art. Art.

Monitoring is nodig om de komst van de wolf in Brabant in goede banen te leiden. Het uitgangspunt hierbij is dat de bescherming van (landbouw)huisdieren en wolven twee zijden van dezelfde medaille zijn. De insteek is om (landbouw)huisdieren zo snel mogelijk zo optimaal mogelijk te beschermen. Monitoring is er op gericht om dit proces goed te kunnen volgen en, indien nodig, snel te kunnen bijsturen.

Gevestigde en zwervende wolven

Bij monitoring van de komst van de wolf in Brabant is het belangrijk dat er onderscheid wordt gemaakt tussen gevestigde wolven en zwervende wolven.

Op de Strabrechtse Heide leeft een gevestigde wolf. Hier vindt actieve monitoring plaats. Deze is gericht op het in beeld krijgen van de wolf, zijn terreingebruik en (eventueel) voedselgebruik. Ook vinden hier pilots plaats om het samenleven van wolven en (landbouw)huisdieren zo conflictarm mogelijk te laten verlopen. Deze pilots bieden volop gelegenheid om een beeld te krijgen (ook via camera's) van welke maatregelen in welke mate effectief zijn bij het beschermen van de (landbouw)huisdieren.

De zwervende wolf komt op zijn tocht meerdere probleemsituaties tegen die we zo goed mogelijk moeten aanpakken. In deze situaties wordt de wolf geconfronteerd met een groot aantal potentiële prooien die gemakkelijk bereikbaar zijn.

- In veel polders staan, vooral in het najaar, schapen om na te beweiden.
- Er zijn veel hobbyfokkers.
- In de natuurgebieden zijn grote gedomesticeerde grazers en hun jongen.

Attenderingssysteem

Er is behoefte aan een snel attenderingssysteem dat ingezet kan worden als een zwervende wolf in een gebied aanwezig is. Een goed protocol is hierbij onmisbaar.
Uit te werken aspecten:

- Hoe wordt de informatievoorziening naar dit systeem toe geregeld?
  De meeste waarnemingen betreffen honden. Een validatieslag is nodig om te voorkomen dat het systeem zijn waarde verliest als mensen geregeld met correctiemeldingen worden geconfronteerd. Ook kan de overheid aansprakelijk gesteld worden voor onterecht gemaakte kosten n.a.v. een vals alarm.
- Wanneer wordt dit systeem geactiveerd?
  Het is bijvoorbeeld onnodig om een landelijk bericht te verspreiden als een wolf in Groningen wordt waargenomen.
- Wie krijgt allemaal toegang tot dit systeem?
  Organisaties/koepels/individuen? Wat zijn de voor- en nadelen van de verschillende opties?
- Welke opvolgacties zijn verbonden aan een melding via dit systeem?
  Is dit een geschikt moment om voorlichting over preventie te geven of krijg je pas toegang tot het systeem als je je op de hoogte hebt gesteld van de manieren waarop je je dieren kunt beschermen?
  Wanneer kan een individuele dierhouder aanspraak maken op bijvoorbeeld noodsets?
  Worden alleen wetenschappelijk bewezen beschermingsmiddelen beschikbaar gesteld of is dit ook een moment om proeven te doen met bijvoorbeeld fladdery's, geluids- en/of lichtsignalen?

Aan de verschillende stappen die hierboven onderscheiden zijn, wordt tijdens het vormgeven van elke stap ook direct de bijbehorende monitoring gekoppeld. Op die manier wordt duidelijk hoe de verschillende onderdelen werken en kan er al lerend worden bijgestuurd.
Daarnaast zorgt het gezamenlijk formuleren van de monitoring, door de bij dit proces betrokken partijen, voor een gedeelde feitenbasis. Dit vergemakkelijkt het gezamenlijke proces dat de komende jaren doorlopen wordt.

Samengevat: monitoring is direct gekoppeld aan de maatregelen en heeft als doel om zo snel mogelijk te leren en indien nodig bij te kunnen sturen. Een tweede belangrijk doel is dat we via deze monitoring een gedeelde feitenbasis krijgen.

Behalve over monitoring is er ook gesproken over andere mogelijke maatregelen die minder gemakkelijk in een pilot zijn onder te brengen. Mogelijk dat dit elders in het rapport een plek kan krijgen.

De komst van de wolf stelt de samenleving voor nieuwe uitdagingen. We zullen sommige zaken echt anders moeten gaan doen. Zo is er bijvoorbeeld gesproken het maken van centrale schuilplaatsen voor vee. Deze schuilplaatsen zouden zelfs een cultuurhistorische en recreatieve functie kunnen vervullen. Dit blijkt in de huidige intensieve bedrijfsvoering echter lastig. Zo mogen schapen van verschillende UBN's (Uniek Bedrijfsnummer) niet bij elkaar staan, omdat er in verschillende kuddes verschillende ziektes voor kunnen komen. Ook houden schapenhouders er (daarom?) niet van dat schapen van verschillende eigenaren bij elkaar komen.

Voor we dit soort ideeën als onhaalbaar kwalificeren, zouden we er ook over kunnen nadenken onder welke condities dergelijke voorzieningen wel kunnen werken. Of onder welke condities dergelijke voorzieningen niet nodig zijn.

- Het is een mooi project voor studenten om hier eens over na te denken. Zij denken op een andere manier en zitten niet vast in de denkpatronen die wij hebben. Hier moeten we stappen voor ondernemen en kijken welke universiteit hiervoor het meest geschikt zou kunnen zijn.

BIJLAGEN

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>
Verzonden: maandag 7 juni 2021 11:02
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: UITNODIGING gesprek

Beste commissieleden,

In afstemming met Art. 5.1. lid 2 sub stuur ik onderstaande uitnodiging naar jullie door.
De bedoeling is om in klein verband, een gesprek te organiseren, nog voor de commissie op 22 juni.
Ik zal daartoe een datumprikker rondsturen.

vr groeten Art. 5.1. lid 2

Art. 5.1. lid 2 | Adviseur Natuurbescherming, Faunazaken en commissie Wolven | 06-Art. 5.1. lid | Art. 5.1. @Brabant.nl | Wolf@Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 's-Hertogenbosch | www.Brabant.nl |

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vangeelconsultancy.eu>
Verzonden: zaterdag 5 juni 2021 22:01
Aan: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: TEKST UITNODIGING

Beste mensen ,
Zoals ik al op onze bespreking van 27 mei heb aangekondigd zou ik graag op korte termijn met een aantal hoofdrolspelers om tafel gaan zitten .
Niet alleen voor de gezelligheid maar ook om het klimaat te bespreken waarin wij als commissie functioneren .
Ik merk dat uitspraken en standpunten die gedaan worden ook gevolgen hebben voor het werk van de commissie .
Ik zou met jullie willen verkennen hoe we in het verdere proces de gemeenschappelijke elementen een grotere rol kunnen laten spelen dan de verschillen tussen partners in dit proces .
Via het secretariaat zal een uitnodiging naar jullie uitgaan . Ik hoop dat jullie aan het gesprek willen deelnemen !!!!
Met vr gr
Art. 5.1. lid 2 sub e

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC 's-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 14 juni 2021 18:46
Aan: Art. 5.1. ae.nl'; Art. 5.1. lid @zoogdiervereniging.nl
CC: Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: RE: Tekst 'wettelijke kaders'
Bijlagen: Preventieplan wolven-concept-Art. 5.1. lid 2 9 juni 2021_Ar docx

Beste Art. 5.1. en Art. ,

Ik heb mede n.a.v. ons overleg enkele algemene opmerkingen bij de tekst geplaatst. Helaas is het dus geen aanpassing geworden.

Wat ons betreft zou het proces om tot een preventieplan te komen er als volgt uit moeten zien:

1) Benoemen / bepalen van de onderwerpen die in het plan aan bod moeten komen
2) Feiten op een rij krijgen met behulp van ter zake deskundigen
3) Op basis van feiten gaan de belangenvertegenwoordigers in de commissie met elkaar in gesprek om tot een gedragen plan te komen

Punt 1 is afgerond. Punt 2 is nu zeer beperkt gebeurd. De belangenvertegenwoordigers hebben de bij hen aanwezige kennis aangedragen. Hierop heeft geen inhoudelijke toets plaatsgevonden en is verre van compleet. We moeten voorkomen dat we op basis hiervan al naar stap 3 gaan. Eerst overeenstemming over de feiten, dan op basis daarvan het gesprek aangaan en keuzes maken.

Het viel ons op tijdens de eerste bespreking van dit hoofdstuk in de commissie de gedachtenlijn “schapen beschermen is wolven beschermen en wolven beschermen is schapen beschermen” omarmd werd. Wij zouden het toejuichen als dit doorgevoerd wordt in het gehele plan. Hiermee wordt namelijk het gemeenschappelijk belang benadrukt in plaats van de tegenstellingen.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @iae.nl]
Verzonden: woensdag 9 juni 2021 11:10
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2@zoogdiervereniging.nl
Onderwerp: Tekst 'wettelijke kaders'

Dag Art. 5.1. lid 2

Zoals afgesproken, treffen jullie bijgaand de tekst ‘wettelijke kaders’ aan met daarbij de suggesties van Art.

Succes met het aanpassen.

Groeten,
Art.

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 180

Preventieplan wolven concept --

4. WETTELIJKE KADERS

Art.

De wolf is aangewezen als beschermde diersoort in het Verdrag van Bern en in Bijlage II en IV van de Europese Habitatrichtlijn. De wolf wordt ook internationaal beschermd door het Verdrag van Washington (CITES)[1] waarin bepalingen staan voor het vervoeren van dode of levende wolven of delen daarvan. In Nederland is de wolf in 2014 aangewezen als beschermde inheemse diersoort[2]. Het opzettelijk doden, vangen of verstoren van wolven is verboden op grond van artikelen 3.5 en 3.6 van de Wet Natuurbescherming. Op grond van artikel 7.8 van de Wet natuurbescherming is de Nederlandse strafwet van toepassing op eenieder die zich in de exclusieve economische zone schuldig maakt aan overtreding van regels gesteld bij of krachtens de artikelen 3.5 en 3.6 van die wet.

Op grond van het Besluit houders van dieren, paragraaf 2, artikel 1.6 zijn dierenhouders zelf wettelijk verantwoordelijk voor het nemen van preventieve maatregelen om gehouden dieren te beschermen tegen mogelijke roofdieren als de wolf.

De Wet Natuurbescherming verlangt dat een grondgebruiker alles in het werk stelt om faunaschade te voorkomen of te beperken. Daarnaast bepaalt de wet dat het moet gaan om schade die niet tot het normale bedrijfsrisico en het normale maatschappelijke risico van de betrokkene behoort. Als de overheid de grondgebruiker echter beperkt in het adequaat voorkomen van schade - bijvoorbeeld vanwege de wens tot bescherming van bepaalde diersoorten - dan bepaalt de wet dat daar een redelijke tegemoetkoming van een deel van de schade tegenover moet staan. Er is dus een verband tussen de door de overheid toegestane maatregelen om adequaat schade te voorkomen en het deel van de schade dat de overheid vergoedt.

O.a. omgevingsvergunningen / bouwvergunning / bestemmingsplannen? kunnen beperkingen opleveren voor plaatsen bouwwerken ter bescherming van vee. Verder uitzoeken/werken.

Mist er nog meer relevante wet- en regelgeving?

Provinciale verantwoordelijkheid

De provincies zijn bevoegd gezag voor het uitvoeren van de Wet Natuurbescherming en de verbodsartikelen, daarmee zijn provincies tevens verantwoordelijk voor het beleid voor wolven op Nederlands grondgebied. De provincies zijn ook verantwoordelijk voor het beleid voor tegemoetkoming in de landbouwschade die door de wolf wordt veroorzaakt (Beleidsregel van Gedeputeerde Staten van Noord-Brabant houdende regels ter bescherming van de natuur Beleidsregel natuurbescherming Noord-Brabant). Het Interprovinciaal wolvenplan is in het kader van deze verantwoordelijkheid opgesteld. Voor de uitvoering van de werkzaamheden die voortvloeien uit het Interprovinciaal Wolvenplan wordt de uitvoeringsorganisatie BIJ12 ingezet voor de twaalf provincies. Zij ondersteunt provincies bij de uitvoering van diverse gemeenschappelijke taken, met name op het gebied van het thema Vitaal Platteland. BIJ12 voert in het kader van het Internationaal Wolvenplan in mandaat van de provincies taken uit op het vlak van faunaschade door wolven: inname van meldingen, onderzoek naar schade, bepaling van de omvang van de schade en de financiële tegemoetkoming in de schade. Ook monitort BIJ12 de ontwikkeling van de wolf in Nederland en de schade voor dierhouders als gevolg daarvan.

[1] CITES-verdrag: op 3 maart 1973 te Washington gesloten Overeenkomst inzake de internationale handel in bedreigde in het wild levende dier- en plantsoorten.
[2] Staatscourant 18306

Met opmerkingen Art. Relevante wet- en regelgeving op mondiaal, Europees / EU, landelijk, provinciaal en gemeentelijk niveau opnemen. Trapsgewijs de verschillende niveaus behandelen. In dit hoofdstuk zijn passages uit het interprovinciaal wolvenplan en het Gelderse preventieplan opgenomen. Hierop zal een inhoudelijke toetsing moeten plaatsvinden. Bovendien verder aan laten vullen door een ter zake deskundige jurist (bijv. Art. 5.1. . O.a. gunstige staat van instandhouding toevoegen en wanneer mag op welke manier ingegrepen worden (t.b.v. escalatieladder).

Met opmerkingen Art. Uit laten zoeken welke verantwoordelijkheid bij de provincie ligt en wat bij rijksoverheid.

Met opmerkingen Art. Concreet maken wat de strikte bescherming betekent voor veehouders en belanghebbende , bijv men mag wolven niet doden, verjagen of verstoren. Weren door vee te beschermen mag wel.

Kansen en risico's

Schapen beschermen is wolven beschermen en wolven beschermen is schapen beschermen.
Natuur en maatschappij – Wolf en veehouder

Kansen wolf / Risico's vee	Biodiversiteit		
Predatie			
			Risico's wolf / Kansen vee

Met opmerkingen Art. Deze tabel vervangen door een tekst waarin deze gedachtenlijn beschreven wordt.

Deze matrix moet natuurlijk met concrete voorbeelden gevuld worden, maar de essentie zit hem er in dat zichtbaar wordt dat er net zoveel gezamenlijk belang is als -vermeend- tegengesteld belang.

Met opmerkingen Art. Concreet voorstel doen door tabel in te vullen

		Natuur / wolf	
		Kans	Risico
Maatschappij / veehouder	Kans	Gezamenlijk belang	
	Risico		Gezamenlijk belang

In de groene vakjes is er een gezamenlijk belang. Deze zijn het meest productief voor de commissie. Overigens stel ik hier dat de kansen en risico's voor natuur en maatschappij altijd parallel lopen. Pas als maatschappij wordt verengd tot economie (de huidige vorm waarin economische groei gerealiseerd wordt door zoveel mogelijk hulpbronnen te onttrekken aan de natuur en de afvalstromen weer terug te lozen in diezelfde natuur) lijken maatschappij en natuur ook conflicterende belangen te kunnen hebben.

Bij wolf en veehouder kunnen de belangen conflicteren, maar dan weer met de belangrijke notie dat dit (grotendeels) een gevolg is van de randvoorwaarden die aan de bedrijfsvoering worden gesteld vanuit het economisch systeem dat gebaseerd is op winstmaximalisatie per hectare. Pas als alle kosten ook doorberekend worden, kan de bedrijfsvoering duurzaam gezond worden en kan de veeteelt rekening houden met het natuurlijke systeem. In onze commissie gaat het er dus om die duurzame bedrijfsvoering zo dicht mogelijk te benaderen.

De bovenstaande matrix is mogelijk lastig in te vullen, dan is de volgende (met wat concrete voorbeelden er in) in elk geval simpeler, want met minder variabelen:

	Wolf	
	Kans	Risico
Natuur	• Biodiversiteit	• Verkeer

Met opmerkingen Art. Deze tabel moet verder uitgewerkt worden. Deze aanzet vormt een mooie basis om gezamenlijk het gesprek hierover te voeren.

		• Stroperij
Maatschappij	• Gezondere natuur • Toerisme • Andere verhouding tot natuur • Cultuurhistorische revival van bv schaapskooien, wildwallen etc.	• Mensen passen hun gedrag niet aan de nieuwe situatie aan (doodgebeten loslopende honden, verstoring die leidt tot blikschade zoals in Ede)
Veehouder	• Betere bescherming tegen predatie door (in volgorde van schade) hond, vos, wolf, goudjakhals • Bewustwording bij publiek dat verdienmodel te krap is. Om lammetjes te beschermen wil consument meer voor producten betalen. • Permanente (publieke) voorzieningen om schapen veilig te stallen (cultuurhistorie/recreatie combi) • Minder besmettingen doordat kuddes beter gescheiden blijven?	• Regelgeving die bescherming lastig maakt. • Krappe marges die investeringen lastig maken. • Meer werk tot permanente wijze van wolf-inclusieve bedrijfsvoering is gevonden.

Een confronterender matrix is de tegenhanger van de vorige:

	Veeteelt	
	Kans	Risico
Maatschappij	• Goedkoop voedsel • 5%? BNP • Inkomen voor xx mensen	• Volksgezondheid • Drinkwatervoorziening • Landschapspijn • Ruimtebeslag
Natuur	•	• Biodiversiteitsverlies • Ruimtebeslag • Ziektes
Wolf	•	• (landbouw)huisdieren prederen • Slecht imago • Vervolging / afschot

De bijlage behorend bij dit document is reeds openbaar
en voor eenieder beschikbaar via:
https://www.bij12.nl/wp-content/uploads/2021/06/Tussenrapportage-wolf-februari-tot-april-2021.pdf

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Communicatie <communicatie@bij12.nl>
Verzonden: maandag 14 juni 2021 14:20
Aan: Communicatie; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl'; Art. 5.1. @zeeland.nl Art. 5.1. lid @gelderland.nl'; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @minez.nl'; R Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @landschappen.nl
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: Tussenrapportage wolf februari - april 2021 (vertrouwelijk)
Bijlagen: Tussenrapportage wolf februari - april 2021 (vertrouwelijk).docx

Dag allemaal,

Bijgevoegd vinden jullie **– vertrouwelijk** - de nieuwe tussenrapportage over de activiteit van de wolf in de periode februari – april 2021. We vragen jullie hiermee nog niet naar buiten te gaan.

Wij publiceren de tussenrapportage **morgen rond 12.00 uur** via onze website www.bij12.nl en via https://publicaties.bij12.nl. Daarna brengen we ook geïnteresseerde pers en media op de hoogte van de publicatie.

Mochten er nog vragen of opmerkingen zijn, horen we dit graag.

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2
Online communicatieadviseur

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
T +31 (0)85 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl
M +31 (0)6 Art. 5.1. lid

Werkt voor provincies

Volg ons op Twitter en LinkedIn.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e
Verzonden: dinsdag 15 juni 2021 11:53
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: FW: beleid/plannen FBE Fryslân en provincie Fryslân t.a.v. Wolvenhek
Bijlagen: 210525 reactie petitie wolvenhek Fryslân.docx

Dag Art. 5.1. lid 2,
Bij deze de reactie van de provincie Fryslân.
Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid 2 sub e
Communicatieadviseur
Staatsbosbeheer Fryslân
Brédyk 30
8912 CD, Leeuwarden
T 06 Art. 5.1. lid
Aanwezig: Maandag, dinsdag, woensdag
Art. 5.1. lid @staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @fryslan.frl]
Verzonden: dinsdag 15 juni 2021 10:36
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. @natuurmonumenten.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @fryslan.frl>
Onderwerp: FW: beleid/plannen FBE Fryslân en provincie Fryslân t.a.v. Wolvenhek

Beste F Art.
had mijn gevraagd om je te benaderen over de onderstaande vraag.
Stichting wolvenhek Fryslân heeft begin februari met gedeputeerde Fokkinga gesproken en onlangs hebben zij een petitie overhandigd aan de Commissaris van de Koning dhr. Brok. De reactie vanuit de provincie is dat het afrasteren van Fryslân, om de wolf buiten de grenzen te houden, stuit op enkele bezwaren. De voornaamste hiervan is het juridische bezwaar.
De brief die naar de stichting gestuurd is bij de mail gevoegd.
Ik verwacht u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd. Als er vragen zijn stel ze gerust.
Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: maandag 14 juni 2021 18:36
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @fryslan.frl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @faunabeheereenheid.frl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @Natuurmonumenten.nl>
Onderwerp: FW: beleid/plannen FBE Fryslân en provincie Fryslân t.a.v. Wolvenhek

Dag Art. 5.1. lid 2 sub e
in febr vorig jaar heb ik aan jullie gevraagd welk beleid/plannen er zijn t.a.v. wolf in Fryslân. Daar is het volgende uitgekomen:

- FBE Fryslân: heeft zelf niets en verwijst naar hun website: een verwijzing naar a. BIJ12 (wolven schade melding), b. Wolven in Nederland en c. “Operationeel draaiboek wolf Fase 1” en zie overigens dat dit laatste een versie is van 29 januari 2015; ik heb zelf een recentere versie van juni 2016.
- provincie Fryslân: niet iets specifiek voor Fryslân. De provincie zegt dat de provincies begin 2019 een landelijk wolvenprotocol hebben vastgesteld waarin precies staat beschreven hoe in welke situatie omgegaan wordt met wolven, “Interprovinciaal wolvenplan” vastgesteld 24 jan 2019.

In de tussentijd is dit jaar een PPWF ingesteld die de provincie faciliteert. De TBO’s zijn hier, met mij als contactpersoon, agenda-lid van. Wolven zijn langs geweest en er is er een zeer waarschijnlijk doodgereden op de N381 bij Appelscha.
In de pers is aangekondigd dat op 29 juni Art. 5.1. lid 2 de eerste paal slaat voor het pilot-wolvenhek. Allerlei organisaties en juristen vinden wat van het wolvenhek en schrijven erover.
Heeft de provincie Fryslân en/of de FBE Fryslân een mening of beleidslijn over dit wolvenhek en zo ja, wat is die in grote lijnen ? Graag reactie.
Groet, Art.
Disclaimer Nederlands English

<< Disclaimer >>

Persoansgegevens en privacy
De provinsje Fryslân giet sekuer mei jo persoansgegevens om en hannelet neffens de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming. Lês hjir ús Privacyferklearring.

Persoonsgegevens en privacy
De provincie Fryslân gaat zorgvuldig om met uw persoonsgegevens en handelt overeenkomstig de Algemene verordening gegevensbescherming en de Uitvoeringswet Algemene verordening gegevensbescherming. Lees hier onze Privacyverklaring.

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 182

210525 reactie petitie wolvenhek Fryslân

postbus 20120
8900 hm leeuwarden
tweebaksmarkt 52
telefoon: (058) 292 59 25
telefax: (058) 292 51 25
www.fryslan.nl
e-mail: provincie@fryslan.nl

Stichting Wolvenhek Fryslân
Haudermare 5
8457CH GERSLOOT

Leeuwarden, 11 mei 2021
Verzonden,

Ons kenmerk : 01868498
Afd./Opgave : Biodiversiteit, landschap en water
Behandeld door : Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @fryslan.frl
Uw kenmerk : 01867091
Onderwerp : Petitie aanbeveling 'Wolvestek om Fryslân' van diverse organisaties

Geacht bestuur,

Op 22 maart 2021 heeft u uit naam van elf agrarische organisaties bijgevoegde petitie aangeboden aan de Commissaris van de Koning van Fryslân. Deze petitie luidt 'In wolvestek om Fryslân' en gaat over de bouw van een wolvenhek om het Friese weidegebied.

Gesprek gedeputeerde
In de eerste week van 2021 werd bekend dat de stichting Wolvenhek Fryslân een inzamelingsactie is gestart voor de financiering van een hek om Fryslân. Op uw verzoek heeft u op 3 februari jongstleden hierover ook een overleg gehad met gedeputeerde Fokkinga. Tijdens dit overleg is er van gedachten gewisseld over uw plan en is gesproken over aanvullende maatregelen en een provinciale projectgroep. Het afrasteren van Fryslân, om de wolf buiten de grenzen te houden, stuit op enkele bezwaren. De voornaamste hiervan is het juridische bezwaar.

Juridisch bezwaar
Op uw website geeft u het volgende aan: "*De Friese staten hebben zich al uitgesproken voor een wolvenvrij Friesland. Wij maken het haalbaar en betaalbaar met dit plan!"*
In juni 2020 werd er inderdaad een motie over de wolf aangenomen in de Provinciale Staten van Fryslân. Een extern jurist gespecialiseerd in het natuurbeschermingsrecht is vervolgens gevraagd om de motie van Provinciale Staten te onderzoeken op uitvoerbaarheid. Deze jurist heeft gekeken of het mogelijk is om binnen de huidige wet- en regelgeving de wolf uit Fryslân te weren c.q. te beheren. Hierbij is gekeken naar zowel Europese verdragen en richtlijnen, als de Wet natuurbescherming. Het adviesrapport is op 3 november 2020, gezamenlijk met de brief aan Provinciale Staten met het kenmerk 01809831, openbaar gemaakt. Op basis van dit advies is geconcludeerd dat het weren van wolven van het gehele grondgebied van Fryslân en dus het houden van een '0-stand' niet mogelijk is en dat de motie dus onuitvoerbaar is. Recentelijk hebben wij uit de media vernomen dat erin

Fryslân meerdere interpretaties van de wet- en regelgeving rondom wolven zijn. Het Interprovinciaal Overlegverband laat voor aanstaande zomer ook een analyse van het juridische kader van wolven uitvoeren. Deze analyse zal ook aandacht besteden aan de actuele berichten uit de media.

Andere bezwaren
Naast de juridische bezwaren zijn er ook belangrijke ecologische, praktische en financiële bezwaren namelijk:

- Het Meerjarenplan Ontsnippering, dat bedoeld is om versnippering van natuur tegen te gaan, nadert inmiddels na grote financiële inspanningen zijn afronding. Afrasteren van de provincie zou deze inspanningen grotendeels teniet doen.
- Een hek om Friese weide betekent dat er vele wegen en particuliere terreinen doorkruist worden. Hierbij is de vraag of dit haalbaar is, ook in privaatrechtelijk opzicht.
- Het beheren en onderhouden van afrastering vergt naast goede afspraken ook structurele financiering.

Aanvullende maatregelen
Fryslân behoort tot het oorspronkelijke leefgebied van de wolf en dit leefgebied is op grond van de Europese Habitatrichtlijn en de Wet natuurbescherming strikt beschermd. Door middel van preventieve maatregelen kan worden voorkomen dat een wolf onbeschermde landbouwhuisdieren doodt. Er bestaat een interprovinciaal wolvenprotocol met afspraken die provincies gezamenlijk hebben gemaakt over de omgang met wolven. Hierin zijn verschillende fasen opgenomen. Op dit moment zijn er geen aanwijzingen die ertoe zouden moeten leiden om, conform het interprovinciaal wolvenplan, aanvullende maatregelen in Fryslân te nemen.

Projectgroep
De Provinciale Staten van Fryslân hebben inmiddels veelvoudig over de wolf gesproken. Om tegemoet te komen aan signalen vanuit de samenleving is op 23 maart 2021 door GS ingestemd met het instellen van de Projectgroep Preventie Wolvenschade Fryslân (hierna PPWF). De PPWF gaat adviseren over de preventie van wolvenschade in Fryslân, passend binnen de kaders van het interprovinciaal Wolvenplan.

Tot slot
In uw gesprek met gedeputeerde Fokkinga zijn bovengenoemde punten ook besproken. Het is daardoor niet mogelijk om uw plan ‘het weren van de wolf uit Fryslân’ te realiseren. Wel erkennen wij de zorg van eigenaren van landbouwdieren. Mede hierom heeft de provincie Fryslân besloten om de PPWF te gaan instellen. De PPWF zal via lokaal maatwerk eigenaren van landbouwhuisdieren adviseren over de preventie van wolvenschade. Het betreft hierbij beschermingsmaatregelen die aansluiten op het interprovinciaal wolvenplan.

Wij vertrouwen erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Gedeputeerde Staten van Fryslân,

drs. A.A.M. Brok, voorzitter

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo MBA MCM, secretaris

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Communicatie <communicatie@bij12.nl>
Verzonden: dinsdag 15 juni 2021 12:04
Aan: Communicatie
Onderwerp: Nieuwe tussenrapportage wolf

Beste heer/mevrouw en/of leden van de redactie,

Zojuist hebben wij de nieuwe tussenrapportage wolf gepubliceerd. De rapportage is weer opgemaakt in een digitaal magazine. In deze tussenrapportage geven we inzicht in de activiteit van de wolf in Nederland in de periode februari t/m april 2021.

Wolvendata (schademeldingen- en cijfers)
Ook is de soort- en individubepaling weer bijgewerkt en gepubliceerd via de tabel en het bronbestand (Excel) op www.bij12.nl/wolf. De soortbepaling is nu tot en met 29 april 2021 bekend en verwerkt. Dit geldt ook voor de individubepaling die is bijgewerkt vanaf 06-02-2021 in Nederweert. Meer duiding hierover leest u terug in onze tussenrapportage.

Mocht u naar aanleiding hiervan nog vragen hebbben kunt u contact opnemen via onderstaande contactgegevens of via communicatie@bij12.nl.

Ik vertrouw erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2
Online communicatieadviseur

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
T +31 (0)85 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl
M +31 (0)6 Art. 5.1. lid

Werkt voor provincies

Volg ons op Twitter en LinkedIn.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: woensdag 16 juni 2021 17:07
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: RE: wolvenoverleg morgen
Bijlagen: Handelingskader Wolf bij Staatsbosbeheer juni2021.DOCX

En bij deze een wat recentere versie van het handelingsprotocol, met nog een aantal openstaande vragen (geel), die we misschien morgen ook kunnen oppakken?

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
fauna ecoloog

Van: Art. 5.1.
Verzonden: woensdag 16 juni 2021 12:51
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: wolvenoverleg morgen

Dag allemaal,

morgen hebben we een overleg gepland staan. Gaat dat lukken in de agenda's?
Ik heb afmeldingen van Art. 5.1. lid 2 sub en Art. 5.1.

Hierbij het concept verslag van de vorige keer (geen idee waarom sommige zinnen zwart zijn..) en de berichtgeving van deze week.

Tot morgen!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Strategie & Communicatie | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Art. 5.1. lid 2 | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 184

Handelingskader wolf bij Staatsbosbeheer juni 2021

Handelingskader Wolf

Intern document voor medewerkers van Staatsbosbeheer

Versie: juni 2021

Waarom een handelingsprotocol?

De wolf is in Nederland teruggekeerd!

Vanaf 2018 hebben zich enkele wolven in Nederland gevestigd, met in 2019 het eerste geval van voortplanting, op de Veluwe. In 2020 heeft de wolf zich gevestigd in Drenthe en Noord-Brabant, en in de rest van het land zijn er elk jaar meerdere waarnemingen van zwervende eenlingen. De populaties wolven in Duitsland en in Frankrijk breiden zich nog steeds uit; ook de komende jaren zullen nakomelingen uit deze roedels Nederland aandoen en zich mogelijk hier vestigen.

De komst van de wolf is spannend voor ons allemaal. Er ligt dan ook een vergrootglas op de wolf en situaties die met de wolf te maken hebben. Omdat natuurorganisaties een belangrijke partij zijn in het 'dossier' wolf, is het belangrijk dat wij voorbereid zijn en allemaal weten hoe we juist kunnen handelen.

Wat vind je in dit protocol

- ➔ Hoe handelen we als wij benaderd worden voor vragen over de wolf? Wat is onze reactie en wie staat de vrager te woord? In paragraaf 1 zie je wat ons communicatiebeleid is en hoe wij proactief en reactief zullen communiceren over de wolf en het intern georganiseerd hebben.
- ➔ De provincies zijn verantwoordelijk voor beleid rondom de wolf. Zij hebben gezamenlijk afspraken gemaakt hoe te handelen in situaties waar de wolf bij is betrokken. In paragraaf 2 lees je meer over deze landelijke richtlijnen.
- ➔ Er zijn veel partijen die een rol hebben binnen het wolvenbeleid. In paragraaf 3 zie je welke partijen dit zijn en wat hun rol is. Het is goed dat we dit speelveld kennen.
- ➔ Tot slot vind je in paragraaf 4 een aantal uitgewerkte scenario's die in detail weergeven wat een juiste manier van handelen is bij zwervende wolven.
- ➔ En in paragraaf 5 wat te doen bij een gevestigde wolf.
- ➔ Paragraaf 6 gaat over de bescherming van gehouden dieren en is ook het juridische advies opgenomen over inzet van wolf-werende rasters.
- ➔ Paragraaf 7 gaat over monitoring
- ➔ In de Bijlage is een lijst met contactpersonen binnen Staatsbosbeheer opgenomen.

1. Communicatiebeleid Staatsbosbeheer

Afspraken reactieve communicatie

Het kan maar zo gebeuren dat een wolf zich in een terrein van ons voordoet, dat een dood schaap vlakbij een natuurterrein van ons wordt gevonden, of dat zelfs een eigen schaap van onze kudde wordt gebeten of gedood. Dan kunnen wij benaderd worden door media of particulieren voor een reactie.

- ➔ Woordvoering over al dan niet aanwezige wolven ligt in principe bij de Provincie. Wij zijn terughoudend, maar als we gevraagd worden door Provincie nemen we die rol.
- ➔ Eventuele woordvoering over wolven gebeurt op basis van de woordvoeringslijn en altijd in overleg met de landelijke perswoordvoerders: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Via persinfo@staatsbosbeheer.nl bereik je ze alle drie tegelijkertijd. We stellen ons nuchter en neutraal op. We zijn blij met de komst van een wolf, maar er zitten ook nadelen aan die we niet gaan ontkennen.
- ➔ De woordvoeringslijn 'Wolf' vind je op Digitalis (hier). Ook op Intern te vinden: de pagina over de wolf, en toegang tot het NWA waar veel rapporten en wetenschappelijke informatie in is opgenomen.
- ➔ Voorlichting over beschermen van landbouwhuisdieren wordt gegeven door BIJ12 (www.bij12.nl/wolf). Voorlichting over beschermen van honden door Wolven in Nederland. Voor publiek is informatie te vinden op de website van Wolven in Nederland (https://www.wolveninnederland.nl/).
- ➔ Schade aan landbouwhuisdieren (bijna altijd schapen) wordt door de eigenaar bij BIJ12 gemeld. Deze zorgt voor afhandeling van de schade, en meldt kansrijke/bevestigde gevallen (merendeel van de gedode schapen blijken slachtoffer van honden te zijn) ook bij het Wolvenmeldpunt. Wij speculeren niet over mogelijke daders voordat experts van BIJ12 een conclusie hebben getrokken.
- ➔ Inhoudelijke vragen kun je stellen aan de fauna-coördinator van je provinciale eenheid, zie lijst in de bijlage bij dit document, of een van onze wolven experts: Art. 5.1. lid 2 [redacted]
- ➔ Contacten met de omgeving: zeker wanneer er dieren gedood worden spelen er veel emoties. Wij gaan daar zakelijk mee om, maar met begrip voor de emoties, en met de duidelijke boodschap: Staatsbosbeheer bepaalt niet het beleid maar Rijksoverheid en Provincies (status Wolf: beschermd – tegemoetkoming: via BIJ12)

Wat is onze woordvoeringslijn

De wolf is een beschermd inheemse diersoort en een toppredator. Staatsbosbeheer ziet dat de wolf een positieve rol in de Nederlandse ecosystemen kan vervullen. Een spontaan terugkerende wolf is welkom in de terreinen van Staatsbosbeheer.

Ecologisch is de wolf een meerwaarde voor de Nederlandse natuur: en vervult de functie vantoppredator die lange tijd in Nederland ontbrak. Onderzoek in o.a. Yellowstone National Park (Verenigde Staten) heeft aangetoond dat wolven gedragsverandering bij hun prooidieren veroorzaken die doorwerken op verschillende onderdelen van het hele ecosysteem. Ook hebben toppredatoren een belangrijke functie in de natuurlijke selectie van prooidieren; ze doden vooral jonge dieren en

oude, langzame en zieke dieren. Daarnaast concurreren ze met ander roofdieren. Kleinere roofdieren zoals vossen worden verjaagd of zelfs door wolven gedood. Voor aaseters is de wolf een aangename aanwinst; de resten van hun prooien dragen bij aan hun voedselvoorziening.

De wolven die zich in Nederland vestigen geven aan dat de leefomgeving daar voor hen geschikt is. Hun aanwezigheid geeft aan dat de natuur voldoende robuust is en voldoende voedsel voor de wolf bevat. We verwachten dat een (beperkt) aantal gebieden in Nederland over voldoende oppervlakte, rust en voedsel beschikken en zo geschikt zijn voor permanent verblijf door de wolf.

Maatschappelijk wordt er zeer uiteenlopend over de wolf gedacht. Van groot enthousiasme tot even grote angst voor de eigen veiligheid of die voor landbouwhuisdieren. Wij hebben daar begrip voor. Er zal rekening gehouden moeten worden met deze emoties bij het verkrijgen van draagvlak voor de wolf.

Bovendien is Nederland een druk bevolkt en intensief gebruikt land, waardoor de kans op overlast of incidenten door wolven groter is dan bijvoorbeeld in Duitsland. Hierin moeten wij realistisch blijven, en met de provincies (het bevoegd gezag) en andere partijen proactief nadenken over maatschappelijk aanvaardbare oplossingen voor diverse scenario's.

Op Digitalis is een uitgebreide woordvoeringslijn te vinden, waarin ook bijvoorbeeld meest gestelde vragen en achtergrondinformatie.

Aanpak van communicatie

Staatsbosbeheer speelt als terreinbeheerder een rol in het positioneren van het 'natuurvriendelijke frame' rond de wolf. We geven zo objectief mogelijk informatie, maar verbergen ook niet dat we de wolf zijn rol gunnen in (grote) natuurgebieden. We dragen hiermee bij aan een grotere acceptatie van de wolf en laten een natuurvriendelijke stem horen in een discussie die soms sterk vanuit de emotie en angst voor de wolf gevoerd wordt.

We zoeken in deze communicatie naar het juiste evenwicht tussen erkenning van de spanning versus profilering van de wolf als toegevoegde waarde voor de natuur. Wanneer wij spreken over mogelijke schade, doen we dit altijd aangevuld met informatie over handelingsperspectief (vergoedingen, mogelijkheden om je vee proactief te beschermen tegen wolven, etc.). Wij zijn voorstander van adequate bescherming van schapen en andere landbouwhuisdieren om conflicten met wolven te beperken en draagvlak voor hun aanwezigheid te behouden.

Kernboodschap

De wolf is een beschermd inheemse diersoort en een toppredator. Staatsbosbeheer ziet dat de wolf een positieve rol in de Nederlandse ecosystemen kan vervullen. Een spontaan terugkerende wolf is welkom in de terreinen van Staatsbosbeheer.

Gezamenlijkheid

De ervaringen op de Veluwe, in Drenthe en in Noord-Brabant leren ons dat een wolventerritorium zich meestal niet aan de grenzen van onze natuurgebieden houdt. Dat betekent dat we in

gezamenlijkheid met de buren (andere terreinbeheerders, gemeente, etc.) kunnen en vooral willen communiceren. Dat verdeelt de 'lasten', en maakt voor de buitenwereld ook beter inzichtelijk dat een wolf niet 'van' een partij is. Dat maakt het ook beter uitlegbaar dat alle partijen in het leefgebied moeten meedenken over maatregelen om schade en ongewenst gedrag (zowel van wolven als van mensen!) te voorkomen.

Communicatiekansen natuurvriendelijke framing wolf

De komst van de wolf is spannend. In een dichtbevolkt land als Nederland zal er relatief veel vaker een confrontatie tussen mens en wolf plaatsvinden dan, bijvoorbeeld, in Duitsland. De sfeer rond de wolf is er dan momenteel ook een van bezorgdheid en weerstand. Dit is begrijpelijk, maar ook jammer. Naast dat de komst van de wolf spannend is voor agrariërs of particulieren met (landbouw)-)huisdieren zoals schapen of geiten, verrijkt de wolf onze natuur. De wolf is een fascinerend en intelligent dier. Door zijn hoge positie in de voedselketen zorgt hij voor reuring en dynamiek in onze natuurterreinen, en daar vaart de natuur wel bij. We zetten dan ook verschillende middelen en kanalen in om het verhaal van de wolf zo evenwichtig en objectief mogelijk te vertellen, gebaseerd op feiten.

We ondernemen hiervoor de volgende acties:

- ➔ In bezoekerscentrum Nunspeet is een expositie over de wolf ingericht
- ➔ Het wandelpad 'Wolvenspoor' in Drenthe
- ➔ Onze bij fauna betrokken medewerkers zijn goed op de hoogte van de landelijke handelingsprotocollen en verstrekken deze informatie aan derden wanneer nodig.
- ➔ Wanneer een wolf in een terrein van ons is gevestigd, en dit door BIJ12 of het Wolvenmeldpunt is bevestigd, versturen wij hierover een persbericht en benutten we deze situatie om het natuurvriendelijke frame neer te zetten.

2. Landelijk handelingsprotocol

De provincies zijn verantwoordelijk voor het beleid rondom de terugkerende wolf, zowel vanuit natuurbescherming als vanuit landbouwschade. Zij hebben het Interprovinciaal Wolvenplan opgesteld, over hoe je moet handelen bij een waarneming of schade die op een wolf duidt, en wat te doen wanneer een wolf zich in Nederland vestigt. Het is goed dat wij dit wolvenplan kennen en er naar handelen, en zo nodig mensen erop kunnen wijzen.

De belangrijkste afspraken in het provinciale beleid v.w.b. gebieden van Staatsbosbeheer komen op het volgende neer:

1) De juiste mensen erbij betrekken
2) Voorkomen dat sporen verdwijnen
3) Bij vestiging zorgen dat aandacht van bezoekers in goede banen geleid wordt en
4) Preventieve maatregelen nemen voor de eigen schapen en geiten

Voor Staatsbosbeheer is het daarbij van belang dat al het onderzoek en monitoring (zenderen, plaatsen fotovallen etc., DNA veilig stellen) van eventueel aanwezige wolven uitsluitend gebeurt in overleg met de lokaal betrokken boswachter.

Bij een serieuze melding is het zaak om snel de juiste mensen hiervan op de hoogte te stellen (bij landbouwhuisdieren: BIJ12; in overige gevallen: Wolven in Nederland). Zij weten hoe te handelen en wat er eventueel gezegd moet worden. Ondeskundige mensen kunnen sporen en/of waarnemingen negatief beïnvloeden waardoor er geen objectief beeld meer is. Daarnaast kunnen sporen in een grote cirkel rond een gepakt prooidier (landbouwhuisdier zoals schaap of wild) snel verdwijnen als er veel mensen gaan rondlopen.

Het InterprovinciaalWolvenplan gaat ook in op preventieve maatregelen om predatie van schapen en andere landbouwhuisdieren te voorkomen. Wanneer een wolf zich officieel gevestigd heeft (d.w.z. gedurende minimaal 6 maanden aantoonbaar aanwezig is), dan stelt de provincie vast welk gebied tot zijn leefgebied behoort. Binnen dit gebied worden schapenhouders gestimuleerd (en later verplicht) om preventieve maatregelen te nemen om hun dieren te beschermen tegen de wolf.

Risico voor mens en (huis)dier:

In het Interprovinciaal Wolvenplan wordt ook aan maatregelen aandacht gegeven, ingeval er zich een zeker risico van de wolf voor de mens voordoet. Te denken valt aan een dier dat mensen veelvuldig opzoekt (bijv. omdat het gevoerd is) of agressief gedrag naar mens of hond vertoont. Dit geldt ook wanneer een wolf honden op besloten erf of (herhaaldelijk) in goed beschermde gebieden doodt.

In eerste instantie zal men proberen het gedrag van het dier te veranderen en het zo weer schuw te maken zodat het mensen weer gaat mijden. Mocht dat niet baten of het risico te groot zijn geworden, dan kan het college van GS op grond van Wet natuurbescherming (art. 3.8 lid 5 b3) beslissen om het vangen of doden van een individuele wolf toe te staan wanneer de volksgezondheid of openbare veiligheid in het geding is. Bij acute dreiging is de politie op basis van Gemeentewet, art. 175 en 176, bevoegd het dier te doden.

Landelijk: Landelijk Overleg Wolven (LOW)

Mede naar aanleiding van het advies van de wolvencommissie uit Gelderland en de gebeurtenissen rond de wolf in Heusden is er behoefte ontstaan aan een overleg op landelijk niveau. De samenstelling van het overleg wordt momenteel nog vormgegeven waarbij men maximaal wil aansluiten bij de bestaande overleggen in Gelderland, Drenthe en Noord-Brabant om daarmee ook zoveel mogelijk direct verbinding te houden en snel een landelijk overleg op te kunnen starten. Ook zal LNV aansluiten voor de internationale vraagstukken.

Doel van het landelijk wolvenoverleg is om de maatschappelijke betrokkenheid en draagvlak te verhogen bij de verdere ontwikkeling en besluitvorming van het interprovinciaal wolvenbeleid.

Het landelijk wolvenoverleg is gericht op provincie-overschrijdende zaken zoals hoe om te gaan met incidenten en de actualisatie van het Interprovinciaal Wolvenplan. De gedeelde opvattingen van de maatschappelijke organisaties worden benut bij de invulling van het wolvenbeleid. Besluitvorming over het wolvenbeleid ligt bij de gezamenlijke provincies (IPO Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland).

Veluwe: Leefgebied & wolvencommissie

Op de Veluwe is sinds januari 2019 sprake van een gevestigde wolf, op de Noord Veluwe. Provincie Gelderland gaf in maart 2019 de (formeel-juridische) grenzen voor het leefgebied voor de wolf aan, en nam daarbij ook het leefgebied van de iets later 'aangekomen' wolf op de Midden Veluwe mee. Dierhouders binnen dat gebied kunnen de provincie vragen om een bijdrage voor preventieve maatregelen om hun dieren te beschermen. Ook wordt de schade die wolven aanrichten de komende drie jaar vergoed.

Binnen dit leefgebied van de wolf is de gebiedscommissie preventie wolvenschade ingesteld. De leden van de commissie zijn in gesprek met alle direct belanghebbenden om te kijken welke maatregelen nodig zijn om schade door wolven te voorkomen. LTO schapenhouderij en het Platform voor de kleinschalige schapen- en geitenhouders hebben hiervoor het initiatief genomen. Provincie Gelderland ondersteunt dat. De gebiedscommissie maakt een plan, op basis waarvan inwoners van het gebied de provincie kunnen vragen om een bijdrage aan preventieve maatregelen. Voorzitter van de wolvencommissie is Pieter van Geel. Overige deelnemers zijn te vinden op de website van Provincie Gelderland (hier)

Binnen een eenmaal vastgesteld leefgebied zal bij vestiging van een wolvenpaar zowel de jacht als beheer en schadebestrijding tegen het licht worden gehouden en zo nodig aangepast. Naar verwachting zullen er geen grootschalige aanpassingen nodig zijn.

Drenthe: Leefgebied & wolvencommissie

Met opmerkingen Art. Nog verder aanvullen.

In juni 2020 heeft de provincie Drenthe, vooruitlopend op de mogelijke vestiging van een mannelijke wolf, een Gebiedscommissie ingesteld. De 'officiële' vestiging werd in september 2020 afgekondigd. In de Gebiedscommissie Drenthe vertegenwoordigt Ans van Wijk Staatsbosbeheer en de andere terreinbeheerders. Deze bestuurlijke rol wordt later in 2021 overgenomen door Caroline Warmderdam.

De provincie heeft aan de Gebiedscommissie advies gevraagd over:

- Opstellen van een schadepreventieplan.
- Mogelijkheden voor het nemen preventieve maatregelen bij schapenhouders, schaapskuddes en terreinbeheerders.

- Vaststellen van een leefgebied waarbinnen vergoedingen voor het nemen preventieve maatregelen worden gesubsidieerd.

Binnen de provincie Drenthe is er een informeel overleg over de wolf met de 'groene partijen'.

Binnen de provinciale eenheid Drenthe zijn er werkafspraken gemaakt over woordvoering en monitoring. De woordvoering loopt altijd via communicatieadviseur Hans Alting. Boswachters Pauline Arends (Oost-Drenthe) en Widmar van der Meer (West-Drenthe) zijn aanspreekpunten voor de monitoring. Provinciaal adviseur Aaldrik Pot is inhoudelijk contactpersoon voor provincie, gemeente en Wolven in Nederland. De werkwijze is besproken en vastgesteld in het PMT van Drenthe.

Noord-Brabant: Leefgebied, wolvencommissie en werkgroep

In augustus 2020 is in Noord-Brabant gestart met het overlegplatform wolven. Na definitieve vestiging van een wolf op de Groote Heide is het wolvenplatform overgegaan naar een Gebiedscommissie Wolven, welke door GS formeel is ingesteld. Voorzitter van deze commissie is Pieter van Geel. Staatsbosbeheer (Daan Jacobs) vertegenwoordigd hierin alle TBO's.

De vraag aan het Platform/de wolvencommissie is meerledig. Er wordt advies gevraagd op de volgende onderwerpen:

- Wat zijn de ervaringen in Heusden, hoe kijken we daar evaluerend op terug en hoe kunnen we beter voorbereid zijn op de komst van een zwervende wolf in de toekomst? Het gaat dan vooral over de operationele kant van mogelijke en gewenste maatregelen. De beleidsmatige kant wordt in het landelijk wolvenoverleg opgepakt.
- Een schadepreventieplan voor de te nemen beschermingsmaatregelen m.b.t. een gevestigde wolf zoals nu in Groote Heide maar die zich in de toekomst ook op andere plaatsen voor kan doen. Het gaat daarbij om het instrumentenkoffer dat daarbij benut kan worden in de onderscheiden regio's als daar wolvenproblematiek ontstaat en waarbij de omstandigheden in die regio bepalen welke instrumenten feitelijke benut worden. Daarnaast wordt advies gevraagd voor de daarop door de provincie te baseren subsidieregeling. De commissie zal zich daarbij laten adviseren door het overleg wolf Groote Heide over de specifiek voor dat gebied te nemen beschermingsmaatregelen.
- Hoe kan, nadat het Platform haar advies heeft afgerond, meer structureel vorm worden gegeven aan overleg en afstemming over de wolf in Brabant. Welke rol kan de Faunabeheereenheid (FBE) daarbij (op termijn) vervullen en wat zijn de ingrediënten die daarvoor dan in het Faunabeheerplan moeten worden opgenomen.

Overleg wolf Groote Heide

Rond de wolf op de Groote Heide is sinds enkele maanden een overleg gestart. Dit stond vooral in het teken van eerste samenwerking en afstemming tussen de meest betrokken partijen en eerste preventieve maatregelen zoals wolfwerende netten.

De komende tijd zal het overleg zich vooral moeten gaan richten op welke structurele maatregelen er in het nog nader te onderzoeken leefgebied van de wolf nodig worden geacht. Dat betekent dat vooral met lokale vertegenwoordigers van grondeigenaren en dierhouders in beeld wordt gebracht waar de risico's zitten opdat die aan de wolvencommissie kunnen worden meegegeven. Ook is communicatie en voorlichting, met ondersteuning van deskundigen en vrijwilligers een rol voor het overleg. Erik Schram vertegenwoordigt Staatsbosbeheer in dit overleg.

De taken voor het overleg wolf Groote Heide liggen daarmee op het volgende vlak:

- Inventariseren wat de risico's zijn voor wolvenaanvallen op landbouwhuisdieren en waar die zich bevinden en voorstellen doen aan de wolvencommissie welke structurele maatregelen er nodig worden geacht om dat te voorkomen.
- Lokale samenwerking bevorderen tussen bij de wolf betrokken partijen en met de deskundigen en vrijwilligers.
- Communicatie en voorlichting in het gebied organiseren gericht op draagvlak en conflictvrij samenleven met de wolf.

Paragraaf 3 Landelijke partijen wolvenbeleid en rollen

PARTIJ	SPECIFIEKE ROL
Rijk	Is verantwoordelijk voor het borgen van het internationale beschermingsregime van de wolf. Verder is het Rijk eindverantwoordelijke voor het zes-jaarlijks aan de Europese Commissie indienen van de ontwikkelingen in verspreiding en aantal van o.a. de wolf, conform de Habitatrichtlijn.
Provincie	Is verantwoordelijk voor het faunabeleid: zowel ter bescherming van de wolf als van landbouwhuisdieren. Dit draait om bevorderen van goede informatieverstrekking over de wolf, afhandeling van meldingen en landbouwschade en, indien nodig, het nemen van acties die boeren en burgers het vertrouwen geven dat de veiligheid niet in het geding zal zijn. BIJ12 helpt en ondersteunt de provincie hierbij. De Provincies hebben de regie over de communicatie en zijn in principe degene die de resultaten van o.a. DNA onderzoek naar buiten brengen. Bij daadwerkelijke vestiging van een wolf zal de provincie het leefgebied aanwijzen, en zorg voor dragen dat gewerkt wordt aan preventieve maatregelen door houders van dieren.
BIJ12	Is verantwoordelijk voor het verlenen van tegemoetkomingen bij gehouden landbouwhuisdieren (schapen en geiten) wanneer deze zijn aangevallen door een wolf, mits daarvoor bewijs is. Daarom moet binnen 24 uur iemand van (of bevoegd door) BIJ12 op locatie het slachtoffer (vaak schaap) onderzoeken op DNA van wolven. Ook verstrekt BIJ12 informatie over de wolf, bedoeld om schade te voorkomen.
Wageningen Environmental Research (WEnR, voorheen Alterra)	Beschikt over de expertise om door middel van DNA-analyse vast te stellen of er in monsters (bijv. haren, keutels, prooiresten) sprake is van wolf-DNA. Dit duurt doorgaans twee tot vier weken. Daarnaast heeft WEnR expertise om door middel van sectie op prooidieren (wilde en landbouwdieren) te beoordelen of een wolf als mogelijke dader kan worden aangemerkt voor de schade. WEnR heeft ook een ontheffing om dode wolven te verplaatsen.
Wolven in Nederland (WIN)	Wolven in Nederland (WIN) is een samenwerkingsverband, dat is opgericht om de aanwezigheid van wolven te monitoren, en objectieve voorlichting te geven. WiN bestaat uit een kleine groep professionals, ondersteund door deskundige wolvenadviseurs en geschoolde vrijwilligers. Deelnemende organisaties zijn o.a. Natuurmonumenten, ARK Natuurontwikkeling, FREE Nature, Koninklijke Jagersvereniging, IVN, IFAW, Studio Wolverine, Rewilding Foundation en de Zoogdiervereniging. Staatsbosbeheer is geen lid van WiN omdat wij als overheidsorganisatie een andere rol hebben dan de organisaties die in WiN samenwerken. Staatsbosbeheer werkt wel nauw samen met WiN. Andere vaste samenwerkingspartners van WiN zijn Radboud Universiteit en Ministerie van Defensie.

Wolvenmeldpunt	Het Wolvenmeldpunt van de Zoogdiervereniging checkt in opdracht van de gezamenlijke provincies alle meldingen van wolven die ingevoerd worden op de website van het Wolvenmeldpunt . De checks worden gedaan in samenwerking met de partners binnen Wolven in Nederland (WIN).

Intern bij Staatsbosbeheer:

Medewerkers uit de vier meest betrokken provincies (Drenthe, Overijssel, Gelderland, Brabant) en landelijke afdeling hebben interne protocollen en een woordvoeringslijn opgesteld, en onderhouden de contacten met Wolven in Nederland. Een aantal van deze collega's is deskundig op gebied van sporen en waarnemingen en kan om raad gevraagd worden bij gevonden sporen. Op dit moment bestaat het interne wolventeam uit: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo [redacted]

Binnen de provinciale eenheden is de fauna-coördinator eerste aanspreekpunt voor vragen over wolven. Het Staatsbosbeheer wolventeam is voor hen achtervang. In de bijlage vind je een overzicht van de fauna-coördinatoren.

Met opmerkingen Art. Updaten / afspraken herijken.

4. Zwervende wolven

Algemeen

Bij zwervende wolven is het vooral zaak om waarnemingen en sporen veilig te stellen. Serieuze waarnemingen en sporen worden, ook door ons, gemeld bij het Wolvenmeldpunt. Wij houden geen eigen overzicht bij, het ontbreekt ons aan de menskracht om de vele waarnemingen die gemeld worden te onderzoeken op juistheid. Bij het Wolvenmeldpunt beoordelen experts de kansrijkheid van de melding, en zo nodig wordt er iemand op pad gestuurd om bijvoorbeeld een verse keutel of DNA van een wilde prooi veilig te stellen (overigens komt dit laatste zelden voor omdat de prooien vrijwel geheel opgegeten worden). Zelf verzamelen doen we niet i.v.m. de eisen die daaraan gesteld worden voor behoud van afleesbaar DNA, tenzij op verzoek en volgens aanpak/methode die de experts van het wolvenmeldpunt doorgeven. Wel kunnen we in dit soort gevallen vragen om een terugmelding en/of afspraken maken over het krijgen van een overzicht van gevalideerde meldingen uit onze terreinen.

De (keuze voor) afname van DNA van reewild, andere vermoedelijke wolvenslachtoffers of keutels binnen ons natuurgebied wordt in overleg met de provinciale fauna-coördinator, afgestemd met regio coördinator van WiN, genomen. Dekking van de onderzoekskosten altijd in voorafgaand overleg met en na goedkeuring van de wolven contactpersoon van provincie.

Scenario's

Er zijn een aantal momenten waarop je geconfronteerd kunt worden met een wolf of zijn sporen:

1) Er zijn wilde dieren doodgebeten, waarschijnlijk door een wolf.
2) Er zijn landbouwdieren doodgebeten, waarschijnlijk door een wolf.
3) Er is een wolf aangereden en ligt (gewond of dood) langs de weg of er ligt een dode wolf in het veld.
4) Er worden wolfachtige prenten in het veld gevonden.
5) Er is een wolfachtig dier gezien.
6) Er is een opname van een wolfachtig dier gemaakt met een wildcamera

Standaard acties

Een aantal stappen gelden altijd:

- Informeer het Wolvenmeldpunt en eventueel de fauna-coördinator van je provinciale eenheid.
- Ga het liefst alleen kijken en let op plaatsing van je voeten om sporen te behouden.
- Maak foto's van de omgeving, slachtoffer(s) en/of wonden zonder sporen te verstoren. Mail deze foto's z.s.m. naar info@wolveninnederland.nl.
- Indien er foto's of filmbeelden zijn gemaakt, mail deze dan z.s.m. naar info@wolveninnederland.nl.
- Raak het dier niet aan en voorkom toeloop van mensen die sporen vervuilen of verkeerde informatie aan de media doorgeven.

Aanvullende acties

Voor een aantal scenario's zijn nog aanvullende acties nodig:

Scenario 2- Er zijn landbouwdieren doodgebeten, waarschijnlijk door een wolf.

Aanvullende acties:

- Realiseer je dat er jaarlijks honderden schapen gedood worden door loslopende honden, en dat het moeilijk is onderscheid te maken tussen door honden en door wolven gedode dieren, zelfs voor experts (vandaar afname DNA).
- Als er serieuze aanwijzingen zijn voor wolf, adviseer de eigenaar dan direct contact op te nemen met BIJ12: 085 - 486 22 22.
- Als het om onze eigen dieren gaat, dan ook contact zoeken met BIJ12 en de fauna-coördinator van je provinciale eenheid.

Scenario 3- Er is een wolf aangereden en ligt (gewond of dood) langs de weg of er ligt een dode wolf in het veld.

Aanvullende acties:

- Neem direct contact op met Art. 5.1. lid 2 sub e Woo of Wolven in Nederland via 06 – Art. 5.1.
- Als de wolf langs de weg ligt, informeer ook de wegbeheerder
- Raak het dier niet aan, probeer het ook niet te verplaatsen. Alleen mensen met een speciale ontheffing mogen wolven onder zich hebben. Dus ook geen dierenambulance.
- Ook als de wolf alleen gewond en niet dood is handel je op deze wijze en schakel je Wolven in Nederland in.

Met opmerkingen Art. Navragen bij WiN of BIJ12. Mogelijk direct melden bij meldkamer politie.

Scenario 4- Er worden wolfachtige prenten in het veld gevonden.

Aanvullende actie:

- Voorkom behalve toeloop van mensen ook die van honden die sporen vervuilen.

5. Gevestigde wolf

Bij een gevestigde wolf neemt de publieke aandacht zeer sterk toe. Als het gaat om beschermen van landbouwhuisdieren en voorlichting is de provincie leidend. Om de belangstelling van bezoekers in onze terreinen in goede banen te leiden geven we hier een aantal vuistregels, gebaseerd op de ervaringen op de Veluwe:

Afsluiten terreinen

- Afsluiten van terreinen doen we in beginsel niet; de wolf gebruikt een groot leefgebied en kan zo nodig drukte ontlopen, en heeft zich ondanks de aanwezigheid van mensen toch op de plek in kwestie gevestigd.
- Wel belangrijk is om te handhaven op het gebruik van paden en aangelijnd houden van honden (ook i.v.m. veiligheid honden!)
- Eventueel kunnen paden tijdelijk afgesloten worden in geval van voortplanting, om de rust te waarborgen. Beheermaatregelen zoals vellingen dienen in de omgeving van het nest wanneer er jongen zijn ook tijdelijk uitgesteld te worden.
- Eventueel kunnen 'honden losloopgebieden' die binnen het wolventerritorium liggen herbegrensd worden i.v.m. veiligheid honden

In- & externe communicatie

- Provincie is verantwoordelijk voor voorlichting aan schapenhouders en hondenbezitters
- Communicatie over de aanwezigheid van de wolf dient gezamenlijk plaats te vinden, het is verstandig om een onderlinge taakverdeling af te spreken, om de druk van media en publiek te verdelen
- Kennisuitwisseling intern en met de tbo's onderling is zeer gewenst
- Ook jagers dienen geïnformeerd te worden over wat va hen verwacht wordt, vanuit oogpunt van verstoring en/of beschikbaarheid van hoefdieren zoals ree.

Waarnemingen

- Deze kunnen gemeld worden bij het Wolvenmeldpunt.
- Plaatsen van wild-cams om gerichter aanwezigheid te inventariseren kan nuttig zijn. Hou hier wel de regie op: plaatsing in onze terreinen mag alleen met toestemming van Staatsbosbeheer, en dient voor monitoring en niet voor het verzamelen van 'mediagenieke beelden'.
- Zenderen van wolven kan ook informatie opleveren over de leefwijze van het dier in Nederland. Een verzoek om de dieren te zenderen in onze terreinen kan ingewilligd worden, mits er een duidelijke onderzoeksvraag ligt, het project wetenschappelijk en ethisch verantwoord is, en andere stakeholders zoals provincie, andere tbo's, en bijv. Zoogdiervereniging ook instemmen. Toetsen van een aanvraag moet intern plaatsvinden door het landelijk faunaoverleg en toestemming door provinciehoofd en/of directie.

Schaapskuddes & ander beheersdieren

- Schaapskuddes en geiten in het leefgebied van de wolf dienen beschermd te worden. Belangrijkste reden is ter bescherming van de wolf: deze leert dan niet dat schapen een geschikte (makkelijke) prooi zijn. Hoe minder schapen zij doden, hoe groter het draagvlak voor de aanwezigheid van de wolf blijft.
- Bescherming kan in de vorm van 's nachts op stal zetten (schaapskooi/potstal), of onderbrengen in een elektrisch raster of achter een hoog vaste gaas raster. Zie de informatie

van BIJ12 (www.bij12.nl/wolf) voor de eisen die aan deze rasters gesteld moeten worden. In sommige gebieden kan gebruik gemaakt worden van kuddewaakhonden, maar hierbij dient zorgvuldig gekeken te worden of dit samen gaat met de recreatiedruk, en recreanten dienen geïnformeerd te worden over hoe hier mee om te gaan.

- Fladderlinten zijn voor kortstondige bescherming geschikt (na enkele dagen treed gewenning op), bijvoorbeeld wanneer er een zwervende wolf in de buurt is.
- Er worden ook andere beschermingsmaatregelen uitgeprobeerd (bijv. ezels), als deze effectief blijken zal BIJ12 ze opnemen in de lijst met geschikte maatregelen, en dan kunnen deze toegepast indien passend bij het terrein.
- Runderen en paarden zijn over het algemeen goed in staat om hun jongen te beschermen tegen wolven, extra maatregelen zijn voor deze dieren momenteel niet nodig.
- Binnen het leefgebied is eenduidigheid / samenhang nodig tav beschermingsmaatregelen

Zie hoofdstuk 6 hieronder voor meer overwegingen mbt bescherming van gehouden dieren.

6 Bescherming gehouden dieren

In sommige van onze natuurgebieden is sprake van begrazing met gehouden dieren, dwz runderen, paarden, schapen en/of geiten. Deze dieren kunnen allemaal ten prooi vallen aan een hongerige wolf. Vanuit bescherming van de wolf is het belangrijk om te voorkomen dat hij leert dat deze dieren een gemakkelijke prooi vormen. Een vorm van bescherming is daarom nodig, minimaal voor de schapen en geiten. De zelfredzame runderen en paarden zijn veelal in staat om zichzelf en vaak ook hun jongen te beschermen. Daarom richt dit hoofdstuk zich vooralsnog op schapen en geiten.

Bescherming van schapen en geiten kan door gebruik van tijdelijke of permanente rasters, al dan niet met stroomdraad. Ook kuddebewakingshonden kunnen helpen, evenals de aanwezigheid van een herder bij de kudde (het scheperen) en het 's nachts onderbrengen in een schaapskooi. Fladderlinten hebben een kortdurende werkzaamheid (de wolven leren na enige tijd dat er geen gevaar dreigt), en zijn inzetbaar in gebieden met zwervende wolven.

Al deze vormen van bescherming hebben ecologische en maatschappelijke gevolgen, en bij gebruik van rasters is het bovendien van belang dat verantwoordelijkheid voor plaatsen en onderhoud goed vastgelegd zijn. Hieronder behandelen we een aantal van deze aspecten.

Ecologisch: permanent of langdurig rasteren

Het plaatsen van rasters, met of zonder stroomdraden, tijdelijk, langdurig of permanent, houdt niet alleen wolven tegen maar ook andere diersoorten. Zeker bij het plaatsen van permanente of langdurige rasters kan dit leiden tot het versnipperen van het leefgebied van andere fauna (ree, das, etc). Dit dient een expliciet onderdeel te zijn van de afweging van welke beschermingsmaatregelen ingezet worden. Soms is scheperen icm een nachtkraal een betere vorm van bescherming dan permanente of langdurige rasters.

Openstaande vragen:

- Maximale omvang begrazingseenheid in het raster? (ivm inperking andere soorten?)
- Zijn rasters >1.2m hoogte vergunningplichtig?

Ook de min of meer permanente aanwezigheid van kuddebewakingshonden heeft gevolgen voor de andere diersoorten. Er veel diersoorten die honden mijden, en daarmee brengt inzet van kuddebewakingshonden voor deze soorten verstoring met zich mee. In het slechtste geval kan dit leiden tot ongeschikt worden van het habitat voor bepaalde soorten (grondbroeders). Ook hier weer geldt dat deze ongewenste gevolgen daarom een expliciet onderdeel te zijn van de afweging van welke beschermingsmaatregelen ingezet worden.

Maatschappelijk: kuddebewakingshonden

De inzet van kuddebewakingshonden is een nieuw fenomeen in Nederland, en mensen zijn daarom helemaal niet bekend met hun rol en hoe met deze dieren om te gaan. Kuddebewakingshonden zijn gefokt en getraind om de (schaaps-)kudde waar zij zich aan hechten te beschermen tegen aanvallen van buitenaf. Dat is een andere taak dan bijvoorbeeld herdershonden, die de kudde bijeendrijven, en er zijn dus geheel andere rassen mee gemoeid. Deze kuddebewakingshonden kunnen ook de neiging hebben om 'hun' kudde te beschermen tegen eventueel aanwezige recreanten en/of hun honden. Ook bij rassen en/of individuele dieren die zo afgericht zijn dat zij dit niet doen, is het niet de

bedoeling dat bezoekers hen gaan aaien of voeren. Dit kan in druk bezochte gebieden een probleem opleveren, of veel extra werk (honden alleen s nachts bij de kudde). Bovendien brengt de inzet van dit soort honden flinke kosten met zich mee voor aanschaf, voer en dierenarts.

In minder druk bezochte gebieden is voorlichting aan bezoekers nodig om hen duidelijk te maken wat de functie is van deze honden, en wat zij als publiek wel en niet dienen te doen in de omgang met deze dieren.

Financieel: kosten maatregelen

Op dit moment vergoeden de provincies een aantal maatregelen om schapen en geiten te beschermen tegen predatie door wolven. Zij richten zich hierbij vooral op het plaatsen van permanente en/of tijdelijke rasters met stroomvoorziening. Ook zijn er enkele pilots met gebruik van kuddebewakingshonden uitgevoerd op kosten van de provincie. Structurele financiering voor beschermingsmaatregelen indien schapenbegrazing noodzakelijk is als beheermaatregel is nog geen onderdeel van de SNL financiering. Wellicht dat er een toeslag bovenop de SNL financiering komt, om ipv gewone rasters wolfwerende rasters te kunnen plaatsen in de leefgebieden, maar dat is nu nog niet het geval.

Als op enig moment de financiering van beschermingsmaatregelen vanuit de provincie ophoudt, of onvoldoende blijkt te zijn, kan dit gevolgen hebben voor de wijze waarop het begrazingsbeheer uitgevoerd wordt. Bijvoorbeeld minder intensief, of met een andere diersoort (rund, paard) die minder te duchten heeft van de wolf. Of helemaal geen begrazing.

Juridisch: rasters en pachtovereenkomsten

Advies van Jeroen Gritter 30-03-2020

Vraagstelling:

Is Staatsbosbeheer op basis van enige afspraak, regeling of (subsidie)voorwaarde verplicht om wolvenwerende rasters te plaatsen danwel te bekostigen ?

Beperking:

Er is een aantal vragen gesteld m.b.t. de komst van de wolf i.r.t. tot rasters, SNL en protocollen. In dit advies wordt ingegaan op de wolf i.r.t. tot onze rasters, onze pachters en bijbehorende aspecten zoals een overeenkomst en eventuele schade-aspecten. Op de publiekrechtelijke aspecten als snl e.d. (inclusief publiekrechtelijke schadeverhaal mogelijkheden) wordt in dit advies niet ingegaan

Vetrekpunt

De wolf is een zogenaamde res nullius, een zaak die van niemand is, en daarmee ook niet van Staatsbosbeheer. Dit betekent in beginsel dat voor zover de wolf schade veroorzaakt Staatsbosbeheer hiervoor niet aansprakelijk is. Staatsbosbeheer staat niet afwijzend tegenover de komst van de wolf, maar voor zover ik weet propageert zij niet dat de wolf ook (gehouden) schapen gaat consumeren.

De vraag die dan opkomt is hoe de komst van de wolf zich verhoudt met de ingebruikgevingen die er zijn vanuit Staatsbosbeheer aan agrariërs. In het bijzonder die ingebruikgevingen die zien op schapen die op heidevelden worden ingezet als begrazingsmaatregel, waarbij Staatsbosbeheer eigenaar van

het raster is c.q. de ingebruikgeving doet met een raster. Wat mag onze klant in deze verwachten c.q. hoe zit het juridisch, privaatrechtelijk gezien.

Staatsbosbeheer geeft heidevelden in gebruik uit aan verschillende soorten gebruikers op basis van verschillende type overeenkomsten (pacht, huur, etc). Voor gescheperde kuddes is er m.i. niet zoveel aan de hand. Hier speelt de rasterproblematiek niet, en zal de herder zelf het nodige moeten doen c.q. in acht moeten nemen om ervoor te zorgen dat zijn dieren veilig zijn. Hierna zal dan ook worden uitgegaan van de situatie dat het geen gescheperde kudde betreft en er sprake is van een geliberaliseerde pachtovereenkomst.

Het betreffende heideveld wordt in gebruik gegeven met een raster wat Staatsbosbeheer daar geplaatst heeft c.q. zijn eigendom is. In de overeenkomsten wordt het reguliere onderhoud voor deze rasters bij de pachter neergelegd. Tevens wordt in de overeenkomst de pachter de mogelijkheid ontnomen om een beroep te doen op een gebrek aan het raster. Als dit het geval is blijft dit voor zijn risico, tenzij ….. waarbij de “tenzij” aldus wordt ingevuld dat er sprake moet zijn van grove schuld of opzet t.a.v. ‘defect’ raster door toedoen van Staatsbosbeheer wil de pachter een beroep kunnen doen op deze clausule).

In beginsel is de pachter zelf verantwoordelijk voor zijn dieren, het toezicht hierop en de wijze waarop hij zorgt voor de veiligheid van zijn dieren. Staatsbosbeheer geeft de grond met een raster aan de pachter in gebruik. De pachter mag verwachten dat dit raster bij aanvang deugdelijk is. Als dit niet het geval is zal hij hierop moeten ageren richting Staatsbosbeheer. Duidelijk is wel dat het geen specifieke wolfkerende rasters betreft, maar gangbare reguliere rasters. Het hoeft niet verkeerd te zijn om dit bij aanvang van het gebruik duidelijk te maken om zo de juiste verwachtingen te managen. Het voorkomt mede ook dat je hierover een (juridische) discussie krijgt. Voor zover een pachter dit dus niet afdoende vindt, zal hij in eerste instantie zelf maatregelen moeten nemen en dit voor zover nodig dienen af te stemmen met het beheer. Het staat hem uiteraard vrij om geen maatregelen te nemen, maar als hij van die bewuste keuze schade ondervindt van de wolf, dan is deze schade in principe voor zijn rekening en risico. Hij kan de schade dus niet verhalen bij Staatsbosbeheer (misschien wel ergens anders).

De huidige overeenkomsten en de bijbehorende algemene voorwaarden zijn echter niet helemaal synchroon. Hetgeen in de algemene voorwaarden is opgeschreven over rasters geldt namelijk specifiek voor graslandbeheer. Deze casus betreft hier echter inzet van schapen op heidevelden. Daarvoor is niet iets specifieks opgenomen. Ook wordt niet nader gespecificeerd om wat voor rasters e.d. het gaat.

Aanbevelingen / advies:

Gezien het feit dat, voor zover ik heb kunnen nagaan, er binnen Staatsbosbeheer ongeveer 35 van dit type ingebruikgevingen zijn en in een 3 tal provinciale eenheden deze beheerbegrazingsmaatregel in het geheel niet voorkomt, zou mijn voorstel zijn om niet de algemene voorwaarden te herschrijven en/of aan te passen. Mijn voorstel is om in de basis geliberaliseerde pachtovereenkomst een paar specifieke bepalingen op te nemen t.a.v. de rasters, eventuele schade, etc. Ook kunnen een paar passages uit de algemene voorwaarden niet van toepassing verklaard worden en deze vervangen worden door de bijzondere afspraken in de basis pachtovereenkomst. Dit maakt helder wat een pachter wel of niet mag verwachten en borgt de positie van beide partijen mogelijk beter, dan de terugval optie op de wet, zoals nu voor een deel het geval is.

Voor zover de pachter zelf maatregelen neemt, dienen deze m.i. wel in overleg met Staatsbosbeheer plaats te vinden. Er moeten dan goede afspraken worden gemaakt over wat mag worden toegepast en voor wiens rekening dit komt. Verder moet worden geregeld wie eigenaar is van welke rasters (als

de pachter aanvullende rastermaatregelen neemt) en wie deze weg moet nemen aan het einde van de pachtovereenkomst dan wel aan wie deze verblijven bij achterblijven hiervan.

Voor zover de situatie ontstaat dat er in alle redelijkheid niet meer op deze wijze beheerd kan worden (a.g.v. grote roedels, te veel schade of overlast etc.) zou overwogen kunnen worden om deze wijze van begrazingsbeheer niet meer toe te passen dan wel te kijken of het op zo'n manier ingezet / uitgevoerd kan worden dat dit voor beide partijen naar tevredenheid werkt.

7 Monitoring

De uitbreidende populatie wolven in Nederland, waardoor telkens nieuwe vestigingen ontstaan, mét bijbehorende status van gevestigd leefgebied nodigt uit tot het intensief monitoren van deze soort. De vraag is of Staatsbosbeheer daar een rol in moet spelen, en zo ja welke rol?

Openstaande vragen:

- Moet staatsbosbeheer inzetten op monitoring
- Zo ja, doen we dat zelf /met eigen vrijwilligers?
- Is dit afhankelijk van hoe groot het aandeel Staatsbosbeheer terrein is in het leefgebied? (aaneengesloten groot vs versnipperd/beperkt)?
- Wie besluit of waarnemingen opgevolgd worden? Nu is dat Wolvenmeldpunt (sinds een jaar bij Zoogdiervereniging ondergebracht) Willen we daar een grotere rol in?
- Is dit ‘need to know’ of ‘nice to know’? Dwz is de informatie nodig om ons beheer te verbeteren?

Voordelen:

- we weten uit eerste hand wat er in onze terreinen speelt
- We houden regie op wat in onze terreinen gebeurt, o.a. inzet/aanwezigheid van vrijwilligers

Nadelen:

- het worden ‘onze’ wolven
- Overlap met activiteiten van vrijwilligers die voor het meldpunt handelen
- Vrijwilligers worden aangemoedigd om te gaan ‘zoeken’, weinig stuur, veel verstoring, drollen/sporen verdwijnen
- Vrijwel geen wolf beperkt zich tot alleen onze gebieden, samenhang tussen alle spelers in het leefgebied is altijd nodig

BIJLAGE 1: Fauna-Coördinatoren per provinciale eenheid

Met opmerkingen Art. Willen we hen nog steeds in de rol van eerste aanspreekpunt voor vragen? Zo nee, wie dan wel en hoe richten we dat in?

Provinciale eenheid	Fauna-coördinator
Friesland	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Groningen	
Drenthe	
Overijssel	
Gelderland	
Flevoland	
Noord-Holland	
Zuid-Holland	
Utrecht	
Brabant	
Zeeland	
Limburg	

Regionale contactpersonen Wolven in Nederland

pm

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: woensdag 16 juni 2021 12:51
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: wolvenoverleg morgen
Bijlagen: Verslag wolvenoverleg Staatsbosbeheer 1 april 2021.docx

Dag allemaal,

morgen hebben we een overleg gepland staan. Gaat dat lukken in de agenda's?
Ik heb afmeldingen van Art. 5.1. lid 2 sub e Woo .

Hierbij het concept verslag van de vorige keer (geen idee waarom sommige zinnen zwart zijn..) en de berichtgeving van deze week.

Tot morgen!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder

Staatsbosbeheer
Strategie & Communicatie | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
Art. 5.1. | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 185

Verslag wolvenoverleg Staatsbosbeheer 1 april 2021

Wolvenoverleg Staatsbosbeheer
1 april 2021

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
(verslag).

- Bijpraten: rondje langs de provincies (iedereen)
- Even een korte terugkoppeling uit de Gebiedscommissie in Drenthe?
- Update handelingskader Art.
- Wolvenmeldpunt Art.
- Communicatie: Afstemming? Interne communicatie. communicatieplan, issues zoals hek in Fryslân,.... Film Art. 5.1. lid, IVN educatie, Zapp Your Planet

Rondje langs de provincies
Fryslân: zwervende wolven in Friesland. Precies 3 jaar gelden eerste wolf. Totaal 5 verschillende wolven, 20 meldingen aan schade, 9000 euro.
Hek om Fryslân. Vraag van de provincie in een projectgroep, dat gaan we als tbo's niet doen. Wel een afhankelijke voorzitter, als er definitieve vestiging is, dan wordt het een gebiedscommissie.
We hebben geen schade, dus geen rol in projectgroep. Vooral schapenhouders zijn vertegenwoordigd. Vooral gericht op voorkomen van schade.

Dit is wel een trendbreuk: in andere provincies hebben we dat wel gedaan, participeren in zulke groepen.

Drenthe: niet zo veel nieuwe dingen, geen wolven op camera. In DFW wolfwerende nachtrasters en gescheperde begrazing (op strategische plekken nachtrasters).
Afgelopen winter was rustig. Na laatste waarneming is het stil. In oktober schapen gedood in Duitsland. Wat vage meldingen.

Groningen: wolf gespot in Blijham

Gelderland: het gaat goed met de wolven. Verwachting is dat er nieuwe welpen zijn. Recreatieve druk is hoog, maar ze zijn er nog. Leefgebied is uitgebreid, met schietterrein ASK, gemeentegrond en gronden van Geldersch Landschap. En uitbreiding op zuidwest veluwe (ede, rondom arnhem).
Tweede wolf doodgereden, een jong uit 2019. Reu is er nog steeds, teef is doodgereden. Verkeersdruk is hoog. Op Midden Veluwe is wolvin nog steeds alleen.
Weinig schade.
Landgoed Noorderheide is beveiligd, er lopen nog moeflons uit ander landgoed. Geen moeflons meer in de vrije wildbaan.
Wolvencommissie: nieuwsbrieven geven aan wat er speelt. Website van Provincie Gelderland. Gericht op wolfwerende maatregelen: dat is een demo raster.
Korte film uitgebracht door Provincie Gelderland, gelderland.nl/dewolf
https://www.gelderland.nl/de-wolf

Nieuwsbrieven
https://www.gelderland.nl/de-wolf/wolvencommissie

Er komt ook nog een lange versie van.

Brabant: er is de werkgroep Groote Heide om o.a schade te voorkomen.
Ook gebiedscie wolf: veel gepraat, minder concreet, maar gaat er nu wel vankomen
Kuddewaakhonden, kijken of 1 of meerder pilots gedaan kunnen worden.
In gebiedscie wordt gekeken naar leefgebied. Ook gemeente Deurne zodat je tot Limburgse grens gaat.
Op hoofdlijnen wordt het plan van Gelderland gevolgd.
Ook zwervende wolven worden meegenomen, zodat dat ook goed geregeld wordt. Grove opbouw van het preventieplan.
De Grote Heide wolf zit er nu ongeveer een jaar. Wordt nog wel af en toe een schaap gepakt, ondanks netten. Geeft discussie. Beetje experimenteren met dubbele netten etc. Ook op ree en haas. Wolf wordt erg weinig gezien. Weinig op camera.
Art. bij provincie aan tafel, Art. op gemeentelijk niveau.

Even een korte terugkoppeling uit de Gebiedscommissie in Drenthe Art. 5.1.

Interessant is dat we een vertegenwoordiger in de gebiedscie Art. 5.1. lid 2 sub e . Dat was Art. 5.1. Op het moment dat er een wisseling van de wacht is, ontstaat er beetje onrust. Is opgelost.
Provincie heeft online presentatie gegeven, met Art. 5.1. lid 2 sub e Woo , voorzitter van hobbydieren, over welke wolfwerende maatregelen. Hoe proces gaat. Gaf goed resultaat, onder sommige schapenhouders
Monitoringsopzet: toelichting van Art. 5.1. lid 2 .
Het idee van corridor: heeft geholpen in de discussie

Lennard: Art. 5.1. lid 2 van CDA heeft gepleit voor wolvenvrije gebieden en corridors.
https://www.gelderlander.nl/home/noodzaak-voor-wolvenvrije-gebieden-is-hoog-vindt-cda-gelderland~a0a16803/

Update handelingskader Art.
Van aantal mensen reactie op het Handelingskader gehad. Aantal vragen voorleggen:
Vraag: Het stukje monitoring ontbreekt nog. Moeten we iets opnemen over monitoring?
Art. voorstander om er over iets over op te nemen. Standaardisering is handig.
Art. 5.1. er is op de Veluwe verschil van aanpak monitoring. Het zou goed zijn als we overal hetzelfde aanpakken. Dat bepaalt de coördinator van Wolvenmeldpunt, Zoogdiervereniging bepaalt dan hoe verder. Is dat wenselijk?
Art. voor eigen terreinen in eigen hand. Art. 5.1. lid 2 sub e zijn aanspreekpunten. Overlap met mensen die voor Wolvenmeldpunt hangen.
Art. Monitoring: inderdaad onderscheid in de wens tussen onze eigen gebieden en algemeen daarbuiten.
Art. Denk dat het ook belangrijk is waarom wij willen / moeten monitoren. Op welke grond / in welk belang.
Art. 5.1. op het moment dat er een wolf opduikt, dan moet je er als terreinbeheerder bovenop zit om regie te houden. Coördinerende rol als terreineigenaar pakken.
Art. 5.1. Staatsbosbeheer is een speler in het geheel, omdat er veel eigenaren zijn (6 tbo's op de Noord Veluwe). Uniforme gedachtenlijn over monitoring is belangrijk.

Vraag: we hebben aantal clusters van scenario's (gevestigde wolven, zwervende wolven. Nu ook tussencategorie: corridor)

Vraag: wolfwerende hekken. Zie juridisch advies Art. 5.1. lid 2 . Maar ook ecologisch bekijken. Moeten we daar iets van vinden, bij permanente rasters.
Art. graag iets over opnemen. Wie is verantwoordelijk? Wie is aan zet? Dierhouder of wij?
Art. 5.1. al een keer een inventarisaie gedaan. In onze ogen is het niet te doen.
Kuddebewakingshonden: in DFW ook een schaapskudde op eigen initiatief me bezig. Zij zijn zoekende, dus goed om daar als organisatie een mening te hebben.

Art. 5.1. wat van belang is om schapenhouder te weten of je in het leefgebied zit. We moeten zelf proberen om zo veel mogelijk wolfwerend te zijn, met elkaar in het leefgebied, ook voor het draagvlak.
Stroomdraden: is dat vergunningsvrij? Is het geen bouwwerk?
Art. 5.1. nadenken over wat de maximale grootte wat een permanente kraal mag zijn? Hoe belangrijk is vaste begrazing? Gescheperde kuddes zijn duur.
In Gelderland toeslag voor schapenhouder als je wolfwerend gaat werken. In de aanbesteding vragen dat men wolfwerend werkt.
Art. 5.1. lid n.a.v. rasters... ik begreep dat in het LOW ook gesproken wordt over SNL. Wordt hiermee de link gelegd met vergoeding rasters?

Art. : moeten we ervoor pleiten dat de vergoeding voor het rasteren omhoog gaan?
Daan: het vraagt inderdaad meer geld, moeten we dat in gebiedscommissies bespreken of landelijk?
Meta: het ligt voor de hand om dat in SNL te verankeren.
Art. 5.1. zie vergoedingssystematiek in Gelderland, Hoofdstuk 4.3 uitgangspunten vergoedingen:
https://www.gelderland.nl/bestanden/Gelderland/Natuur/DOC_Gebiedsgericht_preventieplan_wolvenschade_Veluwe.pdf

Wolvenmeldpunt Art.
is aangehaakt bij Wolven in Nederland. Wolvenmeldpunt is formeel ondergebracht bij de Zoogdiervereniging. Dit zou naar Bij12 gaan.

Art. 5.1. zorg over veelheid van overleggen/clubjes. Maar waar iets praktisch wordt besloten, is relatief weinig.
Gebiedscommissies zijn wel de plekken waar zaken geregeld kunnen worden.

Art. t ook in Landelijk overleg Wolf olv Art. 5.1. lid 2 . Wat wel interessant is netwerk van Art. 5.1. om collega schapenhouders te informeren en delen van ervaringen. Overleg gaat vooral wolvendraaiboek. Relatief weinig inhoud aan de orde. Nog niet veel daadkracht.
Art. probeert onderwerp rasters op de agenda te zetten.

Art. 5.1. : zorgen over Wolvenmeldpunt, werken met veel vrijwilligers. Het geeft een soort van prikkel om te gaan zoeken. Een reden om het gebied in te gaan. Moeten we niet met bevoegd gezag bepalen hoe we monitoring doen? En niet door Zoogdiervereniging.
Ook Kroondomein: het publieke deel (doe mee) zou er uit moeten.

<u>Communicatie: Afstemming? Interne communicatie. communicatieplan, issues zoals hek in Fryslân,....
Film Art. 5.1. lid , IVN educatie, Zapp Your Planet</u>

Art. : te weinig afstemming tussen gebiedscommissie en landelijk.
Art. er is veel in beweging.
Wout is aangewezen op dossier fauna. Belangrijk onderwerp, gevoelig onderwerp.

Gaat nog wel een tijdje duren voordat er meer mankracht voor komt. Doorvertaling van reorganisatie.
Missen we de boot niet? Straks is het politiek vastgesteld.
Landelijk overleg wolf: zaken op de agenda zetten.

Nieuwe kracht bij Bij12 voor communicatiestrategie.
Art. 5.1. : onenigheid met Wolvenmeldpunt en Zoogdiervereniging. Monitoring door Art. .
Art. : in Drenthe is rustig, op achtergrond overleg met andere tbo's. Art. werkt aan dossier.
Art. : ook rustig. Art. 5.1. lid 2 veel werk achter de schermen. Media rustig.
Art. 5.1. BIJ12 helpen? Met woordvoeringslijn etc Art. heeft overleg met NM, Provincie Gelderland, BIJ12 en zoogdiervereniging.

Art. hoe met andere provincies?
Art. ook overlegstructuur is ter discussie. Dit overleg is praktisch ingesteld om af te stemmen, en issues te detecteren etc.
Wie moet aanhaken? Welke discipline hoort bij dit overleg?

welke beleidsregelingen zijn er? hoe regionale verschillen?
wat speelt er aan wet-regelgeving en hoe wordt dat geborgd?

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: maandag 21 juni 2021 10:19
Aan: Art. 5.1. lid 2
CC: Art. 5.1. lid 2 info@vanbommel-faunawerk.n Art. 5.1. lid @ark.eu; Art. 5.1. lid 2 sub
Onderwerp: RE: Inzet KBH Brabant

Bij deze:

- Rustige honden uitkiezen
- Honden lopen mee aan de lijn als de kudde verplaatst
- Herder moet dit echt willen (commitment)
- Honden verblijven binnen nachtraster bij de kudde
- Bebording in veld aangeven hoe men zich moet gedragen met huishond
- Vaste begeleiding van de honden, geen wisseling om rust te houden
- Bij schaapskooi honden achter hoog gaas tegen springen of kooi
- Kijken of er mogelijkheden zijn met vaste(re) kuddes te werken met dezelfde schapen. (zeker als Art. er ooit mee zou gaan werken)
- Goede afspraken over waar we nachtrasters maken. (ivm drukte recreatie en loslopende honden)
- Kijken of er veranderingen moeten komen in het werkgebied van de herder, of ze nog moeten en kunnen hoeden in bijv hondenlosloopgebied
- Zorgen voor wildcamera bij de kraal zodat we ook kunnen zien hoe de dieren reageren.
- Herders misschien dubbel raster behouden. Dat maakt springen ook voor loslopende honden lastiger.
- Wat zijn de ervaringen met border collies en deze honden

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
Boswachter

Staatsbosbeheer
Brabant-Oost | Strijperpad 5 | 5595 XR Leende
T 040 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl |
www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/heeze-leende
https://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/kempen
www.twitter.com/ErikBoswachter facebook.com/staatsbosbeheer staatsbosbeheer1 |
Art. 5.1. lid 2

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Filmpje pakken? Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Doe mee met ons goede doel op de Strabrechtse Heide!
Kijk op: https://www.buitenfonds.nl/crowdfunding/projecten/project/vogelspottenstrabrechtseheide

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: maandag 14 juni 2021 21:11
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo@staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>; info@vanbommel-faunawerk.nl; Art. 5.1. lid @ark.eu; Art. 5.1. lid 2 sub @gmail.com>
Onderwerp: Re: Inzet KBH Brabant

Ha Art.

Zou jij jullie voornaamste bevinden kunnen delen met iedereen in de CC?

Dank!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2 @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Op 14 jun. 2021 om 20:59 heeft Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com> het volgende geschreven:

Beste allen,

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo In de dagen daarna zal alles weer oppakken in NL.

Mvg,
Art.

Verstuurd vanaf mijn iPhone

> Op 14 jun. 2021 om 17:22 heeft Art. 5.1. lid 2 sub @brabant.nl> het volgende geschreven:
>
> Hoi Art.
>
> Goed dat jullie op de Veluwe zijn wezen kijken. Ik ben benieuwd naar jullie bevindingen.
> Wat betreft de pilot KBH in Brabant is er vanuit provincie groen licht. Vandaag of morgen volgt er een opdrachtbrief aan Ark.
> Ik heb gisteren Art. nog gesproken en die is nog steeds enthousiast en ziet goede kansen.
> Hij wacht nog wel op een telefoontje van Art. 5.1. lid 2 om e.a. af te stemmen en wil graag betrokken worden.

Hoewel kbh wellicht niet in elke situatie of bedrijfsvoering toepasbaar is, is het wel van belang dat de commissie hier eenduidig over is en met één mond praat.
Dit maakt onze geloofwaardigheid en samenwerking sterker.

groet

Art. 5.1. lid | Adviseur Natuurbescherming, fauna, commissie Wolven | 06 Art. 5.1. | Art. @Brabant.nl | Wolf@Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 ’s-Hertogenbosch | www.Brabant.nl |

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Verzonden: maandag 14 juni 2021 15:54:13
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub info@vanbommel-faunawerk.n Art. 5.1. lid 2 @ark.eu
CC: Art. 5.1. lid
Onderwerp: RE: Inzet KBH Brabant

Beste allen,

Ik ben benieuwd wat de stavaza is.

Vandaag zijn mijn collega’s Art. 5.1. lid 2 sub e Woo op bezoek geweest bij de kuddewaakhonden op de Veluwe. Ze waren zeer positief verrast. Er zijn uiteraard wat verschillen tussen de Veluwe en Strabrecht. We denken graag mee om de pilot te laten slagen.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1.
lid 2 @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

<image008.jpg>

<image003.png> <image004.png> <image005.png> <image006.png> <image007.png>

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl]
Verzonden: donderdag 20 mei 2021 12:18
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; info@vanbommel-faunawerk.nl; Art. 5.1. lid @ark.eu
Onderwerp: Re: Inzet KBH Brabant

Dag Art.

Mooi dat er medewerking is.
Ik stel voor dat we afstemming tussen Art. en zijn herder even afwachten om daarna concrete locaties en vervolg stappen te bespreken.

Art. misschien wil jij alvast vervolg gesprek inplannen zodat we voortgang samen vasthouden?
Evt, Art. er ook bij vragen?

groet Art.

Art. 5.1. lid | Adviseur Natuurbescherming, fauna, commissie Wolven | 06 Art. 5.1. | Art. @Brabant.nl | Wolf@Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 ’s-Hertogenbosch | www.Brabant.nl |

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @gmail.com>
Verzonden: donderdag 20 mei 2021 09:37:53
Aan: Art. 5.1. lid
CC: Art. 5.1. lid 2 info@vanbommel-faunawerk.nl; Art. 5.1. lid @ark.eu
Onderwerp: Re: Inzet KBH Brabant

Beste allen,

Ik heb Art. gesproken. Zijn wil om bij één kudde met twee KBH te gaan werken is onveranderd en mogelijk. Hij wil zelf ook wel een tweede kudde met KBH in het hotspot gebied, maar moet dat bespreken met de herders aldaar. Hij zal dit zo snel mogelijk doen en dan naar mij terugkoppelen.

Art. wil ook meewerken aan de bouwwatch camera(s) bij zijn kudde(s) in hotspot gebied. @Art. Art. : het lijkt me goed om de wolvenwerkgroep Brabant te mobiliseren voor hulp hierbij (plannen, uitlezen beelden, etc). Je kunt het beste contact met Art. 5.1. lid 2 sub e Woo van Provinos opnemen om de details over bouwwatch implementatie op te vragen: info@provinos.nl

Groeten,
Art.

Kind regards / Vriendelijke groeten,
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Canine Efficiency
+316 Art. 5.1. lid 2
+316 Art. 5.1. lid 2 sub

http://canineefficiency.com/
https://www.facebook.com/CanineEfficiency
https://www.youtube.com/user/canineefficiency
Registered under KVK nr: 74452800

Op di 18 mei 2021 om 10:08 schreef Art. 5.1. lid 2 sub @brabant.nl>:

bespreken o.a. randvoorwaarden SBB, concrete locaties en mdw schapenherders

---

Microsoft Teams meeting

Neem deel via uw computer of mobiele app
Interne link

<~WRD000.jpg>

Meer informatie | Opties voor vergadering

<~WRD000.jpg>

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC ’s-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 |
Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

---

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?

Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

<~WRD000.jpg>

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC ’s-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 |
Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

---

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Disclaimer Nederlands English

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC ’s-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 |
Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

---

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: woensdag 23 juni 2021 19:48
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Gorissen, Theo; Art. 5.1. lid 2
Onderwerp: RE: vergaderstukken FBE 23 juni

Beste allen,

Korte terugkoppeling.

Exotenbestrijding:
Buiten reikwijdte verzoek

Bever:
Buiten reikwijdte verzoek

Ganzen:
Buiten reikwijdte verzoek

Wolf (tevens terugkoppeling wolvencommissie 22/6):
-verwachting was dat de wolvencommissie in de zomer het wolvenpreventieplan op zou leveren. Dit gaat niet lukken. Het digitaal vergaderen heeft niet geholpen het proces soepel te laten verlopen en heeft o.a. voor vertraging gezorgd. Partijen lijken ver uit elkaar, al wordt de denkwijze “wolven beschermen is schapen beschermen en schapen beschermen is wolven beschermen” breed omarmd.. Tevens kost het moeite de feiten op een rij te krijgen, zodat daarover het gesprek gevoerd kan worden. Gisteren voor het eerst weer fysiek bij elkaar gekomen. Positief ervaren. De grote berg werk is in behapbare brokstukken geknipt, er is een extra vergadering ingelast en Zoogdiervereniging, TBO’s, ZLTO en LTO Vakgroep Schaap komen volgende week woensdag onder begeleiding van Pieter van Geel in informele setting bij elkaar om nader tot elkaar te komen. Er lijkt dus weer beweging in te komen.

Zwijnen:
Buiten reikwijdte verzoek

Vergunningverlening N2000 Biesbosch:
Buiten reikwijdte verzoek .

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 17 juni 2021 09:53
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl> Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Gorissen, Theo Art. 5.1. lid @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: vergaderstukken FBE 23 juni

Beste allen,

In de bijlage vinden jullie de stukken voor de FBE-vergadering op 23/6.

Er staan drie inhoudelijke onderwerpen op de agenda:

10. Draaiboek invasieve exoten en verwilderde dieren 11. Advies bever	Buiten reikwijdte verzoek

12. Ganzen	Buiten reikwijdte verzoek

10.	Buiten reikwijdte verzoek
11.	
12.	

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant

Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06-Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @faunabeheereenheid.info]
Verzonden: woensdag 16 juni 2021 17:41
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @onsbrabantnet.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @casema.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @home.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @kpnmail.nl>; Art. 5.1. @dommel.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zlto.nl>; Art. 5.1. lid @inter.nl.net; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabantslandschap.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 @dierenbescherming.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @linssen-advocaten.nl>; Art. 5.1. lid 2 @brabant.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @dommel.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @sonenbreugel.nl>; Faunabeheereenheid Noord Brabant <NoordBrabant@faunabeheereenheid.info>
Onderwerp: vergaderstukken FBE 23 juni

Beste bestuursleden en adviseurs,

Bijgaand stuur ik jullie de vergaderstukken. Vanwege de grootte van de bijlagen stuur ik de rapporten via wetransfer:
Interne link

hierin zitten:

Buiten reikwijdte verzoek

Buiten reikwijdte verzoek

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Adjunct-secretaris

faunabeheereenheid
NOORD-BRABANT

Art. 5.1. lid 2 @faunabeheereenheid.info | 085-0717791| 06Art. 5.1. lid
faunabeheereenheid.nl/brabant | Onderwijsboulevard 225 | 5223 DE 's-Hertogenbosch

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @faunabeheereenheid.info>
Verzonden: vrijdag 25 juni 2021 09:32
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @inter.nl.net; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @dierenbescherming.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @dommel.nl; Art. 5.1. lid 2
CC: Faunabeheereenheid Noord Brabant; Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: Conceptverslag 23 juni
Bijlagen: Conceptverslag 23 juni.docx

Geachte bestuursleden en adviseurs,

Bijgaand het concept verslag van de vergadering van afgelopen woensdag. Mochten er aanvullingen of opmerkingen over zijn dan vernemen wij die graag.

Met vriendelijke groeten,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Adjunct-secretaris

faunabeheereenheid
NOORD-BRABANT

Art. 5.1. lid 2 @faunabeheereenheid.info | 085 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
faunabeheereenheid.nl/brabant | Onderwijsboulevard 225 | 5223 DE ’s-Hertogenbosch

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 188

Conceptverslag 23 juni

Bestuursvergadering Faunabeheereenheid Noord-Brabant
d.d. 23 juni 2021

Datum ***: 23 juni 2021***
Tijd ***: 13.00 – 16.00 uur***
Locatie ***: De Meijerij ZLTO***
Aanwezig *:* Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Afgemeld *:* Art. 5.1. lid 2 ***(ziek)***
Afwezig *:* Art. 5.1. lid 2

Verslag

Deel A: opening

Art. opent de vergadering en stelt voor om met punt 8.3 te beginnen, de benoeming van Art. 5.1. lid 2 Iedereen stemt hiermee in en is akkoord met de benoeming van Art. 5.1. Zie verder punt 8.3 in het verslag.

1.	Vaststelling van de agenda	Buiten reikwijdte verzoek wordt vastgesteld
2.	Ingekomen en verzonden stukken en mededelingen	Buiten reikwijdte verzoek

Bestuursvergadering Faunabeheereenheid Noord-Brabant
d.d. 23 juni 2021

Buiten reikwijdte verzoek

3. Verslag en actielijst 24 februari
   A3a: concept verslag 24 februari
   A3b: actielijst per 24 februari

4. Externe overleggen
   A4: cover

Deel B: ter bespreking / instemming / vaststelling

5. Financieel jaarverslag

Bestuursvergadering Faunabeheereenheid Noord-Brabant
d.d. 23 juni 2021

Buiten reikwijdte verzoek

6. Bestuurlijk jaarverslag

7. Jaarrapportage 2020-2021

8. Herbenoeming bestuursleden

9. Wet bestuur en toezicht rechtspersonen

10. Draaiboek invasieve exoten en verwilderde dieren

Bestuursvergadering Faunabeheereenheid Noord-Brabant

Buiten reikwijdte verzoek

Bestuursvergadering Faunabeheereenheid Noord-Brabant
d.d. 23 juni 2021

11. Advies bever

Buiten reikwijdte verzoek

12. Ganzen

Bestuursvergadering Faunabeheereenheid Noord-Brabant
d.d. 23 juni 2021

Deel C: ter informatie

13.	Wolf	De wolvencommissie komt ongeveer maandelijks bij elkaar. Door de digitale modus lijken partijen eerder verder van elkaar dan dichter bij elkaar gekomen te zijn. Gelukkig heeft deze week weer een fysieke bijeenkomst plaatsgevonden en is voor de vakantie nog een extra vergadering ingelast. Betrokken partijen zijn aan het schrijven aan een schadepreventieplan en een advies aan GS om een subsidieregeling in te stellen. Iedere partij neemt een paar paragrafen voor zijn rekening. Streven is om het eerste advies na de zomer vast te stellen, zodat rond oktober de eerste regeling van kracht kan zijn. Er is nog veel inzet nodig om tot een eenduidige regeling te komen. Er wordt ook gewerkt aan een calamiteiten plan. Calamiteiten worden in zowel de landelijke- als provinciale plannen meegenomen. Men loopt er nu tegenaan dat er geen escalatieladder is. Art. 5.1. heeft een gesprek gehad met de provincie omdat ze zorgwekkende geluiden hoort uit het gebied Groote Heide. In het gebied krijgen grondgebruikers veel op hun bordje (bever, zwijnen, ganzen en nu de wolf), dit moet niet onderschat worden. Er moet gewaakt worden voor vermindering van draagvlak. De provincie heeft hier oog voor. De FBE maakt zich zorgen dat de oplevering van het plan langer duurt dan vooraf werd verwacht.
14.	Gebiedstafels zwijnen	Buiten reikwijdte verzoek

Bestuursvergadering Faunabeheereenheid Noord-Brabant
d.d. 23 iuni 2021

15.	Vergunningverlening N2000 Biesbosch	Buiten reikwijdte verzoek
16.	Factsheets schadeontwikkeling das, grauwe gans en wild zwijn	
Deel D: rondvraag en afsluiting		
17.	Rondvraag	Art. meldt dat ze vanuit ZLTO het verzoek ontving om twee stagiaires een presentatie te laten geven in het FBE bestuur. Dit was vanwege de volle agenda niet mogelijk. Beide stagiaires geven op 30 juni hun presentatie bij ZLTO. De ene presentatie gaat over de wolf op de Groote Heide. Hier zijn concrete aanbevelingen uit voortgekomen. De presentatie is al gehouden voor de wolvencommissie en deze was zeer de moeite waard. De tweede presentatie gaat over een onderzoek naar de houding van boeren ten aanzien van faunaschade en hoe eerdere ervaringen van invloed zijn op mogelijk toekomstige aanvragen. De presentaties worden op 30 juni van 10 tot 11 uur bij ZLTO gegeven. Het is ook mogelijk om deze digitaal bij te wonen. Geïnteresseerde bestuursleden kunnen dit melden bij het FBE-bureau. Chris is van mening dat de resultaten van soortgelijk onderzoek van BIJ12 en deze stagiaire naast elkaar gelegd zouden moeten worden.
	Afsluiting	Voorzitter sluit af om 15.40 en dankt iedereen voor zijn / haar bijdrage.

Voor de eerstvolgende vergadering is inmiddels een datumprikker verstuurd.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: maandag 28 juni 2021 16:49
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid
Onderwerp: RE: woordvoerinsglijn wolvenhek
Bijlagen: Woordvoeringslijn wolvenhek 0.3.docx

Er stond nog een typefoutje in, dus nieuwe versie.
Art. van de Zoogdiervereniging heeft vandaag al NOS, NOS Jeugdjournaal, RTL Nieuws, Hart van Nederland en RTV Drenthe aan de lijn gehad ter voorbereiding. Hij vertelde me dat de provincies FR en DR geen regeling hebben voor tijdelijke netten.
groetjes,
Art.

Van: Art. 5.1.
Verzonden: maandag 28 juni 2021 16:42
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: woordvoerinsglijn wolvenhek
Dag allemaal,
hierbij een concept woordvoeringslijn voor de collega's als men morgen de eerste paal gaat slaan.
Nog een goed punt van Art. : weten jullie hoe de Provincies Fryslân en Drenthe omgaan met de uitleen van tijdelijke rasters? Dat kan eventueel nog goed zijn om mee te nemen (desnoods als antwoord op vragen). Sommige provincies lenen rasters uit in de periode voordat de zwervende wolf tot gevestigd is bevorderd.
Met vriendelijke groet,

Art. 5.1.
woordvoerder
Staatsbosbeheer
Strategie & Communicatie | Smallepad 5 | 3811 MG Amersfoort
Postbus 2 | 3800 AA Amersfoort
T 030 – Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
@staatsbosbeheer.nl | www.staatsbosbeheer.nl
@Art. 5.1. | facebook.com/staatsbosbeheer | staatsbosbeheer1
Niet aanwezig op woensdagen

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 189

Woordvoeringslijn wolvenhek 0.3

Woordvoeringslijn wolvenhek
Versie 0.3

Kernboodschappen:
Staatsbosbeheer vindt het plaatsen van een hek rondom een provincie met het doel om wolven tegen te houden geen goede oplossing. Een wolfwerend hek houdt ook veel andere dieren tegen, zoals reeën en dassen. Afgezien van het feit of het juridisch gezien wel mag en in de praktijk wel gaat werken, zorgt een hek voor versnippering van het landschap waardoor ook andere soorten worden belemmerd in hun gedrag. Het is verstandiger om te investeren in een goede bescherming van vee terplekke.

Zo helpen de vrijwilligers van Wolf Fencing veehouders, ze geven adviezen over wolfwerende afrastering aan veehouders en hobbydierhouders. https://www.wolf-fencing.nl/

Staatsbosbeheer ziet de wolf als een beschermde inheemse diersoort die als toppredator een positieve rol in de Nederlandse ecosystemen kan vervullen. Een spontaan terugkerende wolf is welkom in de terreinen van Staatsbosbeheer.

De wolven die zich in Nederland vestigen geven aan dat de leefomgeving daar voor hen geschikt is. Hun aanwezigheid geeft aan dat de natuur voldoende robuust is en voldoende voedsel voor de wolf bevat. We verwachten dat een (beperkt) aantal gebieden in Nederland over voldoende oppervlakte, rust en voedsel beschikken en zo geschikt zijn voor permanent verblijf door de wolf. Daarnaast bezoeken ook zwervende wolven delen van Nederland, soms ook op plekken waar weinig wilde prooidieren voor hen beschikbaar zijn. Als het vee hier goed beschermd wordt, zal de wolf verder trekken naar gebied dat wel geschikt is.

Staatsbosbeheer is er zich goed ervan bewust dat er maatschappelijk zeer uiteenlopend over de wolf gedacht. Van groot enthousiasme tot even grote angst voor de eigen veiligheid of die voor landbouwhuisdieren.

Wolven kunnen met gemak grote afstanden overbruggen en laten zich hierin niet of nauwelijks tegenhouden door infrastructuur of cultuurlandschap. Hoewel zij voor vestiging voorkeur hebben voor betrekkelijk rustige terreinen met wilde hoefdieren, kunnen wolven zich bij hogere dichtheden ook in intensiever gebruikte gebieden vestigen waarbij een veel grotere kans op incidenten ontstaat.

Ondanks het imago van de wolf als gevaar voor de mens zijn wolven schuw voor mensen; ze gaan mensen uit de weg. Aanvallen op mensen komen tegenwoordig vrijwel nooit meer voor (Linnell, 2011). Dit geldt zowel voor kinderen als voor volwassenen. In Duitsland zijn er bijvoorbeeld na de terugkeer van de wolf geen aanvallen bekend, terwijl er al weer 20 jaar wolven leven.

Wolven en vee
Wolven kunnen bij gebrek aan natuurlijke prooien vee aanvallen, vooral schapen vormen een makkelijke prooi. Hier kan een individuele boer hinder van ondervinden. Een goede schaderegeling voor agrariërs is dan ook noodzakelijk. Daarnaast kunnen schapenhouders maatregelen nemen om hun vee te beschermen, zoals ’s nachts binnenhouden, rasters, waakhonden en schrikdraad. Indien goed toegepast wordt hierdoor ook voorkomen dat wolven landbouwhuisdieren als gemakkelijke prooi leren herkennen. Het voordeel van deze maatregelen is dat ook aanvallen door loslopende honden voorkomen worden.

Ook de grote grazers (rund, paard, schaap, geit) in de terreinen van Staatsbosbeheer kunnen ten prooi vallen aan de wolf. Om te voorkomen dat wolven aanleren om schapen te eten, zal Staatsbosbeheer zo veel als mogelijk deze kuddes met maatregelen beschermen. Dit vanuit oogpunt van bescherming van de wolf (wolven die herhaaldelijk goed beschermd vee doden kunnen volgens het ‘IPO Interprovinciaal Wolvenplan’ als laatste mogelijkheid gedood worden) en draagvlak voor de aanwezigheid van de wolf. Bij paarden en runderen, waar de kans op predatie lager is, zullen we accepteren dat incidenteel jonge dieren gedood en gegeten worden.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1.
Verzonden: maandag 28 juni 2021 17:01
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
CC: Art. 5.1. lid
Onderwerp: RE: woordvoerinsglijn wolvenhek

Ja, wat mij betreft wel. De paal wordt geplaatst in Ooststellingwerf, bij Boijl.

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e
Verzonden: maandag 28 juni 2021 17:00
Aan: Art. 5.1. lid 2 @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
CC: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: woordvoerinsglijn wolvenhek
Dag Art.
Bedankt voor het sturen van de woordvoeringslijn, helder lijkt me zo!
Kan ik deze ook al doorsturen naar mijn collega's of komt er nog een definitieve versie?
Groeten, Art. 5.1.

Zelfde mailwisseling: 28 juni 2021 - 16:49 uur

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: dinsdag 29 juni 2021 12:06
Aan: Art. 5.1.
CC: Art. 5.1. lid
Onderwerp: FW: woordvoerinsglijn wolvenhek

Hoi Art.

Zie Art. 5.1. opmerking hieronder.

Groet,
Art.

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: dinsdag 29 juni 2021 12:05
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: RE: woordvoerinsglijn wolvenhek

Prima woordvoeringslijn! Ik ken alleen die publicatie van Linnel uit 2011 niet. Wordt niet zijn nieuwe publicatie uit 2021 bedoeld? https://www.wwf.de/fileadmin/fm-wwf/Publikationen-PDF/Deutschland/Report-Wolf-attacks-2002-2020.pdf

Groeten Art.

Van: Art. 5.1. lid
Verzonden: dinsdag 29 juni 2021 10:35
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo taatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @staatsbosbeheer.nl>
Onderwerp: FW: woordvoerinsglijn wolvenhek

Dag allen,

Morgen wordt bij Boijl in Friesland symbolisch de eerste paal geslagen voor het wolvenhek. Hierbij stuur ik jullie de woordvoeringslijn die Art. 5.1. en Art. 5.1. (Fryslân) hebben opgesteld. Persvragen mag je eerst naar mij doorverwijzen. Ik kijk dan wel even wie het beste het verhaal kan doen.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid
Communicatieadviseur

Staatsbosbeheer
Provinciale eenheid Drenthe
M +31 Art. 5.1. lid
2 s @staatsbosbeheer.nl

Leonard Springerlaan 23 | 9727 KB Groningen
Postbus 333 | 9700 AH Groningen

Art. 5.1. lid 2 sub

Onderwerp: Communicatieoverleg wolf
Locatie: MS Teams of ergens live?

Begin: ma 5-7-2021 15:00
Einde: ma 5-7-2021 17:00
Tijd weergeven als: Voorlopig

Terugkeerpatroon: (geen)

Vergaderingsstatus: Nog niet gereageerd

Organisator: Art. 5.1.
Verplichte deelnemers: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl

Dag allemaal,

fijn dat het gelukt is. Art. is die dag wel druk met het oog op laatste PS-vergadering voor reces maar hopelijk lukt het.

Op de agenda:
- Kennismaken
- Communicatiestrategie landelijk/Bij12: bijpraten. We zijn benieuwd naar je opdracht Art. ☺
- Communicatiemomenten in het algemeen en bij jonge wolven in het bijzonder. Wat is de consequentie van de aandacht?
- Beeldmateriaal wolf.
- Naamgeving en andere dingen die de laatste maanden speelden, zoals een wolvenhek.
- ...

groetjes,
Art.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>
Verzonden: maandag 5 juli 2021 11:41
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e gelderland.nl'; Art. @Natuurmonumenten.nl; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl
Onderwerp: communicatieplan wolf - BIJ12
Bijlagen: Communicatieplan Wolf 2021 .docx

Hoi allemaal,

Hierbij het communicatieplan van BIJ12 voor de Wolf. Deze is in eerste instantie geschreven door Art. 5.1. mijn voorganger. Ik heb 'm aangepast zodat het beter aansluit op de huidige situatie. Als jullie opmerkingen hebben dan hoor ik het graag. We kunnen het er vanmiddag uiteraard over hebben.

Tot vanmiddag!
Art.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Senior communicatieadviseur

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | www.bij12.nl
M +31 (0)6 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl

Werkt voor provincies

Volg ons op Twitter en LinkedIn.

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 193

Communicatieplan wolf 2021

Werkt voor provincies

Communicatieplan wolf
2021

juni 2021

1 Inhoudsopgave

1 Inhoudsopgave 2

2 Inleiding 3

3 Verantwoordelijkheden BIJ12 4
3.1 Monitoring 4
3.2 Schade 4
3.3 Communicatie 4
3.4 Beleidsvoorbereiding 5

4 Doelgroepen 6
4.1 Partner organisaties 6
4.2 Stakeholders wolven 6
4.3 Algemeen publiek 7

5 Typen communicatie en verantwoordelijkheden 8
5.1 Algemene publiekscommunicatie 8
5.2 Stakeholder communicatie 8
5.3 Crisiscommunicatie 8
5.4 Woordvoering 9

6 Communicatie uitgangspunten ..... **Fout! Bladwijzer niet gedefinieerd.**
6.1 Neutrale berichtgeving 10
6.2 Inzet op de-escalatie 10
6.3 Afgestemde boodschap 10
6.4 Regievoering bij BIJ12 10
6.5 Taal, terminologie, framing en beeldvorming 10
6.6 Netwerk met voor- en tegenstanders 11

7 Communicatiemiddelen 12
7.1 Bestaande communicatiemiddelen 12
7.2 Nieuwe communicatiemiddelen 12
7.3 Externe communicatiemiddelen 13
7.4 Bijeenkomsten en overleggen 13
7.5 Communicatienetwerk 13

2 Inleiding

De reden voor dit communicatieplan ligt in een aantal recente ontwikkelingen. Wolven komen in steeds meer provincies voor en het aantal wolven in Nederland neemt toe. De komst van de wolf roept sterke reacties op van zowel voor- als tegenstanders. De media reageren vaak fors op incidenten of mogelijke gevaren. Diverse organisaties die communiceren over de wolf, waaronder provincies en ngo's, vragen BIJ12 om meer regie, duidelijke woordvoeringslijnen en handelingsprotocollen. Zowel in het geval van reguliere communicatie als bij incidenten en calamiteiten. De beleidsverantwoordelijkheid ligt bij de provincies, maar de minister van LNV is eindverantwoordelijk. Daarom is hier afstemming nodig.

In 2020 is het Landelijk Overleg Wolven opgestart, een adviesorgaan waar diverse stakeholders (waaronder rijk, provincies en BIJ12) deel van uitmaken. Vanuit bestuurlijke kring (IPO) is BIJ12 verzocht om meer te doen aan publieksvoorlichting op dit dossier. Het Wolvenmeldpunt wordt in 2021 bij BIJ12 ondergebracht en daarmee krijgt BIJ12 op dit dossier een prominentere rol dan voorheen. Verder wordt onder regie van BIJ12/IPO het interprovinciaal Wolvenplan in 2021 geactualiseerd en zal de nieuwe versie naar verwachting begin 2022 gereed zijn. De komst van de goudjakhals, het kleine neefje van de wolf, zorgt daarbij voor nieuwe uitdagingen.

Kortom, we hebben te maken met een complex dossier met veel spelers, uiteenlopende meningen en belangen. BIJ12 werkt voor de provincies en ondersteunt deze hierin op diverse manieren, in samenwerking en afstemming met andere partijen, waaronder de Zoogdiervereniging, Wageningen University & Research en het CEwolf Consortium. Dit communicatieplan heeft als doel duidelijkheid scheppen over verantwoordelijkheden van BIJ12 en hoe communicatie daaraan een bijdrage levert.

3 Verantwoordelijkheden BIJ12

De verantwoordelijkheden van BIJ12 met betrekking tot de wolf kunnen we onderverdelen in vier categorieën. Voor elk van deze categorieën is communicatie ingericht en dat wordt in 2021 verder uitgewerkt.

3.1 Monitoring

BIJ12 is de organisatie die namens provincies de beleidsuitvoering van het wolven dossier verzorgt. Onderdeel daarvan is monitoring. De cijfers die uit monitoring voortkomen, worden opgenomen in tussenrapportages. Door middel van tussenrapportages geeft BIJ12 inzicht in de activiteit van de wolf in Nederland. Deze rapportage verschijnt elk kwartaal via de website van BIJ12 en wordt gedeeld via social media.

Wolvenmeldpunt
In 2021 wordt het wolvenmeldpunt bij BIJ12 ondergebracht, met helpdesk en daarbij publiekscommunicatie en regie op crisiscommunicatie. De volgende communicatieacties moeten daarvoor worden opgepakt:

- Website BIJ12 voorbereiden op Wolvenmeldpunt.
- Website wolvenmeldpunt - besluit of het wolvenmeldpunt onderdeel wordt van bij12.nl moet nog worden genomen.
- Communicatie naar opdrachtgevers en gebruikers over de transitie van het wolvenmeldpunt.
- Helpdesk (nu nog ZV): ondersteunen in de communicatie.
- Communicatie vooraf en na transitie.

3.2 Schade

Het voorkomen, beoordelen en afhandelen van schade is ondergebracht bij BIJ12. Communicatie hierover vindt plaats via de website van BIJ12. Op de website is informatie beschikbaar over preventie maatregelen waarmee schade door wolven kan worden voorkomen of beperkt. Zo is er een ‘Faunaschade Preventiekit Wolven’ beschikbaar en de brochure ‘Bescherming van vee tegen wolven’. Provincies hebben de mogelijkheid om kosten voor preventieve maatregelen te vergoeden. Als provincies hier meer aandacht aan geven in hun communicatie, dan wordt dat ondersteund door BIJ12 door de berichten door te plaatsen op de kanalen van BIJ12.

3.3 Communicatie

BIJ12 is verantwoordelijk voor communicatie over de wolf. Hierbij gaat het om algemene communicatie via de website van BIJ12, woordvoering over schadegevallen en cijfers en communicatie over actualiteiten, incidenten en calamiteiten (zie hoofdstuk 6). De komende maanden komen nieuwe/actuele gegevens boven tafel via het IPO-Wolvenoverleg. Deze stapsgewijs verwerken in de communicatie:

- Fact finding study: over leefgewoonten wolf, mogelijke corridors, omgang met mens, etc.
- Motivaction studie 2 over kennis, houding en gedrag t.a.v. de wolf uitgesplitst naar diverse groepen.
- Studie wettelijke kaders: Om voor alle provincies de juridische kaders helder te hebben waarbij duidelijk is welke beleidsvrijheid/speelruimte er mogelijk nog is op onderwerpen wordt deze studie uitgevoerd.
- Mogelijk herziening van regeling voor uitkeringen aan boeren, vanaf jan 2022. Hierover ruim van te voren besluiten en vervolgens communiceren.
- Informatie en data die voortkomt uit monitoring.

3.4 Beleidsvoorbereiding

BIJ12 werkt voor de provincies en ondersteunt deze op diverse manieren. Waar nodig wordt de samenwerking gezocht met andere partijen. Ter voorbereiding op het beleid voert BIJ12 activiteiten uit. Denk daarbij aan de uitwerking van de scenario's handelingsprotocollen, het interprovinciaal Wolvenplan en de factfinding study.

Handelingsprotocollen
Als onderdeel van het nieuwe interprovinciaal Wolvenplan worden handelingsprotocollen opgesteld. Gebaseerd op het oude Wolvenplan, diverse stukken van provincies en LNV en input uit documenten van onze buurlanden.

Interprovinciaal Wolvenplan
In 2021 start een fact finding study. Naar aanleiding van de informatie die daaruit voortkomt, moet het wolvenplan worden geactualiseerd. Mogelijk omkering: ipv een nieuw beleidsstuk met in de bijlagen protocollen een praktische manual met in de bijlagen de verwijzingen naar beleid en uitkomsten van studies. Opzet en uitwerking zal vanuit BIJ12 worden voorgelegd en besproken in het IPO-wolvenoverleg.

4 Doelgroepen

In de communicatie rondom de wolf zijn een groot aantal doelgroepen. We delen deze doelgroepen als volgt in: partnerorganisaties, stakeholders, het algemeen publiek en pers.

4.1 Partnerorganisaties

- Ministerie van LNV*
- Interprovinciaal Overleg (IPO)*
- Provinciale en lokale bestuurders en overheden/WBE-bestuurders
- Zoogdiervereniging*
- WENR (Wageningen Universiteit)*
- Wageningen University & Research
- Dutch Wildlife Health Centre
- CEwolf consortium
- Vereniging Nederlandse Gemeenten*

Natuur
- Federatie Particulier Grondbezit* (particuliere landgoedeigenaren)
- Terrein beherende organisaties (TBO's) - natuur
    - Staatsbosbeheer
    - Natuurmonumenten*
    - De 12 Landschappen*

Landbouw
- LTO Nederland*
- Stichting Beheer Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders*
- Vereniging van Gescheperde Schaapskuddes (VGSN)*
- Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging*
- Agrariërs/schapenhouders/dierhouders

Overige
- Veiligheidsregio's
- Dierenbescherming*
- Dierenartsen/veterinairs
- Afhandelaars wildaanrijdingen
- Groene boa's
- Dierenambulances
- Overige dierenorganisatie – wolvenpartijen
- VNG
- Activisten
- Recreatieparken
- Natuur, landbouw en dieren activisten en lobbyisten

** deelnemers Landelijk Overleg Wolf*

Communicatiedoelen
- Faciliteren van afstemming en creëren draagvlak t.a.v. beleidsuitvoering van de Wolf.
- Betrekken en betrokken worden bij ontwikkelingen, calamiteiten, afspraken.

4.2 Stakeholders wolven

- Agrariërs/schapenhouders/dierhouders
- Belangenorganisaties van boeren, natuur- en dierbeschermers
- Natuurorganisaties

- Landbouworganisaties
- Jagersvereniging
- Dierenorganisatie
- Boeren
- Boswachters
- Activisten
- Ecologen
- Recreatieparken
- Natuurvloggers
- Landbouw lobbyisten

Communicatiedoelen
- Informeren over de rol van BIJ12 t.a.v. de wolf in Nederland.
- Verstrekken van algemene informatie t.a.v. de wolf (ecologie, regelgeving) en concrete informatie over de situatie in Nederland (monitoring, schade en preventie).
- In kaart brengen welke stakeholders tegen de komst van de wolf zijn en het gesprek met hen mogelijk maken.

4.3 Algemeen publiek

Onder 'algemeen publiek' kan in feite iedereen geschaard worden. Maar we richten ons in de communicatie op Nederlanders met een persoonlijke interesse in de wolf.

Communicatiedoelen
- Kennis vergroten over de wolf in brede zin
- Informatie verstrekken over wolven in relatie tot de mens.
- Betrekken bij de wolf in Nederland. O.a. door te informeren over nieuwe wolven in Nederland, foto's delen van waarnemingen of als er welpen zijn geboren.

4.4 Pers

De wolf is heel regelmatig in het nieuws. Ontwikkelingen rondom de wolf spreken een grote groep mensen aan. We worden hierover benaderd door pers en media en volgen mensen met uiteenlopende vragen en meningen op social media. Bij woordvoering neemt BIJ12 een neutrale positie in. Daarbij verwijzen we naar de feitelijke informatie, vragen en rapportages over wolven op de BIJ12 website.
Elke organisatie die door pers wordt benaderd heeft een eigen verantwoordelijkheid voor de woordvoering.

Communicatiedoelen
- Partner organisatie informeren elkaar over relevante ontwikkelingen zodat iedere organisatie indien nodig de woordvoering kan voorbereiden.
- Er vindt onderlinge afstemming plaats over inhoud en timing van persberichten tussen partner organisaties en indien relevant stakeholders.
- Partner organisaties verwijzen waar mogelijk naar de bron van de informatie.

5 Typen communicatie en verantwoordelijkheden

We maken onderscheid in de volgende typen communicatie: algemene publiekscommunicatie/voorlichting, stakeholdercommunicatie, crisiscommunicatie en woordvoering.

5.1 Algemene publiekscommunicatie

Het doel is zo goed en duidelijk en objectief mogelijk te communiceren over het onderwerp wolf in de brede zin van het woord, met aandacht voor biologische, ecologische, juridische en sociale aspecten. Goede afbakening hierin met de Zoogdiervereniging: a. duidelijkheid over de afzender / b. in tijd: communicatie n.a.v. monitoring eerst door BIJ12, dan door andere partijen. Dit type communicatie heeft een algemeen karakter, is regulier, kan worden voorbereid, met medewerking van deskundigen uit het wolvennetwerk en komt onder meer uit de informatiebehoefte vanuit het brede publiek dat binnenkomt bij BIJ12. Ruim een derde van de Nederlanders wil meer informatie over wolven, en dan met name over hoe wolven reageren op mensen en wat je moet doen als je een wolf tegenkomt. Er is relatief veel interesse naar de (toekomstige) gevolgen van het samenleven met de wolf (Motivaction rapport LNV).

BIJ12 is verantwoordelijk voor de communicatie via haar kanalen van BIJ12. Afzonderlijke provincies en samenwerkingsorganisaties zijn verantwoordelijk voor hun eigen communicatie. Dit vindt zoveel mogelijk in onderlinge afstemming plaats.

5.2 Stakeholdercommunicatie

In het geval van de wolf is er sprake van zeer uiteenlopende belangen onder de stakeholders. We hebben te maken met voor- en tegenstanders, bijvoorbeeld zowel natuurliefhebbers als boeren die schade ondervinden. Omdat er veel stakeholders zijn, met grote complexiteit en diversiteit, met onderlinge afhankelijkheden, en met eigen kanalen (en dan ook nog eens de social media), moet communicatie inspelen op het ‘managen’ van deze multi-stakeholders. Met daarbij veel aandacht voor de belangentegenstellingen en ‘weerstand’.

5.3 Crisiscommunicatie

Als er sprake is van incidenten, onrust door toedoen van een wolf, bijvoorbeeld in het geval van extreme gevallen van (fauna)schade, zoals in Noord-Brabant in mei 2020, is er sprake van crisiscommunicatie. In dat geval gaat communicatie in de versnelling, moet een aantal partijen direct aan het werk zoveel mogelijk aan de hand van de handelingsprotocollen. Dit type communicatie is *ad hoc* en wordt grotendeels worden voorbereid (handelingsprotocollen). Wat er gecommuniceerd wordt, hangt af van de mate van ernst en de grilligheid van de situatie. De pers en media zitten er daarbij bovenop en social media houden nog dagen discussies gaande.

In het geval van crisiscommunicatie moet snel, tijdig en adequaat gehandeld worden. Er moet afstemming plaatsvinden binnen het communicatienetwerk (zie hoofdstuk 7.5) en met de partijen die op dat moment ook nodig zijn (afhankelijk van de situatie en de benodigde deskundigheid). Afstemming gaat over inhoud, timing van de communicatie en afzenderschap. Communicatie vindt daarna plaats via de afzonderlijke kanalen van de provincies en BIJ12. BIJ12 is daarbij trekker van de communicatie en zorgt voor afstemming over inhoud en timing van de berichten.

Bovenstaande betekent dat elke aangesloten partij uit het communicatienetwerk Wolven, eigen accenten kan leggen in de communicatie en dit ook zo kan uitdragen.

Zo zijn alle betrokken partijen verantwoordelijk voor juiste, feitelijke informatie richting hun eigen achterban én richting het communicatienetwerk Wolven (wanneer er actie nodig is).

5.4 Woordvoering

De rol van BIJ12 met betrekking tot woordvoering over de wolf is met name gericht op beantwoording van vragen over cijfers uit de rapportages. Daarnaast worden er bij ontwikkelingen rondom de wolf persberichten gedeeld via de website en social media. Dit vindt plaats in afstemming met partner organisaties.

Iedere organisatie heeft een eigen verantwoordelijkheid met betrekking tot woordvoering. Daarbij hanteren we de volgende verdeling:

- Provincies verzorgen de woordvoering over provincie-specifieke, bestuurlijke/politieke kanten rondom het thema wolf.
- BIJ12 verzorgt de woordvoering over het faunaschadeafhandelingsproces, preventieve middelen, monitoring en schademeldingen.
- Partnerorganisaties en stakeholders voeren hun eigen woordvoering vanuit missie eigen organisatie.

Er vindt onderlinge afstemming plaats over de boodschap en de timing. Waar mogelijk worden verwijzingen gemaakt. Daarbij is het volgende van belang:

- Verwijzen naar de feitelijke informatie, vragen en rapportages over wolven op de BIJ12 website.
- Afbakening woordvoering: Zoogdiervereniging doet nu nog veel perscommunicatie, BIJ12 beantwoordt vragen over cijfers uit de rapportages.
- Steeds helder communiceren: a. wettelijke kaders: BIJ12 / b. beleid is provinciaal / c. meldingen/monitoring/schade: BIJ12 / d. activiteiten WiN en belangen: ZV

6 Communicatie uitgangspunten

BIJ12 werkt als uitvoeringsorganisatie voor de twaalf provincies. We ondersteunen provincies bij de uitvoering van hun gemeenschappelijke taken, met name op het gebied van vitaal platteland. Daarin hanteren wij de volgende uitgangspunten voor de communicatie

6.1 Neutrale berichtgeving

BIJ12 communiceert neutraal en objectief. Naast het publiceren van eigen berichten, kunnen ook berichten van andere partijen worden gedeeld via de kanalen van BIJ12. Ook wanneer externe berichten worden gedeeld, dienen deze neutraal en objectief te zijn. In de communicatie maken we altijd duidelijk wat de bijdrage van BIJ12 is en wie hoofdverantwoordelijk is.

6.2 Inzet op de-escalatie

Duidelijkheid verschaffen, onrust voorkomen, inspelen op gevoel en opinie, het corrigeren van onjuiste informatie. De website van BIJ12 biedt hiervoor de basis. Bij vragen, reacties (bijv per mail of social media) systematisch verwijzen naar feitelijke informatie op de website van BIJ12. Daarbij blijven we uit de discussies. Eventueel externe berichten doorplaatsen, waarbij de afzender duidelijk in beeld blijft.

6.3 Afgestemde boodschap

Gezien de polarisatie van standpunten zijn een aantal zaken van belang.

1. Inhoud en timing van berichten afstemmen met betrokken organisaties. Met de mogelijkheid voor elke betrokken organisatie om de ‘basis’ boodschap aan te vullen met informatie specifiek voor hun eigen achterban.
2. Verschillende afzenders inzetten zodat verschillende stakeholders berichten ontvangen van afzenders die zij herkennen en als betrouwbaar ervaren.

6.4 Regievoering bij BIJ12

Algemene informatie en communicatie over protocollen wordt centraal vanuit BIJ12 ontwikkeld. Deze informatie moet goed vindbaar zijn op de website van BIJ12 en deze informatie wordt gedeeld met organisaties waarmee wordt samengewerkt.

6.5 Taal, terminologie, framing en beeldvorming

1. Uniforme terminologie in documenten en op de website. Bijv: op de website spreken we over tegemoetkoming, maar elders soms ook subsidie, vergoeding)
2. Aangeven waarom de wolf er is (juridische kaders, rol en beleidsvrijheid van provincies). Dilemma’s schetsen.
3. Niet teveel negatief taalgebruik zoals schade, escalatie, conflict, maar liever co-existentie, samenleven, etc.). In berichtgeving de balans zoeken.
4. In perspectief plaatsen: hoeveel schade richt een wolf aan in vergelijking met bijvoorbeeld vossen, honden, ganzen en zwijnen.
5. Transparantie: onderscheid tussen directe en indirecte schade / onderscheid tussen soort (wolf, wolfhond, diverse generaties) / onderscheid tussen doden van jong kalf vs. groot volwassen dier (schotse hooglander).
6. Neutraliteit mbt doelgroepen: houdt rekening met zowel voor- als tegenstanders van de wolf.
7. Wel of niet wolven namen geven. In NL niet gebruikelijk, in andere landen soms wel. Wat te doen met grensoverschrijdende wolven?
8. Maak afweging wie de juiste boodschapper is. Soms kunnen anderen met meer invloed, macht en vertrouwen beter als zender optreden.

9. Interactie staat centraal bij het overheidscommuniceren (zie ook Factor C); luisteren en het gesprek aangaan.
10. Zorg voor visuele ondersteuning (foto, film, infographics, etc.) en storytelling (verhaal, emotie, beleving), zeker van belang op social media.

6.6 Netwerk met voor- en tegenstanders

Meebewegen met ontwikkelingen, kennis delen, boodschappen afstemmen. Met zowel partijen die voor als tegen de wolf in Nederland zijn, maar ook bestuurders en partijen die schade ondervinden. Aandacht voor de context. Het is belangrijk om in kaart te brengen welke tegenstanders de wolf heeft en contacten met hen aan te halen.

7 Communicatiemiddelen

7.1 Bestaande communicatiemiddelen

De volgende communicatie middelen zet BIJ12 al in en deze worden ook in 2021 ingezet voor de communicatie over de wolf in Nederland.

1. **Tussenrapportages wolf**. De tussenrapportage is in Q1 2021 is bezocht door bijna 2.000 unieke personen met 2.775 sessies en 10.000 paginaweergaven. Gemiddeld bezocht een bezoeker 4 pagina's en bleef 3 minuut 15 in het magazine. Afstemming met TBO's en provincies. 4x per jaar.
   Doelgroepen: partnerorganisaties, stakeholders, algemeen publiek, pers.
2. **Jaarverslag wolf**. 1x per jaar
   Doelgroep: partnerorganisaties, stakeholders, pers.
3. **Berichten in media** worden gemonitord mbv Coosto en gedeeld met collega's. Doorlopend.
   Doelgroep: interne organisatie
4. **Woordvoering** over schade namens BIJ12. Deelname aan overleggen met provinciewoordvoerders.
   Doelgroep: direct: pers, indirect: stakeholders, algemeen publiek
5. **Website** BIJ12. De webpagina www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/wolf had in 2020 gemiddeld 2.500 unieke paginaweergaven per maand, met pieken naar 3.500 tot 4.900 unieke paginaweergaven per maand.
   Informatie over de wolf wordt in Q3 van 2021 geactualiseerd. De indeling wordt als volgt: Wolvenmeldpunt, Ecologische duiding, Wolf en mens, Schade en preventie, Monitoring / verspreiding wolf, Beleid en Bescherming / regelgeving
   Doelgroepen: stakeholders, algemeen publiek, pers.
6. **Social Media** - Op LinkedIn heeft BIJ12 4.000 volgers. Het twitteraccount van BIJ12 heeft 1.555 volgers.
   Doelgroepen: stakeholders, algemeen publiek.
7. **Faunaschadepreventiekit Wolf**. Beschikbaar op bij12.nl
   Doelgroep: stakeholders.
8. **Nieuwsbrieven.** Digitale nieuwsbrieven bieden de mogelijkheid om een selectieve doelgroep te bereiken. Op dit moment wordt er nog geen externe nieuwsbrief verstuurd over de wolf, maar de mogelijkheid is er wel.
   Doelgroepen: ntb
9. **Wolvenmeldpunt**. Dit wordt in 2021 bij BIJ12 ondergebracht.
   - Inrichting. Wie, wanneer bereikbaar, via welke kanalen (telefoon, e-mail, twitter?, formulier op website?), hoe snel kan met antwoord verwachten, 24/7?, etc. Afstemmen met stakeholders, opzetten protocollen. Helderheid over bemensing, taken en afbakening.
   - Transitie: nieuwsbericht, social media.
   - Doorlopend: actualisering van Q&A's, info-sheets, protocollen, afstemming met stakeholders.

   Doelgroepen: stakeholders, algemeen publiek

7.2 Nieuwe communicatiemiddelen

10. **Handelingsprotocollen** (calamiteiten/crisis en alg. voorlichting):
    We stellen voor uiteenlopende situaties een openbaar protocol op waarin staat hoe we met die specifieke situatie omgaan: wat moet er gebeuren, wie moet worden betrokken en wie staat (in grote lijnen) aan de lat. Voor gebruik door BIJ12 en partnerorganisaties. BIJ12 heeft de regievoering in de communicatie, opstellen en managen van de woordvoeringslijnen. Opstellen van een handleiding, met stroomschema (gebeurtenissen, escalatieladder, namen en rugnummers, elkaar vervangen).

Actie: afstemmen met de provincies, helpdesk, intern BIJ12 en met externe woordvoerders. NB: dat betekent niet dat BIJ12 dit allemaal opstelt, maar wel dat we hiervoor de aanzet doen: een format maken, deels ingevuld (met verwijzingen naar BIJ12, de ZV, WENR, etc.) en deels door iedere provincie zelf aan te vullen. Iedere provincie is eigenaar van haar eigen protocol. Dit leggen we voor aan het IPO Wolvenoverleg.
Doelgroepen: partner organisaties, stakeholders

11. **Factheet wolf**. Factsheet ontwikkelen met daarop infographic die informatie geeft over monitoring en schade.
Doelgroepen: stakeholders, pers

7.3 Externe communicatiemiddelen

Voor algemene publieksvoorlichting kan worden aangehaakt op informatiekanalen die al beschikbaar zijn van stakeholders/intermediairs. Door gebruik te maken van externe media kan een breder publiek worden bereikt. Bijvoorbeeld de website van Wolven in Nederland, TBO's als Natuurmonumenten en Staatsbosbeheer en de Zoogdiervereniging. Deze middelen moeten in beeld worden gebracht.

7.4 Bijeenkomsten en overleggen

- Landelijk Overleg Wolf (LOW): O.l.v. Art. 5.1. lid 2 is het LOW van start gegaan op 25 november 2020. Het is een gestructureerd, informeel overleg, waarin zowel nationale als internationale kwesties aan bod komen. Het LOW is ingesteld door de Bestuurlijke adviescommissie Vitaal Platteland van het Interprovinciaal Overleg en wordt ondersteund door IPO/BIJ12 en het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit. Art. 5.1. lid 2 vervult vanuit BIJ12 de secretarisrol en is eerste aanspreekpunt. Samenstelling: Ministerie van LNV, IPO, BIJ12, Dierenbescherming, Federatie Particulier Grondbezit, Stichting Beheer Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders, Vereniging Nederlandse Gemeenten, LTO Nederland, WENR, Vereniging Gescheperde Schaapskuddes, De 12 Landschappen, Natuurmonumenten, Zoogdiervereniging, Wolf Fencing, Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging
- IPO Wolvenwerkgroep
- Communicatieoverleg BIJ12 intern
- Interne afstemming BIJ12
- WiN 2x/jaar informeel overleg - WiN streeft naar draagvlak voor Wolven in Nederland.
- Kwartaaloverleg
- Transboundary Wolf meeting – internationaal wolvenoverleg
- Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland

7.5 Communicatieoverleg wolf

Afstemming tussen communicatieadviseurs die werkzaam zijn bij partner organisaties vindt nu plaats via de appgroep Persvoorlichters Wolvenmeldpunt. Deze appgroep heeft 35 deelnemers. Om afstemming meer vorm te geven wordt een communicatieoverleg wolf in het leven geroepen. Het doel is elkaar informeren over en betrekken bij ontwikkelingen rondom de wolf in Nederland en te komen tot afspraken over o.a. protocollen, woordvoering, ontwikkelingen en activiteiten. Gewenste samenstelling ntb

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>
Verzonden: dinsdag 6 juli 2021 18:00
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
info@dlobv.nl
Onderwerp: RE: Nieuwsbrief wolven commissie Gelderland
Bijlagen: Nieuwsbrief wolvencommissie Gelderland_juli 2021.pdf

Dag,

Nogmaals inclusief bijlage…

Groet Art.
Verzonden vanuit Mail voor Windows 10

Art. 5.1. lid 2 | Adviseur Natuurbescherming en fauna | 06-Art. 5.1. | Art. @Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 's-Hertogenbosch | WWW.Brabant.nl

---

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: dinsdag 6 juli 2021 16:20
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo info@dlobv.nl
Onderwerp: Nieuwsbrief wolven commissie Gelderland

Beste Cie-leden,

In de bijgaande de laatste nieuwsbrief van commissie Gelderland.
Interessant om te lezen en inspiratie voor een Brabantse versie.

groet Art.

Art. 5.1. lid 2 | Adviseur Natuurbescherming, fauna, commissie Wolven | 06-Art. 5.1. | Art. 5.1. @Brabant.nl | Wolf@Brabant.nl | Programma Natuur | Provincie Noord-Brabant | Brabantlaan 1 's-Hertogenbosch | www.Brabant.nl |

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC 's-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

---

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 194

Nieuwsbrief wolvencommissie Gelderland juli 2021

GEBIEDSCOMMISSIE
Preventie
Wolvenschade
Gelderland

NIEUWSBRIEF

editie juli 2021

U ontvangt deze nieuwsbrief omdat u zich hiervoor heeft aangemeld tijdens of naar aanleiding van een informatiebijeenkomst van de wolvencommissie.

Wolvennieuws

- **Online sessies voor nieuw leefgebied Noord- en Zuidwest-Veluwe**
- **Ervaringen opdoen met de autowinder**
- **30.000 euro subsidie aangevraagd**
- **Antwoorden op veelgestelde vragen**
- **Provincies gaan wolvenplan actualiseren**
- **Omhein uw weides en houd predators buiten**
- **Nieuws over de wolf op de Veluwe in de periode februari-april**

Foto: Kees van de Veen

Art. 5.1. lid *en zijn Drentse heideschapen*

Online sessie voor nieuw leefgebied Noord- en Zuidwest-Veluwe

Op maandag 14 en 21 juni was er een online informatiesessie voor schapen- en geitenhouders in de nieuwe leefgebieden voor de wolf. De 56 deelnemers kregen informatie over de aanwezigheid van de wolf in hun regio en mogelijke maatregelen om schade zoveel mogelijk te voorkomen.

De informatiesessie was een initiatief van de wolvencommissie Gelderland, in samenwerking met de gemeenten Ede, Renkum, Oldebroek en Heerde. De wolvencommissie nam het voortouw in het aangaan van de dialoog met schapenhouders in de ‘nieuwe gemeenten’. Want het weren van de wolf is daar nu relevant en er wordt nog weinig gebruik gemaakt van de subsidieregeling voor wolfwerende maatregelen. ▶

vervolg artikel

De sessie stond stil bij de praktische uitvoering van de afrastering en de uitgangspunten voor een subsidieaanvraag. Dierhouders konden ervaringen delen en een virtueel kijkje nemen bij de vijf wolfwerende afrasteringen die in aanmerking komen voor subsidie van de provincie Gelderland.

De deelnemers kwamen uit alle geledingen: merendeels hobbyhouders van schapen en geiten, maar ook professionele schapen- en geitenhouders, houders van gescheperde kuddes, fokkers van schapenrassen, dierhouders van pony's, runderen en pluimvee, een melkveehouder, een beheerder van kinderboerderijen, een boswachter, een taxateur en een lid van de werkgroep Wolf.
De antwoorden op de gestelde vragen tijdens de online sessie zijn opgenomen in de rubriek Veelgestelde vragen.

Merendeel van de reacties vanuit de deelnemers waren positief, mede omdat deze voorlichting los staat van de vraag of het al dan niet goed is dat een wolf zich in de regio heeft gevestigd.
In Gelderland houden de wolven zich relatief rustig, ze eten hoofdzakelijk wild en er zijn weinig schadegevallen. Toch gaan wolven vroeg of laat onbeschermde schapen pakken. Vandaar de oproep om maatregelen te nemen.

Art. 5.1. lid lid van de wolvencommissie, praatte samen met Art. 5.1. lid 2 Zoogdiervereniging en Wolven in Nederland, de deelnemers bij over feiten en fabels. Art. ls eigenaar van 23 Drentse heideschapen en lid van het Platform KSG zie ik de komst van de wolf als een gegeven. De populatie in Duitsland en Nederland groeit. Het worden er alleen maar meer. Nadat ik bij mijn buurman in 2018 heb gezien wat een wolf kan doen, heb ik als schapenhouder mijn vee beschermd."

Art besprak de BIJ12-norm voor afrasteringen. "Sommige zaken worden bij het plaatsen van een omheining over het hoofd wordt gezien, maar kunnen grote gevolgen hebben. De beste preventiemaatregel is het plaatsen van een schrikdraadraster van 120 cm hoog. Essentieel is dat de onderste draad 20 cm van de grond zit, zodat wolven er niet onderdoor kruipen."

"Belangrijk is dat ook de doorgangen worden beschermd. In de praktijk wordt die fout vaak gemaakt. Een sloot is een prima barrière om schapen binnen te houden, maar niet om wolven buiten te houden, aldus Art. "Check ook het weidehek: is er niet te veel ruimte voor een wolf om doorheen te gaan. Naast afmeting en hoogte van de stroomdraden is de spanning op de omheining van cruciaal belang. De spanning moet overal minimaal 4.500 Volt bedragen. Zorg dat de omheining over de volledige lengte voldoende spanning houdt. Al met al hoop ik dat de verstrekte informatie bijdraagt aan het plaatsen van wolfwerende rasters en resulteert in subsidieaanvragen. Daar is het de wolvencommissie om te doen." ■

Zo komt een wolf in het weiland:
- Onderdoor kruipen of graven;
- doorheen gaan;
- overheen klimmen.

Een wolf heeft minder de neiging om te springen

Veel gemaakte fouten:
- Onderste draad te hoog (greppels, glooiingen);
- doorgang niet goed beschermd;
- spanning te laag (let op aarding).

Help het onderzoek vooruit
Ervaringen opdoen met de autowinder

De wolvencommissie wil innovatie stimuleren en meer praktijkervaring opdoen met de autowinder. Daarom richt deze oproep zich ook tot professionele schapenhouders buiten het leefgebied van de wolf die 's winters de graslandpercelen bij agrariërs afgaan met grote groepen schapen.

De wolvencommissie zal beoordelen of een schapenhouder buiten het leefgebied in aanmerking komt voor een gerichte bijdrage. We proberen zo veel mogelijk aan te sluiten bij de tarieven van de subsidieregeling (4.000 euro voor een autowinder) en willen het beschikbare werkbudget zo effectief mogelijk te besteden. Bij veel belangstelling zullen we dus keuzes maken.

Dus bent u of kent u een schapenhouder die hierin interesse heeft?
Stuur dan de volgende informatie naar wolvencommissie@gelderland.nl

- hoeveel schapen u weidt;
- of u heide, weide-, melk- of vleesschapen hebt;
- op welke locaties u weidt;
- of en hoe de autowinder inpasbaar is in uw bedrijfsvoering.

Benieuwd? In dit filmpje ziet u meer over de eerste ervaringen met het draadoprolsysteem.

Dit jaar 30.000 euro subsidie aangevraagd

Uit navraag bij de Provincie Gelderland blijkt dat in de periode 1 januari 2021 tot juni 2021 schapen- en geitenhouders op de Veluwe in totaal 30.299 euro subsidie hebben aangevraagd. Van de 15 aanvragen dit jaar zijn er 6 in het nieuwe leefgebied op de Zuidwest-Veluwe. De wolvencommissie vertrouwt er op dat de deelname groter wordt nu er voorlichtingssessies zijn gehouden.

Ook subsidie aanvragen? Bekijk de informatie over de subsidiemogelijkheden van de Provincie Gelderland.

Antwoorden op veelgestelde vragen

De wolf is in de buurt gesignaleerd, kom ik in aanmerking voor de subsidieregeling?
De Provincie Gelderland houdt bij waar wolven zijn waargenomen. Als een wolf zes maanden in hetzelfde gebied verblijft, is er officieel sprake van vestiging. De provincie bepaalt vervolgens welk wolvenleefgebied daarbij hoort. Alleen veehouders die in het leefgebied van de gevestigde wolf schapen of geiten houden, kunnen subsidie aanvragen. Wanneer het leefgebied op basis van monitoring wordt uitgebreid, kan er met terugwerkende kracht subsidie worden aangevraagd. Als u dus buiten het leefgebied wolfwerende maatregelen treft en het wordt alsnog leefgebied, kunt u dus subsidie vragen. Maar we kunnen niet in de toekomst kijken en geen harde garanties geven.

Komt er ook een vergoeding voor het nemen van preventiemaatregelen bij 'overige' dieren?
Op de Veluwe zijn er enkel aanvallen op schapen gemeld, maar de schade door wolven beperkt zich niet tot schapen en geiten. De wolvencommissie adviseert alle dierhouders om passende maatregelen te treffen. De gewenste uitbreiding van het schadepreventieplan naar overige landbouwhuisdieren en hobbydieren speelt niet alleen in Gelderland. Het overleg hierover wordt nu landelijk gevoerd. De ontwikkelingen zullen worden gecommuniceerd via de nieuwsbrief.

Blijft de vergoeding voor wolvenschade voor hobbyhouders in de toekomst gelden?
Het wolvenplan is in januari 2019 vastgesteld en kijkt 3 jaar vooruit. De wolvencommissie adviseert om de schaderegeling die in het Interprovinciaal wolvenplan is vastgelegd voort te zetten, waarbij vanaf 2022 als voorwaarde voor het toekennen van een schade-uitkering aan dierhouders in het aangewezen gebied geldt dat de dieren worden beschermd door afrasteringen die voldoen aan de BIJ12-norm. Op dit moment wordt nagedacht over hoe verder na 1 januari 2022. Principe is dat er in wolvengebied een tijd moet zijn om de maatregelen te nemen. Hoe dat precies werkt bij gebieden die er net zijn bijgekomen is nog niet bekend. De wolvencommissie zal de provincie adviseren, zodat met de actualisatie van het interprovinciaal wolvenplan begin 2022 hierover duidelijkheid ontstaat.

Vragen? Neem contact op met de hulplijn

Hoe berekent u de omtrek van een weide die niet rechthoekig is? Wat doet u met sloten, greppels en dijken? Voor al dat soort vragen kan je rechtstreeks contact leggen met de hulplijn van de wolvencommissie.

U mailt uw naam, organisatie (indien van toepassing), telefoonnummer en vragen naar wolvencommissie@gelderland.nl en krijgt dan direct advies of een voorstel voor een tijdstip voor een belafspraak of een link om in te loggen voor een videovergadering.

Provincies gaan wolvenplan actualiseren

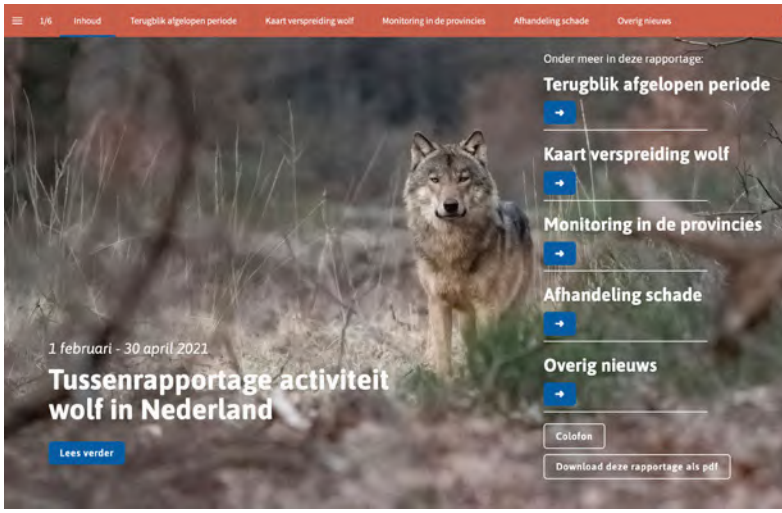
Het interprovinciale wolvenplan krijgt een update. Alle beschikbare kennis over wolven wordt op een rijtje gezet en er wordt gekeken hoe het juridisch zit met de bescherming van het leefgebied van de wolf. Het actuele wolvenplan moet volgend jaar klaar zijn.

Omhein uw weides en houd predators buiten

Preventiemaatregelen houden predators – of het nu gaat om een wolf, goudjakhals en hond – op afstand en beperken de schade aan levende have. In de Faunaschade Preventie Kit Wolven van BIJ12 leest u met welke preventieve maatregelen u schade kan voorkomen of beperken.

Wolvenmonitoring februari-april 2021

BIJ12 volgt de activiteit van de wolf in Nederland en brengt elke drie maanden verslag uit. Hier een korte greep uit het verslag van februari-april over de Veluwe.

Noord-Veluwe

- Aanwezigheid van de gevestigde roedel opnieuw vastgesteld via wildcamera's, zichtwaarnemingen en keutels.
- De wolvin heeft vier welpen geworpen, dit is de derde keer dat deze roedel jongen voortbrengt.
- Het is onduidelijk hoe groot de roedel is, want tweejarige wolven verlaten vaak de roedel als er nieuwe welpen geboren worden.

Midden-Veluwe

- Wolvin GW960f is er al sinds augustus 2018 aanwezig.
- Ze lijkt nu een partner te hebben: op camera's zijn twee duidelijk onderscheidende wolven te zien.
- Het is onduidelijk om welk individu het gaat, want er is nog geen DNA-profiel van de tweede wolf.

Zuidwest-Veluwe

- Op 6 maart 2021 is op de provinciale weg N224 een wolf doodgereden. Deze wolvin is in 2019 geboren op de Noord-Veluwe. Tijdens de sectie bleek dat ze acht embryo's had.
- Er zijn twee andere individuen genetisch aangetoond op basis van keutels, wilde prooidieren en een schadegeval bij schapen. In vijf gevallen bleek het te gaan om de mannelijke wolf die vanuit Duitsland dit voorjaar het leefgebied op de Zuidwest-Veluwe bereikte. Van het andere vastgestelde individu is de aanwezigheid voor het eerst vastgesteld. Deze mannelijke wolf is ook een jong uit de roedel op de Noord-Veluwe.
- Er is ook nog een vierde wolf vastgesteld. Het is nog onduidelijk welke wolf dit is, wat haar herkomst is en waar ze momenteel verblijft.

Lees hier het volledige verslag.

Wolven op de Veluwe in het nieuws

Veluws wolvenpaar krijgt weer welpen
(De Telegraaf – 31 mei 2021)

Wolvenroedel op noordelijke Veluwe groeit: weer drie welpen erbij
(De Stentor – 31 mei 2021)

De wolf valt vee maar relatief weinig aan
(Trouw – 15 juni 2021)

Wolvin op Midden-Veluwe na drie jaar vermoedelijk gespot met mannetje
(De Stentor – 15 juni 2021)

De wolvencommissie bestaat uit vertegenwoordigers van de schapen- en geitenhouderij, terrein-eigenaren en gemeenten. Het is haar taak om dierhouders te informeren over en te betrekken bij het besluitvormingsproces over de schadepreventiemaatregelen. De commissie is op 21 mei 2019 ingesteld door Gedeputeerde Staten van Gelderland en staat onder leiding van Pieter van Geel.

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>
Verzonden: woensdag 7 juli 2021 18:14
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @dierenbescherming.nl; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com; Art. 5.1. lid 2 Art. 5.1. lid 2 sub @gmail.com'; info@dlobv.nl
Onderwerp: Agenda, stukken en verslag Landelijk Overleg Wolf
Bijlagen: AGENDA LOW 130721.pdf; Bijlage 4 Memo voorzitter LOW 130721.pdf; Bijlage 6 Openbaarheid data op website BIJ12 LOW 130721.pdf; Bijlage 9 Verslag LOW 300321.pdf

Beste allemaal,

Bijgaand vinden jullie de agenda voor het aankomende LOW, de bijbehorende stukken en het verslag van de vorige bijeenkomst.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e namens
Art. 5.1. lid 2
Secretaris Landelijk Overleg Wolf

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 195

Agenda LOW 130721

Agenda Landelijk Overleg Wolf
13 juli 2021

Datum: 13 juli 2021
Tijd: 13.30 – 15.30 uur
Plaats: Digitale bijeenkomst via MS Teams

1. **Opening en welkom**
   Inclusief kennismakingsrondje in verband met nieuwe leden: Art. 5.1. lid 2 sub e namens VGSN en Art. 5.1. lid 2 namens het Ministerie van LNV.

2. **Vaststelling agenda**

3. **Mededelingen**

4. **Memo voorzitter LOW – zie bijlage 4**
   Ter bespreking.

5. **Stand van zaken dossier wolf**
   Mondeling zal toelichting worden gegeven op de voortgang van het wolvendossier.

6. **Openbaarheid gegevens monitoring wolf – zie bijlage 6**
   Ter kennisname en bespreking.
   Mede naar aanleiding van verzoek vanuit LTO is er nader gekeken naar de wijze waarop BIJ12 de monitoringsgegevens kan openbaren. Zie bijgaand voorstel zoals met de provincies is vastgesteld.

7. **Overige agendapunten**
   Ter bespreking.
   Op basis van de ingekomen reacties zijn onderstaande punten genoteerd. We zullen stilstaan bij de vraag hoe dit in dit overleg aan de orde dient te komen. Voorzitter Art. 5.1. lid 2 sub zal hier nader vorm aan geven.

   a. Hoogtenorm afrastering en gedrag wolf in relatie tot escalatieladder (Noord-Brabant)
   b. EU beschermingsniveau (o.a. populatie en gunstige staat van instandhouding)
   c. Extra arbeidsinzet
   d. GW1625m, cameraopstellingen en beoordeling taxateur, rapport Art.

8. **Rondje langs de velden**
   a. Gelderland
   b. Overijssel
   c. Drenthe
   d. Friesland
   e. Noord-Brabant

f. Limburg

9. Verslag d.d. 30 maart 2021 – zie bijlage 9
Ter vaststelling.

10. Rondvraag

11. Datum volgende vergadering
Ter besluitvorming
Afspraak is om op dinsdag 5 oktober 2021 van 13.30 – 15.30 uur de volgende LOW bijeenkomst in te plannen. Ter bespreking is het voorstel dit fysiek te doen. Dat kan bij één van de herders die [redacted] voorstelt, dat kan ook ten kantore van BIJ12 in Utrecht.

Beoogde agenda volgende vergadering:
- Fact Finding Study wolf
- Juridische analyse wolf
- evt. overige agenda punten (afhankelijk van de voortgang tijdens de vakantie periode)

Overzicht van bijlagen:

Bijlage 4 – Memo LOW
Bijlage 6 – Openbaarheid monitoringsgegevens
Bijlage 9 – Verslag vorige vergadering

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 195

Bijlage 4 Memo voorzitter LOW 130721

Werkt voor provincies

Bijlage 4 Memo voorzitter LOW 13 juli 2021

Memo

Van	Voorzitter LOW Art. 5.1. lid 2
Aan	Deelnemers LOW
Datum	1 juli 2021
Onderwerp	Functie en werkwijze LOW
Bijlage(n)	-

AANLEIDING

Na enkele vergaderingen van het LOW worden accentverschillen in opvattingen over samenstelling en werkwijze van het LOW zichtbaar.
In dit memo heb ik deze als voorzitter op een rij gezet en enkele voorstellen gedaan .

FUNCTIES LOW

Een 4 tal functies van het LOW zijn in de gesprekken en de aangedragen agendapunten zichtbaar .:

- Een bijdrage vanuit de samenleving/maatschappelijke organisaties aan de voorbereiding van het nieuwe wolvenplan . IPO en Bij 12 richten zich qua aanpak, agendering etc. primair daar op .
- De wens van (sommige) maatschappelijke organisaties om alle relevante punten met betrekking tot de wolf die het bevoegd gezag raken, in het LOW te bespreken. De voortgang van andere onderwerpen dan die in het wolvenplan .
- Uitwisseling van informatie tussen provinciale wolven cie's en LOW
- De wens om onderling als partijen desgewenst overleg te plegen en zaken af te stemmen.

VOORSTEL WERKWIJZE

1) Aangedragen onderwerpen m.b.t. "de wolf" worden primair en zo veel mogelijk ingepast in de opzet , aanpak, proces , tijdplanning van de totstandkoming van het nieuwe wolvenplan. Daarmee wordt integraliteit van de aanpak bevorderd. Eigen inbreng van de leden van het LOW met betrekking tot onderdelen en thema's van dit plan worden tussentijds besproken en als bouwstenen beschouwd voor het plan.
2) Bij sommige onderwerpen kan bij deelnemers de sterke wens bestaan om eerder tot beleidsmatige conclusies te komen. Ook kan het LOW benut worden om andere punten aan de orde te stellen.

3) De volgende werkwijze stel ik voor:
- Indien er zaken aan de orde komen die niet kunnen wachten op besluitvorming in het kader van het Wolvenplan wordt dit via de voorzitter aan de bestuurlijke vertegenwoordiger gemeld.
- Vragen over de stand van zaken op aanpalende dossiers worden onder een apart agendapunt aan de orde gesteld en via het secretariaat gemeld aan de desbetreffende personen/organisatieonderdelen/bevoegde gezagen.
- Informatie uitwisseling tussen deelnemers/secretariaat : wordt zo ruim mogelijk ingevuld.

4) Informatie en uitwisseling informatie en beleid tussen LOW en provinciale wolven commissies: Personele unies tussen de leden van het LOW en de provinciale wolven cimmissies zijn bewust aangebracht. Dit vereist ook een afstemming tussen de secretariaten van prov. cie's en LOW.
   Alle verslagen en vergaderstukken worden tussen de secretariaten uitgewisseld.
   Primaire invalshoek provincie: preventieplan
   Primaire invalshoek LOW: landelijke beleidskader (Wolvenplan)
   In het altijd wat grijze tussengebied: wordt naar bevindt van zaken gehandeld.
5) Onderlinge afstemming tussen provinciale commissies kan zeer gewenst zijn voor wat betreft het preventieplan. Dat hoeft niet binnen het LOW en is zonder meer wenselijk.

SAMENSTELLING LOW

Het LOW is zo samengesteld dat een zo dekkend mogelijk spectrum aan opvattingen over en rollen et betrekking tot de wolf is vertegenwoordigd.
Het is daarmee geen kwantitatief/representatieve vertegenwoordiging maar een kwalitatief representatieve.
Op dit moment acht ik de volle breedte aan posities en opvattingen in het overleg aanwezig en is uitbreiding niet wenselijk.
Dit wil niet zeggen dat deze opvatting niet kan veranderen. Bij voorbeeld bij het in het leven roepen van nieuwe provinciale preventiecommissies dan wel dat in het wolvenplan aspecten aan de orde komen (nu nog niet voorzien) die aangrijpen op andere doelgroepen, aspecten en organisaties.

Bijlage 3 behorend bij document Z21-5722 – 195

Bijlage 6 Openbaarheid data op website BIJ12 LOW 130721

Werkt voor provincies

Bijlage 6 - Openbaarheid data op website BIJ12 LOW 130721

Memo

Van	Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Aan	Deelnemers LOW
Datum	1 juli 2021
Onderwerp	Openbaarheid wolvendata (uit de monitoring)
Bijlage(n)	-

1.1 Kern

De aanwezigheid van de wolf in Nederland wordt op verschillende manieren gedocumenteerd. Enerzijds worden (vermoedelijke) wolvenwaarnemingen gemeld bij het Wolvenmeldpunt dat is ondergebracht bij de Zoogdiervereniging en waarvan BIJ12 namens de gezamenlijke provincies opdrachtgever is en anderzijds worden bij BIJ12 (vermoedelijke) wolvenaanvallen geregistreerd en afgehandeld. De (vermoedelijke) wolvenaanvallen en het bijbehorende proces worden gemeld op de website van BIJ12. De wolvenwaarnemingen (anders dan de schademeldingen) die binnenkomen via het Wolvenmeldpunt worden nog niet frequent op de website van BIJ12 geplaatst. Deze waarnemingen worden in de huidige situatie openbaar gemaakt middels de Tussenrapportage die eens in het kwartaal wordt gepubliceerd en jaarlijks via de NDFF.

Nu is door de provincies besloten om naast de schademeldingen, ook de waarnemingen vanuit het Wolvenmeldpunt periodiek op de website van BIJ12 te plaatsen. In deze memo is aangegeven wat dit besluit inhoudt.

1.2 Doel

Het voornaamste doel van het delen van deze data op de website van BIJ12 is transparantie te vergroten over de landelijk geïnventariseerde wolvendata die het gebied van verspreiding aanduiden, met daarbij in acht name de beschermde status van de wolf en de tijd die nodig is om de data op echtheid te kunnen valideren. Dit in aanvulling op de huidige werkwijze waarbij informatie via de Tussenrapportage (eens per kwartaal) en de NDFF (eens per jaar) wordt bekend gemaakt.

1.3 Toelichting voorstel

Besloten is om op de website van BIJ12, naast de schadedata, ook de (monitorings)data uit het Wolvenmeldpunt (WMP) inzichtelijk te maken. In paragraaf 1.4 is toegelicht om welke data het precies gaat.

Hieronder is aangegeven waartoe besloten is omtrent deze data:

- **De monitoringsdata wordt (waarschijnlijk) in juli op de Wolf-website van BIJ12 geplaatst.** Beoogd is om in deze periode, voor het eerst, de monitoringsdata naast de schadedata op de website van BIJ12 te plaatsen.

- **De monitoringsdata wordt in een separate tabel inzichtelijk gemaakt**. De monitoringsdata zal op de website separaat worden weergegeven van de schadedata.
- **Enkel gevalideerde wolvenmeldingen worden in de monitoringsdata tabel opgenomen**. Om het overzicht te behouden van waar daadwerkelijk wolvenwaarnemingen zijn gedaan en om ruis te voorkomen, worden enkel waarnemingen gepubliceerd die daadwerkelijk (volgens de SCALP[1]-methode) zijn aangeduid als 'zeker wolf' (C1 en C2).

  Dit betreft tot nu toe tussen de 10% (2018) en 27% (2020) van alle gemelde vermoedelijke wolvenwaarnemingen die bij het Wolvenmeldpunt zijn binnengekomen.
- **De monitoringsdata worden aan het eind van elke maand geüpdatet**. De monitoringsdata op de website zal in de derde tot laatste week van de maand aangevuld worden met de waarnemingen van de maand ervoor (bijvoorbeeld: eind augustus worden de data aangevuld met alle gevalideerde data tot en met maand juli). De voornaamste reden hiervoor is de tijd die nodig is om de binnengekomen meldingen van die maand door deskundigen te valideren op echtheid. Daarnaast worden de gevalideerde monitoringsdata door BIJ12 eerst met de provincies gedeeld (begin derde week van de maand), alvorens deze voor iedereen openbaar worden gemaakt op de website. Zodoende hebben de provincies de tijd om zich voor te bereiden op eventuele vragen.

  De data die elke maand geüpdatet worden, betreffen waarnemingen die op basis van direct beschikbare of opvraagbare kenmerken gevalideerd zijn op echtheid (zoals camerabeelden, kenmerken wolvenspoor etc.). Een aantal wolvenwaarnemingen die ingestuurd zijn voor DNA-analyse worden niet maandelijks meegenomen in de update, omdat de kwartaalanalyse eerst uitsluitsel moet geven of het daadwerkelijk een wolf betrof. Zie ook het volgende punt:
- **De monitoringsdata worden eens per kwartaal geüpdatet met gegevens uit de DNA-analyses.** Eens per kwartaal voert WENR een genetische analyse uit op de monitoringssamples die in die afgelopen drie maanden bij hen zijn ingeleverd. Bij deze monitoringssamples wordt bepaald of het daadwerkelijk wolf betrof en, waar mogelijk, welk wolvenindividu het betrof. Deze soort- en individu-uitslagen worden, tijdens de reguliere update, toegevoegd aan de monitoringsdata op de website van BIJ12. Doorgaans zal er dan een maand zitten tussen het bekend worden van de DNA-analyses en het publiceren op de website van BIJ12. De update van deze gegevens (met name de koppeling van de data aan de individuen) vindt plaats na de publicatie van de Tussenrapportage die deze specifieke informatie toelicht.
- **De monitoringsdata op de BIJ12 website wordt aangeduid met een select aantal kenmerken.** De monitoringsdata zal bestaan uit de volgende gegevens:
  - Datum waarneming;
  - Locatie. Dit zal een groot gebied betreffen, namelijk de gemeentenaam of – indien de waarneming plaatsvond in de regio dat officieel door GS is aangewezen als leefgebied of risicogebied en waar een subsidieregeling geldt– dan wordt die term gebruikt. Dit betekent dat voor waarnemingen die plaatsvonden in die gebieden, de volgende termen gehanteerd worden: Hart van Drenthe (provincie Drenthe), Noord-Veluwe, Midden-Veluwe of Zuidwest Veluwe (provincie Gelderland) of Groote Heide (provincie Noord-Brabant en Limburg). Door op deze schaal de

[1] SCALP is de standaardaanduiding van de waarschijnlijkheid dat een waarneming betrekking heeft op een bepaalde diersoort (in dit geval de wolf). De aanduiding is ontwikkeld in het kader van het project "Status and Conservation of the Alpine Lynx Population (SCALP)". Centraal staat de verifieerbaarheid (documentatiekwaliteit) van een waarneming, ongeacht wie de waarneming heeft verricht. De SCALP-criteria C1 en C2 betreffen zekere, bevestigde wolvenwaarnemingen.

waarnemingen te plaatsen, wordt voorkomen dat mensen op gerichte locaties kunnen gaan zoeken naar wolven;
    - Provincie;
    - Type waarneming. Er is onderscheid te maken in de volgende 5 typen waarnemingen: zichtwaarneming, wolvenkeutel, wolvenspoor, kadaver van wild dier en overig. De schade data (kadaver van een landbouw(huis)dier) wordt bewust niet meegenomen in dit overzicht. Deze staat in de 'schadetabel';
    - SCALP-criteria (C1 of C2);
    - Individu. De wolvenwaarnemingen worden – indien mogelijk – gekoppeld aan de individucodes zoals deze door Senckenberg (als curator van de individucodes binnen Centraal Europa) zijn afgegeven.

- **De monitoringsdata wordt begeleid met een duidend stuk tekst.** Er zal op de BIJ12-website (zowel bij de schade- als de monitoringsdata) een duidelijke toelichting worden geven over hoe de data gelezen moet worden. Daarbij kan ook nadrukkelijk het verschil tussen C1 en C2 aangeduid worden en bijvoorbeeld het zwerfgedrag van wolven als er enkele waarnemingen buiten de bekende aangeduide leefgebieden te zien zijn (bijv. dat wolven soms op één nacht vele kilometers kunnen afleggen).

1.4 Toelichting data

BIJ12 heeft verschillende data in beheer als het gaat om wolvenwaarnemingen. Er kan onderscheid gemaakt worden tussen:

1. **Wolvenmeldpunt-data:** Wolvenwaarnemingen die bij het Wolvenmeldpunt worden gemeld (de uitvoering hiervan is belegd bij de Zoogdiervereniging).
2. **Schadedata:** (Vermoedelijke) wolven schademeldingen (die direct bij BIJ12 gemeld worden).

In deze memo gaat het specifiek om het publiceren van de Wolvenmeldpunt-waarnemingen (punt 1).

Wolvenmeldpunt-data

Waarnemingen van wolven die bij toeval worden gedaan (passieve monitoring) en waarnemingen van wolven via bewuste onderzoeksinspanning (actieve monitoring) worden direct gedocumenteerd in de database van het Wolvenmeldpunt. Indirect komen daar nog de schadedata bij, die BIJ12 doorgeeft aan het Wolvenmeldpunt. Door de verwerkingsslag en noodzakelijke bevestiging via DNA-analyse, worden deze schadedata met enige vertraging (en na uitsluitsel) in het databestand van het Wolvenmeldpunt opgenomen.

De wolvenwaarnemingen in de database van het Wolvenmeldpunt kennen – naast de schadewaarnemingen – vijf andere categorieën: 'Zichtwaarneming', 'Wolvenkeutel', 'Wolvenspoor', 'Kadaver van wild dier' en 'Overig'. Sinds 2015 zitten er tot en met eind mei 2021, meer dan 1250 wolvenwaarnemingen in de database van het Wolvenmeldpunt.

Schadedata

Vermoedelijke schade aangericht door wolven wordt direct bij BIJ12 gemeld en in de BIJ12-database opgenomen. Alle bijbehorende kenmerken van een dergelijke (vermoedelijke) wolvenaanval worden genoteerd en het proces van behandelen en afhandelen wordt gestart. Indien na de eerste beoordeling niet uitgesloten kan worden of het inderdaad een wolf betreft, wordt deze

melding in de lijst opgenomen die op de Website van BIJ12 staat. Op de website is direct de tabel met schademeldingen in te zien en is de bijbehorende Excel lijst te downloaden.

De monitoringstabel die naast deze schadetabel op de website van BIJ12 geplaats kan worden, zal een vergelijkbaar uiterlijk hebben en een vergelijkbare indeling in kolommen.

Wolvendata (schademeldingen en cijfers)

Hieronder ziet u een in een tabel het overzicht van de bij BIJ12 gemelde aanvallen op landbouwhuisdieren en de daarbijhorende veelgestelde vragen. U ziet een overzicht van DNA-uitslagen (of op basis van ander bewijsmateriaal) met de uitkomst 'wolf'. Daarnaast zijn ook de meldingen te zien die momenteel in behandeling zijn en waarvoor DNA-onderzoek loopt. Bij een deel van de meldingen is de wolf al op voorhand uit te sluiten aan de hand van bijvoorbeeld sporenonderzoek of fotomateriaal. Ook deze meldingen staan in de lijst. Hier vindt u de hele lijst van het bronbestand in Excel . *De laatste update is van 25 juni 2021.*

5 resultaten weergeven Zoeken:

Tabel met de gemelde aanvallen op landbouwhuisdieren

Datum melding	Locatie aanval	Provincie	Prooidier	Aantal dode dieren	Diersoort*
12-6-2021	Sterksel	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	nog niet bekend
10-6-2021	Sterksel	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	nog niet bekend
9-6-2021	Halsteren	Noord-Brabant	Scha(a)p(en)	1	nog niet bekend
2-6-2021	Nederweert	Limburg	Scha(a)p(en)	1	nog niet bekend
27-5-2021	Appelscha	Friesland	Scha(a)p(en)	1	wolf

1 tot 5 van 301 resultaten

Vorige Volgende

Figuur 1. Indruk van weergave op de website (huidige situatie):

Bijlage 4 behorend bij document Z21-5722 – 195

Bijlage 9 Verslag LOW 300321

Verslag Landelijk Overleg Wolf
30 maart 2021

Datum: 30 maart 2021
Tijd: 13.30 – 15.30 uur
Plaats: Digitale bijeenkomst via MS Teams
Aanwezig: [redacted] (voorzitter) [redacted] (Ministerie van LNV), [redacted] (IPO), [redacted] (BIJ12), [redacted] BIJ12), [redacted] (BIJ12), [redacted] (Dierenbescherming), [redacted] (FPG), [redacted] (Stichting Beheer Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders), [redacted] (Vereniging Nederlandse Gemeenten), [redacted] (LTO), [redacted] (WENR), [redacted] (Wolf Fencing), [redacted] (Vereniging Gescheperde Schaapskudden), [redacted] (De 12 Landschappen), [redacted] (Staatsbosbeheer), [redacted] (Natuurmonumenten), [redacted] (Zoogdiervereniging), [redacted] (gast)
Afwezig: [redacted] (LTO) [redacted] (Koninklijke Nederlandse Jagersvereniging), [redacted] (LTO)

1. Opening, welkom en vaststelling agenda

[redacted] opent de vergadering en heet iedereen van harte welkom.

[redacted] is aanwezig als gast. Hij zal in het eerste gedeelte van het overleg zijn master thesis mondeling toelichten.

2. Master thesis Universiteit Utrecht – 'Samenleven wolf en mens in Nederland' – bijlage 2

[redacted] cht zijn master thesis toe. [redacted] doet ook nog een oproep om met schapenhouders in contact te komen of worden gebracht, zodat hij deze schapenhouders kan benaderen voor zijn onderzoek.

Vragen/opmerkingen naar aanleiding van zijn toelichting:

- Is [redacted] op de hoogte van het bestaan van het Motivaction onderzoek naar draagvlak en zal dit onderzoek worden meegenomen in zijn onderzoek?
    - [redacted] is op de hoogte van het Motivaction onderzoek. Dit onderzoek zal niet meegenomen worden in het onderzoek van [redacted] aangezien [redacted] ich niet richt op de gehele samenleving, maar specifiek op schapenhouders in de provincies Drenthe, Gelderland, Noord-Brabant en Limburg.
- Er wordt door [redacted] gesproken van vreedzaam samenleven. Aangegeven wordt dat dat een utopie is. De suggestie voor een andere term wordt aangedragen: wreedzaam samenleven, aangezien de wolf een predator is.
- Naast het ecologische aspect is ook sociologisch en filosofisch onderzoek belangrijk. Als belangrijke referentie wordt het boek 'Wolf Conflicts: A Sociological Study' erg aangeraden. Ook het fact finding rapport van Wageningen Environmental Research wordt genoemd.
- Hoe verwacht [redacted] de onderzoeksgroep goed gebalanceerd te krijgen?
    - [redacted] geeft aan dit een lastige vraag te vinden. Hij hoopt dat de helft van zijn onderzoeksgroep wel gebruik maakt van preventieve maatregelen en de andere helft niet. Daarnaast hoopt hij een goede verdeling qua provincies (Drenthe, Gelderland, Noord-Brabant, Limburg) te hebben. Hij wil dit

bereiken door schapenhouders naar hun contacten te vragen, en op die manier zijn onderzoekspopulatie uit te breiden.
- Wanneer verwacht Art. klaar te zijn met zijn onderzoek?
  - Deadline van de thesis is 18 juni 2021.

Art. wenst Art. veel succes met zijn onderzoek.

3. Mededelingen
Er zijn geen mededelingen.

4. Rol, taakopvatting mede in relatie tot samenstelling LOW
Afgesproken wordt dat de voorzitter met een memo hierover komt. Dit zal de volgende keer worden besproken.

5. Plan van aanpak handelingsprotocol (concept) – bijlage 5
Art. 5.1. lid 2 licht het plan van aanpak handelingsprotocol toe.

Vragen/opmerkingen naar aanleiding van zijn toelichting:
- Goed dat er zulke protocollen komen, het zal zorgen voor duidelijkheid. De handelingsperspectieven die hier beschreven worden zijn wel veel ruimer beschreven dan de escalatieladder. De rol van de gemeente komt mager over. Heeft een burgemeester bijvoorbeeld specifieke verantwoordelijkheden? Zeker bij maatschappelijke onrust zou dit een goede toevoeging zijn.
- Het voorstel wordt geopperd om eerst te inventariseren voor welke situaties een handelingsprotocol zal worden opgesteld. Deze situaties kunnen dan eerst voorgelegd worden aan het Landelijk Overleg Wolf. Een voorbeeld zou zijn de situatie zoals die zich heeft voor gedaan bij omgeving Heusden. Een aangereden wolf is in die zin een stuk minder interessant, omdat dat niet per definitie als lastige situatie zou moeten worden bestempeld. Vergeet daarnaast ook zeker de schapenhouders niet mee te nemen in de handelingsprotocollen.
- Onderstreept wordt dat er inderdaad gebruik moet worden gemaakt van praktische casussen.
- Aanvullend daarop wordt gemeld dat het opstellen van een handelingsprotocol voor de casus probleemwolf op dit moment het meest urgent is.
- Binnen Wolven in Nederland wordt ook nagedacht over het verbeteren van de escalatieladder, met hun kan zeker contact worden gezocht omtrent dit punt.

6. Notitie 'Vergoeding preventie maatregelen overige dieren FPG' – bijlage 6
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo licht zijn notitie toe.

Vragen/opmerkingen naar aanleiding van zijn toelichting:
- Duidelijk verhaal. De neiging ontstaat om onderscheid te maken tussen bedrijfsmatig en hobbymatig gehouden dieren. Het uitsluiten van hobbymatig gehouden dieren doet wel afbreuk aan het geaccepteerd krijgen van de wolf. Daarnaast ontstaat dan de discussie wat wel of niet bedrijfs- of hobbymatig gehouden dieren zijn. Dit kan voorkomen worden door bepaalde criteria op te stellen, bijvoorbeeld omstandigheden waarin de dieren gehouden worden, grootte van de groep, diersoort. Zo kan er gekomen worden tot een indeling met verhoogd risico tot bijna geen risico.
- Het punt om niet direct hobbymatig gehouden dieren uit te sluiten, maar met criteria te werken wordt ondersteund. Daarnaast wordt er nog gewezen op de verantwoordelijkheid van de dierhouders zelf. In het besluit houders van dieren staat

dat de eigenaar van een dier zorg moet dragen voor de gezondheid van een dier en bescherming tegen roofdieren.
- In de notitie wordt ook gesproken over wilde grazers. Als reactie daarop wordt aangegeven dat het een beetje een raar verhaal wordt als wilde grazers ook worden meegenomen. Wilde grazers horen binnen een ecosysteem, daar hoort ook predatie bij.
- In de notitie staat de regel "…*een deel van de maatschappij iets wil en dit oplegt aan een klein deel van de maatschappij die dit (in veel gevallen) niet wil en dit kleine deel ook nog eens voor de kosten laat opdraaien*." Hiermee wordt de suggestie gewekt dat er een deel is die dit wil en dit heeft opgebracht en een overig deel met de gevolgen daarvan zit. Om dat zo neer te zetten is niet helemaal juist.
- De landelijke schaderegeling is puur gericht op bedrijfsmatige schade. Het is raar om voor de wolf wel een uitzondering te maken hierin.
- Als opmerking op bovenstaand wordt genoemd dat voor de wolf wel een uitzondering geldt in de schaderegeling, juist om de acceptatie van de komst van de wolf te vergroten. Waarom zou dat in de subsidie voor preventieve maatregelen dan niet moeten gelden?
- De mogelijkheden voor subsidie voor preventieve maatregelen worden nu in de provinciale wolvencommissies bepaald en geregeld. Op landelijk niveau is dat niet het geval. De schadecijfers laten daarnaast zien dat overige diersoorten, dan schapen, nauwelijks worden gepredeerd. Hoe groot is de noodzaak om voor deze diersoorten ook mogelijkheden te bieden voor subsidie voor preventieve maatregelen?

<u>Afspraak</u>: Deze notitie zal worden verrijkt door Art. 5.1. lid naar aanleiding van de aangedragen punten. Vervolgens kan deze notitie worden aangedragen in de verschillende provinciale wolvencommissies. Ook zal worden gekeken hoe en op welke wijze deze notitie eventueel kan bijdragen aan de actualisering van het interprovinciaal wolvenplan.

7. Voorstel LIFE aanvraag Zoogdiervereniging

Art. 5.1. lid 2 licht het voorstel LIFE aanvraag van de Zoogdiervereniging toe.

Er wordt gevraagd of Art. de aanvraag kan doorsturen, zodat er meer inzicht komt in de aanvraag. Art. **zal de aanvraag doorsturen naar de gegadigden.**

8. Notitie 'Praktijknetwerk' – bijlage 8

Art. 5.1. lid 2 licht de notitie praktijknetwerk kort toe.

Dit punt stond op de agenda ter kennisname en is, naast de korte toelichting van Art. niet verder besproken.

9. Jaarrapportage wolvenmeldpunt Zoogdiervereniging 2020 – bijlage 9

Dit punt stond op de agenda ter kennisname en is niet verder besproken.

10. Reactie FPG op voorstellen opdrachtverlening fact finding study en juridische analyse – bijlage 10

Art. 5.1. lid 2 licht kort toe dat de notitie nu ter kennisname op de agenda staat, maar dat de punten die tijdens een eerdere bijeenkomst van het Landelijk Overleg Wolf, grotendeels zijn verwerkt. De procedure voor aanbesteding loopt inmiddels.

11. Jaarplanning – bijlage 11

Op de jaarplanning staat nu ieder kwartaal een bijeenkomst ingepland. Deze vergaderdata zijn afgestemd met de IPO wolvenwerkgroep.
De bijeenkomst van 20 juli 2021 wordt 13 juli 2021. Alle bijeenkomsten zullen zijn van 13:30 uur tot 15:30 uur.

12. Verslag d.d. 4 februari 2021 – bijlage 12

Enkele opmerkingen en aanvullingen op het verslag zijn:

- Er is gesproken over de term herintroductie. Als reactie daarop had in het verslag nog moeten staan dat er nadrukkelijk wordt gesproken over hervestiging.
- Daarnaast werd nog gesproken over de regionale verspreiding van de respondenten. Aan het verslag zal worden toegevoegd dat de regionale verspreiding van de respondenten zowel binnen als buiten wolvengebieden betreft.

Het verslag wordt vastgesteld, met inachtneming van bovenstaande aanpassingen.

13. Rondje langs de velden

a. Gelderland

Donderdag 1 april 2021 is de volgende bijeenkomst van de Gelderse commissie.

Het leefgebied in Gelderland is uitgebreid en vastgesteld. Het gebied van de subsidieregeling is daarmee ook uitgebreid met Ede, Renkum, Heerde en het militaire terrein. De aanvragen voor de subsidieregeling komen nog steeds binnen.

b. Drenthe

40% van Drenthe betreft gebied waar het aanvragen van subsidie voor preventieve maatregelen mogelijk is, terwijl er waarschijnlijk geen gevestigde wolf meer aanwezig is. Vorige week is er een voorlichtingsbijeenkomst geweest voor schapen- en geitenhouders. Art. 5.1. verwacht dat de subsidieaanvragen langzaamaan binnen zullen komen.

c. Noord-Brabant

Het leefgebied van de wolf op de Groote Heide is in kaart gebracht om te worden aangewezen. In de subsidieregeling is ook een gemeente meegenomen waar nog geen sprake is geweest van wolvenschade en waar nog geen wolf is waargenomen, maar waar wel verwacht wordt dat de wolf daar zal komen.

Er is daarnaast begonnen met het maken van een preventieplan. Dit plan zou voor de zomer klaar moeten zijn.

d. Friesland

In Friesland wordt het wolvenplatform Friesland opgericht. Eén van de punten die zal worden besproken is hoe om te gaan met zwervende wolven.

e. Overijssel

In Overijssel is door de Provinciale Staten een motie aangenomen om een gebiedscommissie op te richten. Tot nu toe is er geen daadwerkelijke actie ondernomen om een gebiedscommissie op te richten.

14. Rondvraag

De oproep wordt gedaan om feiten en getrokken conclusies los te blijven zien. Als reactie daarop wordt opgeroepen om elkaars mening en uitspraken te respecteren.

15. Datum volgende vergadering

Op verzoek vervroegd naar 13 juli 2021 van 13:30 uur tot 15:30 uur (in plaats van dinsdag 20 juli 2021).

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2
Verzonden: donderdag 8 juli 2021 08:57
Aan: Art. 5.1. lid
Onderwerp: FW: vergaderstukken commissie 15 juli
Bijlagen: Opzet nieuwsbrief.docx; verslag wolvencommissie 22 juni 2021 - Kopie.docx; Agenda 15 juli 2021.docx; Bespreekpunten Wolven preventieplan.docx

Hallo Art. ,

15 juli is de volgende wolvencommissievergadering in Brabant. Afgelopen vergadering is afgesproken de grote berg werk in hapklare brokken te verdelen en te prioriteren om zo voortgang te boeken.

Over een aantal zaken willen we op korte termijn keuzes maken. Deze staan samengevat in het document “Bespreekpunten Wolven preventieplan”. Ik ben heel erg benieuwd hoe jij hier tegen aan kijkt en of je me nog punten mee kunt geven?

Alvast heel erg bedankt!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Teamleider Zuidoost-Brabant
Staatsbosbeheer
Noord-Brabant
M 06Art. 5.1. lid
2 su@staatsbosbeheer.nl
Aanwezig op maandag t/m donderdag

Hart van Brabantlaan 16 | 5038 JL Tilburg
Postbus 330 | 5000 AH Tilburg

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @brabant.nl]
Verzonden: woensdag 7 juli 2021 16:15
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e (info@dlobv.nl) <info@dlobv.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @icloud.com>; Art. 5.1. lid 2 sub e @staatsbosbeheer.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @inter.nl.net>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @zlto.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @faunabeheereenheid.info>; Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl>; Art. @zoogdiervereniging.nl>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @vangeelconsultancy.eu>; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @Heeze-Leende.nl>; Art. 5.1. lid 2 @gmail.com>
Onderwerp: vergaderstukken commissie 15 juli

Goedemiddag,

Binnen Teams staan alle stukken klaar voor de bijeenkomst van volgende week donderdag 15 juli. Dit keer vergaderen we op het Provinciehuis. Ik zal jullie allemaal als gast aanmelden voor deze vergadering die middag.

Hierbij ook de link naar de stukken binnen Teams en alle stukken bijgevoegd bij deze mail.

Interne link

Succes met de voorbereidingen en tot volgende week.

Met hartelijke groet,

Art. 5.1. lid 2

| programmaondersteuner Natuur (*niet aanwezig op vrijdag)* **|** 06-Art. 5.1. lid 2 sub e @brabant.nl **|** Provincie Noord-Brabant **|** Postbus 90151 **|** 5200 MC 's-Hertogenbosch **|** www.brabant.nl **|** Bezoekadres: Brabantlaan 1 **|** 5216 TV 's-Hertogenbosch **|**

Brabantlaan 1 | Postbus 90151 | 5200 MC ’s-Hertogenbosch | Telefoon 073 6812812 | Fax 073 6807680 | contact | Twitter: @brabant | www.brabant.nl

Meer weten over de provincie Noord-Brabant?
Volg op Instagram: www.instagram.com/provincienoordbrabant

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 196

Opzet nieuwsbrief

Opzet nieuwsbrief

Nieuwsbrief Brabantse Wolvencommissie

Onderwerpen

Kennismaken met de commissie

- Voorstellen van de cie-leden
  (pasfoto, korte introductie van leden en voor welke organisatie/achterban heb je zitting)
- Welke opdracht heeft de commissie? Wat is het gezamenlijk belang en doel?
- Hoe gaat de commissie daar invulling aangeven? (interview Art. en/of gedeputeerde)
- Uitleg context, relatie met provinciaal-, landelijkbeleid en andere overleggen
- Wanneer kunnen we wat verwachten van de commissie?

Eerste resultaten van de commissie

- Leefgebied gevestigde wolf (kaartje en uitleg)
- Wolven-alert, inzet noodsets bij zwervende wolf
- Pilots toelichten
- Tipje van de sluier preventieplan?

Brabants wolvennieuws

- Waarnemingen en uitleg monitoring in Brabant
- Recente schade en taxatie afhandeling (verwijzen naar BIJ12)
- Waar meer informatie beschikbaar over
- Vragen over wolven in Brabant of aan commissie: wolf@Brabant.nl
- Volgende nieuwsbrief (frequentie uitgave)

Nieuwsbrief aanvullen met leuke foto’s (hebben we die?)

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 196

Verslag wolvencommissie 22 juni 2021 - kopie

Wolvencommissie (ZLTO kantoor en via MS Teams)
Verslag 22 juni 2021

Aanwezig:

Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	Voorzitter (vz)
	Provincie Noord-Brabant
	ZLTO
	Platform Kleinschalige Schapen- en Geitenhouders (KSG)
	TBO's (SBB, NM, BrL)
	FBE, DB-lid/bureau
	BPG (Brabants Particulier Grondbezit)
	gemeente Heeze-Leende
	Zoogdiervereniging
	LTO-vakgroep Schapenhouderij
	Vereniging Gescheperde Schaapskuddes in Nederland (VGSN)
	tekstschrijfster
	Stagiaire bij ZLTO
	Provincie Noord-Brabant (notulist)

1. **Opening en mededelingen**
2. **Voorstellen nieuw commissielid**

   Art. opent de vergadering waarbij hij aangeeft dat het bijzonder is om elkaar na zo'n lange tijd weer fysiek te ontmoeten. Speciaal woord van welkom aan Art. 5.1. lid 2 sub e nieuw commissielid en opvolger van Art.
   Verder geeft hij aan dat er een datum is gevonden voor het overleg met een aantal commissieleden, zoals door Art. in de vorige vergadering is aangegeven.

3. **Vaststellen agenda**

   Art. 5.1.eeft aan dat de bespreking van het preventieplan deze vergadering als eerste besproken zal worden.
   Tevens het verzoek vanuit een aantal commissieleden om de stukken eerder toegezonden te krijgen om zo beter voorbereid aan de vergadering te kunnen deelnemen. De stukken zijn vaak al eerder beschikbaar in Teams, helaas ontvangen sommige commissieleden geen bericht als er stukken binnen Teams gezet worden.

4. **Verslag vorige vergadering/actielijst**

   Ter vergadering wordt besloten om in het verslag van 27 mei, onder punt 7 **Stand van zaken wolf Brabant/Limburg** (Art. *ISituatie en aanpak Groote Heide* de zin 'de heer Art. stelt afschot voor maar dit gaat de commissie te ver' uit het verslag te halen.

   Ter vergadering wordt n.a.v. het eerste actiepunt van de actielijst (22.04) nogmaals aandacht gevraagd voor een gelijke informatiepositie.

   N.a.v. actiepunt 3 uit de vergadering van 27 mei geeft Art. aan dat de genoemde notitie in de week van 29 juni in Gelderland wordt besproken. Art. zegt toe deze notitie alsnog te mailen.

   N.a.v. de actielijst (punt 4, vergadering 27 mei) geeft Art. aan dat hij contact heeft gehad met de heer Art. en hem namens de commissie heeft uitgenodigd voor een gesprek. De heer Art. verblijft op dit moment in het buitenland maar wil na terugkomst in Nederland graag ingaan op het aanbod.

Art. geeft n.a.v.de actielijst aan dat iedereen gelijktijdig binnen Teams aan de stukken kan werken, maar dat Art. de regie heeft.

Hierna wordt het verslag goedgekeurd.

5. **Terugkoppeling Landelijk Overleg Wolven** Art.
Niet specifiek aan de orde geweest**.**

6. **Stand van zaken wolf Brabant/Limburg (**Art.
Art. heeft ter vergadering een korte toelichting gegeven m.b.t. de wolf in Brabant/Limburg waarbij hij aangeeft dat er in Sterksel (wolvenleefgebied) afgelopen maand, 2 maal schapen zijn gedood bij een schapenhouder die zijn schapen niet beschermd. Omdat het niet de eerste keer is dat er bij hem schapen zijn gedood is dit aangegeven bij ZLTO en die heeft aangeboden hem te helpen. Heleen geeft aan dat deze situatie de aandacht heeft van Sociaal Werk bij ZLTO.

Verder heeft Art. een melding ontvangen van een doodgereden wolf nabij grens Breda-België, maar navraag bij verkeersdiensten heeft niks opgeleverd.

Art. geeft aan dat het in zijn gebied wat aan het rommelen is waarbij hij aangeeft ervoor te moeten waken dat er negativiteit ontstaat. Het is volgens Art. belangrijk om oog te hebben voor het gedrag van de wolf en de problemen die deze veroorzaakt. Volgens hem goed om de volgende fase voor te bereiden en actief te communiceren over de plannen met o.a. de bouwwatch.

7. **Presentatie adviesrapport preventie (stagiair bij ZLTO Stef)**
Ter vergadering heeft Art. een presentatie gegeven over zijn onderzoek naar preventie en de behoeften en reactie van veehouders daarop. Resultaten worden beschikbaar gesteld

8. **Communicatie en nieuwsbrief**
Ter vergadering wordt geconcludeerd dat het **g**oed is om meer naar buiten toe te communiceren, waar we mee bezig zijn. Art. maakt een opzet in de vorm van een nieuwsbrief en stuurt deze rond. Het is niet de bedoeling dat er een uitgebreid communicatieplan wordt gemaakt, de focus moet liggen op het preventieplan. Actie Art.

9. **Preventieplan, relevante discussiepunten, hulpvragen subsidieregeling**
Art. heeft dit punt ingeleid door aan te geven dat de provincie en de schapenhouders zo snel mogelijk een subsidieregeling willen. Op dit moment gaat de aandacht veel uit naar proces en beleidsmatige zaken. Art. stelt voor om te focussen op een zo simpel mogelijk subsidieregeling met daarnaast aandacht voor een aantal beleidsmatige zaken. En daarna kijken welke beleidsmatige zaken er door deze commissie opgepakt moeten worden en welke op landelijk niveau.

Ter vergadering is n.a.v. het voorliggende preventieplan gesproken en gediscussieerd over een aantal onderwerpen waar de commissie over moet beslissen o.a.
Andere diersoorten, wijze van subsidiering, framing, toespitsen hoogte van de subsidie, hoogte van het hek, aanwijzing van het gebied, zo neutraal mogelijk formuleren, bij de feiten blijven, gemeenschappelijk belang (zorg dat niet alle schade bij 1 partij terecht komt), zwervende wolf, eruit halen van honden- en ganzenschade, technische maatregelen, pilots, eventueel opnemen

van terugwerkende kracht, collectieve aanpak, wie komt er in aanmerking, samenwerking tussen dierhouders stimuleren via extra bijdrage in de subsidieregeling, plan schrijven op de gemiddelde wolf, wettelijke kaders.

Afspraak gemaakt om zoveel als mogelijk structuur aan te brengen in het plan zodat het in een volgende vergadering beslissingsrijp gemaakt kan worden, met voldoende ruimte om zaken te bespreken. Tijdens de vergadering vraagt Art. daartoe om prioritaire beslispunten concreet te benoemen. Deze worden geïnventariseerd en de volgende vergadering voorgelegd om te bespreken. Actie Art. Art.

10. Pilot rundvee, (Art. 5.1.

Dit agendapunt is niet behandeld.

11. Rondvraag

Art. doet de oproep om wijzigingen, opmerkingen of andere zaken om deze door te geven aan Art. en/of Art.

Besloten wordt om voor de zomervakantie nog een vergadering in te plannen, te weten donderdag 15 juli 15.00- 17.00 uur op het Provinciehuis Den Bosch.
Tijdens deze vergadering concentreert de commissie zich dan op de beslispunten. Ten behoeve van een goede voorbereiding zullen de stukken circa 2 weken vooraf toegestuurd worden.

Actielijst vergadering Wolvencommissie 2021

	Datum verg.	**Actie**	**Verantw.**	**Deadline**
1.	22.04 22.06	Beschikbaar stellen van relevante stukken anders dan de agenda en verslagen om zo te zorgen dat iedereen in een gelijke informatiepositie zit. Kijken naar een praktische afspraken m.b.t. consultaties met achterbannen. In de vergadering van 27 mei wordt nogmaals aandacht gevraagd voor een gelijke informatiepositie.	Art. Art.	
1.	27.05	Art. nt met een aantal commissieleden een aparte afspraak in.	Art.	
2.	27.05	Art. eft aan mogelijkheden te onderzoeken voor wat betreft het naar voren halen van landelijke onderwerpen zoals andere diersoorten in de planning.	Art.	
3.	27.05	Art. mailt de notitie die hij heeft gemaakt voor Gelderland aan Art. en Art. zorgt ervoor dat de andere commissieleden deze ook ontvangen.	Art. Art.	

		Komt terug op de volgende vergadering van deze commissie.	Art.	
	22.06	De notitie wordt in de week van 29 juni in Gelderland besproken. Art. zegt toe de notitie alsnog te mailen.	Art.	
4.	27.05	Art. neemt contact op met de heer Art. om een gesprek in te plannen met hem, Art. 5.1. lid 2 sub e Woo	Art.	
	22.06	Art. heeft telefonisch contact gehad met de heer Art. en hem genodigd voor een gesprek. De heer Art. verblijft op dit moment in het buitenland maar wil na terugkomst in Nederland graag ingaan om dit verzoek		
1	22.06	Art. akt een voorzet voor een Nieuwsbrief en stuurt deze rond	Art.	
2.	22.06	Ter vergadering zegt Art. toe om een lijst met beslispunten voor te leggen aan de commissie en in de volgende vergadering te bespreken.	Art. Art.	

Bijlage 3 behorend bij document Z21-5722 – 196

Agenda 15 juli 2021

Agenda

Adviescommissie Preventie wolvenschade Noord-Brabant

15 juli 15.00 – 17.00 uur, provinciehuis Den Bosch

Cie-Stukken en bijlagen zijn te vinden in MS Teams onder: Wolvencommissie Brabant -> bestanden -> Vergaderstukken 15 juli 2021

---

1. Opening en mededelingen
2. Vaststellen agenda
3. Verslag en actiepunten
4. Preventieplan, relevante bespreekpunten
5. Terugkoppeling Landelijk Overleg Wolven [redacted]
6. Stand van zaken wolf Brabant/Limburg ([redacted]
7. Communicatie en nieuwsbrief
8. Pilot ZLTO
9. Rondvraag

Bijlagen

- Verslag
- Notitie bespreekpunten
- Opzet nieuwsbrief

CONCEPT

Bijlage 4 behorend bij document Z21-5722 – 196

Bespreekpunten wolven preventieplan

Prioritaire bespreekpunten commissie

Onderwerpen, waar de wolven commissie Brabant een gezamenlijk standpunt over wil innemen.

Onderwerp	Bespreekpunten	Inhoud/proces	Advies Commissie (suggestie)
1.Preventieve maatregelen	Hoe ver willen we gaan in het beschermen van vee? wanneer zijn maatregelen voldoende uitgevoerd? Escalatieladder voor interpretatie vatbaar	Escalatieladder wordt landelijk uitgewerkt, Wet vereist andere bevredigende oplossingen voordat de volgende trede 'verjagen' ingezet kan worden, bij verjagen kans op waterbed effect, praktische uitvoerbaarheid	Organiseren van kwaliteitsgarantie aan de voorkant, gezamenlijk vaststellen wat wel werkt, wat niet en dit uitdragen, niet wachten op landelijke uitwerking maar zelf aan de slag gaan, organiseer advies en ondersteuning aan de keukentafel
2. Collectieve aanvragen	Hoe organiseren we collectieve subsidie aanvragen ? Gaan grote aanvragen ten kosten van kleine?	Voor- en nadelen van collectieven inzichtelijk maken, administratie, gezamenlijk inkoop materiaal en gebruik van apparatuur etc.	Technisch mogelijk maken binnen subsidieregeling (provincie), zorgen voor goede coördinatie van aanvragen en uitvoering inclusief verdeelsleutel subsidies
3. Aanvragen terugwerkende kracht	Hoe ver willen we hierin gaan ? Is dit mogelijk in Brabant?	In Gelderland is dit opgenomen, Brabant heeft het nu niet in algemene verordening, in EU-regelingen ook niet mogelijk	Voorwaarden en mogelijkheden uitzoeken en juridisch mogelijk maken binnen de Brabant (provincie)
4. Zwervende wolf	Hoe informeren we elkaar snel en effectief en hoe kunnen we noodrasters logistiek beter organiseren?	Er bestaat een app-groep om elkaar snel te informeren, vervolgens eigen achterban, gemeenten etc. Logistieke organisatie van noodrasters ligt nu bij provincie/leverancier, verantwoordelijkheid op andere plek?	Wolven-alert verder optimaliseren, uitgifte en logistieke organisatie noodrasters door sector/afdelingen zelf, meerdere uitgifte-punten organiseren voor effectieve en snelle inzet, Ondersteuning vrijwilligers organiseren.

5. Welke partijen komen in aanmerking voor subsidie?	Alle schapen-geitenhouders binnen leefgebied, hoe gaan we om met professionele vs. hobbyhouders en hoe stimuleren we aanvragen?	Subsidieregeling kan voorwaarden opnemen over openstellingsperiode, voor vooraf bepaalde partijen en voor vooraf bepaald gebied	Alle schapen en geitenhouders met geregistreerde landbouwdieren op volgorde van binnenkomst, openstelling jaarrond tot budgetplafond is bereikt Communicatie en advies aan de keukentafel
6.Andere dieren (rund, paard, damhert etc)	Hoe gaan we om met maatregelen andere soorten? Welke methoden om schade te voorkomen?	Dit onderwerp wordt landelijk uitgewerkt. Schade achteraf wordt vergoed, preventie niet	Niet wachten op landelijk beleid, inzetten op educatie en bewustwording (pilot ZLTO, workshops en stalkaarten, advies aan de keukentafel
7. Duur van vergoeding	Eenmalig openstellen van regeling of voor langere periode ?		Voorwaarden opnemen in regeling, afhankelijk van beschikbaar budget, animo voor deelname
8. Gebieden	Hoe gaan we om met nieuwe vestigingen en/of uitbreiding bestaande leefgebieden?	Grensstreek is hot-spot i.v.m. aanwezige roedels en geschikt leefgebied, aanwas en dispersie van wolven, verandering leefgebied	Internationale afstemming organiseren, voorlichtingsbijeenkomsten, vastgestelde en nieuwe begrenzing leefgebieden flexibel mee omgaan

Verslag vakgroep Fauna

Datum: 12 juli 2021
Aanwezig: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Wout Neutel
Afwezig Art. 5.1. lid 2
Verslag: Art. 5.1. lid 2

Mededelingen en rondje langs de velden

Buiten reikwijdte verzoek

- Art. er zijn 7 wolfjes geboren in het Kroondomein. Jagen met name op zwijnen. In Midden Veluwe ook een koppeltje. Op Z-O Veluwe 3 wolven actief. Daar hebben ze de jacht op rood-wild kalveren (vrouwelijke lijn) overgenomen.

Verslag en acties:

Buiten reikwijdte verzoek

Regie op faunabeheer:

Buiten reikwijdte verzoek

Visserijbeleid of aquatisch fauna beleid Staatsbosbeheer

Art. 5.1. lid 3 sub

Buiten reikwijdte verzoek

Beheer grauwe ganzen / exoten in N 2000 gebieden

Art. 5.1

Buiten reikwijdte verzoek

Meekijken in de afschot resultaten middels het gemandateerd jachthouderschap

Art. 5.1

Buiten reikwijdte verzoek

Onderwerp	Wat	Stand van zaken	Resultaat/Product	Wie	oplevering	Interne communicatie	Governance (welke overleggen zijn er al/ zijn relevant/procesafspraken/routing vragen)
Gehouden graasdieren - nieuwe wetgeving mbt I&R paarden - nieuwe wetgeving mbt I&R geiten - Procesafspraken afhandeling & registratie incidenten met publiek	Buiten reikwijdte verzoek						
- registratiesysteem (logboek) voor kuddebeheerders om toezicht op dieren te registreren (ivm wettelijke zorgplicht) - inzet van geboortebeperkende maatregelen (sterilisatie, samenstelling kuddes) - afvoer van overtollige dieren (slacht, afschot, verplaatsen, euthanaseren) irt dioxines							
- oormerken Soay schapen op Vlieland (moeilijk te vangen)							
- professionalisering inzet gehouden grazers							
- professionalisering beheer gehouden grazers							

- uitfaseren ontwormingsmiddelen ivm giftig effect op insecten (incl overzicht best practices)	Buiten reikwijdte verzoek
- I&R: keuzes voor systemen, informeren beheerders Bestaande beleidsdocumenten Ontsluiten informatie over grazers Kennisvragen mbt samengaan recreatie en begrazing Handleiding gebruik geweer door eigen mensen	
Ethiek	
- meewerken aan beperken populaties wilde dieren dmv sterilisatie (vb damherten)	
Dierziekten	
- Botulisme: wel of niet personele inzet bij opruimen kadavers	
- Q-koorts: irt inenting schapen	
- Vogelgriep	

- Verspreiding v Amfibieenziekten (BSal, Ranavirus) irt inventariseren, bezoekers, werk in de terreinen	Buiten reikwijdte verzoek						
- Afrikaanse varkenspest: bemensing bestuurlijk overleg							
Herintroducties							
- Otter: verzoek om in Biesbosch 'geredde' dieren uit te zetten, wordt door Sandra beantwoord (afgewezen, gebied is nog niet geschikt)							
- Pelikaan; wordt (na afwijzing door SBB) uitgezet bij Zeeuws landschap, komt in geval van succes wel in onze terreinen							
- Korhoen: er wordt gewerkt aan plan voor komende 5 jaar waarin bijplaatsingen en opfok beide een rol spelen in behoud soort							
- Wisent: evaluaties lopen op de Veluwe & in de Maashorst. Zou moeten leiden tot helder go-no go, verstrengelde belangen, draagvlak bij omwonenden en gemeenten onder druk							
- Beleidsnotitie moet geactualiseerd							
Soortbescherming							
- Wolf: nieuwe vestigingen brengen maatschappelijke ophef met zich mee	Urgent/actueel onderwerp: issuemanangement nodig			Art. 5.1. lid **en communicatiecollega's in PE**			gelegenheidsgroepje

- Wolf: bescherming van vee leidt tot extra / hogere rasters die ook andere dieren tegenhouden, keuzes nodig.	Urgent/actueel onderwerp: nieuw beleid nodig	nieuwe situatie, aanvulling op wolvenbeleid met dit onderwerp nodig	Aanvulling/advies dat opgenomen wordt in wolvenprotocol	Art. 5.1. **men met fauna-coördinatoren**			
- Bever: nieuwe vestigingen brengen maatschappelijke ophef met zich mee	Buiten reikwijdte verzoek						
- Bever: uitbreiding leefgebied brengt hydrologische vraagstukken met zich mee							
- Roofvogel-nesten irt houtoogst (in en buiten broedseizoen)							
- Dassen: onderstroom negatieve berichtgeving, voorsorterend op mogelijkheden v afschot							
- Insectensterfte irt stikstof, pesticiden, landgebruik, vraag om overzicht vanuit Fauna adviescommissie							
- Goudhjakhals: eerste dieren in Nl gesignaleerd, zal ook landbouwhuisdieren prederen (vgl wolf), publieke aandacht verwacht							

- Dassen: helderheid over status interne gedragscode dassen irt VBNE gedragscode bosbeheer	Buiten reikwijdte verzoek
- Bodemleven, kennisvraagstuk: bodem in agrarisch gebied is bijna geheel ontdaan van bodemleven, werkt dit door in natuurgebieden cq natuurherstel?	
- Pesticidengebruik: funest voor insecten en voor bodemleven (fungiciden bijv.). Beleid intern uitrollen, incl best practices, voorbeelden etc	
-Weidevogels: behoud, rol predatie, wel/niet doden van roofdieren toestaan (welke soorten wel, welke niet, voorwaarden stellen aan maatregelen tbv herstel leefgebied	
Faunabeheer	
- Professionalisering uitvoering faunabeheer in onze terreinen: opleidingseisen aan jagers moeten concreet gemaakt en geïmplementeerd	
Invoeren regiemodel bij beheer wilde hoefdieren	
- Ganzen: doorvertaling advies Maatschappelijke Adviesraad Fauna, naar praktijk (in FBE verband)	

- internationale (AEWA) afspraken mbt populatiebeheer trekganzen dit jaar verwacht, implementatie in provinciale faunabeheerplannen (met landelijke waarborgen?) vraagt inzet alle FBE-partners	Buiten reikwijdte verzoek
- Aanpak verwilderde katten (vangen en afvoeren ipv afschot) Terugzetten mag ook niet	
Visserij	
- Beleid ontbreekt, is behoefte aan zowel vwb beroepsvisserij als hengelsport, inzicht in handelswijze & overwegingen Kamer v Binnenvisserij	
- Effecten verstoring, fuiken (bijvangsten), achterblijvend lood (Green Deal Loodvrije visserij), achterblijvende vislijnen (gevaar watervogels), netten (zee)	
- Droogvallende wateren (bijv uiterwaarden) in droge perioden -> maatschappelijke ophef over vissen die niet overleven. Belangrijke ecologische processen om predatie op amfibieën eieren en larven te voorkomen	
Kennislacune: hoe werken onderwater ecosystemen, wat is effect visserij op visbestanden, kwetsbare soorten, N 2000 doelen (ook bijv vis-etende vogelsoorten, of otter)	
- Trekker van het gewenste beleid ontbreekt	

- Onbekend welke kennis over dit onderwerp al binnen de organisatie aanwezig is	Buiten reikwijdte verzoek
Overlast	
- processierups: irt recreatiegebieden (wel/geen eiken kappen)	
Exoten	
- Zonnebaars, rivierkreeft, wolhandkrab, wasbeer, sikahert	
Budget nodig, evt verwerkt in SNL	
Kennisvragen tbv gevolgen aanwezigheid, natuurlijke vijanden, mogelijkheden tot effectief bestrijden/verwijderen/terugdringen	
- Samenwerkings-verbanden nodig voor effectief handelen, regievoering & faciliteren door provincie of waterschap nodig	

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl>
Verzonden: dinsdag 13 juli 2021 17:10
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @dierenbescherming.nl; Art. 5.1. lid 2 @zoogdiervereniging.nl; Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @hotmail.com; Art. 5.1. lid 2 Art. 5.1. lid 2 sub @gmail.com'; info@dlobv.nl
Onderwerp: Bericht IFAW "Leren leven met de wolf in Nederland"
Bijlagen: IFAW: "Leren Leven met de Wolf in Nederland"

Goedemiddag allen,

Zoals zojuist afgesproken vinden jullie hierbij in de bijlage het bericht van IFAW verstuurd aan BIJ12.

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2 sub e
Proces- en projectmedewerker Faunazaken

Leidseveer 2, 3511 SB Utrecht | bij12.nl
M +31 (0) 6 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo @bij12.nl

Werkt voor provincies

Volg ons op LinkedIn en Twitter.

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 198

IFAW: "Leren leven met de wolf in Nederland

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo faw.org>
Verzonden: maandag 5 juli 2021 13:04
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Onderwerp: IFAW: "Leren Leven met de Wolf in Nederland"
Bijlagen: ifaw Leren Leven met de Wolf in Nederland.docx

(nu met bijlage)

Geachte Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Het International Fund for Animal Welfare (and conservation), lid van Wolven in Nederland, wil graag de mogelijkheden uitzoeken om tot een constructief gesprek te komen rond het thema “Leren Leven met de Wolf in Nederland”.

Om niet achteraf met een probleem te zitten, zoals bijvoorbeeld het tot op het bot gepolariseerde (publieke) dossier van de Oostvaardersplassen, willen we het initiatief tot een gesprek nemen. IFAW wil starten om met 5 representatieve kernpartijen: BIJ12, LTO, Jagersvereniging, Natuurmonumenten en Zoogdieren Vereniging, te verkennen welke mogelijkheden er zijn om tot een gestructureerd overleg te komen over het moment waarop er “voldoende wolven” in Nederland zijn. Bij een positief oordeel van deze partijen om dit proces door te zetten, zal IFAW de noodzakelijk vervolgstappen daartoe ondernemen.

Een dergelijk proces van consultaties en onderhandelingen zou kunnen uitmonden in een gezamenlijke overeenkomst (convenant). Een overeenkomst zou vervolgens breed dienen te worden uitgerold om de samenleving en de overheid te informeren over de gezamenlijke visie op het thema ‘Leven met de Wolf in Nederland’ en zo een polemiek over “Nederland is Vol voor de Wolf” voor te zijn.

Streefdatum is om mid-agugustus deze eerste gespreken verwerkt te hebben. Bij een positieve uitkomst, is dan het idee om in september een eerste vervolgstap te kunnen zetten.

Zouden wij voor (of direct na) jullie vakantie een gesprek kunnen inplannen, met de relevante personen van BIJ12?

Ik hoor het graag,

Met vriendelijke groet,

Art. sub

Country Director The Netherlands
Regional Director Europe

Javastraat 56
2585 AR Den Haag
The Netherlands

+31 (0) 70 Art. 5.1. lid 2 sub e Woo m
www.ifaw.org

The content of this email is intended only for the use of the above-named addressee and may contain information that is confidential, proprietary, and/or legally privileged. Please notify the sender if you received this email in error.

Leren Leven met de Wolf in Nederland

De thematiek

De laatste tien jaar is de wolf aan een opmars bezig in Europa. Ook in Nederland is de wolf teruggekeerd: de eerste zekere waarneming werd in 2015 gedaan, de tweede in najaar 2016. Sindsdien bezochten rondzwervende wolven regelmatig ons land. In 2019 kreeg het eerste op de Veluwe gevestigde wolvenpaar enkele jongen en een jaar later nog eens.

We zijn nu enkele jaren gewend aan de aanwezigheid van de wolf in Nederland. Een enquête van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselveiligheid (LNV) laat zien dat een meerderheid van de Nederlandse bevolking positief denkt over de terugkeer van deze soort in ons landschap. Zijn aanwezigheid is geaccepteerd zou je kunnen zeggen.

Toch denkt niet iedereen positief over de wolf. Met enige regelmaat komen er meldingen van door wolven doodgebeten schapen. Zulke voorvallen halen gemakkelijk de media en leiden tot politieke reacties, onder andere in Friesland, Gelderland en Noord-Brabant. Uitspraken zoals ‘Laten we een hek om de provincie zetten’ en ‘We moeten de wolven terugsturen naar Duitsland’ laten zien dat de terugkeer van de wolf kan leiden tot maatschappelijke frictie. Voorzichtig wordt hier en daar al geopperd dat er moet worden ingegrepen in het aantal wolven als het er ‘te veel’ worden. Met andere woorden de vraag doemt op “Wat gaan we doen als Nederland vol zit”. Daaronder liggen verschillende vragen: o.a. ‘hoeveel wolven kunnen in Nederland leven’ en dus ‘wat is vol’? En die laatste vraag moet vanuit verschillende invalshoeken worden beantwoord. Immers ‘vol’ vanuit een ecologisch perspectief (natuurbeschermers) verschilt van ‘vol’ als je dat bekijkt vanuit het perspectief van de landgebruiker (veehouders, jagers, recreanten, etc.). Verschillende belangen maken dat ‘vol’ dus verschillend wordt bepaald en uitgelegd. Dus de terugkeer en toename van de wolf in Nederland gaat binnenkort leiden tot een maatschappelijk conflict.

Om niet achteraf met een probleem te zitten, zoals het tot op het bot gepolariseerde (publieke) dossier van de Oostvaardersplassen, neemt IFAW het initiatief tot een gesprek met diverse kernpartijen om te verkennen welke mogelijkheden er zijn om tot een gestructureerd overleg te komen over het moment waarop er voldoende wolven in Nederland zijn en welke mogelijkheden er zijn om het aantal wolven op een voor alle partijen aanvaardbaar niveau te houden. Bij een positief oordeel van partijen zal IFAW de noodzakelijk vervolgstappen daartoe nemen. Een dergelijk proces van consultaties en onderhandelingen zou kunnen uitmonden in een gezamenlijke overeenkomst (convenant). Een dergelijke overeenkomst zou vervolgens breed dienen te worden uitgerold om de samenleving en de overheid te informeren over de gezamenlijke visie op het thema ‘voldoende wolven in Nederland’ en zo een polemiek vanuit tevoren ingegraven posities te voorkomen.

International Fund for
Animal Welfare Stichting
IFAW

+31 (70) 33 55 011
info-nl@ifaw.org
www.ifaw.org

Javastraat 56
2585 AR Den Haag

Waarom IFAW?

Vanuit haar missie "*Animals and People thrive together in this place we call Home*" en het daarvan afgeleide programma speerpunt '*Human- Wildlife Co-Existence'* heeft IFAW zich ten doel gesteld een bijdrage leveren in situaties waar de bescherming van in het wild levende soorten en het bestaan van mensen met elkaar in conflict komen.
Al voor het moment dat de wolf zich definitief vestigde in Nederland zette IFAW zich -via het platform Wolven in Nederland- in voor een goede integratie van de wolf in het Nederlandse landschap, door het aanbieden van preventieve maatregelen en vooral door voorlichting aan zowel boeren (vnl. schapenhouders), politici, als aan het brede publiek. Ook kozen wij de terugkeer van de wolf als onderwerp voor het vieren van het 50-jarige bestaan van IFAW in Nederland. Een thema dat goed liet zien waar IFAW wereldwijd voor staat: op een constructieve wijze oplossingen vinden voor conflicten tussen mensen en dieren om samenleven mogelijk te maken, en zo wilde dieren en hun leefgebieden te beschermen.

Drie hoogtepunten van onze inzet:

- een paneldiscussie in Pakhuis de Zwijger in Amsterdam (onder leiding van tv-presentator Art. [redacted] waar de verschillende kanten van leven met de wolf werd belicht: de belangrijke ecologische rol van de wolf, de noodzaak om schaapskuddes te beschermen, en het voorlichten van de samenleving ..
- Een subsidie aan de bekroonde natuurfilmer Art. 5.1. lid 2 sub e voor het produceren van de bioscoopfilm "Wolf" over de terugkeer en het settelen van de wolf in Nederland. Deze gaat in februari komend jaar uitkomen in de bioscoop.
- Om beleidsmakers te stimuleren Nederland beter voor te bereiden op de komst van meerdere wolven, heeft IFAW ook het opzetten van een elektrisch raster voor schaapskudde het Stroomdal gefaciliteerd. Hiermee riep IFAW samen met de schaapsherders de overheid op om niet pas actief te worden als wolven zich hebben gevestigd in een regio.

Onze ervaring in tal van maatschappelijke onderhandelingsprocessen in verschillende delen van de wereld maakt IFAW bij uitstek geschikt om ook dit thema van 'Leren Leven met de Wolf in Nederland' de rol van convenor op zich te nemen en de mogelijkheden van een maatschappelijk onderhandelingsproces te verkennen.

Art. 5.1. lid 2 sub
Europe Regional Director IFAW
Juli 2021

Art. 5.1. lid 2 sub

Van: Art. 5.1. lid 2 sub e k@Natuurmonumenten.nl>
Verzonden: donderdag 22 juli 2021 14:22
Aan: Art. 5.1. lid 2 sub e
Onderwerp: Blog.6.
Bijlagen: Blog.6..odt.odt

Voor jullie nog ter info; bijgaande blog gaat er vanmiddag uit. Het bevestigt eigenlijk niets anders dan wat er in de vorige kwartaalrapportage werd gesteld: dat zich (nog steeds) 4 wolven laten zien op ZW Veluwe. Blog gaat vergezeld van beeld (dit keer slechts voorbijwandelende individuen, geen spektakels met jacht of prooi oid) en in de blog geven we dus aan waaraan wij de verschillen tussen de individuen zien.

Zie je iets onoverkomelijks dan hoor ik t graag snel…dank!

Met vriendelijke groet,

Art. 5.1. lid 2
Persvoorlichter

Telefoon: 033-4797222
Mobiel: 06 Art. 5.1.
lid 2 sub e
Wee

Ik werk niet op woensdagen

Doe mee met Natuurmonumenten en bescherm natuur in Nederland. www.natuurmonumenten.nl

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 199

Blog6

Blog 6

Nadat de wolvin verongelukt was dacht ik dat daarmee ook een einde zou komen aan het bloggen over de wolven. Het leek logisch dat de reu na de dood van zijn partner zou wegtrekken uit ‘mijn’ gebied. Maar het mannetje is gebleven. En dat is niet het enige wat er gebeurde. Om met de deur in huis te vallen: ik heb alle reden om te blijven bloggen.

We zijn natuurlijk gewoon doorgegaan met het monitoren van wild met wildcamera’s. Er zijn een paar maanden voorbij gegaan en het is inmiddels Juli. Aan de hand van de gemaakte beelden weten we dat er nog drie andere wolven in het gebied zijn of zijn geweest. Ze hebben zich in de afgelopen periode regelmatig op camera laten zien. Dat heeft mooie beelden opgeleverd die we in de komende maanden graag met jullie willen delen.

Welke wolven er nu precies zijn, wie voorbijganger is en wie zal blijven, weten we niet. We laten ons verrassen en proberen het te volgen, maar we weten ook dat wolven behoorlijk slim zijn en dat camerabeelden lang niet alles zeggen. Dat is eigenlijk juist wel mooi, vind ik. De natuur blijft ons verrassen.

Op de filmpjes die bij deze blog horen staan als een soort van introductie filmpjes waar de 4 verschillende wolven op te zien zijn.

In volgorde zie je:

- Twee opnames van de al aanwezige reu.
- Vervolgens twee opnames van een wolf waarvan we het geslacht (nog) niet weten. Duidelijk anders dan de eerste filmpjes: veel forser en anders getekend.
- Daarna twee opnames van een wolf waarvan ik denk dat het een vrouwtjes is, maar zekerheid daarover hebben we nog niet. Deze wolf is juist weer een stuk slanker.
- De laatste twee opnames zijn duidelijk zichtbaar van een mannelijke wolf. Postuur van deze wolf is ook slank, tijdens het lopen is geslacht duidelijk te zien.

Op basis van toekomstig DNA-onderzoek wordt misschien meer duidelijk over geslacht en herkomst van de wolven die we op de camera zien. Tijd zal het leren…of niet!

Tot de volgende blog.

Art. 5.1. lid 2 sub e

[redacted]

Van: [redacted]
Verzonden: dinsdag 3 augustus 2021 10:43
Aan: [redacted]@faunabeheereenheid.info; [redacted]
Onderwerp: Agenda Overleg Wolf Groote Heide 6-9-2021 en verslag
Bijlagen: AGENDA 6 SEPT WOLF GROOTE HEIDE.docx; Verslag Groote Heide 05072021.docx

Beste allemaal,

In de bijlage ontvangen jullie de agenda voor het overleg op
6 september van 14-16u bij de werkschuur Staatsbosbeheer Heeze.

Het adres is De Plaetse 71 Heeze en parkeren kan op de grote p plaats aan De Rul in Heeze (200m van de werkschuur).

Als er aanvullingen zijn op de agenda of het verslag van [redacted]oor ik het graag deze week.

Met vriendelijke groet,

[redacted]
Boswachter

Staatsbosbeheer
Brabant-Oost | Strijperpad 5 | 5595 XR Leende
T 040 [redacted]
[redacted]@staatsbosbeheer.nl |
www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/heeze-leende https://www.staatsbosbeheer.nl/natuurgebieden/kempen
www.twitter.com[redacted] facebook.com/staatsbosbeheer staatsbosbeheer1 | [redacted]

Magische momenten: **Het zit in onze natuur.**
Filmpje pakken? Kijk op http://bit.ly/VjXti3

Doe mee met ons goede doel op de Strabrechtse Heide!
Kijk op: https://www.buitenfonds.nl/crowdfunding/projecten/project/vogelspottenstrabrechtseheide

Bijlage 1 behorend bij document Z21-5722 – 200

Agenda 6 sept wolf Groote Heide

OVERLEG WOLF GROOTE HEIDE 6-9-2021

Werkschuur Staatsbosbeheer Heeze
De Plaetse 71 Heeze
Parkeren P plaats aan De Rul Heeze
14.00-16.00 uur

1. Opening
2. Mededelingen
3. Verslag overleg 5-7-2021
4. Actiepunten
   - SAMF-richtlijnen bij aangereden wolf >Art.
   - Vee van hobbyboeren opvoeren als agendapunt >Art.
   - Blog over preventie op Teams plaatsen >Art.
   - Preventiekaart op Teams plaatsen >Art.
   - Brochure inbrengen in Wolvencommissie (+ drukwerk) >Art.
5. Wolven Commissie Brabant (Art.
6. Monitoring (Art.
7. Rondvraag
8. Volgend overleg
9. Bezoek schaapskooi

Bijlage 2 behorend bij document Z21-5722 – 200

Verslag Groote Heide 05072021

Verslag overleg Wolf Groote Heide 05-07-2021

Overleg Wolf Groote Heide

05-07-2021

Overleg via Teams

Deelnemers: [redacted] (FBE), [redacted] (BL), [redacted] (SBB), [redacted] (gem. Someren), [redacted] (ZLTO), [redacted] (ZLTO), [redacted] (Het Wassum), [redacted] (provincie), [redacted] (WBE), [redacted] (vrijwilligers Wolven in Brabant, verslag).
Afgemeld: [redacted] (IKL), [redacted] (Limburgs Landschap)

1. Opening en mededelingen
[redacted] nam namens IKL deel aan dit overleg. Helaas is IKL failliet verklaard en eindigt hiermee haar deelname.
[redacted] neemt waar als voorzitter.

2. Verslag voorgaand overleg
Inhoudelijk: de BouwWatch heeft enkele weken bij de kudde van [redacted] in Nederweert gestaan. Er zijn in die periode geen aanvallen geweest. Vanwege de hoge huurkosten is deze pilot gestopt.

De laatste aanval in het leefgebied van GW1625m heeft plaatsgevonden op 12 juni 2021

3. Actiepunten
SAMF: het wachten is op landelijke richtlijnen.
Vee van hobbyboeren: [redacted] neemt punt van Ines over.
Blog: is nog niet gepubliceerd. [redacted] al het op Teams plaatsen
Stalkaart: [redacted] neemt de actie van [redacted] over.

4. Tussentijdse rapportage BIJ12 ([redacted]
In de WolvenCommissie is ter sprake gekomen dat de tekortschietende preventie bij schapenhouder [redacted] en de daaruit voortkomende kills een negatief effect hebben op de schadecijfers. ZLTO gaat V[redacted] steun bieden bij de preventie. [redacted] heeft [redacted] aangeboden om te helpen bij het plaatsen van de (zware) netten.

[redacted] vraagt of er DNA is afgenomen bij de koeien uit Macharen (Oss) waar beten uit de oren zijn genomen. Deze voorvallen zijn onbekend bij [redacted] (en BIJ12).

5. "Advies in de omgang met de wolf" ([redacted]
[redacted] heeft zijn onderzoek afgerond en hierover een rapportage uitgebracht. ZLTO gaat hier verder mee aan de slag. De inzet van alpaca- of lamahengsten was voor sommigen nieuw. Dit middel wordt wereldwijd ingezet en blijkt (naast ezels) goed te werken tegen solitaire wolven. Tegen een roedel zijn deze dieren echter niet opgewassen.
[redacted] [redacted] presentatie voor de WolvenCommissie heeft geleid tot het voorstel om een nieuwsbrief in het leven te roepen.

Verslag overleg Wolf Groote
Heide 05-07-2021

6. Communicatie: folder en stalkaarten Art. 5.1.
ZLTO gaat een Duitstalige folder over preventie laten vertalen en wil deze verspreiden onder haar leden. Het ontwerpen en afdrukken door de Provincie heeft de voorkeur. Art. zal dit verzoek inbrengen bij de Wolvencommissie (**Actie:** Art.
De (nog aan te vullen) Stalkaart Wolvenpreventie moet “eerste hulp vragen” van alle dierhouders beantwoorden.

7. Pilot Strabrechtse heide (Art.
Op de Strabrechtse Heide gaat een pilot van start van ARK en Canine Efficiency, met de inzet van Kuddebeschermingshonden en zogenaamde Turbo-Fladry (elektrische wapperlinten). Canine Efficiency gaat in Spanje op zoek naar ervaren honden.
De pilot zal onder leiding van Art. 5.1. lid 2 (ARK) worden uitgevoerd. Art. 5.1. lid (Canine Efficiency) wordt de coach voor de inzet van kuddebeschermingshonden.
Zowel SBB als BL vinden het belangrijk dat er gekozen wordt voor kuddebeschermingshonden, die recreanten niet de stuipen op het lijf gaan jagen. Erik gaat op bezoek op de Zuid-Veluwe (Hoog Buurlo) waar de schaapskudde al bewaakt wordt door twee honden van CE. Op de Zuid-Veluwe wordt nu gestart met het informeren van het publiek; dit zal worden overgenomen op Strabrecht. Bij de pilot gaan wildcamera’s gebruikt worden om ook in de nacht het functioneren van de honden te kunnen volgen.

8. Monitoring (Art.
De camera-monitoring wordt voorgezet, ook al laat de wolf zich nog steeds niet vastleggen.
Art. herinnert er aan dat de wolf mogelijk rondwaart bij Art. 5.1. lid 2 sub e er is een vaars op hol gejaagd door een onbekend dier.
Er zijn enkele onbevestigde zichtwaarnemingen uit Budel. Het is de vraag of het hier om dezelfde wolf (GW1625m) gaat. Helaas ontbreekt de mogelijkheid om DNA-materiaal te vergaren (geen keutels of kills)

9. Vaststellen volgende bijeenkomst (fysiek/Teams)
Besloten wordt om de volgende vergadering fysiek plaats te laten vinden op **maandag 6 september om 14.00 uur** bij SBB op de Strabrechtse Heide (“de Plaetse”, te Heeze). Art. zal als voorzitter en gastheer optreden.

10. Rondvraag/wvttk
Art. : in de WolvenCommissie zal de plaats van Art. 5.1. lid 2 worden overgenomen door Art. (bedrijf “De Lachende Ooi” uit Loon op Zand)
Art. vraagt zich af of het mogelijk is de wolf te zenderen om zijn gangen te kunnen volgen. Art. wijst er op dat dit aan strikte regels gebonden is.

Actiepunt d.d.	Omschrijving	Actiehouder
~~10-03-2021~~	~~Stikstofdepositie in nachtkralen~~	Art.
10-03-2021	SAMF-richtlijnen bij aangereden wolf	Art.
~~13-04-2021~~	~~Nagaan of Deurne binnen leefgebied wordt opgenomen~~	Art.
13-04-2021	Vee van hobbyboeren opvoeren als agendapunt	Art.
05-07-2021	Blog over preventie op Teams plaatsen	Art.
05-07-2021	Preventiekaart op Teams plaatsen	Art.
05-07-2021	Brochure inbrengen in Wolvencommissie (+ drukwerk)	Art.

[05-09-2019 12:50:04] Art. 5.1. lid 2 : Al nieuws mbt cameraval wolf verzoek? Men wil graag de reis organiseren....😉
[05-09-2019 12:55:37] Art. 5.1. lid : Ik ga gelijk weer even bellen!
[05-09-2019 12:55:45] Art. 5.1. lid : Verzoek lag in de week 😉

[03-05-2018 11:47:09] Art. 5.1. lid 2 sub e Berichten en gesprekken worden end-to-end versleuteld. Niemand buiten deze chat kan ze lezen of beluisteren, zelfs WhatsApp niet.
[03-05-2018 11:47:09] Art. 5.1. lid 2 sub e Hallo Art. , mijn naam is Art. 5.1. lid 2 sub e en ik werk bij Omrop Fryslân. Ik had contact gezocht met Art. 5.1. lid 2 sub e maar zij is op vakantie en verwees me door naar jou.
Het gaat om het volgende:

Bij Appelscha is twee weken geleden naar alle waarschijnlijkheid een wolf gesignaleerd. Het zou de eerste wolf in Friesland zijn.
Nu leek het mij leuk om met een deskundige van Staatsbosbeheer “op zoek” te gaan in dat gebied naar de wolf. Niet dat ik de illusie heb dat we een wolf gaan spotten maar als kapstok om van de deskundige info te krijgen over de wolf. Wat is het verschil tussen een voetafdruk van een hond en die van een wolf? Waaraan zie je aan een drol dat het wel of niet van een wolf afkomstig is?Waar moet de omgeving aan voldoen wil het een goed leefgebied voor de wolf zijn? Dat soort zaken zouden dan aan de orde komen. Ik heb ook al gebeld met Art. 5.1. lid 2 en die is bereid mee te weken maar hij wilde het wel even officieel afstemmen omdat Friesland niet onder hem valt. Hij is wel dé man die alles van wolven weet heb ik begrepen. Maar als er een Friese deskundige is, is dat natuurlijk beter. Ik hoor graag van je. Mvg Art. 5.1. lid 2 sub e
[03-05-2018 13:06:00] Art. 5.1. lid 2 Dag! Je kunt contact opnemen met Art. 5.1. lid 2 sub e Ik zal zijn nummer even opzoeken.
[03-05-2018 13:06:34] Art. 5.1. lid 2 sub e Prima, doe ik dat zo meteen!
[03-05-2018 13:06:41] Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
[03-05-2018 13:06:44] Art. 5.1. lid : Succes!
[03-05-2018 13:06:58] Art. 5.1. lid 2 sub e : 👍

[21-12-2018 10:14:45] Art. 5.1. lid 2 sub e Berichten en gesprekken worden end-to-end versleuteld. Niemand buiten deze chat kan ze lezen of beluisteren, zelfs WhatsApp niet.
[21-12-2018 10:14:45] Art. 5.1. lid 2 sub e: Moeflon heeft geen schijn van kans als wolf zich op de Veluwe vestigt https://www.destentor.nl/veluwe/moeflon-heeft-geen-schijn-van-kans-als-wolf-zich-op-de-veluwe-vestigt~aa0f90fa/?utm_source=whatsapp&utm_medium=social&utm_campaign=socialsharing_web
[21-12-2018 10:39:04] Art. 5.1. lid : Kun je mij onder embargo nieuwsbericht van maandag sturen?
[21-12-2018 11:52:38] Art. 5.1. lid 2 sub e: Verstuurd ☺
[21-12-2018 12:03:24] Art. 5.1. lid 2 Thx!
[21-12-2018 12:04:41] Art. 5.1. lid 2 sub e: Heb je de nummers van onze persvoorlichters?
[21-12-2018 12:08:29] Art. 5.1. lid 2 sub e heb ik.
[21-12-2018 12:09:07] Art. 5.1. lid 2 sub e Woo van WUR heb ik ook.
[21-12-2018 12:09:21] Art. 5.1. lid : Wie nog meer? Jij? Jouw nummer heb ik ook 😉
[21-12-2018 12:11:30] Art. 5.1. lid 2 sub e Nu als tekst:

Perscontactpersonen
1e Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Art. 5.1. lid 2 sub e @zoogdiervereniging.nl
2e Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Art. 5.1. lid 2 sub e @zoogdiervereniging.nl
3e Art. 5.1. lid 2 sub e Woo u
4e Art. 5.1. lid 2 sub e Woo ature.nl

[17-04-2018 11:32:32] Art. 5.1. lid 2 sub e: Berichten en gesprekken worden end-to-end versleuteld. Niemand buiten deze chat kan ze lezen of beluisteren, zelfs WhatsApp niet.
[17-04-2018 11:32:32] Art. 5.1. lid 2 sub e Goedemorgen mevrouw Art. . Graag zou ik u een paar vragen stellen over de signalering van de wolf nabij Appelscha / het Drents-Friese Wold. Ik kreeg uw nummer van boswachter Art. 5.1. lid 2 sub e U kunt mij bereiken op: Art. 5.1. lid 2 Alvast bedankt.
[17-04-2018 11:54:41] Art. 5.1. lid 2 Dag, ik zit momenteel in overleg. Is na 13 uur goed? Bent u journalist? (Deadlines?)
[17-04-2018 11:55:57] Art. 5.1. lid 2 sub e: Dat is helemaal goed. Slecht dat ik mezelf niet voorstel. Ik schrijf inderdaad voor een nieuwsblad: de Nieuwe Ooststellingwerver (gemeentekrant van Ooststellingwerf). Onze deadline ligt vandaag rond 16 uur. Alvast bedankt.
[17-04-2018 11:56:13] Art. 5.1. lid : 👍
[17-04-2018 13:44:23] Art. 5.1. lid 2 sub e Woo gaat contact met je opnemen.
[17-04-2018 13:44:58] Art. 5.1. lid 2 sub e: die ken ik ☺ bedankt!
[17-04-2018 13:45:14] Art. 5.1. lid : Hij zei het al. Prima!

Buiten reikwijdte verzoek

[22-06-2018 16:18:31] Art. 5.1. lid 2 sub e Hoi Art. ik heb vandaag onderstaande appje ontvangen. Willen we hier op in gaan? Zo ja, wie gaat ze dan te woord staan? Art. 5.1. is nog met vakantie. Vr. groet, Art. 5.1. lid 2 sub e (Kop van Drenthe)

Goedenavond meneer Art. 5.1. lid,

U hebt vast meegekregen dat er deze week in Noordoost-Friesland een wolf is gesignaleerd. Toen bent u onder andere door een aantal studenten van de RUG geïnterviewd. Lang verhaal kort: ik werk voor RTV Noordoost-Friesland en we zouden u heel graag aanstaande zaterdag rond 11:50 uur even bellen voor een radio-interviewtje van ongeveer vijf minuten over "het fenomeen de wolf in Nederland". Zou u dit misschien zien zitten?

Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid 2
Redacteur RTV NOF
[22-06-2018 16:19:12] Art. 5.1. lid 2 sub e :
https://www.roeg.tv/roeg-nieuws/oostervoortsche-diep-kronkelt-weer-net-als-vroeger/
[22-06-2018 16:20:06] Art. 5.1. lid 2 sub e : Vanmorgen de opening/oplevering gehad van het opnieuw ingerichte beeldallandschap van het Oostervoortsche Diep in de Kop van Drenthe.
[22-06-2018 16:21:18] Art. 5.1. lid : Ik zou ze verwijzen naar Wolven in Nederland.
Art. 5.1. lid 2 sub e ofzo.
[22-06-2018 16:21:51] Art. 5.1. lid 2 sub e : Ga ik doen. Dankjewel.

[03-10-2018 12:15:46] Art. 5.1. lid 2 sub e Berichten en gesprekken worden end-to-end versleuteld. Niemand buiten deze chat kan ze lezen of beluisteren, zelfs WhatsApp niet.
[03-10-2018 12:15:46] Art. 5.1. lid 2 sub: Hoi Art. ben jij aan het werk vandaag? Anders vraag ik Art. 5.1.. Ik heb het volgende :
[03-10-2018 12:15:58] Art. 5.1. lid 2 sub e Woo van RTV-NOORD belde. Hij zou graag morgenochtend een boswachter voor de radio hebben over het besluit (?) van de gemeente Oldambt om invulling te geven aan de gevolgen vd beschermde status vd wolf(oid) in de gemeente. Hij heeft Jelka proberen t ed bellen maar die is niet bereikbaar
[03-10-2018 12:15:58] Art. 5.1. lid 2 sub e Schaal maar even op naar Art. 5.1. lid of Art. 5.1. lid 2 sub e. Ik ken de bijzonderheden niet
[03-10-2018 12:16:41] Art. 5.1. lid 2 sub e Eerste en tweede app os van mij...laatste van Art. 5.1. lid 2 sub e
Groetjes, Art. 5.1. lid 2 sub
[03-10-2018 12:24:43] Art. 5.1. lid: Ik ben vrij maar ook weer niet want ik zit mediatrainingen te plannen.
[30-03-2021 10:37:41] Art. 5.1. lid 2 Naar welk adres mag ik de spandoeken sturen?
[30-03-2021 10:39:39] Art. 5.1. lid 2 sub: Stuur maar naar mijn adres daar is tenminste altijd iemand aanwezig:
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
[30-03-2021 10:49:39] Art. 5.1. lid 2 👍

[28-06-2019 09:48:58] Art. 5.1. lid 2 sub e: Berichten en gesprekken worden end-to-end versleuteld. Niemand buiten deze chat kan ze lezen of beluisteren, zelfs WhatsApp niet.
[04-07-2019 19:43:38] Art. 5.1. lid 2 sub e <bijgevoegd: 00000009-PHOTO-2019-07-04-19-43-38.jpg>
[04-07-2019 20:41:54] Art. 5.1. lid : 👍
[12-08-2019 13:50:18] Art. 5.1. lid 2 De Gelderlander belt je nav verhaal in Telegraaf. Of we echt wolvenexvursies gaan doen...
[12-08-2019 13:50:24] Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
[12-08-2019 13:58:37] Art. 5.1. lid 2 sub e Ja bel zo terug
[12-08-2019 13:59:02] Art. 5.1. lid 2 sub e: Volgens mij staat het duidelijk in het item
[12-08-2019 14:13:48] Art. 5.1. lid 2 sub e: Gelderlander haakt weer af. Kwamen erachter dat Stentor twee geleden er al over schreef
[12-08-2019 14:14:08] Art. 5.1. lid : Prima!
[12-08-2019 14:14:19] Art. 5.1. lid : <bijgevoegd: 00000019-PHOTO-2019-08-12-14-14-19.jpg>
[12-08-2019 14:14:25] Art. 5.1. lid 2 Hij sloeg hier op aan
[12-08-2019 15:03:09] Art. 5.1. lid 2 sub e: Ja heel goed dat ze daar op aan slaan
[12-08-2019 15:03:49] Art. 5.1. lid 2 sub e Het is onderdeel van het creëeren van draagvlak in het gebied en meer bewustwording waarom de wolf een meerwaarde is voor de natuur
[12-08-2019 15:04:36] Art. 5.1. lid 2 sub e: Vandaag met Ark gesproken over infopanelen
[12-08-2019 15:05:41] Art. 5.1. lid 2 sub e: Stuur je stuk Stentor nog even digitaaal
[12-08-2019 15:07:10] Art. 5.1. lid 2 sub e: Bedoelde telegraaf

Wolven
in Nederland
WAT BETEKENT DAT VOOR U?
WOLVEN
IN NEDERLAND
Natuurmonumenten
ifaw
staatsbosbeheer

gen uit.

„We willen de rust zo veel mogelijk garanderen, zodat de roedel met welpen rustig in hun nieuwe leefgebied kan aarden", zegt Jasper. „Het is nog precair. De Veluwe is al druk wat betreft de aanwezigheid van de mens. Dat schepje erbovenop kun je niet doen."

Leefwijze

Toch wordt bij Staatsbosbeheer inmiddels voorzichtig gedacht over meer specifieke excursies rondom de leefwijze van de wolf. In de toekomst. Eerst is het wachten tot meer wolven zich vestigen op de Veluwe en er roedels vormen.

„Als de wolf zich structureel vestigt, zie ik het in de toekomst wel gebeuren. Maar op zijn vroegst in 2020. En zo'n excursie staat dan vooral in het teken van de leefwijze van de wolf. Het

[08-10-2018 10:49:45] Art. 5.1. lid 2 sub e: Berichten en gesprekken worden end-to-end versleuteld. Niemand buiten deze chat kan ze lezen of beluisteren, zelfs WhatsApp niet.
[08-10-2018 10:49:45] Art. 5.1. lid: Mvg, Art. 5.1. lid (al is je verhaal al verschenen, misschien wel handig om te weten)
https://www.naturetoday.com/intl/nl/nature-reports/message/?msg=24664
[08-10-2018 10:56:44] Art. 5.1. lid 2 Het mannetje, die NL doorliep, zit overigens in Vlaanderen (B), niet in Zeeuws-Vlaanderen. Dat stond niet goed in het artikel.
[08-10-2018 11:49:03] Art. 5.1. lid 2 sub e: O bliksem, ik had het je nog gemaild om er dit soort dingetjes uit te halen. Jammer is dat. Ik zal het op internet nog aanpassen!
[08-10-2018 12:11:33] Art. 5.1. lid 2 O jee, die mail heb ik gemist. Sorry.

[13-11-2017 10:06:06] Art. 5.1. lid 2 Berichten en gesprekken worden end-to-end versleuteld. Niemand buiten deze chat kan ze lezen of beluisteren, zelfs WhatsApp niet.
[13-11-2017 10:06:06] Art. 5.1. lid 2 <bijgevoegd: 00000002-PHOTO-2017-11-13-10-06-05.jpg>
[13-11-2017 10:22:06] Art. 5.1. lid 2 Ik bel je over 5 minuten even oke
[13-11-2017 10:22:08] Art. 5.1. lid 2 ?
[13-11-2017 10:27:51] Art. 5.1. lid 2 Oké
[13-11-2017 10:37:30] Art. 5.1. lid : https://www.telegraaf.nl/nieuws/1158358/wolf-doodgereden-bij-kloosterhaar
[14-11-2017 09:38:21] Art. 5.1. lid 2 He Art. , ik zit in de trein. Niet zo handig met bellen. Mag ik je zo bellen? Ben om 10.05 op Amsterdam CS
[20-11-2017 14:44:22] Art. 5.1. lid 2 : De wolfshond eigenaar heeft zich gemeld😀
[23-11-2017 14:03:19] Buiten reikwijdte verzoek
[23-11-2017 14:04:00] Buiten reikwijdte verzoek
[06-12-2017 11:05:04] Buiten reikwijdte verzoek
[06-12-2017 14:01:51] Art. 5.1. lid 2 https://www.wur.nl/nl/nieuws/Wolf-blijft-maand-min-of-meer-onzichtbaar-in-Nederland.htm
[06-12-2017 14:02:13] Buiten reikwijdte verzoek
[25-12-2017 16:26:21] Art. 5.1. lid 2 <bijgevoegd: 00000014-PHOTO-2017-12-25-16-26-20.jpg>
[25-12-2017 16:29:17] Art. 5.1. lid 2 https://drimble.nl/regio/overijssel/zwolle/48455694/houdt-er-een-wolf-huis-onder-de-schapen-in-luttenberg.html
[25-12-2017 19:46:47] Art. 5.1. lid : Ik heb tegen De Telegraaf gezegd, en net tegen RTL nieuws dat onze collega niet heeft gezegd dat het om een wolf gaat. Eerst onderzoek.
[25-12-2017 19:47:38] Art. 5.1. lid 2 Weet je wanneer resultaten van het onderzoek bekend worden? Geen haast. Ik ben morgen ook aan het werk. Donderdag ook. Maar jij mag altijd bellen, dat weet je.
[25-12-2017 19:51:54] Art. 5.1. lid 2 Ik heb trouwens het volgende gezegd: ‘Er is het vermoeden dat er idd schapen zijn gedood door een wolf maar dat wordt nader onderzocht. Het is nog niet 100% zeker dat het door een wolf is gedaan. Dat is ook niet door mijn collega gezegd, bevestigde hij. Hij had al gehoord dat op social media dat bericht rondging maar dat heeft hij dus niet gezegd. Er is het vermoeden en dat wordt verder onderzocht. Volgens het wolvenprotocol voert de Provincie Overijssel het woord.’
[25-12-2017 20:08:21] Art. 5.1. lid 2 Deze quote klopt dus niet.
[25-12-2017 20:08:29] Art. 5.1. lid : 95% zeker
‘De kans dat het echt een wolf betreft, is vrij zeker. Kleine Toereers kreeg van Staatsbosbeheer te horen dat het voor 95 procent zeker een wolf is.’
[25-12-2017 20:08:43] Art. 5.1. lid 2 Wat zal ik daarvan laten maken?
[25-12-2017 20:17:47] Art. 5.1. lid 2 Ik kreeg de portier, redactie is leeg. Ik mail ze.
[25-12-2017 20:31:42] Art. 5.1. lid : https://www.telegraaf.nl/nieuws/1472618/schapen-in-luttenberg-aangevallen-door-wolf
[25-12-2017 20:35:03] Art. 5.1. lid 2 <bijgevoegd: 00000024-PHOTO-2017-12-25-20-35-03.jpg>
[26-12-2017 09:45:03] Art. 5.1. lid : De Stentor belt je.

[26-12-2017 09:49:23] Art. 5.1. lid 2 RTV oost bericht is aangepast. Ze had je al geprobeerd te bellen? Lastig eigenlijk dat we officieel geen woordvoering doen maar laten we dat wel doen anders staan er foute dingen in de media (en daar hebben wij dan weer last van).
[26-12-2017 09:51:22] Art. 5.1. lid 2 RTV oost ook
[26-12-2017 09:51:48] Art. 5.1. lid 2 Ja, il hoorde het net van de redactie. Ze hadden je nummer al.
[26-12-2017 09:53:05] Art. 5.1. lid 2 Waarschijnlijk ga ik er wel op in
[26-12-2017 09:53:12] Art. 5.1. lid 2 Wel fijn dat het bericht is aangepast maar ondertussen hebben anderen dat al opgenomen.
[26-12-2017 10:52:18] Art. 5.1. lid 2 https://www.destentor.nl/raalte/onderzoekers-nemen-dna-van-enlsquo-wolf-van-luttenbergenrsquo-onder-de-loep~a5c4989f/
[26-12-2017 11:32:24] Art. 5.1. lid 2 Hart van Nl belt je ook. Ik heb ze alvast uitgelegd hoe wolven in Nl, rol van Provincies, toolkit op BIJ 12 etc. Ik heb gezegd dat je niet naar de Luttenberg gaat 😉
[26-12-2017 11:50:14] Art. 5.1. lid 2 https://www.hartvannederland.nl/nieuws/2017/wolf-houdt-huis-in-luttenberg-het-is-een-slagveld/
[27-12-2017 17:42:03] Art. 5.1. lid 2 Keurig in Hart, echt waar. Je zat zowel in de vroege als in de late uitzending.
[27-12-2017 17:49:17] Art. 5.1. lid 2: Ook RTV oost was netjes, goeie reacties opgehad ook van bu12 en prov
[27-12-2017 17:49:42] Art. 5.1. lid 2 Fijn! Die kijk ik ook nog even terug.
[27-12-2017 17:50:27] Art. 5.1. lid: Goed dat je reacties kreeg, wel zo netjes naar jou toe. Hard aan gewerkt deze Kerst 👍🎄
[27-12-2017 17:51:41] Art. 5.1. lid 2 Sommigen vonden dat ik de kool weer uit het bui
[27-12-2017 17:52:18] Art. 5.1. lid 2: Vuur moest halen 😀
[27-12-2017 17:53:38] Art. 5.1. lid 2 Dank je
[27-12-2017 17:53:52] Art. 5.1. lid 2 sub
[27-12-2017 17:54:07] Art. 5.1. lid 2 Hoe laat ben je morgen op tv? Is live denk ik.
[27-12-2017 17:54:48] Art. 5.1. lid 2 Radio om 7.40 uur max
[27-12-2017 17:55:10] Art. 5.1. lid 2 Mooi! Neem ik mee in ons overzicht
[27-12-2017 17:55:19] Art. 5.1. lid: Succes! We spreken.
[27-12-2017 17:55:32] Art. 5.1. lid 2 Ok
[27-12-2017 17:55:37] Art. 5.1. lid 2 Morgen heb ik weer ‘dienst’ maar eigenlijk neem ik altijd op, haha
[27-12-2017 17:57:11] Art. 5.1. lid 2 Zo gaat het met mij ook en daarom blijf ik voor velen het aanspreekpunt omdat niet iedereen dat bij Sbb doet
[27-12-2017 18:08:27] Art. 5.1. lid 2 Dat klopt Art.
[27-12-2017 18:12:51] Buiten reikwijdte verzoek
[27-12-2017 18:12:56] JBuiten reikwijdte verzoek
[27-12-2017 18:13:16] Buiten reikwijdte 😉
[28-12-2017 08:07:18] Art. 5.1. lid 2 Interview ging goed alleen men blijft mij bosw Sbb noemen ondanks dat ik aan had gegeven ook voor OL en Win te werken, groetjes
[29-12-2017 13:10:49] Art. 5.1. lid 2 Hoi Art. 5.1. p verzoek van RTV oost foto's bekeken maar waren herders. Dat soort onzin ga je ook krijgen , ideeën met opsturen van pootafdruk van grote hond
[29-12-2017 13:11:12] Art. 5.1. lid 2: Moet zijn idem met

[29-12-2017 13:11:45] Art. 5.1. lid 2 Inderdaad. Nu denken vast meer mensen dat ze een wolf of sporen zien.... 😳
[29-12-2017 18:24:20] Art. 5.1. lid 2 Morgenochtend nog radio RTV oost, 7.45
[29-12-2017 18:24:35] Art. 5.1. lid 2 👍
[03-01-2018 14:03:08] Buiten reikwijdte verzoek
[03-01-2018 14:03:17] Buiten reikwijdte verzoek
[03-01-2018 14:12:57] Buiten reikwijdte verzoek
[05-01-2018 12:05:24] Art. 5.1. lid 2 Dag Art. ik ken het pogramma van jurgen rayman niet. Even bellen? Buiten reikwijdte verzoek niets gehoord 😳
[05-01-2018 12:09:38] Art. 5.1. lid : Wolvenmeldpunt moet getroffen schapenboeren helpen
https://nos.nl/l/2210563
[12-01-2018 12:53:50] Art. 5.1. lid 2 Belde net met Art. en die had het net gehoord via een ecoloog over de gezenderde wolf. Hij vond het fijn dat ik em informeerde, grroel
[12-01-2018 14:26:03] Art. 5.1. lid 2 Thx!
[14-01-2018 15:17:59] Art. 5.1. lid 2 Gezien. Ik ken de man niet die in het hol heeft gekeken. Jij?
[14-01-2018 15:18:22] Art. 5.1. lid 2 sub e
[14-01-2018 15:30:06] Art. 5.1. lid 2 Nee,
[14-01-2018 15:31:13] Art. 5.1. lid 2 Ik ook niet.
[14-01-2018 15:31:59] Art. 5.1. lid 2 Inderdaad raar item. Echt heel actief op zoek gaan naar. En dat willen we juist niet.
[16-01-2018 10:03:46] Art. 5.1. lid 2 Dag Art. ik ben op werkbezoek. Kan ff en toe wel ff op app kijken.
[16-01-2018 10:04:04] Art. 5.1. lid : Duurt tot uur of 1. Kan in nood wel bellen...
[16-01-2018 10:09:43] Art. 5.1. lid 2 : Geen nood ff bijpraten
[25-01-2018 16:16:12] Art. 5.1. lid 2 <bijgevoegd: 00000087-PHOTO-2018-01-25-16-16-12.jpg>
[06-02-2018 12:35:47] Art. 5.1. lid 2 : Radio en tv opname gehad RTV oost ivm reebok die door honden is gedood. Erg op emotie vooral door getuige die het vast heeft gelegd en het op fb heeft gezet.
[06-02-2018 12:50:15] Art. 5.1. lid : Dank je voor je bericht. Slecht ontvangst hier.
[06-02-2018 12:50:18] Art. 5.1. lid 2 Slechte
[06-02-2018 12:50:24] Art. 5.1. lid 2 Ik zag het ook in de krant.
[07-02-2018 18:37:05] Art. 5.1. lid 2 sub e Woo Ik prik een nieuwe datum voor ons wolvenoverleg. Sorry. Buiten reikwijdte verzoek
[07-02-2018 19:46:21] Buiten reikwijdte verzoek
[08-02-2018 20:28:19] Art. 5.1. lid 2 : Hoi Art. Buiten reikwijdte verzoek Even een vraagje. Morgen komt een fotograaf voor Jij&Overijsel ivm art. over de wolf. Kleding advies neutraal of als medewerkers wolf van Staatsbosbeheer??
[08-02-2018 20:37:44] Art. 5.1. lid 2 sub e Woo 😩
[08-02-2018 20:38:01] Art. 5.1. lid 2 Kleding Staatsbosbeheer kan prima hoor 👍
[08-02-2018 20:38:07] Art. 5.1. lid 2 Succes!
[10-02-2018 10:22:34] Art. 5.1. lid 2 Gaat et alweer, net nog op radio radio Twente, studio Enschede. Over wolf en loslopende honden, dood ree enz, grroel
[26-03-2018 19:56:23] Art. 5.1. lid 2 Ik had je nummer doorgegeven aan BNR radio. Maar ook verwezen naar WIN als je niet opnam. Over schapen.
[26-03-2018 21:04:35] Art. 5.1. lid 2 : Oké, was ff niet bereikbaar dus zullen ze wel WIN gebeld hebben
[26-03-2018 21:04:56] Art. 5.1. lid 2 👍
[26-03-2018 21:05:10] Art. 5.1. lid 2 Binnenkort ff nieuwe afspraak maken. 😉

[26-03-2018 21:06:38] Art. 5.1. lid 2 : Ja is wel handig 🐑😀
[17-05-2018 13:31:53] Art. 5.1. lid : Oke als we een student jouw nummer geven? Wil een verhaal
Maken over de komst van de wolf. Art. 5.1. zit de hele dag in overleg, anders had hij het kunnen doen (kwam via collega in Drenthe binnen).
[17-05-2018 14:19:55] Art. 5.1. lid 2 : Oké
[17-05-2018 14:36:14] Art. 5.1. lid : Thx!
[21-05-2018 16:52:57] Art. 5.1. lid 2 Mag ik je zo bellen?
[21-05-2018 17:03:30] Art. 5.1. lid 2 : Jep
[22-05-2018 10:09:44] Art. 5.1. lid 2
https://nederlandsmedianieuws.nl/TV-en-Video/tv-en-video-nieuws/Nieuw-programma-Art. 5.1. lid 2 sub e Woo -heet-M/
[22-05-2018 10:10:15] Art. 5.1. lid 2 Ik durf het bijna niet te vragen want wel ver weg voor jou....
[22-05-2018 10:12:22] Art. 5.1. lid 2 Wanneer zou dat dan moeten
[22-05-2018 10:14:05] Art. 5.1. lid 2 Vanavond om 19 uur. Kijk maar hoor.
[22-05-2018 10:16:02] Art. 5.1. lid 2 : Oké
[31-05-2018 12:00:53] Art. 5.1. lid : Buiten reikwijdte verzoek
[31-05-2018 12:00:57] Buiten reikwijdte
[31-05-2018 12:50:32] Buiten reikwijdte verzoek
[19-06-2018 21:25:28] Art. 5.1. lid 2 Fijn dat RTV Oost goed ging.
[19-06-2018 21:26:43] Art. 5.1. lid 2 Krijg net c1 melding door uit noorden.
[19-06-2018 21:27:21] Art. 5.1. lid 2 Kollumerland
[19-06-2018 21:27:36] Art. 5.1. lid : C1 is zeker wolf?
[19-06-2018 21:28:44] Art. 5.1. lid 2 : Ja foto's door deskundigen als wolf erkent
[19-06-2018 21:28:49] Art. 5.1. lid : Gaaf
[19-06-2018 21:29:30] Art. 5.1. lid : Begin september is er een wolvenkennisbijeenkomst voor alle boswachters. Heeft Art. je daar al voor uitgenodigd?
[19-06-2018 21:31:35] Art. 5.1. lid 2 : Nee nog nix van gehoord wel dat er in sept iets georganiseerd word
[21-06-2018 19:37:41] Art. 5.1. lid 2 De telefoon doet het weer😉
[21-06-2018 20:14:20] Art. 5.1. lid 2 HOERA!
[04-09-2018 10:33:53] Art. 5.1. lid 2 Ik zit in overleg. Mag ik straks even bellen?
[04-09-2018 10:35:56] Art. 5.1. lid 2 Oke
[03-10-2018 09:10:54] Art. 5.1. lid 2 Ik bel zo even oke?
[03-10-2018 09:11:16] Art. 5.1. lid 2 Oké
[03-10-2018 10:34:26] Art. 5.1. lid 2 Een 'Nederlandse wolf' komt steeds dichterbij

Nederlands Dagblad
Editie Dinsdag

Korte beschrijving: De kans dat de 'Drentse wolf' de eerste inheemse wolf van Nederland wordt, wordt steeds groter. Ze verkent nu de Veluwe.

Publicatiedatum: 02 Oct 2018 14:00

Rubriek: GEEN, p.3

Lengte: 481 woorden
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

Amersfoort

Dat meldt Staatsbosbeheer. Als de wolvin in Drenthe was gebleven, was ze op dit moment beschouwd als de eerste 'Nederlandse wolf'. Na een halfjaar op dezelfde plek wordt haar leefgebied als territorium beschouwd. Maar nét voordat de wolf die status had gekregen, eind augustus, verhuisde ze naar de Veluwe. De teller begint dus opnieuw te lopen: pas als ze een halfjaar op de Veluwe blijft, is er sprake van een inheemse wolf. 'Een beetje een technische redenering', erkent Joke Bijl van Staatsbosbeheer, 'maar dit is nu eenmaal de definitie die we aanhouden.'

De wolvin gedraagt zich wel anders dan de wolven die tot dusver Nederland doorkruisten. Ze zwerft niet, ze lijkt echt op zoek naar een territorium. 'Ze is sowieso al bijzonder lang in Nederland.' Bijl meldt ook nog een andere kandidaat: 'Een mannetje dat in juni in het noorden van Groningen de grens overstak, lijkt zich na een trektocht door Nederland al een tijdje op te houden in Zeeuws-Vlaanderen.'

Oostvaardersplassen

Bijl vindt het stiekem een beetje jammer dat die laatste wolf de Oostvaardersplassen niet heeft ontdekt. Hij kwam er vlak langs, verkoos het Horsterwold bij Zeewolde, en bleef ook daar niet hangen. 'Het zou mooi zijn als de wolf de Oostvaardersplassen had ontdekt', zegt Bijl. 'De aanwezigheid van een wolf zal een natuurlijk effect op de populatie van andere dieren hebben. Bovendien is de cirkel dan rond: er staat dan een roofdier aan de top van de voedselketen.'

Ondertussen is Nederland zich aan het voorbereiden op de komst van de inheemse wolf, weet Bijl. 'Er zijn schapenhouders op bezoek geweest bij hun Duitse collega's, die werken met hondenrassen die gefokt zijn om wolven op afstand van de kuddes te houden.'

De belangenorganisatie van de schapenhouders, LTO Schapenhouderij, laat ondertussen geen kans onbenut om te waarschuwen voor de gevaren die ze ziet.

Bestuurder Saskia Duives, schapenhouder in Vlijmen, zei maandag op RTV Noord dat ze niet alleen vreest voor de veiligheid van de schapen, maar ook voor die van mensen: 'In Duitsland zijn er al gebieden waar ouders niet meer willen dat kinderen alleen naar school of de sportclub fietsen, omdat het te gevaarlijk is. Dat is onze boodschap vanaf het begin geweest. Het gaat ons niet alleen om de relatie tussen wolven en schapen, maar om de hele veiligheid in het buitengebied. Het is geen poedel die rondloopt, het zijn gevaarlijke roofdieren.'

LTO maakt zich ondertussen zorgen, omdat het zo goed gaat met de wolvenpopulaties in Duitsland, dat vestiging in Nederland nog slechts een kwestie van tijd lijkt.

Bijl bevestigt deze lezing: 'Het gaat heel goed met de wolf in Duitsland. Dat geeft hoop - tenminste, als je erop hoopt.' <

Een wolf loopt rond op een industrieterrein in het Groningse Hoogezand. Vestiging van de wolf in Nederland lijkt slechts een kwestie van tijd.

Link naar PDF
[21-06-2019 11:24:18] Art. 5.1. lid 2 <bijgevoegd: 00000153-PHOTO-2019-06-21-11-24-18.jpg>
[21-06-2019 11:34:55] Art. 5.1. lid 2 Gezien de ontwikkeling van de laatste 5jaar was het te verwachten maar we praten nog steeds over het eerste roedel in Nederland maar mede door media aandacht lijkt het een enorme golf. Voor wolf is het beter dat het wat rustiger wordt. Hoe is het met jou?? Gr Art.
[21-06-2019 11:48:42] Art. 5.1. lid 2 Mee eens.

Foto Art. 5.1. lid 2

Wolf doodgereden op N343 bij Kloosterhaar

13 nov 2017 - 09:42 13 nov 2017 - 09:49

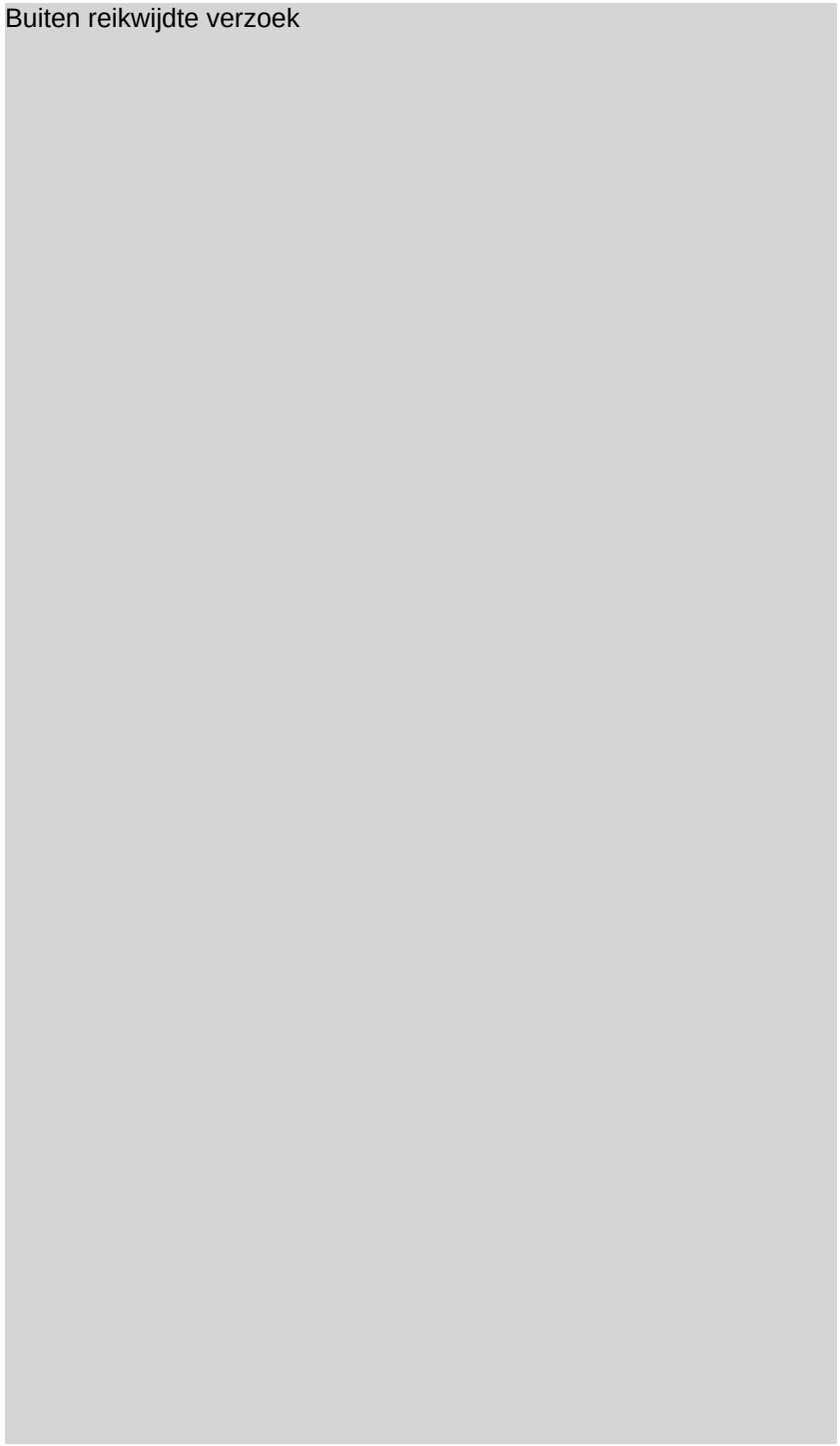
Op de N343 tussen Kloosterhaar en Bergentheim is vanmorgen rond acht uur een wolf doodgereden.

Volgens omstanders kwam het dier voor de wielen van een taxi. De wolf heeft de aanrijding niet overleefd. Het dier ligt in de berm van de weg. Waarschijnlijk komt de wolf uit Duitsland. De plek van het ongeval ligt slechts op enkele kilometers de Duitse grens.

De politie heeft een bijzonder opsporingsambtenaar belast met de nasleep van de aanrijding. Stichting Wolven in Nederland is gewaarschuwd. Een wolvendeskundige moet nog vaststellen dat het inderdaad om een wolf gaat. "Het ziet er wel serieus uit op afstand, maar we moeten nog het dier nog inspecteren door een kenner ter plaatse", aldus Leo Linnartz van Wolven in Nederland.

KPN NL
16:25
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Art. 5.1.
iMessage
Vandaag 16:04
Beste Art. 5.1.
Kan ik je wat vragen over een mogelijke wolf in de omgeving van Luttenberg? RTV oost meldt dat 'de kans dat het echt een wolf vrij zeker is'. Dat zou de eigenaar van de schapen van Staatsbosbeheer hebben gehoord. Klopt dat?
Met vriendelijke groet,
Art. 5.1. lid 2 sub e
De Telegraaf
iMessage
Q W E R T Y U I O P
A S D F G H J K L
Z X C V B N M
123
spatie
return

KPN NL
20:34
telegraaf.nl
NIEUWS / BINNENLAND
Verbeter de handhygiëne
Diversey
Download hier 6 tips voor handen wassen in een professionele keuken & verklein het risico!
Staatsbosbeheer: vermoedelijk werk van een wolf
'Schapen in Luttenberg aangevallen door wolf'
2 uur geleden in BINNENLAND
VOLGEND ARTIKEL
Gewonde bij steekpartij Den Haag
Geef ons feedback

Buiten reikwijdte verzoek

WhatsApp 11:23
ad.nl

[06-04-2016 15:06:16] Art. 5.1. lid 2 Berichten en gesprekken worden end-to-end versleuteld. Niemand buiten deze chat kan ze lezen of beluisteren, zelfs WhatsApp niet.
[12-01-2018 16:22:00] Art. 5.1. lid 2 Persbericht wolf gaat niet vandaag uit. Waarschijnlijk dinsdag.
[13-01-2018 10:13:25] Art. 5.1. lid 2 https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2018/01/12/welkom-wolf--eerste-wolf-in-vlaanderen-is-gespot/
[13-01-2018 10:13:34] Art. 5.1. lid 2 https://m.hln.be/wetenschap-planeet/dieren/de-eerste-niet-de-laatste-wolf-na-100-jaar-terug-in-vlaanderen~a180f744
[13-01-2018 10:13:42] Art. 5.1. lid 2 <bijgevoegd: 00000164-PHOTO-2018-01-13-10-13-42.jpg>
[13-01-2018 10:13:58] Art. 5.1. lid 2 https://www.telegraaf.nl/nieuws/1536343/eerste-wolf-gespot-in-vlaanderen-in-meer-dan-100-jaar
[13-01-2018 10:31:46] Art. 5.1. lid 2 <bijgevoegd: 00000166-PHOTO-2018-01-13-10-31-46.jpg>
[16-01-2018 08:41:33] Art. 5.1. lid 2 Wolf gesignaleerd in oosten van Brabant: 'kwestie van tijd voor er meer volgen' https://www.ed.nl/eindhoven/wolf-gesignaleerd-in-oosten-van-brabant-kwestie-van-tijd-voor-er-meer-volgen~a20f305b/?utm_source=whatsapp&utm_medium=social&utm_campaign=socialsharing_web
[16-01-2018 08:41:52] Art. 5.1. lid 2 es, net gelezen in de lexis.
[16-01-2018 08:42:03] Art. 5.1. lid 2 Vandaag zal persbericht van de provincies wel komen.
[16-01-2018 17:09:12] Art. 5.1. lid 2 <bijgevoegd: 00000170-PHOTO-2018-01-16-17-09-12.jpg>
[16-01-2018 17:26:35] Art. 5.1. lid 2 : Heb je ook de foto's gezien van de gedode schaap door de wolf in de peel?
[16-01-2018 17:32:42] Art. 5.1. lid 2 Nee, heb je die?
[16-01-2018 17:33:44] Art. 5.1. lid 2 https://vroegevogels.bnnvara.nl/nieuws/wolf-is-ongezien-vrijwel-permanent-aanwezig-in-nederland
[16-01-2018 17:34:12] Art. 5.1. lid : Dit is niet de correcte route maar adhv ruwe gegevens wur
[16-01-2018 20:01:00] Art. 5.1. lid 2 : Wolf viel in Brabant schapen aan https://www.ed.nl/brabant/wolf-viel-in-brabant-schapen-aan~ae8a88d5/?utm_source=whatsapp&utm_medium=social&utm_campaign=socialsharing_web
[16-01-2018 20:05:13] Art. 5.1. lid : Thx
[21-04-2020 21:34:05] Art. 5.1. lid 2 : Wolf verantwoordelijk voor zes gedode schapen in Someren-Eind https://www.ed.nl/cranendonck-heeze-leende/wolf-verantwoordelijk-voor-zes-gedode-schapen-in-someren-eind~ab4033dc/?utm_source=whatsapp&utm_medium=social&utm_campaign=socialsharing_web

KPN NL 09:38

wolf

Top Meest recent Personen Foto's Vide

De Standaard @destandaard · 1u

Eerste **wolf** gespot in Vlaanderen in meer dan 100 jaar dlvr.it/QB2NT8

9 34

VTM NIEUWS @VTMNIEUWS · 1u

Voor het eerst kunnen we met zekerheid zeggen dat er opnieuw een **wolf** is opgedoken in Vlaanderen. bit.ly/2AVCY3S

KPN NL 10:30

wolf

Top Meest recent Personen Foto's Vide

De wolvenjacht is toch weer begonnen in Noorwegen
trouw.nl

1 4 1

RTL Nieuws @RTLnieuws · 10m
Nu ook **wolf** gespot in Vlaanderen, voor het eerst sinds 100 jaar rtlnieuws.nl/buitenland/nu-...

1 5 7

VTM NIEUWS @VTMNIEUWS · 2u
Voor het eerst kunnen we met zekerheid zeggen dat er opnieuw een **wolf** is opgedoken in Vlaanderen. bit.ly/

KPN NL 16:55
vroegevogels.bnnvara.nl
MENU VROEGE VOGELS

de kenmerken van de locaties waar Naya zich overdag graag terugtrok).

Bron gegevens: Wageningen Environmental Research

De wolvin kwam op 19 januari 2017 Overijssel binnen. Daarna liep ze naar het zuiden door Gelderland, Brabant en Limburg. Ze verbleef op sommige plekken

Diverse whatsappgesprekke Art. 5.1. - collega's Staatsbosbeheer en journalist Art. 5.1. lid 2

NB Art. 5.1. lid 2 sub e Woo

12:38
Art. 5.1. lid 2 sub e
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
laatst gez. vandaag om 12:30
9 mrt. 2015
Bel je mij ff als je provincie hebt gesproken? Ik heb ook BNR die allerlei ecologische vragen over de wolf hebben. Even besluiten wat we doen. WiNL of zelf?
10:36
Provincie gesproken 10:36
Hebben het ff in beraad 10:36
Veel sympathie voir ons 10:36
Ok. Dan wachten we dat even af.
10:36
Digitalis ok? 10:36
Yep. 10:50

12:39
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
laatst gez. vandaag om 12:31
3 sep. 2016
Hee Art. 5.1. lid 2 sub e , zag je tweetje, moeten we verder iets met de wolf?
21:33
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo heeft dienst. Leg t m hem even voor, wil je. Ik zou het doen....
21:59
Nos bericht is duidelijk
21:59
Will do, fijne avond!
22:14

12:39
Art. 5.1. lid 2 sub e
3 sep. 2016
Ha Art. heb jij een telefoonnummer van Art. Art. 5.1. lid Grtz., Art. 5.1. lid 2 sub e
Vanwege mogelijke wolf in Twente...
21:44
O dit had ik dus niet gezien
21:58
Haha
21:58
Bellen, altijd goed
21:58
22:05
Gelukt!
22:06
Mooi! Art. is goed, nuchter ook.
22:10
Yep, maar toch vrij zeker van de zaak, mooi! Dank nog!
22:10

12:40
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
29 nov. 2016
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo belde net. Kreeg vanmiddag telefoontje van RTV oost met verzoek naar een foto te kijken. Art. 5.1. lid 2 sub e Woo denkt geen wolf, heeft gezegd dat media-aandacht niet nodig is. Maar je weet t nooit.
16:58
Goed dat je het zegt. Dank.
21:51

12:41
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
laatst gez. vandaag om 12:30
Cool!
10:35
3 mrt. 2017
Wolf doodgereden op a28
11:11
'Wolf doodgereden op A28 tussen Hoogeveen...
Er is vanochtend een dod...
www.rtvdrenthe.nl
Wolf doodgereden op A28 tussen Hoogeveen en Meppel #rtvdrenthe
http://www.rtvdrenthe.nl/nieuws/119223/Wolf-doodgereden-op-A28-tussen-Hoogeveen-en-Meppel
11:11
Gezond wantrouwen bij Art. 5.1. lid 2 sub e en mij...
11:11

12:58
1
Art. 5.1. lid 2
Art. 5.1. lid 2 sub
13 nov. 2017
Wolf doodgereden bij Kloosterhaar
Een taxi zou het dier hebb...
nos.nl
https://nos.nl/artikel/2202592-wolf-doodgereden-bij-kloosterhaar.html
12:58
Art. heeft RTV oost kort te woord gestaan in overleg met Art. 5.1. lid 2
Art. 5.1. lid 2 Hij is ook uitgenodigd in de studio maar dat gaat Art. niet doen (hij redt het in tijd niet en wil t liever dan als het 100% zeker is).
12:59
Mag er al getwitterd worden?
14:21
Retweet van nieuwsberichten is geen probleem.
14:22
Alle serieuze media hebben het. En Art. 5.1. lid 2 heeft woordvoering gedaan.
14:22

12:59
1
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
laatst gez. vandaag om 09:57
13 nov. 2017
Art. 5.1. lid 2 sub e ik heb de stentor aan de lijn over de wolf.
15:29
Kan ik jou even spreken?
15:29
Het is inmiddels opgelost
15:37
Ah mooi. Zit in overleg. Art. 5.1. lid 2 sub e Woo en Art. 5.1. lid 2 sub zijn op kantoor.
15:38
16:25

3
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
Art. 5.1. lid 2 sub e Woo
10:59
16 apr. 2018
Omrop Fryslân heeft vraag of de wolf welkom is in Friesland. Kwam binnen bij Art. 5.1. lid 2 sub e Woo, ik heb hem doorverwezen naar jou
11:24
18 apr. 2018
Gemist spraakgesprek om 14:15
25 apr. 2018
Urgent? Kan wel appen.
12:24
Nee het is al, dank je!
12:40